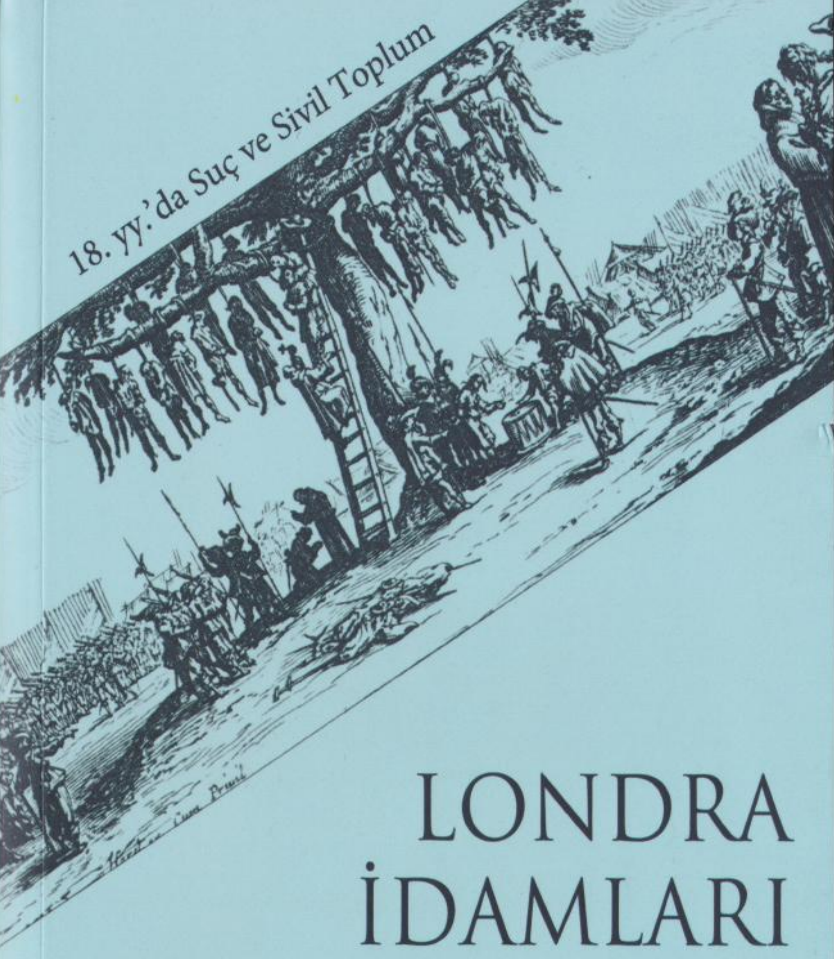


LONDRA İDAMLARI

PETER LINEBAUGH

çeviren: Çiğdem Demir

otonom
düşünün yerlileri

Londra İdamları

Peter Linebaugh

Peter Linebaugh, Londra'da, N.Y. Cattaraugus'ta, Washington'da, Bonn'da ve Karaçi'de eğitim görmüş bir imparatorluk çocuğudur. Yurttaşlık hakkı mücadelelerinin sürdüğü sırada Swarthmore Koleji'ne gitti. Harvard Üniversitesi'nde ve Attica Cezaevi'nde, New York Üniversitesi'nde ve Illinois, Marion'daki Federal Cezaevi'nde öğretmenlik yaptı. *Zerowork*'ün editörü ve Midnight Notes Collective'in (Gece Yarısı Notları Kolektifi) üyesiydi. *Albion's Fatal Tree* adlı kitabın ortak yazarı ve *The London Hanged*, *The Many-Headed Hydra* (Marcus Rediker'le birlikte), *The Magna Carta Manifesto* kitaplarının yazarıdır. Thomas Paine'in kitabının arka kapak tanıtım metinlerini hazırlayan Linebauh aynı zamanda E. P. Thompson'un PM'den çıkan *William Morris: Romantic to Revolutionary* adlı kitabının yeni baskısının editörüdür. Şu an Ohio'daki Toledo Üniversitesi'nde çalışmakta ve Great Lakes bölgesinde, eşi Michaela Brennan ve diğer aile üyeleri Riley, Kate, Alex, Enzo ile birlikte yaşamaktadır.

Otonom 68

Dünyanın Yerlileri Dizisi 6

Londra İdamları
18. yy.'da Suç ve Sivil Toplum
Peter Linebaugh

ISBN 978-975-6056-71-4
1. Basım Şubat 2015, İstanbul (1000 adet)

Kitabın Özgün Adı
The London Hanged / Crime and Civil Society in the eighteenth Century
© Verso, 2006
© Türkçe yayım hakları Otonom Yayıncılık, 2013
İngilizceden Çeviren
Çiğdem Demir

Yayıma Hazırlayan
Münevver Çelik, Sinem Özer

Kapak ve İç Tasarım
H. Mert İnan

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Tel (0212) 576 01 36

Yayınevi Sertifika No: 31383

Otonom Yayıncılık
Firuzağa Mh. Çukurcuma Cd. Yazıcı Çıkmazı N:2
Beyoğlu, İstanbul
Tel 0 212 244 87 09
Faks 0 212 244 87 88
iletisim@otonomyayincilik.com
www.otonomyayincilik.com

Londra İdamları

18. yy.'da Suç ve Sivil Toplum

Peter Linebaugh

Çeviren:
Çiğdem Demir

otonom
dünyayı yeniliyor!

İÇİNDEKİLER

8 İllüstrasyon Listesi
9 Tablolar, Şekiller ve Haritalar
10 Kısaltmalar
11 Teşekkür
13 İkinci Basıma Önsöz
15 Giriş

29 **Birinci Kısım: Pandaemonium ve Finans Kapitalizmi 1690-1720**
35 Bölüm 1 - "Tüm Halkın Ortak Söylemi": Jack Sheppard ve Kaçış Sanatı
73 Bölüm 2 - "Yaşlı Bay Gory" ve Thanatokrasi
111 Bölüm 3 - Tyburnografi: Mahkûm Sosyolojisi

151 **İkinci Kısım: Merkantilizm Döneminde Darağacının Pedagojisi 1720-50**
157 Bölüm 4 - Robinokrasi Döneminde Pikaresk Proletarya
193 Bölüm 5 - Mal Aşırma, Fıçı ve Vergi
227 Bölüm 6 - "Korsanlığa Çıkmak": Georges Hükümdarlığı Döneminde Karayolu Soyguncuğu

265 **Üçüncü Kısım: Manifaktür Döneminde Sanayi ve Aylaklık, 1750-1776**
271 Bölüm 7 - Kediler Sütün Kaymağını Sever: Beş İşkolunda Çalışan Eller
305 Bölüm 8 - İpek Fark Yaratır
339 Bölüm 9 - Hayatının Bağışlanması İçin Yalvaracaksan İrlandaca Yalvar

381 **Dördüncü Kısım: Devrim Döneminde Thanatokrasinin Krizi, 1776-1800**
387 Bölüm 10 - Newgate'in Boşaltılması, 6 Haziran 1780
427 Bölüm 11 - Gemiler ve Ağaç Yongası: Teknolojik Baskı ve Ücretin Kökeni
461 Bölüm 12 - Şeker ve Polis: 1790'larda Londra İşçi Sınıfı
505 İkinci Basıma Sonsöz
517 Kaynakça

annem Ann S. Linebaugh'a
ve babam J. David Linebaugh'nun anısına...

İllüstrasyon Listesi

(s. 22): Tyburn Yolunda- *On the Way to Tyburn* (Mansell Kolleksiyonu).
(s. 62): *Jack Sheppard* (British Museum mütevelli heyetinin yardımıyla çoğaltıldı).
(s. 66): Jack Sheppard'ın Newgate'den kaçışı -*Jack Sheppard's Escape from Newgate* (British Museum mütevelli heyetinin yardımıyla çoğaltıldı.)
(s.113): Duruşma Avlusu -*Sessions House* (Mary Evans Picture Library)
(s. 167): Baskın Çetesi İş başında –*The Press Gang At Work* (Hulton Picture Company)
(s. 179): Gemiciler ve Arkadaşları Gemide İçki İçerken – *Sailors and friends drinking on board ship* (Mary Evans Picture Library)
(s. 186): "Denizden dönen acemi aylak, sıradan bir fahişeyle tavan arasında" Hogarth, *Industry and Idleness* –"The Idle prentice returned from sea and in a garret with a common prostitude"(Mary Evans Picture Library)
(s. 206): Afro-Amerikan şarap imalatçısı çalışırken – *An African-Amerikan cooper at work* (Collection of the Maryland Historical Society, Baltimore)
(s. 232): Kralın Karayolu- *The King's Highway* (Hulton Picture Company)
(s. 244): Onurla et satın alınmaz- *Honour buys no meat* (Hulton Picture Company)
(s. 253): Turpin, Hornsay isimli atını geçitten atlatırken - *Turpin leaps Hornsay tollgate* (Mary Evans Picture Library)
(s. 344): İrlandalı sokak satıcısı (Henry Mayhew'den, Londra İşçisi ve Londra Yoksulu-*London Labour and London Poor*)
(s. 357): Kömür hamalları, kömür iskelesinde yük arabalarını yüklerken - Coal-porters filling wagons at Coal Wharf (Henry Mayhew'den, Londra İşçisi ve Londra Yoksulu-*London Labour and London Poor*)
(s. 365): Kömür taşıma ekibi iş başında- A gang of coal-whippers at work (Henry Mayhew'den, Londra İşçisi ve Londra Yoksulu-*London Labour and London Poor*)
(s. 389): Yanan, yağmalanan ve yıkılan Newgate- *The burning, plundering and destruction of Newgate* ((Mary Evans Picture Library)
(s. 405): Sakat bir siyahî denizci - *A Crippled Black Sailor* (Mary Evans Picture Gallery)
(s. 424): "Albion, kölelerle beraber çalıştığı imalathaneden doğdu"–"Albion rose from where he labour'd at the Mill with Slaves" (British Museum mütevelli heyeti sayesinde çoğaltıldı.)
(s. 441): Bir bıçkıcı (Mary Evans Picture Library)
(s. 481): Fıçı imalatçısı

Tablo, Figür Ve Harita Listesi

TABLOLAR

1 Ceza ve mal (s. 117)
2 Ceza ve para (s. 118)
3 Londra'da asılanların doğum yerleri, 1703-72 (s. 130)
4 Londra'ya göç edenlerin doğum yerleri, 1718-59 (s. 132)
5 Tyburn'da asılan İrlandalılar'ın meslekleri, 1703-1772 (s.133)
6 Londra dışında doğup Tyburn'de asılan İngilizlerin meslekleri, 1703-1772 (s. 135)
7 Üç grup arasından en kalabalık ilk on ticaret grubu (s. 145)
8 Tyburn'da asılan kadınların doğum yerleri, 1703-1772 (s. 183)
9 6-7 Haziran 1780 ayaklanmasına katılanların asıldıkları yerler (s. 420)
10 1790'lar boyunca işçiler tarafından gerçekleştirilen el koyma eylemlerine karşı Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ne açılan davalar (s. 464)

ŞEKİLLER

1 İşkollarının yapısı (s. 144)
2 Londra iddianamesi ve Londra denizcilerinin istihdamı, 1715-55 (s. 163)
3 Middlesex Sulh Oturumları ve Ağır Ceza Mahkemesi (Oyer ve Terminer) öncesinde iddianamelerin mevsimlere göre dağılımı, 1699-1754 (s. 172).
4 İngiltere'ye ve Galler'e tütün ithalatı, 1700-1750 (s. 197)

HARİTALAR

1 Clerkenwell ve 1746'daki Yeni Hapishane (s. 56)
2 On sekizinci yüzyılda asılan Londralıların doğdukları bölgeler veya yerler (s. 148-9)
3 Londra ve civarındaki belli başlı kara yolları (s. 238)
4 1768'de Shadwell ve Havuz (s. 368)

Kısaltmalar

Brit., Lib.	
Add. MSS	British Library Additional Manuscripts (İngiliz Kütüphanesi Ek Elyazmaları)
C (H) MSS	Cholmondeley (Houghton) Manuscipts, Cambridge University Library (Cholmondeley (Houghton) El Yazmaları, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi
CRLO	Corporation of London Record Office (Londra Kayıt Bürosu Kurumu)
DNB	Dictionary of National Biography (Ulusal Biyografi Sözlüğü)
GNLCRO	Greater London Record Office (Büyük Londra Kayıt Bürosu)
JHC	Journals of the House of Commons (Avam Kamarası Dergileri)
KRO	Kent Record Office (Kent Kayıt Bürosu)
MRO	Middlesex Record Office (Middlesex Kayıt Bürosu)
OED	Oxford English Dictionary (Oxford İngilizce Sözlük)
PRO	Public Record Office (Kamu Kayıt Bürosu)

Farklı bir yer belirtilmediği takdirde, dipnotlarda ve bibliyografyada adı geçen basım yerleri Londra'dır.

Teşekkür

Bu kitabı yazarken birçok kütüphanenin, kurumun ve kişinin işbirliğinden yararlandım. Bana yardımcı olan herkese minnettarım. Aşağıda adı geçen arşiv ve kütüphane çalışanlarına teşekkür ederim: Tarih Araştırma Enstitüsü, Harvard Hukuk Kütüphanesi, Harvard İşletme Fakültesi'nin Kress Koleksiyonu, Belediye Binası İngiliz Kütüphanesi, Londra Kütüphanesi, Henry E. Huntington Kütüphanesi, Middlesex Arşiv Müdürlüğü, Londra Arşiv Müdürlüğü Derneği, Boston Halk Kütüphanesi, Congress Kütüphanesi, Newberry Kütüphanesi, Devlet Arşivleri Kurumu, Lordlar Kamarası Arşiv Müdürlüğü, Lincoln's Inn Kütüphanesi, Folger Shakespeare Kütüphanesi, Michigan Üniversitesi'ndeki William L. Clements Kütüphanesi ve Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi.

Columbia Üniversitesi Tarih Bölümü Mezunları Topluluğu ile Pensilvanya Üniversitesi'ne, Orta Atlantik Radikal Tarihçiler Örgütü'ne, Ruskin Tarih Atölyesi'ne, Warwick Üniversitesi Toplumsal Tarih Araştırmaları Merkezi'ne, Emek Tarihi Araştırmaları Topluluğu'na, Başkent (Londra) Tarihi Merkezi'ne, Uluslararası Tarih ve Antropoloji Heyeti'ne, Sosyal Bilimler Araştırma Kurulu'nun İşçi ve Sanayileşme Bölümü'ne, Attica'daki NewYork Cezaevi'nin Africa-Amerika Çalışma Grubu'na,

New York'taki Eleştirel Hukuk Araştırmaları Konferansı'na, 18. Yüzyıl Amerikan Toplumu Araştırmaları Derneği'ne, Radikal Politik Ekonomistler Birliği'ne, İrlandalılar Cemiyeti'ne (Rochester, New York), Universidade de Campinas'a (Brezilya) ve Max Plank Institut für Geschichte'ye minnetle teşekkür ederim.

Ayrıca aşağıda adı geçen kişilere de yardımları, eleştirileri, teşvik ve destekleri için teşekkür ederim. Onların katkıları olmasa bu kitap yazılamazdı. Hocam Edward Thompson, Penguin Books'taki editörüm Charles Drazin, Richard Andrews, John Beattie, Bettina Berch, Leon Botstein, Lisa Brennan, Michele Brennan, Joseph Harry Brown, Nick Builder, George Caffentzis, Bruno Cartosio, Bryn Clark, Randall Conrad, Dan Coughlin, Doug Deal, Stan Engerman, Carl Estabrook, John Coughlin, Doug Deal, Stan Engarman, Carl Estabrook, John Fairfield, Silvia Federici, Fred Fleron, John Flym, Carol Flynn, Ferrucio Gambino, John Gillis, Allen Ginsberg, David Hardisky, Robert Harmon, Royden Harrison, Doug Hay, Joe ve Joan Hendrick, Selma James, Jeff Kaplow, Geoff Kaye, Duncan Kennedy, Jessie Lemisch, Andrew Daniel Linebaugh, Kate Linebaugh, Nick Linebaugh, Alf Lüdtke, Rick McGahey, Tom McGrath, Johnny Manana, Celement Mararaj, Shula Marks, Gene Mason, Hans Medick, John Merrington, David Montgomery, Jim Morrice, Roger Murray, Jeannette Neeson, Monthy Neill, Pat O'Malley, Paulo Sergio Pinheiro, George Rawick, Marcus Rediker, Dave Riker, Nick Rogers, John Roosa, John Rule, Leslie Rowland, Raphael Samuel, Bob Scally, Cardel Shaird, Michael Sonenscher, Amy Dru Stanley, Igor Webb, Gywn Williams ve Bill W.

İkinci Basıma Önsöz

Yaklaşık bir asır önce Ida B. Wells, Amerika'daki linçlerin hikâyesini İngiltere'ye taşıdı. İngiltere'de araştırılmış ve yazılmış olmasına rağmen, *Londra İdamları*'nın ilk baskısı Amerikalı okuyucular tarafından keşfedildi. Böylelikle eser, Ida B. Wells'in öncülük ettiği yönü terse çevirdi. Bu durumu fark eden Verso'daki editörlerime, ikinci baskıyı yayımladıkları için teşekkür ederim. Huge Bedau, Sam Sheppard ve Helen Prejean, *Londra İdamları*'nı Amerika Birleşik Devletleri'nde köleliğin kaldırılmasından yana olan hareketle ilişkilendirerek içtenlikle karşıladılar. Eserin yazıldığı sırada ya da öncesinde ölüm hücresinde tutulan George Skatzes ve Mumia Abu-Jamal de eseri iyi niyetleriyle kabul ettiler. Kaliforniya, Berkeley'de Retort Group üyesi olan Iain Boal, beni, San Quentin'de Chessman[1] zamanından bu yana süren ölüm cezası karşıtı mücadeleyle tanıştırdı.

Alexander Cockburn ve *CounterPunch*'tan Jeffret St. Cla-

1 İdam cezası alan ve 1960'ta idam edilen Carly Whittier Chessman'a gönderme yapılmaktadır. Chessman davası idam cezasını tartışmaya açmış ve idam cezası karşıtı hareketin gelişmesini sağlamıştır. Chessman, Türkçede *Her Sabah Ölürüm* (Çev. Oğuz Alplaçin, Ekicigil Matbaası, 1960) adıyla yayımlanan kitabın da yazarıdır (ç.n.).

ir da kitabı takdir ettiler. Marcus Rediker, Robin D. G. Kelley, David Roediger ve Noel Ignatiev bana trans-Atlantik köleliğinin, kitabın temasıyla nasıl bağlantılı olduğunu gösterdi. George Caffentzis, thanatokrasi[2] kavramıyla idam uygulaması arasında bağlantı kurmamda yardımcı oldu. Staughton Lynd, Rose Luxemburg ile ilgili çalışmalarını; Silvia Federici ise Nijerya'daki idamlarla ilgili arşivini benimle paylaştı. Toledo Üniversitesi ve Bard Koleji'ndeki öğrenciler, eleştirel bir diyalog ortamı sağladılar. İkinci baskıyı hazırlarken, ilk baskıya belli bir mesafeyle bakmamı sağlayan Eve Crandall'a ve teşvik edici zekâsından ötürü Manuel Yang'a teşekkür etmek isterim.

Endonezya'da idam uygulamalarını gözlemleyen uzman John Roosa'la büyük desteği için; bu kitabın ilk okuru Dave Riker'a da, bir insanın öyküsü üzerinden yaptığı "tarihsel bilinç" araştırması için teşekkür ederim. En derin minnettarlığım ise, her zaman yanımda olan eşimedir. James Connolly'nin vurulduğu Dublin Kilmainham Gaol'daki duvardan, mahkûmların ölüm iğnesini beklediği Ohio'daki ölüm hücrelerinin dışındaki protestolara kadar, sebatkâr Michaele Brennan hep yanımda olmuştur.

Son olarak, Bayan Church'e teşekkür etmek isterim. Bayan Church'ün şimdi hayatta olmayan eşi, 1940-41 yılında Almanya'nın Londra'ya düzenlediği büyük hava baskını sırasında Londra'da itfaiyeciydi. Bayan Brown Haziran 1953'te Julius ve Ethel Rosenberg'in elektrikle idamını benimle birlikte BBC'den dinlemişti. Onun yorumu, adeta hafızama kazınmıştır: "Bu, bizim uğruna savaştığımız şeyin tam karşıtı." Bu yüzden, kitabın ikinci baskısını onun anısına ithaf ediyorum.

2 Yunancadan gelen bir kelime olup, ölüm yönetimi anlamına gelmektedir (ç.n.).

Giriş

Ekonomide olduğu gibi, kriminolojide de neredeyse "kapital"den daha güçlü bir kelime yoktur. Kriminoloji disiplininde "kapital," ölümü ifade ederken, ekonomi disiplininde belli ki tam karşıt bir anlama, yaşamın "töz"üne ya da "hammadde"sine işaret eder. Aynı kelimenin; yani "kapital"in, neden hem ölümle cezalandırılabilen suçlar, hem de önceki (ya da ölü) emeğin üretimi üzerine kurulu sermaye birikimi anlamına geldiği sorunu etimologlara bırakılabilirdi, elbette bu ilişki, eserin konusunu ifade etmek açısından bu kadar çarpıcı, bu kadar çelişkili ve kesin olmasaydı. Çünkü bu kitap, canlı emeğin örgütlü ölümü ile (ölüm cezası) ile canlı emeğin ölü emek tarafından tahakküm altına alınması (sermayenin cezası) arasındaki ilişkiyi araştırır.

Sermayenin, sömürgelerin özgürleşmesine, görülmemiş ücret taleplerine ve kültürel devrimlere tepkisel hale geldiği 1970'lerin ortasından bu yana, kapital yeniden hayat kazanmış ve ölüm cezasının şiddetlenmesi bir dünya eğilimi haline gelmiştir. Ölüm cezasından en çok zarar gören ya da ölüm cezasının uygulama alanını genişleten beş ülkeyi göz önüne aldığımızda, Güney Afrika'da, 1980'den bu yana yüzden fazla insanın idam edildiğini; İran'ın şu anda binleri bulan idam infazlarının

oranını 1979'dan bu yana üç katına çıkarttığını; Nijerya'nın 1974 ila 1977 yılları arasında ölüm suçları arasına parayla ilgili suçları da eklediğini, 1980'den bu yana Çin'de çok sayıda insanın idam edildiğini ve Amerika Birleşik Devletleri'nde on yıllık suçların resmi olmayan bir şekilde ertelenmesi sürecinin ardından 1977'de ölüm cezasının tekrar eski haline döndüğünü görürüz. Uluslararası Af Örgütü'nün (Amnesty International) verilerine göre 1985'ten bu yana her yıl yaklaşık bin idam infaz edilmektedir. Örgütün bu kaydı, devletin sorumluluk kabul etmediği "kayıp"ları, suikastları, ölüm mangası kurbanlarını içermemektedir. Demek ki, ölümle cezalandırma eğilimi son derece açıktır, endişe vericidir ve her anlamda gerici olan bir tarihsel döneme özgüdür.[1]

On sekizinci yüzyılda Londra'da asılma haberleri, hükümlünün son sözleri, yaşam öyküleri ve davranış örüntüleriyle ilgili açıklamalar yaygın biçimde yayımlanmasına rağmen, son dönemde ölüm cezası kurbanlarıyla ya da onların davranışlarıyla ilgili dikkat çekecek kadar az şey biliyoruz. On dokuz ülkenin halk önünde infaza izin verdiği düşünüldüğünde, bu çok olağandışı görünüyor. Uluslararası basın, tuhaf bir biçimde sessiz; ulusal basınsa kısa ve öz. Bunun bir nedeni de, 1988'de on bin kişinin gözlemlediği bir infazın ardından, Pakistanlı bir gazetecinin de söylediği gibi "Bu tür cezalandırmalar, devlet imajını bir vahşet faili olarak yansıtacaktır."[2] Zaman zaman, bu tür bir şiddete, eşit olmayan güçler tarafından da olsa, şiddetle karşılık verilmiştir. 1985 Nisan ayında Virginia Eyalet Hapishanesi'ndeki tutuklular, James Briley'nin idamını engellemek için başarısızlıkla sonuçlanan bir ayaklanma çıkartmıştır.[3] Çok az hüküm-

1 Bu dünya eğilimine aykırı olarak, ölüm cezası karşıtı hareketler de büyüdü. 80 ülke, ya pratikte ya da yasal olarak cezayı yürürlükten kaldırdı. Şubat 1987'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, glasnost (açıklık) politikası gereği ölüm cezasını sınırlama amacını duyurdu ve toplumda ölüm cezasının kaldırılması tartışması başlamış oldu. Alman Demokratik Cumhuriyeti, 17 Temmuz 1987'de ölüm cezasını kaldırdı. Babası Nisan 1979'da asılan Başbakan Benazir Butto, Aralık 1988'de Pakistan'da 20.000 ölüm cezasını başka cezalara çevirdi. Mart 1988'de Libya Albayı Gaddafi, ölüm cezasını kaldırma çağrısında bulundu ve Temmuz ayında, varolan tüm cezaları hafifletmek için müdahalede bulundu. Bakınız, *The Death Penalty: Amnesty International Report (1979)* ve *When The State Kills... The Death Penalty: A Human Rights Issue* (Amnesty International, 1989).

2 *Dawn*, 12 Mart 1988.

3 *The Boston Globe*, 19 Nisan 1985.

lünün son sözleri kaydedilmiştir. Söylendiğine göre Çin'de, "halk önünde aşağılanma" töreni sırasında, infazı gerçekleştirilen kişiden ses çıkmaması için boynuna bir alet takılmaktadır. 1974'te Mısır'da idam edilen Firdevs'in Dr Naval El Saadawi tarafından kaydedilen sözleri bu sessizliğe bir istisna oluşturur. Muhafız tarafından suçu için af dilemesi istediğinde, Firdevs bunu reddeder ve "Herkes ölecektir. Ben, sizin işlediğiniz suçlardan biri için ölmektense, kendi işlediğim suç için ölmeyi tercih ederim" der. Böylelikle Firdevs, ölüm cezasının özünde var olan ikilemi ve bu ikilemin ortaya çıkarttığı, üzerine kafa yoran herkesin yüzleşmesi gereken problemi dile getirmiş olur. Umuttan ve korkudan arınmış Firdevs, yazgısına çok güçlü bir metanetle yaklaşır: "Dünyada kimsenin bilmediği o yere, o bilinmeyen hedefe yapacağım yolculuk bana gurur veriyor."[4]

Firdevs'in ifadesindeki gibi, etik ve politik bir ikilemi açıklamaya girişmemiş olmama rağmen, bu tür problemler üzerine düşünmek üzere, on sekizinci yüzyılda Londra'daki toplumsal ve ekonomik bağlam içerisinde araştırmalar yaptım. Bu kitabın kökleri, Malcolm X'e suikast düzenlendiği ve Edward Thompson'un *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu* kitabını ilk kez okuduğum 1965 senesine uzanır. Thompson, on sekizinci yüzyılla ilgili olarak şöyle der: "İnsan bu yılları, bir yandan Tyburn'de, hapishane gemilerinde ve de Bridewell'de, diğer yandan suç, ayaklanma, ayaktakımı eylemleriyle sınıf savaşının verildiği yıllar olarak görebilir." Thompson, on sekizinci yüzyıla dair iyi ifade edilmemiş şeyler hakkında "onları suç arşivlerinde izlemek cazip görünebilir"[5] diye yazmıştı; arşivlerde iz sürmek genç bir araştırmacı olarak benim de kabul ettiğim bir çekiciliğe sahipti. Edward Thompson'la Columbia Üniversitesi'nde Öğrenciler İçin Demokratik Bir Toplum toplantısında karşılaşmamızdan çok etkilendim; sonra Warwick Üniversitesi'nde Sosyal Tarih Çalışmaları Merkezi'ne kaydoldum ve suç üzerine çalışma yapmak amacıyla Londra'da yaşadım. Elinizdeki bu kitap, bu çalışmanın meyvesidir.

Öncelikle Londra, Westminster ve Middlesex'teki adli kayıtları derinlemesine araştırdım, suç iddianamelerinin istatistiklerini taradım; fakat en sonunda Merkez'deki arkadaşla-

4 Nawal El Saadawi, *Woman at Point Zero*, çev. Dr Sherif Hetata (Londra, 1983), s.101 ve 11[*Sıfır Noktasındaki Kadın*, çev. Selma Demiröz, Metis Yay. 2000]

5 *The Making of the English Working Class* (New York, 1964), s.55 ve 60 [*İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Birikim Yay. 2004, s. 93, 99]

rımın teşvikiyle, o dönemde Londra'nın en batısında yer alan Tyburn'deki darağaçlarında ölen binlerce erkek ve kadın daha çok ilgimi çekmeye başladı.. Bunun iki ayrı nedeni var: İlkin, diğer adli kayıtların aksine, asılan insanlara ilişkin belgeler son derece zengindi ve sistematik olarak hiç çalışılmamıştı. İkincisi, mevcut tüm cezalar içerisinde, asılarak idam edilme dehşet verici bir şekilde en üst sırada yer alıyordu. Tyburn idamlarının, kentli sınıflar arasındaki mücadelelerin merkezindeki olay olduğu ve doğrusunu söylemek gerekirse, böyle olmasının amaçlandığı sonucuna vardım.

Bu vargının kanıtlarını ve sonuçlarını yayımlamadan evvel, idamlarla ilgili diğer iki meseleyi ortaya koymam gerekiyordu. Birincisi, halka açık gerçekleştirilen Tyburn idamlarının sadece kaba bir gösteri olduğu yönündeki kolaycı nitelemeyi bertaraf etmeliydim. *Albion's Fatal Tree (Albion'un Ölüm Ağacı)* adlı eser için kaleme aldığım "The Tyburn Riot Against the Surgeons (Cerrahlara Karşı Tyburn İsyanı)" adlı makalede suçluların cesetlerine sahip çıkmak için yakınları tarafından cerrahlara karşı yürütülen doğrudan mücadelenin başarılı olduğunu ve Tyburn halkının yasa ve otoriteyi hem sözlerinde hem eylemlerinde nasıl hor gördüklerini ortaya koyduğunu belirtmek isterim.[6] Ancak son zamanlarda bu düşünceye itiraz edilmektedir. Profesör Thomas Lacqueur, Londra idamlarındaki kalabalığın, "güçsüze uygulanan gücün muhteşem hazzı"ndan keyif aldığını ve idamların, "daha derin bir topluluk" oluşturan karnaval atmosferine katılanların "hafif eğlencesi" olarak görüldüğünü söyler. Tüm bu varsayımlara rağmen, Lacquaeur, *Albion'un Ölüm Ağacı*'daki bulguların gözden geçirilmesini gerektiren hiçbir argüman ya da delil ortaya koymamıştır.[7]

Bu kitap ve onun kılavuz kitabı niteliğindeki Edward Thompson'un *Whigs*[8] *and Hunters (Whigler ve Avcılar)* yayımlandıkları 1975 yılından beri, yeni bir akademik alanı harekete geçirmiş ve şüphesiz, bilim adamlarının eleştirel katkılarını

6 Douglas Hey, Peter Linebaugh, Edward Thompson, (der.), *Albion's Fatal Tree: Crime and Society in Eighteenth Century England* (1975), s.65-119.

7 Thomas W. Lacqueur, "Crowds, Carnival and the State in English Executions, 1604-1868," A.L. Beier, David Cannadine ve James M. Rosenheim (der.), *The First Modern Society: Essays in English History in Honour of Lawrence STONE* (Cambridge, 1989), s.305-55.

8 Whigs Büyük Britanya'da 18.-19. yüzyılda, bugünkü Liberal Parti'nin öncüsü politik parti (ç..n.).

kışkırtmıştır.[9] Ancak, takip eden tartışmaların metodolojik çok yönlülük ve katkıların genişliği açısından kazanımları, suç tarihinin, giderek yönetimler ya da "adalet mekanizması" tarihine dönüştürülmesiyle birlikte, kavramsal çekingenlik ve tarihsel imgelemin dar görüşlü inkârı içinde kaybolmuştur. Örneğin, on altıncı yüzyıl ila on dokuzuncu yüzyıl arasındaki yoksul yurtları üzerine yapılan son dönem bir araştırma, fabrikadan ya da çitleme hareketinden bile bahsetmemektedir. [10] Muhafazakâr yönelim, bu konuyu, suçları ortaya çıkaran koşullar yerine, suçları önleme yöntemlerini değerlendiren polisiye bir sorun olarak kabul eder. Bu yönelim, kurbanlarını un ufak edinceye kadar öğütürken, kendini devletin gücüyle teşhir eden yasal ezici gücün cansız acımasızlığını olumlar; hatta sınıfların varlığından, bizzat Sanayi Devrimi'nin, yasaları bilmeden çiğneyen kadınların ve erkeklerin doğasını değiştiren etkisinden ve çekinerek açtığımız zemin kaydırıcı tarih yazımı tartışmasından bile şüphe duyar.

Aslında *Albion's Fatal Tree*'nin ve *Whigs and Hunters*'ın tarihsel araştırmaya ön ayak olmaktan ziyade, suçu, daha geniş bir toplumsal tarih içinde düşünen bir tarih yazımı sonucuna vardığı iddia edilebilir. Önceki çalışmalarımızı, E.J. Hobsbawn ve George Rude tarafından ortaya atılan "sosyal eşkıyalık" ve "kalabalık" gibi yaratıcı kavramlar sayesinde, kırsal suçu ve kentsel düzensizliği sırasıyla yeni kaynaklara ve analizlere açan biçimde temellendirdik. Buna ek olarak, belli suçlara tarihsel kesinlik getiren toplumsal ve ekonomik şartlar ile birlikte cezaya layık suçların zalimliğini ve yozlaşmayı tasvir

9 Bkz. J.S. Cockburn (der.), *Crime in England, 1550-1800* (Princeton, 1977); John Brewer ve John Styles (der.), *An Ungovernable People: The English and Tjeir Law in the Seventeenth and Eighteenth Centuries* (1980); J. A. Sharpe, *Crime in Early Modern England, 1550-1750* (1984); ve J.M. Beattie, *Crime and the Courts in England, 1660-1800* (Princeton, 1986).

10 Joanne Innes, "Prisons forthe Poor: English Bridewells, 1555-1800," Francis Snyder ve Douglas Hey (der.), *Labour, Law and Crime: An Historical Perspective* (1987) ; Joanne Innes ve John Styles, "The Crime Wave: Recent Writings on Crime and Criminal Justice in Eighteenth Century England," *Journal of British Studies*, (25 Ekim 1986); John Langbein, "Albion's Fatal Flaws," *Past and Present*, 98(1983); G..R. Elton, "Introduction: Crime and Historian," J.S.Cockburn (der.), *Crime in England, 1550-1800* (1977), s.2.; Peter Linebaugh, "(Marxist) Social History and (Conservative) Legal History: A Reply to Professor Langbein," *The New York University Law Review*, C. IX, no.2 (Mayıs 1985).

eden Paul Mantoux ve M. Dorothy George'un Sanayi Devrimi üzerine yaptıkları çalışmalar sayesinde araştırmamızı derinleştirdik.[11] Daha önce de ifade edildiği gibi, 1975'te yaptığımız araştırma, "toplumsal suç" ile "niteliksiz suç" gibi kesin bir ayrım yapmamızı engelledi; hâlbuki ilkinde sabıkalı kişi yaygın bir destek alırken, diğer durumda ona yalnızca acınır. Akademik alan, günümüzde yaşam ve suç konusundan ziyade yasa ve polis konusuyla ilgilendiği için, bizim bu konudaki önemli ayrımlarımız keşfedilmeden kaldı.

İkincisi, Tyburn'ün kentli sınıflar arasındaki mücadelenin merkezinde olduğunu iddia ederken, idamları tasvir eden literatürün, dikkate alınmasa ya da geçici olarak göz ardı edilse bile güvenilir bir tarihsel bilgi kaynağı olduğunu; aslında bu literatürün, İngilizce konuşan dünyanın kütüphanelerinde dağınık bir şekilde durduğunu ya da kataloglara dahi konmadığını belirtme gereği duydum. Böylece, iki yıl sonra, Tyburn ile ilgili, 18. yüzyıl dönemine eleştirel bir bakış sunan *The Ordinary of Newgate, His Account of the Behaviour, Confession, and Dying Words of the Malefactors who were Executed at Tyburn* (*Newgate Hapishanesinin Papazı* ve onun *Tyburn'de İdam Edilen Suçluların Davranışları, İtirafları ve Ölmeden Önceki Son Sözleri* üzerine günlükleri*)* adlı ikinci denememi yayımladım.[12] Bu kadın ve erkek mahkûmların biyografileri, asılmış zavallı insanlara ilişkin eşsiz ve paha biçilmez bir bilgi kaynağıdır. Buna benzer bir eser, yayım tarihinden önce ya da sonra yayımlanmamıştır. Biyografilerin temin ettiği bilginin, kilise ya da çıraklık kayıtları gibi daha farklı ya da daha bilindik tarihsel kaynaklarca kanıtlanabileceğini örneklerle gösterdim. Bu nedenle, tarihçinin de *Account*'daki (Günlükler) kısa biyografilere gerçeğin kayıtları olarak itimat etmesini haklı çıkarmış bulunmaktayım. Peki bu biyografilerde anlatılanlar hangi gerçeği ifade ediyor?

En önemlisi, bu dramatik bir gerçekti. Dram çatışmaya dayanır ve bu yönüyle, anlama yetisi dışında her duyuya seslenen büyük bir gösteriden farklı niteliklerinin ortaya konması gerekir. Bir dram olarak her idam diğerinden farklıydı. Profesör

11 George Rude, *Wilkes and Liberty: A Social Study of 1763 to 1774* (1962); E.J. Hobsbawm, *Primitive Rebels* (1959); Paul Mantoux, *The Industrial Revolution in the Eighteenth Century* (1928); M. Dorothy George, *London Life in the Eighteenth Century* (1925).

12 "The Ordinary of Newgate and His Account," J.S. Cockburn (der.), *Crime in England*, 1550-1800 (Princeton).

Douglas Hay'in gösterdiği gibi,[13] bir suçlunun asılarak idamı, dikkatlice yönetilen bir vakaydı. Suçun ne olduğu tam olarak biliniyordu; sanıklar "temsili örnek" olarak seçilmişlerdi, her hükümlü, zanaatı, yaşadığı çevre, yaşı ve geçmişine göre Londra'nın farklı grupları tarafından tanınırdı. Asılmanın şiddetli ıstırabı, çeşitli duygular uyandırırdı: hiddet, keyif, acıma, dehşet ve korku. Tüm bu duygular ve her birinin kendi içinde eyleme dönüşme olasılığı, suça ve suçluya göre farklı araçlar tarafından uyandırılırdı.

Asılma emrini ve iznini, insanlık tarihindeki ölüm infazları üzerine çalışmış ve bu bilgiyi uygulama gücünü elinde tutan egemen sınıftan kişiler veriyordu. Asılarak idam edilme, devletin farklı kesimlerini (Krallık, mahkemeler, Parlamento, şehir ve kilise) bir araya getiren birkaç olaydan biridir (bir diğeri de Taç giyme törenidir). "Toplum sözleşmesi"nin yenilenmesi, bu korkunç dramların anlamıyla eşdeğer önemdeydi.[14] "Toplum sözleşmesi"nin kalbinde özel mülkiyete saygı vardı ve asılanların çoğu özel mülkiyeti ihlal edenlerdi. Bu nedenle her asılmanın, egemenliğin gücünü tazelediği iddia edilebileceği gibi, "Özel Mülke Saygı Göster" dersini tekrar ettirdiği de söylenebilir. Dolayısıyla idamlar dram olarak kabul edilecekse, idamların temsil ettiği çelişki de, Güçlü ve Zengin ile Zayıf ve Yoksul arasındaki çatışma olarak düşünülmelidir- hiçbir zaman ders çıkarılamayan, bir sonuca varmayan ve değişmeyen bir çelişki... Bunu ilk kez, Massachusetts'teki Norfolk Islah Evi'nde tutuklu olan Malcolm X, 1949 yılında fark etmiştir. Kendisi, MIT'yi yenen tartışma grubunun bir üyesiydi. Malcolm X, tartışmada, "Ölüm Cezası, suçu engellemede etkisizdir" savını olumlayarak, yargıçlara, 18. yüzyılda, bir yankesicinin, topluluk önünde asılması esnasında, bir diğer yankesicinin, kalabalığın arasında ilerleyerek zanaatını icra etmesini hatırlatır.[15]

Her ne kadar önemli bir doğruluğu içerse de, aynı dersi öğrenmesi için çok sayıda örneğe ihtiyaç duyacak kadar aptal olmayan halk için, fazlasıyla basitleştirilmiş bir görüştü bu. Aslında, "mülkiyet"in anlamı değiştiği için, ders de değişmiş-

13 "Property, Authority and The Criminal Law," *Albion's Fatal Tree: Crime and Society in Eighteenth-Century England (1975)*, s.17-64.

14 Louis P. Masur, *Rites of Execution: Capital Punishment and the Transformation of American Culture, 1776-1865* (1989). Eserde, erken dönem Amerika Cumhuriyeti'nde "kamu düzeni"nin ders olarak okutulduğu belirtilir.

15 The Prison Newspaper, *The Colony*, C. xxi, no.1, (1 Ocak 1950).

tir. On sekizinci yüzyılda mal *üretimi* o kadar önemli ve büyük bir değişimden geçmiştir ki; bu değişim, ancak 4.000 yıl önce Cilalı Taş Devri'ndeki köklü dönüşümle bir karşılaştırma yapılarak anlaşılabilir. (Bundan ötürü, bu değişim için "Sanayi Devrimi" tabiri kullanılır.) Malın *kullanımı*, mükemmellik ve lüks seviyesinde öylesine bir genişleme göstermiştir ki; medeniyet tanımını, mal kullanımı üzerinden temellendiren çağdaş düşünürleri hayrete düşürmüştür. Mülkiyet hakkı, gözden geçirilmiş, kapsamı kanunen genişletilmiş ve hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Sonunda, malın değeri, onu üreten emeğin, daha geniş bir coğrafyaya ve daha uzun zamana yayılmasından ve işin daha da yoğunlaşmasından ötürü, çok büyük değişimler geçirmiştir. Bütün bu değişimlerin sonucu olarak, imal etmeye ve elde etmeye ilişkin sorular, sürekli olarak, bu "üçayaklı darağacı"ndan yeni dersler çıkarmayı gerektirir.



Tyburn Yolunda

Elinizdeki kitap, bu nedenle her bir tekil vakayı sanki bir dramda geçen olaylarmış gibi ele almakta ve bu özelliğiyle Papaz'ın *Günlükleri*'ne benzemektedir. Darağacıyla kurulan bu tür bir tarih bize, hem yoksulların üretim araçlarından mülksüzleştirilmesini (ki "kentleşme" ile sonuçlanır) hem de yoksulların geçim araçlarından yoksun bırakılmasını (bu da "kent suçu" ile sonuçlanır) içeren on sekizinci yüzyıl sınıf mücadelesi tarihini sunar. Bu kitabın temel tezini ortaya koymak için, öncelikle kapitalist ilişkilere nüfuz eden sömürü biçimlerinin,

suç eyleminin biçimlerine neden olduğunu ya da bu eylemin biçimini değiştirdiğini; ikinci olarak tersinin de doğru olduğu, yani suç biçimlerinin kapitalizmde önemli değişikliklere neden olduğu söylenebilir. Kısaca insanlar hayatta kalmak için çalacak kadar yoksullaştılar ve onların mal çalma gibi el koyma biçimleri sivil toplumda birçok yeniliğe yol açtı. Buradan baktığımızda Tyburn'de verilen kayıpları, artık tarihsel gelişimin acınası kurbanları, tarihin tozlu sayfalarında unutulması gereken oyuncular olarak göremeyiz. Suç işlemeye mecbur bırakılan Londra halkı, kendi içinde, tarihsel değişimin bir gücüydü. Araştırmalar, Londra'nın "suçlu" nüfusu ve bir bütün olarak yoksul nüfus arasında ayrım yapılmasının zorluğunu gözler önüne sermektedir. Bu nedenle, asılarak idam edilenlerin *yoksul* kesime ait olduğunu söyleyebiliriz. Dahası, asılarak idam edilenler, Londra'daki işçi kesiminin tamamında olduğu gibi, el emeğiyle çalışmışlar ve beden enerjilerini, on sekizinci yüzyıl uygarlığını oluşturmak için tüketmişlerdir. Dolayısıyla onların, *emekçi yoksullar* olduklarını söyleyebiliriz. Son olarak, asılanların mücadelesi, sınıf mücadelesi verenlerde olduğu gibi, kendi yöneticilerinin girişimlerine ilham kaynağı olmuştur. Mücadele, girişim ve cevap örüntüsü, tarihsel diyalektiği yaratmıştır. Bu nedenle mahkûm tarihini, on sekizinci yüzyıl işçi sınıfı tarihinin bir parçası olarak görmekteyiz. Bu iddiayı ortaya atan bu kitap, *Albion's Fatal Tree* kitabının kapattığı bir sorunu tekrar açmaktadır: Suç ve işçi sınıfı arasındaki ilişki neydi?

Elbette eski bir sorudur bu; fakat 1975'ten bu yana, tartışmadaki vurgu, eleştirel bakış açısından yazanlarda bile, işçi sınıfından daha çok devlet iktidarına yapılmıştır. Eleştirel hukuk kuramcısı Duncan Kennedy, sorunu şöyle ele alır:

> Kapitalizmdeki devleti, hâkim sınıfın yönetim komitesi olarak karakterize eden ve dolayısıyla kapitalist devletin yönetim, yasama ve yargı faaliyetlerini, sınıf çıkarının kaba ifadesine indirgeyen uzun bir Marksist gelenek vardır. Ayrıca, kapitalizmde yöneticilerin ve yargıçların, ezilen grupları düzenlemek, dolayısıyla kendi sınıf çıkarlarını iyileştirmek için, çoğunlukla yasaları çarpıttıklarını ya da –yalın bir dille- çiğnediklerini iddia eden uzun bir gelenek de vardır.[16]

16 Duncan Kennedy, "The Role of Law in Economic Thought: Essays on the Fetihsism of Commodities," *The American University Law Review,* C. xxxıv, no.4 (Yaz 1985), s .998.

İşçi sınıfıyla ilgili dert ettiğimiz sorunu bu şekilde ortaya koymanın sonuçları nelerdir?

Eğer yasa yalnızca sınıf çıkarını gizleyen bir maskeyse, o zaman işçi sınıfı da evrensel olduğu iddia edilen yasaları iki yüzlülükle itham eder. İşçi sınıfı ya yasayı kabul etmeyen, ahlak kurallarına karşı gelen bakışı benimseyecek ya da sinik ve bireyci materyalizmlerden birini benimseyecektir. Her iki durumda da suç-suçlar işleyecek ve böyle yaparak kendi değerini düşürerek Guliver'in üzerine dışkılayan maymun Yahoolar'a[17] benzeyecektir. Diğer taraftan, yasa, toplum yöneticilerinin onu ihlal eden yolsuzluklarını aşan adalet idealinin bir ifadesiyse, o zaman işçi sınıfı, kâhince bir öfkeyle dünyayı tersine çevirebilir; toplumsal suçlarını, Güliver'in Hoouyhnhnms atlarında[18] bulduğu o rasyonel, hayırsever topluma doğru hareketin bir parçası olarak haklı gösterebilir. Sonuçta: Birincisi adaleti yarattı, ikincisi ise adaleti kendi idealine uygun hale getirdi.

Bu iki durum arasındaki zıtlık, problemi anlamada faydalı bir yol olabilir. Örneğin *Whigs and Hunters* bu geleneklerin ikincisi içerisinde yorumlanabilir. Sürekli Sir Robert Walpole'un ve yürüttüğü rejimin yozlaşmış rüşvetçiliğini gösteren bu kitap, yasadan mutlak bir insani "iyi" olarak bahseden bir sonsözle biter. Buna karşılık, *Albion's Fatal Tree,* hukukun, daha önce bazı açılardan dinin oynadığı rolün yerine geçerek, yönetici sınıfın otoritesi için merkezi hale geldiğini iddia eder. Kitapta emekçi yoksullarla ilgili çalışmalar, onları hem ahlaksız Yahoolar, hem de nazik Houyhnhnmsler olarak gösterir. Ama bu zıtlık, komik değilse bile, yetersiz ve yanlıştır. Başlangıç noktası yasadır ve yasa, zihni hayran bırakan tapınılacak bir güç haline getirilmiştir. Bizim başlangıç noktamız ise, ne "hukuk" ne de "eleştirel hukuk"tur; aksine görüşleri ve eylemleriyle hem yasaya hem de kendi sınıflarına sürekli meydan okuyan, asılmış kadınlar ve erkeklerdir. Onları hemen zenginlerden çalan toplumsal suçlular olarak ya da yoksullardan çalan suçlu-suçlular olarak kategorize edersek, bu yargılama sürecinde onlara yönelik dikkatimiz gölgelenir.

On sekizinci yüzyıldaki sınıf ilişkilerinin dayanağı, canlı emek ile onu sömürenler arasındaki mübadeleydi. Bu ilişki

17 *Güliver'in Gezileri*'nde geçen, Güliver'in kendilerinden olduğunu iddia eden, pis, maymuna benzeyen bir ırk (ç.n.).

18 Güliver'in gezisindeki mit dünyasında, Yahoolar'ı yöneten, nazik ve makul atlardan oluşan bir ırk (y.n.).

çoğunlukla bir para veya ücret ilişkisi olarak görülüyordu. Bir yandan işverenler, emek etkinliğini satın alırken, öte yandan çalışan insanlar, çalışmaya devam etmelerini sağlayacak, ancak hayatta kalmalarına yetecek kadarını satın alıyorlardı. Yine de on sekizinci yüzyılda Londra'da bu ilişki, teoride bazen parasal değildi, pratikte ise hemen hiç parasal değildi. Dolayısıyla sınıf ilişkilerinin doğası, her zaman başka şeylerle ilgiliydi. Bu tür mübadele biçimlerinin doğası evrensel olamazdı; mübadelenin biçimi her durum için özgündü. İşçi yaşam araç gereçlerini ister işlikten, gemiden ya da topraktan (malzemelerin ve aletlerin el altında olduğu üretim alanları) elde etsin ya da yaşamı için gerekenleri ister sokaktan, marketten ya da hane halkından (yiyecek içeceğin, sevginin ve giysinin mevcut olduğu tüketim alanları) temin etsin, bunları nereden sağladığı, teorik olarak ya da gerçekten araştırmadan belirlenemezdi. Bu tartışmanın önceki formulasyonu, "ücretli emeğin coşkuyla benimsendiği"ne inanan ve "kapitalizmin belli ihtiyaçlara sahip olarak betimlenmesinin yararlı olup olmayacağını" sorgulayan Profesör Joanna Innes ve Profesör John Styles tarafından eleştirilmiştir.[19] Belki de amaçlanan hakikate ulaşmak olmasa da bu görüşlerde yine de bir doğruluk payı var. İşçiler, sonuçta diğer gelirlerinden olacaklarını düşünseler bile, nadiren parayı reddetmişlerdir. On sekizinci yüzyılda kadınlar ve erkekler kesin surette para istemekteydiler. Ancak bu, çoğu zaman ölüm öpücüğüyle birlikte gelen ücretli emeğin coşkulu benimsenmesiyle pek de aynı şey değildir. "Kapitalizmin ihtiyaçlarına" gelince, aslında "Sermaye, ölü emektir ve ancak vampir gibi canlı emeği emerek yaşayabilir. Ne kadar çok emek emerse, o kadar çok yaşar" ya da "Biriktirin, Biriktirin! Musa ve Peygamberler öyle emreder!"[20] sözleri hatırlanabilir. Bununla birlikte "kapitalizmin bu ihtiyaçları," canlı emeğin karşı gücünün yarattığı antagonizmadan doğdukları sürece tarif edilebilir.

Araştırma konularını paranın gözünden inceleyen on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl sınıf ilişkileri tarihçilerinin aksine, on sekizinci yüzyıl tarihçisi, o yüzyıla özgü şeylerle ilgili ve o yüzyıl insanlarının emek tarihi kadar somut bilgi kaynaklarına

19 Peter Linebaugh, "Eighteenth Century Crime, Popular Movements, and Social Control," *Bullet in of the Society for the Study of Labour History*, 25 (1972). Joanna Innes ve John Styles, a.g.e. , s.397-9.

20 Karl Marx, *Capital*, çev. Ben Fowkes (1976), s. 600 ve 216 [*Kapital 1,2,3;* çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, s. 612 ve 247].

gerek duymaktadır. On sekizinci yüzyıl tarihçisi, emeğin sürecinin örgütlenmesi ve teknik boyutuyla ilgili kanıtları araştırmak için, kendisinden sonraki dönemlerde olduğundan daha önemli nedenlere sahiptir. Çünkü emek sürecinin örgütsel ve teknik boyutları; hem üretilecek olan şeyin değerini ve yararını hem de canlı işçinin, çalışma karşılığında, ister "izin yoluyla," isterse "geleneksel" ya da başka bir biçimde olsun, yaşaması için gerekli olan şeyleri alabilme gücünü belirlemekteydi.

Ancak o zaman, emek harcayan canlı insanlar ile onları yönetenler arasındaki çekişmeli mübadeleyi anlayacak pozisyonda olabiliriz. Mübadele üzerinde mücadele edildiği için hukuk alanında da mücadele ediliyordu. Bu nedenle, Londra'da, ceza mahkemelerinden kalan uçsuz bucaksız dokümandan daha iyi çok az bilgi kaynağı vardır. Londra ceza mahkemelerinin arşivleri ve Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin (*Old Bailey*) basılı *Belgeleri*, malların zimmete geçirilmesiyle ilgili bir tarih sunmaktadır. Bu arşivlerden yola çıkarak bir *gasp etme tarihi* türetebiliriz. Ceza mahkemelerinin arşivleri, şeylerin nasıl üretildiğini ya da emek harcanan yaratıcılık için gereken malzemelerin, araçların veya giderlerin gerçek bileşimini anlamamıza izin veren bilgiyi bize nadiren sağlar. Bu bilgiye erişmek için, asılarak idam edilen kadınların ve erkeklerin biyografilerinden başlamamız gerek. Biyografilerden yola çıkarak, *yapmanın tarihi*nin bilgisini elde edebiliriz.

Bir bütün olarak, gasp etme ve yapma tarihi, bizi kaçınılmaz olarak toplumsal üretim ilişkilerindeki çelişki fikrine sürükler. Yüzyılın sonunda iki farklı yönelim bu çelişkiye çözüm önerir. İlki, halka açık idamların yasanın görkemli gösterisinde tuttuğu merkezi yerin lağvedilmesi yönündeki eğilimdir. Bu yönelim, 1783'te Tyburn'e düzenlenen geçit alayının ortadan kaldırılmasıyla başlar. İkincisi ise, en açık biçimde 1790'lardaki baskı döneminde görülebilen, ücret ilişkisinin, işçi sınıfının en ısrarcı olduğu talebini yerine getiriyor gibi görünürken aslında onu bölmenin değişken ve dinamik bir aracı olarak devreye sokulmasıdır.

Bu kitap, üç şekilde düzenlenmiştir. Birincisi, bölümlerin, her biri yirmi beş ya da otuz yıllık dört kronolojik döneme bölünmüştür. Her ne kadar tüm kanıtları, kronolojik olarak birbirini izleyecek şekilde sunmak imkânsız olsa da (Örneğin, İrlanda hakkındaki birinci bölüm, "Manüfaktür Dönemi"nde

iş bulma olanaklarıyla ilgili pek çok örnek içermektedir), genel olarak bu kitabın konusu, zamanın seyrine uygun biçimde sunulmuştur.

On sekizinci yüzyıl boyunca ilerleme, geleneksel olarak zenginlik birikimiyle ölçülmüştür; dolayısıyla kitabın düzenlenmesinin ikinci prensibi, az çok ekonomi tarihinin kavramlarından kabaca türetilmiştir. Bu yüzden ilk dönem, para ya da finans kapitalizmi ile; ikinci dönem ticaret ("merkantilizm") ile; son dönem ise sanayileşme ve makine üretimi ile ilgilidir. Bu bölümlemeler kendi terimleriyle bile sınırlayıcıdırlar ve bu bölümlemeyi kullanmakla sadece bir fikir vermeyi amaçladım. Dönemlerin hâkim ekonomik eğilimlerine dikkat çekilmesi, diğerlerinin dışarıda bırakıldığı anlamına gelmemektedir. Teorik olarak, toplumsal ürün birikiminin, meta, mübadele, para ve üretim olarak çeşitli biçimler aldığının farkında olduğumuz çok açıktır. Bu durum tarihsel olarak da ayan beyan ortadadır: 1690'ların finans kapitalizm dönemi aynı zamanda ticaret ve üretim alanında da büyük değişimlerin olduğu bir dönemdi. Bir yüzyıl sonraysa fabrika üretimi, paraya ve ticari krize karşılık gelecekti.

Ekonomik kavramların sınırlılığı ve birikimin dışsallıklarına odaklanması, bizi birikimin kendi içindeki sırlarına götüren üçüncü ilkeyle kısmen düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu düzenleyici prensip, üçüncü bölümde bahsedilen asılarak idam etme sosyolojisinin sonucu olarak ortaya konan ayıklanma yönteminden doğmuştur. Bölümde, belli zanaatlarla (kasaplık ya da dokumacılık gibi) ya da belli gruptan insanlar (gemiciler ya da İrlandalılar gibi) ile asılan insanlar arasında önemli bir bağlantı kurulmaktadır. Bu bağlantı ayrı bir çalışmayı gerekli kılmaktadır ki bu çalışmayı da sonraki bölümlerde göreceğiz.

Bu düzenleme ilkelerine ek olarak, bölümler içerisinde başka temalar da ele alınmakta ya da yinelenmektedir. Bunlardan biri, on yedinci yüzyıldan 1790'lara kadar geçen dönemde anlamı değişen özgürlük temasıdır. Sözlük anlamıyla özgürlük, tutukluktan kaçmak demektir ve sözcüklerden ziyade eylemin konusudur. Bu tip bir "tutukluluktan çıkma"[21] Bölüm1'de mah-

21 Linebaugh, bu ifadeyi anlatmak için İngilizce karşılığı olmayan *excarceration* terimini kullanır. Excarceration, yazarın yarattığı bir terimdir. Excarceration, kapatılma anlamına gelen *incarcreation*'ın tam karşıtıdır. Yazara ilişkin çeşitli kaynaklardan yaptığım okumalar sonucu kelimeyi bu şekilde çevirmeyi uygun gördüm (ç.n.).

pushane kaçkını Jack Sheppard ile ilgili bir tartışmayla tanıtılmıştır. Bölüm 10'da ise konu, kolektif, hatta evrensel bir eylem gibi yeniden ele alınmıştır. Çalışmanın teması düşünüldüğünde, özelden genele böyle bir geçişin önemi anlaşılmaktadır. Bazı bölümlerde kadınları ve erkekleri, belli ticaret etkinlikleri tarafından organize edildikleri halleriyle düşündük; bu bölümler, emekçi tarihi yöntemlerine çok şey borçludur. Diğer bölümlerdeyse, işçilerin, çalışma koşullarındaki sömürü mirasına karşı, nasıl kültürel ve gayri resmi bir şekilde, kendi kendilerine organize olduklarını görüyoruz. Bu bölümler de, sosyal tarihçilere çok şey borçludur. Tema olarak, emek ve sermaye arasındaki maddi mübadele, örtük olarak hemen her bölümde ele alınmıştır; çünkü Tyburn idamları döneminde kimin, ne zaman ve neden idam edildiğinin anlaşılmasının önemli olduğunu savunuyorum. Ama idamların tüm sonuçları yalnızca Bölüm 11'de ifade edilmiştir. Son olarak, Bölüm 5'te başarısızlık olarak ele alınan polis baskısı konusu, polis baskısı başarı kazandığında, son bölümde yeniden ele alınır.

Son bir söz. 200 yıl önce olsa dahi, bir insanın asılarak idam edilmesi konusu, duygusal yönü çok ağır basan bir konudur. Ölüm cezası infazlarına tanıklık etmiş insanlarla konuştum; ama ben hiç tanık olmadım. 1596'da Newgate Hapishanesi'nde "Acı üstüne acı" diye haykırmıştı Luku Hutton, "keder dolu manzara"ya şahit olduğunda. Tüm canlılığı ondan alındı, dehşet içinde kalakalmıştı. Bu onu "yeniden hatırlamaya" zorladı.[22]

22 Luke Hutton, *The Black Dog of Newgate* (1596), A V. Judges, *The Elizabethan Underworld* (1930)'da yeniden basılmıştır, s. 275

Birinci Kısım

Pandaemonium[1] ve Finans Kapitalizmi 1690-1720

1 John Milton'un *Paradise Lost (Kayıp Cennet*, çev. Enver Günsel, Pegasus Yayınları, 2013*)* eserinde cehennemin başkenti, şeytanların toplandığı yer (ç.n.).

Bölüm 1'de, 1640 Devrimi'ne kadar süreklilik gösteren özgürleşmenin önemli anlamlarından biri önerilmiştir: Londra işçilerinin, insanları kapatarak disipline etmek üzere tasarlanan ve yeni yaratılan kurumlardan giderek artan kaçma eğilimi, becerisi ve başarısı. Özgürlüğün ideolojik ve teorik ifadelerinin karşısında özgürlük etkinliğine dikkat çekmek istediğim için, bu kaçma eğilimini, "tutukluluktan kaçma veya çıkma" şeklinde adlandırdım. Bu etkinliği, "büyük kapatılma"da hapsedilmeyi vurgulayan ve devlet ile toplumu yönetenleri çok güçlü gösteren Michel Foucault tarafından somutlaştırılan yeni bir tarih yazımı akımına karşı bir eğilim olarak değerlendiriyorum.

Bölüm 1 bu karşı eğilimlerden birini, Jack Sheppard'ı konu alıyor; Jack Sheppard, yalnızca, kendi ülkesinin yasalarının ihtişamını yaratmak üzere tasarlanan idamların "örneği" haline geldiği için değil, aynı zamanda evvelki kaçışları, onu pandomimlerde, Bartholomew Fuarı'ndaki vazo desenlerinde, halk şarkılarında, hikâyelerde ve oyunlarda yaşatan bir efsane haline getirdiği için.[1] Bu tür ifade biçimleri popülerdi ve proletaryaya özgü kabul ediliyordu ve bu nedenledir ki, insanlar, bir dereceye kadar özgürlük kavrayışlarının formunu bu ifadelerle oluşturdular. Sheppard'ın kaçışları, Leveller'ın[2] devrimci eylemleriyle karşılaştırılmaktadır. Sheppard'ın arkadaşı, New York'ta Sons of Liberty (Özgürlüğün Çocukları) adlı devrimci örgütün kurulmasına iştirak etmiştir.

Bölüm 2, sonraki kısımların anlaşılması için okura gerekli bir ekonomik ve politik tarih arka planı sunmaktadır. Alman sosyolog Werner Sombart on yedinci yüzyılın sonuna gönder-

1 Brit. Lib., Add. MSS. 27825. Place MS; dosya 62-3: "Bu kötülüğüyle ün salmış adam, hafızalarda yaşar; ben çocukken, onunla ilgili konuşmalara ya da şarkılara alkışlar eşlik ederdi."

2 Leveller (Düzleyiciler), İngiliz iç savaşı ve Cromwell Dönemi'nde ortaya çıkan özgürlükçü ve demokratik hareket (ç.n.).

me yaparak "O günlerde, insanoğlunun ufkuna yeni bir dünya girmekteydi" diye yazar. Sombart, ticari ve sömürgeci fetihlerin ruhu ile hırsızlığın ruhunun aynı olduğunu keşfetti. Açgözlülük ve aylaklık, aynı zamanda hırsızın ve girişimcinin özelliğiydi. Sahtekârlık, işçiler, iş adamları ve aile fertleri arasında ortak bir önvarsayımdı.[3]

Bir yanda emek zenginliğin kaynağıyken, öte yanda emeğin ücreti olabildiğince düşük tutulmaktaydı. Sir Henry Pollexfen iptal edilen her tatilden 500.000 £ kazandığını hesaplamıştı. 1704'te Daniel Defoe, "yoksullara sirayet etmiş genel bir miskinliğe" işaret ediyordu. William Petty, bereketli bir hasat döneminin emek gücünde pahalılığa ve kıtlığa yol açtığını gözlemlemişti. Josiah Child, mısırın ucuzlaması, "alıştıkları koşulları" sürdürmelerine yettiği için yoksulların haftada iki günden fazla çalışmayacağını yazmıştı. Roger Poor da aynı şeklide, yoksulun biriktirmek ya da tasarruf etmek dışında, gerekli olmadıkça çalışmayı tercih etmediğini ifade etmişti.[4]

Bölüm 2, John Milton'un *Kayıp Cennet* (Paradise Lost) eserinin yardımıyla düzenlenmiştir. Alegoride sorular, bir soruyu nihayetine erdirebilecek gibi görünen tarihsel bir mağlubiyet olarak kapanmadığı için Milton'un, alegoriyi tarihe yeğlediği düşünülür.[5] 1660 Restorasyonu ve 1689 Uzlaşması, İngiliz Devrimi'ne son vermiş gibi gözükmektedir. Bu nedenle, karşıdevrimin tarihsel kapanışına rağmen, alegorik sunum, araştırmalarımıza, devrimin her şeye rağmen yaşadığı kanalları açabilir. On sekizinci yüzyılın sonunda, William Blake'in şiiri sayesinde, alegori ya da epiğin tarihle olan ilgisi yeniden açığa çıktı. Her iki şair de, özgürlüğün şairiydiler; her ikisine göre de Samson öyküsü bir özgürleşme prototipiydi.

Bölüm 3, Londra'nın asılmış insanlarını dramatik ve bütünleştirici bir açıdan ele alır: "Tyburnografi."[6] Mahkeme salonu bir drama olarak kabul edilir: Londra Ağır Ceza Mahkemesi (Old Bailey) sahnedir; tartışma götürmez yasalar, senaryo; oyuncular, yargıç, jüri üyeleri ve savunma; izleyiciler ise Doğu

3 Werner Sombart, *The Quintessence of Capitalism: A Study of The History and Pyschology of the Modern Business Man*, çev. M. Epstein (New York, 1967), s. 77-88.

4 Edgar S. Furniss, *The Position of The Labour in a System of Nationalism: A Study in The Labor Theories of The Later English Mercantilists* (New York, 1920).

5 Christopher Hill, *The Experience of Defeat : Milton and Some Contemporaries* (1984).

6 Yazar bu terimle Tyburn idamlarının tarih yazımını ifade etmektedir. (ç.n.)

Londra. Bu bizim, on sekizinci yüzyıldaki idamların, politik ve ahlaki anlamda neyi temsil ettiğini anlamamıza yardımcı olacaktır. Yüzlercesinin üstüne daha yüzlercesi asıldı... bu yüzden, bireysel dramları bütününde anlayabilmek adına tiyatrodan ziyade sosyolojiye yakın yöntemler kullandık. Bütünleştirme, olayın dramatikliğini ortadan kaldırıyor gibi gözükebilir; ancak bu zorunludur. Zira, Londralı kitleler için tekil suçluların önemini belirleyebilmemizin tek yolu, onların nasıl insanlar olduklarını bilmektir. Bütünleştirme yöntemi, hüküm giymiş suçluyla asılmaya tanıklık etmeye gelenler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlamamıza olanak verir. Bireysel örnekte, rastlantısal ya da anekdotvari görünen şey, bütünleştirici bir incelemede, onu sivil toplumdaki sınıf ilişkilerinin özüne yaklaştıran bir önem kazanabilir.

Bölüm 1
"Tüm Halkın Ortak Söylemi": Jack Sheppard ve Kaçış Sanatı

Bu adamı, Sheppard'ı görmeye gelen bir yığın insanı gördükten sonra kim içmeden durabilir? Gerçeği söylemek gerekirse, Üstad Ruth, bizim için o, bir Başkaldırı demektir ve kendisi çok büyük bir değere dönüşebilir.

Thomas Walker, *The Quaker's Opera; Or the Escapes of Jack Sheppard* (1728)

Bazı çocuklar, ne Wellington, Nelson, Bounoparte'ın, ne de Majestelerinin ismini duymuşlardı. Fakat şu da kesinlikle belirtilmeli ki aralarında St Paul, Moses, Solomon gibi isimleri hiç duymamış olanlar, Eşkıya Dick Turpin'in, özellikle de hırsız ve hapishane kaçkını Jack Sheppard'ın kişiliği ve hayatıyla ilgili genel bir bilgi sahibiydi.

R.H.Horne, Children's Employment Commission, Frederick Engels'ten alıntı,
[*İngiletere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, 1997]

I

Ev soyguncusu ve mahpushane kaçkını Jack Sheppard, on sekizinci yüzyıl İngiltere'sinde, bir dönemin en çok bilinen is-

miydi.[1] Ünü okyanusların ötesine ve yüzyıllara yayılmıştı. Haydut Ned Kelly hayattayken, Avustralya basınında, Sheppard ve Kelly ilgili pek çok karşılaştırma yer almaktaydı. Aynı zamanda, yerkürenin diğer tarafında, Missouri'de Frank ve Jesse James, *Kansas City Star* gazetesine "Jack Sheppard" imzalı mektuplar yazıyorlardı. İngiltere'de onun ismi, halkın bilincine kazınmıştı. Henry Meyhew, Cambridgeshire Çingenelerinin, Sheppard hikâyelerini "edepsiz masal" prototipi olarak kabul ettiğini yazmıştı. İngiliz gemicileri arasındaki "Sheppard" soyadlı biri, kendiliğinden "Jack" diye çağrılıyordu. 1840 Manchester proletaryası arasında, Kraliçenin isminden daha çok onun ismi bilinirdi. O dönemdeki bir proleter şöyle der: "Ambarda haftalığı 6 şilin 6 peni olan bir işçiydim ve 6 peniyi kendime ayırmama izin veriliyordu. Bu parayla düzenli olarak tiyatro izlemeye giderdim. Bir keresinde, Jack Sheppard'ı bir haftada dört kez izledim."[2]

Sheppard, akademik tarih yazımı tarafından küçümsenmiş demeyelim; ama önemsenmemiştir. Açıkçası o, tarih içinde "öteki tarih"e, pandomime ve şarkı tarihine ait olmuştur. İnsanları anlatan kitapların çok az olduğu ve işçi sınıfı için kaynak oluşturacak bağımsız tarih yazımı bulunmadığı için, Sheppard'ın anısını sözlü tarih *devam ettirmiştir*. Dahası onun anısı, gelişmenin değil, geçmişteki ahlaki ve politik çatışmaların sürekliliğinin toplumsal mücadele bağlamı içinde korunmuştur. 1649'da halk demokrasisinin görünürdeki ölümü ile 1790'da yeniden canlanması arasında yola düşen bu suçlunun hayatı, "suç" ile işçi sınıfı arasındaki ilişkiyi sorgulayan soruları açığa çıkarmıştır. Aynı şekilde, yönetici sınıfın yağmacılığı ile yoksulun hırsızlığı arasındaki ilişkiyle ilgili sorular da ortaya çıkmıştır. Zira Sheppard, emperyalist fetihlerin ve ülke içindeki gaspların çok az denetlendiği bir dönemde yaşamıştı. Ekonomistlerin, emekçi insanların verili ücret oranlarıyla nasıl yaşayabildiklerini açıklamakta zorlandıkları bir dönemde

1 Horace Bleackley'in *Jack Sheppard* (Edinburgh, 1933) eseri, Sheppard ile ilgili akademik bir biyografidir. S. M. Ellis'in yazdığı sonsöz, Sheppard'ı konu alan dramatik ve hikâye tarzındaki edebiyatı tanımlar ve faydalı bir bibliyografya sunar.

2 The Melbourne *Argus* (18 Aralık 1878), s.16, Monash Üniversitesi'nden Profesör Pat Malley'e borçlu olduğum bir referans; Henry Mayhew, *London Labour and the London Poor*, iii (1861), s. 388-90; Frank C. Bowen, *Sea Slang: A Dictionary of The Old Timers' Expressions and Epiphets* (c. 1920s); *6th Report of the Inspector of Prisons forthe Northern Districts of England*.

Sheppard'ın yaşamı, soygunculuk ve hayatta kalma arasındaki bağın ne olduğu sorusunu meydana çıkarabilir.

Daha hayattayken bile, Sheppard'ın genişletilmiş bir biyografisi ve bir yıl sonrasında da, her biri bağımsız bilgi kaynaklarına sahip, pek çok başka biyografisi yayımlanmıştır.[3] Bu biyografiler, Sheppard'ın sonraki mahvoluşunun nedeni olarak görülebileceği haller dışında, hayatının erken dönemine özel bir ilgi göstermez. Gene de, Sheppard'ın bu yılları hakkında, sınıfının diğer üyelerine nazaran daha fazla şey bilinmektedir. White's Row, Spitalfields'de 4 Mart 1702'de, Kraliçe Ann'in tahta çıktığı yıl doğmuş. Babası, dedesi ve büyük büyükbabası marangozmuş. Jack çocuk yaştayken, babası ölmüş. Jack'in genç yaşta ölen bir kız kardeşi ve Tom isminde bir erkek kardeşi varmış. Tom, "Hanımefendilerin Ailesi"nde çırak olmak için evi terk etmiş. Gerçi, hayatı kardeşininki gibi "üçayaklı darağacında" asılıp, sallandırılarak sonlanmamış; ama geleceği kardeşininki gibi karışık olmuş, yedi yıl hapis yatmış. Genç yaşta dul kalan ve emekli aylığı olmayan annesi, Jack'i, Bishopsgate'deki yeni açılmış yoksullar yurduna yerleştirmiş. Kendisi de, hizmetçilik yapmak üzere karşı kasabaya, Strand'a gitmiş ve orada bir kumaşçı olan Bay Kneebone için çalışmış. Bir buçuk yıl sonra Jack, yoksullar yurdundan çıkarılarak, Bay Kneebone'un denetimine verilmiş. Bay Kneebone, ona okumayı ve "hesap dökümü"nü öğretmiş. 1717 Nisanı'nda, Drury Geçidi'nin sonunda bulunan bir Wych sokağı marangozuna, Bay Wood'a çıraklık etmiş.

Sonraki eylemlerinin de göründüğü gibi, tüm bunlar, ne kadar olağandışı hatta fevkalade olsalar bile, Sheppard'ın sınıfının ve neslinin ortak deneyimleri olmasaydı, bu kadar heyecan, bu kadar tutku ve bu kadar önemli tartışmalara yol açamazdı. Bu deneyimler üç tanedir ve üç nedeni vardır: Bir Spitalfields delikanlısı olarak doğmuş ve yetişmiş olduğu için, İngiltere'nin olmasa bile, Londra'nın endüstriyel alanda en

3 Anonim, *A Narrative of All The Robberies, Escapes, of John Sheppard* (1724), onun asılmasından önce yayımlanmıştır ve yıl sonundan evvel altı baskı yapmıştır. 'G.E.' *Authentic Memoirs of the Life and Suprising Adventures of John Sheppard by Way of Familiar Letters from a Gentleman in Town*, 2. baskı (1724) ve Anonim, *The History of the Remarkable Life of John Shephard* (1724) benim belli başlı diğer iki bilgi kaynağım sayılabilir. Her biri ayrı olarak bu metinleri, *A Narrative (Bir Anlatı), Authentic Memoirs (Gerçek Anılar)* ve *The History (Tarih)* şeklinde kısaltıyorum.

hareketli bölgesine aitti. Yoksullar yurdunda kaldığı için, toplumsal kontrolün bu en hızlı gelişmekte olan kurumsal yeniliği içinde doğrudan, öncü bir deneyime sahip oldu. Bay Wood'la sözleşmesini feshederek, "başıboş bir çırak" oluverdi. Bu figür, on altıncı yüzyılın "güçlü serserisi" ya da on yedinci yüzyılın "tarikatçısı" ya da on dokuzuncu yüzyılın "fabrika proleteri" kadar toplum düzenini tehdit eden toplumsal bir figürdü.

II

İpek, sınıf aylaklığının, kurnazlığının ve aldatmacasının sembolü olarak atasözünde yer alacak kadar ünlenmiştir. Benjamin Franklin'in Zavallı Richard'ı "İpekler ve satenler, mutfakta yangın çıkarırlar" derken; yüzyıl sonunda Hazlitt, "İpekte ve iffetsizlikte yürür bir fahişe" diye uyarmıştır. İpek, tepeden bakan buyruğun kumaşıdır, yaltakçı itaatin işidir. İpek, günün başlıca ahlak temasına - Lüks ile İhtiyaç arasındaki uçuruma- göndermede bulunur. İpek, Londra'nın temel topografik bölünmesini destekler: Londra'nın işlek olan Batısı ile Londra'nın Doğusu. İpek, sınıflar arası kutuplaşmayı ifade eder. 1732'nin acı atasözü "Hepimiz Adem'in çocuklarıyız, aramızdaki Farklılığı İpek yaratır" der.

İpek sermaye birikimi, 1664-1713 yılları arasında iki katına çıkan ticaret hacmindeki bir artış ve Defoe'nun, Postlethwayt'ın ve Kral Charles'ın övdüğü kazançlı ve dinamik bir yatırım olarak ifade edilebilir.[4] Ticaret hacmindeki artış, 1675 ve 1737 yılları arasında, ev sayısının 1336'dan 2244'e çıkmasından ve önceden papaz idaresinde sadece bir bölge -Stepney- varken, kilise yönetiminde yeni bölgelerin yaratılmasından (Stratford Bow, Christ Church, St Luke's, St Matthew's gibi) anlaşılabilir. 1720'lerde, Lyon ve Nanking ile beraber, Spitalfields, dünyanın en büyük ipek merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Sermaye birikimi, proletarya birikimi demektir. Endüstri, Londra Şehri yetki alanı dışındaki yeni varoşlarda da tutununca, ipek dokumacıları, ibrişimleri bükenler, desenleri yapanlar, dokuma tezgâhını kullanan çocuklar; lonca denetiminin korumaları ve paternalizmi olmaksızın çalıştılar. Ekonomik

4 Daniel Defoe, *The Complete English Tradesman* (1727); Charles King, *The British Merchant on Commerce Preserve'd* (1721); Malachy Postlethwayt, *The Universal Dictionary of Trade and Commerce*, 3. Baskı (1766), "İpek" üzerine bir makale.

anlamda emek gücü "özgür"dü; çıraklık eğitimi ve ücret düzenlemesi zorunlu değildi; çalışma saatleri esnekti; işi bırakmak ya da açlık çekmek serbestti. İpek işinde çalışan proletarya, farklı kökenlere sahipti: Norwich, Kent, Fransız Huguenotlar, İrlandalı ve bazı Palatinler. Kesin sayıları sürekli bir devinime tabi olan ve izleri darağaçlarında sürülen bölgesel ve etnik bir heterojenlik...[5] Potiou doğumlu, "Fransız Peter," Spitalfields dokumacılarından biriymiş; Moll Raby çetesine bağlı kalarak hırsızlık yapmış, dükkânlardan kumaş çalmış ve 1704'te asılmış. Pek çok sayıda İrlandalı dokumacı da asılmıştır: 1733'te John Cannon, 1737'de James Falconer, 1738'de Philip Murray. Kökeni Doncaster olan Nathaniel Jackson, Spitalfields'e gelmeden ve başı belaya girip, günlerini Tyburn'da sonlandırmadan evvel, Norwich tekstili için hizmet etmiş.[6] Göçmenlik ve darağacı disiplinine rağmen Spitalfields dokumacıları, tarihi geleneklerini korumuşlardır. Onlar, Lollardların, Anabaptistlerin ve Familistlerin olduğu kadar, İngiliz Devrimi sırasında, geleceğe açılan, eşitlikçi ve mutlu gelecek vaadeden cemiyetlerin de içinde bulunduğu aykırı düşünce tarihinin mirasçılarıdır. Radikal bir Leveller (Düzleyici) olan, cehennemin vicdan azabından başka bir şey ifade etmediğine inanan ve İrlanda işgaline karşı çıkan William Walwyn, Londralı bir ipek tacirine çıraklık etmiştir.[7] 1648'de John Lilbourne, Avam Kamarası karşısında, kurdele dokumacılarının karılarını ve çocuklarını, onların seyyar satıcılık yapmasına engel olmaya kalkışan Şehir Oligarşisi'ne karşı savunmuştur.[8] İpek dokumacıları ve ibrişim büken kişiler, 1657-1661 yılları arasında Venner'in komplosunda aktif bir rol oynamışlardır. Monmouth's isyanında askerle yaşanan çatışmalara katılmışlar ve içlerinden biri, tacın çalınması olayına karışmıştır. Beşinci Monarşi'den insanların mesleki bileşimiyle ilgili özenli çalışmalar yapmış olan Profesör Capp, varoşlu gezgin dokumacılar arasında, refah ve barış devrinin geleceğine ilişkin düşüncelerin oldukça yaygın ol-

5 Daniel Dafoe, *The Review*, I, 7 (1705).

6 The Ordinary's *Account*, 25 Ekim 1704, 6 Ekim 1733, Mart 1736/7, 26 Mayıs 1738, 18 Temmuz 1722.

7 A.L. Mortan, *The World of The Ranters: Religious Radicalism in the English Revolution* (1970), s. 144.

8 H.N. Brailsford, *The Levellers and The English Revolution* (Stanford, 1961), s. 105.

duğunu ortaya koymuştur. [9] Radikal ve toplaşmış kiliseler ile dokumacılar arasındaki birlik, on sekizinci yüzyılda da devam etmiştir. 1735'te yayımlanan Anaptist buluşma evleri listesinin gösterdiğine göre, bunların büyük bir çoğunluğu, kuzeydoğudaki ipek varoşlarında (Moorfields, Shoreditch, Spitalfields) ya da nehrin güneyindeki papaz denetimli bölgelerde yer almaktadır.[10]

Sheppard'ın baba tarafından ataları, Spitalfields'i kurmuştur. Bu geleneklerden onlar da etkilenmiş olmalılar. Jack, White Row'da doğmuştu. White Row, kendini peygamber ilan eden Gallerli terzi, "Yükselen" Evan'ın 1647'de Hıristiyan olduğunu bildirdiği, Cromwell'in ve Fairfax'ın İrlanda seferi için askeri isyan alayını bir araya toplamada başarısızlığa uğradıkları Bishopsgate'ten yalnızca birkaç yüz yarda uzaklıktadır. Sheppards'ın doğum yeri, 1700-1706 yılları arasında, özel Baptistlerin dini federasyondan ayrılma sıkıntısı çektikleri Artillery Lane'e, bir taş atımlık mesafedeydi.[11] Jack Sheppard, bu geleneklerin sözcüsü olmadı. Gerçekte, sözcü olabilecek birini bulmak zordu; çünkü bu gelenekler orijinal biçimleriyle ayakta kalamamışlar ve ipek işinde çalışan emekçi piyasasının doğrudan baskısı ve yeniden düzenlenmesi sonucu başkalaşıma uğramışlardır.

Bishopsgate Yoksullar Yurdu, Sheppard'ın doğumundan sadece birkaç yıl sonra kurulmuştur.[12] Yoksullar Yurdu, Spitalfields ile Şehir arasındaki sınıra çok yakındı. 1640'larda[13] böyle bir enstitünün kurulması çokça konuşulmuş olsa da, Ağustos 1675'te dokumacıların çıkardığı kargaşaya değin bu plan, ciddiyet kazanmamıştır. Bu "ayaklanma," tüm Londra'ya yayılmış olsalar da özellikle kuzeydoğuda toplanmış olan çok sayıdaki

9 B. S. Capp, *The Fifth Monarchy Men: A Study in Seventeenth Century English Milleanarianism* (1972), *passim.*

10 Michael R. Watts, *The Dissenters: From the Reformation to the French Revolution* (Oxford, 1978).

11 Capp., a.g.e., s .42; Brailsford, a.g.e., s. 46.

12 Norman Langmate, *The Workhouse* (1974) on dokuzuncu yüzyılı her şeyiyle anlatır. Georg Rüsche and Otto Kirchheimer, *Punishment and the Social Structure*, İngilizce çeviri (1939); Joanna Innes, "Prisons forthe Poor: English Bridewells, 1555-1800," Francis Snyder ve Douglas Hay (der.), *Labour, Law, and Crime: An Historical Perspective* (1987), s.89 ve devamı.

13 Valeria Pearl, "Puritans and Poor Relief: The London Workhouse, 1646-1660," Donald Pennington ve Keith Thomas (der.), *Puritans and Revolutionaries: Essays in 17th Century History* (1978).

dokumacı tarafından çıkarıldı. Düzleyiciler'in rengi yeşile bürünen bu dokumacılar, davul çalarak ve bayrak sallayarak patronlarının üzerine saldırmışlardı. Çünkü dokumacıların patronları, ithal ettikleri motorlu dokuma tezgâhını üretime yeni sokmuşlardı ve bu makine sayesinde, bir kurdele işçisi, yedi işçinin işini tek başına yapabiliyordu.[14] Ayaklanmaya katılanlardan biri ve zamanında Beşinci Monarşi taraftarı olan John Mason, insanların "başkaları aylaklık içinde yaşamaya devam edebilsin diye emek harcamayı ve ırgat gibi gece gündüz çalışmayı bıraktıkları..." bir zaman arayışındaydı.[15] Polis teşkilatı ve milis güçleri güven vermediği için, dokumacıların ayaklanmasını bastırmak üzere ordu görevlendirildi. Mücadelenin sonucu karmaşıktı: Bir taraftan (Londra'daki) makineleşme bir yüzyıldan daha fazla süre ertelenmiş, diğer taraftansa, yoksullar yurdu hayata geçirilmişti.

Peki yoksullar yurdu nasıl bir yerdi? 1790'larda St. Pancras'daki yoksullar evinde yetişmiş Robert Blincoe'nun anılarındaki betimlemeler, Sheppard'ın Bishopgate'deki deneyimlerine benzer olmalıdır. Tutukluların asık suratlılığı ve hoşnutsuzluğu ile idarecilerin riya ve ikiyüzlülüğü tarafından kasvetli bir ortamda kuşatılmış olan Blincoe, kaçma hayalleri kurar.[16] İçten duyduğu özgürlük özlemi, kapatılmaktan nefret etmek, kapıların, kilitlerin ve duvarların sessizce gözlenmesi, Sheppard'ın da verdiği tepkiler olmuştur.

Yoksullar yurdu, kapatma kurumuydu, cezalandırma yeriydi. Cezalandırmanın amacı, dışarıda insanları korkutmak, içeride ise iç dünyalarına uysallığı yerleştirmekti. Yoksullar yurdundan bir servet edinmek isteyen Buckinghamshire'lı bir yargıç, "Yoksullar yurdunun, papaz yönetimindeki yerlere faydası, yoksul insanların, geçinmek için yapabilecekleri işlerden değil, yoksullar yurduna düşme korkularından kaynaklanır"

14 Richard M. Dunn, "The London Weavers' Riot of 1675," Guildhall Studies in London History, C. İ (Ekim 1973- Nisan 1975). Anonim, *A true Narrative of All the Proceedings Against the Weavers (1675)*, tutuklananların bir kısmının davranışlarını içermektedir: Bunlardan sadece üçü itirafta bulunmuş ve kendilerini mahkeme öncesinde aşağılamışlardır. "Diğerleri duruşmaya kadar direnmişlerdir."

15 Capp, a.g.e., s. 149.

16 John Brown, *A Memoir of Robert Blincoe, an Orphan Boy: Sent from Workhouse of St Pancras, London, at Seven Years of Age, to Endure the Horrors of Cotton Milll* (Manchester, 1832), Caliban Books tarafından basılmıştır, 1977, s. 12-13.

der.[17] Bellers ise şöyle yazar: "İsyancı bir ruh, cezalandırmayla baskı altına alınmalıdır (Cahillik, terbiyesizliğe yeğdir)." Quaker Yoksullar Yurdu'nun yöneticilerinden biri olan John Freame, "ağaç yaşken eğilir... bu nedenle onların iradelerini henüz küçük yaştayken kırmaya gayret edelim ki güçleri yettiği zaman geldiğinde, iradelerinin tamamıyla bize tabi olduğu fikri akıllarına yatsın."[18] Yoksul Yurtları içerisinde belli bir tür muhalefet vardı. Quaker Yoksullar Yurdu'nda yaşlılar, dışarı "istedikleri zaman ve izin almadan" çıkabiliyorlardı. 1711'de burada çalışan bir görevli şöyle yakınmaktadır: "Bizim masamızda çok kez yemek yiyen bazı kişiler, bizim onların hizmetçileri olduğumuzu söylerdi."[19] Defoe, "Bu yoksul yurtları, yalnızca görünüşte yararlıdır" diye uyarır, "Aslında, yoksul yurtlarının, İyi ile Kötüyü bir araya getirmek gibi bazı açılardan şeytanca bir eğilimi vardır ve yoksul yurtları, genelde herkesi benzer günahkârlara dönüştürür."[20] Görünüşe göre, çocuklar yaşlılardan gördüklerini öğreniyor, çocukların kaçmasından ve "dillere dolanmış yalanlarından" şikâyet edilip duruluyordu. Quaker Yoksullar Yurdunda görevli bir kişi, kapatılanlardan birinin, Ratcliffli bir ayakkabıcının oğlu John Gordon'un eylemlerini anlatır. Gordan yankesicilik yaparmış ve parayı harcarmış. Gece yarısı kalkar, kilerden "dört libre erik tatlısı" alırmış. Arakladığı sokak kapısının anahtarı, yatağından çıkarmış.[21] Kurulmalarını izleyen birkaç yıl içinde yoksul yurtları mücadele alanları haline gelmiştir.

Sheppard, bir buçuk yıl sonra yoksullar yurdunu terk eder. John Bellers'ın deyişiyle, "Dünyanın İdeali" diye adlandırdığı bu yer ona göre değildi. Özgürlüğünü belki annesinin başvurusu, belki de Kneebone'nun aracılığı sayesinde elde etmişti. Ancak şunu biliyoruz ki sanayi alışkanlıklarını aşılamak ve kapatılanlar arasında itaati sağlamak için tasarlanan, kökleri Spitalfields dokumacılarının bastırılmasıyla yakından ilişkili olan yoksullar yurdu kurumu; hayal etme cesareti, en az yoksullar yurdunu yaratanların cesur vizyonu kadar geniş olan

17 Matthew Marryott, *An Account of Workhouses* (1730). Ayrıca bkz: Michael Ignatieff, *A Just Measure Of Pain: The Penitentiary in the Industrial Revolution 1750-1850* (New York, 1978), özellikle 1. Bölüm.

18 Bolam, *Unbroken Community* (Saffron Walden, 1952), s. 24-5.

19 Beck ve Ball, *The London Friends' Meetings* (1869), s. 369.

20 Daniel Defoe, *Giving Alms No Charity* (1704).

21 Bolam, a.g.e., s.22-3.

Jack Sheppard'ı yaratmıştır. Onun, yoksullar yurdunun kölelere yaraşır tasarımına cevabı yapıştıran becerikli ustalığı, Londra dokumacıları ve emekçi yoksullar için becerikliliğin ve özgürlüğün bir örneği olmuştur.

On yedinci yüzyılın sonunda kapitalist sınıf içinde yeni bir ahlak anlayışı egemen hale gelmiştir. Christopher Hill, bunu, önceden hâkim olan dinî anlayışla karşılaştırmıştır: "Düşmüş adamın laneti, emek, dinî bir görev halini almıştır; bizim deyişimizle, Tanrı'ya tapmanın bir aracı olmuştur. Yoksulluk, kutsal bir durum olmaktan çıkmış ve günahkârlığın olası ifadelerinden birine dönüşmüştür."[22] On sekizinci yüzyılla beraber, "aylaklık," Spitalfields'deki patron imalatçıların olduğu kadar, Society for the Reformation of Manners vekilleri, Middlesex Sulh Hukuk Mahkemesi yargıçları, Cornhill finansçılarının çıkarlarına da hizmet eden, yönetici sınıf içindeki çeşitli yaklaşım farklılıklarını içeren terimlerden biri haline gelmiştir. Her biri Jack Sheppard'ın suçlarının kökenine dair farklı yorumlar içerse de, Sheppard üzerine yazılmış olan üç çağdaş biyografide aylaklık belirleyici bir kavramdır.

Sheppard'ın çıraklığının ilk altı yılı, örnek niteliğindedir. "Zanaatında çok ustaydı, İşini çok iyi biliyordu, Zamanının ötesindeydi, kendi yaşının sınırlarını aşmıştı." Bu yüzden aylaklık kavramı, bir işi bitirme becerisinden ve sabrından bağımsızdı. Aylaklık, disiplinin, boyun eğmenin ya da itaatin reddi anlamına geliyordu. Sheppard ile ilgili yorumlarda her zaman, zorunlu çalışanlar arasında çok az kişinin Sheppard kadar çalışkan olduğu açıkça belirtilmiştir. Gerçekten sahnedeki bir "Beyefendi," Sheppard'ın kaçışlarında toplumsal olarak gerekli emek zamanın yeni bir standardını bulmuştur: "Onun bir gecede yaptığını, herhangi bir zanaatkâr ancak bir ayda yapabilirdi." Ustalıkta kendi gibilerden çok daha üstündü, öğrenebileceği her şeyi öğrendi. "Esaretin boyunduruğuna koşulmaktan yorgundu" ve bir isyan için gerekli koşullar hazırdı.

Elimizde, Sheppard'ın çalışmaktan aylaklığa geçişini açıklayan ve şu başlıklar altında toplanabilecek üç teori vardır: "Kötü Arkadaşlık," "Sebt Günü İhlali" ve "Şehvet Düşkünü Kadınlar." İlk teorideki kötü arkadaş, bir düğme kalıpçısıdır, sonradan zanaatını bırakıp, bir birahane açar. Sheppard birahaneye sıklıkla uğrar ve burada "Dik kafalı, İtaatsiz ve Huysuz" biri

22 Christopher Hill, *Puritanism and Revolution* (1958), s. 218.

olur.[23] İkinci teoriye göre, Mr. Wood ve aile, dinî tatil günlerini önemseyen kişiler olmalarına rağmen, Sheppard'ın "Tanrının gününü benim uygun gördüğüm gibi rahat geçirmesine" izin vermişler.[24] "Eğer bana daha az özgürlük tanınmış olsaydı; o zaman, sonrasında ne kederim ne de tutsaklığım olurdu." Şehvet Düşkünü Kadınlar teorisi, "bu kadının mahvının müsebbibi olan" ve Edgworth Bress olarak da bilinen Elizabeth Lyon'la tanışıklığına ve onun Sheppard'ın yumuşak başlı yapısına zarar verdiği iddiasına dayanır. Çalıştığı Islington'daki Sun birahanesinde, Sheppard'ın Mr. Wood'u olabilecek "en barbarca ve en utanç verici şekilde" dövdüğü söylenir. "Sürekli Uyumsuzluk ve Düşmanlık; bu ve benzeri olaylar, onun Lyon'a yakınlığının sonuçlarıydı. Sonrasında Lyon, onu ölüm ağacına götüren temel mıknatıs taşı olarak görülecekti."[25]

Altı yıl boyunca, işinde erken ehlileşmiş, istikrarlı, nerdeyse usta bir marangozken, 1723'ün baharında, sözleşmesini tamamlamasına sadece on ay kalmışken, ustalıktan kaçtı. Bunu, hayat döngüsünde çok belirleyici olan bir aşamada, çok tehlikeli ve patlayabilir bir noktada yaptı. Çıraklık krizi, Londra proletaryasının daha derin ve yapısal yeniden düzenlenmesinin parçasıydı. Bir yanda, artık lonca örgütlenmesinin korumacılığından yararlanamayan ve dolayısıyla endüstriyel örgütlenmedeki işbölümlerinin ve deneylerin tahripkâr şoklarına maruz kalan zanaatlardaki ustabaşılar, kalfalar ve çıraklar arasında bir gerilim mevcuttu. Öte yanda, toplumsal varoluşları, sömürünün yeni koşullarını kabullenmeyi reddetmeleri üzerinden şekillenen diğerleri vardı. On yedinci yüzyılın sonu ve on sekizinci yüzyılın başında, bu iki kutup arasındaki deneyim döngüsü karakteristikti. Pek çok çırak, ustabaşı ve küçük usta, ücretli işlerinin olmadığı kritik dönemlerden geçmiş ve bu nedenle de, deniz, kumar, sokak serseriliği ya da "korsanlığa başlamak" gibi başka çareler aramış olmalılar. Benzer şekilde, devlet yardımı alan yoksullar, dolandırıcılar, eşkıyalar ya da dilenciler gibi günlük gelirle yaşayanların, neredeyse kesin olarak, bir ticari çıraklık ya da zengin bir aileye hizmet etme gibi üretim yapılarıyla doğrudan bağlantıları vardı. Bu iki kutup arasındaki dolaşım alanı, tam da Kraliçe Anne'in hükümdarlığındaki yeni kurumların –Yoksullar Yurdu, Hayır Kurumu Okulu, Tavır ve

23 "G. E.", *Authentic Memoirs*, s. 173.
24 Anonim, *A Narrative*, s. 160.
25 Anonim, *The History*, s. 139.

Hareketleri Düzenleme Derneği, Ceza Kanunu'nun yeni cezalandırma kodları- ayırmak ve kontrol etmek arayışında olduğu şeydi.

Eğer Jack gece geç kalırsa Mr. Wood onu içeri almazdı, ama Jack, "Kilitler ve Sürgüleri oynayarak açar, sonra da içeri girerdi ya dışarıda kalırdı, keyfi nasıl isterse." Hırsızlığa ustasından çalarak başladı, sonraysa diğer hırsızlıklar ve ev soygunları geldi. İşlediği ilk ağır suç, çalıştığı Rummer tavernasından iki gümüş kaşık çalmasıydı. İkinci ve en ünlü suçunu da, yine işinin tanıdığı bir imkânı kullanarak işledi. Bodrum katının demir parmaklıklarını sökerek, Mr. Baines'in 22 metrelik pazenini çaldı ve yeni parmaklıkları öyle bir ustalıkla yaptı ki, evde yaşayan bir hizmetçinin kumaşı çaldığı düşünüldü. Jack, çaldığı kumaş için alıcı bulamadı. Bir çırak arkadaşı, hırsızlığı Mr. Baines'e haber verdi ve Jack, suçun işlendiği sırada başka bir yerde olduğu yalanını söyledi. Jack, annesini, pazeni Spitalfields'deki bir dokumacıdan almış olduğu yalanını söylemesi için ikna etti. Annesi de, Mr. Baines'e isterse bir gün Spitalfields civarında "sözde dokumacı"yı arayabileceğini söyleyerek onu ikna etmeye çalıştı.

Bu aşamadan sonra, Jack, Wood'u bir daha geri dönmemek üzere terk etti. Fulham'e gitti, ustabaşı marangoz olarak çalıştı, Edgworth Bress'le evlenmeden beraber yaşamaya başladı. Kısa bir süre sonra, çıraklığı bıraktığı için tutuklanma emri geldi. Guildhall'daki Chamberlain Mahkemesi'ne götürüldü. Jack'in mahkeme dışında Wood'la anlaşmasına kararı verildi ve bu olaydan sonra Jack, "neredeyse önüne çıkan herkesi soymaya başladı." Sheppard'ın gayretli bir şekilde çıraklığa başladığı 1717 ve çıraklığını aylak aylak sonlandırdığı 1723 yılları arası dönem, aynı zamanda, yeni bir hanedanın güçlenmekte olduğu başka bir geçişe tanıklık ediyordu. Bu hanedanlık döneminin üç teması, yakında Sheppard'ın kaçışlarını hırsla izleyecek olan Londra halkını anlamada önem taşımaktadır. Bu üç tema şudur: baskı, finans kapitalizmi ve dokumacıların mücadelesi.

III

1714'te Hanevorcilerin tahta çıkışının, Avrupalı emperyalist güçler arasında barışı, Afrika'da ve Amerika'da köleliği ve ülke içindeyse baskıyı temsil ettiğini söyleyebiliriz. Baskı, dönemin temel yasalarında kendini hissettirmektedir; bu, yasaların adlarından da bellidir: İsyan Yasası, Sürgün Yasası,

Örgütlenme Yasası, Yoksullar Yurdu Yasası ve Kara Yasa. 1715 tarihli İsyan Yasası, yönetici sınıfa, on sekizinci yüzyılda işçi sınıfının kolektif eylemine karşı, en basit, en esnek ve en sık kullanılan kanun silahını sağlamış oldu.[26] On iki ya da daha fazla sayıda kişi, yasal olmayan bir yolla isyan çıkarmak için, gürültülü bir şekilde bir araya toplanmışsa, eğer bir yargıç tarafından isyan beyannamesi okunmuş ve duyuruyu izleyen bir saat içinde kişiler, olay yerinden dağılmamışlarsa, o zaman bu kişiler, rahipler sınıfı imtiyazından da faydalanmaksızın, ağır ceza suçlusu sayılıyordu. 1719 tarihli Sürgün Yasası, cezaların uygulanmasına ilişkin bir ikilemi çözmeye yardımcı oldu. Mahkemeler, ya suçluyu asmaya ya da suçlunun parmağını damgalayarak gitmesine izin vermeye mecbur bırakılıyordu. Suçluları, süreli köle emeği için, Batı Hint Adaları ya da Kuzey Amerika sömürgelerine gönderme politikası, on yedinci yüzyılda, hem ara yol bulan bir ceza olduğu, hem de zorunlu çalışmaya ihtiyaç duyan bu yerlerin emek ihtiyacını karşılayacağı için geliştirilmişti. İdam cezası yerine, on dört yıl sürgün cezasıyla, idam suçlularının hayatlarını bağışlayan ve papaz sınıfına imtiyaz tanımaksızın, ağır suçluları yedi yıllık sürgünle manda altına alan yasa, zorunlu emek aleyhindeki ceza siyasetini büyük oranda örselememiştir. Yine de yasa, mahkemelerin suça daha esnek yanıtlar vermelerini sağlamış gibi gözükmektedir; örneğin sürgünden erken dönenlere idam cezası verilmesi gibi. 1720'de, Whitechapelli bir dokumacının oğlu Sam Whittel ve Stepneyli bir dokumacı Steven Delaforce, bu politika gereğince asılmışlardır. Delaforce'ın cezası infaz edilebilsin diye Amerika'da "bir Bayanın kölesi olarak çalışırken, ona özgürlüğü bağışlanmış"[27] ve İngiltere'ye geri getirilmiştir. 1721 tarihli Örgütlenme Yasası, ustabaşı dokumacıların, "ücretlerini arttırmak ve olağan çalışma saatlerini azaltmak" için örgütlenmelerini yasa dışı ilan etmiştir. Bu, İngiltere tarihinde sendika oluşumunu engellemek için tasarlanmış ilk yasadır. Yasanın kararı, iyileştirilmiş ücret ve daha az çalışma saati için

26 1 George I, c. 5 (1715). M.G. Collison'ın yayımlanmayan eseri, "Eighteenth Century Public Order: a Study of The Riot Act," Centre for Criminological Studies, Sheffield University (1976); John Stevenson, *Popular Disturbances in England 1700-1870* (1979).

27 4 George I, c. II (1717). J.M.Beattie, *Crime and the Courts in England, 1660-1800* (Princeton, 1986), s. 450-520, The Ordinary's *Account* for 26 Ekim 1720 ve 3 Nisan 1721.

grev yapan 15.000 ustabaşı dokumacının grevine karşı, patron terzilerin ısrarıyla verilmiştir. Tutukluluk ve haciz, terzileri boyun eğmeye zorlamıştır.[28] İki yıl sonra da Yoksullar Yurdu Yasası geçmiştir. Sir Edward Knatchbull tarafından teşvik edilen yasa uyarınca her bölgeye, kendi yoksullar yurdunu kurma yetkisi verilmiş ve birkaç sene içerisinde çok sayıda yurt yapılmıştır. Aynı yıl, on sekizinci yüzyılın kötülüğüyle en fazla ün salan ceza tüzüğü yaşama geçirilmiştir: Kara Waltham Yasası. Tarihçiler, bu yasanın, "on sekizinci yüzyılın intikamcı adaletinin, sanki su seviyesindeki yükselmenin başlangıcı gibi, sinyalini verdiğini" yazdılar.[29] Yasa, her ne kadar 200'den fazla idam cezasına yol açtıysa da, darağacı kıyımlarının artmasında özellikle etkili olmamıştır. İdam cezalarının sayısı zaten çok yüksekti: Denildiğine göre 1721'de "Hüküm giymiş bir suçlunun, hayatının son dakikalarını, onurlu itirazlarla, Dünyayı masumken öldüğüne ikna etmeye çabalayarak geçirmediği neredeyse tek bir infaz günü bile yoktu."[30] Yine de Kara Yasa, kitaplarda, başvurulacak son merci olarak yer etmiştir.

Bu beş yasaya baktığımızda, içlerinden ikisinin, cezai yaptırımı daha korkutucu ve daha etkin kılarak etkili biçimde işlediğini görürüz. Söz konusu bu iki yasa, işçi sınıfının kolektif gücünün, kendisini ifade edebilmesinin en meşru araçlarını, yani halk meclisini ya da sendikayı yasaklamıştır. Bunlardan biri ise, (Yoksullar Yurdu Yasası), ceza siyasetinin ve emek siyasetinin karışımından ibaretti. Yoksullar Yurdu Yasası, hapsetme hükmünü genişleterek; Sürgün Yasası da sömürgelere zorunlu emek sağlamayı resmileştirerek, yeni üretim biçimleri yaratacak ve teşvik edecek araçları bulmaya yönelik cesur girişimlerdi. Örgütlenme Yasası ve Grev Yasası, yeni üretim biçimlerinin gelişimine, denk bir güçle karşı koyabilecek hiçbir örgütlenmenin olmamasını prensipte garantiliyordu.

Tiyatro, her zaman Londra'ya, yasadan daha iyi bir rehber olmuştur. Newcastle Dükü'nün West End sahnesi üzerindeki baskısına rağmen, Bartholomew Fuarı'ndaki halk tiyatrosu Londralıları güldürmeye devam etti. 1720'deki Güney Deniz Şirketi Buhranı'nın patlak verdiği yaz boyunca,

28 7 George I, c.13 (1721). F. W. Galton, *Select Documnets Illustrating the History of Trade Unionism: I. The Tailoring Trade (1896).*

29 9 George I, c. 22 (1723). E.P. Thompson, *Whigs and Hunters: The Origin of the Black Act* (1975), s.23.

30 Anonim, *Select Trials at the Sessions House in the Old Bailey* (1742), C. I, s.81.

iki haftalık Smithfiels Fuarı'na katılan binlerce Londralının önünde, bankacılar, politikacılar, Anglikan kilisesine bağlı olmayanlar ve rahipler, yüksek sosyete ve kısa zamanda zengin olma heveslisi insanlar alay konusu olmuştu. Bunalıma yenik düşmeden evvel, kendilerini *İflas Etmiş Borsanın Simsarları: Ya da İcra Memuru için Çalış* adlı oyunda göreceklerdi, bir yönetici olan Bay Pluckwell'in ve bir bankacı olan Bay Transfer'in önce Lord Equipage'i, sonra da Dr Sinecure'u ve Kafasız'ı dolandırdığını izleyeceklerdi.[31] Denizciler, yaşlılar, dokumacılar ve kumarbazlar, eskiden köle olanlar, saf bir hayırseverlikle hareket ediyor gibi görünmeye çalışan yöneticilerin ikiyüzlülüğünün nasıl utanmaz bir egoizm olduğunu gözler önüne seren bu sahnelere katıla katıla gülecekti. Bu seyirci, sadece sermayenin para döngüsünün yol açtığı yaygarayı, spekülasyoncuların gevezelikleri, dedikoducuların rivayetleri, anlatıcının metalik sesini tanımakla kalmamış; aynı zamanda bombardıman silahının patlamasını, gemideki yaralıların çığlığını, Güney Deniz Şirketi'nin adı *Özgürlük* ve *Umut* olan iki köle gemisinde taşınan kölelerin güvercinler gibi konuşmalarını da duymuştur. Her ne kadar, Bartholomew Fuarı'nda açgözlülük komedi olarak sahnelendiyse de, şehrin diğer yakasında, Tyburn Tiyatrosu'nda trajedi olarak sahnelendi, aynı 1716 ila 1727 arasında 400-500 korsanın pek çoğunun asıldığı Wapping rıhtımının trajedisi gibi.[32] 1717 yılında Tyburn'de asılmış talihsiz bir suçlunun son sözleri şöyle kaydedilmişti: "Baylar, Bayanlar, Çocuklar...Ben buraya bir saatin sarkacı gibi asılmaya geldim, çok çabuk zengin olmaya çalıştığım için." "İngiltere Bankası yöneticilerine bir tür gizli anlaşmayla galip gelmekten" başka bir suçu yoktu "ve bu Tüzel Kişi de kendi sırası geldiğinde bankerleri dolandırarak ve kendilerini Parlamento Yasası'yla onaylatarak aynı oyunu oynadılar."

Açgözlülük ve baskı, Sheppard'ın kuşağındaki insanlara yeni bir anlam kazandırırken, etkili ve kolektif doğrudan eylem deneyimi, yasama baskısına rağmen, yeniden hayat kazan-

31 Sybil Rosenfeld, *The Theatre of the London Fairs in The 18th Century* (Cambridge, 1960), 2.bölüm, Batholomew Fuarı'ndaki o yılları "amatör oyunların altın çağı" diye anlatır.

32 Marcus Rediker, "Under the Banner of King's Death": The Social World or Anglo-American Pirates, 1716 to 1726" *The William and Mary Quaterly,* 3rd Series, C. xxxviii (Nisan 1981), s.226.

dı. 1675'te ve 1697'de olduğu gibi, Spitalfields dokumacıları, 1719-20'de de çıkarlarını korumak için bir kez daha isyan çıkardılar. Daha evvelki olaylarda olduğu gibi, bu sefer de belirli bir süreç görülebilir: Parlamento'ya verilen dilekçelerin sonuçsuz kalması, doğrudan eyleme başvurmak, askeri baskı ve son olarak yasal uzlaşma.

1717'de Doğu Hindistan Şirketi, Çin'den ve Hindistan'dan, Spitalfields'in bel bağladığı ham ipeğin yanında, desenli kumaşlar ve patiska da ithal etmeye başladı; bu durum ipek sanayini dolaylı yoldan tehdit etmekteydi.[33] 1719 Haziran ayında dokumacılar Spitalfields'de ve Mint'de bir araya toplandılar. Yargıç John Lade, yirmi polis memuruna öncülük ederek geldi ve Grev Yasası'nı duyurdu, sonra iki dokumacıyı tutukladı. John Colson ve Isaac Shard, her ikisi de Spitalfields'de yaşıyordu. Lade, Devlet Bakanı'na şöyle yazdı:[34]

> Yalnızca halkın sesinin ya da kalabalığın arasında dolaşan söylentilerin, siz Majestemize ya da sizin Yönetiminize karşı bir saygısızlık içermediğini eklemeliyim. Ama söylenen şuydu: Zavallı Dokumacılar Açlıktan Ölmek Zorunda mı? Zavallı Dokumacılar ve Aileleri ölürken, Doğu Hindistan Patiskaları giyilmek zorunda mı?

Sonbaharda dokumacılar, Parlamentoya "Doğu Hindistan" patiskaları aleyhinde dilekçe yazdılar. Lordlar Kamarası'nın dikkatine sunulan kâğıtlarda, Hintli dokumacıların günde yalnızca 2 peni kazandıkları belirtiliyordu. Onlara "Kıştan önce bitecek binlerce iş var" denmişti. Mayıs 1720'de "çok sayıda" dokumacı "Eski Westminster Saray'nın avlusunda toplandı... Lordların önünden geçerken, zavallı dokumacılara merhamet etmeleri için onlara yalvardılar." "Tam saray kapısının önünde" bir Lord dokumacılarla yüz yüze geldi:

> ve bu adamların nereye gittiğini sordu. "Gidiyoruz, Lordum" diye cevapladı aralarından biri küstahça, "neden açlıktan ölelim ki?" [Atlı muhafızlar dışarı çağrıldı] ve kılıçlarının düz tarafıyla dokumacıları geri çekilmeye zorladılar. Dokumacılar

33 John Etnick, *A New and Accurate History and Survey of London, Westminster, Southwark and Places Adjacent* (1766), s.376 ve devamı.

34 On sekizinci yüzyılın büyük bir bölümünde, biri kuzeyde, diğeri de güneydeki meselelerle ilgilenen iki "Devlet Bakanı" bulunmaktaydı. Yüzyılın sonuna doğru, sırasıyla kuzeydeki "İçişleri Bakanı" güneydeki ise "Dışişleri Bakanı" olmuştur.

düzenli bir sırayla geri çekildiler, ancak ayrılırken birkaç bayanın üzerindeki patiska giysileri söküp çıkarttılar. [35]

"Patiska sökme" olayı giderek sıklaştı. Patiskadan kadın elbiselerine, etekliklere ve bol mantolara şişelerle kezzap fırlatıldı. Etkili olmuş bir eylem olmalı ki, Parlamento, patiskanın kullanımını yasakladı ve yerel ipek pazarını düğme ve düğme deliklerine varıncaya dek genişletti. İpek ihracatçılarına imtiyaz tanıyarak, ipek sanayisini teşvik eden yasa hayata geçirildi. Yasa, ipek ihracatçılarının, ithal ettikleri saf malzemeler için önceden ödemiş oldukları gümrük vergisini onlara iade ediyordu.[36] Böylece kitlesel doğrudan eylem yasal uzlaşmaya yol açtı; sonraysa "insanları çivileme" geleneği tehdit olmaya devam etti. Belki de yüzyılın en "çalışkan çırağı" olarak bilinen Francis Place, bu On İkinci Gün geleneğini yeniden hatırlatmış oldu. Çekiçleri ve çok miktarda çiviyi yüklenmiş çırak çocuklar, ipek etekleri ve Soyluluğun fraklarını, soyluların pastalara bakmak için önünde durdukları pastanelerin ahşap ön cephelerine çivilediler.[37] Bir anlığına, iyi giyimlilerin hiddeti, yırtık pırtık çocukların coşkusuyla karşı karşıya kaldı; giyimdeki statü göstergeleriyle kışkırtılan sınıf duygularının, geçici olarak tersine çevrilmesi. Jack Sheppard, bu olayları anlamış ve ustaca manipüle etmişti. Şimdi, dikkatimizi onun kaçışlarına verebiliriz.

IV

Bizim kanaatimize göre, ilk kaçış Jack'in değil, onun yardım ettiği bir kaçıştır. Bir keresinde, Edgworth Bess, ona St. Anne Cezaevi'nden kaçmasını sağlayacak mızraklı bir baltanın sivri uçlu demirini getirmişti. Bu yüzden Bess, 1723 baharında, kendini St Giles Cezaevi'ne kapatılmış bulunca, Sheppard onun kaçmasına yardım etti. "Bazen, ben onun özgürlüğüne kavuşmasını sağladım, bazen de o beni özgürlüğüme kavuşturmak için elinden geleni yaptı. Ama bazı durumlarda bana yine ihanet ederek, beni Adaletin ellerine teslim etti." Beraber hırsızlık yaptılar, beraber tutuklandılar, beraber kaçtılar.

35 *The Original Weekly Journal*, 7 Mayıs 1720; *The Daily Post*, 5 May 1720; *The Weekly Journal or Saturday Post*, 7 Mayıs 1720.

36 8 George I, c. 15 (1721).

37 Mary Thale (der.), The *Autobiography of Francis Place (1771-1854)* (Cambridge, 1971), s. 64-5.

Wood'dan ayrılmasının ardından, Bess, Jack'in önce Fulham'a sonra da Spitalfields'e yerleşmesine yardım etti. Bir kaynak, Bess'in, Sheppard'ın nikahsız eşi olarak onunla birlikte yaşadığını; başka bir kaynaksa, onun hep "John Sheppard'ın eşi olarak görüldüğünü" söyler. Mahkemeler ve hapishaneler, onlara sanki evliymişler gibi muamele etme eğilimindeydi: Yeni Hapishane'de birlikte aynı daireye hapsedildiler ve Mart 1726'da, Sheppard'ın asılmasından iki yıl sonra, Bess duruşmaya geldiğinde, mahkeme muhabiri Sheppard ismini, Bess'in isimlerinden biri olarak kaydetti.[38]

Sürekli olarak yenilenmesi gereken, düzensiz bir karşılıklı yardımlaşma ortaklığı kurmuşlardı. Bess, ya bir "sürtük" ya da "namuslu bir kadın"dı; ya bir metresti ya da eşti. [39]

> Rom içmeye dalan
> Her şeyini sürtüklerle ve metreslerle yiyen
> İdam ipini ya da cellâdın at arabasını kafasına takmayan
> Tüm hırsızların şerefine

Bu, en popüler kadeh kaldırma sözüydü. Jack, kuşkusuz kadın arkadaşlarının kendisine yaptığı hizmetlerin karşılığını ödemiştir. Bu kadınlar genellikle, Jack'in çaldığı malları alıyorlardı. Bunu önce annesi, sonra da kadın arkadaşları yaptı, mallara ödeme olarak değil de hediye gözüyle bakıyorlardı. 1720'ler boyunca, pek çok kadın, çalıntı mallara sahip oldukları için kendilerini mahkemede ifade verirken bulduklarında, sözlerine "Bana bunu Jack verdi" diye başlıyorlardı. Aralık 1725'te Kate Cook, hırsızlık yaptığı için yargılandığında, uzun çorabında sakladığı çalıntı gümüş saplı bıçak, çatal ve kaşığın hepsini "Jack Sheppard'dan aldığını" söyleyerek kendisini savunmuştu. İki anlama gelebilecek kaba bir ifadeyle, Jack Sheppard'ın "çamaşırcısı olduğunu ve onun üç parçasını çok defa yıkadığını" sözlerine ekledi. Kate Keys, aynı iddiayla, terzilik yaptığı iki sene boyunca, Wych sokağında çıraklık yapan Jack Sheppard'ın komşusu olduğunu ileri sürerek kendini savunmaya çalıştı. Dokuz arşın çalıntı Hollanda kumaşını almakla suçlanan Keys, "Sheppard gömlek yapmak için bunları bana getirdi" dedi. Elizabeth Lyon Mart 1726'da, Clerkenwell domuz kasabından altı gümüş kaşık çalmak suçuyla duruşmaya çıkarıldığında, kendi-

38 *The Proceedings*, 2-7 Mart 1726.
39 Anonim, *A New Canting Dictionary* (1725).

sini benzer bir şekilde savundu. Kaşıkları öperek, şöyle dedi: "Bunlar bana sevgili John Sheppard tarafından bırakılmıştı, rehin vermiştim, yeni geri aldım."[40] Oysa Sheppard'ın hediyeleri, bu kadınlara mutlak bir dokunulmazlık sağlamadı: Edgworth Bees ağır suçlu bulunarak, sömürgelere sürgün edildi ve her ne kadar Kate Keys beraat ettiyse de, Kate Cook çalıntı mal almaktan suçlu bulunarak para ve hapis cezasına çarptırıldı. Sheppard'ın Newgate'te bulunmuş olduğunu bilmiyormuş gibi yaptığında, mahkeme cahilliğini aşağıladı; zira, oradan iki kez kaçışı, tüm halkın diline dolanmıştı.

Sheppard, önce kardeşi Tom sonra da arkadaşı James Skyes tarafından ihanete uğradığı için, St. Giles Cezaevi'ni boyladı. Bir bayanın yanında uşaklık yapmanın yanı sıra, denizcilik ve kendi kendine öğrendiği marangozluk işini de yapmış olan Tom, Clare Pazarı'nda bir evi soymaktan Newgate'e teslim edilmişti. Salıverilmesini sağlar umuduyla, kardeşini ve Elizabeth Lyon'u itham etti. Oysa itham edilmekle tutuklanmak ayrı şeylerdi. Sykes, onu kapana sıkıştırdı. Jack ve Tom'un arkadaş ve "günah kardeşi" olduklarını söyledi. Sykes "Cehennem ve Öfke" diye bilinirdi; zamanının en iyi koşucularından biriydi; hem uzun, hem de kısa mesafede meşhur bir atletti.[41] Bu şampiyon, Sheppard'ın sportif yeteneklerini ve bowling oyunundaki becerisini överek, Sheppard'a "iki kefal" tanıdığını, Seven Dials'daki bir erzak deposunda bowling oynayarak, onlardan biraz para kazanabileceklerini söyledi. Ama bu balıklardan biri kefal değil köpekbalığıydı: Sheppard'ı, onu cezaevine tıkacak olan Yargıç Parry'e götürdü.

Üç saatten kısa bir süre sonra dışarıdaydı. Üst kata kapatılmıştı. Tavandaki döşemeyi kaldırdı, çatıdaki kiremitleri söktü, çarşafın ve battaniyenin yardımıyla kilisenin avlusuna indi, bir duvara tırmandı ve olay yerine düşen kiremitlerle ilgilenen kalabalığa katıldı. Bu olay olduğunda tarih, Nisan 1724'tü. O zamandan Kasıma kadar, kaçışlarının efsanesi büyüdü, kaçışlarındaki gözü peklik ve el becerisi, giderek daha çok insanı hayrete düşürdü. Daha Nisan ayında bile bazı yetenekleri açıkça görülüyordu: Becerileri daha o zaman olağanüstü bu-

40 *The Proceedings*, 4-9 Aralık 1724, 2-7 Mart 1726.

41 Gerald Howson, *The Thief Taker General* (1970). Koşu forması giyinmiş uşak için bkz. Montague Shearman, *Athletics and Football* (1887), I. Bölüm. Koşu yarışı ile yol kesen haydut arasında ilişki için bkz. Anonim, *Tricks of the Town Laid Open: Or, a Companion for Country Gentlemen* (1747), 12. Mektup.

lunmaktaydı; "becerikli bir zanaatkârın" büyüsünü kendinde somutlaştırmış gibiydi. Avrupalı bir bilim adamı, bu dönemi, "büyük kapatılma dönemi" olarak niteler.[42] Şüphesiz, içerdiği pek çok biçim ve amaçladığı pek çok şeyle kapatılma, on sekizinci yüzyılın başlarında tam da Londra'da somutlşamıştır. Yine de kapatılma teması, karşı bir temayı tutukluktan çıkma temasını beraberinde getirmiştir. Nasıl ki kapatılma teması, yoksullar yurdunda, fabrikada, hastanede, okulda ve gemide sonuna kadar götürüldüyse; tutukluktan çıkma da kaçışlarda, firarlarda, göçlerde ve reddetmelerde sonuna kadar götürüldü.

İlk İngiliz tekstil fabrikası 1718 ila 1721 arasında Derby civarında kuruldu, William Hutton'un sözleri, bu fabrikanın içinden bize ulaşan ilk sözlerdir:

> Bu garip yerde yedi yıl boyunca çıraklık yapmak zorunda kaldım, burada geçirdiğim yılların her zaman hayatımın en mutsuz dönemi olduğunu düşündüm... Doğa beni ehlileştirmeden önce, ebeveynlerim, sırf zorunluluktan, beni işçi yaptılar. Motorlara erişemeyecek kadar kısa boyluydum. Bu kusurumu çözmek için, ayaklarımın altına koymak için bir çift yüksek destek yapıldı ve iple ayaklarıma bağlandı. Ayak desteklerini, boyum uzayana kadar kendimle birlikte, arkamda sürükledim.

Fabrika, çoğunluğu çocuk olmak üzere 300 kişi istihdam ediyordu. Görevleri, elbise dikmekti. "Malzemenin çok ince olması, düğüm olmuş kayışlar, bobinler ve tedbirsiz çocuklar nedeniyle çok şey ziyan oluyordu. Bu kadar ziyan daha fazla disipline yol açıyor ve disiplin uygulandıkça disiplini uygulanın kalbi de o kadar sertleşiyordu." Hutton, beş büyük odada, ipeği kıvıran, büken ya da iki misline çıkaran tek otomattan bile etkilenmedi; fabrika tek sobayla ısıtıldığı için hatırladığı tek şey soğuktu. Makinelerdeki 26.000 işleyen dişli, onun için sadece, işçilerin bedeninde mezara kadar taşıyacakları yara izleri açtığı; yara izlerinin açılmasını sağlayan zulüm ortamını yarattığı için önemliydi.[43]

Peki bu fabrika neden Londra'da değildi? Londra'da Ocak 1724'te tutulan bir cinayet duruşma belgesi, işyerinin sınıf ilişkilerine içeriden bakmamıza olanak sağlayarak, soruya

42 Michael Foucault, *Discipline and Punish : The Birth of the Prison*, çev. Alan Sheridan, 1977 [*Hapishanenin Doğuşu,* çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2001].

43 W. Hutton, *The History of Derby* (1791).

kısmi bir cevap getirmektedir. 1724 yılında, Stepney'den Richard Coats, Alexander Tailor'u öldürmekten yargılanmaktaydı. Tailor'un başına, çevirme miline bağlı palanga ya da bir dişli atmış ve Tailor başından ölümcül bir yara almıştı. Suç, Stepney Büküm İmalathanesi'nde gerçekleşmişti (büküm ipek için, örgü ise yün için kullanılıyor). Tailor, kopan iplikleri düğüm yapması için kiralanmış bir hizmetçiydi. Yapımevi tornacısının, üç ipliği onarma emrine karşı çıkınca, ustabaşı Coats ona,

> Kendinden daha üstün olan bir adamla laubali bir dille konuşmamasını [söyledi]. Bunun üzerine, merhum ona çok laubali ve küfürlü bir dille karşılık verdi ve laubali davranışını devam ettirince, Coats onu yakalamak için peşinden kovaladı; fakat merhum oğlan, yapımevinin çevresinde koşarken ve ona karşı hâlâ arsızlık ederken, kambur durup başını kaldırdığı anda bir darbe aldı.

Jüri işlenen suçu kasıtsız adam öldürmek şeklinde değiştirmekte hiç zorluk çekmedi: O zamanlar, "laubalilik" affedilebilir bir edepsizlik veya küstahlık değil, saygıdeğer kişilere itaat etmemekten kaynaklı ciddi bir ayıp anlamına geliyordu. Açıkça görülüyor ki "kiralık hizmetçi" görevini umursamamış olmaktan daha ziyade kendisinden "üstün olanlar"la konuşma ve hareket tarzında eşit olduğunu varsaydığı için cezalandırıldı. İtaatin reddi, Londralı emek gücünün bir özelliğiydi ve sanayi organizasyonunda yeni deneylerin, örneğin fabrikanın, neden Londra dışında yapıldığını açıklamaktaydı. Bu da, Sheppard'ın kaçışlarının sevinçle karşılanmasına neden oldu.

Jack yeniden içeri kapatıldı. Bir gece, Leicesterfields'deki Galler Prensi Sarayı'nın önünde, ağız kavgası yapan bir beyefendi ile "bir kent kadını"nın etrafında toplanmış kalabalık, Jack'in, beyefendinin cebinden saatini aşırmasına olanak tanıdı. Olayın ortaya çıkmasını izleyen şaşkınlık esnasında, Leicester Evi'ndeki Gardiyanların Saray Görevlisi, Jack'i yakaladı ve onu alıp, Clerkenwell'deki Yeni Hapishane'ye götürdü. Edgworth Bess, daha önce Jack'i ziyaret ettiği Cezaevi'nde gözaltına alındı, sonrasında o da Yeni Hapishane'ye götürüldü. Hapishanenin en güvenli olduğu düşünülen bölümünde emniyetteydiler. "Newgate Koğuşu"ndaki Jack, ucunda her biri neredeyse 6.5 kiloluk ağırlık bulunan iki sıra zincirle bağlanmıştı. Fakat, "duyulmayan gayretli çalışması ve el becerisiyle" demir çubuğu testere gibi kullanarak zincirini kesti. Daha

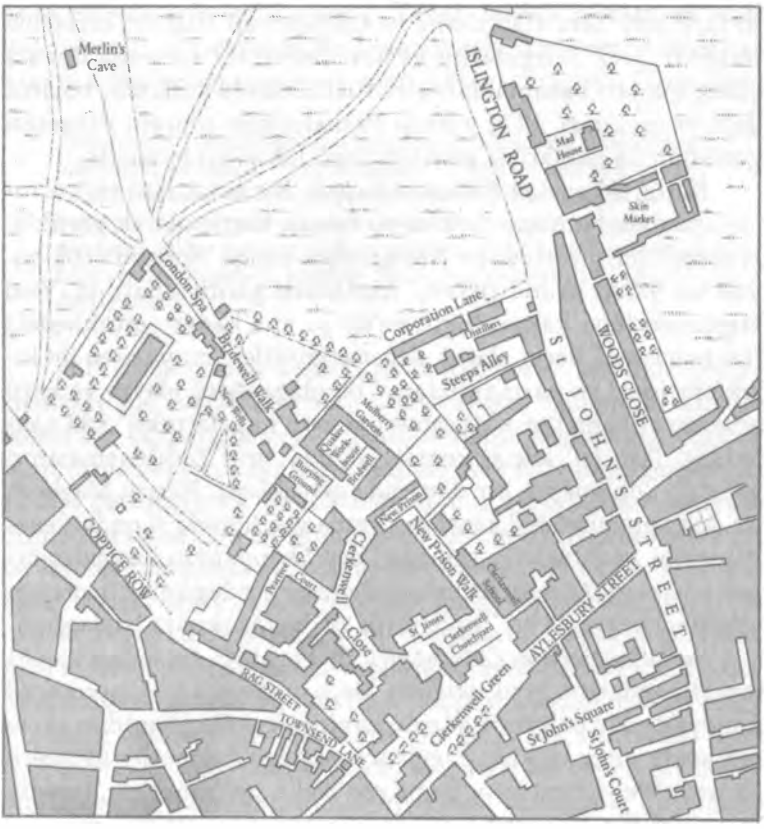
sonra, yine "büyük bir beceri ve emekle" pencere pervazında boylu boyunca 23 santimlik bir oyuk açtı. Sonra da çarşaflarını, elbiseleri ve kombinezonları birbirine bağlayarak, Elizabeth Lyon'un 7.5 metre yükseklikten güvenle yere inmesini sağladı. Ona katıldığında, bir hapishaneden kaçıp, diğerine indiklerini fark etti. Yeni Hapishane ve Clerkenwell Islahevi birbirine bitişikti. Jack, burgularını ve kesicilerini 6.7 metrelik duvara çaktı, bunları basamaklarda ve tutacaklarda kullandı, böylece Jack ve arkadaşı, 1724 yılında Paskalya'dan sonraki Pazartesi gününün ilk ışıklarıyla yeniden özgürlüklerine kavuştu.

Kaçış, iki açıdan dikkat çekiciydi. Birincisi, işin ehli olanlar arasında bu kaçış Jack'in en ustaca kaçışı olarak görüldü. Hükümlülerin tutulduğu Newgate'ten kaçış, "dünyada çok büyük bir yankı uyandırırken," hapishane gardiyanları da, Yeni Hapishane'den kaçışı, İngiltere'de şu ana kadar gerçekleşmiş "en mucizevî" kaçış olarak değerlendirdiler; bu yüzden de kırık zincirleri ve parmaklıkları, "bu olağanüstü olayın ve kötü adamın anısına tanıklık etmesi ve onu hatırlatması" için sakladılar. İkincisi, kaçış, kentsel alanda sınıf farklılaşmasının geliştiği çok önemli bir dönemde gerçekleşti. Henry Mayhew, on dokuzuncu yüzyıl kenti hakkında yazdığında "Londra, esas itibariyle, anti-tezlerin şehridir" der. Sheppard'ın kaçışının örnek oluşturduğu kentsel mücadelede de gördüğümüz üzere, on sekizinci yüzyılda bu "topografik öz" biçim almaya başlamıştı.

Yeni Hapishane, Clerkenwell'de bir araya toplanan kapatma kurumlarına yeni eklenen bir hapishaneydi. Clerkenwell Londra'da bir bölgenin adıydı; canlı hayvanlar buradan geçerek kente girer ve kültür, eğlence ve diğer hizmetler (örneğin Sadler's Wells tiyatrosu, Bagnigge Wells çay bahçeleri, Londra Spa ve Merlin Mağarası) buradan tüm ülkeye yayılırdı. Tüm bu hareketin ortasında, baskı ve hapsetme için tasarlanmış duvarlarla çevrili ürkütücü binalar duruyordu: Quaker Yoksullar Yurdu ve Clerkenwell Yoksullar Yurdu, Bridewell, Yeni Hapishane, Akıl Hastanesi ve Hayır Kurumu Okulu. Quaker Yoksullar Yurdu'nu yöneten komite, "hastaneyi, Yoksullar Yurdu'nu ve okulu da kapsayan bu bölgeye Colledge" demeyi tercih etti.[44] Bu kurumların yöneticilerinin zihinleri, insanları nasıl içerde tutacaklarıyla; tutuklularınki ise nasıl dışarı çıkacaklarıyla meşguldü. Clerkenwell'de, burjuva buluşma mekânlarının tam

44 Beck and Ball, a.g.e., s. 365.

ortasında yer alan bu tip yerler, burayı emekçi yoksullara düşman bir üst bölge haline getirmişti. Sheppard'ın başarısının dramatik bir etki yaratmış olmasında, bunun da katkısı olmuş olmalıydı.



Harita I: 1746'da Clerkenwell ve Yeni Hapishane

Yeni Hapishane'den henüz kaçan Jack, üç ay özgür kaldı. Anayolda hırsızlık yaptı. Hampstead'de hırsızlık yaptı. At arabası çaldı. Dükkânları soydu. Bu hırsızlıklardan birindeki bir ayrıntıda, on sekizinci yüzyılın önemli bir temasını öngörmek mümkündür. Jack Temmuzda, eski mahallesindeki usta bir terziyi soymak için matematik-araç-gereçleri-imalatçısının (imalatçının oğlu daha sonra New York'taki Sons of Liberty'nin sekreteri olmuştur) çırağı ve bir şarap satıcısı ile işbirliği yaptı. Gece eve girdiler ve Sheppard, giymek için, kibarlar zümresi

arasında önemli kişi olmasını sağlayacak, İtalyan modasına uygun ipek dokuma bir Padeousy takım elbise çaldı. Daha sonra Jack, "içinde mayolar ve iç çamaşırları bulunan sandıkları ve kutuları denetlemesi için Taylor's Cabbage'da işe alındı; Üç Yüz Pound değerindeki bono, bozuk ve kâğıt para ve diğer taşınabilir mallarla karşılaşan Jack'in şaşkınlığı anlaşılabilirdi." Jack, "nakit para"yla karşılaştığına şaşırmıştı; bizse onun "terzi ürünleri (*cabbage*)" bulmayı beklemesine şaşırıyoruz. Ambalajlanmış mal, para değil, "terzi ürünleri" biçimindeydi. (*Cabbage*, çeşitli anlamlara gelen teknik bir terimdir ama bazı anlamları, terzi işçiliğinden elde edilen ürünlere işaret eder).

Başını tekrardan belaya sokacak olan hırsızlık Temmuz'un ortasında gerçekleşti. William Field ve Blueskin ile beraber, eski ustası Bay Kneebone'u soydu; Jack soygundan birkaç gün önce parmaklıklarını gizlice kestiği bodrum penceresinden içeri girdi. İçeri girdiklerinde arkadaşı Blueskin elinde çıra ve mumla beklerken, Jack kapı ve dolap kilitlerini aldı. Hepsi 50 Sterlin değerindeki, "108 metre yün kumaş, 5 metre mavi keçe, açık renkli bir Peruk, 2 gümüş kaşık, bir mendil ve bir çakı" alarak sıvıştılar.

Mallarının yokluğunu fark eden Kneebone, çalınan mallarıyla ilgili gazeteye bir ilan verdi ve olayı, "hırsızları tuzağa düşüren General" Jonathan Wild'a bildirdi. Wild'ın, hırsızlara hırsızlık eğitimi veren ve sonra da onlara kovuşturma açan; çalıntı malları hırsızlardan alan ve kayıp malları iade eden karmaşık ve asalak sistemi, o yıllarda belediye zabıtalığının sistemi haline gelmişti.[45] Wild, iki nesil önceki Gerrard Winstanley'in ifade ettiği sözlü uyarıları uyguluyordu: "Aslında bu devlet, dünyayı erkek kardeşlerinden zorla çalan ve onlardan çaldığı bu dünyayı zorla elinde tutan haydutların devleti olarak adlandırılabilir."[46] Wild, William Walywn'in 1649 Bishopsgate isyanına yol açan birliklere yönelttiği şu soruya çağdaş bir anlam kazandırmıştı: "Jül Sezar, Büyük İskender, Normandiya Dükü William ya da dünyanın diğer büyük fatihleri, yasa tanımayan hırsızlardan daha mı yücedir? Komşularımızdan, onların özgürlüklerini ve yasalarını almak, aynı ulustan birinin malını almak kadar

45 *The Proceedings*, 12-14 Ağustos 1724, Kneebone soygunu ile ilgili detaylı bilgi verir. Howson, *Thief-Taker General* (1970).

46 Gerrard Winstansley, *The Law of Freedom in a Platform or True Magistracy Restored* (1652) , George Sabine (der), *The Works of Gerrard Winstanley* (Ithaca, NY, 1941), s. 526, 529

adaletsiz değil midir?"[47] Sheppard, Wild'la işbirliği yapmayı reddetmişti; hiçbir zaman onun şebekesine girmemiş, Londra Yüksek Ceza Mahkemesi'ni etkilemesi için hiçbir zaman ona yalvarmamıştı. Ama oyunun adı, "ya yalancı şahitlik yap ya da asılmayı kabul et" şeklinde konulmuştu. Jonathan Wild, Edgworth Bress'i Temple Bar'daki bir brendi dükkânında buldu. Wild onu tehdit etti, Bress yaltaklanarak yalvardı. İzin çıktı ve Wild'ın adamlarından biri, Sheppard'ı, Blueskin'in annesine ait olan, Rosemary Lane'deki odada yakalaması için gönderildi. Tabancayla ateş açıldıktan sonra Sheppard yeniden yakalandı ve Ağustos'un ortasında üç ağır cezayla suçlanacağı duruşma gününü beklemek üzere Newgate'e kapatıldı. Sheppard, mahkemede suçlu bulundu. Her ne kadar "Majestelerinin en ücra sömürgesine sürgün edilmek için ısrarla yalvardıysa da," bir esnafı soymaktan idam cezasına çarptırılarak dar, karanlık ve acınacak haldeki hücresine götürüldü.

On sekizinci yüzyılda Newgate, kokuşmuş, öldürücü bir yerdi. 1719'da Kaptan Alexander Smith burası hakkında şöyle yazmıştı: "Newgate, iç karartıcı bir hapishanedir...sefil bir yer...mutsuzluğun kol gezdiği, allak bullak bir kaos...dipsiz bir şiddet cehennemi, hiç dinleyeni olmayan, herkesin konuşmacı olduğu bir Babil Kulesi."[48] Burada bir senede nerdeyse otuz kişi ölmekteydi. Doktorlar içeri girmeyi reddediyordu. Giriş kapısının önünden geçen yayalar, burunlarını tıkıyorlardı. Tutuklular, pencereden aşağı işeyebilirler, oradan geçen kentliler, idrarla ıslanabilirlerdi. Ağzı bozuk kadınlar, bitişikteki pasaja doğru yollarını değiştirirlerken onlara "cehennem kedileri mangası" diye lanet okuyorlardı. Newgate'e kapatılmış topluluk içinde ciddi kargaşa vardı; tutuklular, hiçbir şekilde gardiyanların tam kontrolü altında değildiler. Aslında, 1724'te gardiyan sayısının tutuklu sayısına oranı 1:90'dı; bu oran, 1982'de Attica'daki 1:6 oranıyla karşılaştırılabilir. Bu nedenle, egzersize, müziğe, ziyarete, içkiye, yemeğe, sekse, dansa, kart oyunlarına, zara ve kitaplara erişim açısından bugünün mahkûmlarından daha avantajlıydılar. Şimdi Newgate'e daha yakından bakalım.

On beşinci yüzyıldan kalma Newgate, beş katlı bir yapıydı; 1666 Büyük Yangın'ından sonra, 10.000 Sterlin harcanarak

47 William Walwyn, *The English Soldier's Standard* (1649), aktaran Brailsford, a.g.e., s. 449.

48 Alexander Smith, *A Complete History* (1719). Robin Evans, *The Fabrication of Virtue: English Prison Architecture, 1750-1840* (Cambridge, 1982), s.34-41.

onarılmış, gösterişli, şaşalı bir dış cepheye kavuşturulmuştu. Binanın sütunlardan birinin üzerinde Dick Whittington'ın ünlü kedisinin kabartma heykeli yer almaktaydı: Böylece sosyal hareketliliğin ve birikimin bu tanıdık arketipi, kentteki suçluların görmezlikten gelinmesini sağladı ve bu nedenle de, popüler bir ironiyle buraya "The Whit (Dick Whittington'ın kısaltması)" unvanı verildi.[49] 1724'te yapılan bir açıklamaya göre, Newgate'te dört bölüm vardı: Sert bira ve tütün satılan Gardiyan Locası; her biri 8 metre eninde 10 metre uzunluğunda olan ve otuz mahkûmun hapsedildiği on üç koğuştan oluşan Yönetici Bölmesi; düşünce suçlularının ve isyankârların (Quakerlar ve Jakobitler) kapatıldığı, ayrıca idam öncesi mahkûmların bekletildiği alan (Newgate tarihçilerini, Tanrı'nın gözü önünde bir insanın nasıl bu hale getirildiğini merak ettirecek kadar dehşet verici bir yer) ve mahkûmların hücrelerde tutulduğu bodrum katı.

Tutukluların eşleri, gece yatıya kalabiliyorlardı. "Drury tiyatrosunun yüzlerce seçkin bayanı" tutukluları baştan çıkarmayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Çocuklar yaşıyordu orada. 1792'ye değin, evcil hayvan, domuz, güvercin ve kümes hayvanı bulundurmaya izin veriliyordu. İkinci katta bulunan jimnastik salonu, egzersiz yapma olanağı sunuyordu. "Arkadaş Kulübü," yönetmelik uyarınca, "arbede ve düzensizliği teşvik etmek üzere", şarkı söylenen ve dans edilen bira ve içki partileri düzenliyordu. İksirlerinin çeşitliliği kadar, bunlara verdikleri ironik adlarla da ünlü bir yer haline gelen Whit'te hazırlanan en güçlü içeceklerden biri, "Büyük Okyanus" olarak adlandırıldı. Newgate'te mayalanan cinin, "Benimkinin Başını Kaldır," "Keder Öldüren," "Rahatlık," "Yoksulluk," "Et ve İçki" ya da "Banyo ve Konaklama" gibi adları vardı. Hapishanede nakit paranın –mangırın- hükmü geçerdi; tüm bunlar, para karşılığında temin edilebiliyordu. Sheppard'ın kaçışlarını konu alan *Quaker'ın Operası* adlı oyunda, iki gardiyan, Careful ve Rust şu konunda hemfikirdi: "Sen ve ben, mangıra dokunmanın zevkini biliyoruz."[50].

1649'da Winstanley şöyle sorar: "Bir insan, dünyanın zenginliğine sahip olursa ve yoksul bir insan onun parasını alır ve geri ödeyemezse, zenginin yoksulu hapsetme ve onun bedenini

49 H. D. Kalman, "Rebuilding Newgate Prison," *Architectural History*, C. XII (1969): Anonim, *A New Canting Dictionary* (1725).

50 Thomas Walker, *The Quaker's Opera* (1728).

kapalı bir odada aç bırakmasına imkân tanıyan Yasayı, Aklın Işığı mı yapmıştır?" Sonra şöyle devam eder: "Aşk hakkında konuşmak, aşk değildir; aşk, Tinsel Aklı, yani Tanrımızı memnun eden dürüstlüktür. Ezilenlere yardım eli uzatmak, mahkûmları serbest bırakmak ve yeryüzünü ortak bir hazine haline getirebilmek için cüzdanları ve tahıl ambarlarını açmak aşktır." Tutukluktan kaçış geleneği güçlüydü; üstelik hakkında konuşmak yerine eyleme geçirilerek korunmuş bir gelenekti. Fransız bir dokumacının oğlu ve bir Spitalfields adamı olan John Meffs'i herkes bilirdi; çünkü John, 1719'da borcu yüzünden tutuklanmasının ardından, suçluları idam yerine götüren arabadan kurtarılmış bir adamdı. Meffs, kaçırıldıktan sonra yakalandı ve yeniden Newgate'e hapsedildi. Ama 1721'de tekrar kaçtı.

Üç yıl sonra, 1724'te, Newgate'de daha baskıcı ve şiddet yanlısı bir rejim kuruldu. "Ortaklar" denilen dört güvenilir kişi, ziyaretçilerden gelen hediyelere el koymak, yardım kumbarasını kırıp paraları almak, mahkûmların günlük ekmek karnesini çalmak, ziyaretçilerin içeri bira sokmasına izin vermemek gibi zalimce yöntemleri zorla uygulayarak mahkûmlar arasında düzeni sağladı. Sheppard'ın dördüncü kaçışı tam da bu baskıcı yeni rejim sırasında gerçekleşti. Yalnızca o dönemde hapishanenin iç yönetiminin olağanüstü bir baskı altında olması yüzünden değil, aynı zamanda "dokuz mutsuz zavallı adam" uzun süredir hücrede bekletildiği için Kraliyet Mahkemesi'nin Windsor'da görev yapması ve Bartholomew Fuarı'nın açılışıyla birlikte sokakların alışılandan daha gürültülü, koşuşturmalı ve sahte kılıklarla dolu olması yüzünden, kaçışın zamanlaması mükemmeldi. Jack iki kişiyle kaçmayı planladı, bunlardan biri Radnor'dan bir öğretmen, diğeri ise Cambridgeli bir adamdı; ancak ölüm fermanları çok hızlı geldi. Ölüm emrinin çıktığı gün, gardiyanın gözetiminden bir süreliğine uzak kalmak için izin alabildi. Bu süreyi, "sivri uçlu bir demir parçası" ele geçirmek için kullandı. Bu çubukla duvarda sığabileceği genişlikte bir delik açtı ve karşı taraftaki ziyaretçi salonundaki ziyaretçilerin de yardımıyla özgürlüğe ulaştı. "Ondan sonra da özgür bir adam gibi şehirde gezintiye çıktı, Spitalfields'e geldi ve orada Edgworth Bress'le sevişti."[51]

Ertesi gün, Sheppard, Clare Pazarı'nda bir arkadaşına, kasap çırağı William Page'e rastladı. Mavi kasap giysisiyle Sheppard ve

51 Spitalfields'de Paul's Head'de kaldı; The Proceedings, 4-9 Aralık 1729.

Page, Northamptonshire'a doğru, kuzey araba yolunu tuttular. Orada, Chipping Warden'da, Page'in yoksul ve konuksever akrabaları vardı. 1724'te Chipping Warden, yoksulları, kırsal kesime tanınan haklarla geçinip giden, etrafı çitlenmemiş, kilise yönetiminde bir bölgeydi. Aynı zamanda, Yorkshire'dan Londra pazarlarına buzağı ve sığır ikmal eden yol ağlarının ikincil noktasıydı. "Eğer bir adam, uzakta, ama yine de Londra'yla bağlantısı olan bir yer arıyorsa, işte orası tam böyle bir yerdi."[52] Akrabaları, yoksulluklarından ötürü, Sheppard'ı ve Page'i evlerinde misafir edemedikleri için, üçüncü günün sonunda, Londra'ya geri döndüler. Edgworth Bess, Jonathan Wild tarafından yeniden gözaltına alındı. Drury Lane'de ve The Strand'deki esnaflar, özellikle Sheppard için af dilekçesi yazmayı reddeden Kneebone, çok büyük endişe içindeydi. Quaker, Sheppard aleyhine bir söylev verdi: "Eyvahlar olsun İngiltere'ye; Sheppard kaçtı. Eyvahlar olsun esnafa ve Ware'deki tüccarlara. Kükreyen aslan dışarıda ve onların malları ellerinden gidecek."[53] Esnaflar, evlerini tahkim ettiler ve bekçi kiraladılar.

Sheppard'ı avlama organizasyonu yapan Ireton ailesinden, Drury Laneli bir icra memuruydu. Bishopsgate'teki bir ayakkabı tamircisi ve Islington'daki bir sütçü, Sheppard'ı tanıdı ve haber yayıldı. Page ve Sheppard, o gece, Fleet Sokağı'ndaki bir saat ustasının, dükkânını yalnızca tek bir çocuğun bekçiliğinde açtığını gördüler. "Jack Sheppard... bu çocuğa aletlerinin başından ayrılmamasını tembihledi ve Ustasının gece geç vakitlere kadar çalışmak gibi kötü bir alışkanlığını adet edinmemesini söyledi."[54] Sonra da, dükkânı soydular, saatlerden birini rehine verdiler, içmeye gittiler ve sonra sütçüyü arayıp buldular; tavalarını ve toprak kaplarını alabora ederek, onu krema içinde bıraktılar. Ancak, yaptıklarını düzeltmeleri için çok geçti; bir kez daha, ceplerinde paralarla, bu defa, kuzeye, Finchley Common'a gitmek üzere Londra'yı terk ettiler. Bir polis müfrezesi onları kovaladı, kısa bir süre içinde tekrar tutuklandılar. Londra'ya dörtlü bir at arabasıyla götürülen Sheppard, bir kez daha Newgate binasından gardiyanın pençesinden yay gibi fırlayarak kaçmaya çalıştı. Başarısız oldu ve yeniden Newgate'te, bu sefer "Kale"ye götürülerek, çifte zincirle yere bağlandı.

52 Bu konuda beni, on sekizinci yüzyılda kırsal ilişkiler üzerine çalışan modern tarihçi Dr. Jeanette Neeson bilgilendirdi.

53 *The Quaker's Opera* (1728).

54 *The Proceedings*, 4-9 Aralık 1724, William Page'in duruşması.



Jack Sheppard)

Artık Jack'in ününün baş döndürücü günleri başlamıştı. Eylemleri, "Tüm Halkın Ortak Söylemi" haline gelmişti. "Sıradan Halk" onu "deliler gibi seviyordu." O hafta, "Londra'da bilindiği üzere tamircilerin en çok aylaklık ettiği" haftaydı. Kasaplar, ayakkabı imalatçıları ve berberler, birahaneleri doldurdu. "Her yerde" halk ozanları vardı. Kadınlar ve çocuklar, "kim olduğu belli olmayan"lardan biri Jack olmasın diye darağaçlarının başlarında nöbet tuttular.[55] Mükemmel, hızlı, güçlü, yetenekli ve güzel olan herkes, Newgate'te onunla arkadaş olmaya çalışıyor-

55 Anonim, *The History*, s.148.

du. Gardiyana para verdikleri takdirde, onun arkadaşı oluyorlardı. 1719'dan bu yana, bilinen ilk ağır siklet boks şampiyonu, güçlü, 1.82 metre boyundaki James Figgs, onun ilk ziyaretçilerinden biriydi. Sheppard, Tyburn geçit töreni esnasında, onunla bir kadeh içki içmeye söz vermişti. Genç bir kadın ve Jack'in annesinin bir arkadaşı, onun günlük çamaşırını yıkıyor; ona bira ve diğer "ihtiyaçları"nı getiriyorlardı. Sırf Jack'in hareketlerinden bir yazı ya da halk türküsü oluşturmak için gelen birkaç ilahiyatçının sitemleri sona erdiğinde, Jack onların "zencefil ekmeği kardeşleri" olduğunu ilan etti. Newgate Papazı Bay Wagstaff, ona, kaçma planları yerine, öbür dünyaya konsantre olmasını salık vermişti. Sheppard, ona proleter materyalist bir felsefeyle karşılık verdi: "Bir kişinin yaşadığı her şey, dünyanın bütün kutsal kitaplarından daha değerlidir." Kendisini ziyaret eden gazetecilere, cezai adalet sistemiyle ilgili görüşlerini aktardı. Hırsız yakalama uygulamasını ve çalıntı mallar için ödül konulmasını onaylamıyordu. Hırsız enseleyenler de hırsızlar kadar darağacını hak etmekteydiler: "Onlar vekâletnameyle asarlarken, biz bizzat asılıyoruz." Suçlamalar karşısında kendisini olduğu gibi ortaya koydu. Bir Pazar günü, Londra Belediye Başkanlığı'ndan biri gardiyanlardan birine, kimin Sheppard olduğunu sordu. Jack, yüksek sesle bağırdı: "Evet, sör, Sheppard benim ve kentteki bütün tutsaklar benim cemaatim, ülkenin diğer yerlerindekilere ben karışamam, ama onlar da benim peşimden gelmeye can atarlar."

Jack, sıklıkla yaptığı soygunların "bir yanıyla kötü olsa da diğer yanıyla iyi olduğunu; kendisi için çalışmayı pek önemsemese de, başkalarının, özellikle kendi zanaatından olanların boş durmamalarını ve onun açtığı gedikleri, yarıkları onararak işsiz kalmamalarını istediğini" söylerdi. Bir politik ekonomist olarak Jack'in yeteneği, zanaatkârlara duyduğu saygıdan daha az değildi. Demirci ustası Bay Robbins'e, ona küçük bir iş bulduğunu ve sivri demiri, hapishane hücresine koyan kişinin, ancak dürüst biri olabileceğini söyledi, "hayatım boyunca bundan daha iyi dövülmüş bir metal parçası görmedim" diye ekledi. Zamanın en orijinal ahlakçısı ve ekonomisti olan Bernard Mandeville'in *The Fable of The Bees* (*Arıların Masalı*)'ndaki "göndermeler," Sheppard'ın yol açtığı bu tartışmaların bir parçası gibi görülebilir. 1705'te Mandeville şöyle yazmıştır:

> Halkın en kötü adamı
> Herkes için iyi bir şey yaptı

Mandeville burada, dekoratif ve güvenlik amaçlı kilitleri, demir parmaklıkları ve demir çubukları üretenlerin, yani "halkın demircilerinin yarısının" işlerini yapmaya hırsızların ve ev soyguncularının sayesinde devam ettiği yorumunu yapar. 1723'te Mandeville, yorumlarını sekiz sayfaya çıkararak; cimriyi soyan hırsızın, nasıl piyasada dolaşan para miktarını arttırdığını ya da yeni bir fahişeyi baştan ayağa saten giysilerle donatan eşkıyanın, yüz farklı taciri nasıl meşgul ettiğini gösterir. Bunlar, menfaatçi egoizmin faydacı işleyişini gözlemleyen bir eserin dirimsel pasajlarıdır. Mandeville, çelişkinin, kapitalist birikimin motor gücü olduğunu keşfederek, Adam Smith'in ve Rousseau'nun öncüsü olmuştur. "Nedenler zincirinde öngörüsü olmayan vülger kişiler nadiren, bir halkanın ötesini görebilir; ancak bakış açılarını genişletenler, kendilerine, birbirine bağlı olaylar dizisinde ya da zincirinde, pek çok kez iyinin kötüden çıkabildiğini ve türeyebildiğini görme serbestliğini tanıyabilirler."[56]

Sheppard'ın politik ekonomiye, teolojiye ve adalet sistemine ilişkin yorumları, cesaretini korumasına, gardiyanları şaşırtmasına ve onu parayla desteklemelerine yol açan bir trafiğe neden olmuştu. Yine de, şikâyet ediyordu, "Fakat ben daha işe yarar bir Metal, bir Manivela, bir Keski, Tel, bir ya da iki Testere isterdim; bu silahlar benim işime, Meksika'daki tüm madenlerden daha çok yarayacaktır." Duruşmasından ve Ağustos'taki sürgününden evvel yukarıdaki ortak koğuşlardan birinde tutulan kardeşiyle iletişim kurduğundan şüphelenildi ve ölümü beklediği dar, karanlık hücresinden çıkartıldı. Telin ortaya çıkmasının ardından, hapishanenin tepesinde bulunan "Taşt Kale"ye götürüldü ve iki çatal çiviyle yere zincirlendi. Gardiyanlar, demirlerini düzenli olarak gözlemlediler ve kontrol ettiler. Yeni prangalar yaptılar, yeni kelepçeler eklediler. Hiç böylesine sıkı bir emniyet altına alınmamıştı.

9 Ekim'de Blueskin yakalandı. Sheppard'ın kullandığı yöntemleri kullanan genel koğuştaki suçlular, demir parmaklıkları parçalar halinde kesmişlerdi. Kimisi, zincirlerini keserken, "diğerleri de, iş başındaki adamların duyulmasını engellemek için, yaşasın diye bağırıyor, gürültü yapıyordu... ve iki saat sonra, eğer planları ortaya çıkmamış olsaydı, yaklaşık yüz al-

56 Mandeville, *The Fable of the Bees: Or, Private Vices, Publick Benefits*, der. Philip Harth (1970), s. 68, 118; Lucia Colletti, "Mandeville, Rousseau, and Smith," *From Rousseau to Lenin*'de yer alan çarpıcı bir makaledir (New York, 1972).

çak suçlu, dünyada serbest kamış olacaktı."[57] Ertesi gün, Jack Sheppard'ın kardeşi, diğer 95 suçluyla beraber, Newgate'ten Annapolis'e sürgün edilmek üzere limana götürüldü. 14 Ekim'de Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki duruşmalar başladı. Blueskin, duruşmaya getirildi ve adliye binasında Jonathan Wild'la bir bardak şarap içmek için dururken ona, "Başka birisi için olduğu gibi benim için de araya girebilirsin" dedi. Wild şöyle cevap verdi: "Sen kesinlikle ölü bir adamsın ve çok kısa bir süre içinde kıstırılacaksın." Bunun üzerine Blueskin, çakısını çıkardı ve Wild'ın boğazına doğru hamle yaptı. Wild'ı öldürmeyi başaramasa da, bu teşebbüsü, mükemmel bir halk türküsüne ilham verdi. Ayrıca, öldürme teşebbüsünün yarattığı karışıklığın, Sheppard'ın en muhteşem kaçışında da payı olmuştur.[58]

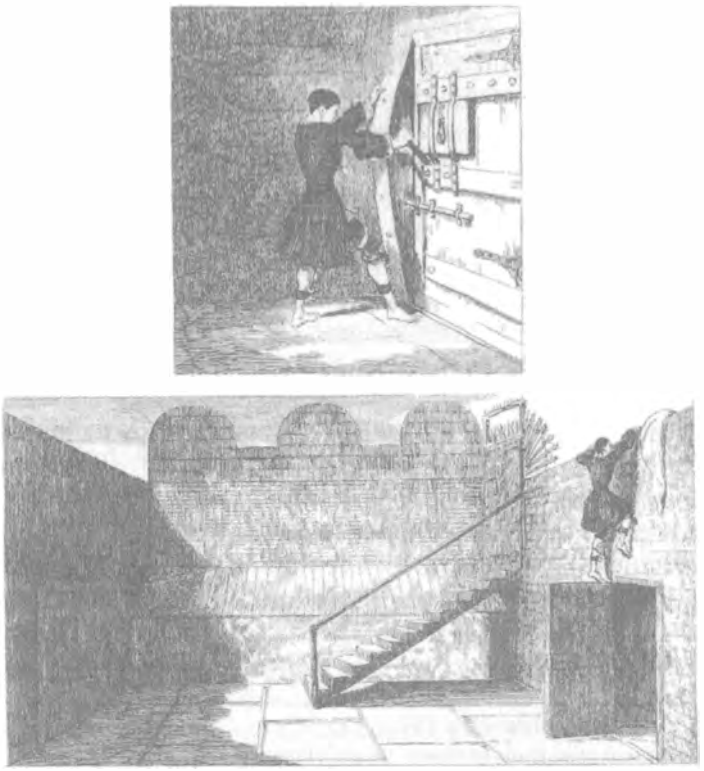
Bu sırada Jack için durum, "şimdi ya da asla, darağacı ya da hiçbir şey" şeklindeydi. 14 Ekim akşamüstü, onun zincirlerini her gün denetleyen gardiyanlardan biri, Clerkenwell Islahevi'nin muhafızına, Westminster kapıcı kulesi memuruna, Yeni Hapishane'nin Muhafızı Kaptan Geary'e ve Jack'in kelepçelerini, bacaklarındaki demirleri ve hücresini denetlemeye çıkan diğer iki gardiyana eşlik etti. Onlar ayrıldıktan sonra Jack, *Pilgrim's Progress*'te *(Çarmıh Yolcusu)* seyyahın karşısına çıkan engelleri aşması gibi, bir şekilde İngiliz işçi sınıfının hafızasının bir bölümünde derinden kök salmış olan benzer engellerin üstesinden gelmeye çalıştı. Hıristiyan, Doubting Kalesi'nde kanuna karşı gelir. Kalenin sahibi Giant Despair, onu zindana kapatır. Zindana atılan Hıristiyan, bağrındaki anahtar, kapıları birer birer açan sözü hatırlayana kadar dövünür.

Sheppard da önce kelepçelerinden kurtuldu. Daha sonra, "bilek gücü"yle, bacaklarını bağlayan zincirin küçük bir halkasını bükerek parçalara ayırdı. Ayırdığı parçaları bacaklarının arasına sıkıştırdı. Kırılmış zincir halkalarının yardımıyla, bacadaki demir bir çubuğu kaldırarak, bacaya erişti. Demir çubuk sayesinde bacadaki taşı söktü ve yukarıdaki odaya, Preston asilerinin tutulduğu ve kapısı yedi yıldır açılmamış kırmızı odaya tırmandı. Orada, duvarı kırmasına yarayan büyük bir çiviyle, kilit dilini yerinden oynattı ve şapele girdi. Burada, şapeldeki

57 Anonim, *The History*, s. 152.

58 "Blueskin'in Halk Türküsü" ya da "Newgate Antolojisi." Bazen hızlı, bazen de neşeli yorumlanır; farklı versiyonları vardır. (*A New Canting Dictionary*, örneğin, başka bir yerde bulunmayan bazı dörtlükleri yayımlamıştır; Şarkı XIV).

tırabzanların birinden sivri uçlu bir demir kopardı. Demirin yardımıyla karşı kapının süngüsünü burkarak çevirdi. Bu ve diğer iki kapı, arkadan sürgülüydü. Zifiri karanlıkta çalışıyordu. Son kapı, onun, çatının aşağısındaki kurşun levhaya ulaşmasına izin verdi. Kent, ayakları altında uzanmaktaydı. "En küçük bir kazanın bile, işi tamamen bozacağını biliyordu," bu nedenle bitişik evlerin tepesine atlama riskine girmedi, battaniyesini almak için, geldiği yolu geriye doğru takip ederek, kapılardan, şapelden, kırmızı odadan ve bacadan yine Taş Kale'ye döndü. Çatıda, şapelin sivri demirini duvarın içine soktu, battaniyeyi demire tutturdu ve vücudunu yavaşça komşu çatıya doğru sarkıttı. İki kat merdivenden aşağı usulca süzüldü. "Beklediğimin ve tüm insanlığın beklediğinin aksine bir kez daha Özgür bir adamdım."



Jack Sheppard'ın Newgate'ten kaçışı

Şapkasını, paltosunu ve çoraplarını yırttı; "Dilenci bir adam" gibi konuşmaları dinlemek için Charing Cross'ta bodrum katındaki bir birahaneye girdi, "ihanet edenlere beddualarının kabul olmasını" diliyordu. Ertesi gün, kendisiyle ilgili halk türküleri duydu. Moomouth Sokağı'nda bir elbise tacirini soydu ve elbisesinin üzerine yama yaparak kendisine kaba saba bir kılık uydurdu. Konuşmalar, onun gümrük kaçakçılarıyla beraber olduğu ve annesinin krallığı kesin olarak terk etmesi için ona gönülden yalvardığı şeklindeydi. Şimdi de kapı görevlisi gibi giyinerek, Bay Appleby'ı, "Ölenin Son Sözleri"nin yayımcısını ziyaret etti.

29 Ekim'de, kendisini siyah bir takımla, gümüş bir kılıçla, elmaslarla, saatlerle ve "diğer güzel oyuncaklar"la donatmak için, Drury Lane'de bir tefeci dükkânını soydu. "Cici bici" mallarıyla, bir at arabası kiralayıp, zaferiyle övünç duyarak mükemmel bir tura çıktı. Bir zamanlar evi olmuş bu kent, şimdi, zirveye ulaşmış ve meydan okuyan son eyleminin tiyatro sahnesi haline gelmişti. Sheppard, Spitalfiels'in dokumacı nüfusun yoğun olduğu varoşlarında gezintiye çıktı. Bishopgate'in yoğun trafiği boyunca, kasvetli Yoksullar Yurdu'nu geçti. Arabasını, Newgate'e, "aylaklığın" ve "yozluğun" güzergâhına sürdü. Sheppard, günü, bu son özgür gününü, Clare Pazarı'nın birahanelerinde ve cin dükkânlarında, merakla ve dikkatle dinleyen yüzlerce kulağa hava atarak geçirdi. Londra'nın karşısında yaptığı on beş günlük özgürlük gösterişinin ardından gecenin geç saatlerinde yeniden yakalandı.

Peki bunu nasıl başardı? Zamanının tarihçilerinden biri, "Şeytanın insan kılığına bürünüp, ona yardım ettiğini" söyledi. Başka bir tarihçi onu, sihirli şapkasıyla görünmez olan Fornatus ile; bir üçüncü tarihçiyse *Odysea*'da geçen, istediği farklı şekillere girerek, paçasını kurtaran antik deniz tanrısı Proteus ile karşılaştırdı. Bu karşılaştırmalar, ya mitolojiye ya da büyüye dayanıyordu, oysaki Sheppard'ın teknikleri, onsekizinci yüzyıl Londra insanının varoluş pratiği ve karakteristiğiydi. Onun kusursuzluğu, bu metropoldeki yetenekli zanaatkârlara bahşedilmiş o olağanüstü el kol becerisine ve alet kullanmadaki manipülatif dehasına dayanıyordu. Onun ele geçmezliği ve bunun gibi çekiciliği de, sürekli değiştirdiği giyim kuşamından (dilenci, yamacı, kasap, marangoz, kapı görevlisi ve son olarak gerçek bir elektrikçi) kaynaklanmaktaydı. Giysi, kentin en önemli eğlencesi ve endüstrisi olduğu gibi, aynı zamanda her bireyin en

başta gelen sosyal ve ekonomik göstergesiydi. Bundan dolayı, onun büyüsü, yaşadığı çağdan ve mekândan kaynaklanıyordu.

Newgate'te, Sheppard'ın, Hogarth'ın kayınbabası ve I. George'un mahkeme ressamı James Tornhill tarafından yakışıklı bir resmi yapılmıştır.[59] Büyük olasılıkla, Daniel Dafoe, onu, o dönemde ziyaret etmiştir. Gösterilen ilgi Jack'i, diğer mahkûmlardan soyutladı. Mahkûmlar, "şapale gitmemize mani olunuyor; çünkü gardiyanlar, şapelde kapatılmış mahkûmlar üzerinden şov yaparak, büyük miktarlarda para topluyorlar"[60] diye şikâyet etmekteydiler. 10 Kasım günü Sheppard, Londra'nın gördüğü en büyük kalabalığın "arasından" geçirilerek Yüksek Mahkeme'ye taşındı. Jack, Yargıç Powis'e "Şu ana kadar ekmeğini, dürüst bir yoldan kazanma fırsatı" bulamadığını söyledi. Ona yardım etmiş olanlara yalvararak yaltaklık etmeyi reddetti; bu nedenle saygısızlığı yüzünden paylandı. Sanatının gösterisini yapmayı önerdi: Eğer ona kelepçe bağlayacak olurlarsa, gözlerinin önünde kelepçelerinden kurtulacaktı. İster acı politik yergi için kullanılmış, isterse dayanıklılığıyla ve boyun eğmezliğiyle hayranlık uyandırmış olsun, sonuç olarak Sheppard, bir kahramana dönüşmüştü. Ünü, sınıfıyla ya da sınıfı olmadan başarılmış bir kazanımdı. Neredeyse, spor dalındaki ünlü bir kişilik gibi, "kalabalığı birleştiren" "bireysel bir ün"e kavuştu.

"*Mob* (kalabalık)" on sekizinci yüzyılın başlarında yönetici sınıf tarafından, emekçi yoksulu betimlemek için düşünülmüştü ve Latin dilinin yeni icatlarından birinin kısaltmasıydı. *Mob* kelimesinin kökeni *mobile vulgus* (kararsız kalabalık) idi. Toplumsal grupların önceki tanımlamalarına karşıt olarak, bu kelime, iki bakış açısını vurgular: İlk olarak, kelimenin tumturaklılığı, "*multutide* (çokluk)" ya da "*host* (güruh)" gibi eski terimlerin karşılayamadığı bir otoriter üstünlüğü imler. İkinci olarak, Addison ve Swift taraftarı Püritenlerin onaylamadığı bir kısaltma olmasına rağmen, "mob" aynı kökten geldiği sözcüğün hareketle ilgili yan anlamlarını korumuştur. Aslında terim, çok kolaylıkla "hareket" olarak çevrilebilir. Sheppard'ın kaçışlarını takip eden kalabalık, hem (ozanlar, gazeteciler ve

59 Bleackley, a.g.e., Thornhill'in ressam sehpasını zindanda kurduğunu ve Sheppard'ı, güçlü, hassas ellerini vurgulayarak çizdiğini yazar. Bleackley, ayrıca, portrenin Pennsylvania Avenue, Washington DC'de bittiğini belirtir; ancak bunu doğrulayabilmiş değilim.

60 CLRO, Mahkeme Tutanakları, Aralık 1724.

yayıncılar gibi) izleyicilerden hem de dünya işçi sınıfı topluluğundan oluşuyordu. İngiltere ve Amerika'da on sekizinci yüzyıldaki kalabalık üzerine çalışan bir tarihçi, Sheppard'ın suç ortağı (sürgüne gönderilen matematik araç gereçleri imalatçısı) ile New York'ta Krallık aleyhine oluşturulmuş devrimci örgütler arasında dolaylı bir bağlantı bulur.[61] On sekizinci yüzyıl Londra işçi sınıfının klasik ve kitlesel olarak hazır bulunduğu Tyburn idamları sırasında, kahraman ile kalabalığın birbirlerini karşılıklı olarak tanıdıklarına dair bir işaret bulmak için birbirlerine baktıkları ve kahraman ile kalabalığın, birbirlerinin "toplum sözleşmesi"ni değerlendirdiği anda, henüz hayatta olan Sheppard'a son bir kez bakmak için durabiliriz. Asıldığı gün, 16 Kasım'dır. Asılma töreni sırasında bazı adetlerin uygulanmasına izin verildi (üzeri açık bir at arabasında gidebilirdi), bazılarına izin verilmedi (sembolik eldivenler yerine kelepçe giydi). Herkes aklından, onun kaçacağını geçiriyordu. Geçen Temmuz'da, Newgate diniyle, özellikle de "Majeste için dua edilmesiyle" alay eden, Leeds'den bir dokuma işçisi, Tyburn'a giderken kaçmaya yeltenmişti.[62] Kalabalığın olduğu alanda, Sheppard'ın çakısına kanunen el konuldu. Kaçmasıyla ilgili söylentilerin hiçbiri gerçekleşmedi. Askerler, günün olaysız geçmesi için sürekli çalışıyordu ve Jack'ın naaşını kontrol etmek üzere gizli taktikler planlanmıştı. Anatomistler, Jack'ın naaşını ele geçiremediler; Jack kuralına göre yakıldı.[63]Asılışı onu sonsuzluğa göndermediyse eğer, bu olay, onun altıncı ve son kaçışı olarak değerlendirilebilir. Yetmiş beş sene evvel, İrlanda'da askerliğe karşı çıkan Bishopgate isyanının lideri Robert Lockyer cenaze töreninde, Leveller yeşili giyen binlerce kadın ve erkek toplanmıştı. O günden bu güne, böylesine muazzam sayıda Londralının bir araya geldiği görülmemişti.[64]

1725 kışında *British Journal*, Jül Sezar ile Jack Sheppard arasında geçen bir diyalogu yayımladı. Diyalogda Sheppard, Doğu'yu yıkıp Batı'yı talan etmediği için, hayatının yeterince önemsenmeyeceğinden şikâyetçiydi. "Bütün eylemlerimin haklı çıkarılabilir bir gerekçesi vardı." Sezar, argümanlara ce-

61 CLRO, Sessions Papers, Aralık 1724.

62 The Ordinary's *Account*, 15 Haziran 1724.

63 Makaleme bkz: 'The Thyburn Riot Against Surgeons', Douglas Hay, Peter Linebaugh, Edward Thompson (der.), *Albion's Fatal Tree* (1975).

64 S.R. Gardiner, *History of the Commonwealth and Protectorate 1649-1656*, C. i, (1903), s.46.

vap veremez: "Senin söylediklerinden anladığım kadarıyla, sen bir Düzleyici'sin ve böyle konularda seninle konuşulmaz." 1720'lerde böylesi bir "söylev," kibar ya da basılı bir söyleşinin sınırları içinde düşünülemezdi. Özgürlükle ve İngiliz Devrimi'ndeki "dünya haberleri"yle ilgili tartışmalar, ancak 1720'lerde baştan savılabildi. "Düzlemek (Levelling)" ifadesine, yalnızca tartışmayı sonlandırmak için atıfta bulunulabilirdi; ama görünen o ki Sheppard'ın kaçışları, bu konuşmaları hiç de kibar olmayan ve vülger ortamlarda yeniden canlandırmıştı.

Jack'ın kariyeri ile ilgili yayımlanmış dramatik bir yorum, neredeyse birdenbire ortaya çıktı; gürültülü ve coşkulu bir yorumdu. John Thurmond'un *Harlequin Sheppard* (*Soytarı Sheppard*) adlı eseri, Jack'ın asılmasından iki hafta sonra Drury Lane'de oynandı. Ardından, ünlü "Newgate Antolojisi" ilk defa duyuldu:

Yüksek Şöhretli Saray Adamları var deniliyor
Kralın altınlarını çalan ve ona yalnızca bir taç bırakan.
Asilzadeler ve Parlamento beyleri var deniliyor,
Saray Adamlarını soymak için her sene toplanan.
Bırakın birbirlerini yesinler
Kralı yağmalamak için.
İpe gitmek yerine madalya alsınlar
Blueskin'in keskin çakısı serbest bıraktı hepinizi
Etraftaki herkes isterse soygun yapabilir şimdi.

Hilekârlığın uşakları, kurnazlıklarıyla Suçu örtbas etmek için,
Rüşvete bağış, en basit hırsızlığa ikramiye derler.
Doktorlar ve avukatlar (Diplomalarını düzenbazlardan alanlar)
Çaldıklarına, ücret derler.
Ama bu mutlu günden sonra
Herkes,
Anayolda soygun yapabilir, tıpkı memurlar gibi güvenle
Blueskin'in keskin çakısı serbest bıraktı hepinizi
Etraftaki herkes isterse soygun yapabilir şimdi.

Jack'ın idamından birkaç ay sonra, Macclesfield Kontu (Chancellor Lord'u sıfatıyla, Westminster'de Sheppard'la röportaj yapmıştır), zimmetine 100.000 pound geçirmekten suçlu bulunarak, devlet memurluğu görevinden alındı. *The Beggar's Opera*'da (*Dilencinin Operası)*, Jeremy Twitcher şöyle sorar: "Neden yasalar, bizlerin aleyhine düzenlenir? Biz, insanlığın geri kalanından daha mı sahtekârız?" Bu soruyu oyundaki karakterlerden biri olan Mat of the Mint şöyle yanıtlar: "Biz, insanoğ-

lunun aşırı bolluk içinde yaşamasına kısıtlama getiririz. Bütün dünya tamahkârdır ve ben, tamahkârlıktan nefret ederim." Southwark'daki ya da Bartholomew Fuarı'ndaki halk tiyatrosu, Londralıları, baskı ve direnç temalarıyla, güldürmeye devam etti. Halk şarkıcılarının, akrobatların, Afrika hayvanlarının ve meydan soytarılarının arasında, *Wat Tyler ve Jack Straw*'u ya da *Mob Reformers*'ı *(Kalabalık Reformcular)* ya da *The Comical Humours of Justice Wantbrains*'i *(Adalet İsteyenbeyinlerin Gülünç Mizahları)* izleyebiliyorlardı. *Robin Hood ve Küçük John* 1720'lerin sonunda fuarlarda yeniden canlandırıldı. *The Beggar's Wedding (Dilencinin Düğünü)* ya da *Rackall the Gaol Keeper Outwitted (Rackall Hapishane Muhafızı Galip Geldi), Quaker Operası*'nın açılışından bir sene evvel, 1729'da, Southwark ve Bartholomew Fuarı'nda oynandı. Bu gösterimlerden sonra, Sheppard'ın asılmasının farklı yorumları, hızlı bir şekilde, ya bayağı, karnaval fuarı geleneği ya da fatihi (Sezar, İskender) suçluyla karşılaştırmaya dayanan, entellektüel Walpole rejimi eleştirisi şeklinde bölündü. Bu yorumların her biri ahlaki ve hatta, genel tarihi sorular sorabiliyordu; ancak hiçbiri bu soruları, Londralıların güncel deneyimleriyle ilişkilendirmiyordu; yani, dokumacıların ayaklanmaları, çalışan nüfusun göç hareketiyle yeniden düzenlenmesi, ikinci on yılın siyasi baskıları, baskının ve disiplinin yeni kapalı yapıları. Yine de, İngilizce konuşanlar için, Sheppard, bir yüzyıldan daha uzun bir süre önemini koruyan bir efsane olmuştur. Çünkü, Sheppard'ın hikâyesi, "Özgür-Doğan" John Lilburne'ün 1647'deki tutukluluğu sırasında yakardığı ve Milton'ın köle emeği ve hapsedilmenin bedelinin ödetilmesi için dillendirdiği son şiirine seçtiği konu olan Samson Hikâyesi gibi bir özgürlük hikâyesidir.

Bölüm 2
"Yaşlı Bay Gory" ve Thanatokrasi

> İnsanlığın bir kesiminin, kendilerinin peşinden gitmeyen diğer kesimini asarak öldürmesi gerektiğini söyleyen yasayı aklın ışığı mı yaptı?
>
> Gerrard Winstansley
> *The New Law of Righteousness*(1649)

> Aklın genel yasasına bağlı olmadıklarında bu kişiler, kendilerine savaş açan ya da düşmanlık besleyen bir adamı yok edebilir. Tıpkı aynı nedenden, bir kurdu ya da aslanı da öldürebilecekleri gibi.
>
> John Locke
> *Second Treatise of Civil Government* (1960) *(Yönetim Üzerine İkinci İnceleme)*

Milton'ın *Samson Agonistes* (*Samson Agonistleri)* adlı eseri, Restorasyon[1] döneminde yazılmış olan bir devrimi savunsu-

1 İngiltere'de Restorasyon, İngiltere tarihinde monarşinin yeniden kurulduğu ve Kralın 1660'da otoritesini yeniden sağladığı dönemdir. (Daha geniş anlamıyla bu ad, 1660-1702 arasındaki döneme verilir.) Cromwell yönetimini izleyen uzun anarşi döneminden sonra, Charles Stuart taraftarı "Pervasızlar" ile presbiteryenlerin koalisyonu sonucunda krallık yeniden kuruldu. Fakat halkın coşkunlukla karşıladığı kralın yeteneksizliği kısa zamanda

dur. Christopher Hill, "Milton, insanlara ve doğal liderler olarak gördüğü orta sınıfa olan inancını kaybetmiştir. Artık yeni bireylerin yaratılmasına yönelik çabalara umut bağlamaktadır"[2] diye yazar. Sheppard'ın özgürlük mücadelesi, hiciv ve halk türküsü gibi edebi türlerle işlenmişti ve bunlar 1640-1660 İngiliz Devrimi'nin epik konularını ele almayı başarmıştı.

Genel olarak söylemek gerekirse, İngiliz Devrimi, üç toplumsal güç arasındaki bir çatışmaydı. Parlamentoda Oliver Cromwell'in örgütlediği ve yönettiği burjuvazi, İngiliz proletaryasını I. Charles'a, Yüksek Kilise'ye ve aristokrasiye karşı savaş açmak için harekete geçirdi. Onları mağlup eden Cromwell, eski müttefiki olan orta sınıfı ve pek çok kesimden oluşan çoğunluğu karşısına aldı. Çoğunluk, Krala karşı yürütülen mücadele sürecinde, Cromwell'in ve Parlamentonun yürürlüğe koymaya çalıştığı kapitalist düzene karşı, fokur fokur kaynayan bir özgürlük hareketi geliştirmişti. Çoğunluğun özgürlük isyanlarının kapsamı hiç de abartılmış değildir: Kendi memurlarını seçen bir ordu, dünya tarihindeki ilk demokratik politik parti; imtiyazlar hakkındaki karmaşık tartışmalar; sokaktaki ve kırdaki muazzam hareketlenme; "makine ustası hatiplerin" kışkırtıcı ve heyecan verici entelektüel mayası. Tüm bunlar, ister Tanrı, ister Kral, ister Patrik olsun, her türlü otorite biçiminin, tutumunun ve tarzının pratikte sorgulanması anlamına geliyordu. Proletaryanın en önemli örgütlerine karşı mücadele sürerken, Düzleyiciler (Levellers) ve Kazıcılar (Diggers)[3] içerisinde halk lideri olmak için girişilen güç çekişmesi, onların kısa bir sürede kendi

büyük bir hayal kırıklığına yol açtı. Buna rağmen Lord Clarendon'un yönetimi altında, Restorasyon sadece krallığın yeniden kurulmasıyla kalmadı; parlamentonun ve Anglikan kilisesinin gücünü kesinlikle ortaya koymaya ve soyluların eski yerlerini kazanmalarına imkân verdi. Clarendon, krala düzenli bir gelir sağladı. Ayrıca, parlamento yeniden düzenlendi ve milletvekillerine başlangıçtaki görevleri iade edildi (Long Parlament, 1660). Korporasyonlar kanunu, milletvekillerini Covenant'tan ve bazı durumlarda tebaanın, hükümdarlarına karşı kuvvete başvurma hakkı fikrinden vazgeçmek zorunda bıraktı. Ayrıca, bütün püriten eğilimler ortadan kaldırıldı ve Common Prayer Book'u onaylamayan rahipler görevden uzaklaştırıldı. Restorasyondan sonra fikir ve sanat hareketleri büyük ölçüde gelişti ve bu dönem Büyük Britanya tarihinde bir dönüm noktası oldu (ç.n.).

2 *Milton and the English Revolution* (1977), s. 446.

3 1649-1650 arasında İngiltere'de filizlenmiş bulunan proto-komünist oluşum. Kazıcılar grubunun üyeleri kendilerini gerçek Düzleyiciler olarak adlandırıyorlardı, ama komünizm anlayışları Düzleyiciler grubunun liderleri tarafından kabul görmüyordu (ç.n.).

kendilerini yok etmelerine neden oldu. Düzleyiciler (Levellers) ve Kazıcıların (Diggers) etkileri, mülksüzleştirilmeye, inanç birliğine ve Püriten çalışma disiplininin kavramlarına karşı gösterilen direnç sayesinde asla kırılmadı. Geleneksel aristokratik değerlerin (tolerans, kekler ve birinci kalite bira) yoksul kesimce kabul görmesinden ötürü, 1660 Stuart Krallığı Restorasyonu, toplumdaki sınıf liderliği uzlaşmasını temsil eder gibiydi. Aslında, Restorasyon, 1650'lerdeki savaşa ve kıtlığa, veba (1665) ve yangın (1666) gibi felaketlere eklenen yeni bir felaketti. Örgütsel olarak, "üçüncü kültür" yeraltına sürüldü; sürgüne, göçe veya katılaşmış mezhepçi bir yapıya zorlandı.

John Milton, devrim sırasında özgürlüğün sözcüsü olmuş ve karşıdevrim sırasında uzlaşmaya yanaşmamıştı. Hükümdarın katilini savunmuş; özel mülke, kralın idaresine, ataerkil otoriteye ve "anlamsız sözlerden oluşan kanunlara" karşı çıkan İngiliz komünistlerinin düşüncesini etkin biçimde anlamaya yönelmişti. Devrimin başarısızlığını Hıristiyanlıktaki Düşüş Hikâyesi'yle açıklamaya çalıştı. Milton'ın, tutuklanarak tecrit edildiği ve suikastçilerce hedef alındığı 1658 ila 1663 yılları arasında yarattığı eseri *Paradise Lost (Kayıp Cennet)*, on yedinci yüzyıl sonlarındaki karşıdevrimin epik bir yorumu olarak yorumlanabilir. *Kayıp Cennet*'i, on sekizinci yüzyıl tarihimizin temalarını tanıtması açısından alegorik olarak ele alabiliriz.

Yakın geçmişte düşmüş melekler, Cennetten kovulmuşlardı. Bir Cenneti fethetme stratejisi oluşturmak için, Şeytanın "mutlak gücü" buyruğu uyarınca, yüzlerce, binlerce kişi Pandaemonium'da (Cennetin başkenti) Harp Konseyinde bir araya toplandılar. *Kayıp Cennet*'in ilk iki kitabında, Milton bu görüşmeleri anlatır. Lucifer, en önemli danışmanları Moloch, Belial ve Mammon'un önerilerini ciddi bir ilgiyle dinledi. "Mayıs 1660'dan sonra, Şeytan, İngiltere'de gücünü geri kazanmaya çalışmıyordu; bunu çoktan kazanmıştı" diye yazar Christopher Hill.[4] Bu üç şeytan, üç yönetim biçimini temsil etsin.

I

İlk konuşan Moloch oldu.

> [Moloch...Cennette savaşmış]... en sert Ruhtu o
> Ve şimdi umutsuzluk içinde daha da sertleşmişti
> Sonsuzluğa güveni tamdı ve kendisine çok dikkat çekmek istemezdi,

4 a.g.e., s.366.

Endişesi kaybolmuş, korkusu da kalmamıştı,
Ne Tanrı ne Cehennem ne de daha kötüsünün korkusu vardı onda
(II,44-50)

Moloch, milyonların derhal seferber edilmesini, şeytana özgü bombardıman silahlarıyla doğrudan bir saldırıyı, Cennete karşı şeytansı bir gök gürültüsünü ve "Her şeye gücü yeten bir Makine"yi, açık savaşı destekledi. Cromwell ve II. Charles yönetimindeki İngiliz Devleti savaş için yeniden teşkilatlandırıldı. Cromwell, 207 savaş gemisi yaptırdı; devlet gelirinin üçte biri donanmaya harcandı. II. Charles, 19.000 kişilik düzenli ordu kurdu. 1694'te ordu, 90.000 askerle, neredeyse beş misli büyüdü. Sör George Clark, "Kral William'ın Savaşı" hakkında "Kraliçe Elizabeth'ten bu yana, İngiltere'nin açtığı en uzun süreli dış savaştı; en kanlısı ve en pahalısıydı. Modern olarak adlandırabilecek ilk savaştı" diye yazdı. David Ogg, ordu hakkında şöyle diyordu: "Sıradan bir asker ve gemici olmalarına rağmen, bir suçludan zar zor ayırt edilebilirlerdi...Aslında askerlik hizmeti için şu söylenmelidir: Askerlik hizmeti, istenmeyen bireylerin sayısını azaltmada, idam sehpasına eşlik eden ve onu tamamlayan bir unsur halini almıştır."[5] Piyade alayı için ilk eğitim kitabı 1686'da hazırlandı; ilk İsyan Bastırma Yasası(Mutiny Act) ise 1689'da yürürlüğe girdi. Moloch'u, dönemin büyük komutanlarında görürüz; ailelerinin asalet armalarında *homo homini lupus (İnsan insanın kurdudur)*[6] yazan Cromwell'de, Rupert'te, York Dükü'nde, Malborough'da, Campbeller'da ve William Wolseley'de. Moloch, İspanya'yla (1656-9), Hollanda'yla (1652-4, 1665-7, 1672-4) ve Fransa'yla (1689-97, 1701-14), Avrupa'daki beş savaş alanında savaşmıştır. Moloch, dört kıta üzerinde, Brezilya'da, Karayipler'de, Yeni İngiltere'de, Afrika'da, Hindistan'da, İskoçya'da ve İrlanda'da savaşmıştır.

İngiliz Moloch'un, Surinam'ı kontrol altına almak ve Portekizlilere, İngiliz destekçiliğinden başka bir seçenekleri kalmadığını göstermek için, Hollanda'yı mağlup etmesi gerekmekteydi. Bu durum, yüzyılın sonundaki Minas Gerais'deki ve Bahia'daki altına hücumla beraber aciliyet kazandı. Brezilya

5 G. N. Clark, *The Later Stuarts, 1660-1714 (1944*), s.159; David Ogg, *England in the Reigns of James II and William III(1955)*, s. 328.

6 G. N. Clark, a.g.e., s. 170-81; Joseph Lehmann, *The Model Major-General: A Biography of Field-Marshal Lord Wolseley (Boston, 1964),* s. 13.

altını İngiltere'ye, İngiltere'nin güneydoğusundan, Portekiz çuhalarının satın alındığı yerden girmekteydi. Ondan sonra, güvenli olmasa da, hızlı bir şekilde, altınlar, moidore (Sör Isaac Newton tarafından 1712'de değeri 4.93 gram saf altın olarak belirlenen Portekiz sikkesi) olarak Londra'ya taşınmaktaydı. Altınları aldıkları için asılan kadınlar ve erkekler olmuştur: Kutu imalatçısı Thomas Charnock 1720'de, gemi doğramacısı Edward Joyce 1724'te, Dublinli William Lipsat 1725'te, "Londra'nın altından ve gümüşten inşa edildiğini" düşünen terzi Edmund Neal 1722'de asıldı. Whitefriars'da (Londra'da bir mahalle ya da "Alsas") bir fahişe olan Mary Taylor, müşterisinden 12 moidero çalar ve bu sırada müşterinin dişlerinden birinin yerinden çıkmasına neden olur. "O günden bu yana, müşterinin dişi geometri kuralları uyarınca sallanan bir diş olarak yerinde kalakalmıştır."[7]

Karayipler, Avrupalı güçlerin dövüş alanıydı ve orada emperyalist kumarbazlar –yağmacılar, haydutlar ve korsanlar- arasında en hızlı, en sert ve en kirli kavgalar yapılıyordu. İngilizler tarafından fethedilen Barbados, Bermuda ve Bahamalar, bir yandan İngiliz sınıf savaşlarında bozguna uğramış kesimlerden (İrlandalılar, Quakerlar ve Monmouth İsyancılarından) geriye kalanların gönderildiği yerler iken; öte yandan da ekonomik birikim için şeker üretmekteydi. Jamaika, 1655'te, İspanya'dan alındığından beri, şeker üretiminin kilit noktalarından biriydi.

Moloch'un "Tanrı ya da Cehennem ya da beteri"nden korku salma arzusu, 1663'te Kralın kardeşi York Dükü'nün, Afrika'yla "ticaret yapmak" için kurduğu "Company of Royal Adventurers"da olduğundan daha açık olamazdı. Yeni organize edilmiş ticaretin kölelerinin alınları, "DY" harfleriyle damgalanmıştı. Kral, şanını sergilemek ve "Company of Royal Adventurers"'un reklamını yapmak için, yeni bir madeni para bastırdı. Yeni altın gine, öylesine saftı ki sonunda madeni paranın değeri takasta 30 şiline kadar çıktı. Londra argosunda, yeni gineye, bir yandan kaynağından, diğer yandan da üretim koşullarından ötürü, "Yaşlı Bay Gory" deniyordu.[8] 1690 ila 1721 arasındaki dönem, İngiliz kölelik tarihi açısından dikkate değerdir; zira 1713 yılında İngiltere, İspanya İmparatorluğu'na

7 *The Ordinary's Account*, 29 Ocak 1720, 29 Nisan 1724, 1 Şubat 1725, 31 Aralık 1722 ve 20 Mayıs 1728.

8 Richard S. Dunn, *Sugar and Slaves: The Rise of the Planter Class in the English West Indies, 1624-1730* (Chapel Hill, 1972), s. 230.

köle satmak için gerekli yasal izni elde etmiştir. Bunun sonucunda ticaret gelişti. Liverpool gibi yeni limanlar yapılırken, Bristol gibi eskileri de canlanmış oldu. İngiltere, bütün Gine sahillerinin kontrolünü ele geçirdi. Sürgün edilen kölelerin toplamı, on yedinci yüzyılda 27.500 iken, on sekizinci yüzyılda 40.000 ila 100.000 arasındaydı.[9]

Doğu Hindistan Şirketiyle (East India Company) ilgili H.G. Wells, şöyle diyordu: "Şirket, satmaya ve satın almaya başladı ve kendisini, muazzam ölçüde korsanlık yaparken buldu." Hint İmparatoru Aurangzeb'e karşı girişilen zamansız bir askeri macera, her nasılsa, 1690'da Kalküta'da yeni bir fabrikanın güçlendirilmesine izin veren bir barışla son buldu. Üç sene sonunda şirket, İngiltere'nin "büyük adamları"na, 90.000 pound tutarında para yedirdi. Bu "büyük adamlar"ın yanı sıra, Doğu Hindistan Şirketi de daha sonra Kralın ve Parlamentonun borçlarını üstlenen İngiltere Bankası'nın (Bank of England) önemli bir kısmının sahibiydi. Şirket, *Dadni* tüccarlarını finanse etti ve Hint dokumacılar arasında bir yıldırma politikası organize etmeleri için onları destekledi. 1698'den sonra şirket, Kalküta'da, "can sıkıcı hiçbir kısıtlama olmaksızın" uygulanan bir yetki, yani Hintlileri idam etme yetkisi de dâhil olmak üzere adaleti tesis etme, dağıtma ve uygulama hakkını elde etti.[10]

1690'ların Moloch'u, İskoçya'da iki farklı toplumla derinlemesine ilgilendi. Lowlands'in şehirli bir topluluktan oluşan yöneticileri, İskoçya kilisesi (Kirk) sayesinde bu bölgeyi, en dinamik ve girişimci kapitalist merkezlerinden biri yapmayı başarmıştı. Highlands'deki maddi ve sosyal yaşam, hem prekapitalist hem de pre-feodal olmasına rağmen; İskoç kültürü ve klan organizasyonu, özel mülkiyet düşüncesi barındırmayan militarist ve kırsal bir yapıdaydı. Glencoe Katliamı'nın (1692) ardından, Highland halkı, yoksullaştırılmış ve topraksız devasa bir nüfustan ve sayıları gittikçe artan bir İngiliz müşteri grubundan oluşmaktaydı. İngiliz grubun içinde on sekizinci yüzyılda Jakoben isyancılara liderlik edebilecek bağımsız şeflerden kalan savaşçılar da vardı. Daha sonra bu savaşçıların

9 K.G. Davis, *The Royal African Company* (1957); W.E.B. DuBois, *The Suppresion of The African Slave Trade* (New York, 1896), 1. Bölüm.

10 H.G.Wells, *The Outline of History, Being a Plain History of the Life of Mankind* (1920), 35. bölüm, 9.kısım; Ramakrishna Mukherjee, *The Rise and Fall of The East India Company* (New York, 1974), s.24, 236, 238; Philip Woodruff, *The Founders of Modern India* (New York, 1954), s.59,74.

İngiliz Krallığı'nın paralı hizmetine giren İskoç alayının oluşumuna katılmalarına olanak tanınmıştır.[11] Bu sırada Lowlands, kapitalist birikimin Kalvinist kadrolarını yarattı. Bunlardan biri, İngiltere Bankasını (1694) kuran eski misyoner ve korsan William Patterson, diğeri ise finansal zekâsı 1720 yılındaki Güney Deniz Şirketi Dolandırıcılığı (South Sea Bubble) olayıyla zirveye ulaşan, bir kuyumcu ve hüküm giymiş bir katil olan John Law'du. 1698'de, cumhuriyetçi hapishane kaçkını Fletcher of Saltoun, İskoçya'nın 200.000 serserisine uygulanacak, soydan soya geçecek zorunlu kölelik sistemini önerdi.[12]

Eğer Moloch'un sloganı İskoçya'da "Böl ve Yönet" iken, İrlanda'da "Eyvahlar olsun yenilenin haline" idi. 1690 yılındaki kampanya boyunca, İngiliz askeri alayının "göreve bağlılığı ve askeri yetkinliği" harekât sırasında öylesine güvenilmezdi ki, neredeyse hep ikinci sırada, Hollandalı ve Fransız Protestanı askerlerin arkasında yer almaktaydılar.[13] William Petty "Aşağı"yı (İrlanda'yı kâğıt üstünde aşağılamak için bu şekilde isimlendirilmiştir) teftiş ederken hazırladığı harita üzerinde, dört buçuk milyon hektarlık İrlanda arazisi (toplam karanın yüzde 52'si), Katolik *beyefendilere* verilmiştir. Bunun dışındaki el konan araziler de, zafer kazanmış Protestan kaptanlara, maceraperestlere, erzak tüccarlarına ve yüzyılın en büyük arazi kapatması olan Lousiana'nın satışı sırasında, King William'ın hemen yanında beliren aristokratik çapulculara dağıtılmıştır. İhmalden dolayı elden çıkarılan araziler nedeniyle kendi içinde kavgalı olan yönetici sınıf, yine de İrlanda siyasetinin iki temel noktasında uzlaşmıştır. İlki, İrlanda halkının büyük bir çoğunluğunun, Katolik diniyle yönlendirilen bir ceza kanunu tarafından baskı altında tutulması gerektiğidir. W. E. H. Lecky'e göre bu politika, "İrlanda halkını hem yoksullaştırmayı hem de yoksulluklarını devam ettirmeyi" amaçlamaktaydı. William Petty, "bu büyük dağlık adanın (İrlanda'nın) sular altında kaldığını,"

11 T.C.Smout, *A History of the Scottish People, 1560-1830* (1969), bölüm 9 ve 14; David Ogg, *England in the Reign of James II and William III* (1955), s.265; the DNB.

12 Andrew Fletcher, *An Account of a Conversation Concerning a Right Regulation of Governments for the Common Gold of Mankind* (1703), ve ayrıca *Two Discourses Concerning the Affairs of Scotchland* (1698).

13 James Connolly, *Labour in Irish History* (Dublin, 1910), s.9; Ogg, a.g.e., s.251; G. N. Clark, a.g.e., s.284'te şöyle yazar: "Bu, gerçekten İngiltere'nin Normandiya çıkartması gibiydi."

ada sakinlerinin topraklarına, geçim kaynaklarına el konularak, verimli bir biçimde sömürülecekleri İngiltere'ye göçe zorlandıklarını düşler; "gerçekten keyifli ve kârlı bir rüya."[14] Fakat Moloch bir hayalperest değildi; hayal, Belial'in işiydi. Moloch, 1690'da, cehennemi gök gürültüsü, beş kıtada, yedi denizde gezegenin atmosferinin kokusunun izini sürüp bir imparatorluk yarattıktan sonra nihayet duruldu.

II

Belial, iblislere nutuk çekmek ve Şeytana öğüt vermek için ortaya çıktı. Moloch'un tersine, o,

> [Belial]...daha nazik ve insancıl gibiydi;
> Cennette kaybolmamış daha iyi biriydi o; mağrur,
> Erdemli gibi görünüyor ve başarılı birine benziyordu,
> Ama bu görünüşlerin hepsi boştu, yanıltıcıydı,
> Ağzından manna[15] dökülürdü, kötüleri iyi gösterirdi, şaşırtıcı
> Öğütler verirdi ama düşünceleri kötüydü,
> İyilik düşünmez, kötülük üretirdi, iyi şeylere karşı
> Korkak ve tembeldi; ama kulağa hoş gelen sözler ederdi
> (II. 109-17)

Böylece, ikna edici bir vurguyla savaşı reddetti ve savaşın yerine basitçe *status quo*'yu (mevcut durumu) korumayı önerdi. İster açık ister gizli olsun savaş, mutlak bir yok oluşa yol açacaktı. Belial, "Akıl kisvesiyle" kolay yolu önerdi. Aristokratik kötülüğün ünlü şeytanıydı ve İngiliz Devrimi sırasında Belial'in adı, Kralın atlı şövalyeleri (Cavaliers) ile aynı anlama geliyordu. Milton ise Belial'i daha ilgi çekici bir şekilde sunar: İyi yetişmiş olmasının, çalışkanlığının ve "aklın"ın ikna edici niteliklerini vurgular. Belial, asker aleyhtarı bir entelektüeldir.

Belial'ın "aklını," her ikisi de düşüncelerini (Petty, *Political Arithmetick;* Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* ve *Yönetim Üzerine İki İnceleme*) yayımlamak için 1690'a kadar ihtiyatla bekleyen William Petty ve John Locke aracılığıyla tanıtabiliriz; çünkü ancak bu tarihten sonra II. James, Parlamento tarafından tahttan indirilmiş ve bir Protestan olan William of Orange kral olmuştur. Petty'e haritacılık görevinin karşılığı olarak

14 W.E. H. Lecky, *A History of Ireland in the Eighteenth Century* (New York, 1893), C.I, s.152; Willam Petty, *Political Arithmetik* (1690), C. H. Hull (der.) yeni baskısı *The Economic Writings of Sir William Petty* (1899), C. I., s. 285-7.

15 Exodus sırasında Tanrı'nın Yahudilere sağladığı mucizevî ekmek. Kudret Helvası diye de bilinir (ç.n.).

İrlanda'da County Kerry'de 50.000 dönümlük arazi bahşedilmiş; Petty de, *Political Arithmetics* (*Politik Aritmetik*) adlı eserini burada kaleme almıştır. Çalışması sırasında, İrlanda'da, halkın günde iki saatten fazla çalışmaya istekli olmadığı sonucuna varmıştır. Halk, elinden toprakları alınarak İngiltere'ye göçe zorlandığında, "Milyonlarca para kazanmak için yedek eller" yaratılmış olacaktı. İngiliz burjuvazisinin, değerin asıl kaynağının toprak değil emek olduğu şeklindeki bu yeni ekonomik aksiyomunu, hiç kimse Petty'den daha canlı ve etkili biçimde ifade edemezdi. Yine de onu, "politik ekonominin babası" yapan, bu düşünce değildi.[16]

Petty, kendi düşü ("zihnimin rahatsızlığı") karşısında dehşete düştü. Çünkü düşü, kendi epistemolojisini ihlal ediyordu. Bu, "karşılaştırma veya en üstünlük bildiren sözcükleri" argümandan atmak ve yalnızca "sayı, ağırlık ya da ölçü terimleriyle" ifade edilebilecek türden bir akıl yürütmeyi kullanmak demekti. Sadece bu tür bir akıl yürütme, yoksulun emeği üzerinden kâr etmeyi sağlayabilirdi. Petty, sınıf ilişkileri analizine nicelleştirme metodunu; toplumu kavramaya ise soyut bütünleştirme nosyonunu soktu. Her ikisi de, yeni hükümetin vergi politikalarında ve denizcilikle ilgili işe alım politikasında önemli rol oynadı. Petty'nin sayısal soyutlama tekniği, zihnin, ölçüm araçlarına yoğunlaşmasına olanak tanıdı. Bu ölçüm araçları, kendi nesnelliklerine sahipmiş gibi göründükleri için, insanlar arası toplumsal ilişkiler de, şeyler arasındaki somutlaştırılmış ilişkiler gibi görünecekti. Bu süreçten yeni bir evrensel kavram doğdu, "ekonomi." Belial, altın tozunu ağzından çıkarmıştı. "Politik aritmetik" ve "politik ekonomi" artık yeni bilimlerdi. Üstelik Petty gözlemlerinin "hâlihazırda gerçek, kesin ya da gün gibi ortada olmasalar da egemen iktidar sayesinde bir gün gerçeklik kazanacağını" anlamıştı.

Petty kaba bir fikir terzisiydi. "Akıl kisvesi" John Locke'un elinde çok daha mükemmel ve yeni moda bir terziye kavuşmuş oldu. "Belki de Bay Locke'tan daha üstün bir bilge, metodolojik bir zihin ya da daha titiz bir mantıkçı hiç görülmedi" diye yazar Voltaire. Christopher Hill ise Locke'u "Whig Junto'nun arka oda oğlanlarından biri" (diğeri Newton'dur) olarak adlandırır. Avrupa Aklı tarihçisi Paul Hazard, Locke'un "kesinlikle bir cen-

16 a.g.e, s. 244, 261, 273, 307; Joyce Oldham Appleby, *Economic Thought and Ideology in the Seventeenth Centuty England* (Princeton, 1978).

tilmen" olduğunu söyler.[17] "İnsanların bir devlet çatısı altında birleşmelerindeki... en büyük ve en belli başlı amaç, mallarını korumaktır..." Bu, Locke'un toplum sözleşmesi teorisinin ünlü bir sonucudur. Daha az bilinen, ama politik teorisiyle eşit değerdeki diğer bir sonuçsa, idam cezası üzerindeki bariz ısrarıdır. Locke, bir palto için adam öldürmenin nedenlerini tartışır: "Bundan ötürü yasa, bütün mal varlığımı çaldığı için bir hırsıza zarar vermeme izin vermez; ancak ben, atımı ya da paltomu benden çaldığı için onu öldürebilirim." Bu dolaysız söylemdeki niyet gözden kaçırılmamalıdır; zira sermaye sınıfının kişisel zenginliği çapulcular, yağmacılar ve eşkıyalar yüzünden tehdit altındadır. 1692 kışında 13 kişi St James Meydanı'ndaki Ormand Dükü'nün malikânesine girerek, Dük'ün bütün o görkemli tabaklarını ve mücevherlerini çalmayı başarır. St Albans civarında Marlborough Dükü bir eşkıya tarafından durdurularak, 500 şilin vermek zorunda bırakılır. Birkaç yıl sonra, hırsızlar Marlborough Dükü'nün sandalyesini çalar. Whitehall'daki Kraliyet Şapeli'ne zorla girilmiş ve komünyon tabağı çalınmıştır. Londralı bir boyacı ve bir İrlandalı, Kral'ın tacını ve mücevherlerini Kale'den çalarlar.[18] Şüphesiz ki Locke, bu "kurbanlara" karşı anlayışsız olamazdı. Locke'un saldırgan tutumu, bir açıdan II. William yanlılarının, 1690'lar ve kralsız geçen dönemdeki eşkıyalara karşı duydukları sempatiyle açıklanabilir.[19] Yine de yeni rejimin bir filozofu olarak Locke, intikam ruhuyla yazmadı. Locke'la birlikte "egemenlik" yeni bir anlam kazandı.

> Politik güçten, ölüm cezasıyla ilgili, mülkiyeti düzenlemeye ve korumaya yönelik daha hafif cezalarla ilgili yasaları yapma ve bu tür yasaları uygulamak için toplumun gücünü kullanma... ve tüm bunları sadece kamu yararı uğruna yapma hakkını anlıyorum.

Buradaki düşünce, mülkiyetten yasaya, yasadan ölüme ve ölümden kamu yararına doğru hareket eder. Bu teorinin Whig rejiminin gerçekliğiyle uyumlu olmasının yanında Locke'un Whig rejimi içindeki hâkim etkisini düşündüğüm-

17 Christopher Hill, *The Century of Revolution 1603-1714* (1961), s. 295; Paul Hazard, *The European Mind, 1680-1715* (New York, 1963), s.241.

18 Andrew Browning (der.), *English Historical Documents, 1660-1714* (1953); Anonim, *The Life of Jonathan Wild* (1725).

19 Lincoln B. Faller, *Turned to Account: The Forms and Functions of Criminal Biography in Late 17th and Early 18th Century England* (Cambridge, 1987), ek.2.

de, sıklıkla uygulanan ölüm cezasıyla yöneten bir hükümeti karakterize etmek için "thanatokrasi (ölüm yönetimi)" kelimesi bana oldukça uygun görünüyor. İngiliz Hükümdarlığı, daha evvel de idam cezası uygulamıştı, aslında daha eskilerde, idam cezası daha katı ve sık uygulanmış gibi görünmektedir. Örneğin, I. Elizabeth'in hükümdarlığı döneminde Middlesex'te her sene ortalama 45 kişi idama mahkûm edilmiş, (1558 ila 1603 yılları arasında) ortalama 20 kişi de idam edilmişti.[20] On sekizinci yüzyılda Middlesex'te ortalama idam edilen kişi sayısı bundan daha da azdır. Elizabeth ve Hannover dönemi arasında Middlesex'in nüfusunun birkaç kat artmış olduğu göz önüne alınırsa, nüfusla orantılı idam oranı, dikkate değer şekilde azalmıştır. Oysa bu olgu, idam oranındaki bir azalış olarak değil, egemenliğin tanımındaki bir değişim olarak görülmelidir ve egemenliğin uygulanmasının paranın ayarıyla oynanmasıyla yakından ilişkili olduğu vurgulanmalıdır. Üstelik tek bir bireyin öldürülmesi egemenliğin normu olarak haklı gösterilip kabul edilirken, öldürme alışkanlığı savaş ve soykırım biçiminde yaygınlaştırılmıştır.

John Locke, aynı zamanda pratik bir adamdı. Hollanda'da William of Orange'ın destekçilerine katılmış ve Maliye Bakanı Charles Montague'ın da yardımıyla yeni rejimin hiyerarşisi içinde yükselmiştir.[21] 1696'da kurulduğunda Ticaret ve Sömürge Konseyi'nin "en üst yöneticisi" oldu. Böylece Locke, imparatorluğun mikro ve makro evrenini araştırdı. Kilise denetimindeki bölgelerde yaşayan yoksulları, Jamaika'daki köleleri, Baltık ticaretindeki denizcileri olduğu kadar, İrlanda ıslahevlerinde altı yaşından on dört yaşına kadar günde on saat iki tekerlikli iplik makinelerinde çalışmaya zorlanan çocukların emeğinden elde edilen kârları inceledi. Locke, 1690'lardaki yoksulluğu "insanın talihsizliği değil suçu" olarak gören pek çok insandan biriydi.[22]

1669'da Para Basma Yasası (Coinage Act) yürürlüğe girdi. Profesör Caffentzis, Locke'un para felsefesi üzerine yaptığı çalışmasında, "İngiliz para sisteminin kendini yavaş yavaş bir tür kolektif çılgınlığa sürüklediğini" belirtir. Madeni paraları

20 John Cordy Jeaffreson, *Middlesex County Records,* C. ii (1887), s. 246-87.
21 H.R. Fox Bourne, *John Locke: A Biography* (1876), 2 cilt.
22 Brian Inglis, *Poverty and Industrial Revolution* (1971), s. 17.

küçültenler (*crippers*[23]), kalpazanlar ve sahtekârlar, memleketin parasını kötürüm bıraktılar. 1695 yazında, Namur Kuşatması sırasında Locke şunları yazar: "Para kesiciliği (*clipping*)" bizim bir süreliğine dibe batmamıza yol açan büyük bir deliktir; düşmanlarımızın toplam gücü bile bu kadarını başarmaya yetmezdi."[24] Para Basma Yasası, Locke'un meta para teorisinin zaferiydi.[25] Madeni paranın "gerçek" ve nominal değerini eşitleyen para kesme, ancak kiracılardan ve borçlulardan lordlara ve borç verenlere yoğun bir değer aktarımı olarak yorumlanabilir. Para Basma Yasası ve ilgili yasalar, toplumsal olarak gerekli emek zamanın ölçümü için evrensel bir ilke sağladı. 1690'lardaki finansal yenilikler, özellikle 1694'te İngiltere Bankası'nın kurulması; devletin gelecekteki istikrarına bir güven unsuru olarak ve böylece sanal değerin, yani para sermaye biçimindeki değerin, henüz İngiliz sermayesinin komutası altında olmayan bir emek gücü tarafından üretilecek gelecekteki değer sayesinde gerçekleştirilebileceğine duyulan bir inanç olarak anlaşılması gereken bir kredi piyasası oluşturdu. 1690'da kabul edilen madeni parayı keserek değerini düşürme ve para basımı aleyhindeki beş yasa, para basmayı en büyük vatan hainliği kabul eden 1697 Yasası'yla son noktaya erişti. Bu yasanın arkasındaki isim Darphane Başkanı Sör Isaac Newton'dı.

Para ve yasa, Belial'in iki lisanı haline geldi. Her ikisi de kendi neden sistemini, şu ya da bu ölçüde kendi sağladığı ölçüde, soyuttu; biri "değer" ile, diğeriyse "adalet" ile ilgiliydi. Para mübadeleyi, yasa ise sözleşmeyi yönetiyordu. Paranın ve yasanın birleşimi, zenginliğin meta biçimindeki anlaşılması zor görünüşünü oluşturdu. Bedford hapishanesinde yazdığı *Çarmıh*

23 Madeni parayı küçültme, kâr etmek için madeni paranın kenarlarının kesilerek ebatının küçültülmesidir. Madeni paradan kesilen madenle, külçe altın, gümüş ya da yeni madeni para yapılmaktadır. Devlet, madeni parayı küçültme işlemini, dolandırıcılık olarak değerlendirerek, ölümle cezalandırmaktaydı (ç.n.).

24 John Locke, *Further Considerations Concerning Raising The Value of Money in Works* (1823), C. v, s.198.

25 Yeni para basma için bkz. Pierre Vilar, *A History of Gold Money, 1450-1920*, (1976), bölüm. 23; Ming-Hsun Li, *The Great Recoinage of 1696 to 1699* (1963); Sir Albert Feaveryear, *The Pound Sterling: A History of English Money* (1963), s. 94-152; Max Beloff, *Public Order and Popular Disturbances*, 1660-1714 (1938), 5. Bölüm ve Appleby, 8. Bölüm. Ayrıntılı bilgi için bkz., C.G. Caffentzis, *Clipped Coins, Abused Words, and Civil Government: John Locke's Philosophy of Money* (New York, 1989).

Yolcusu adlı eserinde Bunyan'ın *Vanity Fair*[26] satirinde mahkûm ettiği şey tam da buydu:

> [Vanity Fair'de] her şey, evler, arsalar, zanaatlar, topraklar, onurlar, terfiler, unvanlar, ülkeler, krallıklar, ihtiraslar, zevkler ve her çeşidinden haz, fahişeler, pezevenkler, karılar, kocalar, çocuklar, hizmetçiler, ustalar, hayatlar, kan, giysiler, ruhlar, gümüş, altın, inci, değerli taşlar, tüm bunların hepsi satılık birer mal ve satılık olmayan hiçbir şey yok.

Önce yasayı sonra da parayı ele alalım.

"Restorasyon, İngiliz hukuk tarihinde yeni bir dönem açmıştır denilebilir" diye yazar, F.W. Maitland.[27] Ancak Profesör Beattie, 1660 sonrasında özel af yetkisinin çok daha sıkı bir şekilde uygulandığını (Hükümdarlığın diğer af yasaları da buna dâhildir. Mesela Bunyan'ın karısı, Yargıç Hale'e, genelde kralın taç giyme töreniyle birlikte yapılan "bazı mahkûmların tahliyesi" uygulamasına eşinin dâhil edilmediğinden yakınır) belirtmişse de, 1689 yılını daha önemli bir tarih olarak ele alıyor gibi görünür: "Kansız Devrim"den sonra (1) Ödül sistemi ("Kan Bedeli"[28]) cezai idarede, resmileşmiş bir öğe haline gelmiştir; (2) özellikle Londra'da Sulh Mahkemesi'nin yetkisi artmıştır; (3) yeni hapishaneler ve ıslahevleri yapılması teşvik edilmiştir; (4) "cezası ölüm olan yeni suçlar" yaratılmıştır.[29] Adaya özgü idari bakış açısı sonraki bir tarihe aitken; emperyal asli bakış açısı önceki döneme aittir. 1661 yılı, İngiliz tarihindeki ilk kölelik yasası ilanına; insanoğlunun "gerçek bir meta"ya dönüştürülmesine tanıklık etti. Yasa ilk olarak Barbados'ta kabul edildi; sonra da Locke tarafından "son derece gerici anayasalara" sahip olarak nitelenen Jamaika, Antigua ve Carolina'da aynen kabul görmüştür.[30] Yasa, 150 yıl boyun-

---

26 Bunyan'ın eserinde, her türlü zevkin, lezzetin ve şehvetin günlük olarak alınıp satıldığı yer (ç.n.).

27 F.W. Maitland ve F.C. Montague, *A Sketch of English Legal History* (1915), s.131.

28 Kan bedeli, halk dilinde bir suçluyu adalete teslim etmenin karşılığı olan ödüldür. Diğer anlamı ise, katilin, kurbanın ailesine ve akrabalarına para ödeme cezasıdır. Ödenen para, katili, ailenin intikamından korur. Özellikle Hıristiyanlık öncesi dönemde İskandinavlar ve Cermenler arasında çok yaygındı (ç.n.).

29 J.M. Beattie, *Crime and the Courts in England, 1660-1800* (Princeton, 1986), s. 51, 269, 292, 423 ve 475.

30 Dunn, a.g.e., s. 239-45; Peter King, *The Development of the English Economy to 1750* (1971), s. 403.

ca, adaların ekonomik ve toplumsal yaşamının değişmez kuralı haline gelmiştir. Buna ek olarak, 1661'de Savaş'la ilgili otuz altı tane Yasa Maddesi yayımlanmıştır. İngiltere Kilisesi *Commination Service* (Uyarı Birimi) tarafından yapılan lanetlemeler kadar sıklıkla, ölüm cezasıyla ilgili yasa maddesi çıkarılmıştır. Eşit adalet görüsüyle denilebilir ki İnancın Koruyucusu olan Majestenin "varlığı, güvenliği ve gücü," bu otuz altı maddenin ölüm cezasını onaylayan yirmi ikisine, her birinde sonsuz kurtuluş sözü veriliyor olsa da Anglikan Kilisesi'nin otuz dokuz maddesinden daha fazla şey borçludur.[31] Bu thanatokratik yasanın dışında donanmada disiplin, son dönemde Hollanda katkısıyla genişletilen "deniz yönetmeliği"yle; yani kartal duruşu pozisyonunda bekleme, suya batma, direk ucunda ayakta bekleme, geminin altından geçme, değnek ile dövülmek üzere savaş topunun üzerine eğilme, dokuz kamçılı kırbaç ile dövülme cezalarıyla sağlanmaktaydı.[32] Kölelik yasasına ek olarak, askeri hukuk ve "yeni" suçlara ölüm cezası getiren İrlanda ceza yasası, İngiliz Hukuk devrinin belirleyici özelliklerini oluşturmuştur.

James Fitzjames'in *History of the Criminal Law in England* adlı eserinde de vurguladığı ve Locke'un da etraflıca tartıştığı üzere, ölüm cezasının egemenliği belirlediği ve mülkiyetin korunmasının devletin amacı olduğu şeklindeki önermeler birbirleriyle bağlantılı önermelerdir. Mahkemeler ve Parlamento, "kilisenin resmi onayı"nın işlerliğini ortadan kaldıran yasal düzenleme sayesinde, bu ilişkiyi kısmen belirlemiştir. *Pleas of the Crown*'da (1682) Matthew Hale, bunu, "yasadaki en karışık ve zorlayıcı maddelerden biri" diye tanımlamış ve on yıldan uzun bir süre, yasaya dair kendi "metodolojik özeti"ni bu yasayla uzlaştırmaya çalışmıştır.[33] Düşünce, pratikte pek çok zorluk ortaya çıkarır. Eğer mahkûm edildiysen ve okuryazar olduğunu ispatlaman için gerekli görülen 51. İlahiyi ezberden okuyabilirsen, ("ipten kurtaran ayet"), darağacından yırtardın. Kilisenin resmi onayı, din adamlarının ikili yargılamanın, yani hem dünyevi hem de öteki dünyaya dair yargılamanın öznesi oldukları Ortaçağ'dan kalmadır. Her ne kadar

31 Buna John Mc Arthur tarafından dikkat çekilmiştir. John Mc Arthur, *Principles and Practices of Naval and Military Courts Martial* (1792).

32 Theodore Thring, *Thring's Criminal Law of The Navy*, 2. Baskı, (1877), s. 38-49.

33 Bölüm 24-54.

Hanoverlar[34] "kanlı yönetmeliğe" önemli yasalar eklemiş olsalar da, en önemli sermaye yasaları Restorasyon sırasında ve özellikle 1690'larda yürürlüğe konmuştur. On sekizinci yüzyılda thanatokrasinin temelini ise III. William atmıştır.

"Yeni" sermaye yasalarını beş grupta toplayabiliriz. İlk yasalar, Kraliyet gelirlerini koruyan yasalardır (Sahtekârlık Yasaları). İkincisi, parayı koruyan yasalardır (Para Küçültme ve Basma Yasaları, İngiltere Bankası Banknot Yasası ve Güney Denizi Bono Yasası). Üçüncüsü, devletin şiddet tekelini koruyan yasalardır (Zorunlu Askerlik Yasası, Deniz İkmal Maddeleri Yasası, Korsanlık Yasası, İsyan Yasası). Dördüncü gruptaki yasalar ise, ceza kanununu güçlendirmek için yapılmıştır (Kan Bedeli Yasası, Belediye Yasası ve Para Küçültme, Gasp ve Dükkân Hırsızlığı Yasaları'nda yer alan ve suçluyu yakalayana 40 Sterlin ödül verilmesini sağlayan hükümler). Beşinci ve son olarak yeniden gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş olan hırsızlık yasaları (Gasp Yasası, Dükkân Hırsızlığı Yasası, Soygun Yasası ve Mesken Hırsızlığı Yasası). Revize edilmiş Hırsızlık yasaları şöyle basitleştirilebilir: Hırsızlık (başkasının mallarını alıp başka bir yere taşımak), basit hırsızlık ve bileşik hırsızlık olarak ikiye ayrılır. Çalıntı malların değeri 12 peniyi geçtiği takdirde hırsızlık "büyük," 12 peniden az olduğu zaman ise hırsızlık "önemsiz" sayılmaktadır. Birinden ya da bilindik bir yerden çalmış olmak gibi özelleştirilmiş durumlar, hırsızlığı suç olarak ağırlaştırır. Willamite Yasası[35] birleşik hırsızlıklarda "kilisenin resmi onayı"nı geçersiz kılmayı amaçlamıştır.

---

34 Hanoverlar, 1714'ten 1901'e kadar ülkeyi yöneten kraliyet ailesidir. Hanoverlar, Alman bir aile olup, Stuart kralları ve İngiliz kraliçeleri ile uzaktan akrabadır. On sekizinci yüzyıl başlarında son yönetici Stuart Kraliçe Anne varisi olmadan öldüğünde İngiltere Kraliyeti, Hanoverlar'a verilir. Günümüz İngiltere'sini yönetenler, Hanover ailesinin İngiliz kanadıdır. Her ne kadar Victoria ve onun soyundan gelenler, Hanover ismini kullanmamış olsalar da, III. George, Kraliçe Victoria ve Kraliçe II. Elizabeth Haneverlidir. İngiliz Parlamentosu, Haneverlar döneminde güçlendirilirken, kralın ve kraliçenin yetkisi azaltılmıştır (ç.n.).

35 Williamite, Şanlı Devrim (1688)'de II. King James'i tahtından indiren III. King William'ın takipçileri anlamına gelir. Williamite, aynı zamanda çok yaygın olarak, 1689-91 yıllarında, İrlanda Williamite Savaşı'ndaki William'ın çok uluslu ordusu anlamında da kullanılır. İrlanda'da Protestan göçmenler William'ı desteklerken, James'i destekleyen Katolik yerel İrlandalı Jacobitler ise ona karşı koymuşlardır (ç.n.).

Suçlunun hayatı için belirleyici karar, (1) zimmetine geçirdiği malların somut olarak nereden bulunduğuna ve (2) malların maddi değerine bağlıdır. Williamite Ceza Yasası, parayla ölüm cezası arasında her zamankinden daha belirgin bir ilişki kurmuştur. Eğer, bu tür amaçların ölçütü maddi değerse ve maddi değer de "akıl" olarak kabul ediliyorsa; o halde yönetmelik fazlasıyla akla yatkındır; her ne kadar John Locke, hırsızı "aklın genel yasası bağlamı"nda değerlendirmediği için, derhal öldürülebileceğini düşünse de.[36] Onlar Tyburn'de asarak öldürmek üzerine kafa yorarken, Belial'in "aklı"nın katil karakteri, iki sınıfın, Tyburn'de asılarak öldürülme üzerine düşünürken kullandıkları kelimeler arasındaki zıtlıkta ifade buluyordu. Matthew Hale'e göre, asmak, "*suspendatus per collum quousque fuerit mortuus (ölene kadar boyundan asılmaktır).*" Londra halkı için asmak "dolandırılmak" demekti.

Para, Belial'in diğer lisanıydı. Para, disiplinin dışlayıcı kamçısı haline henüz gelmemişti. Bir yandan fazla para aylaklığa yol açmıştı: Defoe'nun gözlemlediği gibi, "bir İngiliz erkeğinin cebini doldurana kadar çalışıp, işi bitince de aylaklık yapması kadar sık rastlanan bir şey daha yoktur." Diğer yandan ise az para çaresizliğe neden oluyordu: Mandeville'in yoksullar hakkında söylediği gibi, "Yoksulları çalışmaya itecek tek şey, sadece ve sadece istekleridir. Bu nedenle, onların isteklerini azaltmak sağduyulu bir tutumdur; isteklerine çözüm bulmaksa, anlamsızdır. Zira, çalışan işçiyi, gayretli kılacak tek şey, ölçülü miktarda paradır."[37] Para, insanı hem harekete geçirmeli, hem de acı vermeliydi. Görünüşte karşıt olan bu iki amaç arasındaki niceliksel denge noktası, araştırma konusu haline geldi. 1683'te, Matthew Hale, haftalık 10 şilinin ya da yıllık 26 sterlinin, küçük bir aileyi sürekli çalışma koşuluyla geçindireceğini hesaplamıştı. William Petty, bu standardın arkasındaki gerçek rakamların "aile reisleri için günde 8 peni, ticaret adamları içinse günde 16 peni olduğunu" söylemişti.[38] Modern tarihçi David Ogg ise "Modern ekonomistler yoksulun nasıl yaşadığını açıklayamamışlardır" der.

---

36 *Second Treatise of Civil Government* (1690), III., s. 16-18 [*Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, Ebabil Yayınları].

37 Bernard Mandeville, *The Fable of The Bees*, der. Philip Harth (1970), s. 209.

38 Hale, *A Discourse Touching Provision For The Poor* (1683), s. 6; Petty, a.g.e., s. 267-8.

Londra'da yoksulluk kriz seviyesine 1690'larda ulaştı. 1689, 1693-4 ve 1696-7 yıllarında kumaş piyasasındaki durgunluk, pek çok tekstil işçisini iyi kazandıkları işlerinden etti. Gemicilere ve ailelerine ödenmeyen maaşlar, artan kıtlıkla birlikte ayaklanma sebebiydi. 1691'de çok büyük bir kömür kıtlığı yaşandı. 1693-4 ve 1696-8 yıllarındaki yüksek ekmek fiyatları, ekmekten mahrum olmak ve açlık çekmek anlamına geliyordu. Dilenciler, işportacılar, seyyar satıcılar sokakları doldurdu.[39] Middlesex bölgesi duruşmalarının yapıldığı Hick's Hall'daki adliyeler, 1699'da (2159) ve 1700'de (2108), 2000'den fazla iddianame değerlendirdi. Bu rakam, şehirli nüfus üçte bir oranında artmış olmasına rağmen, sonraki 55 yıllık dönemdekinden kat be kat fazladır.[40]

İnsanlar kendi paralarını kendileri yaptılar. Madeni parayı kırpmak (*clipping*), kalpazanlık ve sahtekârlık, krallığın istikrarını tehdit altında bıraktı. 1690'larda para basma krizi bile para demokrasisinin pratiklerine son veremedi. Darphanenin koruyucusu ve başkanı Sör Isaac Newton bir yıl içerisinde elli günü, parayı kırpanlara ve kalpazanlara, "Yaşlı Bay Gory(altın)" adına dava açmakla harcadı.[41] Blowbladder Caddesi'nde bir gümüş kuyumcusu olan Richard Dove, 1709'da madeni para basmaktan; üç sene sonra da Jane Houseden aynı suçtan asıldı. Jane Housedon, "diğer mahkûmlar Şapel'deyken, Newgate'te sahte para basıyordu."[42] Goodman adındaki bir kalpazan, egemenliğin gücü ile para arasındaki gerçek ilişkiyi anlamıştı. Kalpazanlıktan ölüm cezasına çarptırılan Goodman, Newgate'te II. Charles'a, Majestesinin önünde sergilenecek bir oyunda Büyük İskender rolünü bir kez daha oynamasına izin vermesi için yalvardığı bir dilekçe verdi. Dilekçesine evet cevabı verildi. Goodman, performansında egemen gücü kendisini gördüğü gibi yansıtmada o kadar başarılı oldu ki idam cezası ertelendi.[43] "Yaşlı Bay Gory"nin ve finansçıların banknotları-

39 Steven Macfarlane, "Social Policy and the Poor in the later Seventeenth Century" A.L.Beier ve Roger Finlay (der.) *London 1500-1700: The Making of the Metropolis* (1986), s. 259 içinde.

40 GLCRO (Mddx Div.), *Calendar of Indicments*, MJ/CJ.

41 J.F.Scott (der.), *The Correspondence of Isaac Newton*, c. iv (Cambridge, 1967), s. 201; Frank E. Manuel, *A portrait of Isaac Newton* (Cambridge, 1968), s. 230-44, ve Richard S. Westfall, *Never at Rest: A Biography of Isaac Newton* (Cambridge, 1986), s. 554-70.

42 *The Ordinary's Account*, 18 Mayıs 1709 ve 19 Eylül 1712.

43 Theophilis Lucas, *Authentic Memoirs Relating To the lives....of the Gamsters and Shapers*, 2. Baskı (1744), s. 138.

nın dışında da paranın çeşitli formları mevcuttu -örneğin özel darphane mühürleri, birahane çeteleleri, erzak dükkânları ve donanma biletleri ya da "amcamın yeri"[44] biletleri. Bazıları, değer deposuydu; bazılarıysa satın alma ya da ödeme araçları. Banka kredileri, kendi şiddet sistemlerini de beraberinde getirdi. On sekizinci yüzyılın başlarında Londra'daki 150 cezaevi, güvenlik gerekçesiyle, insanları paradan uzak tutmak amacına uygun olarak tasarlanmıştı.

Londra işçi sınıfı, parayı soyut bir değer şebekesi olarak görmekteydi; ama işçi sınıfının sözcük dağarcığı, para için özel etkileri olan somut ifadeler kullanıyordu. Her para-değer birimine yakıştırılmış bir ad vardı: "jack (mangır)"(1/4 peni); "gam" ve "biçim" (1/2 peni); "kazanç" (1 peni); "kadın memeleri" ve "ipek saçağı" (3 peni); "atlı polis," "seyis," "seksi şeytan" ve "domuz" (6 peni); "İskoç parası" (1.5 peni); "dam taşı" ve "atlı polis" (6 peni 2 şilin); "ons" (5 şilin); "maden eritmek" (1/2 peni); "kadınsı erkek" (20 şilin) ve "külçe altın" (1 gine). Paranın farklı niteliksel biçimleri arasında da ayrım yapılmıştır: "Ribbin" (para); "rhino" (hazır para); "quidds" (nakit para); "withcher" (gümüş); "spanks" (altın ya da gümüş); ve "Yaşlı" veya "Yaşlı Bay Gory" (altın). Para, "kazanma" ya da "kazanç" denilen şeyin ödülü ya da sonucuydu. Para, güçtü; "kas"tı, yemeği ve sıcaklığı temsil ediyordu: "büyükanne," "kolza," "yem," "tohum" ve "ekmek." Paranın askeri şiddetle ilgisi, "av," "bayrak" ve "askere almak" terimlerinde korunmaktaydı; atık ve dışkıyla olan bağı için ise "çöp," "gübre" ve "pislik" kelimeleri önerilmişti.[45]

1690'larda halk, baskının yeni biçimleriyle tanıştırıldı. Komiser yardımcıları, kralın bölge temsilcileri -ya da diğer bir deyişle para muhafızları- ile beraber, suçlamaya ilişkin kelime haznesi, eskinin kâhince söylemleri kadar güçlü bir seviyeye yükseldi. Onlar, "muhbir" ve "serseri"lerdi. Romalı vergi toplayıcılarından esinle "borçluları yakalamakla görevli infaz memuru," Kraliyet Danışma Meclisi muhbirinden esinle "uşak," Osmanlı İmparatorluğu'nun devşirme muhafızlarından esinle "Yeniçeriler" ve Yeremya'nın, kusmuklarında debelenecekleri kehanetinde bulunduğu "Filistinliler" ve "Utahlılar" diye çağrı-

44 Rehine dükkânı anlamında kullanılan bir argo olmakla beraber aynı zamanda genelev anlamına da gelir. Yeni evlenen erkeklerin, balayı sonrasında amcalarına gittikleri söylenir (ç.n.).

45 Anonim, *A New Canting Dictionary* (1725).

lırlardı. Londra'da emirlerinin geçmediği "sözde ayrıcalıklı yerler" vardı: Whitefriars, the Savoy, Salisbury Mahkemesi, Rum Alley, Mitres Mahkemesi, Fullers Rents, Baldwin'in Bahçeleri, Montague Close, Clink,[46] Ölü Adamın Yeri[47] ve Minories, Darphane.[48] Eğer ki para muhafızı (kralın bölge temsilcisi) bu tip yerlerde görülürse, pisliğin içinde yaltaklanmak zorunda bırakılırdı. Thomas Sadwell "pompalamak"tan bahseder.[49] John Gay, bir muhbiri şöyle anlatır: "Bataklık gölüne atılmış, nefes nefese yalan söylüyor, çamur ağzını tıkıyor." Thomas D'Urfey ise nasıl "isteklerinin dışında zorla içki içmeye zorlandıklarından" bahseder.[50] 1696 ve 1721 yıllarındaki finansal krizler, para polislerinin giremediği bu para tapınaklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan yasaları getirdi.

1724'e değin, geride kalan son para tapınağı olan Wapping para basımevi sakinleri, kendi kendilerini idare etmişlerdi. Sahte para basan kişilerin adları bir kitaba kaydedilmişti; böylece listedeki herhangi bir kişinin tutuklanması ya da hapse atılması durumunda, o kişiyi kurtarmak ve tahliye edilmesini sağlamak için gerekli tüm güçlerin kullanımı zorunlu hale getirilmişti.[51] Kitap, "Yedi Şehrin Sığınağı"nda[52] saklıydı. Referans kaynağı, Yahudilere ait Yasa komünizmidir. "Bu altı şehirdeki altı barınak... hem İsrail'in çocukları, hem yabancılar, hem de onların misafirleri için." Kralın bölge temsilcileri ile sahte para basanlar arasındaki savaş, yıl içinde de devam etti. Bir kral bölge temsilcisinin başı "zorla Belediye Meclisi'nin la-

46 Clink, 12. yüzyıldan 1780'lere kadar faaliyetini sürdürmüş olan, kötülüğüyle ün salmış bir hapishanedir (ç.n.).

47 Londra Southwark'ta, zamanında veba kurbanlarının yığılarak yakılmış olduğu yere verilen addır (ç.n.).

48 8&9 William & Mary III, c. 27 (1697), 9 George I, c. 28 (1722), ve II George I, c. 22 (1724).

49 Whitefriars, aslında Karmelitlerin kutsal yeriydi. Karmelitlerin dokunulmazlıkları, 1608'de I. James tarafından kabul edilmiştir. Babasını Devrim sırasında kaybetmiş olan afyon bağımlısı Shadwell de bir zamanlar Whitefriars'de yaşamıştır.

50 John Gay, "Trivia, or the Art of Walking the Streets of London," (1716) *Poetical Works of John Gay* içinde, der. G.C. Faber (1969); D'Urfey, *Collin's Walk Through London and Westminister* (1690), s. 59.

51 *The Proceedings* 15-19 Ocak 1725.

52 Sığınacak Yedi Şehir, İsrail Krallığı ve Yahuda Krallığı'nda, adam öldürmeye kast eden kimselerin sığınmacılık isteminde bulunabilecekleri yedi şehirdir. Golan, Romath, Bosor, Ürdün Nehri'nin doğusu, Kedesh, Shechem ve batıda Hebron, sığınacak yedi şehirdir (ç.n.).

ğımının boşaltıldığı yere daldırılmıştı." Bir diğeri, "sıcağın altında bir dişi domuz gibi" çukurun içine yatmaya zorlanmıştı. Bir üçüncüsü ise, "Altı penilik falaka değnekleri kullanılmaz hale gelene kadar" dövülmüştü. Dördüncüsü, meşale taşıyan 200 insanın arasında, ağzının içinde tuttuğu dışkıyı sabit tutmaya zorlanarak, gece gezintisine çıkarılmıştı. 1725'in kışında, sahte para basanların Başı "Kaptan" Towers, Wapping'de, "kocaman bir meydanı dolduran ve yas tutan büyük bir kalabalığın" önünde asılmıştı.[53] Duruşmasında, "Para basımevine ait olmak ve dürüstçe yaşamak, eşkıyalık yapmaktan daha iyidir" demiştir. Tercih ettiğini söylediği dürüstlük kavramı, çok saygıdeğer olmasına rağmen, paranın evrenselliğini inkâr ettiği için üstü örtük bırakılmıştır. Kaptan Towers'ın değerlendirmesi, Bunyan'ın Vanity Fair ile ilgili yorumunu ve ardından Winstansley'in satın alma ve satmanın bir dolandırıcılık olduğu suçlamasını dikkate alır. 1640'lardaki devrimci gelenekler, Londra tapınaklarında[54] yaşatılmaktaydı. Shadwell, bu geleneklerin "hâlâ isyanda" olduğunu düşünür. II. Charles döneminde *Düzleyiciler* ve *Beşinci Monarşi Adamları* olarak adlandırılan coşkulu kişiler, bu gelenekler tarafından korundu. 1725'te sahte para basanlar, Ranters[55] ve Sevgi Ailesi (Family of Love)[56] üyelerini desteklemişlerdir.

1690'larda, para muhafızına (Bölüm 5'te tartışılacak olan, 1698'deki Atlı Gümrük Memuru da dâhil olmak üzere) ek olarak, ahlak ve hırsız polisleri görevlendirilmişti. Bu, eski Londra için oluşturulmuş bir kurumdu. Önceleri "Muhbir Derneği" olarak bilinmekteydi; sonra bu isim, çok hızlı bir şekilde

53 The Ordinary's *Account*, 4 Ocak 1725.

54 Yazar, burada sahte para basımevlerinden bahsetmektedir (ç.n.).

55 Ranters, İngiltere İmparatorluğu döneminde kilisenin kâfirlikle itham ettiği tarikattır. Ranters'ın temel görüşü, panteizme, Tanrı'nın varolan her şeyde bulunduğu inancına dayanır. Bu görüşle beraber, Kilise otoritesini, kutsal kitabı ve papazlığı ve misyonu reddederek, insanlığı, içlerindeki Tanrı'ya kulak vermeye çağırırlar. Zamanında devlet tarafından toplumsal düzeni bozan, ciddi bir tehdit olarak görülmüş; genellikle çıplaklıkla ilişkilendirilmişlerdir. Ranters'in çıplaklığı, dünyevi mallardan elini eteğini çekme temelli dini ifadenin simgesi olarak ya da toplumsal bir protesto olarak kullanmış olması muhtemeldir. Ranters ayrıca, ahlaksızlıkla, fanatizmle, edepsizlikle suçlanıp, sözlerinden geri dönene değin hapsedilmişlerdir. Ranters, halkın geneli tarafından destek görmüş ve hareket, İngiltere'de çok yaygınlaşmıştır (ç.n.).

56 On sekizinci yüzyılda Henry Nicholis tarafından kurulan dini bir tarikat (ç.n.).

sahte sofuluk isimleriyle değiştirildi: Tavır ve Hareketleri Düzenleme Derneği (1691) ve Hıristiyan İlmini Yayma Derneği (1701). Dernek, muhbirler kiralayıp, suçluları cezalandırarak, günahkâr listeleri (Kara Listeler-*Black Rolls*) yayımladı. Küfürbazları, içkicileri, akşamcıları, "yasadışı eğlence"yle oyalananları ve âşıkları gözetim altında tutmaktaydı. 1694'te verdiği vaazlardan birinde, "Savaş zamanında ülkelerini koruyabilecek durumda olan tebaa, kadınsılaşmış, ahlakı bozulmuş, hastalıklı ve bir silahı tutmaktan aciz hale getirilmiştir; bunlar ordudan ziyade hastaneye yaraşır durumdadır" demiştir.[57] Bu Püriten çalışma ve aile etiğinin atlı uşakları, bir sene içerisinde 200 ila 900 arası fahişe hakkında kovuşturma açtı.[58] Defoe 1702'de bu konuda şöyle yazmıştı:

> Her sokakta devriyeler,
> Tüm meteliksizleri ayağınıza getirir
> Ve bir fahişeyi azarlayacak olursanız,
> Beş şilin için kendini acındırır.
> Yıllık suçlu listeniz yayımlanır,
> Ama listede ne Sör Harry, ne de Sör Charles vardır

298 derneğin 297'sinin lideri erkekti. 1690'da ilk saldırdıkları yer Tower of Hamlets'teki genelevlerdi; "Kara Listeler"deki kadın sayısı erkeklerden fazlaydı. 1690'larda sadece resmi olmayan yollardan değil, yasal yollardan da kadına saldırı çok ağır boyuttaydı. Profesör Beattie, "Londra hapishaneleri, ölüm cezaları, sürgün cezası şartıyla affedilen kadın mahkûmlarla doludur" der. Ama sürgüne gönderildikleri koloniler, kadınları istemiyordu. 1697 yılında devlet, Batı Hint Adaları'na gemiyle yollayacağı elli kadın için, kişi başına 8 sterlin ödemeyi kabul etti. Böylece Londra yargıçları, bazı kadınları kalabalık Newgate hapishanesinden salıvermek zorunda kaldı.[59] Kadınlara ve özellikle fahişelere yönelik olağandışı baskının bir nedeni, hiç şüphesiz, kadınların gemicileri, firar etmeleri için teşvik ediyor olmalarıydı. William'ın hükümdarlığı döneminde, donan-

57 T.C. Curtis ve W.A. Speck, "The Societies for the Reformation of Manners: A Case Study in the Theory and Practice of Moral Reform," *Literature and History*, C. iii (1976), s. 52.

58 Sir Leon Radzinovicz, *A History of Criminal Law and Its Administration*, c. ii, s. 431-3.

59 M. Beattie, *Crime and the Courts in England*, 1660-1800 (Princeton, 1986), s. 481-2.

madan firar etme oranı üç misli artmıştı ve donanmaya zorla asker toplayan çeteye çoğunlukla kadınlar karşı durmuştu.[60]

Polis rejiminin üçüncü biçimi, Bunyan'ın Vanity Fair'inde betimlenir: "Dahası, Vanity Fair'de her zaman görülecek hokkabazlıklar, üçkâğıtçılıklar, oyunlar, başkalarının oyunlarına alet olanlar, taklitçiler, hilekârlar ve ipsiz sapsızlardan oluşan bir sürü tip mevcuttu. Ayrıca hiç bedel ödemeden görülecek şeyler de vardı: hırsızlık, cinayet, zina, yalan yere yemin edenler ve kan kırmızısı şeyler." 1692 Kan Bedeli Yasası, kapkaççıyı yakalayan, dava eden ve mahkûm ettirene 40 sterlin ödül veriliyordu. 1698'in bir diğer yasası, kovuşturma için getirdiği bir hırsızın mahkûmiyeti durumunda, hırsızı getiren kişi, onu suç bölgesinde ya da mahallesindeki görevinden muaf tutan bir sertifikayla ödüllendiriliyordu. Üstelik aynı yasa, bir hırsızın, iki suçluya kovuşturma açılması için gerekli bilgiyi ihbar etmesi durumunda, kraliyet affıyla özgür bırakılmasını sağlıyordu. Böylece bir hırsızı yakalamak için başka bir hırsız ayarlanmaktaydı. Bunun dışında, kan bedeli sistemi, doruk noktasına Jonathan Wild'ın yönetiminde ulaştı. "Hırsızların Machiavelli'"si[61] olan Wild, bu yasaları, hırsızlık yapmak, çalıntı malları almak ve hırsızlara tuzak kurmak üzerine kurulu bir şehir mafyası oluşturmada kullanmış ve 1715- 1725 yılları arasında kent yetkililerinin önemli desteği haline gelmiştir. Daha sonra, *Londra Ağır Ceza Mahkemesi Tutanakları*, bu şehir mafyasından yakınmalarla dolup taşmıştır: "Bu düzenbaz... çeyrek peni için herkesin hayatını harcar;" "Bu hırsız avcıları, para için her şeyi yaparlar;" "Bunlar, sadece insanların hayatlarını ellerinden alarak yaşar."[62]

Belial'in ağzından dökülen manna kolayca toplumun "ideolojik üstyapı"sından "maddi altyapısı"na, felsefi soyutlamalardan ıslahevindeki problemleri çözenlere geçti. Fetihler coğrafyasında çok sayıda altyapı olduğu için, Belial, bu altyapıların "Yaşlı Bay Gory" aracılığıyla pratikte birleşmelerine yardımcı oldu. Böylece uluslararası kabul gören madeni bir standart değer olan altın sayesinde, hem uluslararası üretim mallarının değeri, hem de işçinin uluslararası üretkenliği ölçülebilir hale

60 G. Hinchcliffe, "ımpressment of Seamen During the War of Spanish Successsions," *Mariner's Mirror*, 53, no 2 (Mayıs 1967); S. Bromley (der.), *The Manning of the Royal Navy: Selected Public Pamphlets, 1693-1873; A social Survey* (1968).

61 Shakespeare'den alıntı, entrikalar yöneticisi anlamına gelir (ç.n.).

62 *The Proceedings*, 27 Haziran, 15 Temmuz ve 31 Ağustos 1733.

geldi. Locke'un ampirizm üzerine geniş bir felsefi inceleme olan *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde birçok hayvan, sebze ya da mineral oluşuma isim konulmuştur; ama yine de, dünya üzerindeki bütün varlıklar arasında en fazla "altın" konu edilmiştir. Newton, "İngiltere'yi altına adamıştır."[63] Belial, dinlenmeye çekilir.

III

Lucifer'in danışmanları arasında en mütevazı ve en bilgili olanı Para Tanrısı Mamon, Pandaemonium'da en son konuşur.

> [Mamon]...cennetten kovulan son asi Ruhtu o; çünkü
> Onu fikirleri ve bakışları hep kötüye, aşağıya doğruydu,
> Cennetin altın taşlarına bakardı kutsal şeylerden ziyade.
> İnsanoğlu da onun teşviki ve öğütleriyle
> Toprak ananın derinliklerini
> Soymaya başladı, gömülü hazinelere ulaşmaya çalıştı,
> Çok geçmeden toprak ananın dağlarında derin yaralar açtılar,
> Ve altın damarlarını bulup kazarak çıkardılar.
>
> (I, 679-88)

O, ne barış ne de savaş yandaşı oldu. 1674 yılında Milton, kendisini bir hırs simgesi ya da bir tefecilik şeytanı olarak değil, "sanatı ve yeteneği sayesinde saltanatı zirveye çıkarabilecek" biri olarak tanıttı. O, emeğin ve üretkenliğin temsilcisiydi. Protestan plantasyon sahibinin şekerkamışı ve köle tarlalarını gözeten kişide, yedi yaşındaki çocuklar tarafından eğilmiş iplikleri Hıristiyan iyilikseverliğiyle hesaplayan kişide, çıraklarını kamçılayan iyi beslenmiş şehirlide ya da Moguls'u[64] dolandıran, çantasında İncil taşıyan ve herkesin işine burnunun sokan adamda, bunların hepsinde gördüğümüz şey, para tanrısı Mamon'dur.

Mamon, *çelişkiden* olabildiğince faydalanmayı öğütlüyordu. Böylece, tarihsel gelişmenin etkin bir ilkesini öngörmüş oluyordu.

> Küçüklerden büyük şeyler çıkarıp, acı verenlerden yararlanır
> Karşıtlardan zenginleşirsek, kötülük yaratırsak ve bu yönde
> Çaba harcayıp sabırlı olursak ancak acılarımız dinecektir
>
> (III, 257-62)

---

63 William Shaw, *Select Tracts and Documents of Illustrative English Monetary History, 1626-1730* (1896), s.133.

64 Moguls, 1526'da Hindistan'ı fetheden Baber komutasındaki gücün bir üyesi (ç.n.).

Emek, büyük ve küçük, yararlı ve zararlı, refah ve sıkıntı, huzur ve kötülük arasındaki çelişkiyi çözüme ulaştıran aracıdır. Moloch, savaşlarda mücadele vermedi; mücadele veren askerler ve gemicilerdi ve onlar da başkaldırdılar. Belial'in tatlı dili ulusal bir deyim haline gelmedi; kullandıkları dil kaba olmasına, kayıt altına alınmasına, izlenmesine ve basımına izin verilmemesine rağmen insanlar, Belial'in diline karşı çıktılar. Benzer şekilde, zararlı şeylerden faydalı şeyler yaratan da Para Tanrısı Mamon değil, işçilerdi: İşçiler, emekleriyle kazandıkları o mükemmelliğin, onlardan hiçbir bedel ödenmeksizin alınmasına engel olmak için pek çok koşul yarattılar. Emek çeşitli biçimler almıştı: zorunlu emek, köle emeği, borç karşılığı emek, mahkûm emeği, çıraklık sözleşmesi, gözetim altında tutulan emek, zanaat emeği ve "özgür" emek ve hizmet. Daha uzun çalışma günleri ve haftalar, tatillerin kaldırılması, sendikalara saldırı, makineleşme, maaş kesintileri; Para Tanrısı Mamon'a birikim için yeni silahlar sağladı.

Birkaç kriter üzerinden 1690'lardaki mevcut üretim tarzlarını farklılaştıran bir emek tipolojisi oluşturabiliriz. Kriterler şöyledir: (1) Emek aletlerinin, hammaddelerin ve ürünlerin mülkiyeti; (2) İşbölümünün derecesi ve elbirliğinin biçimi; (3) Üretimin mimari ve coğrafi düzenlemesi; (4) Enerji ve gücün kaynağı ve ulaşım şekli; (5) Emeğin yeniden üretiminin biçimleri; (6) Her bir üretim tarzı içinde işçilerin öz-örgütlenme biçimleri ve (7) Zamanın örgütlenmesi ve çalışma süreleri. Bu kriterleri aklımızda tutarak, 1690'lardaki beş üretim tarzını ayırabiliriz. Bu beş üretim tarzının aşırı basitleştirilmiş tipolojisi, önceki ve sonraki dönemleri, inceleme konusu dönemden ayırmamıza yardımcı olacaktır.

İlk üretim tarzı el zanaatlarıdır. Bu üretim tarzında zanaatkâr, hayvansal ve bitkisel hammaddeleri kendi basit el aletleriyle işleyerek, yemeğini, giysisini ya da barınağını imal ediyordu. Emeğin işbölümü basitti, neredeyse her işlem zanaatkâr tarafından uygulanmaktaydı. Üretimin yeri, zanaatkârın kendi eviydi. Emeğin karşılığı, ya ürün satışıyla ya da ürünü yararlı başka bir şeyle mübadele ederek alınıyordu. Zanaatkârın yeniden üretimi hane halkının yaptığı ürünler sayesinde gerçekleşiyordu. El işinin "ustalığı ve sırrı" çoğunlukla, anne babadan çocuğa geçerdi. Bu insanlar, işi ve hayatı birbirinden ayırmadan, dini takvime ya da mevsim değişimlerine göre yaşadılar. El işi zanaatkârları, yasal olarak çıraklar, kalfalar ve ustalar şeklinde organize olmuşlardı.

On sekizinci yüzyılda çıraklığı başlatanların beşte ikisi Tyburn'de asıldığı için, bu terimin anlamını analiz etmek çok önem taşıyor. Çıraklık, hem şehir aristokrasisinin arasına katılmanın (Belediyeye ait bir kurumdan bağımsız olmanın), hem de meslek öğrenmenin bir aracıydı. 1640'lardaki İngiliz Devrimi sırasında bu iki işlev birbirinden ayrılmaya başladı. Salgın ve yangın, ayrılma sürecini hızlandırdı. On sekizinci yüzyılın başlarında, ilk anlamıyla çıraklık ciddi anlamda "son evresine" girmişti. 1720 senesi itibarıyla Londra loncaları, "ticareti olduğu kadar endüstriyi de kontrol etme güçlerini" yitirmişlerdi. Bundan ötürü, on sekizinci yüzyılda Londra'da "çırakların," hakları yasal olarak korunan, karşılıklı dayanışmaya dayalı lonca şehir sistemine ait olduğunu kabul edemeyiz.[65] Ayrıca çırakların "vasıfsız" işçilerin karşısında "vasıflı" işçiler oldukları da varsayılamaz. Çıraklığın, nitelikli ve kalifiye emeğin gelişmesini sağlamaktansa, genç emek gücünün sömürülmesini düzenlemenin aracı olması daha muhtemeldi. Dolayısıyla sahtekârlık söz konusuydu. John Cleggs amcasının yanına çırak olarak girmeden evvel babası, amcasına "ileride çalacaklarımın ve aşıracaklarımın bedeli olarak bir dürüstlük senedi[66] verdi."[67] R. Campbell, *The London Tradesman* (1747) adlı eserinde, çıraklığı "Yedi Yıllık Bıktırıcı Kölelik" diye adlandırır.

İkincisi, evlere iş verme sistemidir. Loncadan ve zanaatkârların tipik üretiminin ortak düzenlemesinden kurtulmak için tüccarlar, büyük şehirlerdeki yerel üretim ve satış tekellerinin dışında kendi evlerinde üretim yapan işçilere malzeme ve alet sağlamaya başlamışlardır. "Varoşlar"ın kökeni bu yerlerdir. Şehirlerdeki "özgür adamlar"ın karşısında bu işçiler, hukuk diliyle ifade etmek gerekirse, "yabancı"ydılar. Üretimin basit araç gereçleri ve bir örnek malzemeleri, genellikle (baş-

65 O. Jocelyn Dunlop, *English Apprenticeship and Child Labour: A History* (New York, 1912), s.107-133; J.R.Kellett, "The Breakdown of Guild and Corporate Control Over the Handicrafts and Retail Trade in London," *Economic Hisrory Review*, 2. Baskı, C. x, no.3 (1958); Stella Kramer, *The English Craft Gilds: Studies in their Progress and Decline* (New York, 1927), s.385-90; A. L. Beier, "Engine of Manifacture: The Trades of London," A.L. Beier ve Roger Finlay (der.), *London 1500-1700: The Making of Metropolis* (1986), s.156-9.

66 İşvereni, çalışanın sahtekârlığından kaynaklı kayıplardan koruyacak bir tür sigorta senedi (ç.n.).

67 Max Beloff, "A London Apprentice's Notebook, 1703-1705," *History*, yeni sayılar, C. xxvii, (Haziran-Eylül 1942), s.38.

larda) yeni ürünlerin üretimi (yeni "döşemelik kumaş," ipek vb.) için kullanılmaktaydı; bu nedenle başlangıçta mevcut el zanaatlarıyla rekabet etmediler. Emekçilerin "duyumsal insan etkinliği"nin araçlarının mülkiyeti ya kısmen işverenlere aitti ya da hiç değildi. Bu belirsizlik, mülkiyet hukukunda düzenleme yapılmasına neden oldu. Bu düzenleme, Baş Yargıç Holt tarafından yapıldı ve hiçbir yargıç yasayı finans kapitalizme uyarlamayı ondan daha iyi başaramazdı. *Craggs v. Bernard* (1703) içinde Holt, eve iş verme sistemi gibi geçici bir üretim tarzı açısından önemli bir yasa olan Modern İngiliz Kefalet Senedi (özgün bir amaç için malların güven içinde teslimi) Yasası'nı formüle etti.[68]

Hem onlara malzeme sağlayan tedarikçilerin uluslararası tüccarlar olması hem de ürettikleri ürünlerin ulusal ve uluslararası piyasaların bir parçası haline gelmesi bakımından bu işçiler de daha büyük bir pazarın parçasıydılar. Saat ücretlerine ek olarak iki temel ödeme biçimi vardı: Fiyat biçimi (parça başına ücretin atası) yaygındı ya da geleneksel pazarlık modeliyle yönetilen doğrudan el koyma söz konusuydu. Bu üç ödeme biçimi (ücret, fiyat ve gelenek), eve iş verme sistemini "bir firma" gibi sınıflandırma konusunda kararsız olan ekonomi tarihçilerinin kafasını karıştırdı.[69] Bu işçi sınıfının yeniden üretimi (erkekler *ve* kadınlar, yetişkinler *ve* çocuklar), kendi geçim ve üretim araçlarına sahip olan işçi sınıfının Mülksüzleştirilmesinin doğrudan sonucudur. Mülksüzleştirme, ya doğrudan ve şiddet kullanılarak ya da fiyat, pazar ve vergi politikaları aracılığıyla gerçekleştiriliyordu. Emek süresi, işçi tarafından belirleniyordu. Bu özelliğin yanı sıra oldukça önemli bir sokak hayatının da olması (dükkânlar ve depolar arasında gidip gelme), işçilerin aylaklık etmesine elverişli bir ortam sağlıyordu. Sonuç olarak, Londra'da eve iş verme sisteminin yükselişi, işgününü zorla gün doğumundan gün batımına kadar uzatan Tudor Yasaları'yla aynı anda gerçekleşir. İşçilerin bu öz-örgütlenmeleri, kentsel hareketliliğe ve bu hareketliliğin kapıcılar, arabacılar, nakliyeciler ve seyyahlarla olan bağlantısına dayanıyordu.

Üçüncüsü, manifaktür üretimdir. Bu sistemde emek aletlerinin emekçinin bedeninin uzantısı olarak kalmaya devam etmesi, manifaktürü fabrika üretiminden farklılaştırmakla

68 2 Lord Raymond 909-920; Blackstone, *Commentaries*, bk.II, bölüm 24.

69 R. Millward, "The Emergence of Wage Labour in Early Modern England," *Exploirations in Economic History*, 18 (1981), s. 21-39.

birlikte el zanaatları ve eve iş verme sistemleriyle bir süreklilik oluşturmaktadır. Yine de on sekizinci yüzyıldan itibaren, Diderot'nun *Encylopédie* adlı eserindeki illüstrasyonlara göz gezdirildiğinde anlaşılacağı üzere, aletler bir hayli uzmanlaşmış ve gelişmişti. Dünya yüzeyinin uçsuz bucaksız topraklarından kazılıp çıkarılan, toplanan, biçilen hammaddelerin üretimi için de aynısı söylenebilir. Daha 1690'larda, politik ekonomiciler tarafından yüceltilen işbölümü ilkesi, farklılaştırılmış üretkenliğin gözle görülür nedeni haline gelmişti. Bu konuda yazan William Morris, daha az iyimserdi:

> Emeğin birimi bir gruptur, bir insan değil. Bu sistemde çalışan bir işçi, kendi içinde oldukça önemsiz olan ve çok geçmeden ustalaşacağı bir işi yerine getirmek için hayatı boyunca alıkonulur. Usta olmak demek, arkadaşlarına duyduğu rekabet güdüsüyle, bir makineye dönüşünceye dek elinin hızını arttırmaya devam etmekten başka bir şey değildir. İşçinin son görevi, mükemmel bir makineye dönüşmektir; çünkü bu sona erişmezse, ya ölecektir ya da yoksul bir insana dönüşecektir.[70]

Bir üretim tarzı olarak manifaktür üretimi karakterize temel unsur, üretimin mekânıydı (ana imalathane), yani emek sürecinin patronun mülkiyetinde ve kontrolünde olan bir yere taşınmasıydı. Patron, hem üretim yerinin hem de emeğin aletlerinin sahibi olduğu için, emek aletlerini ve istihdam ettiği işçilerinin emek faaliyeti üzerindeki kontrolünü devam ettirebiliyordu. İşçiler, yaptıkları yaratıcı işlerin karşılığını ücret olarak alıyorlardı, ama yine de para dışında farklı geleneksel yollardan da ek gelir ödenebiliyordu. Bu işçi sınıfı, kentsel temelde yeniden üretilmekteydi. Yani işçi sınıfı, gerçekte aşağıdaki kesimlerden oluşan bir emek piyasasında istihdam edilmekteydi: (1) şehirli bir emek havuzu; (2) kırsal kesimden gelen göçmenler; (3) dünyanın diğer bölgelerinden gelenler. Kentteki birahaneler ve genelevler "gevşek ve geçici ittifak ağları"yla, manifaktür üretimin emek piyasasının gayri resmi yoldan örgütlenmesine yardım ediyordu.[71] İşçi sınıfının özörgütlenmesi, yeni başlayan sendikacılığı, Yardımlaşma Der-

70 "The Hopes of Civilization,"Hmmaersmith Branch of the Socialist League'de verilen konferans, 1885, Signs of Change (1888) içinde basılmıştır.

71 John L. McMullan, *The Canting Crew: London's Criminal Underworld, 1550-1700* (New Brunswick, 1984), s.129.

neği ya da Yardımlaşma Sandığı'nı[72] ve belli birahanelerle güçlü bağları içeriyordu. Zanaatkâr olan Morris, manifaktür dönemi pratik bir gözle incelemiş ve hangi üretim sistemini yıktığını çoğunlukla derin bir üzüntüyle seyretmiştir. Morris, yoksulun acısı, zengin üzerinde çok tehlikeli bir baskı oluşturduğunda, o çağın da, gelecek umudunu delmek için faal bir arayış içine girdiğini belirterek şöyle der: "On sekizinci yüzyıl zanaatkârı, uygarlığın korkunç bir ürünü olmalı ve içinde bulunduğu durum –el feneri, kargı ve giyotin- umutlarını yükseltiyor."

Zanaatkârlık, eve iş verme sistemi ve manifaktür; üretim araçlarının, hammaddelerin ve ürünün mülkiyetiyle ilgili kafa karışıklığına yol açabiliyordu. Williamite Ceza Yasası, bu karışıklığı çözme arayışına girdi. Din adamlarının dokunulmazlığı aşağıdaki suçlar için kaldırıldı: Evden, dükkândan ya da depodan 5 şilin ya da üzeri değerinde yapılan hırsızlık (1691 Soygun Yasası); bir dükkândan gündüz ya da gece vakti 5 şilinden fazla mal çalmak (1699 Dükkân Hırsızlığı Yasası); evden ya da ek binadan 40 şilinin üzerinde mal çalmak (1713 Evden Yapılan Hırsızlığa İlişkin Yasa). Bu yasalar için esas önemli olan *locus operandi* (suçun işlendiği yer) idi.[73] Fiziksel mekânları vurgulayan yeni meta dolaşım tarzları (alışveriş) ve yeni meta üretim biçimleri (eve iş verme sistemi ve manifaktür), organize soygun, haneye tecavüz, ev hırsızlığı ve kapkaççılık tanımlamalarına da yansımıştı.

Dördüncüsü, plantasyon üretimdir. Plantasyon, büyük ölçekli olmasıyla ayırt ediliordu: Plantasyon üretiminde yüzlerce, binlerce dönüm toprak, yüzlerce işçi kullanılıyor ve emek aletleri hâlâ basit ve kaba olsa da bu aletlere büyük miktarda yatırım yapılıyordu. Plantasyon sahibi, araçların, toprağın ve malzemelerin sahibiydi; bazı durumlarda plantasyon yasası uyarınca bizzat işçilerin mülkiyeti de plantasyon sahibine aitti. Plantasyonlarda kullanılan tarım yöntemleri ekonomik olarak verimsiz olsa da politik olarak etkiliydi. Plantasyon sahibi, "fesatçılığı ve isyanı önlemek için, işin yoğun olduğu ayların yanı sıra iş olmadığı aylarda da işçilerini meşgul etmek zorundaydı. Bu nedenle onları,

72 Yardımlaşma Dernekleri veya Sandıkları, o dönemde sosyal güvenlik sistemi işlevi görüyordu. İhtiyacı olanların, hastalık, sakat kalma ya da cenaze vb. masraflarında kullanılmak üzere, her hafta sandığa belli miktarda para koyma esasına dayanıyordu. Çoğunluğu birahanelerde bulunmaktaydı (ç.n.).

73 Ayrıca Radzinowicz tarafından da vurgulanmıştır, a.g.e., c. i, s. 666-72.

atların çektiği saban yerine çapayla tarlalarda çalıştırırdı."[74] Plantasyonlardaki işçiler büyük gruplar halinde elbirliği yaparak çalışıyor ve böylece kolektif emek gücünün değerini artırıyorlardı: "Onlar, modern proletaryaya, herhangi bir zamanda varolmuş herhangi bir işçi grubundan çok daha yakındı" diye yazar C.L.R. James.[75] Dünya piyasasına Londra Limanı'ndan dağıtılan tütünü ve şekeri üretiyorlardı. Emek süresi, sabahın erken saatlerinden gece karanlığına kadar devam ediyordu. Bu işçilerin yeniden üretimi çok çetin mücadeleler sayesinde gerçekleşiyordu: "Çocuk doğurmaları" için satın alınmış kadın kölelerin çocuk doğurmayı reddetmeleri ve ümitsiz durumdakilerin intihar etme eğilimi, Afrika ile Batı Hindistan arasında köle taşımacılığında kullanılan ve herkesin nefret ettiği Pasifik Okyanusu "köle yolu" sayesinde Afrika sahilinden ve çitlerle çevrili Batı Hindistan'dan binlerce köle getirilerek telafi ediliyordu. Kölelere verilen karşılık, neredeyse hiçbir değeri olmayan "küçük bir bahçe" ya da işte verilen molalarda sahipleri tarafından tabaklarına ne konulursa oydu. Bu işçilerin öz-örgütlenmesi, güneşin batışıyla başlardı: Geceleyin, hercai, komplocu, sihirli ve egzotik bir tarzda hız açısından eksiğini kitlesel oluşuyla kapatıyordu. Çoğunluk, Amerika Kıtası ve Karayip Adaları'ndaki plantasyonlar arasında dağıtıldığı için, Pan-Afrika uygarlığı açısından olduğu kadar İrlanda ve Londra'daki mücadelelerle de giderek daha da ilginç bir bağlantısı olan isyan döngüleri için gerekli temel kurulmuştu.[76] 1688'de Aphra Benn, ilk İngilizce romanını yazdı. Romanın kahramanı, köle isyanının lideri Afrikalı köle Oroonoko'dur. Oroonoko, İngiliz göçmen Quaker'den ve Hannibal'ın hatırasından esinlenmiştir.[77]

Beşincisi, gemiciliktir. Gemi, diğer üretim tarzları arasında, yani Hindistan'daki el zanaatlarıyla, Amerika'daki plantasyonlar ve Londra'daki manifaktürler ve ev atölyeleri arasında iletişim sağlayan üretim biçimiydi. Üretim yerinin ve aracının aynı olması anlamında diğer üretim tarzlarından teknik açıdan farklıydı – Gemi, neredeyse 1000 yıllık Avrupa medeniyetinin en komplike buluşuydu. Birinci sınıf bir gemi hattı, 700 ila 900 arası mürettebat taşırdı; ikinci sınıf gemi 600; üçüncüsü ise 500. Bir geminin

74 Dunn., akt., s. 198.

75 C.L.R. James, *The Black Jacobins*, 2. Baskı, (New York, 1963), s.86.

76 Carl and Roberta Brıdenbaugh, *No Peace Beyond the Line: The English in the Caribbean, 1624-1690* (New York, 1972), s. 351-61.

77 Aphra Bern, *Oroonoko* (1688); Angelina Goreau, *Reconstructing Aphra: A Social Biography of Aphra Bern*(New York, 1980).

organize ettiği emek, geniş ölçekli elbirliğini gerektiriyordu. Benzer bir elbirliği, plantasyonda ve manifaktürde karmaşık bir işbölümü sayesinde, el zanaatlarında ise bireysel becerilerin çok yönlülüğü sayesinde kuruluyordu. Bu nedenle kölenin, zanaatkârın ve emekçinin karakteristik özellikleri, denizcide de bulunmalıydı. Aslında ücretli bir işçi olan denizcinin genelde, şansı varsa, karnı doyuyordu. İrlanda sahillerine yakın iki fırkateynin tayfaları, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na, çıplak, evsiz ve aç olduklarını, içerde "daha elli iki aylık ödemeleri" kaldığını belirten bir dilekçe yazdılar. Ödeme yapılsa bile yapılmamış olabilirdi: 1696'da tayfaya ödenen şilinler ve altı penilerden oluşan 10.000 sterlin, "alt kesimdeki insanlar tarafından reddedildi," çünkü ödenen madeni paralar sahteydi.[78] Sözde özgür olan denizci, uzun sureli hizmete mecbur bırakılıyordu. 1690'lar itibariyle, donanmaya çete zoruyla asker toplamak, belli başlı istihdam yöntemi olmuştu. Tıpkı manifaktürde olduğu gibi gemicilikte de emek disiplini, sürekli gözetimden ve bedensel cezadan oluşmaktaydı. Bu, bir kişinin yaşamının diğerlerinin yaşamına bağlı olduğu yerde ihtiyaç duyulan elbirliğini açıkça zorunlu hale getirdi. Tıpkı fabrikada olduğu gibi, gemicilikte de emek tamamıyla hapsedilmişti ve pek çok görevde işçi aletleri değil, "makine" işçiyi kontrol ediyordu.[79] Mesai "tam gündü" ve emek saatleri çanla düzenleniyordu. Gemicilikte çalışan işçi sınıfı tamamen enternasyonaldi. 1700 yılı itibariyle Denizcilik Yasası'nda, ticaret filosu kadrosunun üçte birinin yabancılardan oluşmasına izin veren bir düzenleme yapıldı. Hem ticari deniz kuvvetleri, hem de Kraliyet Donanması, personel tahsisi ihtiyaçlarını karşılamada sokakta gezinen, aylak nüfusu kullandı. Denizciler kilit altında, cezaevlerinde, gemide çalışmak için kandırıldıkları ucuz konaklama evlerinde, nefret edilen harap gemilerde tutulurlardı.[80] Denizcilik sektöründeki proletaryanın öz-örgütlenmesi; isyan, "kaçma" ve hasta numarası yapmayı içeriyordu. Aslında, denizci argosunda, hasta numarası yapmayla

78 "Petition for Arrears of Pay," *Calendar of State Papers Domestic*, s. IX; Marcus Rediker, *Between The Devil and the Deep Blue Sea: Merchant Seamen, Pirates, and the Anglo-American Maritime World, 1700-1750* (Cambridge, 1987).

79 Elmo Paul Hohman, *Seaman Ashore* (New Haven, 1952), s. 224.

80 Ogg, a.g.e., s. 328. 1701 yazı ila 1702 baharı arasındaki dönemde Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde mahkumların otuz ikisinin cezaları hafifletilerek, askere katılmalarına izin verildi. Bkz: Godfrey Davis, *The Journal of the Society for Army Historical Research,* cilt cviii, no. 116 (1950).

ilgili terimler, sadece cezalarla ilgili terimlerin sayısını aşmıyordu.[81] Bu cezalar, uzmanlar tarafından uygulanan şiddet ve diğer insanlardan tecrit edilmeyle birleştiğinde, belki de on sekizinci yüzyılda işçi sınıfı öznesinin en istikrarsız, tehlikeli ve yaratıcı işçisini yarattı. 1728'de James Oglethorpe, insanları zorla denizci olarak çalışmaya zorlamanın Magna Carta'yı ihlâl ettiğini savundu. Oglethorpe, Denizci bulma çetesi tarafından Thames nehri kenarında köşeye sıkıştırılan bir adamın protestosunu duymuştu: "Ben özgür doğdum, ama ben ve İngiltere'nin en büyük Dükü acaba eşit özgürlükle mi doğduk?" Bundan yedi yıl önce de para basan çeteler, "ÖZGÜRLÜK Savunma Silahlarını" ele geçirerek, asker toplayan çeteyi Southwark'tan defetmişlerdi.[82]

Islahevi bu beş üretim tarzı kadar "acıdan yararlanma" olanağı sağlayabilirdi. Gerçekte, ıslahevi, bu üretim tarzları için işçi hazırlıyordu. Islahevi, genellikle fabrikayla karşılaştırılır, oysa okulla da karşılaştırılabilir. Bununla beraber ıslahevi, okuldan ve fabrikadan, devlet planlamasının doğrudan sonucu olmasıyla ayrılır. Londra ıslahevi, 1675 yılının Ağustos ayında, ithal malı motorlu dokuma tezgâhının üretim sürecine sokulmasına karşı ayaklanan dokumacıların Spitalfields isyanlarının sonucudur.[83] Bunu izleyen yıl, bir kumaş tüccarı ve Locke'un arkadaşı olan Thomas Firmin, Aldersgate'te, aralarında beş yaşından küçüklerin de olduğu 1700 ip eğiriciyi günde on altı saatlik çalışma için 6 peni karşılığında istihdam ettiği bir ıslahevi açtı.[84] 1675'teki kargaşanın ardından Matthew Hale, ıslahevine övgüler yazdı; bu ıslahevinin Londra yoksullarına, Barbados köle plantasyonlarında gözlemlediği türde bir düzeni sağlayacağını umuyordu. Islahevlerini savunanlar, çoğunlukla İrlanda, Afrika ve Amerika'daki çalışma koşullarına dair pratik deneyime sahiplerdi, örneğin, Bristol ıslahevinin

81 Frank C. Bowen, *Sea Slang: A Dictionary of Old-Timers' Expressions and Epithets* [n.d.].

82 Aktaran J. S. Bromley, *The Manning of The Royal Navy; Selected Public Pamphlets, 1693-1873* (*Navy Records Society*, 1974); *Applebee's Original Weekly Journal*, 8 Nisan 1721; James Edward Oglethorpe, *The Sailor's Advocate* (1728).

83 Valerie Pearl, "Puritans and Poor Relief: The London Workhouse, 1649-1660," Donald Pennington ve Keith Thomas (der.), *Puritans and Revolutionaries: Essays in the 17th Century History* (1978); Richard M. Dunn, "The London Weavers' Riot of 1675" *Guildhall Studies in London History*, c.i, (Ekim 1973-Nisan 1975).

84 Joyce Oldham Appleby, *Economic Thought and Ideology in Seventeenth Century England* (Princeton, 1978), s. 140.

kurucusu John Cary de bir zamanlar köleydi. 1696 itibariyle, İngiliz işçileri için kumaş ve desen ithal edilen Hindistan, bazılarının ilgisini çekmeye başladı. 1697'de Spitalfields dokumacıları, Hindistan'dan ipek ithal edilmesine karşı ayaklanmalarıyla yeniden seslerini duyurdular. "Modern bankacılığın atası" Yesü Çocuk Yurdu'nun ve Doğu Hindistan Firması'nın mutlak diktatörlüğünü tehdit ettiler. Bu kargaşadan dehşete düşen John Bellers, "İngiltere'nin Makinecileri"ni "Endüstri Yüksekokulları"na göndermesi için harekete geçirildi. "Kendi evlerinde birbirlerini perişan etmelerindense," "Endüstri Yüksekokulları"nda kontrol altında tutulmaları daha kolay olacaktı. İlk on sekiz ay, Londra ıslahevi çocuklara eğitim verdi ve onları, iplik üretmeleri için kilisenin idaresindeki mahallelere gönderdi. Ama bu yöntem başarısızlığa uğradığı için ıslahevi, kendisini daha çok fabrika üzerinden şekillendirdi.[85] "Yoksul Çocuklar Koğuşu" ve "Serseriler, Dilenciler, Ayrakçılar, İffetsizler, Aylaklar ve Asayişi Bozanlar Koğuşu"ndan oluşan Bishopsgate Islahevi, 1700'de açıldı. Bu kişiler, kenevir dövme ve üstüpü toplama işiyle meşgul ediliyorlardı.[86] Kısmen Bishopsgate cezaevini örnek alan Clerkenwell'deki Qaukar Islahevi, 1702'de ilk mahkûmlarına kapılarını açtı; Bellars, ıslahevinin en aktif kurul üyelerinden biriydi. Buradaki çocuklar Bengal ipeği saracaklardı.[87] Devlet ıslahevlerinin savunucularından biri olan John Locke, üç yaşındaki çocukların ıslahevine girmelerinin zorunlu kılınması gerektiğini düşünüyordu.

Para Tanrısı Mammon'un çelişki anlayışı ya da şeytanın egemenliği altında nasıl zenginleşileceğine dair görüşü; ulus, yer veya okyanus tarafından sınırlandırılmamıştı. Üretim tarzlarının dünyadaki merkezi Londra'ydı, çünkü zenginlik, para ve bütün kıtalardaki "soyut emek" ve ayrıca dünyadaki tüm üreticilerin deneyimleri ve üretim tarzları da Londra'da yoğunlaşmıştı. Kentteki bütün mahalleler, üretim atölyeleriyle doluydu. Kentin genişleyen banliyöleri, dışarıdan sağlanan malzeme üzerinde çalışıp iki yakayı bir araya getirmeye uğra-

85 Macfarlane, a.g.e., s. 262.

86 Max Beloff, *Public Order and Popular Disturbances, 1660-1714* (1938), s. 84-7; John Bellers, *Essays About the Poor Manifactures, Trade, Plantations and Immorality* (1698); C. J. Ribton-Turner, *A History of Vagrants and Beggars and Begging* (1887), s. 186-91.

87 William T. Beck ve T. Frederick Ball, *The London Friends' Meetings: Showing the Rise of the Society of Friends in London* (1869), Bölüm 24.

şan yoksullaştırılmış insanlarla doluydu. Nehir kenarlarında (Thames, Lea ve Fleet) rüzgâra, suya ya da proleterlere ihtiyaç duyan fabrikalar vardı; limanda ve nehirdeyse, demirlenmiş talan edilen gemiler, savaş ve sürgün. Şundan emin olalım ki gerçekten de metropolün içinde plantasyon yoktu; ama (sonradan keşfedeceğimiz üzere) pek çok eski-köle burayı evi yapmıştı: Londra limanlarındaki "Zenci Tom"un maceraları, 1680'ler gibi eski tarihli cep kitaplarında işlenen en popüler konuydu.[88]

IV

1700'den sonra, Belial teknikleri, Para Tanrısı Mammon'un açlığını gidermek için Moloch'un ihtiraslarıyla birleşti. Milton'ın alegorik yorumlarına daha yakından bakalım. İngiltere'yi yöneten elitler, Cenneti fethetmenin değil, dünya iktidarının; cennet zenginliğine değil, emeğin zenginliğine hükmetmenin peşindeydiler. Arzuladıkları şey, Tanrısallık değil, imparatorluk ve kendilerine itaat eden bir emekti. "Politik aritmetik" ve "kanlı yasa;" demografiye dayalı vergilendirme politikalarına, istatistikî olarak çalışılmış Ordu ve Donanma istihdam politikasına, yasa ve yasayı yürürlüğe koymada o zamana dek görülmemiş bir esnekliğe ve ileride uluslararası kabul görecek, merkezileşecek ve sınır tanımayacak bir para politikasına olanak sağlamıştır. Tüm bunların, krallığa ve Dokuz Yıl Savaşları boyunca Krallığın komutanlarına büyük yardımı olmuştu. Ayrıca bu politikalar, "çok başlı canavar" tehlikesini, farklı üretim tarzlarıyla "milyonlar kazandıracak" bir emek gücüne dönüştürerek engelleyecekti.

Londra, işçilerin, kendi emeklerini organize eden üretim tarzına bütünüyle bağımlı olmayan bir tarihsel tanım bulabilecekleri bir yerdi. Bunun ortamı hazırdı, çünkü Londra dünya çapındaki deneyimlerin dolaşıma girdiği merkezdi. Toplumdan dışlanmışlar, kaçaklar, gemiciler, çürüğe çıkarılanlar, mirastan yoksun bırakılanlar ve mülksüzler burada, bir sığınak, haber alabildikleri bir yer ve ölüm kalım mücadelesi için bir alan buldular. Deneyimlerin çoğu ortaktı. Bu deneyimler arasında en göze çarpanı kentin büyümesiydi. Taşradan ve yurtdışından göç edenlerin sayısı; savaş, kıtlık ve salgın hastalıktan kaynaklı ölüm oranlarını aşmıştı. Çalışan insanlar, dış göçlerle

88 Anonim, *Black Tom* (1686), Roger Thompson (der.), *Samuel Pepys' Penny Merriments* (New York, 1977) içinde yeniden basılmıştır.

sürekli yenileniyordu. Fransız Protestanları, itaatsizlik geleneğini getirdiler. Fransız Camisardlar[89] bin yıllık emellerini ve Kralcı Askerlerin zulmüne karşı savaşmış gerilla deneyimlerini; Alman Palatinlik'ten gelenler ise, Ren nehri yöresinin Moravyalılara kadar süren tinselliğini getirdiler; ki bu, Londra'da metodizme eklemlenecek olan son kalıntıdır.[90] İrlandalılar, Amerikalılar ve Afrikalılar on sekizinci yüzyılda Londra proletaryası içinde önemli bir varlığa sahipti.

Yine de, John Bunyan'ın Kasım 1660'daki duruşmasını değerlendirirken de göreceğimiz gibi olaylar arasında bir süreklilik söz konusuydu. Bunyan, kiliseye gitmemekle suçlandı. Hâkimler, "kilise" derken İngiltere Kilisesi'ne bağlı bölge kilisesini kast etmekteydi; Bunyan ise "Tanrının kilisesinin müdavimi" olduğunu söyledi –Bu kilise, hâkimlerin gözünde "insanların dini çağrıyı dikkate almamalarına neden olan" ve geçmiş yıllarda devrimci bir güç oluşturan kanunsuz toplantılara yapılan bir atıftı. Bunyan ve mahkeme, dua konusunda aynı fikirde değildi: Genel Dua Kitabının "zarif ve mükemmel kelimeleriyle" mi yoksa tine uygun olarak, "iç çekmeler ve yakarışlarla" yüreğini dökerek mi dua edilmeliydi? I Peter'in[91] 4:10-II yorumlarında ihtilafa düştüler. Bunyan, "Ben böyle olduğum için Tanrı'nın sözünü vaaz etmek *benim için helal kılındı*" şeklinde yorumladı (vurgu eklenmiştir). Yargıç Keelin, bu ayeti "her insanın bir zanaatı vardır; onun zanaatının peşinden gitmesine izin verin" şeklinde; Bunyan ise, "Eğer bir insana doğuştan ustalık yeteneği verilmişse, onun ustalığın yolunu takip etmesine izin verin" diye çözümledi.

---

89 Camisardlar, Güney Fransa'da XIV. Louis'ın zulmüne karşı çıkan Protestan militanlardır. 1702'de başlayan silahlı ayaklanma sonucunda Louis, Nantes Bildirgesi'ni iptal etmiş ve dini tolerans son bulmuştu. İsimlerini Fransızca *camisa* denilen beyaz gömleklerinden alan Camisardlar, başarıyla savaşmışlar ve hatta Kraliyet ordularını kontrol altında tutmuşlardı. Buna karşılık devlet, yüzlerce köyü yakmış ve insanları katletmişti. 1705 yılında pek çok Camisard liderinin yakalanarak idam edilmesiyle, isyan gücünü kaybetmiştir (ç.n.).

90 Hillel Schwartz, *The French Prophets: The History of a Millenarian Group in Eighteenth Century London* (Berkeley, 1980); Daniel Defoe, *A Brief History of the Poor Palantine Refugees* (1709), yeni baskısı J. R. Moore (der.) The Augustan Reprint Society, no. 106 (Los Angeles, 1964) içinde.

91 İncil'in Yeni Ahit'inde geçen Peter'in mektupları, 1.Peter ve 2. Peter, St. Peter ile ilişkilidir (ç.n.).

Duruşma, Tudor zamanı işçi politikasının ayırt edici özelliği olan "yoksula suçlu muamelesi yapmanın" somut bir örneğidir. Aslında, ustaların onarmaktan çok çukur açmaları nedeniyle, "yol arkadaşlığının en kaba saba üyeleri" oldukları düşünülürdü.[92] 1572 Serserileri Cezalandırma Yasası özellikle ustalardan bahseder. Toplumsal bir sürecin kriminalleştirilmesi, yalnızca düşmanca yasaları gerektirmekle kalmadı, aynı zamanda daha derin ideolojik bir kampanyayı da güçlendirdi. Elizabeth Dönemi makale yazarları, kurumlarıyla, toprağıyla, işbölümüyle ve diliyle, yoksulların önemli bir kısmını suçlu alt kültür sapkınlığının bir parçası olarak marjinalleştirme girişiminde bulundu. Elizabeth Dönemi Kent Sulh Yargıcı olan Thomas Harmon, yoksulların "seyyar satıcı Fransızcası ya da argo" diye isimlendirdikleri "ahlaksız ve rezil dillerini" tercüme etti. Thomas Dekker, törenle "hırpani takımı"nın kabul yeminini duyduğunu yazmıştı: "Bundan böyle, seninle argo diliyle konuşmak, hovarda olmak ve dilenmek ve dilenciler hariç kimsenin olmayan bu argo dili ya da seyyar satıcı Fransızcası konuşmak hukuka uygundur."[93] Bu yüzden Bunyan, hâkimlerle dua konusunda fikir ayrılığına düşünce, içlerinden biri küçümseyici bir şekilde sözünü keserek sordu: "Kim senin Tanrın? Beelzebub[94] mı?" Bunyan'ın nazikçe onlara, "Tanrı'nın teselli edici varlığının aralarında olduğunu" söyledikten sonra, Yargıç Keelin "seyyar satıcı Fransızcasındaki bu deyimin argo konuşmayı bırakmak anlamına geldiğini" söyler. Kriminalleştirme süreci, güçsüzün sesini ve akıl yürütmesini inkâr eden bu tip semantik manevraları da içeriyordu.

On yedinci yüzyılın sonları ve on sekizinci yüzyılın başlarında, okuyucularını coşkulu, tehditkâr bir yeraltının ya da "yasadışı sapkın bir nüfusun" hayalini kurmaya çağıran "hırsız argosu" sözlükleri piyasada yer almaya devam etti.[95] On iki yıl süren mahkûmiyeti ve asılma tehdidine rağmen, (Yargıç Kee-

92 Gamini Salgado, *The Elizabethan Underworld* (1977), s. 137.

93 John L. McMullan, *The Canting Crew: London's Underworld, 1550-1700* (New Brunswick, 1984), s. 49; Thomas Harmon, *A Caveat or Warning for Common Cursitors* (1566), A.V. Judges'ın (der.) *The Elizabethan Underworld* (1965) adlı eserinde yeniden basılmıştır, s.113; Thomas Dekker, *The Bellman of London* (1608), a.g.e., s. 308.

94 Beelzebub, Yahudi, Hristiyan ve İslam dinlerinde kötü ruhun başı ve Tanrının düşmanı, insanoğlunu baştan çıkaran ve cehennemin başıdır (ç.n.).

95 Mc Mullan, a.g.e., s.96.

lin "Seni boynundan tutup germek gerek" demiştir) Bunyan'ın *Çarmıha Yolculuğu*'nun radikal teolojisi ve sınıf düşmanlığı, Londra yoksulları arasında, yeraltında da olsa varlığını sürdürmeye devam etti. Düşünür Bunyan, sözde yeraltı dünyası yağmacılığı ve hırsızlığı aleyhinde yazılar yazdı. Yine de, yeraltı dünyasının enerjisi ilgisini çekmemiş değildi. Zira Yaşlı Tod'u, "elinde deriden bir kuşak, üzerinde yeşil takımı, bağrı açık, gübre ve teriyle bir bütün olarak" mahkemeye gelen, "dünyanın yüzünü karalayan feci hilekâr" diye betimlemiştir. *Life and Death of Mr Badman* (1680) adlı eserinde Bunyan, çırakların içki içmelerinde, sövmelerinde, hırsızlığında ve fahişeliğinde, aşırı uzun çalışma saatlerinin, acımasız çalıştırılmanın, okumaya ve duaya zamanlarının olmayışının ve ustalarının "aklı bir hiç olarak gören dünyevi kaygıları"nın payı olduğunu anlar. Orta sınıf yazarları, sımsıkı kapatılmış yeraltı suçunu yoksula atfetmişlerdir. Alt tabakanın bu büyük ahlakçısının eserinde, ne kadar aranırsa aransın, bu atfın onaylandığı tek bir yer bile bulunamaz. Öte yandan, duruşmasında da gördüğümüz gibi, inancı tutsaklıkla, doktrinleri ve düşünceleri ise suç saymasıyla bir sınamadan geçirilmiştir. Mahkeme, Bunyan'ın söylediklerine, sanki yabancı ve yasak bir dilde söylendiği için anlaşılmayan şeyler gibi muamele edip, kendisini bunlar üzerine akıl yürütme utancından kurtarmıştır. Olayı özetlemek, Bunyan'ın tutuklanması sebebiyle beşinci çocuğunu düşüren karısına düşmüştür: Mahkûm edildi "çünkü o bir düşünürdü, zavallı adam sırf bu yüzden küçük düşürüldü ve sırf bu yüzden adalet ona işlemez."

Başka süreklilikler de vardı; özellikle, birbirini izleyen nesillerin zorunluluk ve yaratıcılıkları anlamına gelen "özgür doğan Büyük Britanyalı" deyişinin temsil ettikleri gibi. Bu deyişin anlamını yasada ve *habeas corpus (hâkim önüne çıkarma)* geleneklerinde bulabiliriz. Düzenli ordunun kurulmasına duyulan büyük şüphede buluruz. Islahevi, fabrika, kamulaştırma, gönülsüz çıraklık, ıslahevi bağışı, kölelik ve zorunlu hizmetin reddinde buluruz. En tehlikeli anlamını ise, İngiliz Devrimi mücadelesinin, "dünyevi zenginliğe" karşı bir mücadele olduğu fikrinde görürüz. 1690'lardan itibaren mücadele, artı emeğe el konulmasına karşı bir mücadeleydi. Eğer yüzyılın ortasındaki mücadele, satın alıp-satmaya karşı olmuşsa; yüzyılın sonundaki mücadele de parayla neyin satın alınıp alınamayacağına karşı yürütülen mücadele olmuştur. Bu bitmez tükenmez özgürlük

mücadelelerine aykırı olarak Lucifer (Milton'a bir kez daha dönersek) son sığınacak yer olarak, Tyburn'daki darağaçlarına bel bağladı. Eskiden de ölüm cezası konulu bir tartışma olmuş ve Winstanley şöyle yazmıştı:

> Başkasını öldürmek, insan denen varlığa uygun değildir; ruh için tiksindiricidir ve yaradılışı tutsaklıkla inletmiş olan bir küfürdür. Bu yüzden eğer seni öldürürsem, ben bir katilimdir; bir üçüncü kişi gelir, seni öldürdüğüm için beni asar ya da öldürürse, o da benim katilimdir ve Adem'in yönetiminden bu yana cinayet küfür olmasına rağmen, hep Adalet olarak adlandırılmıştır.96

Bu tartışma susturuldu. Şimdi, William Petty'nin önerdiği yoldan giderek "küfür"ün niceliğini belirlemeye çalışacağız. 1670'de Petty, "halk arasındaki ahlak bozukluğu ve günahkârlık derecesini" öğrenmek için, "bedensel ceza görenlerin ve tutuklananların yıllık toplam sayısı"nın belirlenmesi gerektiğini savunmuştu.[97]

96 Gerrard Winstanley, *The New Law of Righteousness* (1649), George Sabine (der.) *The Works of Gerrard Winstansley* (Ithaca, NY, 1941), s. 193 içinde yeniden basılmıştır.

97 V.A. Gatrell, Bruce Lenman ve Geoffrey Parker (der.), *Crime and the Law: The Social History of Crime in Western Europe since 1500* (1980), s.3.

Bölüm 3
Tyburnografi: Mahkûm Sosyolojisi

> Şu ana kadar sevgili okuyucu, böylesi aşırı zalimliklerin yaşandığı çok sayıda içler acısı ve kanlı trajediyi hatırlamış olduk.
>
> John Foxe, *The Actes and Monuments of These Latter and Perilous Dayes* (1563)

> İnce uzun bir beyefendinin suçlulardan birine kısık ve etkileyici bir ses tonuyla, eğer altı sayfalık daha günah çıkaracak olursa, ona bahşiş olarak insanın içine girmek isteyeceği kadar şık bir tabut vereceğini söylediğini gördüm.
>
> Anonim, *A Trip Through the Town* (c. 1735)

I

Ölüm yasalarını yazanlar, yönetici ve mülk sahibi sınıfa, Tyburn'de eziyet çekenler ise mülksüz ve ezilen sınıfa aitti. Yine de, on sekizinci yüzyılda Londra'da yargı sürecinin sınıf dinamiklerini kavramak, örneğin şehrin en seçkin iki bölgesi olan Westminister ile Tyburn arasında yürümekle mümkün olamaz, çünkü Westminister'de yaratılan ve Tyburn'de "ibretlik" acılara neden olan yasalar, birkaç mil doğudaki Newgate'te ve Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde hükme bağlanıyordu. Ne yoksullar kadar kalabalık, ne de oligarşi yöneticileri kadar güçlü bir üçüncü toplumsal sınıf olan küçük mülk sahipleri, "suç

tespiti ve yargılama için" burada toplanırlardı. Her altı haftada bir Tynburn'de yüksek sayıda mahkûm arasından bir avuç kadarını asmak üzere seçerlerdi; Dr. Johnson bunu "Tyburn'deki yasal katliam" şeklinde adlandırılmıştı.

Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki bir duruşmayı inceleyelim. Ocak 1715 duruşmaları, Londra şehri ve Middlesex bölgesi adına hapisten çıkarma, sorgulama ve hüküm verme davalarına bakan ve yılda sekiz kez yapılan duruşmalardan biriydi. Dolayısıyla Londra Ağır Ceza Mahkemesi, Southwark'ın dış kısımlarında, nehrin güneyinde işlenen cinayetler hariç, Londra metropolündeki tüm cinayet davalarına bakmıştı. 1715 Ocak ayında, yargıçlara ve jürilere 52 iddianame sunuldu. Bu iddianamelerden 5'i çok taraflı iddianamelerdi ve toplam 57 kişi fiilen yargılandı; 25'i beraat etti, 32'si suçlu bulundu. Suçlu bulunanlardan biri boyundurukla ayakta durma, 8'i kırbaçlanma, 17'si ellerinden damgalanma ve 6'sı asılma cezası aldı. Mahkeme, tüm bu kararları, üç gün boyunca sabahın altı buçuğundan gece dokuz buçuğa dek oturarak aldı.[1] Londra Ağır Ceza Mahkemesi duruşmalarını, bir drama olarak düşünmek yararlı olur. Sahne, özenli ve teatral bir şekilde düzenlenmiştir. Senaryo, ceza yasasının tartışılmaz genel ilkelerinden, jüri üyelerinin yazılmayan ve kayıt altına alınmayan fısıltılarından ve sanığın nadiren yaptığı itirazlardan ya da savunmadan ibarettir. *Dramatis personae* (sahnedeki oyuncular) üç grup altında toplanabilir: hâkimler, jüri üyeleri ve sanıklar.[2]

Londra Ağır Ceza Mahkemesi, batıdaki Fleet Hapishanesi'nden ve ıslahevinden, kuzeydeki Newgate ve Smithfields hapishanelerinden, doğudaki Newgate pazarından ve onun yanındaki mezbahadan, güneydeki Ludgate Hapishanesi'nden, Dung İskelesi'nden ve Puddle Tersanesi'nden sadece birkaç kilometre uzaklıktaydı. Mahkeme, metropolün, iki ve dört ayaklı yaratıklarının kaderlerini beklemek üzere toplandığı ve dağıtıldığı bir hayvan ekolojisinin merkezindeydi.[3] Londra Ağır Ceza Mahkemesi, Newgate Caddesi ve Ludgate

1 John H. Langbein "The Criminal Trial Before the Lawyers," *University of Chaicago Law Review*, C. XLV (1978), ss. 277-8.

2 *The Proceedings*, 14-17 Ocak 1715; Gerald Howsan, *The Thief Taker General: The Rise and Fall of Jonathan Wild* (1970), s. 27, 50 ve s.4.

3 Peter Linebaugh, "(Marxist) Social History and (Conservative) Legal History: A Reply to Professor Langbein," *New York University Law Review*, c. IX, no. 2 (Mayıs 1985).

Caddesi'ni bağlayan işlek anayol üzerinde değil, yola kapalı bir alandaydı. Bileşik avlu alanları, ek binalar ve İtalyan tarzındaki üç katlı mahkemenin kendisinden oluşan bina kompleksi, 1673'teki yangından sonra tamamlanmış olup, yalnızca bir geçit üzerinden ulaşılabiliyordu. Böylelikle, mahkemenin faaliyeti, çevresindeki yoğun şehir trafiğinden soyutlanmış durumdaydı.



Duruşma Avlusu: Bir bütün olarak sahne, "dev bir Punch ve Judy Şovu"na benzetilmiştir; aynı zamanda Yunan trajedilerindeki amfi-tiyatroyla da karşılaştırılabilir.

Bu geçide girildiğinde, üç farklı alan göze çarpıyordu. Birincisi, Duruşma Avlusu denilen büyük bir toplanma yeriydi ve dramanın çeşitli aktörleri, yani tanıklar, mahkeme görevlileri, gardiyanlar, savcılar, hâkimler ve davalılar burada boy gösteriyor ve onları izlemeye gelenlerden ayrı duruyorlardı. Alçak duvarın tepesine örülmüş kısa dikenli teller, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin ikinci alanının sınırını belirliyordu. 1714'te bir gardiyanın öldürülmesinin ardından mahkûmlar, alçak duvardaki zincire vurulmuşlardı. Kötü hava şartlarına maruz kalan

mahkûmlar, zincirlendikleri yerden Avlu'da görülen duruşmalarda neler olduğunu görüp duyabiliyorlardı. 1716'dan sonra, yeni mahkûm edilen bir eşkıyanın, buradan atlayıp kalabalığın arasına karışarak kaçmasının ardından duvarın üzerine demir çubuklar yerleştirildi.[4] Duvarın diğer tarafında, alttaki taraftan, Duruşma Avlusu'nun giriş katına açılan, dört taşıyıcı sütundan oluşan ve Dorik tarzda yapılmış sütunlu bir giriş vardı. Taş basamaklar, tırabzanlar ve korkuluklar, sütunlu girişin diğer yanına geçişi sağlıyordu. İçeride, avludan bir buçuk iki metre yukarıda, üst kısmında jüri üyelerinin durduğu bölüm bulunmaktaydı. Diğer tarafta ise, jüri üyelerini çevreleyen bölmeler ve bunların üzerinde de mahkeme memurları ve iyi yerleştirilmiş gözlemciler için küçük balkonlar yer almaktaydı. Bir bütün olarak sahne, "dev bir Punch ve Judy Şovu"na[5] benzetilmiştir; aynı zamanda Yunan trajedilerindeki amfi-tiyatroyla da karşılaştırılabilir. Yine de, açık ve kapalı alanların bu karışımında, adli dramanın aktörlerinin büyük bir çoğunluğunun (ve izleyicilerin) gelişigüzel biçimde yan yana durmasında ve Palladian[6] yapının ön boşluğunda, sınıf ayrımlarına dayalı on sekizinci yüzyıl mimari uyumunun ihlal edildiği görülebilir.

Şahsında şehir burjuvazisini temsil eden Belediye Başkanı Sör William Humphreys ile yeni oluşturulan Hanover oligarşisinin yasal temsilcilerinden oluşan topluluk, bu sahneye başkanlık ediyordu. 1715 Ocak ayında imparatorun liderleri ve devletin diplomatik görevlileri onlardı: (1) Eskiden İrlanda'da Kraliyet Yargı Kurulu'nda (King's Bench) görev almış "tam bir beyefendi" olan Hazine baronu Robert Tracy (1655-1735); (2) Kraliyet Yargı Kurulu (King's Bench) hâkimi ve yeni Doğu Hindistan Şirketi'nin eski avukatı, sonradan Christopher Layer davasında görevini çok acımasızca kullanmasıyla tanınacak olan, II. James yanlısı (Jacobiten) John Pratt (1657-1725); (3) Hazine Başkanlığı'na yeni atanan Samuel Dodd (1652-1716). Dodd, Restorasyon Dönemi'nde üne kavuştu. Bu, II. Charles'ın aldığı kredi faizlerinin Krallığın yükümlülüğü olduğunu savunan Londra bankerlerini başarıyla temsil ettiği ve iki Doğu

4 Howson, alıntı, *The Proceedings*, 13-14 Ocak 1716.

5 Punch ve Judy Şov, Bay Punch ve eşi Judy karakterlerinin geleneksel kukla gösterisidir. İki karakter arasındaki etkileşimi gösteren bir dizi sahneden oluşur ve en tipik sahnesi anarşist Punch ve diğer karakter arasındaki ilişkiyi gösteren sahnedir (ç.n.).

6 Andrea Palladio'nun neo-klasik mimari stilinde (ç.n.).

Hindistan Firması'nı birbiriyle kaynaştıran pazarlığı sağladığı dönemdir; (4) Londra kayıt memuru ve Lordlar Kamarası Başkanı olarak, yetersizliği ve ihmaliyle ün salmış olan Medeni Hukuk Mahkemesi Başkanı Peter King. Locke'un yeğeninin kocası olan ve Newton'un cenazesinde tabutunu taşıyan King, Whig[7] İngiltere'sinin belki de en yetkili ve en hizmete hazır düşünürlerinden biridir.[8]

Bir grup olarak bakıldığında bu kişiler, son zamanlarda rejimin ihtiyaçlarına hizmet etmiş olan bazı kişiler kadar kötü değildi. Zamanında Londra'nın gerçek diktatörü ve İngiliz yargıçlar tarihinin en ünlü zalimi olan "Asan yargıç Jefferies" yirmi altı yıldır hayatta değildi. "Özellikle hatır düşkülüğüyle tanınan," "suçluları bulup mahkûm etmede krallıktaki herhangi birinden çok daha gayretli olduğu için" bir miktar gayrimenkulle ödüllendirilen ve şehrin son zabıt memuru olan Salathiel Lovell da Batı'ya gitmişti. Tracey, Pratt, Dodd ve King ne bu isimlerin kişisel şöhretine erişti, ne de mahkeme takviminden ya da sonradan Londra Ağır Ceza Mahkemesi yargıcının adlandırdığı gibi "mönü"den yararlanma ihtiyacı duydu. Kurbanlardan birine göre, onlar, Lordlar Kamarası Başkanı William Cowper'ın (1714-1717) liderliğindeki Whig yargı sisteminin, "önce asıp sonra yargılayan" sadık hizmetkârlarıydı.

Yargıç kürsüsünün yanında, sanık ve yargıç arasında, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin ikinci grubu olan jüri üyeleri vardı. Bunlar toplamda yirmi dört kişi olup; biri Londra, diğeri de Middlesex'ten olmak üzere on iki kişilik iki heyete ayrılmışlardı. Yirminci yüzyıl uzmanlarının jüri üzerine hazırladıkları inceleme kılavuzu, jüriyi, "insanlar ve devlet otoritesinin kötüye kullanımı arasında duran bir kurum" olarak tanımlar. Ya da daha sık yeniden basılan on sekizinci yüzyıl jüri kılavuzu, jürinin "baskı okyanusu"nu zapt eden bir "duvar seti" olduğu belirtilir.[9]

Jüri üyeleri sanıklarla, anladığımız anlamda "eşdüzeyde" değildi. Onlar, toprak sahipleriydi, elbette küçük toprak sahipleriydiler ama yine de toprak sahibiydiler.[10] VIII. Henry'nin bir

7 Liberal Parti Üyesi (ç.n.).

8 DNB; Edward Foss, *The Judges of England* (1864), C. vii, ss.58, 231, 232.

9 Beth Bonora ve Elissa Krauss, *Jurywork: Systematic Techniques* (New York, 1979), s.2; John Hawles, *The Englishman's Right: A Dialogue Between a Barristerat-Law and a Juryman,* 8. Baskı (1771), s.10.

10 Thomas A. Green, *Verdict According to Conscience: Perspectives on the Eng-*

yasasına göre, "mülkiyet hakkını elinde bulunduranlar ömür boyu her yıl 10 sterlin ödemek zorundaydılar." II. Charles yönetimi altında, mülkiyet hakkı belgesi için yapılan ödeme 20 sterlin'e çıkarıldı. 1692'de, "Gayri Menkul Mülk Ödemesi ya da Kayıtlarla Elde Tutulan Mülkler ya da gayri mahdut mülkiyet hakkı dâhilindeki [ya da] belirli mirasçılara kalabilen mülklerin kira ödemeleri yıllık 10 sterlin'e geri çekildi." Blackstone, jüri üyelerinin "genellikle orta tabakaya mensup kişiler" arasından seçildiklerini, ama bu "orta tabakanın" demografik ya da demokratik anlamda değil yalnızca toplumsal ve politik anlamda orta tabaka olduğunu yazmıştı. On sekizinci yüzyılda Londra'da gelir tabakalaşması üzerine yapılan yeni çalışmalar, orada ikamet edenlerin üçte ikisinin vergileri bile ödeyemeyecek kadar yoksul olduklarını ve çok azının toprak ya da ev sahibi olduğunu göstermektedir. Aslında "orta sınıf" ya da "orta tabaka," zengin güçlü azınlığın en güçsüz kesimine işaret eder. Profesör Rogers'ın da göstermiş olduğu gibi, müşterilerle olan bağların sarsılmasından ve kentle ilgili politikaların bir özelliği haline gelmiş olan bağımlılıktan en kolay etkilenen kesim, kuşkusuz bu orta tabakaydı.[11] Böyle insanlar, zengin meslektaşlarıyla karşılaştırıldığında daha "gevşek ve düzensiz" nitelikte yüz yüze ilişkiler ve dostça bağlar kuruyorlardı. Zaten ileride de jürinin toplumsal sınıfı, aynı zamanda sanığın alacaklısının, ev sahibinin, ustasının, işvereninin, polis memurunun ve yöneticisinin toplumsal sınıfından olacaktır. Ayrıca bu toplumsal sınıf, pek çok hırsızlık ve zimmete para geçirme olayının da mağduru olacaktır.

Ocak 1715'te jüri, otuz iki kişiyi kendi iddianamelerine dayanarak suçlu buldu. Bu suçlardan yirmi dokuzu mülkiyete karşı işlenen suçlardı, ama para hırsızlığını kapsamıyordu. Yayınlanan *Proceedings*'te (suçlananların isimlerinden sonra) ilk sözü edilen şey, çalınan belli malların açıklamalı listeleriydi - bakır yatak ısıtıcı, gümüş bir maşrapa, bir çuval şeker, vs. Bu listenin peşinden, malların savcı tarafından tespit edilen para-

lish Criminal Trial Jury, 1200-1800 (Chicago, 1985); J. M. Beattie, *Crime and the Courts in England, 1660-1800* (Princeton, 1986), s. 410.

11 L. D. Schwarz, "Social Class and Social Geography: The Middle Classes in London at the end of 18th Century," *Social History*, c. vii, no.2 (Mayıs 1982); Nicholas Rogers, "Popular Protest in Early Hanoverian London," *Past and Present*, no.79 (May 1987), s.70-101.

sal değeri gelir. Bu sıra, anlamlı bir şekilde birbirini izler. Yasal antika meraklısı Daines Barrington hırsızlık yasasının sosyal tarihini anlamak için, ilk ve en ilgi çekici girişimlerden birini gerçekleştirmiştir.[12] Bu çalışmasında, sonradan tercih edilecek olan baştan savma soyutlamalara ("hızla artan ticaret ve bolluk," "ekonomik faaliyetin yeni biçimleri" gibi) itimat etmez; ama İngiliz tarihinin farklı evrelerinde zenginlik deposu, statü amblemleri ya da iktidar araçları olarak göze çarpan kullanım değerlerine (mobilya, kumaş, tahta ve tabak gibi) gönderme yapar.[13] Ocak 1715 duruşmalarının jüri üyeleri, belli malların tüketim malları, üretim araçları, kullanılacak ya da satılacak şeyler, ihtiyaçlar, lüks şeyler, makam simgeleri ya da hayatta kalma araçları olup olmadığının; yani malların toplumsal an-

TABLO 1:
Ceza ve Mal (Londra Ağır Ceza Mahkemesi, Ocak 1715)

Kırbaçlananlar (7 suç)	**Eli Damgalananlar (13 suç)**	**Asılanlar (5 suç)**
15 yarda kaba kumaş	25 yarda Hint keçesi	Gümüş maşrapa ve gümüş kaşık
100 libre Hint keneviri	15 libre balina kemiği	"çok miktarda ince beyaz keten"
1 ipek mendil	3 Hollanda kumaşından önlük	600 libre şeker
Bakkaliye (1 çeyrek somun,2 libre peynir, yarım libre domuz pastırması, yarım libre şeker)	2 kumaş ceket	4 kalay-kurşun alaşımı kaşık ve bir bakır ocak
2 Hollanda kumaşından gömlek	4 altın yüzük	1 yatak, 2 battaniye ve bir halı
1 pamuklu masa örtüsü	1 altın yüzük	
4 baston	3 pamuklu masa örtüsü	
	1 kaşe golf pantolonu	
	1 kuş tüyü yatak ve keten çarşaflar	
	3 gümüş kaşık ve 1 gümüş kupa	
	1 kumaş palto	
	1 kızıl kahve yelek	
	2 at arabası koltuğu	

12 *Observations on the More Ancient Statues* (1766).

13 James Fitzjames Stephen, *A History of the Criminal Law in England*, 3 cilt (1883), C.i, s.468; John Langbein, "Albion's Fatal Flows," *Past and Present*, no. 98 (Şubat 1983), s. 119.

TABLO 2:
Mal ve Ceza (Londra Ağır Ceza Mahkemesi, Ocak 1715)

Kırbaçlananlar	**Savcının biçtiği değer**	**Jürinin biçtiği değer**
kaba kumaş	15 şilin	4 şilin 10 peni
Hint keneviri		10 peni
ipek mendil	6 peni	10 peni
bakkaliye		10 peni
Hollanda kumaşından gömlek	8 şilin	10 peni
masa örtüsü	-	10 peni
baston	-	10 peni
Eli damgalananlar		
Hint keçesi	-	4 şilin 10 peni
balina kemiği	30 şilin	-
Hollanda kumaşından önlük	10 şilin	4 şilin 10 peni
2 kumaş palto	-	-
4 altın yüzük	60 şilin	-
1 altın yüzük	-	4 şilin 10 peni
masa örtüleri	10 şilin	-
bir pantolon	15 şilin	
kuş tüyü yatak ve çarşaflar	-	
gümüş kaşıklar ve bir kupa	70 şilin	39 şilin
1 kumaş palto	4 şilin	-
kızıl kahve yelek	10 şilin	
at arabası koltukları	40 şilin	4 şilin 10 peni
Asılanlar		
gümüş maşrapa ve kaşık	10£	
ince beyaz keten	90£	
600 libre şeker	10£	
kalay kaşık ve bakır ocak	-	-
yatak, 2 battaniye ve halı	-	-

lamlarının bilgisine sahip olmuş olmalılar. Biz bu bilgiye sahip değiliz. Bu anlamlara dair bir ipucu, Locke'un paltoya ilişkin görüşünde bulunabilir. Mülkiyetin evrensel eşdeğeri olan para ise birkaç kez hırsızlık nesnesi haline gelmiştir; Ocak 1715 duruşmalarındaysa yalnızca dört kez. Bunlardan üçü beraatla sonuçlanmıştır (5 gine değerinde bir madeni para, belli olmayan miktarda 9 ve 3 şilin ederinde madeni paralar). 60 sterlin değe-

rinde sahte senet düzenleyen Robert Williams'ın mahkûmiyet kararı, aleyhine değiştirilmiştir. William, iki kez boyundurukla teşhir edilecek ve ona (13 şilin 4 peni şeklinde) bir damga vurulacaktı; özgün bir suç ve özgün bir ceza. Ayrıca, bu duruşmalarda verilen cezalar ve kanunsuz yollardan ele geçirilen mallar arasındaki ilişki, şöyle tablo haline getirilebilir:

Bu duruşmalarda çalınan malların malzemesiyle ceza arasında aslında belirgin bir ilişki yoktur. Bir ilişki örüntüsü arayan kişi, ölüm cezası ile metal, damgalanma cezası ile dokuma ürünler, kırbaçlanma cezası ile gıda maddeleri arasında bir ilişkinin ayrımına varabilir, ama ancak diğer duruşmaların bulgularının incelenmesi, bu ilişkiyi onaylayarak inandırıcı kılabilir.[14] Ceza ve mal arasındaki daha açık bir bağ, yalnızca onun parayla olan niceliksel ilgisini kavradığımızda ortaya çıkar. Yirmi beş davadan beşinde çalıntı mal için iki farklı parasal değer belirlenmiş; diğer altı davadaysa aynı çalıntı mala iki katı değer biçilmiştir. İlki, savcının yaptığı bir mali değerlendirmeyken; ikincisi jüriye aittir.

10 şilin ve kırbaç cezası; 4 şilin 10 peni ve el dağlama cezası; büyük miktarda para ve asılma cezası arasında bir ilişki görmekteyiz. Mallar hiçbir zaman gerçek değerde mübadele edilmedikleri ve malların hesaplanan parasal değerleri hayali olduğu için, para açısından bakıldığında para ve cezalar arasındaki ilişkiler gerçekçi değildi. Oysa insanlar açısından bakıldığında ise, bu tutarlar karşılığında cezalandırılan suçluların bedenleri üzerindeki sonuçlar gerçekti. Bu sonuçları gerçek yapan yazılı hukuktu. Çalınan malların değeri 12 peniden az olsa bile, hırsızlığın büyük bir hırsızlıktan sayıldığını anımsayalım. Bundan ötürü, 10 peni değerinde mal çalanlar çoğunlukla kırbaçlanarak cezalandırılıyordu. Dükkândan, ahırdan ya da depodan çalınan malın değerinin 5 peniden az olması koşulunda, kilisenin onayı dikkate alınıyordu. Elleri Damgalananlar listesindeki 4 şilin 10 peni tutarının sık olmasının kaynağı buradadır. 39 şilin tutarı da sembolik olarak önemlidir (bu duruşmalarda yalnızca bir kez karşılaşılmış olmasına rağmen); zira eve ya da meskene zorla girme ya da içerideki birini korkutma söz konusu olmasa bile, çalınan malların 40 şilini aşması durumunda, kilisenin onayı kapsam dışı bırakılmaktaydı.

14 Michael Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2001'de, "iktidar ilişkilerinin ve nesne ilişkilerinin genel tarihinin okunabileceği politik bir beden teknolojisi"nden bahseder.

Malın değerinin bu şekilde belirlenmesine "az ödetme," "az değer biçme" ya da "sahte yemin" gibi çeşitli isimler verilmiştir. Bu terimler hem anlamlı hem de aldatıcıdır. Şeylerin parasal değerine dair genel bir bilgi sağlarlar ve jürinin, merhametli hayırseverlik güdüleri yüzünden bu bilgiyi göz ardı ettiğini ima ederler. Ama terimler, hayali niceliksel bir değer nesnel bir gerçekliğe sahip olduğu oranda, aldatıcıdır. Yine de, özellikle küçük ve ikinci el şeylerin pazar değeri; alıcıların çeşitliliği, yani rehinci, çalıntı mal alıp satan kimse ya da açık pazarlar olup olmaması kadar değişkendir. Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin "hayırseverliği" meta üreten toplumun gerçekliği olmaksızın var olamazdı. Meta üreten toplum tartışması, yasa ve jüri hakkında köklü tartışmaların yapıldığı İngiliz Devrimi sırasında ortaya çıktı. Duruşmasında "Özgür Doğan" John Lilburne, mahkemeye şu cümlelerle seslenir:

> Kanunen jüri aslında yalnızca olayları değil, kanunları da yargılayandır. Siz kendinizi kanunların hâkimi olarak adlandırırsınız. Jüri, artık Normandiya işgalcilerinden başka bir şey değildir; bilfiil ve gerçekte, affınıza sığınarak söylemeliyim ki, jüri üyeleri, mahkeme kararını ilan eden bir hiçten başka bir şey değildirler.

Böylece Lilburne, Restorasyon'un baskısına rağmen, anayasal özgürlüğün en belli başlı temasını dile getirmiş oluyordu. Bu tema genelde, onur kırıcı yayın, halk protestosu, yayın özgürlüğü veya halkı kışkırtan söylem davaları mahkemeye taşındığında gelişen ciddi ve hassas bir tartışma konusu olmaya devam etti.

Bu dönemde (1670'ler, 1770-1790'lar) tartışılan hukuki sorun, jürinin hukuki meselelerde karar mercii olup olmadığıydı. Bu tartışmanın arkasında, yasaya ilişkin çok daha derin konular hakkında anlamlı ve ateşli bir tartışma yatıyordu: Yasayı yargıçlar mı "yapıyor" ya da jüri üyeleri yasa "keşif mi ediyor?" En çok yayımlanan jüri kılavuzlarından biri olan *The Englishman's Right: A Dialogue Between a Barrister-at Law and a Jury Man* (1680, 1731, 1752, 1763, 1770, vb.) adlı çalışmasında Sör John Hawles, "bütün hukuk konuları olgulardan kaynaklandığı," "hukuk, gerçekliğin üstyapısı olduğu" ve jüri bunların her ikisi adına karar verdiği için, jüriyle yargıçlar aralarındaki gergin ilişkide jürinin görüşlerinin ve kararlarının öncelikli olduğunu iddia eder. Davaların büyük çoğunluğunda jürinin

belirleyici kararı, *gerçeklikle ya da hukukla değil yalnızca değerle ilişkiliydi*. Mülkiyet suçlarının aksine az sayıdaki politik davalarda bile, yargıcın delil ve hukuki yönlendirmesine karşı gelmek, olağanüstü cesur ve vicdanlı bir jüri olmayı gerektiriyordu. Çünkü yalnızca tiyatronun kendisi değil, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin kostümü, makyajı ve "sahnelenmesi" de yargıç kürsüsüne üstünlük sağlıyordu. Zaten maddi ya da ekonomik üstünlük de yargıçlarındı. Yargıçlar, jüri üyelerine küçük çaplı yardımlar ya da maaşlar dağıtarak, onları jürilikten muaf tutabiliyor, onlara yeniden görev izni verebiliyor ve akşam yemeğine gitmelerine engel olabiliyorlardı.[15]

Sör John Hawles, bu eşitsiz güç dengesinin politik sonuçlarını deneyimden yola çıkarak yazar. Bazı jüri üyeleri, "yargıçların hatırını kıracak bir karar vermeyi" reddederek makam ya da terfi arayışı içinde "jüri üyesi olmayı ticaret" haline getiriyordu. Bazıları ise "tahrik ve intikam duygularını tatmin ederek" motive oluyordu. Ne zaman tahrik olsalar "asın onu, onu suçlu çıkarın, böyle bir adam için hiçbir ceza ağır değil" diye feryat ediyorlardı. Bu jüri üyeleri sırf "devletin ilgisini çekmek istedikleri için" kanıtları abartıyor, kanunları zorluyorlardı. Hawles'ın deyimiyle "müzelik jüri üyeleri," "umarsız tavırlarla" veya "kölelere yaraşır bir korkuyla" yaşarlar ve sadece yargıçların tercihlerini "tekrarlamakla" yetinirler. Mahkeme kararlarına itiraz etme sıkıntısına girmemek ya da akşam yemeklerini geciktirmemek için, mal varlığının büyüklüğüne göre karar verirler. Jüri üyesi olmanın ya da pek çok heyetteki jüri çalışma grubunda yer almanın faal arayışı içindeki "müzelik jüri üyeleri" ya da "daimi jüri üyeleri" *voir dire*[16] sürecinde savcılar tarafından yeğ tutulurken, sanıklarda güven uyandırmamaktaydılar. Zira deneyimler, böyle jüri üyelerinin, sorumluluğu tereddütle kabul eden jüri üyelerinden daha büyük cezalar verme eğilimi taşıdıklarını gösteriyordu. Jüri üyelerinin "kura" ile seçilmesinin nedenlerinden biri, gerçekten jüri üyeliği yapmayı sevenlerin jüri üyesi olmasını engellemekti. Diğer bir neden de, yargıçlarla aşırı samimiyet kurulmasının önüne geçmekti.[17]

15 Hawles, a.g.e., s. 13, 34. Edward Bushel çok cesur bir jüri üyesiydi. Ayrıca bakınız, John Langbein, "The Criminal Trial before the Lawyers," *The University of Chicago Law Review*, C. xlv (Kış 1978).

16 Jürinin gerekli niteliklere sahip olup olmadığının belirlendiği hukuki prosedür (ç.n.).

17 Hawles, a.g.e., s. 44-6; Bonora ve Krauss, a.g.e.

Ocak 1715'teki iki jüri heyetinin niteliği şöyleydi: İçlerinde jüri başkanının da olduğu kent jürisinin yarısı, tam da Hawles'ın uyardığı gibi, "daimi jüri üyeleri"nden oluşuyordu. Middlesex heyetinde, jüri başkanıyla birlikte altı jüri üyesi, büyük bir çoğunluğu en az iki kez olmak üzere yeniden görev alacaklardı. Üstelik bu rakam, Aralık 1714 ve Aralık 1717 arasında jüri heyeti listesine kaydolan on dokuz jüri üyesi için söz konusu olandan sadece biraz daha azdı. Bu dönemde mahkemede görülme sıklıkları kanıt olarak alındığında, aktif görevde bulunan ortalama jüri üyesi sayısı altı değil yediydi.[18] Middlesex'in yaklaşık 650.000'lik nüfusunun içinde belki yalnızca dörtte biri jüri mal yeterliliği kriterine uymaktaydı ki bu da, rastgele seçimin başarısızlığının ve Sör John Hawles'ın uyarmış olduğu türde bir hukuk rüşvet ilişkisinin kanıtıdır. Williamite ve Hanevor Jüri Yasaları'nın girişinde dahi, jürinin rüşvet etkisinde olduğu kabul edilmiştir. 1699'da çıkarılan bir yasa, "diğer pek çok şeytanca uygulama"yla birlikte, "Polisin Tarafsızlığı ve İltiması"na ve "Memurların Rüşvetçiliği"ne göndermede bulunur. 1730'da çıkarılan yasa ise, "Jüriye rüşvet yedirmenin... şeytanca yolları"na ve "Mülk sahipleri listesinin hazırlanmasında ihlal ve görevi kötüye kullanma"ya gönderme yapar. Yargıç Jefferies, bütün "dini ve politik mezhepler"in Londra jüri heyetlerinden ihracını emreder. Jüri üyelerinin ahlaki karakteri, Bunyan'ın, "Lord Hate-good[19]" karakterinin başkanlık ettiği bir duruşmanın alegorik anlatımında da ima edilir. "Lord Hate-good" mahkemede jüriye yaptığı son konuşmasında, Firavun'u, Nebuchadnezzar'ı[20] ve Darius'u[21] yasal otoritenin örneği olarak gösterir. Bay Kör Adam, Bay Alçak, Bay

18 19 farklı duruşmada 38 jüri heyetindeki 456 jüriyi araştırdım. Kent Jüri Heyetlerinde 36, Middlesex Jüri Heyeti'nde daha önce jürilik yapmış 126 kişi vardı. Kent jüri heyetindeki ortalama "Daimi Jüri" oranı 1.9; Middlesex'teyse 6.6 idi. Middlesex heyetindeki hemen hemen bütün jüri üyeleri deneyimliydiler. Bkz: Duruşmalar, 8-11, 13 Aralık 1714; 14, 15, 17 Ocak 1715; 23-5 Şubat 1715; 27-30 Nisan 1715; 2-4 Haziran 1715; 13-16 Temmuz 1715; 7-9 Eylül 1715; 12-15 Ekim 1715; 7-10 Aralık 1715; 13, 14 Ocak 1716; 22-5 Şubat 1716; 5-8 Kasım 1716; 11, 12, 14 Ocak 1717; 27, 28 Şubat, 1-4 Mart 1717; 6-8 Haziran 1717; 17-18 Temmuz 1717; 11-14 Eylül 1717 ve 4-7 Aralık 1717.

19 Bunyan'ın *Çarmıh Yolcusu* adlı alegorik eserinde bir kalabalık hakkında hüküm veren karakterin adı, iyiden nefret eden Lord (ç.n.)

20 Bir Babil Kralı (ç.n.).

21 MÖ 522-486 yıllarında yaşamış Pers Kralı (ç.n.).

Kötü Niyet, Bay Şehvet Düşkünü, Bay Laçka, Bay Açıkgöz, Bay Âlicenap, Bay Nefret, Bay Yalancı, Bay Zalimlik, Bay Nefret Işığı ve Bay Yeri Doldurulamaz'dan oluşan jüri, bu yasal otorite örneklerini itirazsız kabul eder.[22]

Bizim de tahmin edebileceğimiz gibi, Hanover etkisindeki Londra'da tipik jüri üyesi, taşıdığı üç nitelikle bir ticaret adamıydı. İlk olarak, yılda en az £ 10 değerindeki bir arsanın ya da evin mülkiyetine kavuşmak, büyük olasılıkla onu jüri üyesi yapmıştı. Defoe, bu insanlar hakkında ve bu insanlar için, yaşadıkları zorluklarla ilgilenen, onlara yararlı öğütler veren, Eski Geçerli Nedeni[23] göz ardı ederken, geleneksel muhalif güçlerini korumalarına yardımcı olan yazılar yazdı. İkincisi, cüppe giyen asilzadeler ve hizmetçileri olan küçük memurlar arasında, gelecekte iş ortaklığı ağı ya da terfi sağlama arayışındaki Hanover yandaşı jürinin, "Jüri üyeliği ticareti" yapması muhtemeldi. Jüriyi seçen bir polis şefiydi ve her belediye başkanının önceden polis şefi olması şart koşulduğu için, bir jüri üyesi önemli bağlantılar kurmuş olmalıydı. Üçüncüsü, Hanovercı bir jüri üyesinin görevleri arasında, küçük çaptaki mallara değer biçmek ve fiyat saptamak gibi kendi işinin erbabı bir ticaret adamının bilgisini kullanmak vardı. Hanoverlı jürinin "insancıllığı" yasa-para eleğinden geçirilmişti.

Ocak 1715 Duruşmalarında, kadınların yarısı beraat etti; jürinin suçlu bulduğu kadınların yarısının hükmü, "göstermelik yalancı tanıklık"lara dayanarak verildi. Erkeklerinse beşte ikisi beraat etti. Jürinin suçlu bulduğu erkeklerin de yalnızca dörtte birinin hükmü, "göstermelik sahte tanıklık"lara dayanmaktaydı. Jüri üyeleri, hüküm vermek için kendilerini odaya kapatıp (ki pek sık olmazdı!) yaptıkları görüşmeler, malın değişim değerini düşünüp tartmak ve suç işleyen kişinin bedenini sakat bırakmak etrafında dönüyordu. Hawles'ın kanıtlarının ya da Bunyan'ın eleştirisinin aksine, müzakerelerini ciddiyet ve özenle şekillendirdiklerini varsaysak dahi jürinin şu iki farklı anlamlı akıl yürütmeyi bağdaştırması gerekmektedir: bir yargıç yardımcısının becerisi ve sonuçları, sanığın elinde, sırtında ya da boynunda açığa çıkacak olan adli ceza yargılaması.

22 Tüm bunlar, *Çarmıh Yolcusu* adlı eserde adı geçen karakterlerin isimleridir (ç.n.).

23 Eski Geçerli Neden (*Good Old Cause*), Yeni Düzenli Ordu (*New Model Army*) askerlerinin, İngiliz Parlamentosu uğruna savaştıkları nedenlere verdikleri retrospektif isim (ç.n.).

10 peni ile 1 şilin arasındaki fark, kırbaçlanan bir sırt ile ölüm arasındaki farka; 4 şilin 10 peni ila 5 şilin arasındaki fark ise kızgın demirle dağlanmak ile asılmak arasındaki farka bedeldi. Bu nedenle hayatın ya da uzvun fiyatını belirleyen, yalnızca emeğin "serbest piyasası" değil, aynı zamanda bu yasal-para sürecidir. On sekizinci yüzyılda belki de başka hiçbir toplumsal grup, yasa, para ve insan kanı üzerine böyle doğrudan hesaplamalar yapmak zorunda bırakılmadı. Belki de bu, cerrahların ve kasapların jüri koltuğuna oturamayacağını savunan yaygın inancı anlamaya yardımcı olabilir. Mahkeme salonunun etrafında "başıboş dolaşan güruhtan bir aylak," (babaları yargıç olan ve jüri tarafından dünyaya getirilen) Tyburn çocuklarını, Shylock'un[24] hizmetkârının Antonia'nın[25] arkadaşına iletmiş olduğu şu atasözüyle teselli etmiş olabilir: "Tanrı'nın inayeti senin üzerindedir ve onun inayeti herkese yeter."[26]

II

Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin üçüncü alanında, davadaki resmi görevlerinden ihraç edilen, sorgulama ve hüküm verme oyununun izleyicileri gibi davranan, ama "dinleme ve karar verme"yle ilgili kendi karşı duruşlarını yine de ortaya koyan insanlar yer alırdı. 1732'de, döneme uygun düşen başlıkta bir kitap yayımlandı: *The Tricks of The Town; Or, Ways and Means of Getting Money (Kentin Hileleri; ya da Para Kazanmanın Yolları ve Araçları).* Kitabın Londra Ağır Ceza Mahkeme Avlusu hakkındaki betimlemesi, uzaktan bakan kinik bir gözlemcinin erdemlerinin ve gerçekçiliğinin izini taşır. "Londra Ağır Ceza Mahkeme Avlusu, burada işi olanları engellemekten başka işe yaramayan kadınlı erkekli aylak ve başıboş bir kalabalıkla dolup taşmaktaydı." Belli ki yazarın Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde bir meşguliyeti vardır; ama bu, çok ciddi bir meşguliyet olmamalı ki vaktini, "başıboş kalabalığın" nasıl engel olduğuna bakarak geçirebilmektedir. Kitabın yazarı, mahkeme avlusunda etrafını gözlemler. "Çemberin bir köşesinde belki de bir fırıncı çocuğu, bir ayakkabı ustası, bir kasap çırağı ve mübaşirin bir yakını durmakta ve duruşmanın nasıl gittiğini anlatmaktadır. Mübaşir, soyguncunun

24 Shylock, Shakespeare'in *Venedik Taciri* oyunundaki zengin Yahudi tiplemesinin adıdır (ç.n.).

25 Antonia, adı geçen oyunda Venedik Taciri tiplemesinin adıdır (ç.n.).

26 *The Merchant of Venice*, II, ii, 158-160 [*Venedik Taciri*, çev. Özdemir Nutku, İş Bankası Kültür Yayınları, 2012].

kim olduğunu, nasıl yakalandığını, kimlerle ilişki içinde olduğunu, kimin onun yakın komşusu olmakla övündüğünü ve kimin onunla özel bir ilişkisi olduğunu anlatır." Yazar, onlara kulak misafiri olmaya yetecek kadar yaklaşmıştır: Mübaşir, onların sanığa duydukları içten sempatiyi ve sanığa taptıklarını fark eder. Onlar, soyguncuları ve haydutları göklere çıkaran baladlarla keyiflenen gençlerdir. Gözlemci, onların köşelerini terk eder ve "Hasır şapkalı çanak çömlekçi kadınlardan oluşan bir başka yığın" görür. "Kadınlar siyah ve mavi gözleriyle, şişmiş yüzleriyle zavallı Bob'un ya da Jemmy'nin kaderine ağıt yakmaktadırlar; L-d'un (Lordun), yani ülkenin yasalarının, onu düşmanlarının elinden kurtaracağını umarak." Gözlemci, tozlu çömlekçileri cehaletlerinden ötürü paylamayı gerekli görür; sanki onlar, düşmanlarının yasalar olduğunu bilmiyormuş gibi. Boyun eğmiş, düşmanca bir görünümleri vardır. Zenginler, porselen tabaklarda yemek yer, içer, sarhoş olur ve bağırsaklarını boşaltırken; yoksul, bu kadınların yaptığı cilasız, boyasız kapları kullanırdı. Gözlemci, başını mahkeme salonunun başka bir köşesine çevirir. "Omuzlarında bitleriyle Spittle-fields dokumacıları, dirsekleri gümüş düğmeli birahane müdavimi iki üç adamın önünde dizilmiş duruyordu. Adamların yanı başında zamanın kötülüğü karşısında başlarını sallayan dört beş yaşlı kadın vardı." Bir bar delikanlısı, dokumacılardan ne haberler, ne sivri uçlu şakalar, ne anlamlı sessizlikler, ne eleştirel gözlemler kapmıştır? O yaşlı kadınların gençliklerinde de zaman, şimdiki kadar kötü müdür? "Biraz uzakta, iki ya da üç el bombacı asker ile kırmızı suratlı astsubay ya da onbaşının yaverleriyle beraber, mahkemedeki suçlu kardeşleri için iyi bir referans vermeye hazır beklemektedir." Çok tanıdık bir Londra Ağır Ceza Mahkeme hikâyesidir bu. 1715 kışında örneğin, Thomas Smout adında bir asker, kadehini yeni hanedanın şerefine kaldırmayı reddetmişti: "T…ı Kral G…e'un b….ı v…n (Allah Kral George'un belasını versin), onun için savaşmaktansa herhangi bir adam için savaşmayı yeğlerim." İki asker arkadaşı, mahkemede onun için iyi birer referans verdiler; ancak dediklerine "itibar edilmedi." Smout suçlu bulundu ve üç aylık ödeneğine denk gelen 5 marklık bir para cezası aldı.[27] Aylak "çırakları, çanak çömlekçi kadınları, dokumacıları ve askerleri" not eden gözlemci, 1732'de, mahkeme avlusunun sosyolojik incelemesini tamamlar:

27 *The Proceedings*, 7-10 Aralık 1715.

> Rosemary Lane'den ve St Giles'den düzinelerce fahişe ve hırsız, Wappingli bir grup Aylak Denizci, Mahkeme-binası-avlusunun her yerinde üçlü, dörtlü, beşli komitelere ayrılır ve suçluların kaderi ve koşulları üzerine tartışıp dururlar, ta ki mahkeme celsesinin son saati gelene kadar.

Bu komiteler ve tartışmalar, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin karşı tiyatrosuydu. Onların tiyatrosu, ne Hâkim kürsüsünün kayıtsız, kendini beğenmiş yorumlarını ne de Shylockvari bir akıl yürütmeden kaçamayacak olan jüri üyeleri tarafından alınan alelacele kararları içeriyordu. Son saate yani akşam saat dokuza kadar tartışmış olmalılar. Akşamın dokuzu, kentin günlük ritminde önemli bir saattir. Saat dokuzdan sonra şarkı söylemek, eğlenmek ya da karı dövmek yasaktı; tokmakçı, demirci, dökümcü ya da çalışırken gürültü yapan diğer esnafların çalışması yasaktı; "sokakta ağaç gövdesine tuvalet leğenlerini dökmek yasaktı."[28] Ondan sonra gemiciler, "Fahişeler ve Hırsızlar," şehri akt eden, Rosemary Lane'e ve Wapping'e kadar ilerledi; eğer "komiteleri" dağılmadan kalırsa, "tartışmaları"nı Rosemary Lane'de ve Wapping'de daha tanıdık ortamlarda devam ettirirlerdi.

Yine de, sokakta yaşayan insanları takip etmek yerine, gözlemcimiz bir içki için mola vermişe benziyor. Başka türden insanların arasına katılıyor. "Tavernalar, birahaneler ya da mahalledeki brendi dükkânları, başıboş amaçsız seyircilerle doluydu: Savcıların ve onlara eşlik etmek zorunda olan bilirkişilerin yanı sıra sayısız saat-imalatçısı, tavukçu, berber, oymacı ve diğer zanaatkârlar vardı. Bu insanların, o mekânda bulunmalarının, Newgate avukatları ve arkadaşlarının hikâyelerine kulak kabartmaktan başka bir nedeni yoktu." Yoldan karşıya geçip tavernaya giden ziyaretçi, böylelikle toplumsal statünün, mülkiyetin ya da becerinin sosyolojik çizgisinden de geçmiş olur. Ama bu çizgi kesinlikle bir sınıf çizgisi değildir ve bu çizgi üzerine Tyburn'de asılanlara dair bir analizle düşünülmüş değildir. Biz, darağacında asılan 1242 kadın ve erkeğin hayat hikâyesini analiz ederek, bu çizgiyi kanıtlayabiliriz.

III

Suçluların sosyolojisi, darağacında ölüme mahkûm edilenleri bir araya getirme tekniği ile inceler. İncelemenin metodolo-

28 W. Bohum, *Privilegia Londini*, 3. Baskı (1723), s. 107-109.

jisi, "politik ekonomi"nin kurucuları Petty, Graunt ve Davenant tarafından icat edilen ve ilk nüfus bilimci Gregory King tarafından uygulanan metodolojiden farklı değildir, çünkü her iki metodolojide de bireyin toplumsal önemi, birey ancak istatistikî genellemeler oluşturmak üzere diğer bireylerle bir araya getirildiği sürece ifade edilir. Gregory King'in *Natural and Political Observations and Conclusions upon the State and Condition of England* (1696) adlı eserinde bütün olarak nüfusa uyguladığı metodolojiyi, biz suçlulara uygulayabiliriz. King'in istatistikleri, kelle vergisi ve ocak vergisi[29] raporlarına, 1690'nın yeni kayıtlarına dayanmaktaydı. Bizim istatistiklerimiz ise bir tür yeni kanıta; *The Ordinary of Newgate, His Account of the Behaviour, Confession and Dying Words of the Malefactors who were Executed at Tyburn*[30] başlıklı düzenli basılan kitapçıklara dayanmaktadır. King'in metodu demografi olarak adlandırıldığına göre, biz de kendi metodumuzu "Tyburnografi" olarak adlandırabiliriz. Demografi, özel mülkiyeti, kamu hukukunun yaptırımı altına almak için tasarlanan kayıtlardan doğmuştur. Tyburnografi ise kamu hukukuna aykırı olarak "özel" biçimde edinildiğinde mülkiyete saygı duymaları konusunda insanları uyarmak için tasarlanan kayıtlara (asılmalar) dayanır.

"Hapishane hücrelerinin büyük Piskopos"u (Papaz böyle adlandırılmıştı) hayatlarının son günlerinde mahkûmlarla konuşurdu. Piskopos'un verdiği vaazlarla birlikte bu konuşmalar da *Günlükler*'de yayımlanırdı. Daha sonra bu *Günlükler*, asılmadan evvel, asılma sırasında ya da asılma sonrasında hem okuyucularına terbiye vermek, hem de kazanç sağlamak amacıyla sokaklarda satılırdı. On dokuzuncu yüzyılda "Son Konuşmaları ve Ölmek Üzere Olanın İtirafları"nı satan kişiler; "kâğıt işçileri," "uçan kâğıtçılar," "koşuşturan çığırtkanlar" ve "ölüm avcıları" olarak bilinen figürlerdi. Bunlardan bazıları tayin edilen bölgelerde ellerinde ilan tahtalarıyla dikilirken; diğerleri birahanelerdeki, barlardaki ve meyhanelerdeki insanları boğazlayarak, cesetlerini tıp bilimine satmaktaydılar. "Ölmek üzere olanların son sözleri"ni yayan adamların sattığı bu edebiyat, çok daha geniş bir sokak kütüphanesine aitti; diyalogları, ayinleri ve hicivleri ezberden okuyanlar, hikâye anlatan ve şarkı satan kişiler

29 Ortaçağ Avrupası'nda eskiden bir ocak ya da bir evden alınan bir vergi türü (ç.n.).

30 Papazın Günlüğü, Tyburn'de İdam Edilen Suçluların Davranışı, İtirafları ve Son Sözlerine Dair Papaz Günlükleri (ç.n.).

bu kütüphanenin tedarikçileriydi.[31] Bu kişilerin, ayı yetiştiricileri, soytarılar, numaracılar, palyaçolar, akrobatlar, eskrimciler, hokkabazlar, hokus pokusçular, şaklabanlar, oyuncular, halk ozanları, şovmenler, hacıyatmazlar, kuklacılar, sahte hekimler ve ip dansçılarıyla tanışıklığı vardı. Tüm bunlar, aynı zamanda sokakta meyve, balık, sebze, iksir, ilaç, uyuşturucu, oyuncak ve düğme satıcılarının oluşturduğu eski şehir kültürünün bir parçasıydılar.[32] Sokak kültürünün büyük bir bölümü yok olduğu için, onun evrimindeki farklılıkları gözden kaçırma ve özellikle, on dokuzuncu yüzyılda ölmek üzere olanların son sözlerini bu Papaz *Günlükleri*'yle bir tutma eğilimi vardır. Hâlbuki Papaz *Günlükleri* henüz yeni bir iletişim ve yayın aracıydı. Papazın *Günlükleri*nin biçimi, onu, suçluyu mitleştiren geleneksel baladlardan farklı kılan pek çok unsuru barındırıyordu.

Bu yeni unsurlardan biri, okuyucudan teolojik taleplerde bulunmaktaydı. Bu unsur, on dokuzuncu yüzyılda, yalnızca ironik bir ret ve dokunaklı bir tevekküle karşılık verilen "Ölmek Üzere Olanın Son Sözleri"nin dini ve ahlaki duyumculuğundan çok daha fazla titizlik gerektiriyordu.[33] Papazın *Günlükleri*ndeki üslubun ikinci özgün unsuru ise, her bir hikâyedeki zamanın ve yerin doğrulanabilir olmasıydı. Papazın *Günlükleri*, efsane değil tarihti ve bu yüzden balada özgü zaman aşırı ve Viktoryen ifade tarzının duygusallığından ayrılıyordu. On sekizinci yüzyılın belgesel nitelikteki *Günlüğü,* ona yaygın bir kullanım alanı sağladı: taverna dedikodusu, okul müdürü metni, yasal-toplumsal tartışma, pratik soruşturma gibi. Bu *Günlükler* ve Londra Ağır Ceza Mahkemesi *Tutanakları*, okuyucuların yalnızca suçluları değerlendirmesine olanak sağlamakla kalmıyordu; bu *Günlükler*de ve *Tutanaklar*da aynı zamanda yargıçların ve jüri üyelerinin isimleri de yayımlandığı için, okuyucular onları da değerlendirebiliyor, takdir edebiliyor, eleştirilebiliyor ya da alay konusu yapabiliyorlardı.

31 Henry Mayhew, *London Labour and the London Poor* (1861), C. i, s. 213, özellikle "Of the Street Sellers of Stationery, Literature and the Fine Arts" başlıklı bölüm.

32 Peter Burke, *Popular Culture in Early Modern Europe* (New York, 1978), s. 94 [*Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*, çev. Göktuğ Aslan, İmge Kitabevi, 1996].

33 Lincoln B. Faller, *Turned to Account: The Form and the Functions of Criminal Biography in Late Seventeenth and Early Eighteenth Century England* (Cambridge, 1987); J. A. Sharpe, "'Last Dying Speeches': Religion, Ideology and Public Executions in Seventeenth Century England" *Past and Present*, no: 107(1985), s. 144-67.

Günlüklerde anlatılanlar, belli kısıtlamalara tabiydi. James Sheppard'ın ardından, 1718 yılında İngiltere Kralı II. James yanlısı bir suikastçı asıldı ve *Some Reasons Why It Should Not be Expected the Government Wou'd Permit the Speech or Paper of James Shepeard which he Delivered at the Palace of Execution to be Printed*[34] başlıklı bir kitapçık yayımlandı. Kitapçıkta şöyle deniyordu:

> Genellikle polis amirleri bazı özel Durumlarla ilgili Görevleri gereği, İcra Dairesi Başkanının ofisine bir kısım belgeler taşır. Bunlar, Belediye Meclisi üyelerinin ya da Yönetimle İlgili Kişilerin yetkisine bırakılır. Bu belgelerin basılıp basılmayacağına karar verme ve belirleme yetkisi bu kişilere aittir.

Kitapçığın yazarı, "ölmek üzere olan kişinin sözlerine dair izni" kaldırtmak için elinden geleni yaptı. On sekizinci yüzyıl Polis Amirleri ve Bakanları, darağacındaki bir mahkûmun bu son ifadelerine dikkat kesildiler. Hanover Veraseti'ni, özel mülkiyet doktrinini, paranın egemenliğini ya da cinsel davranışın kabul gören normlarını sorgulayan kelimeler sarf edildiğinde, müdahale etmekte çok hızlıydılar. 1725'te "Yeni Para Basan" Charles Towers asıldığında, son sözlerinin yayımı bakanlık otoritesi tarafından engellendi.[35] Sansür, *Günlükler*'deki ifadelere sınırlama getirmişti. Neyin dışarıda bırakıldığı üzerine ancak tahmin yürütebiliriz; ama bizim Tyburnografimiz, neyin içeride kalmasına izin verildiyse ona sadık kalmak durumundadır.

O zaman sosyolojimiz, mahkûmun doğumu, coğrafyası ve mesleği gibi -belli ki- görünüşte önemsiz olgulara, yayınlamaya ilişkin ticari kaygılar ve hükümet sansüründen etkilenmemiş olgulara ya da son kez konuşan mahkûmun karmaşık ve çelişkili güdülerine dayanır. Doğum tarihi, çıraklık eğitimi ve mesleki geçmiş hakkındaki veriler, çıraklığa, adli ve kilise bölgesine ait kayıtlardan temin edilebilir.[36] Bunlar bir imza kadar kişisel ve güvenilirdirler. Biraya getirildiklerinde ise bize dönemin tarihini yazmada yardımcı olabilirler.

---

34 Hükümetin, Sheppard'ın idam edildiği alandaki son konuşmasının basılmasına izin vermesinin neden beklenmemesi gerektiğine dair bazı sebepler.

35 The Ordinary's *Account*, 4 Ocak 1725

36 Peter Linebaugh, "The Ordinary of Newgate and his Account" J. S. Cockburn'un editörlüğünü yaptığı *Crime in England 1550-1800* (Princeton, 1977), adlı yapıtından, s. 246-70.

IV

1703-1722 yılları arasında Londra'daki 243 idam gününde asılan 1242 kadın ve erkeği anlatan *Günlükler*'in 237 tanesini inceledim. Bu rakamlar, bütünü etraflı bir şekilde yansıtmamaktadır. Bu, bir yıla ortalama 3 ya da 4 idam vakası düştüğü anlamına gelir; oysa bir yıl içinde idam sayısı (özel asılmalar hariç) 8'e kadar çıkmaktadır; yine de yılda çoğunlukla 6 idam gerçekleştirilmektedir. Bu çalışma, Londra yakınlarında infaz edilen idamları içermemektedir; örneğin Kennington Common'da uygulanan Surrey idamları gibi.[37] Ama araştırmamın örneklemi kesinlikle kapsayıcı olmamakla birlikte, eksik olan bazı kanıtlar açığa çıksa dahi, sonuçta bir değişiklik yaratmayacak kadar da geniştir.[38] Şimdi mahkûmun ait olduğu coğrafya, çıraklık yaptığı zanaat, meslek ve kent topografisi ile ilgili örüntüleri inceleyelim.

Tablo 3 mahkûmların coğrafi kökenini özetler.

TABLO 3:
Londra'da asılanların Doğum Yerleri, 1703-72

Doğum Yeri	Sayı	Oran
Londra	483	38.9
İngiltere (Londra dışından)	429	34.5
İrlanda	171	13.8
İskoçya	30	2.4
Doğum Yeri	Sayı	Oran
Galler	21	1.7
Diğer	42	3.4
Bilinmeyen	66	5.3

Şaşırtıcı derecede yüksek bir oranın, yani toplam rakamın dörtte birinden fazlasının İngiliz olmadığını belirtelim. İngiliz olmayanların büyük bir çoğunluğu ise, İrlandalıdır (171). İngiliz olanların neredeyse yarısının Londra dışından olduğunu da söylemek gerekir. Peki mahkûmların coğrafi kökenin ifade eden bu tabloda olağandışı olan ne? Bu örneklemi, coğrafi kö-

37 Beattie, a.g.e., 1663-1694 arası Surrey idamlarını konu edinir, s. 452-6.

38 *Günlükler*'ine ilişkin bibliyografik bir rehber ve bireylerin nerede bulunduğuna ilişkin bir mekân listesi tezimde bulunabilir: "Tyburn: A Study of Crime and the Labouring Poor in London During the First Half of the Eighteenth Century," Doktora tezi; Sosyal Tarih Araştırmaları Merkezi, Warwick Üniversitesi, 1975, C.ii, s. 844–8.

kenleri resmi belgelerde kayıtlı olan ve Amerikan kolonilerine göç etmiş Londralı göçmenlerle karşılaştırabiliriz.[39] Tablo 4 bu bilgiyi özetlemektedir.

Londralı göçmenler arasında, bu kentin dışında doğmuş olanların büyük bir çoğunluk oluşturduğunu ve iki tablo arasındaki uyumun, bir bütün olarak Londra halkı için genel bir model ortaya koyduğunu belirtelim.

Son demografik çalışmalar, Londra'ya doğru bir göç hareketinin yaşandığını düşünmemize yol açtı. On sekizinci yüzyılın ilk yarısında Londra nüfusunu korudu ve hatta yıllık hesaplara göre kent nüfusu kesintisiz göçlerle 9.000 ya da 10.000 civarında arttı.[40] Romanlarda, tiyatro oyunlarında, şiirlerde ve resimlerde olduğu kadar, adli ve yerel arşivlerde de metropol sakinlerinin başlıca toplumsal deneyimi olarak yansıtılan şey, kent dışında doğanların kente gelmeleriydi. 1757'de bir gözlemci Londra'daki yetişkinlerin üçte ikisinin, "uzak bölgeler"den geldiğini ortaya koymuştur. Westminister Genel Dispanseri'nin kayıtları, 1774–1781 yılları arasında dispansere kabul edilen 3.236 kişiden yalnızca dörtte birinin Londra doğumlu olduğunu göstermektedir. 1690 yılına ait Chamberlain Mahkeme kayıtları, çıraklık gereğince fahri hemşerilik verilenlerin yüzde 73'ünün Londra dışında doğmuş olduğunu belirtmektedir.[41] Asılanlar arasında Londra kökenli olanların oranı da, Londra'nın toplam nüfusu içindeki Londra kökenlilerin oranı kadar düşüktür.

---

39 Jack ve Martin Kaminkow, *A List of Emigrants from England to America, 1718–1759* (Baltimore, 1964).

40 Bütün yorumcular yaşam endeksinin negatif olduğu üzerinde hemfikirdirler. 1801 sayımından önce (M. D. George; Deane ve Cole) ya da sonrasında ocak vergisi beyannameleri üzerinden Gregory King'in tahminleri ışığında yapılan çalışmalarda doğum oranı bir yazardan diğerine değişmesine rağmen, ölüm oranı doğum oranını aşmaktadır. Örneğin E. A. Wrigley'nin "A Simple Model of London's Importance in Changing English Society and Economy, 1650–1750," *Past and Present*, 37 (1967) çalışmasında da Gregory King'in tahminleri kullanılmıştır. Ayrıca bkz. Roger Finlay ve Beatrice Shearer, "Population Growth and Suburban Expansion," s. 37–59, A. L. Beier ve Roger Finlay (der.) *London 1500–1800: The Making of Metropolis* (1986).

41 George Burrington, *An Answer to Dr William Brakenridge's Letter* (1757), s. 37; "Midwifery Reports of the Westminister General Dispensery," *Philosophical Transactions*, C. lxxi (1781), s. 335; D. V. Glass, "Socio-economic Status and Occupations in the City of London at the End of the Seventeenth Century," A. E. J. Hollaender ve William Kelleway (der.) *Studies in London History* (1969), s. 385–7.

TABLO 4:
Londra'ya göç edenlerin Doğum Yerleri, 1718-59

Doğum Yeri	Sayı	Oran
Londra	1203	37.0
İngiltere (Lonra dışından)	1714	52.7
İrlanda	69	2.1
İskoçya	160	4.9
Galler	64	2.0
Diğer	42	1.3

Londra'da asılanların kökeni ile Londra'ya göç edenlerin kökeni arasındaki farklılıkları ele alalım. İskoçlardan ve Gallilerden oluşan kesimin büyük bir kısmı, asılmak yerine hizmetçilik yapmaya mecbur bırakılmıştır. Öte yandan asılanların çok büyük bir kısmı, neredeyse yüzde 14'ü İrlandalıyken, göçmen hizmetçilerin sadece yüzde 2'si İrlandalıydı. Bristol, Liverpool ve Portsmouth'tan, ülke kırsalından gelen göçmenlerin görece daha yoğun olmasından, bunların asılmadıklarını, bunun yerine denizcilikle uğraşan bir topluluk oldukları anlaşılmaktadır. Asılan İrlandalıların çok büyük bir kısmını Dublin'den gelenler oluşturmaktadır. İrlandalı olanlar hariç, asılanların, ülkenin orta ve güneybatı kesimlerinden, East Anglia'dan, tekstil üretiminin düştüğü bölgelerden, Thames Valley'den ve Londra'ya erzak sağlayan bölgelerden geldikleri görülmektedir. Bu farklılıklar, on sekizinci yüzyılda Londra'ya göçün kimi spesifik örüntülerine dikkat çekebilir. Londra, İrlanda Denizi'nde başlayan İngiliz emperyalizminin girdabının tam merkeziydi. Ayrıca Londra, toplumsal işbölümü içinde iki açıdan değişken bir yere sahipti: tarımsal erzak üretimi ve tekstil üretimi.

Asılan İrlandalıların yüzde 60'ı Dublin'den geldiği için, onların Londra'ya göçü, kırdan kente değil kentten kente göç niteliği taşıyordu. William yanlılarının *coup d'etat*'sının (darbe) ardından getirilen Ceza Kanunu, İrlanda ticaretine ve sanayiine pek çok kısıtlama getirdi: Hayvan ticareti ve yün ürünleri imalatı kısıtlandı. Kolonyal ticaret ve gemi taşımacılığı ciddi ölçüde sınırlandırıldı. Swift'in de yazdığı gibi, "Doğanın bu Krallığa özgürce bağışladığı bağlantı noktalarının ve limanların bize faydası, zindana kapatılmış bir adam için güzel bir

umut kaynağı olmasından başka bir şey değildir."[42] Tyburn'de asılan İrlandalıların mesleki geçmişleri, onların tarım dışı işlerde yoğunlaştıklarını gösterir. Tablo 5, yüzde 9'dan azının tarım işçisi olduğunu; büyük bir çoğunluğununsa çırak olarak verilmiş işçiler, denizciler ya da nitelikli zanaatkârlardan oluştuğunu göstermektedir.

TABLO 5:
Tyburn'da asılan İrlandalıların Meslekleri

Meslek	**Sayı**	**Oran**
Çırak	58	27.2
Nitelikli Esnaf	44	20.6
Gemici	39	18.3
Asker	17	8.0
Tarım İşçisi	18	8.5
Hizmetçi	14	6.6
Katip, avukat ve tüccar	13	6.1
Bilinmeyen	10	4.7

Böyle bir tablo, istihdamdaki belirsizlik ve hareketlilik birkaç örnekle kolayca gösterilebilecek olmasına rağmen, istihdamda bir sürekliliği ve sabitliği ima ettiği için yanıltıcı olabilir.

Örneğin Dublinli bir şarap satıcısı olan Humphry Anger'i ele alalım. Anger, 1715'te İskoçya'daki "son isyan" döneminde İngiliz Ordusu'na askere alınır. "Servetini arttırma umuduyla İskoçya'da görevlendirilme beklentisi içindedir." Oysa İspanya'ya gönderilir. İngilizler'in Vigo'yu yağmalamasından kendisine çıkar sağlar ve sonuç olarak Charing Cross'ta bir birahane kurmayı başarır ve burayı Westminster haydutlarının ana merkezi haline getirir. Anger 1723 yılında asılır. Diğer örnek ise hasat zamanı çalışmaları için eşini ve çocuklarını İngiltere'ye getiren Martin Newland'dir. Newland yılın geri kalan döneminde Londra iskelelerinden Fransa'daki İrlanda alaylarında hizmet verecek İrlandalıları toplayarak iyi para kazandı. Bu İrlandalılara "günlük beş buçuk peni ve haftada her biri üç penilik ekmek büyüklüğünde dört ekmek" sözü verdi. Belki de Philipsburg, Fontenoy ve Dettington'daki İrlanda alaylarında hizmet etmiş olan Thomas Dawyer ve James O'Neal'i de işe

42 *A Short View of the State of Ireland* (1727-8).

almıştır. Bu kişilerin her ikisi de Tipperay'da İngiliz ekinlerini toplayan işe yaramaz çetelere katılan tarım işçileridir. O'Neal zamanını Newfounland balık çiftliklerinde çalışarak geçirmiş, Dwyer ise Gineli köleleri taşıyan gemilerde denize açılmıştır. Haydutluk yaptıkları için sorguya çekildiklerinde, her ikisi de seyyar dantel satıcısı olduklarını söylemişlerdir. James Ryan ise, Batı İrlanda'nın yoksul kulübelerinden birinde doğdu. "Evde oturmaktan bunalan" Ryan, Batı Hint Adaları'na sefer yapan bir Gine köle gemisinde işe girdi ve denize açıldı. İspanya'da Cebelitarık'ta Valon Muhafızları[43] adına savaştı; ardından son savaşlarda, "Fort Keil ve Philipsburgh kuşatmalarında General Buckley'in alayında askerlik yaptı ve burada ateşli top mermilerinden başka bir şeye sahip olamayacağını anladı ve Londra'ya gitmenin iyi bir fikir olduğunu düşündü." Soygunculuk nedeniyle idam edildi. Oysa ölmeden önce Londra'da karısının ve çocuklarının geçimini sağlamak için "nehir kenarında çalışarak, hamallık ve ayak işleri yaparak ya da duvarcıların, tuğla örme işçilerinin ve marangozların emrinde namusuyla çalışıp bir peni kazanabileceği her yolu denemişti." Londra civarında saman hasadında çalıştı. Ama metropolde geçen yıllarının büyük bir bölümünde, mevsimlik ve geçici işlerde çalışmanın yol açtığı sıkıntıyı, çeyrek penileri bakırla kaplayıp, altı penilik bozuk para gibi kullanarak azaltmaya çalıştı. Sonunda 1743'te asıldı.[44]

Bu nedenle, çıraklık eğitimi almamış ya da şehirdeki imalathanelerde iş deneyimi olmayan bu İrlandalılar için bile, Londra'ya giden yol çok çeşitli mesleklerden geçiyordu. Göç eden İrlandalılar, kıdemli asker, denizci, seyyar satıcı, kaçak asker yakalama subayı, inşaat işçisi, duvarcı, tarım işçisi ya da kalpazan olarak Londra'ya geliyorlardı. Onlar, şehrin ileri gelenlerini soymak için Londra'ya yerleşen taşralılar değillerdi. Göç edenlerin büyük çoğunluğu, geleneksel toplumdaki kendi içine kapalı, "organik" toplulukların birer üyesi olmaktan ziyade, köyde doğmuş olmalarına rağmen köylü olmayan, kendile-

43 Valon Muhafızları, bugünkü Belçika'da özellikle Katolik Valon'da silah altına alınmış bir piyade kolordusuydu. Valon Muhafızları, İspanya'nın iç güvenliğinden ve kamu düzeninden sorumlu elit bir kurum oluşturmuş ve en sonunda bir alay olarak İspanya Kraliyet Muhafızlığına dâhil edilmişlerdir (ç.n.).

44 The Ordinary's *Account*, 9 Eylül 1723, 7 Nisan 1742, 27 Eylül 1736, 3 Mart 1737 ve 13 Nisan 1743.

rini kıt kanat geçindirmek için yaratmış oldukları savunmacı kurumlardan gelen birkaç Avrupa ülkesinin ve bazen de üç kıtanın dünya vatandaşıydılar. Londra'ya gelenler, modernitenin sözleşmeye ve kişisel olmayana dayalı işleyişine uyum sağlama konusunda zorlanmadılar ve travmatik şoklar yaşamadılar. Londra'daki gece evleri, brendi-mahzenleri, genel evler biçimindeki diğer kurumlar; Afrika, Batı Hint Adaları ve Kuzey Amerika'da olduğu kadar, İrlanda, İspanya, Fransa, Flandra ve Almanya'daki Hanoverci imparatorlukla girdikleri savaştan ya da bu imparatorluğa rağmen hayatta kalma mücadelelerinden kazandıkları bilgeliğin barınakları haline gelmişti. 1768 nehir taşımacılığı grevinde de olduğu gibi, Londra işçi sınıfının kendi deneyimini kozmopolitleştirmek üzere, Londra'nın gözenekleri arasından yolunu bulup ara sıra su yüzeyine çıkan şey, bilgelik ve deneyimdi.

Tablo 6'yı inceleyecek olursak, İngiltere'de şehre göç dinamiğinin İrlanda'daki ile benzerlikler taşıdığını görürüz.

TABLO 6:
Londra dışında doğup Tyburn'da asılan İngilizlerin Meslekleri

Meslek	**Sayı**	**Oran**
Çırak	153	26.4
Nitelikli Esnaf	188	32.4
Gemici	37	6.4
Asker	33	5.7
Tarım İşçisi	77	13.3
Hizmetçi	51	8.8
Bilinmeyen	41	7.0

Tabloda da gördüğümüz gibi, Londra dışında doğan İngilizlerin yaklaşık yüzde 12'si gemici ya da askerdir. Gemici ve askerlerin deneyimleri, uluslararası düzeyde örgütlü ve zora dayalı mülksüzleştirme pratikleri ile ilişkilidir. Onlar için Londra yolu, beş kıtayı ayıran deniz yollarından ya da Flandra'dan Bergen-op-Zoom, Maestricht, Dettingen ve Fontoney'in çamurlu yollarından geçmekteydi.

Bu insanlar, on sekizinci yüzyıl İngiliz kapitalizminin gerçekliklerini, şehirleşmiş Londra'nın sosyoloji sahnesine çıkmadan çok önce deneyimlemişlerdi. Londra'ya gelirken yitirdikleri dünya, geldiklerinde buldukları dünyaya çok benziyordu. Elbette insan alt güvertede üst güvertedekinden farklı

bir yüz ifadesi takınır ve elbette Cumberland Dükü tarafından incelenirken, bar sahibiyle askerden firar etmeyi planlarken olduğundan farklı davranır. Bu anlamıyla, Londra'ya gelen bu göçmenler, kentin onlardan talep ettiği "role" çok aşinaydılar. Tıpkı tarlada ya da gemide olduğu gibi, Londra'da da nakit para hemen her şeyi satın alabilirdi: Yaşlı Bay Gory, dil dersi almaya ihtiyaç duymadan, Avrupa'da açıkça konuşuyordu.

On sekizinci yüzyıl romanlarını sevenler arasında Londra, emperyalizmin merkezi bir "kent"i oluşundan ziyade, "modası" ve "mevsimi" ile tanınıyordu. Werner Sombert, merkantilist metropolün genişleme "nedeninin özünde tüketim yoğunlaşması" olduğunu yazar; kısmi ama temel bir gerçeği ifade eder bu yargı. "Sermayenin hâkim olduğu yerde, sanayi etkin olur; devlet gelirinin hâkim olduğu yerdeyse aylaklık" diye yazar Adam Smith.[45] *Rantiyecinin* serveti kendisini, kumar masalarında, kokpitlerde, tiyatrolarda, kahvehanelerde, lüks hayatlarda ve çizim odalarında gösterir. Özentili, gösterişçi tüketim, dönemin büyük romanlarında mizah konusu olmuştur.

İncelediğimiz dönemde darağaçlarını ziyaret eden daimi ve çalışkan gözlemci, darağaçlarındaki kurbanların yüzde 8'inin soylulara çalışan ve yüzde 65'nin ise Londra dışında doğmuş olan ev hizmetçileri olduğunu fark edecektir. O dönemin edebiyatında ne kadar da önemli bir konu! Kilise idaresindeki bir bölgeden üniformalı bir uşak olarak öğretmeninin peşinden Londra'ya gelen, tiyatrolarda ve kurullardaki isyanlarda belki biraz fazla ön saflarda yer alan Joseph Andrews'in öyküsünü hatırlayalım. Efendisi Sör Thomas Booby'nin babacan korumacılığı onu, daha da yozlaşmaktan ve bir hovardaya verilecek cezadan kurtarır. Benzer bir biçimde, ıslahevinde yetişen "yoksul Wiltshire delikanlısı" Humphry Clinker, Matthew Bramble tarafından işe alınarak, Londra'ya götürülür. Londra'daki "berbat bir aptallık ve yozlaşma ortamında, oradan oraya sürüklenmekten, yalpalamaktan, koşuşturmaktan, itilip kakılmaktan, parçalanmaktan ve çarpışmaktan" başka bir şey yoktu. Bramble bu insanların "pisliklerini ve angaryalarını bırakıp, işe alınma ümidiyle, çalışmak zorunda kalmaksızın lüks içinde yaşayabilecekleri ve şık kıyafetler giyebilecekleri Londra'ya

45 Werner Sombart, *Luxury and Capitalism* (Ann Arbor, 1967), s. 24 [*Aşk Lüks ve Kapitalizm*, çev. Necati Açа, Pharmakon Yayınları, 2013]; Adam Smith, *The Wealth of Nations* (1776), kitap 2, bölüm 3 [*Ulusların Zenginliği*, çev. M. Tanju Akad, Alan Yayıncılık, 2002].

üşüştüklerinden" yakınır, çünkü ona göre "aylaklık insanın doğasında vardır." Londra'da Humphry Clinker, ona iyilik yapan ustasıyla arasında manevi bir eşitlik talep etmeyi öğrenir; bu eşitlik arzusu neredeyse asılmasına neden olacakken ustasının tam vaktinde yaptığı arabuluculuk sayesinde kurtulur. Sör Thomas Bobby'nin ve Matthew Bramble'in babacan korumacılığı, üç ayda bir toplanan ceza mahkemesi, hapishane disiplini ve darağaçlarıyla karşıtlık içindedir. Korumacı iyi duyguları öne çıkaran on sekizinci yüzyıl romanı, para harcamak için şehre gelen soylu *rantiyecinin* bakış açısını ifade eder. Dolayısıyla emek disiplini ve emek arzı meselesi, yukarıda sözü edilen Londra soylularının oluşturduğu asalak ve aylak sınıf tarafından bir "hizmetçi sorunu" olarak görüldü ve bu yüzden klasik yazarlar arasında, ev hizmetçilerinin itaatsizliklerini, küstahlıklarını ve açgözlülüklerini kaleme alarak patronlarını pohpohlamayı reddeden çok az yazar vardı. Tyburnografi, bu yaygın bakış açısının seçici bir bakış açısı olduğunu hatırlatır.

Çırak ya da tarım işçisi olarak hayata atılan Londra göçmenleri özellikle önemliydi. Zira onlar Tyburn'de asılanların yaklaşık yüzde 40'ını oluşturmaktaydı. Londra, manüfaktür üretimin merkeziydi. Bu özelliğiyle İngiltere'nin geri kalanıyla karşıtlık içinde değildi; Londra'da belli iş alanlarındaki sınıf ilişkileri, İngiltere'nin diğer kentlerine göre daha gelişmişti, ama bu, Londra ile diğer kentler arasında niteliksel bir karşıtlık yaratmıyordu. Üstelik ulusal pazardaki toplumsal işbölümü içinde Londra manüfaktür üretiminin bütünle entegrasyonu uyumluydu, ama elbette yatırımcıların bakış açısından bakıldığında, koşullar gereği, başka alanlara yatırım yapmak daha az ya da çok kârlı olabilmekteydi.[46] Tekstil üretiminde bu "koşullar," bölgesel uzmanlaşmanın hızlı bir değişim geçirmesiyle kökten değişti: (1) East Anglia ve İngiltere'nin güney batısındaki sektörler zayıfladı; (2) Londra'da üretim tarzında yeni denemeler gerçekleşti ve (3) kuzeyde büyük bir yeniden yapılanma yaşandı. Bu süreci dokuzuncu bölümde daha yakından inceleyeceğiz. Tarım işçilerine baktığımızda ise Londra'nın hâlâ bir taşra şehri olduğunu hatırlarız.

Yüzyılın sonunda yazan ve Middlesexli "yenilikçi" bir çiftçi olan John Middleton, Londra'nın, çevresindeki kırsal böl-

46 John Chartres, "Food Consumption and Internal Trade," a.g.e. Beier ve Finlay, s. 168-196; F. J. Fisher, "The Development of the London Food Market, 1540-1640," *Economic History Review*, C.v (1934-5).

gelerle doğrudan ilişkisini bir dizi eş merkezli yörünge ilişkisi gibi hayal etmemizi ister. Londra'yı kuşatan bu yörüngelerden ilki, Londra'nın yiyecek pazarları için üretim yapan, fidanlık ve bahçe tarımcılığının hâkim olduğu kasabalar ve köylerden oluşuyordu. Bu ilk yörüngenin etrafında, varlıklı vatandaşların villalarından, kır evlerinden ve inziva köşelerinden oluşan ikinci yörünge vardı. Son olarak, Londra'ya erzak temin eden Middlesex çiftçilerinden oluşan en büyük yörünge yer alıyordu ve bu çiftçiler üçe ayrılıyordu: Kentteki işlerinin yanında tarımla uğraşan çiftçiler; sermayelerini başka bir yerden toplamış olup, tarımı emekliye ayrılma olarak değerlendiren çiftçiler ve profesyonel çiftçiler.[47] Şehir ve taşra arasındaki bu bütünleyici işbölümü, on sekizinci yüzyıla özgü değildi. Londra'nın, tarımsal üretimin bölgesel uzmanlaşması üzerindeki etkisi Tudor döneminde başlamıştı. Şaşırtıcı olan ise, 200 yıl sonra tarımsal ürünlerin mübadelesindeki bir uyumun, emek hareketindeki antagonizmayla birlikte varolduğunun söylenmesidir; oysa bu emek hareketi, yumurta, süt, bezelye, çilek, tahıl, hindi, büyükbaş hayvan ve elmaların önce şehre sonra gerisin geri kıra doğru hareketinin (bu döngü, insan gübresi ve çöplerden beslenmiyordu) temel bir yanını oluşturuyordu.

"Ana baba olarak gördükleri toprak, onları koynundan çıkarıp sürgüne gönderdi; artık tembel tembel emecekleri toprağa sahip değiller; endüstri onları bir araya topladı, emek onlara destek olmalı ki çocuklarını büyütebilmek için daha çok üretebilsinler." Bu nedenle, Steuart'ın tarımda mülksüzleştirme ve birikimin genişlemesine dair formülasyonu dikkate değerdir. "Sırf toprağı pullukla sen sürüyorsun diye toprağın gücünün karşılığı olan ürünü sen almayacaksın. Ürünü zenginler yiyecek ve sen bir serseri ve kaçak olacaksın yeryüzünde." İşte bu yüzden, Newgate Papazı, Tanrı'nın Kabil'i lanetlemesi gibi Newgate'teki tarım işçilerini lanetlemektedir.

Ömürleri Tyburn'deki darağaçlarında son bulan tarım işçileri, gerçekten yeryüzünde birer kaçak ve serseriydiler; ama onları, ana baba olarak gördükleri topraktan ayıran yalnızca Tanrı'nın gazabı değildi, aynı zamanda yeni zenginlerin yasaları ve adli kararları, ortak ve ekilmemiş arazileri çitlemeleri, toplulukların elinden almaları, İrlanda'da kırsal tarım karşıtı ceza yasası, Kuzey İskoçya'daki bunalım ve rant geliri ile ücret

47 *A View of Agriculture in Middlesex* (1798), s. 51.

geliri arasındaki "makasın açılmasıydı." Henry Grover, gündelik işçilik yaparak geçiniyordu. Southwark'ta iğdiş edilmiş kahverengi bir beygir satarken yakalanmadan evvel Luton, Hampstead ve Hertford'da günlük ya da aylık sözleşmelerle çalışmıştı. 1751'de asıldı.[48] Hayatının büyük kısmında "burada yetişen insanların yaptıkları gibi kendi işini yaptı, kendi etini yedi ve mücadele etti." Londra'ya göçenler arasında asılanların yüzde 13,3'ü iş bulma mücadelesi veren tarım işçileriydi. Londra, "adadaki ticaretin hayat damarlarındaki kanı emdiği" için, istihdam arayışına da öncülük etmekteydi. Örneğin, madeni para kesiciliğinin ve demirciliğin kırsala ait olması gibi; vagonla taşıma, nakliye, sürü gütme, pazarlık yapma, harman dövme, bakliyat üretimi, bahçecilik, şerbetçi otu yetiştirme, saman yapma ve süt sağma da Londra'ya ait tarım hizmetleriydi.

Kırsal kesimin çevresinde kente özgü fabrika, sefa bahçeleri, tüccar banliyöleri gibi adacıklar yer alırken, kent içinde de özellikle batı, doğu ve kuzey yol çıkışlarında yoğunlaşmış olan kırsal adacıklar bulunmaktaydı. Bu noktalarda (Clerkenwell, Piccadilly, Smithfield, Stepney, Southwark) hangarlar, ahır görevlileri, saraçlar, nalbantlar, ağıllar, hanlar, pansiyonlar ve tekerlek tamircileri vardı. On dokuzuncu yüzyılda, Fields'deki St Giles Kilisesi, soyguncuların mesken tuttuğu yer olarak bilinmekteydi. Böyle bilinmesinin nedeni St Giles Kilisesi'nin sürekli değişen bir nüfusa ev sahipliği yapmasından kaynaklanmaktaydı, çünkü Tottenham Court Caddesi boyunca uzanan kuzey-güney anayolunun ve Oxford Caddesi ve High Holborn boyunca uzanan batı-doğu anayolunun kesişim noktasında yer alıyordu. Bu kesişim noktası, taşra halkı için ucuz, oda oda kiralanan evlerin, cin satan dükkânların ve tavernaların merkeziydi. John Burton, Croydon'da doğmuştu ve Surrey'de tarım işçiliği yaparak geçiniyordu. Ara sıra Londra'ya giden at arabalarında ve çiftlik yapımı vagonlarda sürücülük yapıyordu. Papazın gözlemlerine göre, "her türden kötülükle anlaşma yaptığı" St Giles Kilisesi'nde konaklıyordu. Yine papazın gözlemlerinden anladığımız üzere, yemek hariç haftalık 4 şilin ücret alıyordu. İki tane yün şapka çalmaktan asılmıştı.[49]

Bir soygun ya da hırsızlığın arkasında yatan geçici ve gü-

48 Sir James Steuart, *An Inquiry into the Principles of Political Economy*, (der.) A.S. Skinner, C. i (Edinburgh, 1966), s. 67; The Ordinary's *Account*, 25 Mart 1751.

49 The Ordinary's *Account*, 17 Şubat 1744.

vencesiz istihdam, Londra çevresindeki tarımsal üretimin mevsimlik iş gücü ihtiyacını yansıtmaktaydı. Londra çevresindeki tarımsal üretim, yılın belli dönemlerinde, özellikle tahıl ürünlerinin hasat zamanı olan Ağustos'ta ve Eylül'de yoğun bir emek gücüne ihtiyaç duymaktaydı. Ama bundan önce, yani bakliyat üretimi mevsiminde ve Chelsea, Kensington, Lambeth, Knightsbridge, Hammersmith ve Richmond'daki sebze ve meyve hasadı döneminde de ta Kuzey Galler'e kadar uzanan bölgelerdeki tarım işçilerine ihtiyaç vardı.

William Holloway, Middlesex'te tarım emeğine olan ihtiyacın yoğun olduğu dönemler dışında çalışmak için bölge dışına gidebiliyordu. Emekçi bir anne babanın çocuğu olarak Berkshire'da dünyaya gelmişti. Kırsalda iş bulamadığında, Londra'da Bayan Weymouth'un ve Bayan Grey'in tahtırevanını taşırdı. Marylebone ve Hampstead arasında soygunculuk yapmak suçundan asıldı.[50] Asıldığında 26 yaşındaydı. Londra ve Londra dışında doğan suçlular arasında bulduğumuz tek önemli ayrım, Londra dışındakilerin ortalama ölüm yaşıdır. Londra doğumlu olanların ortalama ölüm yaşı genellikle yirmilerin başıyken; Londra dışı doğumluların ortalama ölüm yaşı birkaç yıl daha geç, yirmilerin sonu ya da otuzların başıdır. Bu bulgu çok şaşırtıcı değil; zira iş bulma mücadelesi için Londra'ya gelenlerin, genellikle işe daha geç girip, daha geç hayata atıldıklarını tahmin edebiliriz. Londra'ya göç edenler, bu kararı hayatlarının herhangi bir evresinde varmış olabilirler.

On sekizinci yüzyıldaki kent-kır koşulları; kentin emperyal işlevleri, asalak ve üretken olmayan gelir biçimlerinin yoğunlaşması ve kentteki işbölümünün sınıfsal ilişkileri ile kırdaki işbölümünün sınıfsal ilişkileri arasındaki tamamlayıcılık ile ayırt edilir. On sekizinci yüzyıl başındaki üretimin temel ilişkisi çıraklık ilişkisidir ve darağaçlarının da tanıklık ettiği üzere, çıraklık krizdedir.

V

Tyburn'de asılan İrlandalıların yüzde 48,8'i; Londra dışında doğan İngilizlerin ise yüzde 58,8'i çalışmaya çıraklık yaparak başlamışlardı. Her iki grup içinde çıraklığı tamamlama oranı yüzde 81'dir. Asılan 625 Londralıdan 252'si (yüzde 40'ı) çıraklık yaparak işe başlamıştı. On sekizinci yüzyılın ilk yarı-

50 A.g.e., 21 Aralık 1739 ve 24 Ağustos 1763.

sında Tyburn'de asılan 1242 kadın ve erkeğin, 498'inin (yüzde 40'ı) bir zanaat dalında çıraklık yaparak işe başladıklarını elimizdeki biyografilerden anlamış bulunmaktayız. Bunları, çıraklık yapan kişilerden oluşan diğer iki listeyle – vergiye tabi sözleşmesi olanların ve Amerika'ya gitmek için kendilerini geçici köle olarak satanların listesiyle- karşılaştırdığımızda, asılan kişilerin toplumsal bileşiminin, bir bütün olarak Londra'daki yoksul ve çalışan nüfusun toplumsal bileşiminden ne ölçüde farklı olduğunu görebiliriz.

İlk liste, 1709 tarihli "Mumdan sabit vergi toplanmasını ve Kraliçe'ye gerekli miktarın üretimini arttırmak için, tezgâhtarlara ve çıraklara belli miktarda ücret ödenmesini öngören Yasa"dan türetilmiştir. Bu yasa, sadece savaşa para toplamak amacıyla yürürlükten geçmiş olmasına rağmen, 1710 yılında "kalıcı" hale getirildi ve ancak bir yüzyıl sonra kaldırıldı. 1710 ile 1762 yılları arasında çeyrek milyon kayıt yapıldı. Bunlar, Society of Geneologists (Soykütükçüler Derneği) tarafından alfabetik sırayla otuz üç cilt şeklinde düzenlendi.[51] Bu ciltlerden rastgele 1000 olguyu kapsayan bir örneklem seçtim. Buradaki bilginin, asılmış çırakların listesiyle karşılaştırılması, iki yönden eksik bir resim verecektir. İlk olarak, bu yasa uyarınca kayıt altına alınmayan ya da yapılmayan ödemelerin kapsamını tam olarak belirleyememe rağmen, özellikle kurumsal bir belediyenin "iznine" gereksinim duymayan işlerde bunun belirlenmesi önemli olabilir.[52] İkincisi, 1709 Yasası, Büyük Britanya genelindeki çıraklarla ilgilidir ve böyle bir karşılaştırma, Londra'daki iş örneklerinin kapsamı, bir bütün olarak İngiltere'deki iş örneklerinin kapsamından sapma gösterebilir ve bu da hatalı çıkarsamalara yol açabilir.

İkinci liste, 1718 ila 1759 arasında Amerika'ya bağlı göçmenlerin kalan kayıtlarından elde edilmiştir.[53] 3117 "Amerika'da Hizmet Anlaşması"nın neredeyse yarısı, göçmenin deneyim kazandığı işkoluyla ilgili bir açıklama içermektey-

51 Guildhall, Society of Genealogists, *The Apprentices of Great Britain, 1710-1762, extracted from the Inland Revenue Books at the Public Record Office*, 33 cilt (Elyazması, 1921-8).

52 Surrey Record Society, *Surrey Apprentices from the Registers in the Public Record Office, 1711-1731* (Londra, 1726), cilt x, giriş.

53 Kaminkov, a.g.e., Ayrıca bakınız, A. Roger Ekrich, "Bound for America: A Profile of British Convicts Transported to the Colonies, 1718-1775," *The William and Mary Quarterly*; üçüncü seri, 42 (1985), s. 184-200.

di. Londralı olduğunu söyleyen 618 esnafı bulup, sadece "işçi" olarak listelenmiş 63 kişiyi bu toplam rakamdan çıkarttım.

Asılanlar içerisinde 112, göçmenlerde 89 ve vergiyle çalışan çıraklarda 110 farklı işkolundan söz edilmektedir. Toplamdaysa 180 değişik işkolu vardır. Bu üç listeyi nasıl karşılaştırabiliriz? İki yöntem ileri sürülebilir: İş kollarını gruplara ayırabiliriz ya da sadece her listede en yaygın görülen işkollarını ele alabiliriz.

Sınıflandırmayla ilgili problem, işbölümüne ilişkin katı varsayımların yapılması gerekliliğidir ve bu katı varsayımlar, toplumsal üretimdeki sınıf ilişkilerinin doğasıyla ilgili önemli soruları önceden belirleyebilir. On altıncı yüzyılda Norwich'te işkollarının yapısına dair çalışmasında Profesör Pound, işkollarını emek araçları ve emek ürününün kullanımına göre sınıflandırmıştır.[54] Pound'un işkolu tipolojisini Şekil 1'de gösterdim. Her sütuna ait kategorinin ardında çok sayıda farklı meslek bulunduğunu hatırlamakta fayda var:

Yiyecek ve İçecek: Erzakçılar, tavukçular, manavlar, bahçıvanlar, balıkçılar, içki damıtıcıları, kasaplar, fırıncılar, şarap satıcıları, değirmenciler ve çikolata üreticileri.
İnşaat: Tesisatçılar, camcılar, duvarcılar, baca temizleyicileri, tuğla örücüler, marangozlar, sıvacılar, boyacılar, arduvaz döşeyicileri, cam zımpara işçileri, cam kesme işçileri ve doğramacılar.
Tekstil: Dokumacılar, ip eğiriciler, yelkenciler, sıcak presçiler, boyacılar, ipek masura sarıcıları, çorap süslemecileri, çamaşır baskı işçileri, patiska baskı işçileri ve keten üreticileri.
Metal ve Benzerleri: Dökümcüler, hırdavatçılar, tüfek ustaları, gümüşçüler, kılıç imalatçıları, gümüş kesim işçileri, saat imalatçıları, çilingirler, iğne imalatçıları, kopça imalatçıları, süzgeç imalatçıları, gümüş kaplama işçileri, pirinç işçileri, cerrahi alet üreticileri.
Deri ve Benzerleri: Eldiven üreticileri, dericiler, sepiciler, yaka

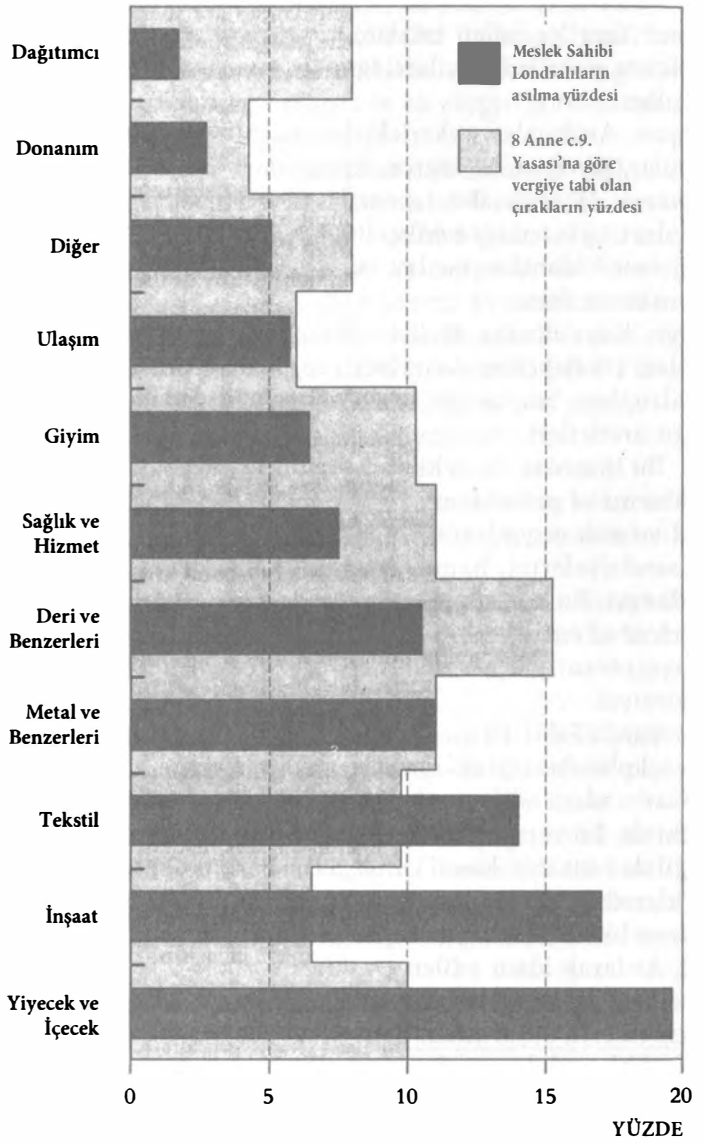
54 J. F. Found, "The Social Structure and Trade Structure of Norwich, 1525-1575," *Past and Present*, no. 34 (Haziran 1966), s. 57. Ürün ve ürün kullanımının yanı sıra, Porphyre Petrovich, "Recherches sur la criminalite a Paris dans la seconde moitie du XVIII siecle," *Crimes et criminalite en France 17-18 siecles*, der. A. Abbiateci ve diğerleri, *Cahiers des Annales*, c. xxxiii (Paris, 1971) adlı çalışmasında işkolu yapısı sınıflandırmasını geliştirirken diğer iki kriteri, yani işveren ve emek gücünün yasal sahibini kullanır.

imalatçıları, ayakkabı imalatçıları, nalın imalatçıları, ayakkabıcılar, ökçe imalatçıları.
Sağlık ve Hizmet: Cerrahlar, eczacılar, aşçılar, peruk imalatçıları, avukatlar ve memurlar.
Giyim: Terziler, balen imalatçıları, kadın terzileri, şapkacılar, sepiciler, yaka imalatçıları, iğne işi yapanlar ve pantolon imalatçıları.
Ulaşım: Arabacılar, tekerlekçiler, nalbantlar, yük arabacıları, sucular, faytoncular, fayton imalatçıları ve gemi imalatçıları.
Donanım: Döşemeciler, tornacılar, doğramacılar, sandalye imalatçıları, oymacılar ve dolap imalatçıları.
Dağıtımcı: Manifaturacılar, tuhafiyeciler, kumaşçılar, çerçiler, mum üreticileri.
Diğer: Kuyumcular, fildişi tornacıları, kutu imalatçıları, fıçıcılar, çömlekçiler, paketleyiciler, kömür ocağı işçileri, boru imalatçıları, haritacılar, baskı kalıpçıları, matbaacılar, kart ve kâğıt üreticileri.

Bu insanlar, on sekizinci yüzyıl Londra'sını *yarattılar*: sokaklarını ve pazarlarını, tuğlalarını ve çan kulelerini, gemilerini ve yük vagonlarını, kılıçlarını ve tüfeklerini, masalarını ve sandalyelerini, hamur işlerini ve biralarını, yeleklerini ve botlarını. Bu metropolün uçsuz bucaksız maddiliği, onların kolektif el emeklerinin ürünüydü. Bu yüzyıl, *homo faber* (alet yapan insan) yüzyılıydı. Onlar, *üretici sınıf*ın kadınları ve erkekleriydi.

Şimdi Şekil 1'i inceleyelim. Tekstil, inşaat ve yiyecek-içecek işkolundaki çırakların idam edilme oranı, vergiye tabi çırakların idam edilme oranından çok daha fazlaydı. Bu durum belki de, bu tür grupların ülke genelini kapsayan örneklemde değil de kent örneklemi içinde daha baskın olmaları gerçeğiyle açıklanabilir. Yiyecek ve içecek grubunun farklılık göstermesi, sadece bir işkolunun, kasapların farklı olmasından kaynaklanır. Asılarak idam edilen çırakların yüzde 10'u kasapken, bu işkoluna yalnızca vergiye tabi çırakların 3,3'üyle sözleşmeli göçmenlerin 1,6'sı aittir. Benzer şekilde, tekstil kategorisindeki farklılığa dokumacıların göreli hâkimiyeti neden olmuştur. Bu farklılıkların büyük bir önemi vardır ve bunları daha sonra ele alacağız (Bölüm 6 ve Bölüm 8).

Belli işkollarının incelenmesi daha az problemlidir. Tablo 7 sınıflandırma problemlerine meydan vermemektedir.



Şekil 1: İşkollarının yapısı

TABLO 7:
Üç grupta sayısı en çok olan on işkolu

İşkolu	Sayı	Oran
Asılan		
Dokumacı	46	9.6
Kasap	45	9.4
Ayakkabı İmalatçısı	34	7.1
Berber ve Perukçu	23	4.8
Marangoz	21	4.3
Nalbant	17	3.5
Sucu	15	3.1
Tuğlacı	14	2.9
Fırıncı	14	2.9
Bahçıvan	12	2.5
TOPLAM	241	50.4
Vergilendirilen		
Ayakkabıcı	90	8.9
Terzi	63	6.2
Berber ve Perukçu	54	5.3
Kumaşçı/Tüccar	38	3.7
Fıçıcı	37	3.6
Kasap	34	3.3
Fırıncı	29	2.8
Doğramacı	23	2.2
TOPLAM	463	45.3
Sözleşmeli Göçmenler		
Marangoz	53	8.7
Dokumacı	50	8.2
Ayakkabıcı	39	6.4
Tuğlacı	33	5.4
Terzi	30	4.9
Memur/sayman	24	3.9
Doğramacı	18	2.9
Berber ve perukçu	18	2.9
Fıçıcı	17	2.7
Nalbant	16	2.6
TOPLAM	298	48.6

Bu üç grup arasında iki benzerlik dikkat çekicidir. İlki her grupta en fazla yer alan işkolunun toplamı, tüm toplamın yarısını oluşturmaktadır. İkincisi, üç grupta da sayısı diğerlerine göre fazla olan ortak bir işkolu vardır. Bunlardan üçü (dokumacı, marangoz ve berber/perukçu) üç örneklemde de yer almaktadır. Bu dört işkolunu, her üç gruptaki sayısı en fazla on işkolunun oranıyla ilişkisi ile ele aldığımızda aşağıdaki rakamlara ulaşırız: asılanlar içerisinde yüzde 51; vergiye tabi işkolları içerisinde yüzde 54 ve sözleşmeli göçmenler içerisinde yüzde 52. Üç ya da dört işkolu, asılanlar grubunda yer almakla beraber, vergiye tabi ve sözleşmeli göçmenler grubunda yer almamaktadır. Kasaplık ve fırıncılık işkolu, asılanlar ve vergilendirenler gurubu içinde yer alsa da sözleşmeli göçmenler grubuna dâhil değildir. Bu oranların örtüşmesi, örneklemlerin Londra'daki işkolu yapısını bir bütün olarak temsil ettiğini düşündürmektedir. Peki bu bulgunun önemi nedir?

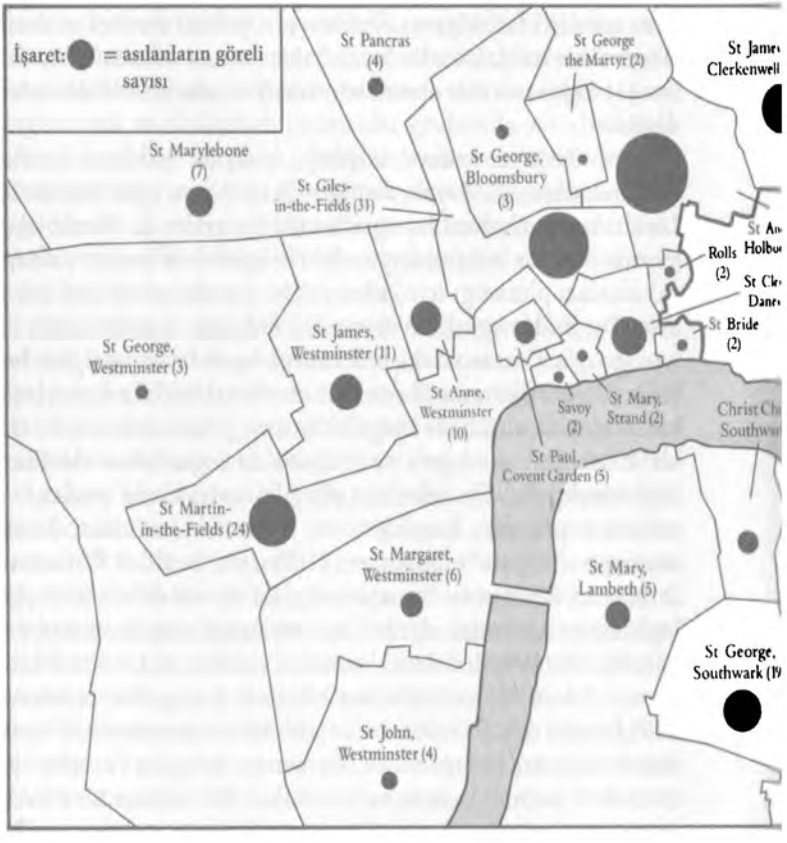
On sekizinci yüzyılda çalışan ve yoksul insanların tarihi, onların içsel tabakalaşmasının, bir yanda serseri, suçlular ve "ayaktakımı," diğer yanda da zanaatkârlar, çıraklar ve ustabaşılar arasındaki derin uçurumla ayırt edildiği varsayımından ziyadesiyle etkilenmiştir. Bu görüşün doğrulanmasında en büyük çabayı büyük Londra tarihçisi George Rudé göstermiştir; yine de bizi nitelendirmeye iten şey, kendi araştırma sonuçlarımızdır.[55] Dr. Rudé'un Londra'nın yoksul emekçisine duyduğu ilgi, 1736, 1768-9 ve 1780 yıllarında emek hareketinin yaygın, kolektif ve doğrudan eyleme kalkıştığı olağanüstü uğraklara odaklanır. Rudé, halk ayaklanmalarına katılanların "ücretli" kesime ait olduğunu, "suçluların, serserilerin ya da en yoksulların" bunlara pek az katıldığını keşfeder. Rudé, Londra'daki "alt tabaka"yı üç gruba ayırır. İlki, "usta ve ustabaşı olan küçük esnaf ve zanaatkârlar;" ikincisi, "az ya da çok düzenli işlerde çalışan vasıfsız işçiler; hamallar, sucular, su taşıyıcıları, gündelik işçiler ve hizmetçiler;" üçüncüsü, "muhtaçlar, dilenciler, evsizler, aylaklar, yarı işsizler, kadın terziler ve ev işçileri, suçlular, fahişeler ve daha saygın işçiler tarafından tamamen küçümsenen ve reddedilen lümpen proleterler (Marx'ın sonraki terimi)." Bu tabakalaşma, yoksul emekçinin farklı kesimlerinin asıl mesleklerine dayandığından, bu tabakalaşmayı teyit etmek

55 *Wilkes and Liberty: A Social Study of 1763 to 1774 (1962), s. 15* ve *Paris and London in the 18th Century: Studies in Popular Protest* (1970), s. 50-51.

zordur. Eğer Rudé'un "fakir fukara," "boş gezenin boş kalfası," "ayak takımı," "kenar mahalle sakini," "potansiyel suçlu" gibi farklı ifadelerle adlandırdığı insanları araştırmanın bir yolu varsa; bu yol kesinlikle, Papazın asılanlar hakkında yazdığı *Günlük*'tür. Yine de buna ilişkin bir çalışma, "suç grupları"nın meslek yapısının bir bütün olarak Londra "alt tabakası"nın meslek yapısıyla benzerlik taşıdığını açıkça göstermektedir. Ama mesleki farklılaşma denilen şey, yoksul emekçi grubun, "saygın" bir üst tabaka ile "suçlu" alt tabaka arasında bölünebileceği bulgusunu elde etmek için kendi başına yeterli bir neden değildir.

Dr. Rudé'un ortaya koyduğu çalışma yalnızca mesleki tabakalaşmaya dayalı değildir: Bu çalışma aynı zamanda, Londra'nın toplumsal topografisinde bir ayrım da önerir, ama burada papazın sorumluluğundaki bölgeye dair toplumsal yapı çalışmaları olmadığı için, sorun daha ziyade varsayıma dayalıdır. Dr. Rudé coğrafi bölünmenin, nüfusun ücretli kesimi ile "suç grupları" arasındaki bölünmeyi karakterize ettiğini belirtir. Ücretli kesimin Shoreditch ve Spitalfields'in kuzeyinde kilise idaresi altındaki bölgelerde; suç gruplarının ise St Giles Kilisesi, St. Andrew's ve Holborn'da çoğunlukta oldukları söylenmektedir. On sekizinci yüzyıl Londrası'nda mesleki ve sınıfsal topografya konusu O. H. K. Spate tarafından da ele alınmıştır.[56] Spate'in bulguları, Holborn'u, St Giles Kilisesi ve St Martin Kilisesi'ni, "sanayi bölgeleri ve esnaf konutlarıyla" "eğlence ve çapkınlık alanları"nın bir arada olduğu, papaz yönetimindeki bölgeler olarak resmeden bir haritada temsil edilmiştir. Tyburn'de asılanlardan elimizde biyografisi olanların 625'i Londra doğumludur. Papaz, bunların arasından 150'sinin nerede doğmuş olduğunu belirtememiş, yalnızca "Londra" ya da "Şehir" yazmakla yetinmiştir. Kalan 475 kişinin Londra'da doğdukları bölgeler Harita 2'de gösterilmiştir. Asılanların büyük çoğunluğu St Andrew's, Holborn ve St Giles doğumludur; sırasıyla 28 ve 31. Bu rakamlardan buraların "en tehlikeli semtler" oldukları sonucuna varılabilir; ancak iki diğer şey de göz önünde bulundurulmalıdır. İlk olarak St Martins hariç bunlar ve St Andrews, yüzyılın ortasında en yoğun nüfuslu iki semtti: St Andrews 30.000, St Giles yaklaşık 35.000 nüfusa sahipti-

56 O. H. K. Spate, "The Growth of London," H. C. Darby (der.) *Historical Geography of England Before 1800* (Cambridge, 1936) , s. 529-48.



Harita 2: On sekizinci yüzyılda asılan Londralıların doğdukları bölgeler veya yerler


St Luke,
Middlesex (15)
St Leonard,
Shoreditch (17)
St Matthew,
Bethnal Green (5)
Christ Church,
Spitalfields (32)
Mile End
(7)
St Giles
without Cripplegate (32)
Minories
(3)
St Mary,
Whitechapel
(22)
THE CITY
(21)
St John,
Wapping (9)
Ratcliff
(5)
Tower
(2)
St Thomas,
Southwark (5)
St George-
in-the-East (5)
St Paul,
Shadwell (7)
Saviour,
thwark (5)
St Botolph,
Aldgate (7)
St John,
Southwark (5)
St Katherine
(3)
The Thames
St Olave,
Southwark (5)
St Mary,
Rotherhithe (6)
St Mary Magdalen,
Bermondsey (2)

Spitalfields'in 20.000'lik nüfusunun yarısı kadar daha büyük nüfustur.[57] İkinci olarak, St Andrew's ve St Giles'in ardından asılan 17, 18 ve 15 kişinin sırasıyla doğum yeri olan ve daha güvenli olduğu varsayılan Clerkenwell, Spitalfields ve Whitechapel gibi yerlerin geldiğini belirtelim. Asılanların mahalle kökenleri, kentin güvenli ve çalışkan olduğu söylenen kesimi, kentin tehlikeli ve aylak kesimine karşıt olacak çarpıcı bir fark ortaya koymaz.

VI

Tyburnografi'nin toplulaştırıcı metodları, bize idam edilenlerin, Londra'nın diğer nüfus kesimlerinden daha uluslararası bir yapıda olduğunu göstermiştir. Asılanlar, hem karada hem de okyanusta gezici bir grup insandı. Onlar içerisinde belli gruplar (örneğin İrlandalılar, hizmetçiler, kasaplar ve dokumacılar) Tyburnografi metodlarına aykırı düşmeleriyle dikkat çekerler. Onlar başka bağlamlara ve Papazın *Günlüğü*'nden farklı türde kanıtlara ihtiyaç duyarlar. Bu türden grupların emekçi yoksula ya da proletarya sınıfına ait olduğu hatırlandığında, bu tip bir bağlam önerilmektedir. Onları işgücü piyasası ve emek gücünün alıcıları bağlamında anlamamız gerekir. Bu, Tyburn'ün toplumsal tarihinin, aynı zamanda, kurbanlarının mesleklerinin ve çalışma koşullarının iktisadi tarihi olması gerektiği anlamına gelir.

57 M. D. George, a.g.e., başvuru 3, (B), "The Growth of London: Houses and Population."

İkinci Kısım:
Merkantilizm Döneminde Darağacının Pedagojisi 1720-50

1720-50 arasındaki dönemin ilk yarısında Robert Walpole başbakandı. Barış yanlısı olup, ticaretin genişlemesine ve dış pazarlar elde etmeye dayalı bir politika izledi. Dönemin ikinci yarısında Pelham ve Newcastle, "geniş tabanlı bir hükümeti" yönettiler; sonrasında manik- depresif biri olan Pitt, İngiltere'yi şiddetli savaşların içine itti. Hem o devrin hem de günümüzün tarihçileri, dönemin yozlaşmışlığı karşısında dehşete düşmüşlerdir. Örneğin Smollet şöyle yazar: "Bu, rüşvet yiyen, maceracı ruhtan esinlenen çıkarcı projelerin çağıydı. Bu çağ, zengin şirketlerin getirdiği açgözlülüğün, dolandırıcılığın ve ahlaksızlığın doğal bir sonucudur. Söz konusu dönem bu yüzden bir tarihçinin en az tercih ettiği dönemdir." Tory muhalefeti (Swift, Pope, Gay) paranın egemenliğini eleştirdi ve kalemleri keskindi. 1729'da Muhalefetin temel metni olan *The Craftsman*, Robert Walpole rejimini tanımlayan yeni bir deyim buldu: Robinokrasi. Robinark, "tüm kötülüklerin anası olan parayla yönetir ve insanların yozlaşmışlığından beslenen adaletsiz bir hâkimiyet kurar."[1]

Bu dönemin belki de en ilginç ekonomi incelemesi olan *The Fable of The Bees*'in (Arılar Masalı) o dönemin temel çelişkisini açıkça özetleyen *Kişisel Ahaksızlıklar, Kamusal Yararlar* adlı bir alt başlığı vardır. Dönemin diğer bir önemli kitapçığı *Money Answers All Things*'dir. Her iki yapıt da, önceki dönemde, yani 1690-1720 arasında geliştirilmiş olan emek değer teorisini kabul eder ve paranın daha çok şeye karşılık gelmesiyle birlikte, emekçi sınıfın da giderek genişlediğini ortaya koyar. Gerçekten de emekçi sınıf proletarya olarak genişler, çünkü proletaryanın emeği giderek para biçiminde soyutlaşır.

1 Tobias Smollett, *A Complete History of England*, 3. Baskı (1760), C. x, ss. 259-60; *The Craftsman*, 18 Ekim 1729; Isaac Kramnick, *Bolingbroke and His Circle: The Politics of Nostalgia in the Age of Walpole* (Cambridge, Mass., 1968).

Bölüm 4, pikaresk[2] olduğunu gösterdiği Robinokrasi proletaryasını inceler. Bu bölümde daha ziyade denizciler üzerinde durulmaktadır, çünkü darağaçlarında ölenlerin büyük bir kısmı denizcidir ve Londra'ya kozmopolit nitelik kazandıran uluslararası ürünleri getiren denizcilerin emeğidir. Para, şeylerin karşılığı haline geldikçe, şeyler de meta haline gelmiş ve dolayısıyla nicelikleştirilebilir ölçü standartları edinmek durumunda kalmışlardır. Döneme ticari karakterini veren şey, bu ürünlerin standardizasyonu ve yaratımıdır.[3]

Bölüm 5, tütün işkolundaki sınıf mücadelesini ve ölçü birimlerinin nasıl ortaya çıktığını anlatır. İncelediğimiz konuya tarımsal üretimle yakından ilişkili bir nosyon kazandıran bu mücadele kısmen "geleneğe" göre yürütülmüştür. Bir tarafta asılanlar, diğer tarafta nehir cinayeti vardır. Walpole, mücadeleyi izlemesi ve bastırması için bir polis örgütü (o zamanlar Fransızca bir kelimeydi) oluşturma girişiminde bulundu, ama başarısız oldu. Uluslararası pazarlar uluslararası emeğe ihtiyaç duyuyordu. Heterojen bileşimine rağmen bu işçi sınıfı kendi çıkarı gereği elbirliği yapmaya zaten başlamıştı.

Britanya Adaları'nda bu dönemde yurtiçi bir pazar oluştu. Yurtiçi pazarın oluşumunu Londra'ya protein sağlanmasında, yani et ticaretinde açıkça görürüz. İskoçya, Galler ve İrlanda'nın uzak bölgelerinden getirilen yiyecek ve içecekler, birçok pazarda parayla satılmakta ve Londra'da tüketilmekteydi. Ülke genelinde bir ulaşım altyapısı oluşturuldu; yollar inşa edildi; kapitalist pazarlama metodları dayatıldı; insanlar geleneksel yollardan mahrum bırakıldı. İrlanda ve İskoçya'da eşkıyalık, Londra'da karayolu soygunculuğu hüküm sürmekteydi. Eşkıyalar ve karayolu soyguncuları, düzenlenmiş bir ahlak ekonomisinin canlı hatıraları ile maceralarına yön vermekteydiler.

Sıklıkla dikkat çekilen ve dönemin tipik bir özelliği olan soyutlanmış "yozlaşma"nın arkasında, toplumda açgözlülüğü gizlice yerleştirmekte olan zengin şirketler duruyordu. İki güç arasında saldırgan bir diyalektik vardı: Bu güçlerden biri metaları oluşturur, emeği organize eder ve darağaçlarında disiplini kurarken; diğeri İrlandalı "periler"den mezbaha kasaplarına, limandaki hamallara ve Gine'nin "halktan insanlarına" kadar uzanan ve farklı fikirleri ve mülkiyet deneyimleri olan olağan-

2 İspanyolca serseri, maceracı ve vasıfsız anlamına gelen picaro sözcüğünden türetilen ve serserilik, haydutluk anlamındaki sözcük (ç.n.).

3 Eli F. Hecksher, *Mercantilism*, 2. Cilt (1935).

dışı bir insan yığınından oluşuyordu.[4]

Tam da İngiliz piyasalarının oluşumundaki bu ilk çatışmaların yaşandığı sırada İngiliz halkının simgeleri oluşmaya başladı. St George ve St Andrew'un haçları, ulusun bayrağını oluşturmak için birleşti. Ulusal Marş, "Tanrı Kral'ı korusun," 1744'te halka tanıtıldı ve 1740'da "Britanya'yı Yönet" (Wagner, İngiliz ulusunun bütün karakterini, ilk sekiz notada keşfetmiştir) bestelendi. Bu on yıl içerisinde ulusal oyunun kuralları da basılarak dağıtıldı. 1744'te Londra Kulübü, kriket kurallarını duyurdu ve onu izleyen sene Edmund Hoyle *The Polite Gamester, containing short treatises on the games of Whist, Quadrille, Backgammon and Chess*'i yayımladı. 1744'te *Tommy Thumb's Pretty Song Book*'un pek çok basımı yapıldı. Bu kitabın içindeki satırların yorumlanması için hacimli bir sosyal tarih kitabı gerekliydi.

Nanty Panty Jacky Dandy
Bakkaldan şekerleme çaldı
Hoplaya zıplaya uzaklaştı.

4 William Snelgrave, *A New Account of Some Parts of Guinea and the Slave Trade* (1734) çalışmasında "Yüz yüze kaldığımız en büyük rahatsızlık, sıradan insanların hırsızlığıydı" diye yazar (s.3).

Bölüm 4
Robinokrasi Döneminde Pikaresk Proletarya

> Durumlarının umutsuz olduğunu anlayan denizciler, geleneğe uyarak, amirallerin sandıklarını parçaladılar, onların giysilerini giydiler, törenle likörlerini içtiler...(Gemi kâtibi), kendisine yapılan haksızlıktan acı acı şikâyet etti ve adama, her ne koşulda olursa olsun birkaç dakika içinde sonsuzluğu boylayacağı halde, hangi sebepten likör içtiğini sordu. "Her şey bunun için ya" dedi soyguncu, "hazır hayattayken izin ver de yaşayalım." "Sefil biçare sen de" diye haykırdı, gemi kâtibi. "Hırsızlık suçundan ölünce, öbür dünyada seni ne bekliyor sanıyorsun?" "Yaa, cehennem, sanırım" diye yanıtladı diğeri, epey düşündükten sonra.
>
> Tobias Smollett, *Roderick Random* (1748)

I

"Pikaresk proletarya," Londra işçi sınıfının bir kesimini ayırt etmek ve onun varoluş tarzını tanımlamak için kullanışlı bir ifadedir. Peki "pikaresk" ne anlama gelir? Pikaresk, İspanyolca'da mızrak görevlisi anlamına gelen *piquero* kelimesinden türetilmiştir. Bundan dolayı da, İspanyol Habsburgların,[1] İspanyol serserilerini ve yoksullaştırılmış nüfusu, Flaman İç Savaşı'nın kaynayan kazanına fırlatması yü-

1 Habsburglar, 1278-1918 arasında Avusturya'da, 1516-1700 arasında İspanya'da hüküm süren Avrupa Kraliyet ailesidir (ç.n.).

zünden ortaya çıkan büyük demografik hareketle ilişkilidir. Bu savaştan sağ çıkmak adeta bir başarıydı.

Bu, yeni bir edebi tarzın teması haline gelir: "Pikaresk." F. W. Chandler, bu yeni tarzı şöyle betimler:

> İspanyolların pikaresk romanı, bir haydutu başından geçen maceralarıyla tanıtır. O, yoksul ve sahtekâr bir anne babadan doğmadır...Ya başkalarının doğuştan iyilik aşkıyla dünyaya gelir ya da masumdur ve kendisine bakması gerektiğini, yoksa yenileceğini sert darbelerle öğrenir. Her iki durumda da sonuç hemen hemen aynıdır: Yaşamak için birine hizmet etmek durumundadır ve başkasına hizmet ederek elde ettiği kazancı, dolandırıcılık yaparak elde ettiği kazançla arttırmak zorundadır.[2]

Edebi tarz, Avrupa çapında yaygın bir deneyimi, hayatta bir durağı olmaksızın ayakta kalmaya çalışanların, ilk proletaryanın deneyimini temsil eder. Bu tür insanlar Callot'un keskin gravürlerinde gözlenir, Georges de la Tour'un nesnel ışığında betimlenir ve Rembrant tarafından derinlikle anlaşılır. On yedinci yüzyıl başlarında İngiltere'deki oyun yazarları, bu insan tasvirlerini, neşeli ve zalimce fikirlerle sahneye taşır. On yedinci yüzyılın sonlarında pikaresk, İspanyol kökeninden sıyrılıp Anglikan bir nitelik kazanır. Aslında pikaresk, Püriten ahlakçılık ve onun tasvir ettiği insanların metropolde yoğunlaşmasıyla dönüşüme uğrar. Bir yanda *The Ordinary of Newgate, His Account of the Behaviour, Confession, and Dying Words of the Malefactors Who were Executed at Tyburn* gibi kurgusal olmayan süreli yayınlara dönüşürken, diğer yanda 1722'de *Moll Flanders*'in yayımlanmasıyla doruğa ulaşır.

Bu dönemden sonra "üçkâğıtçı" ya da "laubali" *picaro,* toplumsal bir tipleme haline geldi. Bu tip, derisi gösteriş ve modadan oluşan bir toplumsal bedendeki yeni eklemleri cerrahi bir dikkatle değerlendiriyor, kârlı bir kan dökmeyle sonuçlanabilecek kesikler atıyordu. Cumhuriyetçilerin bankaya para taşıyan zırhlı aracından 4000 £ çalan, Oliver Cromwell'in cebinden para aşırmaya yeltenen ve II. Charles'ın gümüş tabağını çalmayı başaran baca temizleyicisi John Cottington'dan, başarısız çiftçi Bedlam'ın Tom'unu, kralcılık aleyhtarı bir papazı, Cornwall'dan bir kalay madencisini, kazazede bir Quaker'ı, yeni açılan arsa tüccarını ve bir nalbantı oynayan Bampfylde Moore Carew'e kadar, kılık değiştirme bir dolandırıcılık ve soygun

2 F. W. Chandler, *The Literature of Roguery* (New York, 1907), C. i, s. 45.

aracı haline gelmişti. Robinokrasinin en güçlü suçlularından biri olan Jonathan Wild'ın şöyle dediği aktarılır: "Maske, kabul görmemizin *summum bonum* (en iyi) yoludur; Kara Yasa'nın öfkesine ya da yasanın ağlarına yakalanmaksızın, her zaman bir maske takılabilir."[3] Gerçekten de1723 Kara Waltham Yasası uyarınca, kılık değiştirme idamlık bir suça dönüştürülmüştür.

On sekizinci yüzyılda, kentin yeni şov ve gezinti yerlerinin dokusuyla doğrudan uyumlu şeklide maske takmak, kostüm giymek, kılık değiştirmek ve moda büyük bir hızla gelişti. Kahvehaneler, çikolata dükkânları, kumarhaneler, cin dükkânları ve çay bahçeleri, parası yeten herkese açıktı, güvenliği ise kiralık haydutlar ve "kaptanlar" sağlamaktaydı. Özellikle çay bahçeleri, yeme, içme ve flört etme yoluyla toplumsal sınıfların birbirlerine karışmalarını sağlayan mekânlardı. Yüzyılın ortasına gelinceye değin yirmi beş çay bahçesi açıldı. Bu tarz yerler tamamıyla şov, rol yapma ve gösteriş içindi (havai fişekler, uçan balonlar, "aydınlatmalar") ve bu anlamda pazardan ya da fuarlardan ayrılmaktaydı. Çay bahçeleri, hırslı ve becerikli serseriler için kentli olmanın aşamalardan biri haline gelmişti. Şov, "ceplerinize dikkat edin" uyarısı yazan ışıklı bir panoyla başlardı.[4]

Proletarya ne demektir? Bu sözcük, İngilizcede 1660'lardan kısa süre sonra; İngiliz Devrimi sırasında, ahlak kurallarına aykırı teolojileri ve özel mülkiyetin gelişimi karşısında gösterdikleri dirençle, yükselen Moloch'a karşı koyan pek çok insanın yenilgiye uğramasından sonra ortaya çıktı. Thomas Rainborough, "Ya yoksulluk, mülkiyetin gücünü yok etmek için demokrasiyi kullanmalıdır ya da yoksulluk korkusu içindeki mülkiyet, demokrasiyi ortadan kaldıracaktır" demiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonunda, eskisinin küllerinden yeni toplumu doğuracak olan sınıfın tüm asaletine sahip olan bu söz-

3 George L. Phillips, "Two Seventeenth-Century Flue-Fakers, Toolers, and Rampsmen," *Folklore: Transactions of the Folk-Lore Society*, C. lxii, no.2 (Haziran, 1951); Bampflyde-Moore Carew, *The Life and Adventures of Bampfylde –Moore Carew noted Devonshire Stroller and Dog-Stealer during his passage to the Plantations in America* (1749), and the Ordinary's Account, 18 Mart 1741; Frederick J. Lyons'un, *Jonathan Wild: Prince of Robbers* (New York, 1936)'da yeniden basılmıştır, s.88. Ayrıca bakınız: *John Ramsay, Account of the Life, Adventures, and Transactions of Robert Ramsay, alias Sir Robert Gray* (1742).

4 Warwick Wroth, *The London Pleasure Gardens* (1896), çeşitli yerlerde; Richard Altick, *The Shows of London* (Cambridge, Mas., 1978).

cük; henüz yenilgiye uğratmış olduğu tüm o "yasa dinlemez" ya da "başıboş ve düzensiz" insanları tanımlamak için uygun bir sözcük bulmak üzere Roma tarihine başvuran bir sınıfın karşı-devriminden doğmuştur. Klasik tarihe bir başvuru önemlidir, çünkü hem imparatorluğa özgü yeni bir gücün savaşçı güvenini akla getirir, hem de bu gücün temelinin zorunlu olarak, komuta edilecek yeni bir işçi sınıfına dayandığı düşüncesini dile getirir. Servius Tullius hâkimiyetindeki Roma'da "pleb," sınırlı mülkiyete sahip işçi sınıfını ifade ederken, "proleter" işçilerin üretimi ya da kadınların doğurganlığı haricinde bir işe yaramayan anlamına gelirdi. Bundan ötürü İngilizcede "proletarya" sözcüğünün ortaya çıkışı, "emek değer teorisinin" eşzamanlı keşfine karşılık gelir.[5]

"Proletarya," en aşağının da aşağısında olanlar için kullanılan bir terimdi; Samuel Johnson'ın *Dictionary* (1755) adlı sözlüğünde ifade edildiği üzere zalim, zavallı, değersiz ya da bayağı anlamına geliyordu. Egemen sınıf, "çok başlı canavar" olarak büyük saygı duyduğu "proletarya"nın hem ifadede hem de eylemdeki şiddetini daima küçümsüyordu. Proletaryanın tarihi en "alttan" başlar: Egemen sınıfın imgeleminde proletarya Cehenneme aitti, tıpkı Tom Brown'un *Letters from the Dead to the Living* (1702) adlı kitabında olduğu gibi, pislik ve çirkinliğe batmış halde, dünyadan dışlanmışlarla, Cizvitlerle, soytarılarla ve İngiliz Devrimi'nin ahlak kurallarına karşı gelen komünist James Nayler ile beraber Etiyopyalılar ve Siyahîler tarafından yönetilmekteydiler.

Konuyla ilgili bir Fransız tarihçi, "toplumsal olarak tükenmiş kişilerden ve evsizlerden ibaret bu gri kalabalık, proletaryanın başlangıcını oluşturdu" diye yazar.[6] Bu tarihçi terime farklı bir tanımlayıcı nitelik eklemiştir. Köleden farklı ve serfe benzer bir şekilde proletarya, "yasal özgürlüğe" sahipti. Ama proletarya aynı zamanda "ekonomik özgürlüğe" de sahipti; yani ne üretim araçlarına ne de hammaddeler bağımlıydı. Bununla beraber, "özgürlüğün" vurgulanması gereken ve William

5 OED; G.E.M. de Sainte Croix, *The Class Struggle in the Ancient Greek World from the Archaic Age to the Arab Conquest*, Ithaca, NY, 1981), s. 98 [*Antik Yunan Dünyasında Sınıf Mücadelesi*, çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap 2014]; Joyce Oldham Appleby, *Economic Thought and Ideology in the Seventeenth Century England* (Princeton, 1978).

6 Alfred Meusel, "Proletariat," *International Encylopedia of the Social Sciences*, Birinci Baskı (New York, 1936).

Blackstone'un *Commentaries on the Laws of England* (1765-9)'da yer alan "serbestlik" tanımındaki gibi başka bir anlamı daha vardır.[7] "Bu kişisel serbestlik, yasayla sınırlı haller dışında, hapis ya da başka bir şekilde engellenmeksizin gezebilmeyi, yer değiştirebilmeyi ve canının istediği yere gidebilmeyi içerir" diye yazar Blackstone. On sekizinci yüzyılda "gezebilme ve yer değiştirebilme," hem serserilerin hem de proletaryanın çok karakteristik bir davranışıydı.

Bir anlatı olarak olaylara dayalı yapısıyla, ana karaktere yoğunlaştırdığı bireysel ilgiyle ve olayların kaza, kader ya da şansla çözülmesiyle pikaresk tarz, proletaryanın kendi düşmanları karşısındaki ya da kendi tarihsel süreci içindeki kolektif gücünü ortaya koymada yetersizdi. Yine de pikaresk tarz, bulgu niteliği taşıyan değerli bir başvuru kaynağı olmayı sürdürmektedir. Pikaresk *sunumun* bireyciliği ile proleter *deneyimin* kolektivizmi arasındaki çelişki, hiçbir yerde, bir denizcinin, özellikle de asılmak üzere olan bir denizcinin hayatında olduğundan daha belirgin değildir. Dr Johnson'un da gözlemlediği gibi, asılmak üzere olan bir denizcinin zihni "mükemmel bir şekilde" yoğunlaşabilir.[8]

II

Proletarya deneyiminin bu türden pikaresk yoğunlaşmasının özgün bir örneği olarak, 1721'de 40 yaşındayken asılan John Meffs'in tarihini özetleyebiliriz. Meffs, Fransız Protestanı bir ailenin çocuğu olarak Londra'da dünyaya gelir. Bir dokumacının yanında çıraklık yapmaktadır, ancak Londra ipek dokumacılığındaki iniş çıkışlar, karısını ve çocuklarını geçindirmesini olanaksız hale getirir ve böylece hırsızlık yapmaya başlar. Aslında dört yıl önce de idam edilmiş olabilirdi, ancak icra memurunun borcu olduğuna dair mahkeme kararını cellâda göstermesi üzerine, kalabalık cellâdın üstüne atlayarak ölesiye döver. Böylece Meffs, idam edilmek yerine Amerika'ya sürülür.[9] Onu plantasyona taşıyan sürgün gemisi, korsanlar tarafından

7 C.i, bk.I, s. 134.

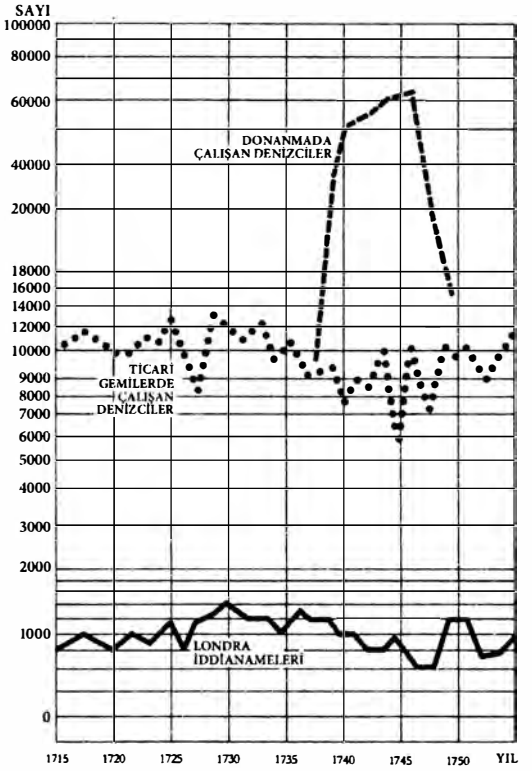
8 James Boswell, *Life of Johnson* (1791), 19 Eylül 1777.

9 Meff'in hayatıyla ilgili iki kaynak vardır: *Select Trials at the Sessions-House in the Old Bailey* (1742), C.i, s. 70-73 ve Ordinary's *Account*, 11 Eylül 1721; *Reade's Weekly Journal*, 9 Kasım 1717 ve *Applebee's Original Weekly Journal*, 2 Kasım 1717. Ayrıca bkz: Horace Bleackley, *The Hangmen of England* (1929), s. 30; Anonim, *A Trip from St James to the Royal Exchange* (1744).

ele geçirilir. Korsan gemisindeki pek çok suçlu (efsanevi Anne Bonny ve Mary Read de dâhil olmak üzere) korsanlar tarafından sözleşmeye bağlanmayı kabul ederken, Meffs buna yanaşmaz ve tek başına ıssız bir adaya bırakılır. Çaldığı "Kızıldereli kanosu"yla anakarayı bulur ve buradan yine gemiye geçer; Virginia, Güney Carolina, Barbados ve Jamaika'ya yolculuk eder. Sonrasındaysa, İngiltere'ye döner, "eski ahlaksız deneyimlerinin içine düşer" ve Newgate'te tutuklanır. Tuğla örücüsünün yardımıyla kurtulur ve ihanete uğrayacağı Hatfield'e kaçar. Burada Jonathan Wild, Meffs'i, "büyük bir ödül" karşılığında kendi elleriyle yetkili makamlara teslim eder. Bu "çalkantılı ve huzursuz dünya"yı terk ederken, yaşamındaki "talihsizlikler"in bilinciyle asılır. O sırada Amsterdam'da bahçıvan olan babasının, ilk karısından olma çocuklarının geçimini sağlayacağını, gayretli ikinci karısının da çocuklarına bakacağını umut eder. Hep elinden kaçırdığı "düzenli ve ağırbaşlı hayat"ı bulmak için bir kez daha İrlanda'ya kaçmadığına pişman olur.

Meffs'in hayatı, "açık deniz proletaryası"nın, yani merkantilizmin emek gücünün büyük ve tarihsel deneyiminin pikaresk bir sunumudur. Deniz proletaryasının büyüklüğü, 1695'te, Greenwich Hastahanesi'ndeki engelli denizcilerin bakımı için, her tacirden ayda altı peni toplamak üzere Tacir Denizcilerden Altı Peni Toplama Sandığı adlı bir devlet kurumunun oluşturulmasından anlaşılabilir. Kıyıda balıkçılar, çıraklar ve küçük kayıkçılar vergiden muaf tutulurken, devlet dairesi kayıtları, deniz ticaretindeki yıllık istihdam seviyelerini gösterir. Her 1£, ayda 40 denizcinin istihdamına bedeldir; yılda toplam işe alınan kişi sayısına, toplam geliri 12'ye bölüp sonra da 40'la çarparak ulaşabiliriz. Bu yolla, 1721'de ticaret gemi seferi yapmış 20.533 erkek olduğu bilgisine ulaşırız.[10] Tek bir endüstrideki istihdama ilişkin olduğu düşünüldüğünde, bu çok büyük bir rakamdır; zira ziraat ve tekstil haricindeki diğer endüstrilerden muhtemelen daha fazladır. Londra, dünyadaki en büyük limandır; 1720'de Londra'daki tacir denizcilerin sayısı, tüm İngiliz limanlarındaki toplam tacir denizci sayısını aşmıştır.

10 Ralph Davis, "Seamen's Sixpences: An Index of Commercial Activity, 1697-1828," *Economica*, yeni dizi, c. xxiii, no.92 (Kasım 1965).



Şekil 2: Londra iddianamesi ve Londra denizcilerinin istihdamı, 1715-55.

Şekil 2, hem Londra deniz ticaretindeki hem de Kraliyet Donanması'daki (Kraliyet Donanması'na bağlı denizcilerin sayısındaki keskin artışa, 1739'da patlak veren Jenkins'in Kulağı Savaşı[11] sebep olmuştur) yıllık istihdam dalgalanmalarını gös-

11 İngiltere ile İspanya arasındaki ticari rekabetin yol açtığı Jenkins'in Kulağı Savaşı, 1739'da başlamıştır. Söz konusu kulak İngiliz bandıralı kaçak gemisi Rebecca'nın kaptanı Robert Jenkins'e ait olup, iddiaya göre 1731'de bir İspanyol kaptanı tarafından kesilmiş; Avam Kamarası'nda teşhir edildiğinde büyük infial uyandırmıştır. Bu savaş ertesi yıl Hansburg Kralı VI. Karl'ın ölümüyle başlayan Avusturya Ardıllık Savaşı'yla birleşmiş, yerel bir ticaret ihtilafı kısa zamanda büyük bir sömürge çatışmasına dönüşmüştür. Savaş 1748 Aix-la-Chapella Antlaşması'yla son bulmuştur (ç.n.). [Bkz. *Avrupalı Esirler ve Müslüman Efendileri*, Der. Irvin Cemil Schick, çev. Zülal Kılıç ve Irvin Cemil Schick, Kitap Yayınevi, 2005.]

terir. Bu şekilde, ayrıca, Londra yargısının yetki alanında açılan davaların yıllık seyri de görülebilir.[12] İkisi arasındaki karşılaştırma, denizci istihdamı ve şehir suçları arasındaki ters ilişkinin "küresel" ve niceliksel ölçümünü verecektir. Pikaresk tarz ise bu ilişkiyi, ticari zorunluluklar, neden-sonuç ilişkileri belirlenmiş bir hayat olarak değil de, sanki "rastlantısal"mış ya da kadermiş gibi sunar. Bu bakış açısına göre Tyburn darağaçlarında ölmek, sadece pek çok denizciyi bekleyen bir "kader'di.

John Masland, işçilik hayatının büyük bir bölümünü Gine ticaretine adadı ve umut ederek geçirdi. İsyanın ve gemideki köle ayaklanmasının bedelini yüzünü boydan boya geçen bir balta iziyle ödedi. Çalışmak için fazla yaşlandığında (asıldığında kırk dört yaşındaydı), dağılmış bir halde "kasabayı bir aşağı bir yukarı dolaşarak," kendi deyişiyle "Fransız Brendisi" sattı. Henry Johnson, önce tuğla örücüsü olarak çalıştı, sonraysa ticari donanmalarda denize açıldı. "Denizci sayısının çok olması, denizde bile iş bulmayı zorlaştırdığı" için şantiyede çatı malzemesi hırsızlığına ön ayak oldu. 14 Mart 1739'da asıldı. Robert Legrose, hem Kraliyet Donanması'nda, hem de ticari donanmada hizmet verdi. Karada, tuğlacılar, tuğla örücüler ve arduvaz döşeyicileri için çalıştı. "Dünya kadar sıkıntı çekmiş basit, cahil, zavallı çıplak bir yaratıktı o." Erkek mağazalarından giysi çalıp, kumaş fuarında Margaret Frame'e satardı. 18 Mart 1741'de asıldı. Savaş gemisindeki görevine son verilen ilk kişi olan Richard Eades, "uç noktada bir yoksulluğa mecbur bırakıldı." İşte bu sebepten sokak hırsızlığına başladı. "Genellikle Kaput Fuarı'nda olup; o mahalledeki terk edilmiş en bi-

12 Açılan dava oranları, MRO, MJ/CJ ve *Calendar of Indictments*, c. ii (1689-1709), iii (1709-1724) ve v (1740-1754)'den derlenmiştir. Takvim I'de zaman aralığı olduğunda, *Sessions of The Peace and Oyer and Terminar Books*'dan yararlandım. MJ/SBB, C. ix. City ve Southwark iddianameleri CLRO, Londra İddianameleri,1714-1755, C. i.'den derlenmiştir. Bu kaynakların yarattığı sorun ve benim çözüm önerilerim, Peter Linebaugh: "Tyburn: A Study of Crime and the Labouring Poor in London During the First Half of the Eighteenth Century," Doktora tezi, Centre For the Study of Social History, University of Warwick, 1975, C. i, 1. Bölüm ve 2. Bölümde bulunabilir. Londra'daki suç ve donanmanın seferberliği arasındaki istatistiksel ilişkiyi ilk kez Stephen Theodore Janssen fark etmiştir: Stephen Theodore, *Tables of Death Sentences* (1772). O yıllardaki Kraliyet Donanması'yla ilgili tamamlayıcı bilgiyi Daniel A. Baugh sağlamıştır: Daniel A. Baugh, *British Naval Administration in the Age of Walpole* (Princeton, 1965), tablo 13, "The Manning Level, 1739-1749," s. 205.

çare insanlarla arkadaşlık ederdi." Cable Sokağı zenginlerinin kopçasını, saatlerini, peruğunu ve parasını çalardı. 31 Temmuz 1741'de asıldı. James Ryan, ne zaman Akdeniz, Gine sahilleri, Batı Hint Adaları ya da Doğu Hindistan deniz yolculuğu dönüşü karaya ayak bassa, Londra'daki duvarcılara ve tuğlacılara çalışırdı. Ancak, bütün meridyenlerinde ahlaksız olan dünyada, başlangıç meridyeninden çok uzak olmayan bir yerde soygunculuk yaptı. Duruşmasında, "kusursuz bir suçlu" olduğunu itiraf etti; yine de Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde, adaletin yerini bulduğuna inanmıyordu.[13]

Bu adamlar, ancak emekleriyle İngiltere'ye ulusların zenginliğini getirdikleri sürece hayatları değerli sayılan diğer denizcilere ibret olsun diye asıldılar. William Petty, "denizcilerin emeği ve gemi taşımacılığı, ihraç malın doğasında her zaman var olmuştur, ihraç edilen malın ithal edilenin üzerinde olması durumunda yurtiçine para girer."[14] 1721'de okyanus taşımacılığında çalışan proletarya, 8 ½ milyon sterlinden fazla değerde ticari mal ihraç etti ve 6 milyon sterlin değerinde ithal malı da İngiltere'ye getirdi. Londra'ya günde ithal mal taşıyan yirmi dört gemi ulaşmaktaydı. 1721'de ihraç malları, pirinç, mum, kömür, metal, bakır, halat takımı, sardalya, ringa balığı, cam, çanak çömlek, çivi, askeri araç/gereç, kurşun bilyası, iplik, işlenmiş ve has ipek, pamuk, ev tekstili ve yünden oluşuyordu; ithal mallar arasında ise keten, haşhaş, kahve, mısır, yağ, zift, katran, çay, brendi, rom, şeker, tütün, pamuk, bez, tiftik, demir, şarap ve odun sayılabilir.[15] Bunlar, denizcilerin emeğinin meta-biçimleriydi.

Bir denizcinin emeğinin taşıdığı "fazla," üç farklı yoldan arttırılabilir. İlk olarak, gemi tasarımındaki ve yelken tekniklerindeki ilerlemeler, kişi başına düşen tonajı yükseltebilir. Bu gerçekleşmiştir de: 1686'da her denizci 8 ton; 1736'da 10 ton ve 1766'da 13 ton taşıma yapmıştır.[16] İkincisi, daha sık gemi yolculuğu yapabilmek için gemi sefer süresi kısaltılmış, böyle-

13 Bu davalar için bkz: Ordinary's *Account* 14 Mart 1739, 18 Mart 1741, 3 Temmuz 1741 ve 3 Mart 1737; The *Proceedings*, 14-17 Ocak 1737.

14 Petty, a.g.e., C. H. Hull (der.)'ın *The Economic Writings of Sir William Petty* (1899), C. i, s. 260'de yeniden basılmıştır.

15 Elizabeth Boody Schumpeter, *English Overseas Trade Statistics, 1697-1808* (Oxford, 1960).

16 Ralph Davis, *The Rise of the English Shipping Industry in the 17th and 18th Centuries* (1962), bölüm 4.

likle de sermayenin cirosu arttırılmış olabilir. Yüzyıl boyunca kapitalistlerin bu olasılığa ilgisi artmıştır, çünkü fazlalığı artırmanın üçüncü yolu, yani Jack Tar'ın ücretlerinin azaltılması kapitalistlerin başını ağrıtmıştır.

Denizcilere verilen ücretler oldukça değişkendi. 1690'da ayda 55 şilindi ve 1748'e dek bu hiç bu düzeye bir daha ulaşmadı. 1720'lerde ayda 30 şilindi.[17] II. George Yasası, yükselen işgücü piyasasına karşı, ücretlerde 35 şilinlik bir tavan belirleme girişiminde bulundu. Şayet 1721'de 200.000 tüccar denizcinin her biri ayda 30 şilin kazanıyorsa (yılda 18 £), o halde yıllık ücretler 360.000 £'i bulacaktır. Toplam ücret, 1721 senesinin bileşik ithalat ve ihracat değerleriyle karşılaştırıldığında (14 ½ milyon £), inşaat ya da gemi bakımı masraflarını hesaba katmadığımız için, on sekizinci yüzyıl denizci emeğinin ancak kabataslak bir değerine ulaşabiliyoruz. Yine de bu tür hesaplamalar, ticari servetin temelindeki işçi emeğini ortaya koyabilir.

Kaptanların bazıları, denizcilerden alacaklıları (çoğunlukla da zorla ya da hileyle deniz hizmetine asker alanları) memnun etmek için ücretleri ya para ya da mal bakımından iyileştirme hevesindeydiler. Yüzyılın ilk yirmi yılındaki bu iyileştirme genelde, beklenen toplam kazancın çeyreği ile üçte biri arasında sınırlı kalmaktaydı. Gemiden tedarik edilen rom, brendi ve tütün giderleri, ücretlerden kesilmekteydi. Kargoyu yüklerken, istiflerken ya da boşaltırken verilen hasar da, mürettebatın toplam maaşından kesilmekteydi.

Niceliksel hesabın yanında, proletarya ücretinin kimi niteliksel yanları da vardı. Mürettebat, geleneksel olarak kimi kargoyu ücretsiz taşıma hakkına sahipti. Bu hakların farklı farklı önem dereceleri vardı. On yedinci yüzyılda, "Ayrıcalık" ya da "Fayda" olarak adlandırılan bu adetler, kiralanmış gemi tonajının yüzde beşiyle sabitlenmişti. 1772'de ise, yurtdışı yolculuklarda gemi başına 25 tona, yurtiçi yolculuklarda 15 tona eşitlenmişti. Jamaika seferinde 2 ya da 3 £ kazanabilen bir denizci, Londra'ya getirdiği romla kazancını, 10 ya da 20 £'e tamamlayabilirdi. Bu tür ayni ödemeler, denizci sohbetlerinde farklı isimlerle bilinirdi: Bunlar, "güverte süprüntüsü," "içki'(argoda), "çatallaşma," "tavşan," "peluş" ya da "nimet'ti. Kraliyet Donanması'ndaki denizci, doğrudan aldıklarını belirtmek için çeşitli ifadeler kullanırdı: "Küçük kafiyeler kullan-

17 A.g..e, s. 146, 171, 153.

mak," "gemi kâtibini terletmek," "zırvalamak," "askıya almak," "kesmek," "çırpıştırmak," "düşürmek," "depodan yürütmek," "çatalla ayırmak" ve "kazanmak" gibi ifadeler, amiraller için çalmaktan başka bir anlam taşımıyordu ama denizciler açısından doğrudan kendine mal etmenin değişik biçimlerini ifade eder oldu. "Amiralden içki doldurmak," bir şarap veya brendi varilinin içine bir kaz tüyü koyup, Kralın hesabından içmek anlamına gelmekteydi.[18]



Baskın Çetesi İş başında: Ne ücret ödemesi ne de "Ayrıcalık," süreğen istihdam sorunlarını çözmek için yeterliydi.

Bundan dolayı denizcilerin "kazançları" iki görünümdeydi: Geleneksel ve yasal, pikaresk ve proleter. Bunların yanı sıra denizci, "para ödülü" gibi üçüncü bir çeşit ödeme de alabilirdi. Bu ödül ancak denizcinin çalıştığı gemi, deniz yolculuğu yapan diğer ulusların gemilerini yağmalarsa verilirdi. Para ödülü çoğunlukla ertelenmekte ve yalnızca Londra'daki Donanma Ödeme Ofisleri'nden temin edilmekteydi. On altı yıl boyunca Liverpool'dan denize açılan John Clarke, para ödülünü almak için Londra'ya gider ve yoksulluk onu hırsızlığa, yasa da, Hol-

18 Frank C. Bowen, *Sea Slang: A Dictionary of Old-Timers" Expressions and Epithets*, n.d.; William Falconer, *An Universal Dictionary of The Marine* (1769).

born tepesinde idama sürükler. John, altın bir yüzük çalmıştır. Norveçli bir yetim olan James Newton, sırayla önce kömür işçisi, sonra Hollanda işletmesinde yetenekli bir denizci ve on iki sene boyunca da Batı Hint Adaları İşletmesi'nde denizciydi. Para ödülünde dolandırılışının ardından, denizciliği tamamıyla bıraktı. İspanyol Jack'in korumasında sokak hırsızlığına başladı ve genç Spitalfields boyacısının lirik önerisine uydu: "Benimle gel, benim yaptığımı yap, paran hiçbir zaman eksik olmayacak. İnsanları soyarak iyi bir hayat yaşıyorum, istediğim her şeye sahip olabilirim. Birden çok kez asılamayız ya, her şeyin bir sonu vardır."[19]

Ne ücret ödemesi, ne para ödülü, ne de "Ayrıcalık" ve geleneğe göre ödenen para, "süreğen istihdam sorunlarını" çözecek kadar büyüktü. Bu nedenle Kraliyet Donanması gibi ticari deniz kuvvetleri de işçi almak için çeşitli yasal ve zorlayıcı yöntemlere başvurmak durumunda kaldı. 1704'te çıkarılan bir yasa, bölge memurlarına, genç oğlanları, kaptanlara bağlı olarak yedi ile dokuz yıl arası zorla ücretsiz çalıştırma yetkisi veriyordu. Bu yoksullar evi-fabrika döngüsünü 70 yıl öncesinden haber veren bir ilişkiydi. Denizci proletaryasının koşulları, farklı açılardan fabrika proletaryasıyla karşılaştırılabilir. Profesör Rediker, gemici emekçinin "ilk kolektif emekçi" olarak değerlendirilebileceğini yazmıştır.[20] Gemilerdeki mürettebat sayısı çeşitliydi. Baltık ya da Portekiz işletmesinde bir gemi, yarım düzineden biraz daha fazla mürettebatla denize açılabilirdi. Diğer yandan bir köle gemisi, yirmiden az mürettebatla denize açılmazdı. Baltık ticaret gemisinin altı katı büyüklüğünde, 450 tonluk bir gemi olan, heybetli Indiaman, doksan adam ve oğlandan oluşan mürettebatı ya da daha fazlasını hizmete almıştır. Gemideki görevler bir hiyerarşi içinde uzmanlaşmayı gerektirdiği için, geminin bordasındaki erkekler arasında güçlü bir işbirliği gerekmekteydi. Kaptan ve kaptan muavinleri yön bulmada, topçu mürettebat ağır toplarda ve atışbilimde, marangozlar, yelkenci ve fıçıcı vb. tamiratta, hepsi uzman-

19 Bkz: 6 Ağustos 1740 ve 11 Kasım 1751 tarihli Ordinary's *Account*; Anonim, *The Whole Life and Conversation, Birth, Parentage and Education of John Sutton* (1711); Anonim, *The Genuine and Authentic Account of Life and Transactions of William Parsons, Esq.* (1751).

20 Marcus Rediker, *Between the Devil and the Deep Blue Sea: Merchant Seamen, Pirates, and the Anglo-American Maritime World, 1700-1750* (Cambridge, 1987).

laşmıştı. Bir denizci, çeşitli kişisel becerilere sahipti. Ondan düğüm yapmada, karmaşık armaları çekip çevirmede, armayı tutarak ayakta durmada uzman olması; güneşi, ayı, yıldızları olduğu kadar havayı ve denizle karanın sınır yaptığı hatları okuyacak yön bulma becerisine sahip olması ve kıtalararası iletişim dünyasında hayatta kalmak ve ticaret için gerekli olan dilleri bilmesi beklenirdi. Denizci çevik ve becerikli, dayanıklı ve güçlü olmalıydı. Ayrıca tifüs, sıtma, iskorbüt ve sarı humma gibi hastalıklar denizcinin ölümcül düşmanları olduğundan, bağışıklık sistemi de güçlü olmalıydı. Kraliyet Donanması'na ait Anson gemileriyle dünya seferine çıkan erkeklerin yalnızca yarısı kurtuldu (1740-44). Dr. James Lind 1747'de portakal ve limonun iskorbütü önleyen özelliğini keşfetmesine rağmen, Yedi Yıl Savaşları boyunca (1512 kişinin çarpışmada öldürülmesine karşılık) 133.708 denizci de iskorbütten ve başka hastalıklardan hayatını kaybetti.[21]

On sekizinci yüzyıl denizcisinin çalışma ve yaşam koşulları, bir fabrika ya da hapishane kadar kuşatılmış, tehlikeli ve mide bulandırıcıydı. Tiksindirici koku, kirlilik ve karanlık Rattlin the Reefer'in[22] aklını kaçırmasına neden olmuştu. Bir adamın ağ yatağını asması için müsaade edilen alanın genişliği otuz altı santimdi. Roderick Random'a kamara yatağı gösterildiğinde, şaşkınlık ve dehşet içinde kalakaldı: "Dalgıç merdivenleriyle, aşağıda zindan kadar karanlık bir yere indirildik." Doktor Johnson gemideki şartların hapishaneden çok daha kötü olduğuna emindi: "Bir entrika sonucu hapsi boylayan bir adam

21 Dr. James Lind, *Treatise of the Scurvy* (1753) and *Essay on Diseases Incidental to Europeans in Hot Climates* (1768). Ayrıca bkz: Christopher Lloyd (der.), *The Health of Seamen: Selections from the Works of Dr James Lind, Sir Gilbert Blane ve Dr Thomas Trotter*, Navy Record Society, C. cvii (1965).

22 Rattlin the Reefer, kaptan Edward Howard'ın kaleme aldığı, arkadaşı Frederick Marryat'ın derlediği 1836 tarihli kitaptır. Ancak eser, öylesine iyi bir dille yazılmıştı ki; uzun senelerce kitabın yazarının Maryatt olduğu düşünüldü. Kaptan Howard'ın kendisi onaylamamış olsa da, kitabın otobiyografik olduğu düşünülmektedir. Zira ana karakterin erken yaşta aldığı eğitim, bir deniz asteğmeni olarak hayatı ve gemideki deneyimleri düşünüldüğünde, kitapta geçen hiçbir deneyim, 1800'lerin başında yaşamış genç bir adama yabancı değildir. Bu nedenle de bize döneme ilişkin mükemmel bir bilgi verir. Ralph Rattlin'i oldukça çekici hale getiren, hayat hikâyesini üzerinde düşünülmeden, doğaçlama bir mizah kullanarak anlatıyor olmasıdır. Hikâyenin denizciliğe ilişkin ayrıntıları tamamıyla doğrudur (ç.n.).

denizci olmayacaktır; çünkü gemide olmak hem hapiste olmak, hem de üstüne üstlük boğulma riski taşımak demektir."[23] Gemi disiplini her şeyden, hatta fabrika disiplininden bile kötüydü. Gemide uygulanan kişiye özel ve en sadist disiplinle beraber on sekizinci yüzyıl yelkenli gemileri, emektarları üzerinde kolayca unutulmayan ya da bağışlanmayan izler bırakmıştır. Newgate Papazı'nın mahkûmlarla konuşmalarında böylesi bir acımasızlığın ayrımına varılır. 14 Mart 1722'de James Appleton, takma adıyla Appleby, takma adıyla John Doe, üç peruk çalmaktan asılır. İlk defa on iki yaşında, bir Holborn delikanlısıyken denize açılır. Asılmadan evvel, on yedi yıl sonra, karada geçirdiği kısa dönemler hariç hayatını gemi direğinin önünde tüketir. Bir keresinde "Majestenin Amerikan Kolonileri"ne gönderilir; bir başka seferse orada hizmetçi olmayı amaçlar. Papaz onunla ilgili şu yorumu yapar:

> Cezalandırılmak, kırbaçlanmak, tuza yatırılmak düşüncelerini katılaştırmış, nerdeyse insanlıktan nefret etmesine, insanlığa meydan okumasına neden olmuştu. Böylece İngiltere'ye dönerken... başına bir şey gelmeden saldırabileceği ve soyabileceği kim varsa, onların sırtından nasıl geçineceğini düşündü.

Aynı yıl Eylül'de asılan Thomas Wilson, on üç yaşındayken Baltik filosuna katılmıştı. Kırbaçlanıp, tuza yatırılarak, Tyburn'de topuklarından asıldı. Asılırken, "Tanrı'nın varlığını ve sanki bundan ilerisi yokmuş gibi konuşmayı" sorguladı.[24]

Dolayısıyla on sekizinci yüzyıl denizcisinin proleter bakış açısı, parayla kurduğu ilişkiden, elbirliğine dayalı denizcilik deneyiminden, yakın gözetim ve acımasız disiplinden, çalışma ortamının hapishane gibi kapalı oluşundan ortaya çıkmıştır. Tüm bunlar, gemide yaşadığı şeylerdi. Karada ise on sekizinci yüzyıl denizcisinin pikaresk bakış açısı, onun eğlencesinde ve isyanında gün yüzüne çıkardı. İki deniz yolculuğu arasında "Altı Haftalık Lordları" (karaya izine çıkan denizcileri) gözlemleyen Bernard Mandeville'in de yazdığı gibi, bu pikaresk bakış açısı "geleneğin, başkalarına izin verdiğinden daha büyük bir ahlaksızlıkla gözler önüne serilirdi." "Onları... güpegündüz, çok azı ağır başlı olan üç dört bayağı kadın eşliğinde, önlerinde de bir kemancıyla sokaklarda kahkahayla koşarken görürdünüz: Eğer

23 Tobias Smollett, Roderick Random (1748), bölüm 24; Boswell, a.g.e., Mart 1759.

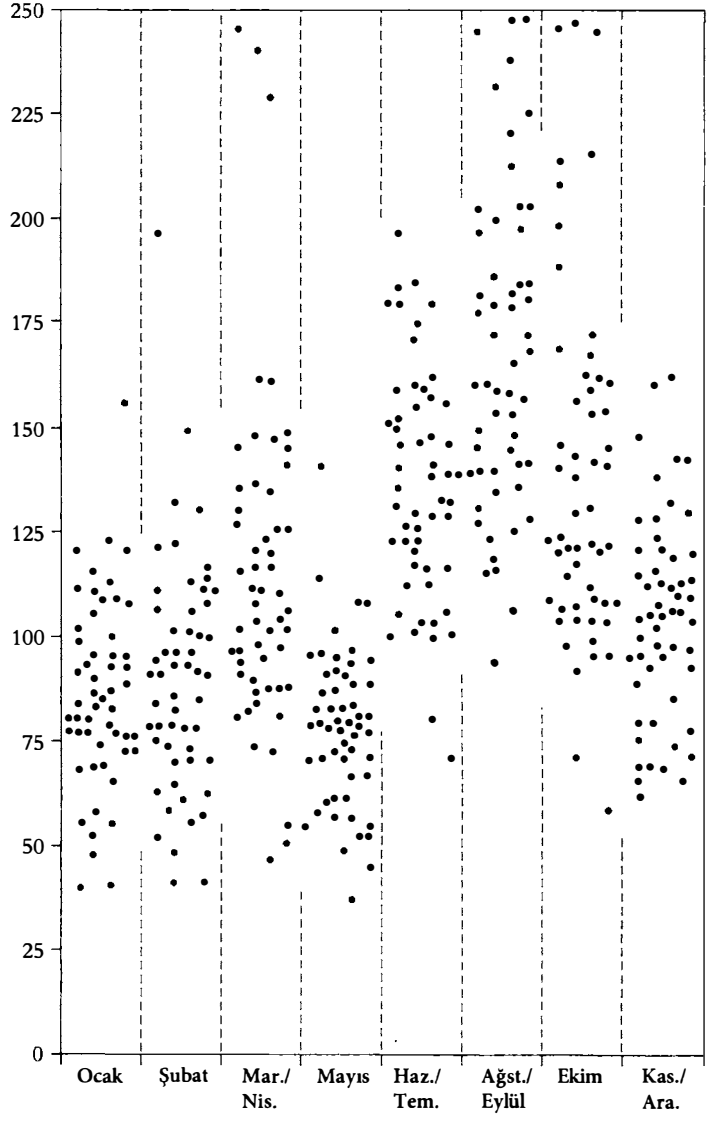
24 The Ordinary's *Account*, 14 Mart 1722 ve 25 Eylül 1722.

para, onlara göre, o günlerde hızla tükenmezse, ya başkalarını bulurlar ya da kalabalığa avuç dolusu para savururlardı."[25] Denizci hayatının sıkı disiplin ve özgürlük arasındaki döngüsel ritmi, -"Altı Haftanın Lordları" ve kırk altı haftanın köleleri- Londra'da açılan davaların mevsimlere dağılımını açıklar. Şekil 3'te Londra'da açılan davaların mevsimlere göre dağılımının iki dönemle ayırt edilebildiğine dikkat çekmekteyiz: Dava sayısının kışın ortalama 75 gibi düşük bir rakamdan bahar ayıyla birlikte 125'e çıktığı kış-bahar dönemi ile çarpıcı bir biçimde yazın başlarında 100'e düşen dava sayısının, sonbahar başlarında birden 200 ve üzerine çıkarak doruğa ulaştığı yaz-sonbahar dönemi.[26] Davaların büyük çoğunun kaydı, Batı Hint Adaları ve Doğu Hindistan limanlarından dönen donanmalardan binlerce denizcinin serbest bırakıldığı zamana denk gelir. Davaların mevsimlere göre dağılımındaki bu yıllık ritim, on sekizinci yüzyılda Londra'nın toplumsal hayatına dair yinelenen istatistiksel kalıplarından biridir. Bu sadece denizci emek piyasasının karakteristik nitelikleriyle açıklanamaz. Aralık ayında inşaat işçiliğinde adamlar 11 gün çalışırken, haziran ayında 30 gün çalışıyorlardı. Londra çevresinde tarımcılıkta ilkbahar, bakla üretimi zamanıyken; sonbaharsa bostanda çalışma ve şerbetçi otu zamanıydı. Büyük Yangının akabinde Londra'nın yeniden inşası ve çevresindeki kırsal kesime doğru mimari genişlemesi, "dışkı" adı verilen işbirlikçi çetelerde çalışan binlerce tuğlacının eseridir (çömlekçi, nakliyeci, metal kabartmacısı, kalıpçı, beton yüklemecisi, ustabaşı). Darağacı, onların yanlış bir adımlarını beklemekteydi; tıpkı Devonshire'dan 40 yaşındaki James Robert'ı beklediği gibi... "Şehirde Durumunu iyileştirmeyi planlayan" tuğla örücüsü James Robert Londra'ya göç eder. Londra'da kendisini, (sokakta satıcılık yapan) karısını ve (Doğu Hindistan Şirketi'ne kaydolmuş) oğlunu geçindirecek bir iş bulamaz ve Tyburn'de dört gümüş mum söndürücüsü çalmaktan oyuna getirilir.[27] Londra çevresi bahçe ve bostanlarda bakliyat üreticiliği, şerbetçi otu, kiraz ve elma toplayıcılığı, Britanya Adaları üzerinden gelen göçmen işçilere dayanmaktay-

25 Bernard Mandeville, *The Fable of The Bees*, der. Philip Harth (1970), s. 207.

26 Davaların mevsimlere göre dağılım raporu MRO, *Process Registers of Indictments*, MJ/SBP, C. xi-xiv'ten elde edilebilir. Ayrıca bkz, Linebaugh, a.g.e.

27 John Houghton, *Husbandry and Trade Improve'd*, 2.Baskı (1728), C. i, s. 189; Douglas Knoop ve G. P. Jones, *The London Mason in the Seventeenth Century* (Manchester , 1935), s. 88; The Ordinary's *Account*, 13 Nisan 1743.



Şekil 3: Middlesex Sulh Oturumları ve Ağır Ceza Mahkemesi (Oyer ve Terminer) öncesinde iddianamelerin mevsimlere göre dağılımı, 1699-1754.

dı. Bu işçiler, çalışmalarının akabinde dinlence ve rahatı, kent içinde ve civarındaki çitlerde ve yollarda bulurlardı. Kent'teki hasat işinden eve dönen anneannesinin taşıdığı çocuk yol kenarında öldü, diye yazar St Pancras papazı.[28]

Londra, denizciler sayesinde kozmopolit hale geldi. Dünyanın her yerinden gemi mürettebatı bir araya toplandı. III. William altında çalışan Donanma tarihçisi, "deniz kıyısındaki farklı ülkeler arasında denizci değişimi çok yaygın ve kökleşmiş bir gelenekti" ve bu nedenle "İngiliz denizcileri, savaş boyunca, tüm renklerin hükmünde hizmet vermeye devam etti"[29] diye yazar. Korsanların kitleler halinde asılmalarıyla sonlanan davalar sırasında oluşturulan belgeler de mürettebatın etnik kökeni hakkında fikir vermektedir. Örneğin 1718'de, South Carolina'daki Charles Town'da, 6'sı Londra'dan, 5'i Jamaika'dan, 4'ü Kuzey Carolina'dan, 3'ü Güney Carolina'dan, 3'ü Aberdeen'den, 2'si Glasgow'dan ve kalanların her biri de Newcastle, Guernsey, Dublin, Oporto, Hollanda, Antigua ve Bristol'den toplam 31 kişi asılmıştır. 1723'te Newport Rhodes Adası'nda ise 7'si Londra'dan, 3'ü Liverpool'dan, 3'ü Galler'den ve her biri Rhodes Adası, Virginya, Connecticut, Limerick, Londonderry, Man Adası, New York, Devon, Exeter, Suffolk ve Durham'dan toplam 24 korsan asılmıştır.[30] Bu deneyim, iki yönüyle vurgulanmalıdır.

Öncelikle "gemi, yalnızca kıtalararası bir iletişim aracı değil; aynı zamanda, farklı kıtalardaki emekçi insanların iletişime geçtiği ilk yerdi."[31] Söylemeye gerek dahi yok, gemideki iletişim aracı Kralın İngilizcesi olamazdı, onun yerine "araçsal diller" yaratıldı: Kreyol,[32] Pidgin[33] ve "Amerikan İngilizcesi."[34]

---

28 GLCRO, St Pancras, *Register of Burials*, 1689-1729, P90/PAN/1/3.

29 John Ehrman, *The Navy in the War of William III, 1689-1697* (Cambridge, 1953), s. 111-15.

30 Captain Charles Johnson, *A General History of the Phyrates* (1724), s.104 ve 330.

31 Peter Linebaugh, "All The Atlantic Mountains Shook," *Labour/Le Travail* (winter 1982).

32 Kreyol ya da Kreol (İngilizce: Creole), yöreye ve kişiye göre gelişen ve birkaç dilin karışmasından oluşan bir dil türüdür. Pidgin dillerinden türediği varsayılan kreyol, her ne kadar ana dille ortak seslere sahip olsa da, ses özellikleri ve dil bilgisi bakımından tümüyle özgün bir yapıya sahiptir (ç.n.).

33 Pidgin, iki dilin karışmasıyla oluşan melez dil (ç.n.).

34 Louis-Jean Calvet, *Les Langues Vehiculaires* (Paris, 1981) ve J.H. Dillard,

Bunlar, Kuzeydoğu Avrupa (İngilizce, Fransızca, Felemenkçe) ve Batı Afrika (Yoruba ve Fanti) dillerinden yararlanmıştır. "Ned Ward için denizci dili, bir ayakkabı üreticisinin yabanıl bir Yunan'ı dinlemesi gibiydi." Sözlüğün büyük bir bölümü jargondu –jargon, denizcilik tekniğine özgü belli karmaşık görevlerde özelleşmiş sözlük bilgisiydi. Ancak büyük çoğunluğu öyle değildi. "Manany," işi geçiştirmek; "javel" aylak demekti; "scrovy" ve "cosier" ise, işe yaramaz denizcilere takılan adlardı. "Sogering," hasta rolü yapmak demekti. "Kralın Yargıcı" bir iş yapmaktansa gemi mutfağında dolanıp durmayı tercih ederdi. "Sürekli kantinde olan, güvertede çalışmayan biri" de iş görmede, aynı derecede beceriksizdi. "Tim Potter," böyle bir kişinin takma adıydı. "Gemi güvertesinin etrafını iki kez dolaşmak" ya da "su mancanasıyla su çekmek" gibi, aslında hiç çaba harcamadan oradan oraya koşuşturuyor ve çalışıyormuş gibi gözüküyordu. Ambar ağzından bir aşağı bir yukarı gitmek, kaytarıcının kurnazlığıydı. "Bir elinizi kendinize, diğerini gemiye ayırmak" deyimi, işin çelişkili doğasını ve işe özgü toplumsal ilişkileri özetlemekteydi. Sadece bir jargon değildi dil; aynı zamanda, kendi adalet güdüsünü ifade eden "muhalefet kültürü"nün de bir parçasıydı. *Roderick Random* okuyucuları, Bayan Williams'ı, "bu sefer prangaya vurulmayacaksınız" diyerek Newgate hapishanesiyle tehdit eden Drury Laneli terbiyesiz ev sahibinden kurtaran meçhul denizcinin çevikliğini ya da Rory'nin acımasız okul müdüründen öç almasına yardım eden diğer denizciyi hatırlayacaktır. Denizci, Rory'ye şöyle demiştir: "Ah Tanrım yardım et bana, gemi, ağırlık veren demir sayesinde denge bulacağına dengesini kaybetti, Rory. Bunun için bana izin ver, her şeyi bana bırak. Ona pruva direği üzerindeki gabya yelkenini göstereceğim. Yapacağım bunu."[35]

Bu kültür, otorite tarafından anlaşılmaz bulunurdu. Örneğin sulh yargıcı John Filelding şöyle demişti:

> İnsan, denizcilerin en çok ikamet ettiği bölgeler olan Rotherhithe ve Wapping'e gittiğinde, aynı dil konuşuluyor olmasına rağmen, başka bir ülkede olduğundan kuşku duyması muhtemeldir. Denizcilerin son derece kendilerine has bir konuşma, oyunculuk, giyinme, davranış ve yaşam biçimleri vardır.[36]

All-Amerikan English (1975).

35 Smollett, *Roderick Random* (1748), bölüm 5.

36 John Fielding, *A Brief Description of the Cities of London and Westminster* (1776), s. 28-9.

Yine bir sulh yargıcı olan üvey kardeşi Henry Fielding ise büyük bir öfkeyle şöyle yazmıştır:

> Kanaatimce, denizcilerin genel olarak, insanlığın ortak bağlarından tamamen muaf olduklarını düşünmeleri ya da yabaniliğin diliyle ve davranış tarzıyla zafer kazanmış gibi görünmeleri için tatmin edici bir neden bulmak oldukça zor![37]

Henry Fielding "yabaniler" derken, on sekizinci yüzyıl boyunca gemi mürettebatının önemli bir bölümünü oluşturan Afrikalıları, Afrika kökenli Amerikalıları ya da Atlantik kıyılarında türeyen iki ya da üç ırklı toplulukları kast ediyorsa, o zaman Britanya Adaları denizcileri, "insanlığın ortak bağlarını" koparmayıp, aksine bu bağları sadece türler açısından değil, oluşturdukları biyosferdeki insan ve hayvan trafiğiyle de genişletmekteydiler. Fielding "yabanilik" derken yalnızca dile değil, davranış örüntüsüne de gönderme yapar. Londra merkezli denizci proletaryası gemide, keman, davul, banço, cig dansı ve tahta ayakkabı dansı gibi farklı iletişim araçlarını da öğrenmiştir.

On sekizinci yüzyılın ikinci çeyreğinde, Atlantik denizcilik kültürü ve bu kültürün bilhassa Afrikalı ve Afrika kökenli Amerikan unsurları, Londra'daki proleter varoluş üzerinde zaten etkili olmuşlardı. Üzerinde durulması gereken ikinci nokta da budur. Isaac George, Londra'daki yasayla başı derde giren siyahî bir adamdı. George, Gineli bir babadan, melez bir anneden olma, Yeni İngiltere doğumlu bir denizciydi. Temmuz 1738'de, yirmi iki yaşında asılmadan evvel, on kereden fazla denizaşırı seyahat yapmıştı. Okuma yazması vardı. Evangelist'in kardeşi olan Charles Wesley, Newgate'te onu ziyaret etti. John Cross ise ana caddede bir adamdan 6 ½ peni çaldığı için 18 Ekim 1749'da asılmış siyahî bir adamdı. Bir beyefendinin hizmetkârıydı, yirmi beş yılının büyük bir bölümünü denizde geçirmişti. Zaman zaman Jamaika-Londra şeker nakliyeciliğinde çalışan, çiçek hastalığı lekeleri olan Virjinyalı Thomas Cook, soygunda olduğu gibi ölüm ağacında da Cross'un refakatçisiydi. İrlandalı bir denizci ve bıçakçı olan ve günde 18 peni kazanan Edward Rod, darağacında cezasını çekmeden evvel, bir zenciyle birlikte hırsızlık yapmıştı.

37 Henry Fielding, *A Journal of a Voyage to Lisbon* (1754)

Gemi iletişimi, on sekizinci yüzyıl pan-Afrikanizmin belirleyicisi olmuştur. 1760'larda Olaudah Equiano'ya gemide *Kayıp Cennet*'i okumayı öğreten, Amerikalı bir denizcidir. Kitaplarla iletilen Avrupa bilgi birikimi ile kitlesel emekle yayılan Afro-Amerikan deneyiminin bileşimi, devrimci bir güç yarattı. Denizciler, kölelik ve köleliğin kaldırılması üzerine inceleme yapan ilk kişilerdi. Henry Woolford, denizcilik yaparak geçiniyordu. Okuma yazması olmadığı halde "tartışmaktan çekinmezdi." Üç kese çivi çalmaktan sürgün edildi, sürgünden erken döndü ve idam cezasına çarptırıldı. "Kendi ölümüne en çok o içerlemiş gibiydi" diye yazar Papaz. "Ailesini geçindirmek için olsa bile eve dönmek için yeterli nedeni vardı; çünkü yasa, dediğine göre, vaftiz yoluyla Hıristiyan olanların köle olarak satılmasına (ki bu ölümden beter bir şeydi) izin vermiyordu ve siyahîler, vaftiz edildikten sonra artık köle olmuyorlardı." Bir köle 50 £ karşılığında satılıyor ve "istiridye bulmak için kışın denizde, bele kadar su içinde yürümek zorunda bırakılıyorlardı ve dahası."[38]

Bu tür pan-Atlantik mübadeleler ve gemideki, limandaki bu mübadelelere dayanan topluluklar çoğunlukla "marjinal" görülürdü. Oysa doğru olan bunun tersi de olabilir: Bu topluluklar, ticari sermaye proletaryasının özüydü ve önemli farklılıklar gösteren coğrafi ve kültürel çevrelerdeki isyan döngüsünün temelini oluşturuyorlardı. 1741'de New York'ta Aziz Patrick Günü'nde çıkan isyan, Afrikalıların, İrlandalıların, Kuzey Amerika yerlilerinin, İspanyolların ve bir Londralının işiydi. Robert Barrow, diğer adıyla Runwell ya da namı diğer Barbadoes, Liverpool'da doğdu, Londra'da asıldı. Doğumuyla asılması arasında geçen yaşamının dörtte birinden daha uzunca bir süre, Gine'de, Virjinya'da ve Barbados'ta yaşadı. İlk kez denize açıldığı İngiliz köle gemisiyle kaçarak, Antigua'da kaçak siyahîlerden oluşan koloniyle yaşamış ve muhtemelen 1736 Antigua İsyanı'na katılmıştı. Yeniden firar etmeden evvel, kısa süreliğine Hollandalı ve İspanyolların komutasında denize açıldı. Gemiyle Londra'ya gitti, Londra'da işine son verildi. 15 Ekim 1737'de asılmadan evvel, Newgate Papazı'na şöyle dedi:

38 The Ordinary's *Account*, 3 Nisan 1721, 19 Temmuz 1738, 18 Ekim 1749 ve 25 Mart 1751. Ayrıca bkz. *Olaudah Equaiano, The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano or Gustavus Vasa, the African, Written by Himself* (1789).

> Maaşımı aldıktan sonra, Kaptan Crawford, onunla yeniden gitmemi isteyecekti; ama bu, çok kısa bir süre zarfında olacaktı- Param henüz bitmemişti ve hâlâ param varken, çalışma, diğer bir deyişle ıstırap çekme fikrine tahammül edemiyordum.

Böylece Londra'nın merkezindeki Minories'te yaşamaya başladı, hırsızlık yaparak elde ettiği malları, Rosemary Lane'de Margaret Poland'a ya da İrlandalı Peg'e sattı.[39]

Dolayısıyla plantasyonlardaki ayaklanma ve şehirli kolonyal isyanlar dönemi, Londra proletaryasının önüne çoktan gelmişti. Bu deneyimleri kendi koşullarına uyarlayacak ve kendi devletine özgü baskı biçimleriyle karşı karşıya kalacaktı. 1731 Eylül'ünde Londra Belediye Başkanı, "Gelecekte hiçbir Zenci ya da herhangi bir Siyah, bu kentteki hiçbir kuruluşta, hiçbir Özgür adam için Çıraklık cefası çekmeye mecbur bırakılmayacak diye" ilan etti. Farklı lonca başkanları aslında bu bildirinin, Londra nüfusunun politik ve etnik kimliğini sınırlamak ya da kontrol etmek için ilan edildiğini anladılar.[40] Çoktandır "St Giles'in Kara Kuşları" diye çağrılanlar, metropol yöneticilerince dikkate alınması gereken bir güç haline geldi.

1740'larda transatlantik "büyük uyanış"ın bizzat parçası olan Londra Metodizminin erken dönemi, çok yeni ve resmi olmayan bir baskının da parçası haline gelmişti, ki bu baskı, en azından köle gemilerinde hiç de azımsanmayacak ölçüdeydi. Kölelik, Silas Told'un hayatında bir dönüm noktasıydı. Silas,1724'te, henüz on dört yaşındayken, Cork'a uğrayıp Jamaika'ya gidecek olan *Galler Prensi* gemisine çırak olarak verilir. Gemi, Kingston dışında bir kasırgada batar ve Silas, "öldürücü salgın bir hastalığa" yakalanır. Kınakına ağacının sıtmayı tedavi etme özelliğini bilen bir Afrikalı tarafından tedavi edilir. Sonrasında Kaptan Timothy Tucker ile birlikte *Royal George* gemisiyle denize açılır. Silah odasından ekmek aldığı için müsrif olduğuna kanaat getirilen Silas, öylesine güçlü bir şekilde kırbaçlanır ki giysileri lime lime olur. Mürettebat, kemiklerinin beyazını görebildiklerini söylemiştir. Royal George, aşçıyı intihara sürükleyen, hasta bir Afrikalıyı soğukkanlılıkla vuran bir kaptanın köle gemisiydi. Afrikalının vurulması ayaklanmaya

39 The Ordinary's *Account*, 15 Ekim 1737; Daniel Horsmanden, *The New York Conspiracy, Or, a History of the Negro Plot* (1810).

40 Aktaran James Walwin, *The Black Presence: A Documentary History of the Negro in England, 1555-1860* (New York, 1972), s.65.

neden olur, Silas ve arkadaşları geminin topunu ele geçirerek isyanı püskürtürler. İsyancıların çoğu denize atlarken kalanlar güvertenin altına kilitlenir. Ertesi sabah bölmeler açıldığında gemide kalan seksen kişiden kırkının boğulmuş olduğu ortaya çıkar. Bu ünlü Metodistin delikanlılık çağı, işte bu manzaralar eşliğinde geçer. Londra'ya dönüşünde inancı, John Wesley'in sert mahkeme kararına boyun eğmesiyle yeniden canlanır. Gaddarlığa dayanmaya alıştırmak için Atlantik'in yeni örgütlenmiş kitle emeğini cezalandırmak gerekiyordu; Silan, Kennington Common'da ve Moorfields'de yeni kurulan darağaçlarında ve Newgate hücrelerinde kendisine kolayca seçkin bir yer bulur. "Toplum dışına atılmış insanlara" otoriter dindarlık öğütleri veren bir mutaassıp"[41] olarak Tyburn yolunda suçluların idam yerine götürüldüğü arabadaki mahkûmların arasına katılır.

III

Londra denizci proletaryası, bu dünyaya eski Venüs gibi, bir deniz kabuğundan ya da okyanus köpüğünden gelmedi. Yetim kalmışların, dikbaşlıların, piçlerin dünyayla bağları gevşekti belki ama yine de hepsi annelerinin oğluydu. Düzenli olarak Londra'ya ve kadınlara özgü ortamlara dönerler; bu ortamlarda ya bedelini ödedikleri ya da zaten sahibi oldukları dostluğu, özeni ve hazzı bulurlardı. Denizcilikle uğraşan proletaryanın yeniden üretimi, haciz, ıslahevi ya da hapishane sayesinde başlangıçta sağlanabilecek olan istihdamdan daha fazlasını gerektiriyordu. Bu aynı zamanda, mevcut denizci nüfusun sürekliliğinin sağlanmasına ve uzun vadede yenisinin yaratılmasına bağlıydı.

Genel olarak merkantilist üretimde proletarya, demografik üretim örgütlenmesine bağlıydı. Etimolojik açıdan bakıldığında "proletarya," yeni işçiler (*proles*) üretmekten başka bir değeri olmayanlar anlamına gelir. Emek değer teorisinin keşfi ve niceliksel demografik analizlerin başlaması, bu yüzden on sekizinci yüzyıldaki merkantilist devletin iki entelektüel dayanağını oluşturur.

41 Silas Told, *Life*, 3. Baskı (1796). Ayrıca Austin Dobson, *Eighteenth Century Vignettes* (Oxford, 1923)'teki Told ile ilgili biyografik denemeye bakınız. William Snelgrave, *A New Account of Some Parts of Guinea and the Slave Trade* (1734), diğer isyankâr köleleri anlatır.



Gemiciler ve Arkadaşları Gemide İçki İçerken

On sekizinci yüzyıldaki denizci emek gücü ve demografik emek havuzu, bu yüzden on sekizinci yüzyıldaki emek piyasasının diğer kesimlerinin üretimini de sağlayan belli türde toplumsal yeniden üretim pratiklerinin yaratılması yoluyla sağlanıyordu. Tıpkı sömürgeci plantasyonlar için köle üreten "ailelerin" nasıl akrabalık ilişkileri, dini törenler ve isim koyma adetleri gibi ortak özellikleri varsa; geleneksel İngiliz sisteminde işçi üreten"endüstri öncesi" ailelerin nasıl kendilerine özgü miras ve işbölümü deneyimleri varsa; manüfaktür atölyeleri, özgül "aile" ve mülkiyet ilişkileri sayesinde nasıl çocuk ve kadın emeğini zorla işe koşmaya dayanıyorsa, denizci proletaryası da, kendine has yeniden üretimin biçimlerine sahipti.[42] Tyburn darağaçları, bu "yeniden üretim işçileri"nin disipline edildiği ve ibretle eğitildikleri yerdi.

Pek çok Londralı kadınının Londralı gemicilerle maddi ilişkisi vardı, çünkü sadece bir süreliğine, "altı haftalığına lord"

42 Herbert Gutman, *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750-1925* (New York, 1976); Hans Medick, "The Proto-Industrial Family Economy: The Structural Function of Household and Family During the Transition from Peasant Society to Industrial Capitalism," *Social History*, vol. iii (Ekim 1976); John Gillis, For Better, For Worse: British Marriages, 1600 to the Present (New York, 1985).

olsalar bile Londralı denizciler bu kadınlar için bir geçim ve para kaynağına dönüşebiliyordu. İlişkiler üreme ve cinselliğe dayalıydı; ayrıca kadının erkeği yıkamasını, giysilerini dikmesini (öyle ki gemici, denize açıldığında dikiş setine "ev hanımı" derdi), bakıcılığı, yiyecek ve gerekli şeyleri sağlamayı da içeriyordu. Bu tip ilişkileri, bazı kadınların Tyburn'de hayatlarını harcamalarından anlayabiliriz. Bir denizciyle evlenen, 1743'te asılan ve "fahişe" olarak adlandırılan Anne Hazard, "Bomba-Gemi Kadını" olmuştu. Bu deyiş, bakkaliye ve başka mallar satmak için okyanusa açılmak üzere demirlenmiş geminin yanında küçük el sanatları yapan kişi için kullanılır. Deborah Hardcastle, "o büyük yokluğa ve muhtaçlığa düşmeden evvel," Thames nehri kıyısındaki erzakçının evinde çalışan denizcinin duluydu. 1742'de Piccadily'de saat çaldığı için asılan Mary Dutton da Cartegana'da öldürülen bir denizcinin duluydu. Para basımevinin eski sakinlerinden, Bit Pazarının ve Drury Lane'in meşhur Dublinli hanımefendisi Ruggety Lane, çoğu zaman Indiaman gemisi dulu diye geçinirdi. Yine bir İrlandalı olan Hannah Dagoe, "kadın şapkası yapımıyla uğraşırdı." Wapping'de bir borçlunun, meyhanesinde tanıştığı İspanyol bir denizciyle evliydi. Elizabeth Fox, bir konuttan 9 £ ve 5 parça Portekiz malı çalmaktan asıldı. Okuryazardı, eskiden hizmetçiydi ve bir denizcinin karısıydı. Newgate Papazı onu, sokakta yürürken ele geçirdiği her şeyi çalan çırpan en rezil yaratıklardan biri ve şehrin en ünlü yankesicisi olarak betimler. Papaz, bu tür kadınların erkek refakatçilerini, "koca diye denilen enayiler" şeklinde niteler.[43]

Papazın şaşkınlığı bize, işçi sınıfı içinde ne evli kadın doktrini ne de "gerçek aşk"a dair dini ve resmi müeyyidelere dayalı olan pek çok evlilik ve ilişki biçiminin, on sekizinci yüzyılda ortaya çıkıp on dokuzuncu yüzyılda "atıklar"la, sokak temizliğiyle ve gezici işçilikle geçinen yalıtılmış topluluklar arasında varlığını sürdürdüğünü anlatır. Londra'da bu tip "evlilikler," *Roderick Random*'da anlatılan ve "birlikte mükemmel bir uyum içinde yaşadık" diyen fahişe Bayan Williams ile denizci arkadaşı arasındaki ilişkide olduğu gibi pek az bir formaliteyle gerçekleştirilirdi. "Kılıç üzerinden atlama" diye bilinen, çiftlerin yere konulan kılıç üzerinden, şu sözlerle sıçradıkları bir uygulama

43 The Ordinary's *Account*, 23 Ağustos 1743, 31 Ocak 1713, 13 Ocak 1742, 24 Kasım 1740, 4 Mayıs 1764 ve 18 Mart 1741.

vardı: "Sıçra düzenbaz, zıpla fahişe/Ve bundan böyle ebediyen evlisiniz."[44]

Ne sıradan düğün adetleri ne de çiftler arasındaki "mükemmel uyum" kendi başına kadın ve erkek arasındaki yasal maddi ilişkileri düzenleyebilirdi. Bu yüzden Fleet evlilikleri[45] önemliydi. Bu tip evlilikler ucuzdu; günün herhangi bir saatinde, haftanın herhangi bir gününde, Fleet Hapishanesi[46] çevresindeki ya da "yetkisindeki" herhangi bir binada, nikâh ilanı, izni ya da rahip olmaksızın gerçekleştirilebiliyordu. Bu evlilikler kayıt altına alınmış; nakit ekonomisinin idari ve yasal otoritesince tanınmışlardı. Kendi borçlarından kurtulmak için kadınlar, iflas etmiş borçlularla evlenirdi. Bölge yöneticileri, bir fakiri geçindirme yükümlülüğünden kurtulmak için, bir adama, bekâr bir anneyle evlenmesi için para verebiliyordu. Tyburn'de asılan pek çok kadın Fleet gelinleriydi: Rotherhithe'den Mary Dyman, Deborah Churchill, diğer adıyla Miller, İrlanda'dan Catherine Conner ve Bethnal Green'de bezelye ve fasulye satan Hannah Wilson. Hannah ilk kez on dört, sonra da on sekiz yaşındayken Fleet evliliği yaptı. Yirmi beş yaşındayken, 18 şilin değerinde giysi çalmaktan asıldı.[47]

Fleet evliliğine yapılan saldırılar ve 1753'te Fleet evliliğinin yürürlükten kaldırılması, kadınların, bu tür gizli evlilikleri suistimal ederek, çeşitli olanaklar ve mal mülk elde ettikleri düşüncesini güçlendirdi. Söz konusu evlilikleri bu ışıkta değerlendirmek oldukça cezbedicidir. Yine de pek çok yoksul Londralı için bu tarz birlikler ancak bu türde olabilirdi. Bu düğünler, gizli saklı olmaktan öte, haykırışlarla, naralarla, tencereleri ve

44 Francis Grose, *A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue* (1785).

45 Fleet evliliği, İngiltere'de 25 Mart 1754 tarihinde yürürlüğe giren 1753 Evlilik Yasası öncesindeki uygunsuz ve gizli evliliklere bilinen en iyi örnektir. Özellikle de Londra Fleet Hapishanesi ya da çevresinde 17. yüzyılda ve 18. yüzyıl başlarında gerçekleşmiştir (ç.n.).

46 Fleet Hapishanesi, Londra'da Fleet nehri kenarında kötülüğüyle ün salmış bir hapishanedir. Hapishanenin, 1197 yılında inşa edilip, 1844 yılına kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. 1846 yılında yıkılmıştır (ç.n.).

47 The Ordinary's *Account*, 18 Ekim 1749, 17 Aralık 1708, 31 Aralık 1750 ve 1 Ekim 1753. Ayrıca bakınız: John Ashton, *The Fleet: Its River, Prison and Marriages* (1887); John Burn, *History of Fleet Marriages* (1933); ve William Connor Sydney, *England and the English in the Eighteenth Century: Chapters in the Social History of the Times* (1891), c. ii, bölüm 20. Ekim 1704 ila Şubat 1705 arasında neredeyse 3000 evlilik yapıldı. Bir şiline evlilik kaydı yapılıp, yarım gineye kayıttan çıkartılabiliyordu.

tavaları vurarak, çifte "rough müzikle"[48] eşlik eden kent proletaryasının bir kesimini bir araya getirerek, gürültülü sokak kutlamaları için bir fırsat yaratırdı. "Bunter'ın Düğünü" şarkısı, sepetçi Ben ve bir tavşan kürkü kesimcisi olan Kitty'nin, uyku perisi Joe, celep Ned, "güzel, kibrit imalatçısı" Fanny, eskici kadının kızı Dolly, yorgancı Jenny, baca temizleyicisi Roger, değirmenci Ralph, çarpık bacaklı Susan, fıçı kadın Nan, paspas ipliği eğiricisi Peggy, "iğne ve şerit işi yaparken ağlayıp duran çıplak ayaklı pasaklı Pat"le birlikte, bir denizci ve kasap kalabalığının da hazır bulunduğu büyük bir törenle Fleet'te nasıl evlendiklerini anlatır.[49]

Bir denizciyle evlenmenin avantajı, ortadan kaybolması ya da vefatı durumunda maaşının karısına bağlanabilmesiydi. Bu nedenle Fleet evlilik, denizcilerin kadın arkadaşlarına para sağlayan bir kurumdu ve bu niteliğiyle denizcinin "aile ücreti"nin zorunlu parçasıydı. On dokuzuncu yüzyılda Fleet evliliği tamamıyla şekil değiştirmiştir. "Dulun erkekleri" hayali bahriyeliler anlamına gelmekteydi; bu bahriyeliler, denizcinin dulları için yardım parası alan gemi mürettebatının yaklaşık yüzde ikilik bir kısmını oluşturuyordu.

Demografik yönüyle ele alırsak, on sekizinci yüzyıl başında Londra bir katildi, zira ölümler doğumları fazlasıyla aşmıştı. Bu nedenle diğer işçiler gibi istihdam edilen denizci işgücü havuzu, kente göç yoluyla korunmalıydı. Bu göçmenlerin büyük bir kısmı dullar, terk edilmiş kadın eşler, evlenmemiş annelerden oluşan bekâr kadınlardı. Tarım işletmelerinin merkezileşmesi, çitleme hareketi, rençper ailesi maaşının sonlanması, köy yerelindeki istihdam sınırlaması ve İrlanda'daki kıtlık, kadınları metropolise sürükleyen bazı etmenlerdi.[50] Bu göç deneyimi, Tyburnografi'de yansıtılmıştır: Tablo 8'de özetlendiği üzere üç parçalı darağacında asılan 92 kadının yalnızca üçte biri Londra doğumludur.

48 "Rough müzik," on yedinci yüzyılın sonlarından itibaren İngiltere'de kullanılmaya başlanan kaba kakafoni anlamına gelen bir terimdir. "Rough Müzik," toplum normlarına aykırı davranan bireylerin gülünç taklitlerini yapan ya da onlara düşmanlık eden özenli bir ritüel eşliğinde yapılabilir (ç.n.).

49 Aktaran Ashton'dan alıntıdır, a.g.e., s. 365-9.

50 Ivy Pinchbeck, *Women Workers and the Industrial Revolution, 1750-1850*, 3. Baskı (1981), sayfa 2 ve devamı.

TABLO 8:
Tyburn'da asılan kadınların doğum yerleri, 1703-1772

Yer	Sayı	Oran
Londra	32	35
İngiltere (Londra dışı	40	43
İrlanda	17	19
İskoçya	2	2
Galler	1	1

Bu kadınların bazısı transatlantik bir hayatı reddeder. Örneğin bir cep dolusu mendil ve 4 gine aşırdığı için asılan Mary Standford, "yurtdışına sürgüne gönderilmektense ülkesinde asılmayı tercih ettiğini ve yabancı bir yerde yaşamanın, kendi ülkesindeki rezil ve utanç verici ölümden daha da kötü olduğunu söyler."[51] Göç deneyimi Londralı kadınının pikaresk karakterini şekillendirmemize yardımcı olur. Her ne kadar eylem alanları daha küçük, paralı istihdam olanakları daha az da olsa, şehrin gevşek ve başıboş insanlarını yeniden üreten kadınlar, genelde pikaresk proletaryaydı. Mary Young, diğer adıyla Jenny Diver, Gay ve Brecht'in *Dilenci Operası*'nda kadın kahraman olmasının ardından belki de en büyük şöhrete kavuştu. Mary, Kuzey İrlanda'da dünyaya geldi. Anne babası yoksul olmasına rağmen, onu okuma, yazma ve dikiş konusunda eğitmişlerdi. Anne Murphy, Mary'ye Londra'da St Giles Kilisesi civarındaki "bir tür kulüpte" cepten aşırma dersleri verdi. "Üstünlük taslayan konuşma tarzı" kolaylıkla fark ediliyordu. Giysilerinin altından ustalıkla yönetebileceği bir çift sahte kol ve el tasarımı yaptı. Yanında uşak görünümlü suç ortağıyla, hamile bir kadın kılığında, dua zamanı kilisedeki seçkinleri soydu. Kurnaz ve hızlıydı, el becerileri çok iyiydi. Tarihin bu döneminde çok takdir gören yeteneklerini, Jack Sheppard'la paylaştı. Kılık değiştirme, zekâ kıvraklığı ve rol yapma becerilerini dar sokak aralarında, tiyatrolarda, St Paul'de, Londra Köprüsü'nde, fuarlarda ve çay bahçelerinde, burjuva trafiğinin yoğun olduğu kentsel mekânlarda gösteriyordu. Asılmasının ardından anısı, baladlarda, hikâyelerde ve "ölmek üzere olanın son sözleri"ni pazarlayan sokaktaki satıcılar tarafından korundu ve bu sayede kırk sene sonra genç bir çırak olan Francis

51 The Ordinary's *Account*, 3 Ağustos 1726.

Place'in ilgisini çekti.[52]

Kadın istihdamındaki kısıtlamalar yüzünden hayat şartları çok zordu ve geçim sıkıntısı kadınların kaderi olmuştu. Sanayi Devrimi öncesi kadın işçi tarihçisi, yevmiyeli ve düşük ücretli zanaatlara bağımlı olmanın, Londralı kadınlar arasında yüksek orandaki intiharı, fahişeliği ve açlığı açıkladığını belirtir. Binlercesi şapkacılık, terzilik, elbise dikimciliği, nakışçılık gibi iğne işleriyle uğraşmaktaydı. Başka binlerce kişi, 1807'de 30.000 kişiden oluşan "bütün bir ordu," ağır yüklerle günde iki kez Londra pazarlarına yürümeyi gerektiren mevsimlik meyve ve sebze bahçeciliği işinde istihdam ediliyordu. Sütçü kızlar genelde İrlandalı olurdu ve bu iş "fiziksel güç ve dayanıklılık gerektiren zorlu bir işti."[53]

Sonraki bölümlerde tekstil işçilerinin ve ev hizmeti işçilerinin zengin adama nasıl çalıştıklarını inceleyeceğiz. Burada, Tyburn'de asılan kadın tarihinde çokça yer aldığı için, fahişeliği ve sokak satıcılığını ele almamız gerekiyor.

Sokak satıcılarının sesleri, gün boyunca ve kısmen geceleyin de yankılanmaya devam ederdi. 1754'te "Londra'nın Haykırışları" adlı iskambil destesi, kadınları, koyun kalbi, karaciğeri, kibrit, misk, kavun, karides, Şam gülü, pamuk dantel, şeftali, kayısı, kırık şişe, sıcak çörek, salatalık, yılan balığı, deniz salyangozu, yengeç ve elbette "sütçü kızlar, gidiyorum, çabuk gelin" diye bağırırken resmeder. Bu sokak hayatı tehlikelerle doluydu. Kupa Kralı'nın da söylediği gibi:

> Kedi öfkeyle Horozun üstüne atladı
> Ve ona ölmesi için pek çok gerekçe sıraladı
> Horoz itiraz etti buna,
> Boşuna Yalvarma diye cevapladı kedi,
> Doğru ya da yanlış emeceğim kanını.

Kapkaççılıktan asılan Mary Goddard, bir keresinde Clerkenwell Islahevi'nden kaçmıştı. Eski kırık şişeler satmış, "kendisi ve çocuklarının rızkı için çok ağır çalışmıştı." Ev soyguculuğundan asılan Elizabeth, "paçavra ve yanmış kömür atığı toplama işinin peşinde koşturmuş, kalan zamanlardaysa sokaklarda sıcak tatlı ve gri bezelye diye bağırarak meyve ve istiridye satmıştır." Giysilerini çaldığı çocuğu öldürme suçundan

52 A.g.e., 18 Mart 1741.
53 Pinchbeck, a.g.e., s.61.

asılan (suçlamayı sonuna dek reddetmiştir) Susan Perry, diğer adıyla Dewy, "sokaklarda kimi zaman gazete, kimi zaman da meyve vb. diye bağırarak dolaşmıştır." 13 £ çalmaktan asılan Sarah Clifford, diğer adıyla Arkins, mevsimi geldiğinde, sokaklarda dil ve uskumru balığı diye bağırırdı.[54]

Kadınların sokak satıcılığına tutunmaları, basit bir alışveriş meselesi ya da önemsiz bir mal ticareti değildi, başka iki önemli yönü vardı. İlk olarak bu tür sokak etkinlikleri, isyancı iletişimle yakından ilgiliydi. Londra'nın bağırışları, Londra baladlarına dönüşebilirdi. Örneğin Ann Mudd, kocasını öldürdüğü için asılır ("Neden derseniz, onu arkadan zevk olsun diye bıçakladım"), kapatıldığı hücrede sokaktan öğrendiği müstehcen şarkıları söyleyerek kendini eğlendirir. Mary White ya da hem sokakta hem de mahkemede bilinen adıyla Cep Kesen Mary, 6 şilin değerinde bir önlük çalmaktan asılır. Newgate Papazı onunla ilgili olarak şöyle der: "Herkesin tanıdığı alçak heriflerin, hırsızların, balad şarkıcılarının kraliçesidir ve onların işlediği kötülüklerin büyük bölümünde payı vardır; kadınların ceplerini kesmekteki el çabukluğundan ötürü suçlandığı için adı Cep Kesen Mary'e çıkmıştır."[55]

Kadınların sokak satıcılığı yapmalarının ikinci yönü ise, bu işin suçla ve suçlularla bağlantı kurmaya elverişli olmasıydı. 1740 yılında (Westminster, Middlesex, Southwark, şehir merkezi dâhil olmak üzere) Londra iddianamelerinin istatistikî analizi, kadınların erkeklerden çok daha fazla itham edildiği tek suçun, çalıntı mal almak olduğunu ortaya koyar. Erkek hırsızlar sık sık, kadın alıcılarla ortaklık kurmuşlardı. Bunu Jack Sheppard'da görmüştük ve bu türden daha pek çok ilişki sıralayabiliriz. On sekizinci yüzyılda evlilik, bir iş ortaklığıydı. Suç kayıtlarından ortaya çıkarılan ve Londra proletaryasının yaşamında en sık karşılaşılan kadın erkek ilişkisinin, erkek hırsız ve kadın alıcı ilişkisi olması ilginçtir. Bölüm 7 ve 8'de, bu suç ilişkisinin aslında hâkim kentsel üretim tarzıyla yakından ilişkili olduğu sonucuna varacağız.

Fahişelik olarak adlandırılan şeyi analiz etmek güçtür; çünkü on sekizinci yüzyıl kaynakları, özellikle de suç kaynaklarıyla ilgili olanlar, terimle kast edilenin ne olduğunu açıkla-

54 The Ordinary's *Account*, 3 Mart 1708, 31 Ekim 1712, 13 Mart 1713, 25 Eylül 1713.

55 A.g.e., 29 Haziran 1737 ve 7 Haziran 1745. Ayrıca bkz: *The Proceedings*, 2. Bölüm, 2 Mayıs 1745.

mak yerine yargıda bulunurlar. Ruhban sınıfına dâhil bir kimse olarak Newgate Papazı'nın bu terimi kullanışı önyargılı ve ahlakçıdır, zira asılmadan evvel görüştüğü kadınların hepsine yakıştırmıştı bu terimi. Newgate Papazı, tarihini yazdığı bu insanların toplumsal, evlilik ve cinsel ilişkilerini ortaya koymamıştır. Toplumsal cinsel ilişkilerin ne kadar da çeşitli olduğu, fahişelere verilen pek çok isimden de bellidir: "Görgüsüz kadın," "adi kadın," "süprüntü," "rezil," "tereyağlı çörek," "kıç," "sincap," "çiroz," "kedi," "gangsterin sevgilisi," "pis kadın" ya da "Hollandalı kadın."[56]



Denizden dönen acemi aylak, sıradan bir fahişeyle tavan arasında. Kadınların erkeklerden daha fazla itham edildiği en ağır tek suç, çalıntı malları alma suçuydu.

Defence of The Public Stews (1724) adlı kitabında Bernard Mandeville, Londra'daki dar görüşlü fuhuş politikalarını, daha sağlıklı ve daha az tehlikeli olduğunu düşündüğü Amsterdam'da geliştirilen belediye yönetmelikleriyle karşılaştırdı. Kanaatimce, Londra'nın daha esnek ve belirsiz politikaları, kentli yoksullar içinde aile ilişkilerinin doğasını yansıtmaktadır. Covent Garden Strand caddesindeki ve Goodman Fields'deki ev sahiplerinin, genelevleri baskı altına alma giri-

56 Francis Grose, *A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue* (1785).

şimleri, kargaşa çıkaran kadın ve denizciler arasındaki ittifakla boşa çıkarılmış olabilir. Evlerdeki kadınlar, sokakta müşteri arayanlardan daha tatminkâr koşullarda çalışmışlardır. Şüphesiz ki "fahişelik okulu," "Akademi," "dadı evi" ya da "rahibe manastırı" olarak adlandırılan bu yerlerdeki çalışma koşulları oldukça değişkendir. Bazılarında fahişelere giysi tedarik edilmekteydi. Muhtemelen genç kızlar söz konusu olduğunda bekâret bozma, sado-mazoşist ve cinsel saldırı gibi pratiklere "sınırlama getirilmişti." Doğum kontrolüyle ilgili bilgilendirme ve kürtaj imkânı sağlanmıştı. Bazı evlerde ise, meslek hastalığı olanlara hastabakıcı imkânı sağlanıyordu.[57]

En asgari düzeyde bile korunmayan sokaklarda çalışan kadınlar hızlı, becerikli ve katı olmak zorundaydılar. "Üç peniye dimdik" lakaplı Constantia Jones'un bir müşterisi, onun çalışma metodunu şöyle betimlemiştir: "Duvara karşı durduğumda, tutuklu arkamdan gelip, bir eliyle beni kavrarken, diğer elini pantolonumun cebine sokarak paramı aldı." Çaldığı para, yarım gine ve 36 şilin tutarındaydı ve bu yüzden 30 yaşına kadar Newgate'te yirmi kez alıkonulduktan sonra, cezasını darağacında çekti. Genelde fahişe müşterisi, hırsızlık suçlamasıyla fahişeye dava açardı ve eğer fahişeler mahkemeye gidecek olursa, ödemelere ilişkin anlaşmazlıklar fahişenin müşterisi lehine çözülürdü. Susan Brockway ve Mary Gardner, "müşteriyle ilişkiye girmeyi" ya da "onu akıllı bir çocuğa dönüştürmek için kırbaçlamayı" reddettiğinde, müşteri, polisi çağırdı ve hırsızlığı onların yaptığına yeminler etti.[58] Adalet sokaklarda olsaydı, çalışan fahişelerin bir şansı olurdu; tıpkı Drury Lane'deki hizmet karşılığını ödeme kavgasının ardından, Isabella Roe ve Grace Weedon'ı korumak için mahalledekilerin bir araya gelmesi gibi.[59] Fahişe argosu, aralarındaki dayanışmayla ilgili bir fikir vermektedir. Mesleklerinin adı "oyun" ya da "kentti." "Kuzenlerimden biri," "aramızdan biri" ve "yaren" işçi arkadaşların adlarıydı. Genelde, söylenene göre, "kız kardeşliğe" bağlıydılar.

Hamilelik, yalnızca fahişeler için değil, çoğunluğu bekâr

57 Dr Ivan Bloch, *Sexual Life in England*, çev. William H. Forster (1958), bölüm 5, 12, 14.

58 *The Proceedings*, 27-31 Ağustos 1725.

59 A.g.e., Temmuz 1736; the Ordinary's *Account*, 22 Aralık 1738 ve 16 Mart 1753; Peter Linebaugh, "(Marxist) Social History and (Conservative) Legal History," *New York University Law Review*, c. Ix, no.2 (Mayıs 1985), s. 224-5.

kalma ve çocuk sahibi olmama koşuluyla çalıştırılan hizmetçiler için de bir felaket demekti. Hamilelik, kadınların para kazanmalarını engelleyerek, doğum ve bakım gibi onlara zaman harcatan yükler yaratacaktı. Dahası çocuk doğurma ve hapsedilme, kadının sağlığı, hatta hayatı için bir tehdit oluşturmaktaydı. Dr. Cadogan'a göre istenmeyen bebekler, ya beslenmedikleri için ya da kendi hallerine bırakıldıkları için ölüyorlardı. Dr. Cadagon, *Essays on the Nursing and Management of Children* (1750) kitabında "istenmeyen bebekleri eski adetlerdeki gibi vahşi hayvanlara bırakmanın ya da boğmanın," ihmal sonucu yavaş bir ölüme terk etmekten kesinlikle çok daha hızlı bir yol olduğunu savundu. En kötü yıllarda bebek ölüm oranı yüzde 74'tü. Thomas Hanway'e göre, papaz idaresindeki mıntıkalarda ve ıslahevlerindeki çocuklarda bu oran yüzde 80'e ve 90'a yaklaşıyordu. 1742'de Sokak Çocukları Hastanesi'ni kuran Thomas Hanway'e göre, başarılı doğuma rağmen pek çok kadının mali gücü, çocuklarına bakmaya ve büyütmeye yetmiyor ve çocuklarını "kötü ve barbar" dadılara bırakmayı (Moll Flanders ve Anne Midnight bu türden bir müdahaleden anlıyordu), onları sokağa terk etmeyi ya da en sonunda öldürmeyi tercih ediyorlardı.[60] Jonathan Swift, bakıcıya "eğer çocuğun düşmesine meydan verip, onu topal bırakırsan, asla itiraf etmemeye dikkat et; şayet ölürse, işte o zaman her şey yolundadır" diye "öğüt veriyordu."[61]

Tyburn'de on kadın (asılan kadınların yüzde 12'si) çocuk öldürme suçundan asıldı. At arabası imalatçısındaki bir çırak tarafından baştan çıkarılan ve bir centilmenin hizmetçisi olan Mary Ellenor ve "hayatıyla ilgili hiçbir açıklama yapmayacak olan inatçı" Agatha Ashbrook 1708'de asıldı. "Dinle ilgili şeylerden güçlü bir tiksinti duyan" Phoebe Ward adında bir hizmetçi, 1711'de asıldı. On bir yıldır ipek sarıcısı olarak çalışan, Fransız bir dokumacının kızı Judith Lenford, 1734'te, ıslahevinde yeni doğan bebeği öldürme suçundan asıldı. Ertesi seneyse Lincoln's Inn'de bir hizmetçi olan Elizabeth Ashbrook, çocuk öldürme suçundan asıldı. Jane Cooper, "mahpusluk döneminde öyle hasta, öyle fakir ve öyle çaresizdi ki; sonunda görme yetisini kaybetti. Ama öyle katı yürekliydi ve işlediği suçlara öyle kayıtsızdı ki, acınacak bir hali yoktu." 1737'de asıldı. Sarah

60 M. D. George, *London Life in the Eigteenth Century* (1965), s. 55-9.
61 *Directions to Servants* (1745).

Allen hamile kalınca, Westminister birahanesindeki hizmetli pozisyonunu bırakmaya zorlandı. Küçüğünü ıslahevinde boğdu ve 1738'de asıldı. Elizabeth Harwood "kadınların sürekli, Richmond, Twickenham ve Londra yakınlarındaki diğer kasabalarda bahçecilik ya da saman balyası yapımında istihdam edildiğini bilmeden, kasabanın yakınındaki bahçelere girdi ve meyve sebze satmak dışında kasabaya hiç inmedi." Bir gece, Twickenham'daki tarlalardan birinde doğum yaptı ve bebeği Powder Mills nehrinde boğdu. 1739'da asıldı. 1743'te Sarah Wilmshurst, çocuk öldürme suçundan darağacında can verdi. Zaten boyacı bir babadan olma on çocuğu vardı. Bataklığa ittiği çocuğun babası saat imalatçısıydı. Son olarak 1752'de bir kasabın dul karısı ve hizmetçi olan Ann Wallsam de 1752'de aynı suçtan asıldı.[62]

Bu on kurbanda üç tanıdık tema buluruz: yoksulluk, işini kaybetme, Newgate Papazı'na düşmanlık ve din aleyhtarlığı. Ayrıca idamların kronolojisi de anlamlıdır; üçü, yüzyılın ilk otuz yılı içinde, diğerleri ise sonraki yirmi yıl içinde asıldılar. Yine de, hem papazın yönettiği bölgelerdeki bakımevlerinde hem de ıslahevlerinde bulunan çocukların kesinlikle öleceği yaygın olarak bilinir ve kabul edilirdi.

Jenkins'in Kulağı Savaşı'ndan (1739), Yedi Yıl Savaşları'na (1763) kadar savaşsız geçen ara dönemde, Londra'da aile ve demografi politikasında bir dizi önemli değişimler meydana gelmiştir. Donanmanın mürettebat ihtiyacını karşılamak için Londra'da yetimhaneler kuruldu. Ebelik hizmetlerinin iyileştirilmesi ve Sokak Çocukları Hastanesi ile birlikte çok sayıda doğum hastanesinin kurulması -Londra Doğum Hastanesi (1749), Kent Doğum Hastanesi (1750), Queen Charlotte Bekâr Anneler Hastanesi (1752), Kraliyet Doğumevi (1757) ve Westminster Doğum Hastanesi (1765) sayesinde, çocuk ölüm oranı ciddi miktarda düştü. 1767'de hemşire ücretlerini belirleyen (her çocuk için 2 şilin 6 pens) "Çocukları Yaşatma Yasası" kabul edildi. 1753'te Fleet evliliklerine son veren Hardwicke Evlilik Yasası kabul edildi. Bu tedbirler sonucunda çocuk öldürmeye bağlı idam sayısı arttı. Bu da, idam cezasının, Londra emek piyasasının yeniden üretimini düzenlemeye yönelik hazırlığın bir parçası olduğunu akla getirmektedir.

62 The Ordinary's *Account*, 27 Ekim 1708, 22 Aralık 1711, 8 Mart 1734, 3 Mart 1737, 18 Ocak 1738, 21 Aralık 1739, 18 Mayıs 1743 ve 23 Mart 1752.

IV

Şehirli proletarya pislik içinde yaşardı; artıklardan ekonomi yaparak hayatta kalabiliyorlardı; "marjinal" ve "harcanabilir" nüfusun bir parçasıydılar; ya ataerkil ailenin ya da okul veya hastanenin disiplini olmaksızın yaşarlardı. Yahoo[63] proletaryası, tehlikeli bir nüfus olabilirdi - Kara Delikanlılar Sokak Çetesinin de örneklemiş olduğu gibi, metropolde kendi bölgesel özerkliği olabilirdi. Çetedeki kadınlar, yetim bir çamaşırcı kadın olan Ann Gywn, çalıntı mal teslimatçısı Margaret Greenway, Whitechapel Islahevi'nde doğmuş olan Ann Wells ve siyahî kılıç imalatçısının kızı Ann Duck'tan; erkekler ise Çıplakayak, Centilmen Harry, Kaptan Poney, Uzun Will, Fiyakalı, Haylaz, Dillsey, Denizci Jack ve Taşralı Dick'ten oluşuyordu. Smithfield'deki sığır ve koyun ağıl atıklarının, pisli ve gübrenin içinde yaşıyorlardı. Southwark, The Mint, St. Giles Kilisesi'ni ve Şehirdeki 7.000 kişiyi kontrol ettikleri söyleniyordu. Hayat kadınları, bu insanların gerektiğinde hemen yardıma koşacaklarını düşündükleri için, zor müşterileri bu bölgelere çekmeye çalışıyorlardı. 1774'te polis örgütüne ve hâkimlere karşı girişilen pek çok cinayet teşebbüsü, Chick Kulvarı ve Kara Delikanlılar Sokağı'nda başlamış ve karşı saldırı sonucunda pek çoğu asılmıştır.[64]

Kendi hegemonyasından mahrum bırakılan Londra proletaryası, yasaya itaatsizlik etti. Bunun delilleri, Londra Ağır Ceza Mahkemesi tutanaklarında da görülmektedir. Bir denizci olan James Ryan, dayatmacı, alaycı ve yineleyen bir yaltakçılıkla duruşmayı bölüp şöyle demişti:

> Hâkimim, yüksek müsaadenizle izin verin de söyleyeyim ki, bu adam ineğin bir eşek olduğu üzerine bile yemin eder. Yüksek müsaadenizle, delili de iyi kavramanız gerekiyor. Ben, delillerin ne olduğunu bilmiyorum, ödül alabilmek için onları yönlendiren ben değil, hırsız avcılarıdır[65] ve her şey de bun-

63 Güliver'in kendilerinden olduğunu iddia eden, pis, maymuna benzeyen bir ırk (ç.n.).

64 A.g.e., 7 Mart 1764, 7 Kasım 1744, 24 Aralık 1744, 9 Temmuz 1745 ve 26 Temmuz 1745.

65 İngiliz hukuk tarihinde hırsız avcısı, suçluları yakalaması için kiralanan serbest çalışan bir kişiydi. İngiltere'de yaygın profesyonel polis teşkilatı, 19. yüzyıla değin oluşmamıştı. Suç oranının artması ve gazetelerin, bunu kamuoyunun dikkatine sunmasıyla beraber hırsız avcıları, suçluların adalete tesliminde ortaya çıkan boşluğu doldurmak (veya bazı durumlarda genişletmek) için ortaya çıkmışlardır (ç.n.).

dan ibarettir. Hâkimim, yüksek müsaadenizle, konuşurken şu adamın suratına bir bakın.

Nöbetçiler onu tutuklamaya geldiğinde, Bol Götüren lakaplı balad şarkıcısı Mary, göğüslerini dışarı çıkartıp, "sütü adamların suratına fışkırttı" ve "kahrolsun gözleriniz! Ne benim canımı almak istiyorsunuz?" dedi. Duruşmasında davacıyı tekmeleyip, jüri koltuğuna tükürdü. Ona verilen ismi biliyor olmamızın tek nedeni, prangasız ve kelepçesiz olma karşılığında, mahkemeyle bu bilgiyi paylaşmış olmasındandır. Bu proletarya, yasayla alay ederek kendilerini eğlendiriyorlardı. Kaptan Charles Johnson'un *A General History of the Pyrates* (1724) kitabında, denizciler tarafından Karayipler'de kurulan sahte bir mahkeme anlatılmaktadır.[66] "Bir yudum içki içmeyen bir adam nasıl olur da iyi yasadan söz edebilir?" "Eğer adamın konuşmasına izin verilse, kendini ele verebilir ve bu da mahkemeye bir hakarettir." Bu saygıdeğer bir gelenekti. *Çarmıh Yolcusu*'ndaki duruşma sahnesinde Lord iyiden nefret eden; Lord Lüks, Lord Boş Gurur Arzusu ve Sör Açgözlü hakkında kötü konuşan yolcu aleyhinde ifade vermesi için üç tanık getirir: Kıskançlık, Hurafe ve Dalkavuk.

Her ne kadar mahkemelerden ve yasaları işitmekten nefret etse dahi, bu pikaresk proletarya bütünüyle kanun tanımaz değildi; gerektiğinde kendi yazılı öz-örgütlenmesini de geliştirmişti. Bunların bir kısmı, John Meffs'in yük gemisi korsanlarca ele geçirildiğinde imzalamayı reddettiği sözleşmelerde de olduğu gibi, demokratik ve eşitlikçiydi. Bu sözleşmelerde, "halk en yüksek güce sahipti," anlaşmazlıklar jüri tarafından karara bağlanır, memurlar seçilir, ödüller eşitçe dağıtılır ve "herkesin kritik anla ilgili bir oy hakkı vardır."[67] Diğerleri, Jenny Diver'ın "Saygıdeğer Derneği'ne ait oluşu gibi, esnaf yeminlerinin ya da kurallarının daha fazla etkisi altında kalmış olabilir. "Saygıdeğer Derneğin" dört ilkesi vardı: (1) Derneğe kabul, oybirliğiyle gerçekleşmeliydi; (2) kimse "kendi kendine bir durumun üzerine gitmeye kalkışmamalıydı;" (3) o sınıfın dili konuşulacaktı ve (4) üyelerden birinin hapse girmesi durumunda, ona hapiste yetecek miktarda para sağlanmalıydı. Kara Delikanlı-

66 *The Proceedings*, 14-17 Ocak 1737; a.g.e., 2. Bölüm, Mayıs 1745; Johnson, a.g.e., s. 292-40.

67 Bkz, Manuel Schonhorn, *A General History of the Pyrates* (Güney Carolina, 1972), s. 148, 165, 211, 308.

lar Sokağı'nın yakınındaki "Hempen Dul Kadın Kulübü" konfederasyon hükümleri şu maddeleri içermekteydi: (1) Herkes, birbirini asılmaktan kurtarmaya hazırlıklı olacağına yemin edecektir; (2) gerektiğinde diğer üyeleri kefaletle serbest bırakabilmek için herkes birbirine kâhyalıktan iyi para getireceğine yemin edecektir; (3) hapiste yatanlar için haftada "hariçten" 7 şilinlik bir ödenek biriktirilecektir.[68] Suçlu yeminleri, dernek içi imeceye; korsan "mutabakat maddeleri" "Düzleyiciler"in bazı sözleşmelerine benzemektedir. Londra proletaryası, kendi kendini yönetmekten aciz değildi; yalnızca iş bulmak için gezici olması gerekiyordu ve şehrin dört bir yanına dağılmıştı. En azından bu dönem için, özerkliğinin daha kapsamlı ve daha uzun ömürlü araçlarını geliştirmiş olamazdı. Gerçekte bu, pikaresk proletarya kavramına aykırı olurdu. Toparlamak gerekirse, *picaro* ile proletaryayı karşılaştırabiliriz. *Picaro* gibi, proletaryanın da hiçbir şeyi yoktur: bugün için ne bir tas çorbası, ne yarın için kâsesini doldurmasını sağlayacak toprağı ve aleti edevatı vardır. İşten kaçınmasıyla tanımlanan *picaro*'dan farklı olarak proletarya, işçi olmasıyla tanımlanır. *Picaro*'nun eylem sahnesi yoldur, pazardır, konaklama yeri ya da çay bahçesidir; yani kamusal mübadele alanlarıdır. *Picaro*'nun aksine proletarya, özel üretimin yapıldığı yerlerde faaliyet gösterir: güvertenin altında ya da tavan arasında. Proletarya gibi *picaro* da kendisine tepeden bakanlar tarafından hor görülür. Edebi biçimler, ana karakterin bireyselliğiyle, *picaro*'nun dünyaya karşı aktif, her şeyin altından kalkan tutumunu teşvik etmiştir. Buna karşılık tarihi kayıtlar, bir birey olarak proletaryayı, çoğunlukla pasif ve dilsiz, adeta asalak ve akılsız bırakır. Ancak gerçek hayatta proletaryanın deneyimi, dünyanın üretimi ve yeniden üretiminde elbirliğinin hükmü altında olduğu için, onun bireyselliği de kolektif deneyim içinde gerçekleşir. Proletarya bilir ki dünya kaprisli ve düşman olabilir, ama yine bilir ki dünya her zaman böyle olagelmemiştir. Zira başlangıçta, dünyayı yaratan da, onun el işi, onun bedeninin emeğidir. Bu nedenle kader, aksiyomatik güçlerin doğal ve zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmaz. Aksine, bir sonraki bölümde de görüleceği üzere tarihi yapan da bir dizi kolektif mücadele, bazen yenilgiler ve zaferlerdir.

68 The Ordinary's *Account*, 18 Mart 1741 ve 21 Ekim 1743.

Bölüm 5
Mal Aşırma, Fiçi ve Vergi

> Nehirde çalıştı, böyle bir yaşama güven olmaz ki... Genelde böylelerine, kendi emekleri yerine, şüpheli yollarla daha çok para kazanan insanlar olarak bakılır.
>
> The Ordinary *Account*, 13 Temmuz 1752

> Bir uçtan diğerine okyanusu geçen bütün ticari mallar arasında, belki de, sözünü ettiğimiz ürün kadar zayiata ve yağmalamaya maruz kalan başka bir ürün yoktur.
>
> William Tatham, *An Historical and Practical Essay on the Culture and Commerce of Tobacco* (1800)

I

Proletarya yararlı bir sınıftır, çünkü iş görür. Gerçekten de proletaryanın ömrü, yararlı şeyler üreterek tükenir. Sonuç olarak tarihçi, proletaryanın emeğinin ürünü olan metaları inceleyerek, doğrudan proletaryayı incelediğinde öğrenebileceğinden çok daha fazla şey öğrenir, çünkü metalar proleter varoluşun "toplumsal hiyeroglifleri"dir. Bu bölümde Atlantik imparatorluğu pazarlarının oluşumunda dinamik bir meta ve kozmopolit proleter emekçilerin paradigması olarak tütünü inceleyeceğiz.

James White'la başlayabiliriz. James, Londra'da, "yoksul ama dürüst bir ailenin" çocuğu olarak dünyaya geldi. Bölge ki-

lisesine bağlı bir hayrat okulunda eğitim gördü. Burada "okuma, yazma ve hesap yapmayı" öğrendi. Sonra, nehirde çalışan hamal toplulukların birinde iş buldu, "Thames Nehri"ndeki gemilerden boşaltılan yükü iskeleye indirip, "limandaki yük arabalarıyla taşıdı." 1722 Şubat ayında tütün çalmaktan suçlu bulundu. Sör Francis Forbes tarafından sorgulandığında, Tooley Caddesi'ndeki Londra Köprüsü'nün güneyinde ve "Havuç" lakabıyla bilinen kızıl saçlı William Langley ile beraber, Londra iskelelerinden koli koli tütün çalıp sıvışmayı adet edindiklerini anlattı.[1] White, Micajah Perry'e ait 12,7 kilo ve William Dawkins'e ait 18 kilo tütün çalmaktan suçlu bulundu. Perry, uğradığı tahmini zararın 20 şilin olduğunu iddia ederken, Dawkins 40 şilin zarara uğradığını tahmin ediyordu. Bu tahminler, pound başına, piyasanın 2 ya da 3 peni daha altındaydı; ama küçük ve büyük hırsızlığı belirleyen sınırın çok üzerindeydi. Beş yıl önce olsaydı White asılabilirdi, ama Sürgün Yasası (4 George I, c.II), idam cezasını, yedi yıl plantasyonlara sürgün edilme cezasına çevirdi.

Newgate'te White, Jonathan Forward'ı bekliyordu. Forward, East Anglia ve idari bölgelerdeki cezaevlerinden topladığı "Kralın yedi yıllığına sürgün edilen" yolcularını nehir kıyısından alıp *Alexander* adlı gemiye dolduran ve sürgün edilen suçluları taşıyan devletle anlaşmalı bir nakliye şirketinin sahibiydi. Hazine, taşıdığı suçlu başına ona 3-5 £ ödüyordu. Maryland Annapolis'te onları parça başına 10 £'e satıyordu.[2] İşi kazançlıydı ve tehlikeliydi. Üç ay evvel, Aralık 1721'de William Shaddon ve sürgüne gönderilen diğer on dokuz kişi, gemi kaptanını şaşırtıp, nöbetçi subayları etkisiz hale getirmiş ve "geminin uzun kurtarma botuyla kaçarak, geceleyin Deal'de karaya çıkmışlardı."[3] Sonunda "Kral'ın ödediği para sayesinde Kuzey Atlantik'i geçmek üzere gemiye bindirilen" White, gemide "kapalı deliğe," güverteler arasındaki 70x70x183 cm

1 *The Proceedings*, 6-13 Aralık 1721. White'la ilgili bilgimizi, The Ordinary's *Account*, 6 Kasım 1723'ten edindik; *The Proceedings*, 28 Şubat-3 Mart 1721/2; 16-18 Ekim 1723; ve CLRO, Sessions Papers 1721-1722, "The Examination and Confessions of James White," 8 Ocak 1721/2.

2 Sürgün edilen suçlular için ödenen fiyatlar hakkında bkz. William Edolis, *Letters from America, Historical and Descriptive* (1792). Ayrıca bkz. Abbot Emmerson Smith, *Colonists in Bondage: White Servitude and Convict Labour in America, 1606-1776* (New York, 1971), s.112-14.

3 CLRO, Sessions Papers, box 1721-1722, "Examination of William Shaddon, 20 December 1721."

boyutlarındaki bir bölmeye kapatıldı. Altı haftalık Atlantik yolculuğu boyunca tuzlanmış etle ve suyla beslenerek burada yaşadı. Böylece o günlerde "sürgün edilmek" anlamına gelen bir deyimle ifade etmek gerekirse "marine (terbiye) edildi." Jamaika'da kaçtı ve rotasını anavatanına çevirdi, İngiltere'ye gitmenin bir yolunu bulmadan önceki altı ay boyunca, "ne bulduysa" onunla yaşayarak Jamaika'da kaldı.

Thames'de kömür hariç hemen tüm ticari faaliyetlerin ölü olduğu sezonda, nehir kıyısındaki limanlarda çalışan bir hamal için en acımasız zaman olan kış aylarında Londra'ya geri döndü. Bir süreliğine Londra sokaklarında meyve sattı, ama Aralık 1722'de Quay Biracısı'nda "bir pantolon cebinden tütün yürütüp kendi gömleğine koyarken" yakalandı. Bir ay sonra "kapı görevlisinin anahtarıyla" aylak aylak dolaşırken görüldü ve tutuklandı. Ekim 1723'te bu defa süresi dolmadan sürgünden döndüğü için yeniden suçlu bulundu ve yasalar gereği Tyburn'de asıldı.

Hem William Dawkins hem de Micajah Perry, uluslararası tütün ticaretinde önemli tüccarlardı. Dawkins hakkında, tüccarlığı, Virginia'daki en büyük plantasyon sahibi Robert Carter'ın satın alma temsilcisi olması ve Micajah Perry'ninki kadar büyük ölçekli bir işletme sahibi olmak istemesinin ötesinde çok az şey bilmekteyiz.[4] Perry ise, Londra'da bir tütün hanedanlığı kurmuş alan ailenin torunuydu; üç kıtada binlerce kadın ve erkeğin emeğini harekete geçiren büyük bir iş yapıyordu. Virginia'da ona borçlu olmayan plantasyon işletmecisi neredeyse yoktu. White'ın asıldığı yıl, Virginia'nın ileri gelenlerinden William Byrd, Perry'i kast ederek, "bu aç yargıcın aç karnını doyurmak için toprağını ve kölelerini sattığını" söyler.[5] Perry, Virginia'daki Randolph ailesinin servetinin büyük bölümünü kontrol ediyordu; New York'ta ve Pensilvanya'da önde gelen bir bankacıydı. Gemi nakliyesi ve köle ticaretinde büyük hisselere sahip olan, Ticaret ve Plantasyon Kurulu'nun ileri gelen üyelerinden biri, gelecekteki Londra belediye başkanının babası, Şehir belediye meclis üyesi, Londra Belediye Dairesi ve Londra Ağır Ceza Mahkemesi sulh yargıcı olan Perry, hem

4 Louis B. Wright (der.), *Letters of Robert Carter, 1720-1727: The Commercial Interests of a Virginia Gentleman* (San Marino, Cal. 1940), muhtelif yerlerde.

5 Elizabeth Donnan, "Eighteenth Century English Merchants: Micajah Perry," *Journal of Economic and Business History*, c. iv (1931-2), s. 71-98.

asılan White'ın can düşmanı hem de İngiliz hırsının canlı bir örneğiydi.

Bu tüccar prensin kârları düşmüştü. Babası, senede 360-450 fıçı arasında değişen oranda tütün ticareti yapardı. 1720'den itibaren ailenin yaptığı ticaret 130 fıçıya düştü.[6] Bu koşullar altında Perry, bir takım ciddi adımlar attı. Thames gümrükçüleriyle birlikte dolap çevirip, Kralın ithal ettiği malları eksik ölçerek, Kral hazinesinin yarısından fazlasını elinden aldı. "Hickory puckery (eksik tartma işinden komisyon alma)" olarak bilinen bu uygulama sayesinde Perry, gümrük vergisini azalttı; sonra da gümrük memuruna, aynı malı ihraç ederken fazla ölçmesi için rüşvet vererek vergi iadesini yükseltti. Yine de Perry 1722'de Virginia'ya gönderdiği beş gemide 1500 £ kaybetti. Bu yüzden tütün ticaretindeki suistimalleri araştırması için Avam Kamarası'na dilekçe verdi. Perry'nin Parlamento'ya sunduğu kanıtlar, İskoç rakiplerince organize edilen gümrük kaçakçılığına saldırmaktaydı. Glasgow'un öne çıkışı, tütün ticaretindeki en önemli coğrafi değişimdir.[7] Tütün sevkiyatının İskoçya limanlarından yapılması, bir yandan Manş Denizi'nin bulanık sularından uzak durmayı, öte yandan ise transatlantik geçiş yolunu iki hafta kısaltmayı sağlamasına rağmen, İskoç ticaret tarihçileri, İskoç rekabetinin başarısının nedeninin, kıyı şeridindeki zorlukların kolaylaştırdığı kaçakçılık ve gümrük memurlarını "sanki hırsızmış gibi gören" yaygın tutum konusunda hemfikirdir.

Perry ayrıca nakliye maliyetlerini azaltmanın yollarını da araştırdı. Virginia'da bir poundluk tatlı kokulu tütünün maliyet fiyatı, üç çeyrek peni idi. Nakliye maliyetleri, bir pounda bir peni, devletin gümrük vergisi gelirlerine de pound başına yaklaşık dört peni eklemekteydi. Nakliye maliyeti, gemicilere, kaptanlara, sigortacılara, mavnacılara, hamallara ve ardiye arabası sürücülerine ödenen ücretlerden oluşuyordu.[8]

6 Perry'nin firmasının kazancı için (diğerlerinin yanı sıra) bkz. *JHC* c. xx (24 Ocak 1722/23), s. 102-109. Ayrıca bkz. Alfred Rive, "The Consumption of Tobacco since 1600," *The Economical Journal*, Economic History Series, c.i (Ocak 1926), s. 69 ve sonrası; Joseph C. Robert, *The Story of Tobacco in America* (New York, 1952), s. 17.

7 *JHC*, C. xx (24 Ocak 1722/3) ve Jacob M. Price, "The Rise of Glasgow in the Chesapeake Tobacco Trade, 1707-1775" Peter L. Layner (der.), *Studies in Scottish Business History* (1967).

8 Tütün fiyatlarının maliyet analizi Price, a.g.e., *JHC*, a.g.e. ve Cholmondeley Houghton Papers'da (bundan böyle C(H)MSS olarak kısaltılacaktır), Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, 33/1'de bulunabilir.

Ne zaman gemilerdeki yüklerin boşaltılması gerekse, bu, James White için bir gün süren bir eziyet demekti. White uğraşının değerini, "domuzun burnunu" (fıçı) açıp, "bulut" ya da "duman" tüttürüp işçiliğinin ürününden keserek artırırdı. 1721'de, Virginia'da plantasyon işletmecisi olan Robert Carter, bir Parlamento üyesine, yakın tarihte getirilen "nakliye ücreti ödeme zorunluluğu"ndan şikâyet ettiği bir mektup yazdı. Bunun yanında Perry'ye, ambalajlamada işçilikten tasarruf etme yöntemlerini anlatmak, tütününün kalitesiyle ilgili şikâyetlere karşı kendini savunmak, köle işçiliğine geçişle ilgili bilgilendirmek üzere, güven verici bir mektup yazdı. Köle işçiliğine geçiş için "fıçıcının işçilik masraflarından tasarruf etmek üzere sahibi olduğumuz zencileri istihdam ettik" diye yazdı. Buna karşılık olarak Perry, ona Kuzey Virginia yakasındaki arazileri satın alması için gerekli kredileri sağladı ve kaptanlar nakliye ücretlerini düşürene kadar Chesapeake'e demirleyen gemilere tütün yükleme işini geciktirmesini tembihledi. Ayrıca Carter, William Dawkins'e (White'ın diğer bir kurbanı) şöyle yazdı: "İdarecilerim, koyduğum sert emirlere ve cezai yaptırımlara tabidir."[9] Diğer bir deyişle, baskı, Atlantik'in her iki tarafından da gelmekteydi.



Şekil 4: İngiltere ve Galler'e tütün ithalatı, 1700-1750.

9 Wright, a.g.e., s. 21, 71 ve 74.

II

Micajah Perry'nin kâr oranındaki göreli düşüş, asrın ilk otuz yıllık tütün ticaretindeki genel fiyat krizinin bir belirtisiydi. Şekil 4'ün de gösterdiği gibi, yüzyılın ilk çeyreğinde, tütün ithalatında ciddi bir düşüş olmuştur.[10] On yedinci yüzyılın sonunda, yılda 38 milyon libre tütün ithal edilmiştir. Sonraki yirmi senedeyse bu rakam, geniş ölçüde dalgalanmıştır. 1712/13'te yüzyılın en düşük değerine inmiş, 1721'de yeniden toparlanmış, on yılın sonundaysa yeniden düşmüştür. Kötü geçen yılların sebebi, kısmen daha yüksek nakliye ücretleri, daha iyi sigorta primleri ve Avrupa pazarının kısmi kaybı, savaşın yol açtığı bütün sonuçlardı. Güney Denizi Şirketi Balonu (South Sea Bubble) sonucunda fiyatlarda bir kriz oluştu; 1720'de tütünün libresi 11 ½ peniye satılmaktayken; 1722'de libresi ½'ye satılıyordu. Fiyatlardaki krizde, 1720'de üretimi olumsuz etkileyen kötü hava kadar, Fransa ticaretiyle artan rekabet de rol oynamıştır.[11] Bununla birlikte, Atlantik'in her iki tarafındaki tüccarlar, nakliyeciler ve parlamenterler, "tütün ticaretindeki durgunluğun," "son zamanlarda tütün ticaretine sızmış olan sahtekârlık ve suiistimaller"den kaynaklandığı konusunda hemfikirdiler.[12] Bu ticareti düzenleyen temel İngiliz yönetmeliğinin önsözü, "Tütün ve ticaretinin farklı kollarında, kötü niyetli kişiler sıkça büyük sahtekârlık ve suiistimallere başvurmakta, yeltenmekte ve karışmaktadır" diye başlıyordu. Virginia'daki bir yönetmelik ise, "kendi paraları, kendi kârları için açgözlü insanlar, her gün büyük suiistimaller, yolsuzluk-

10 Ani düşüşlerin genel bir açıklaması ve nedenleri için bkz. W. E. Michinton (der.), *The Growth of English Overseas Trade in The Seventeenth and Eighteenth Centuries* (1969). Ağırlıkları ve fiyatlarıyla tütün ithalatı –grafik de kitaptaki bilgiler ışığında çizilmiştir- için bkz. Elizabeth B. Schumpeter, *English Overseas Trade Statistics, 1697-1808* (Oxford, 1960), s. 52-5.

11 Tütün ticaretindeki kriz analizi için bkz. Lewis C. Gray, *History of Agriculture in the Southern United States to 1860*, C.i (Washington DC, 1933), s. 259-77. Daha yeni analizler için bkz. Arthur Pierce Middleton, *Tobacco Coast: A Maritime History of the Chesapeake in the Colonial Era* (Virginia, 1953) ve John Hemphill, "Virginia and the English Commercial System, 1681-1733," basılmamış doktora tezi, Princeton Üniversitesi, 1964.

12 *Calendar of State Papers, Colonial Series, America and the West Indies*, c. xxxiii (1722-3), s. 297-8, 254, 304; xxxiv (1724-5), s. 123, 183; xxxv (1726-7), s. 414 ve sonrası; xxxvii (1730), s. 203 ve sonrası (1732), s. 18, 97-8, 173-8.

lar ve dolandırıcılıklar düzenlemektedir" diye başlıyordu."[13] Ticaretteki "suiistimalleri" ortadan kaldırmak için yüzyılın ilk üçte birlik bölümünde yapılan yeni yasaların sayısı, önceki ve sonraki dönemlerle mukayese edildiğinde muazzam rakamlara ulaşmıştır. Bu dönemde Maryland Meclisi tarafından dokuz büyük yasa kabul edilirken; Virginia'da sekiz, Westminster'de ise üç tane buna benzer yasa onaylanmıştır.[14]

Başından beri yasadışı ticaret, adil ticarete paralel gelişmiştir. 1625'te Londra eczacıları ve bakkalları, "tütün satma numarasıyla ruhsatsız birahane işleten aşağılık insanlar ve denizcilerle çalıntı ve gümrüksüz tütün takası yapan diğer kişilerin" aleyhinde dilekçe yazdılar.[15] Tütün ithalindeki muhteşem yükseliş, yasal tüccarlarla kaçak ticaret yapanların bir arada yaşamasına olanak sağlamıştı. Ama ithalattaki düşüşle birlikte bu iki kesim arasındaki gizli antagonizma ortaya çıktı: Bir otoriteye göre kaçakçılık, "ilk kez, her sınıfı içine alan, son derece organize ve yaygın olarak kullanılan bir ticaret halini gelmiştir."[16] Gümrüksüz ticaret, pazardaki payını artırdı. Durumu bertaraf etmek için devlet yeni yasalar ve zorlayıcı yeni yaptırımlar koydu.

1662 Dolandırıcılık Kanunu, gümrük yasasının da temelini oluşturdu. "Her ne şekilde olursa olsun rüşvet, para ya da ödül" kabul eden gümrük memurları para cezasına çarptırılırken, "yükü kaldırmaya, yüklemeye, gemiye göndermeye ya da alıp götürmeye yardımcı olan" arabacı, hamal, sucu ve diğerleri

13 William W. Hening, *The Statues at Large Being a Collection of all the Laws of Virginia* (1823), c. iii, s. 31-2.

14 Maryland için bkz. Vertrees J. Wyckoff, *Tobacco Regulation in Colonial Maryland* (Baltimore, 1936), s. 103 ve sonrası ve William H. Browne (der.), *Archives of Maryland: Proceedings and Acts* (Baltimore, 1894), xiii, 518; xxvi, 231-2; xxvii, 95, 157; xxx, 260-63, 348-55; xxxvi, 87, 507; xxxviii, 175. Virginia için bkz: Henning, a.g.e., iii, 51-3, 435-40, 497-9; vi. 49-50; iv, 247-71, 381-93; v, 9-16 ve Arthur P. Scott, *Criminal Law in Colonial Virginia* (Chicago, 1930). Başlıca İngiliz yasaları şunlardı:10&11 William III, c. 21; 5 Geo. I, c. II (1718); 6 Geo. I, c.21 (1719); ve 9 Geo. I, c.21 (1722).

15 Aktaran Rive, a.g.e., s. 554-69.

16 Lord Teignmouth ve Charles G. Herper, *The Smugglers* (1923), s. 37. Ayrıca bkz. John Spencer Basset, "The Relation betwen the Virginia Planter and the London Merchants," *Report of the American Historical Association* (1901), s. 553-75 ve Stanley Gray ve V. J. Wyckoff, "The International Tobacco Trade in the Seventeenth Century," *The Southern Economical Journal*, c. vii, no. 1 (Temmuz 1940), s. 23-5.

ise hapis cezasına çarptırılacaktı.[17] 1671'de Gümrük Denetim Kurulu, 1683'te ise Vergi Denetim Kurulu'nda düzenlemeler yapıldı. Gümrük Denetim Kurulu, üç sene sonra plantasyonların gümrük idaresini devralarak, ordu ve donanmayla birlikte, merkantilist devletin önemli destekçilerinden biri haline geldi. 1698'de yetki alanları deniz ve kara olarak ayrılan koruyucu gümrük birimleri oluşturuldu. Yasadışı yün ihracatının ve kaçak çay, şarap ve tütün ithalinin önüne geçmek için sahilde devriye gezen adamlara "Atlı subaylar" denirdi. "Atlı subaylar," *polis* diye adlandırılan gücün atalarıydılar. Gümrük memurlarının maaşları, komisyonlara dayanırdı. Malachy Postlethwayt, tütün ithalatından hazineye giren gelirin yarıdan fazlasının hırsızlık ve gümrük kaçakçılığında kaybolduğu tahmininde bulunmuştur. Gümrük memurları, kendi maaşlarını, dolandırıcılıkla ve zimmete geçirmeyle ödemekteydiler.[18] 1785 yılı itibarıyla, Gümrük Dairesi ithalat departmanındaki harç ve bağışların maaşlara oranı neredeyse dörde birken; ihracat departmanında bu oran, on yediye birdi.[19] Aslında iki tip tütün de kaçak olsa da, 1625 tarihli dilekçe, "çalıntı" tütün ile "gümrüksüz" tütün arasında bir ayrım yapıyordu. Bu önemli bir ayrımdı. İlkinde bu ticarette *istihdam* edilenler, tütünden pay alıyor ve tütünü gümrükten geçiriyordu. İkincisinde ise, tütünün resmi sahipleri, çeşitli yollarla gümrük vergisi ödemekten kaçınmaktaydılar.

James White ve "Havuç" Langley'in iskeleden koli koli tütün alıp götürdüğünü hatırlayalım. Tütünü eşit "birimlere ayırma" işi, köleler ve plantasyon sahipleri, hamallar ve kaptanlar dâhil ilgili herkes için önemli bir meseleydi, çünkü tütün yaprağının zarar görmemesi ve değerinin ölçümü buna bağlıydı. On yedinci yüzyılın sonunda, çeşitli gümrük idarelerinin yeniden yapılanmasına paralel olarak, paketleme, yükleme ve boşaltma tekniklerinde de bir devrim olmuştur. Bu teknik devrim, 1687'de tüccar ve gemi sahiplerinin dilekçeleriyle başlamış olup, 1699'da Yığma Tütün Yasası'nın kabul edilmesiyle son bulmuştur. Tüccarlar, tamamını büyük fıçıların içine

17 14 Charles II, c. II (1662).

18 Jacob Van Klaveren, "Fiscalism, Mercantilism and Corruption," D. C. Coleman (der.), *Revisions in Mercantilism* (1969).

19 George L. Sioussat, "Virginia and the English Commercial System, 1730-1733," *Report of the American Historical Association* (1905), s. 75-97. Ayrıca bkz: Walter M. Stern, The Porters of London (1960), s. 26, 32, 230 ve 290.

koyabilmek için tütünün açık paketlerde, bohçalarda, "yığma tütün" halinde gemiyle sevkinin yasaklanmasını istediler.

Tüccarların 1689 tarihli "Virginia'da ve Maryland'de Yığma Tütünün Yasaklanma Gerekçeleri" isimli dilekçeleri ile *Yığma Tütün Üzerine Bir Deneme* (1692) adlı broşürleri, yığma tütün sayesinde, "her denizcinin, kadının ve önemsiz insanın... görevlerinde küçük planlamalara giderek para sızdırabildikleri; tütünün tamamının kaçakçılığını yapabildikleri, gemiden dükkana taşıyarak, ucuz ve düşük fiyatlara satabildikleri" konusunda fikir birliği içerisindeydi. Yükün dörtte birlik veya üçte birlik bölümü israf edilmekteydi. Bu israfın bir bölümü suyun verdiği hasardan, kuruluktan ve depolama hatalarından kaynaklanmaktaydı ve tüccarlar tütün yapraklarının fıçıya basılmasıyla bu israfın giderilebileceğini iddia etmekteydiler. Daha da ötesi, konteyner taşımacılığı sayesinde, yük boşaltma süresinin de azalacağını hesapladılar. Limanda bekleme süresinin azalması ve depo koruması gibi kazanımlar, asıl amacın yanında ikincildi ve bu asıl amaç, *hırsızlık* dememeye özen gösterdikleri, tütünden "karineye dayalı gelenek" ya da "alışılmış ayrıcalık" yoluyla pay alınmasını ortadan kaldırmaktı.[20]

Fıçı, vagonlardan, at arabalarından, mavnalardan (düztabanlı Chesapeake nehir gemisi), gemilerden ve salapuryalardan yuvarlanabilecek, vinçle çekilebilecek, yüklenebilecek ya da kaydırılabilecek büyük bir varildi. Tütün, bir kez fıçıda depolandı mı, yeni bir ulaşım aracına aktarılırken, her seferinde paketleme ve yeniden paketleme ek taşıma maliyeti olmaksızın yarım düzine ya da daha fazla farklı biçimde taşınabiliyordu. Bu taşıma biçimi, gemi ebatlarının büyümesine neden oldu ve böylece birim nakliye ücretlerini düşürdü, çünkü gemideki mürettebat sayısı, gemi ambar kapasitesi oranında artmamıştı. 1692'de yayımlanan bir kitapçıkta, "yoksul pek çok plantasyon işletmecisinin bundan zarar göreceği, çünkü denizcilerin fıçılara konmaya elverişli olmayan paketlerini satın aldıkları"[21] ifade ediliyordu. Fıçı, tütün yaprağını rüzgâr, su ve tuzdan koruduğu için kalite de artmaktaydı.

1699'da Parlamento, on yıl süren kargaşaya, "Yığma Tütün Yasası"nı çıkararak karşılık verdi. Yasa, "derli toplu bir halde,

20 Anonim, *An Essay on Bulk Tobacco*, s. 145, 155; Insurance Company of North America, *Ports of The World: A Guide to Cargo Loss Control*, 10. Baskı (Philadelphia, 1976).

21 *An Essay*, s. 143 ve muhtelif yerlerde.

her biri iki yüzer kiloluk varil, sandık ya da kutu içerisine konulmadığı sürece, tütünün ithalini yasaklamaktaydı." Bundan sonra hamalların, denizcilerin, kadınların, kölelerin ve deniz subaylarının el süremediği tütün, Atlantik Okyanusu'nda fıçı imalatçılarının ustalıkla ürettikleri fıçılar içerisinde korunup, taşınmaya başlandı.

Sonuç olarak, gümrük kaçakçılığı daha ileri boyutta merkezileşti ve yoğunlaştı. Artık, ağırlıklı olarak, dar kafalı satıcılarca değil, "kaçak mal nakliyatçıları"nın kontrolündeki daha büyük çaplı bir örgütle sürdürülür hale geldi. Bu örgütün kendi istihdam ettiği avukatları ve silahlı güçleri vardı. Bilgi sahibi bir gözlemcinin belirttiği gibi Parlamento Yasaları, "aslında zenginleri kendi başlarına sefere çıkmaktan alıkoydu ve sonuç olarak tüccarlar, güvenilir adamları sayesinde fiziksel zarara uğramalarını engelleyecek iri yarı korumalar kiraladılar."[22] Kolay yoldan düzenli kâr elde edildiği girişimciliğin, örgütlü şiddet ve hile ile ayırt edildiği bir ortamda, on sekizinci yüzyıl kaçakçılığı da altın çağına başladı. Lambeth'deki bir ambar, Doğu Londra'daki satıcılara kestane, ceviz ve şerbetçi otu karıştırılmış tütün temin ediyordu. Glasgow'da, "çer çöpü" tütün diye yutturan bir adam 50 £ kazanabiliyordu. Walpole'ün ücretli adamları iskelelerde nasıl hatalı tartılar kullanıldığından onu haberdar ediyorlardı.[23]

1722 Parlamentosu İskoç ve İngiliz gümrük yönetimini birleştirdi. "İsraf ve Hasar durumunda standart gümrük vergilerinde terkin, indirim ve zararı karşılama" olanağı sağlayan karmaşık gümrük vergileri kaldırıldı. Yerine, eski sübvansiyon üzerinden yüzde 25'lik bir iskonto yapılması onaylandı (bir libre tütünden bir peni gümrük vergisi alınmaktaydı). Diğer bir yüzde 25'lik pay, hızlı bir şekilde ödenirken; gümrükteki ithalat teminatlarının yüzde 7'si on sekiz ay içerisinde ödendi. Büyük sermaye piyasalarıyla bağlantıları olan Micajah Perry (İngiltere Bankası'nın ikram ettiği çok az sayıda kredinin en büyüğünü elinde bulunduruyordu), bu hükümlerden faydalanarak gümrük vergisinde yüzde 40'lık bir indirim sağlayabilir-

22 PRO, SP 35/78, 1. Bölüm, s. 132-4, "The Originall, Rise, Progress and Present State of Those Enemies to England, the Owlers Described."

23 HC, c. xvii (Mart-Nisan 1715-16), s. 410, 414 ve 420-21; Robert C. Jarvis, *Customs Letter-Books of the Port of Liverpool 1711-1813*, Chetham Society, 3. Dizi, c. xi (Manchester, 1954), s. 25; Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, C (H)MSS, 43, II/6.

ken, kredi erişimi olmayan orta ölçekli tüccarlar için bu söz konusu değildi.[24] Tüccarlar ve Hazine memurları arasındaki hile ve dolandırıcılık açmazını ortadan kaldırma girişimi, tüccarlar ile nakliye ve liman işçileri arasında "cezai yaptırımların" tatbik edilmesiyle denk gelmiştir.

Yüzyılın başında devlet, iki tür müdahalede bulundu: Biri, geniş bir gümrük bürokrasisi ve polis gücü oluşturma bağlamında politik bir müdahale iken, diğeri konteynerle taşıma yönetmeliğini yürürlüğe koyan teknolojik bir müdahaleydi.

III

On sekizinci yüzyılda meta kavramı gibi ölçü bilimi de az gelişmişti. Aslında, merkantilizm döneminin bütünü, ölçüm standartlarının parçalara ayrılmasıyla tanımlanmıştır. Standartlaştırılmış ölçü-bilim sistemi, birkaç kişinin hayali olmaktan öteye geçmiyordu ve benzer biçimde metayı inceleyen ekonomi kuramı da henüz üzerine pek fazla düşünülmeyen erken bir aşamadaydı. Çoğu insan için ölçü-bilim kavramları, "ahlaki ekonomi" pratikleriyle belirlenmekteydi. Bu "Ahlaki ekonomi" teorisi, eşit olmayan ağırlıklara, kullanılabilir olandan fazlasını almaya ve tarlayı boş bırakacak kadar hasat toplamaya karşı çıkan İncil emirlerine dayanan meta üretimi üzerindeki karma sınırlamalara çok şey borçludur.[25]

Hamallar, gemi mürettebatı, köleler, mavnacılar ve "küçük önemsiz insanlar," muğlâk ölçü biçimlerinden fayda sağladıkları için, denizaşırı tütün ticareti içindeki sınıf mücadelesi de ölçübilimsel bir biçim aldı. Hukuk, tütünün taşındığı fıçının ebatlarını standartlaştırma girişiminde bulundu. Maryland, fıçının üst kısmının çapını 76,2 cm.'den 81,2 cm.'ye, bombaj çapını 93,9 cm.'ye, fıçı tahta uzunluklarını 121,9 cm.'ye yükseltti. Maryland, nakliye bedellerini düşüren bu değişikliklerin ürünü daha rekabetçi kılacağını umut ediyordu. Virginia yasası da fıçı büyüklü-

24 Gümrük düzenlemelerine dair rapor için bkz. "The Report of the Committee Appointed to Inquire into the Frauds and Abuses in the Customs," 7 Haziran 1733, *Reports from Committee of the House of Commons*, c. i., s.601-655. Elizabeth Hoon, *The Organization of the English Customs System, 1697-1786* (New York, 1938), sistemli bir rapor sunar.

25 Karl Marx, *Capital*, c. i, çev. Ben Fowkes (1976), s. 125-6; Eli F. Hecksher, *Mercantilism*, c. i (1935), s. III; E. Chambers, *Enclyopaedie; Or, An Universal Dictionary of the Arts and Sciences* (1728) içinde söylenenler daha sonra Diderot, *Encyclopedia*, c. xii'de tekrarlanmıştır. Bruno Kisch, *Scales and Weights: An Historical Outline* (1965), s. I; Deuterenomy 25: 13-16, 23:24, 24:19.

güne benzer sınırlamalar getirdi. Her iki koloni de dara ayarlamaları yaptılar. Maryland'de dara izni, "tütünün saf ağırlığı"nın yüzde 8'i olarak belirlendi. Virginia'da her fıçıya, fıçının darası ve imalatçısının ad ve soyadının baş harfleri damgalanırdı. 1704'te Maryland'de, 1705'te Virginia'da fıçı üzerindeki damgalarda değişiklik yapmak ağır suç kabul edildi.[26]

1699'dan sonra fıçı imalatçılarının üretim, montaj, tamir ve ambalaj açma işleri, ister kara yoluyla isterse nehir ya da deniz yoluyla olsun, tüm tütün nakliye sistemleri için belirleyici olmuştur. Fıçı yapımında Kuzey Amerika cevizi kasnaklarıyla birleştirilen iyi kurutulmuş ak meşeden tahtalar kullanılırdı. Üst ve alt kısmının giderek daralması ve karın bölümündeki şişkinlik sayesinde fıçı rahatlıkla yuvarlanabilirdi; iyi ayarlanmış bir ağırlık merkezi, kullanımda kolaylık ve uzun sevkiyat sırasında sarsıntı ve gerilmeye karşı dayanıklılık gibi özelliklere sahipti. Usta bir fıçı imalatçısı, fıçının üst kısımlarını, karakteristik menteşe birleşme yerlerinden ve çentiklerden fıçı tahtalarına öyle iyi oturtabilmeliydi ki fıçı, gemide yüklerin depolandığı alt kısımlardaki tuzlu su sızıntısına karşı dayanıklı olsun. Fıçı imalatı için özel araçlar (keserler, baltalar, fıçı içini düzleştirmede kullanılan aletler, bıçaklar, planyalar), pahalı aparatlar (tezgâhlar, tornalar, fener), el ve göz koordinasyonu ve seneler süren eğitim şarttı.[27]

Fıçı yapımındaki ustalık, rahatlıkla emekçilerin lehine çevrilebilirdi. Tüm modern anlatılara göre fıçı imalatçısının çalışma tarzı, siparişleri ağırdan alan, canı istediğinde çalışan ve kendi bildiğini okuyan bir tarzdı.[28] Londra Ticaret Odası'nın da onayıyla kolonyal otoriteler, "suya yuvarlanmaya karşı dayanıksız olacağı" gerekçesiyle, "yeşil ve kurutulmamış kereste," ince fıçı tahta ve dayanıksız kasnak (düz kasnak takmak) kullanımını, mevsim koşullarını, fıçı tahtalarının kalınlığını ve kasnaklamada kullanılan materyalleri açık açık sıralayarak engellemeye çalıştılar.[29] 1720'lerde ücretli işgücü ilgili bu tür

26 Browne, a.g.e., c. xxx, s. 348-55; Hening, a.g.e., c. iii, s. 435-40; ve Wyckoff, a.g.e., s. 89-128.

27 Franklin Coyne, *The Development of the Cooperage Industry in the United States, 1620-1940* (Chicago, 1940); R. A. Salaman, *Dictionary of Tools Used in the Woodworking and Allied Trades, c. 1700-1900* (1975); Bob Gilding, *The Journeyman Coopers of East London* (1971).

28 Wyckoff, a.g.e., s. 88.

29 L. C. Gray, a.g.e.

problemler, köleleri fıçıcı ve marangoz olarak kullanma fikrini akla getirdi.[30] On sekizinci yüzyılın önde gelen otoritelerinden biri "ticaretle ilişkisi olan herhangi bir kimse bir fıçıcı olmalıdır" diye yazar. On sekizinci yüzyıl başlarında Virginia'da, Afrikalı kölelerin tarım işlerinden sonra icra ettikleri en yaygın zanaat fıçıcılıktı.

Fıçı tahtası yapmak için kullanılan "budaklı" ya da "çatlak" keresteler, mutlaka dağılır ya da parçalara ayrılırdı; bu durum da fıçı yapımıyla uğraşanlara ya da diğer çalışanlara, gelgit gözlem evlerinde ya da Thames gemi demirleme alanlarında iş imkânı sağlamaktaydı. Baş kısmının birdenbire açılmasına yol açan hatalı bir menteşe ya da çentik, tütünün onu taşıyan arabacılar ya da hamalların eline geçmesine neden olabilirdi. Hatalı kasnaklama eşit ölçüde kazançlı sonuçlar doğurabilirdi. Fıçıya yükleme ve istifleme yöntemleri de değişik imkânlar sunmaktaydı.

Virginia'da "tütün denetçileri" fıçıdan örnek almak için sıkıştırılmış yığına elini daldırabilsin diye kasnaklar kesilir, fıçı tahtaları sökülürdü. Hatta bundan evvel, fıçı, "*yerleşik bir adet gereği* (vurgu bana ait) herkesin geçerken çiğnemek ya da tüttürmek için bir avuç dolusu almayı kendi için bir ayrıcalık olarak gördüğü" depo bahçesinde açık bırakılırdı. Denetim için fıçı "çevrilip kaldırıldığında" denetçiler, fıçıcılar ve görevliler, yalnız kendi tüketimleri için değil, ihracat amacıyla denizcilere ve "küçük maceracılara" da tedarik etmek üzere büklüm ve rulo tütün alırlardı. Sık gösterilen müsamaha yüzünden bu uygulama hesaplanabilir bir ayrıcalığa; onlar da, bu uygulama sayesinde en kazançlı adamlara dönüştü. Böylece, plantasyon işletmecisi her yıl binlerce poundluk tütün kaybetti. Doğrusu, iyi tütün almakta ısrar edenler yasal pazarlarda boşuna zaman

30 Alan Kulikoff, "Tobacco and Slaves: Population, Economy and Society in Eighteenth Century Prince George's Country, Maryland," basılmamış doktora tezi, Brandeis Üniversitesi, 1975, s. 5-47. Ayrıca bkz. Marcus V. Jernegan, "Slavery and the Beginnings of Industrialism in American Colonies," *American Historical Review*, c. xxv, no. I (Ekim 1919), s. 220 ve Leonard P. Stavisky, "Negro Craftmanship in Early America," *American Historical Review*, c. liv, no.2 (Ocak 1949), s. 320; William Tatham, *An Historical and Practical Essay on the Culture and Commerce of Tobacco* (1800), s. 43; Philip Bruce, *Economic History of Virginia in the Seventeenth Century* (New York, 1896), c. ii, s. 420 ve Leonard Stavisky, "The Origins of Negro Craftmenship in Coloniel America," *Journal of Negro History*, c. xxxii, no. 4 (Ekim 1947).

kaybediliyordu; oysaki en iyi kalite tütün Virginia depolarında Afrikalı bir hizmetliye yapılacak bir başvuruyla elde edilebilirdi.[31]



Afro-Amerikan şarap imalatçısı çalışırken

Denetlenmesinin ardından fıçı depodan çıkarılıp kızakla düz ve geniş bir araziye ve yüklenmek üzere nehirdeki gemilere taşınırdı. 1710 Virginia yasasına göre, kırpma, fazlalıkları alma ve fıçı tahtalarını sürükleme sırasında "çok büyük miktarda tütün ...denizciler tarafından *çalınırdı*" (vurgu bana ait) ve yasa, kaptanlara, bu denizcilere 5 £ ceza verme yetkisi vermekteydi. Modern konteynerden farklı olarak fıçının güvenlik kilidi gibi bir mekanizması yoktu. Fıçıları deniz suyundan ko-

31 Tatham, a.g.e., s. 96-98. Ayrıca bkz: G. Melvin Herndon, *William Tatham and the Culture of Tobacco* (Florida, 1969).

rumak amacıyla, onların gemi ambarının alt ve yan taraflarıyla temasını engelleyen takozlar kullanılırdı. Fıçılar, geminin denge ve ağırlık merkezi düzenlemesi hesaba katılarak ambara yerleştirilirdi; yoksa rüzgârdan korunaklı bir yerdeki ani bir yalpalanma bile gemiyi batırabilirdi. Fıçı tıpası yukarıda kalmalı ve fıçının içinde sintine suyu kalmamalıydı. Her ne kadar konteyner dayanıklı ya da takozlarla iyi desteklenmiş veya saman ve tahtalarla korunmuş olsa da; ancak çok azı, kabaran denizdeki geminin aşağı yukarı hareketinin ve yalpasının dayattığı basınca dayanabilirdi. Ürününü Londra pazarına olabildiğince çabuk taşımak plantasyon işletmecisinin çıkarına olduğundan, genelde ikinci kaptanla istifleme teknikleri konusunda tartışıp ek bir gecikmeye mahal vermek istemezdi. Öte yandan nakliyeci, taşıdığı fıçı sayısına göre nakliye ücreti alırdı; bundan dolayı, fıçıları olabildiğince küçük bir alana sıkıştıracak bir kaldıraç ve istifleme yapacak bir denizci istihdam edilirdi. 1728'de William Byrd İskoç tarzı istiflemeden şöyle yakınır: "İngilizlerden tamamıyla farklı olarak onların, sabit bir gemi yükleme metotları var."[32] 1699 Yasasına rağmen, bazen geminin destek direklerinin etrafına sığdırabilmek için fıçılar bilfiil yarılır; daha sık olarak ise, sintine düzleştirilir, geminin yan kısımları çökertilir ve gemi ambarındaki aralıklar küçük fıçılarla, tütün demetleriyle doldurulurdu.

Sadece plantasyon işletmecisinin aceleciliği değil, nakliyecinin açgözlülüğü ve aynı zamanda elle taşımanın güçlükleri de yüklere zarar verirdi. En yetenekli denizciler ve köleler, işlerinde ustaydılar; fıçıları gemiye taşımak için emeklerini birleştirirlerdi. İlk önce hangisinin boş taraf olduğunu anlamak için fıçıya hafifçe vurulur ("hareket ettirmek"); bunun üzerine de fıçı ya kol gücüyle bucurgat halatına yüklenir ya da takozlardan mavnalara yuvarlanırdı. Ondan sonra bir bucurgatın ya da palanganın "makara sistemi," fıçıları, geminin ambarına taşırdı. Tayfa, fıçıları depolama ekibine -genellikle gemi ambarında emek sarf edenler Afrikalılar olurdu- yönlendirirdi.

Atlantik'in diğer bir yakasındaysa, gemileri, antrepoda görevli hamallar ve lisanslı hamallar boşaltırdı. Hamallar, parça başına ücret alırlardı. Ücretleri diğer pek çok işteki taşıma ücretine kıyasla yüksekti; ama aldıkları ücretin, yıllık toplam kazançlarının bir bölümü olduğu hesaba katıldığındaysa azdı,

32 Hemphill, a.g.e., s. 198.

zira hamalların "bağbozumu zamanı," filoların limana ulaştığı birkaç sonbahar ayıyla sınırlıydı. Ciddi yetki anlaşmazlıkları, antrepoda görevli hamallar ile lisanslı hamalları da ayırdı. Antrepolardaki hamallar, on altıncı yüzyılda tütün ticareti henüz gelişmemişken Karayip ve Kuzey Amerika gemilerinde çalışmıştı, lisanslı hamallar ise özgür kentlilerin ticari mallarını taşıma ayrıcalığına sahipti. Kuzey Atlantik ticaretinin büyümesiyle, antrepo taşıyıcıları da bir dizi yasal sorunla boğuşarak kendi tekellerini yeniden kurmaya çalıştılar. Nehir kıyısındaki yüklenici antrepo firmaları ile lisanslı taşımacılar arasında ücretleri indirmeye yönelik rekabetçi bir savaş başladı. Ücretlerin düşmesiyle hortumculuk ve hırsızlık da, buna orantılı bir biçimde yükseldi. "Aşağıdan gelen" tehdit yüklenici antrepo firmalarını birleştirdi.[33]

Hamalların işi hem çetin ve tehlikeliydi hem de hayatları üzerinde korkunç derecede olumsuz etkileri vardı. Öncelikle geminin, yükün tahliye edilmesi için hazır edilmesi gerekirdi –yelkenlerin fora edilmesi, gemi halatının delikten ya da makaradan çıkarılması ve gabya direğinin ve yelkenli teçhizatının aşağı indirilmesi gerekirdi. Palamarlar için yapı iskelesinin kurulması ve fıçıları yuvarlamak veya vinçlerin fıçıları askıyla kaldırıp "düşürmeleri" için yere kalasların yerleştirilmesi gerekiyordu. Son olarak elbirliğine dayalı emek gücü, bir düzine ya da bir düzineye yakın adam da sırf yük taşımak için getirilirdi. Fıçıları, "taşıma yolu" (yüklerle ambar arasındaki mesafe) boyunca ambarın girişinden salapuryaya ve salapuryadan rıhtıma taşırlardı. Sonra da fıçılar iskelede teftiş edilir, tartılır ve yük arabasına ya da vagona taşınırdı. İşçilerin derisinde çatlaklara, halatın sürtünmesiyle genelde elde oluşan aşınmalara, derin kesiklere ve kemik kırılmalarına çok sık rastlanırdı. En büyük tehlike, doğrudan yükün ağırlığından kaynaklanırdı. Fıçının brüt ağırlığı en az 136 kiloyu bulmaktaydı, 1720'lerdeyse bu ağırlık neredeyse yarım tondu. Bu ağırlıkta bir yük elle taşınmak için çok fazlaydı.[34] Hamallar fıtık yüzünden to-

33 CLRO, "The Case of the Ticket Porters against the Tacklehouse Porters presented to the Court of Aldermen" (1707), kutu 5, raf 149; "The Case of the Tacklehouse Porters of the Twelve Primary Companies" (1707), kutu 1, raf 149; ve "The Porters Case Book," 1716-1724," s. 91-3.

34 1967 Uluslararası Emek Konferansı, bir işçinin maksimum 50 kilogram ağırlık taşımasına izin verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. *Maksimum Permissible Weight to be Carried by One Worker, International Labour*

pal, sakat kalmış, çileden çıkmışlardı. Bu yüklerle çalışan biri erkenden yaşlanır ve on yıldan uzun bir çalışma hayatı olmasını bekleyemezdi. Londra nakliyat dernekleri, maaş oranları ve sınır anlaşmazlıkları için olduğu kadar, yaralanmalar ve hastalıklar konusunda da endişeliydiler. Fıçıların ve varillerin hasar görmesi adeta rutindendi. Dökülme, bozuk ürün ve ziyan, nehir çalışanının gelirini etkilemekte, sıkışık aylarda parayı idareli kullanmasına ya da bir kaç günlüğüne başka işlerde çalışmasına neden olmaktaydı.

İş pek çok yönden elbirliğine dayanmaktaydı. Gemiyi boşaltmak için pek çok adamın koordineli emeğine gereksinim duyulmaktaydı – taşıma, işaret etme, yuvarlama, kaldırma, fıçı yapmak vb. Bu koordinasyon, geminin devir süresine, boşaltılan kargonun emniyetine ve günün yoğunluğuna bağlıydı (çalışma saatleri sabah 6'dan akşam 6'ya kadar olup, yarım saatlik kahvaltı ve akşam yemeği molası vardı). İşin tehlikelerinden ötürü ya işçiler sakatlanmakta ya da kargo zarar görmekteydi, bu nedenle elbirliğine dayalı emek tehlike anında iki tercih yapmak durumundaydı, ya nakliyecinin ve tüccarın çıkarını ya da hamalların, fıçıcıların ve denizcilerin çıkarını gözetiyordu.[35] Elbirliğinin bir diğer anlamı da buydu. Maryland'de ve Virginia'da işçilerin malları temellük etmesi öylesine karmaşık ve yaygındı ki, Tatham, bu temellük etme biçimlerini iki kategoriye ayıran bir sistem geliştirmek durumunda kaldı: "Gümrükte ayrıcalığı olanların" temellük etme biçimi ve "günlük olarak teşhir edilen malların rastgele" temellük edilmesi. Tatha daha sonra, "talan"ı, yapıldığı coğrafi yere (ahır, ulaşım aracı, depo, gemi) ve "kalabalığın üstü kapalı onayı"nın derecesine göre sınıflandırdı. Tatham "gümrüğün" güvenirliğini ve emek sürecindeki "ayrıcalıkları" vurguluyordu. Aynı zamanda, emeğin uluslararası karakterini de teşhis etmişti. Farklı coğrafi yerlerde (plantasyon, küçük körfez, okyanus, nehir) farklı

Conference, 51. Oturum, Uluslararası Emek Konferansı, 51. Oturum, VI rapor (I&2), Cenevre 1966.

35 Gerald Mars, "Dock Pilferage: A Case Study in Occupational Theft," Paul Rock ve Mary McIntosh (der.), *Deviance and Social Control* (1974), s. 220 adlı çalışmasında şöyle yazar: "Eğer sistemden, sistemle olan sınırını büyük oranda bir iş çetesine mutabık olmakla belirleyen, belli bir işi ortaya koymak için hep beraber organize olan, birbirine bağlı bir dizi bölüm anlaşılıyorsa; o halde, bu sistemin hırsızlık yapılmasına meydan verdiği çok açıktır."

emek türleri (fıçıcılık, araba ile taşımak, denizcilik, hamallık) bir elbirliği sergiliyorlardı. Bu emeğin uluslararası işbölümü harekete geçince, kendi zihni de gelişti. Bu emek güçlerinin her bir kesiminde görülen "yağmacılık," emek gücünün diğer kesimlerindeki somut emekçilere doğrudan bağlıydı. Bundan ötürü, plantasyon fıçıcısı ile Thames'de salapuryada görevli kimse, Chesapeake istifleme çeteleri ile Londra iskelelerindeki hamal tayfası, gemiciler ile Londra fıçıcıları, arasındaki ilişki elbirliğini gözeten bir ilişki haline gelebilirdi.

Daha eski hamal topluluklarının süregelen varlığına rağmen, nehirdeki iş geçici işçilere, "değişken nüfus"a dayanmaktaydı. 1790'ların "gemi yükleme işçisi" ya da Mayhew gününün "gündelik işçisi" zaten karakteristik işçilerdi.[36] Hamal, elinden geldiğince bir işten bir işe vardiya değiştirirdi. James White ölü sezonda sokakta meyve satardı. 1743'te para basmaktan asılan nehir hamalı Patrick Kelly, ayak işleri yapar, duvarcılara, tuğla örücülere ve marangozlara yardım eder, mevsiminde saman balyası yapmaya Middlesex'e ve Kent'e giderdi. Diğer taraftan, bir ücret anlaşmazlığı akabinde dokumacılık işinden olan Michael Grant gibi pek çok kişi, ne nehir işinde yetişmiş ne de bu işte kendilerini kanıtlamış olmalarına rağmen, yine de kolaylıkla geçici işler bulurlardı. Örneğin Grant, eşkıyalığa dönmeden evvel, tütün fıçılarını yuvarlama işinde çalışmıştı.[37]

James White mahkûm işçi olarak plantasyonlara sürgün edilmişti. Elbette orada edindiği fikirleri ve deneyimleriyle Londra'ya bambaşka bir adam olarak döndüğünden emin olabiliriz. İskoç, İrlandalı, İngiliz, Amerikalı ve Afrikalı adamlar, kırbaç, yük gemisiy, zorla denizci toplayan adam ve esir gemisinin zoruyla, güverte iskelesinde, gemi ambarında ve derinliğin ölümcül tehlikelerini tutan geminin yelken halatlarında elbirliği yaparak çalışmaya zorlanıyorlardı. Daha 1720'lerin başında, Afrikalıların Amerikalı ve İngiliz proleter kesimlerle karşılıklı olarak değişildiğine dair kayda değer deliller mevcuttur. 1724'te Minories sokağında oturan bir adamla çalışan Af-

36 Henry Mayhew, *London Labour and the London Poor*, c. iii (1861), s. 301. Asrın sonunda Charles Booth, West India İskelesi'ndeki işçilerin mesleki geçmişleriyle ilgili istatistikî bir çalışma yürütmüştür. Pek çoğunun ek meslekleri vardı: zanaatkârlar ve tamirciler (yüzde 20), işçiler (yüzde 16), askerler (yüzde 7), ev hizmetçileri (yüzde 3) vs. Aktaran E.C.P Lascelles ve S. S. Bullock, *Dock Labour and Decasualization* (1924), s. 28-9.

37 The *Proceedings*, 13 Nisan 1743 ve 12 Temmuz 1742.

rikalı Thomas Gurnes, Ratcliff Anayolunda satmak üzere Micajah Perry'nin deposundan tütün aldı.[38] 1720'lerin sonlarında, Solomon'un oğlu Job, Maryland tütün plantasyonlarında çalıştı ve Kuran'ı üç kez tercüme etti.[39] Nijeryalı, Fanti kabilesinden demirci çocuk, kendisini sürgüne gönderen esir gemisindeki sahipleri ve arkadaşları tarafından Jacob ya da Michael olarak bilinirdi. "Plantasyonda ot ayıklama ve taş toplama" işi yaparken, plantasyon sahibi onu, "tütünle yüklü rahat, büyük bir gemiye" sattı. Kısa bir süre sonra da gemi, İngiltere'ye yelken açtı. Kraliyet Donanması'nda üsteğmen olan yeni sahibi, çocuğun ısrarlı karşı çıkışına rağmen onu Gustavus Vasa diye çağırmaya devam etti. Yolculuk uzundu. Yolculuğun bitimine yakın, on ikinci haftada, erzak bitti. Gustavus Vasa'yı, onu yiyeceklerini söyleyerek korkutmuşlardı. Amerikalı ve ondan birkaç yaş daha büyük olan Richard Baker isimli başka bir çocuk, genç köleye dostça davrandı. "Sıkıntı üzüntü içinde olduğumuz pek çok gece birbirimizin göğsünde yattık." İki yıl boyunca arkadaşlık ettiler. Dick, on iki yaşındaki oğlana, bilginin korkusunu yeneceğini söylüyordu, "yunus balığına benzer memeli hayvanı," beyaz adamı ve geleceği öğretiyordu. Kitaplara saygı duymayı Dick'ten öğrendi. Böylece, bir müzisyen, bir Hıristiyan, bir Homer ve Milton hayranı olan ve dünyanın Olaudah Equiano olarak tanıdığı, Afrika köleliğinin kaldırılması hareketine öncülük eden bu sözcü, politik eğitimine tütün gemisinde bir köle olarak başladı.[40] Londra proletaryasının uluslararası karakteri, Londra merkezli uluslararası sermayenin yalnızca bir cephesiydi. Londra proletaryasının hayatta kalması, Equiano'nun deyişiyle "cüzi ek gelirlere" dayanmaktaydı.

IV

Okyanus aşırı tütün proletaryası, Londralının akciğerleri için sömürge tütünü, Walpole rejimi içinse ekonomik ve siyasi kriz üretmekteydi. Bunu anlamak için, "gümrüğün" 1720'lerdeki anlamlarını gözden geçirmemiz gerekiyor: "gelenek (*customs*)" ve "Gümrük (*Customs*)." İlki, tazminatların kriminal-

38 a.g.e., 26 Şubat 1724.

39 Thomas Bluett, *Some Memories of the Life of the Job, the Son of Solomon* (1734).

40 Olaudah Equiano, *The Interesting Narrative* (1789), Francis D. Adams ve Barry Sanders (der.), *Three Black Writers in Eighteenth Century England* (Belmont, California) içinde yeniden basılmıştır, s. 134-40.

leştirilmesinden kaynaklanan bir krize, ikincisi ise gümrük ofislerinde polis otoritesinin krizine yol açmıştır.

"Gümrüğün" bir anlamı, bir mekânın ya da ticaretin uzun süreli kullanımının, yasa ya da hak gücü kazanmasıdır. Tütün çalmak, yasal ya da adil *görünmeyecektir*, çünkü bizim bu pratiğe dair bilgimiz, kasıtlı hırsızlığa ilişkin cezai kovuşturmalara dayanır ve bu tip kovuşturmalar faili bireyselleştirir ve onu böyle bir geleneği onaylayabilecek olan her hangi bir topluluktan kopartır görünür. James White'ın cezası yalıtık bir örnek değildi, ama ona verilen ceza 1720'lerde tütün çalmakla suçlanan onlarca hamalın, fıçıcının, kürekçinin ve denizcinin cezasından çok daha ağırdı.

Bu davaları kronolojik olarak inceleyelim. 1721'de "muhtaç durumdaki" William Rippin, rıhtım tütünü alıp sattı ve bu yüzden Virginia'ya sürgün edildi. Benjamin Jones bıçakla bir fıçıyı açarak aldığı tütünü giriş kapısının altına sakladı ve sabahında geri aldı, bu yüzden sürgün edildi. Fıçıcı Charles Allcorn, akşam yemeği molasında "yerden bir miktar tütün" aldı ve kırbaçlandı. Edmund Ogden, "Micajah Perry'nin malları"nı, yani tütününü alarak birahanenin birinde sattı. "Rezil sarhoş bir adam" onu ispiyonladı, ama Ogden beraat etti. Bir iskele görevlisinin uşağı olan Robert Friend, 1722'de fıçının kasnaklarını çıkarmak ve "bir topak tütün" almaktan suçlu bulundu, beraat etti. 1724'te Richard Jennings ve bir Robinson isminde iki hamal salapuryadan tütün alıp, kısa pantolonlarının altına gizlemekten suçlu bulundu. 1725'te John Winter isimli başka bir hamal, Somers Key'de bir salapuryadan tütün çalmaktan hüküm giydi. 1729'da James Smith bir firkateynden "oldukça fazla miktarda" tütün çalmaktan sürgün edildi. John Brown ve Thomas Mullings çok miktarda tütün çaldı, ama jüri, tütüne 10 şilin değer biçtiği için yalnızca kırbaçlandılar. "Malları yere indirmekle yükümlü bir hamal" olan Robert Nuttak, 3,5 kilo tütün almaktan kırbaçlandı. Fıçıcı James Adams, 2,5 kilo tütün çalmaktan suçlu bulundu. Salapuryada çalışan William Wood, John Edgings, Giles Rawlings, Thomas Wood, Richard Scott ve Thomas Allen, farklı miktarlarda tütün çalmakla suçlandılar. Billingsgate balık pazarında hamallık yapan Allen Sawyer, 9 kilo tütün çalmakla suçlanıp beraat etti.[41]

41 CLRO Mahkeme Tutanakları, kutu 1721-3, "The Examination of William Rippin, 3 Mayıs 1721," "The Examination of Benjamin Jones," "The Information of John Skinner, 20 Aralık 1723," "The Information of John

Bu davalarla ilgili pek çok gözlem yapabiliriz. Genelde tütün fıçının içine konulurdu. Mal'a el koyma, grup ortamında gerçekleşirdi. Mesleki sıfatlarıyla değerlendirirsek, tütüne, büyük ölçüde emek süreci içinde el konuluyor gibi görünmektedir. Son olarak geniş çeşitlilikte ceza ve mahkeme kararıyla karşılaştığımızı belirtelim. Her ne kadar Londra Ağır Ceza Mahkemesi jüri üyeleri, nehir işçilerinden farklı bir sosyal sınıftan gelseler de, muhbirlerden nefret ederlerdi. Birçok adı çıkmış muhbir iskelede aktif rol oynuyordu, William Foster ve John Skinner, bunlardan ikisiydi.[42] Walpole'ün ajanlarından biri, ona yazdığı mektupta "jüri, görev yeminlerini çoktan bozmuş olan tanıklarına her zaman itimat edecek değildir" der.[43] Jüri üyelerinin, "geleneğe" dayalı savunma iddialarını kabul edip etmediğini bilemeyiz, ama dikkate almak zorunda oldukları kesindir. *Barwell* gemisinden 5,8 kilo tütün almaktan 1729'da sürgün edilen William Drinkwater'ın ve Samuel Hoy'un davasındaysa, jüri üyeleri, savunmayı dikkate almamıştı. Jüriye sunulan iddiada şu ifadeler yer alıyordu: "Mahkûmlar, birinci ve ikinci kaptan, tayfa başı, topçu ve kaptanın uşağı arasında, tacirlerin fıçılarından tütün alma, satma ve parayı da aralarında paylaşma, yani mal aşırma konusunda bir anlaşma vardı. Söylendiği üzere, bu eski bir gelenekti."[44] Hamallar, fıçıcılar, denizciler ve

Skinner, 6 Şubat 1724/5" ve "The Confession of Richard Jennings, 20 Aralık 1723." Marion ve Jack Kaminkow, *Original Lists of Emigrants in Bondage from London to the American Colonies*, 1719-1744 (Baltimore, 1964) sürgüne gönderilen herkesin denize açıldığı gemi isimlerini de vermektedir. *The Proceedings*, 11-14 Ekim 1721, 6-13 Aralık 1721 ve 10-12 Aralık 1722; *The British Journal*, 6 Temmuz 1723. Ayrıca bkz. *A Handlist of Proclamations Issued By Royal and other Constitutional Authorities 1714-1910,* Bibliotheca Lindesiana, c. viii (Wigan, 1913); *The Proceedings*, 16-21 Ocak 1728/29, 26 Şubat -5 Mart 1728/29, 16-24 Nisan 1729. Ceza yaptırımı, Shenandoah ile Stepney arası, 3.000 millik bir mesafe arasında tek tek her emekçinin yerini zorla değiştirmiştir. Malı kullanmak, çalmak, üretmek, taşımak ve koklamanın yanı sıra, onun karşılığında insan bile satılmıştır. Örneğin Annapolis'e sürgün edilen Jesse Waldon, burada iki fıçı karşılığında bir plantasyon işletmecisine satılarak, sahibi tarafından Blue Ridge tütün arazilerine götürülmüştür. The Ordinary's *Account*, 7 Nisan 1742.

42 CLRO, Mahkeme Tutanakları, kutu 1723-5, "The Information of William Foster, 19 Ağustos 1723" ve ayrıca *The British Journal*, 24 Ağustos 1723'te, bir gümrük dairesi hamalının "birkaç tütün fıçısıyla yasa dışı yollardan özgürlüğünü" sağlamaya çalıştığı için Newgate'e teslim edildiğini anlatır.

43 Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, C (H) MSS, 35/1-3.

44 *The Proceedings*, 16-24 Nisan 1729, Drinkwater *Forward Sally* gemisinin personal tahsisine katıldı.

salapuryacılar için "mal aşırmak" eski bir "gelenek" olup, gelirlerinin önemli bir parçasıydı. *Mal aşırma*, almak ya da cebe indirmek anlamına gelmekteydi. Londra yerel diline özgü olan bu sözcüğe, "funk" ve "fogus" (tütün) ya da "snout" (fıçı) kelimeleri gibi, basılı metinde nadiren rastlanmaktadır. "Mal aşırma"ya karşı girişilen mücadele, "suça" karşı açılan bir savaş olmaktan ziyade, işçi sömürüsünü güçlendirme olarak değerlendirilebilir.

"Mal aşırma" Londra argosunda memnuniyetle karşılanıyordu ve pek çok işçi için geleneksel bir haktı. Tütün takas edilmek ya da satılmak için alındığından "mal aşırmak" bir kullanım hakkı değildi. Bu ifade, özellikle bir arazi sahibinin başkasının arazisi üzerinde kendi hayvanlarını otlatma hakkı gibi bazı kırsal geleneklerle benzerlikler taşıyordu.[45] Ne kadar sıklıkla tatbik edileceği, kimin tatbik edeceği ve ne kadar cebe indirileceği belirsizdi. Eski bir gelenek olmasına rağmen kadim bir hak değildir, hatta çok daha yakın döneme ait bellekten doğmuştur. Korunması olduğu kadar geleneğin yaratımı da canlı bir mücadeleydi.[46] Görece yeni bir meta olan tütün söz konusu olduğunda, İngiltere'deki kırsal ilişkilerden ziyade, tütün üretimi döngüsündeki diğer noktalara bakmalıyız. Atlantik'in diğer yakasındaki yaprak üreticileri de temellük ve adalete dair kendi yöresel dillerini yaratmışlardı – "takee no stealee" (çalmak değil almak) ve "no catchee no havee" (kaçmazsan sahip olamazsın).[47]

Transatlantik ticaretin pek çok ürünü için 1720'ler, geleneksel temellük biçimini onaylayan toplumsal davranışların olgunlaşma dönemiydi. Azılı bir muhbir, gelenek uyarınca şeker alanlar aleyhinde delil sağlıyordu.[48] Güney Deniz Şirketi hamalları, keten çantalar yapan Bayan Austin'e satmak amacıyla bir Karayip boya maddesi olan koşnil[49] aldılar.[50] John Field ve Edward Wintland (jüri, suçlarını hafifletmek için "gemilerde çalıştıklarını" söylediklerini duydu) çivit otu çalmaktan

45 Jeanette Neeson, "Common Right and Enclosure in 18th Century Northamptonshire," basılmamış doktora tezi, Warwick Üniversitesi, 1977.

46 Bkz. Chris Fisher, Custom, *Work and Market Capitalism: The Forest of Dean Colliers, 1788-1888* (1981).

47 Folarin Shyllon, *Black People in Britain, 1555-1833*(1977), s. 88; Peter H. Wood, *Black Majority: Negroes in Coloniel South Carolina from 1670 through the Stono Rebellion* (New York, 1974).

48 *The Proceedings*, 16-24 Nisan 1929.

49 Kırmız böceğinin güzel lal boya çıkarılan bir türü, kabuklu bit (ç.n).

50 A.g.e., 5-7 Haziran 1728.

beraat etti.[51] Yine de 1720'lerde tütün, okyanus ile ilgili ticari ürünler arasında en fazla tartışma konusu olanıydı.

1720'lerin sonlarına doğru Thames iskelelerindeki çatışmalar yoğunlaşmıştı. 1726 yılında Gümrük İdaresi ve otuz depo tamamen yakıldı. 1727'de Micajah Perry, tütün bayileri derneğine başkanlık yapmaktaydı. Bu dernek, pazarı tekeline alarak, fiyatları arttırma kararı aldı. 1728'te Avam Kamarası'na bağlı bir komite, gümrükçüler, hamallar, ikinci kaptanlar, fıçıcılar, gemi mürettebatı ve salapuryacılar arasında nehirlerden tütün aşırmanın "çok büyük oranda arttığı" sonucuna vardı. O sene pek çok gümrük memuru, "yalnızca ailelerine baktıkları ve mevkilerinden fazlasıyla faydalandıkları" için görevden alındı. 1729'da gümrük ofislerinde bu tasfiye gerçekleşti: Çok sayıda çalışan işini kaybederken, bir düzineden fazlası da mahkemeye verildi. Bu olayları anlamak için "gümrüğün (Customs)" ikinci anlamına daha yakından bakmalıyız.

Tütün ithalatıyla ilişkili üç tip gümrük memuru vardı. İlki kara görünene kadar gemide kalan, gemi gümrükçüleriydi ("zavallı yoksul ve aşağılık adamlar"). Bu adamların dördü, yasa dışı yük boşaltımlarına engel olmak, gemiyi aramak ve her fıçıda, Virginialı ya da Marylandli fıçıcı işaretini, tütünün miktarını ve kalitesini kontrol ederek kargonun çetelesini tutmak üzere Gravesend gemi gümrük muayenesi limanından gemiye binerlerdi. Gümrükte bu işi yapan 284 adam istihdam ediliyordu. Gemi, demirleme yerine ulaştıktan ve kargolar bekleyen salapuryalara boşaltılmaya başlandıktan sonra, Gümrük İskelelerini işleten ikinci gümrük memuru grubu tütünün sorumluluğunu üstlenirdi. Bu grup 30 gümrükçüden, 19 Kral uşağından ve 9 haritacıdan oluşmaktaydı. Onlar iskeledeki en önemli gümrükçülerdi, onlara eşlik ve yardım eden 40-80 bekçi, kendilerine bağlı bir alt araştırmacısı olan 5 araştırmacı, öğle vaktinde görevli tersane bekçisi, ücretli tartıcılar ve birkaç düzine sıradan tartıcı vardı.

Üçüncü sınıf gümrük memurları, gemilerde kaydı olmayan malları arayan gümrük memurları, hesap kontrol memurları, tahsildarlar, Gümrük İdaresinin gümrük muayene salonundaki yazıcılar ve uşaklardan ibaretti. Aşağıdaki iskelelerde çalışan bu memurlar, gecikmeli de olsa her şeye sahip olabiliyorlardı. Pazar günlerine ek olarak, gümrük memurları yılda kırk

51 A.g.e, 26-8 Şubat, 23-31 Mart, 1-4 Nisan 1724.

beş gün tatil yaparlardı. Öğle ve akşam yemeklerine üç buçuk saat ayırırlardı. *Yığma Tütün Üzerine Bir Deneme*'nin yazarına göre yükün tamamını boşaltmak üç ile altı ay arası bir zaman alabiliyordu.

Ayrılmaz yoldaşları fıçılarla birlikte yolculuk eden, ilk gümrük girişi, munzam beyannameler, gemi denetiminde yasadışı bir şey bulunmadığına dair belgeler, yüklerin antrepo ve taşıma ücretlerinin makbuzları, gemi kayıtları, kaptanın gemi mal bildirimi listesi gibi belgeler, tozlu tütünün paketlendiği fıçıların içinde gizlenmiş olan değerin hayaletimsi simgeleriydi. Bunlar, ticarette tüm tarafların yakasını bırakmayan gizli güvensizliğin kâğıt üzerindeki somut sonuçlarıydı. Parlamento Komisyonu'nun da keşfettiği gibi evrak işi, dolandırıcılığı teşvik etmekteydi.[52] 1720'lerde Gümrük İdaresi, Gümrük Denetim Bürosu memurlarının yıllık kâğıt ve kalem kullanımını en fazla 8 kâğıt topu ve 6000 kalemle sınırladı. Bir yetkili, "gümrük yazıcılarının hesap tutarken kullandıkları groteks tarz, hesap dokümanlarını, onları değerlendirmeye çalışan bir düşünür için son derece anlaşılmaz kılmaktaydı" sonucuna varmıştır.[53] On sekizinci yüzyıl aritmetiği ve "döküm hesapları" tam bir karışıklığı yansıtıyordu: Genç öğrenciler aritmetiği, ticaretten hemen hemen hiç farkı olmayan kurallara riayet ederek öğrendiler (Kâr-Zarar Kuralı, Takas Kuralı, Paçal Hesabı Kuralı). Wingate'in *Aritmetik*'inin 1713 yılı baskısından, Dara ve Fire Kuralına[54] sadece deniz ötesinde gereksinim duyulduğunu, çünkü bu kuralın başka hiçbir yerde uygulanmadığını öğreniyoruz.[55]

Gümrük tarafından, kentteki memurların bir malın "fire ağırlığından" pay almasına (her 47 kilo için 1,8 kiloluk kısmı kendilerine ayırma) ve "dara" (yükün ağırlığına eş değer miktarı) almasına izin verilmişti. "Bailage"[56] yabancı tüccarlara ait malların denetlenmesi için ödenirdi. Her fıçı için 907 gram "numune"ye izin veriliyordu ve alıcılar için toplam ağırlığından

52 Parlamento Kayıtları, c. vi, no. 59.

53 A.g.e., ve Hoon, a.g.e., s. 140.

54 Dara ve firenin brüt ağırlıktan çıkartılmasıyla net ağırlığın bulunmasında kullanılan aritmetik hesaplama yöntemi (ç.n.).

55 Ayrıca bkz. William Webster, *Arithmetick in Epitome* (1715) ve Edmund Wells, *The Young Gentleman's Course in Mathematics* (1714).

56 Londra yönetiminin, şehre ya da limana taşınan tüm mallardan aldığı eski bir gümrük vergisine verilen ad (ç.n.).

3,600 kilo düşülmekteydi.[57] Tütün tüccarı, yükleme, boşaltma, demirleme ücretlerini, liman vergisini, kaptan aidatını (gemi kaptanına palamar ve halatların kullanımı ve denizcilere de, bunlarla iş gördükleri için yapılan ödeme), fıçı bedeli, mal tartma, hamal bedeli, yük boşaltma alanı ve iskele kullanımı için ücret öderdi. "Geminin kocası," yani kaptan, ithalat harcını ve ihracatta gümrük vergi iadesini belirlemek için gümrük memuruyla yakın ilişki içinde çalışırdı. Tütün biçiminde alınan komisyon, gemiye çıkan gümrükçüye ve gümrük komisyoncusuna "eksik tartma işinden alınan komisyon"un bir parçası olarak geri dönerdi. Dolandırıcılık Yasası, genelde, tüccara "zarar ve kusur" için yüzde 5 indirim yapma hakkı tanıyordu. Gemi "nakliyat ücreti," taşıdığı yüklerin kaydını doğru tutan kaptanlara yapılan bir ödemeydi. Gemi kaptanı, kendi kamarasında ve geminin üst güvertesindeki kısımlarda mal istifleme ayrıcalığından yararlanırdı. Gemi kaptanının, taşıma ücreti ödemeksizin iki fıçı, ikinci kaptan ve marangozun ise bir fıçı taşıma hakkı vardı. Gemi görevlileri, kırılan ve kilidi açılan fıçılardaki tütünle etrafa yayılan tütün artıklarından yararlanabilirdi. Yükleme yapılırken mürettebattan özen göstermesi beklenirdi. Walpole muhbirlerinden biri, "her denizci, adam başına bir iki fıçı ağırlığındaki özel yatımını yanında taşırdı" diye yazar. Salapuryacılar ve hamallar, "dökülenleri" ve "cebe indirdiklerini" alırlardı. Yük boşaltılırken gemiye dağılan tütüne "altın tozu" denirdi.

Meşru ve cezai işlemler arasındaki ayrım, hiçbir düzeyde net değildi. Nehrin günlük trafiğinde, aşırma, rüşvetçilik, dolandırıcılık, zimmetine geçirme, maaş ödemesi, ek ödeme, satın alma, komisyon alma, "ödünç alma," Londra nezaketi, borcunu kapama ve göz ardı etme gibi tüm pratikler, birbirinden güçlükle ayırt edilen biçimler alırdı. Limandaki gizli el, altınla ilgilenen ve tütünü cebe indiren insanın eliydi. İnsan emeğinin meta biçimindeki ürünleri, tarih sahnesine barışçıl tarzda çıkmadı. Piyasaya girdiği andan itibaren meta biçiminin sloganı, "sakın el uzatma" idi. Bu slogan on sekizinci yüzyılın Londra'sında duymazlıktan gelindi, tıpkı *mordamia (avantacılık), korupsi (yolsuzluk), ngompreng (özelleştirme)* ve *ngobyek (kamu ya da özel şirket mallarını kendi çıkarı için kullanma)* gibi pratiklerin öne çıkıp şiddeti de beraber getirdiği 20. yüzyıl Brezilya ve

57 Stern, a.g.e., s. 38-41, 70-71.

Endonezya'sında olduğu gibi. Ve bu şiddet, 1720'lerde sadece tüccar, yargıç veya cellatlarla da sınırlı değildi.

1733'te Parlamento'da kurulan Gelirde Dolandırıcılık Komisyonu, "1723 yılının başından itibaren yıl içinde tacize uğrayan ya da yaralanan" Gümrük Dairesi memurlarının sayısının 250'den fazla olduğunu bildirmiştir. Aynı dönemde altı memur öldürülmüştür. Thomas Pearce, gemiye çıkan bir gümrükçüydü; aynı zamanda devlet muhbirliği de yaparak kazancını iki misline çıkarmıştı. Pearce, "gemiye çıkan birkaç gümrükçü, salapuryacı, hamal ve diğerleri" hakkında "tütün kaçakçılığı yapmaktan ve çalmaktan" kovuşturma açılmasına neden oldu. 1729'da yaptığı tanıklıklar, 16 kişiyi Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ne taşıdı; bunlardan 4'ü beraat etti, 4'ü kırbaçlandı ve 8'i sürgün edildi. Nisan ayında bir gece, yüzü maskeli üç adam, William Pearce'i Gümrük Dairesi muhbiri sanıp yakaladı. Onu nehir kıyısına sürükleyip kayıkla nehrin ortasına götürerek boğmaya teşebbüs ettiler. Neyse ki teşebbüsleri başarısız oldu da, masum Pearce kurtuldu.[58] Ama gereken ders verilmişti, gizli toplantılarda isim vermeye ya da işçi arkadaşlara tuzak kurmaya gönüllü olan muhbirlerin, özel olarak verdikleri tanıklıkları, halka açık duruşmalarda onaylamayı reddedecekleri Walpole'a bildirildi. O yıllarda, her şeyi hiçe sayan kararlı bir saldırganlık, limanı sildi süpürdü. Çalışan mürettebat, muhbirlerle kuşatılmıştı; korkmuş hamallara ve emekçilere yapılan yüzlerce sorgulama karara bağlandı; Gümrük servisinde çalışan 150 adam tasfiye edildi - ve tüm bunlar, devletin en üst kademesinin; bizzat Başbakanın yakın denetimi altında organize edildi.

V

Kolonileri ve Fransız rakipleri etkileyen kriz, uluslararası boyuttaydı. 1728'te Virginia'dan John Randolph, 1722 tarihli Tütün Dolandırıcılığı Yasası'nın feshini güvenceye almak için İngiltere'yi ziyaret etti. Yasanın hükümlerinden biri, tütünün yaprağını, sapından ve kökünden ayırmayı yasaklıyordu. Bu hüküm yüzünden hasat masrafları öyle yükselmişti ki hırsızlıktan ve yanlış paketlemeden kaynaklanan bedelleri telafi etmek gittikçe zorlaşıyordu. Randolph bu maddenin yürürlük-

58 The *Proceedings*, 1729 giriş; PRO, SP, 36/11, ve devamında 12, "Commissioner of His Majesty's Customs to the Lords Commisioners of His Majesty's Treasury," 15 Nisan 1729; ve Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, C(H) MSS, 35/1-3.

ten kaldırılmasını örgütlemeye hazırdı. 1729'da Vali Gooch, Ticaret Kurulu'na "fıçıları kırarak açma uygulaması" ile "hiç gümrük vergi ödemeksizin fıçıyı nasıl elden çıkaracağını bilen denizcileri" şikâyet eden bir mektup yazdı. "Virginia Halkının, en ünlü ürünlerinin, yani tütünün, ya gemide ya da İngiltere'ye vardıktan sonra zimmete geçirilmekten kurtulamadığını üzücü deneyimler sonucu öğrendiğini"[59] ifade ediyordu. Bu vali, krize, ücretleri düşüren Virginia Tütün Teftiş Yasası'nı çıkararak karşılık verdi. Bu yasa sadece nakit ücretleri yüzde 30 ile 40 arası düşürmekle kalmıyor; aynı zamanda "soygunculuğu" ortadan kaldırmaya yönelik yasal hükümler sayesinde ayni ödeme miktarını da azaltıyordu. Yasa, sığ nehir kıyılarında yığma tütünü naklini bile yasaklıyordu. Fazla büyük ve ağır fıçıların deniz nakliyatını yasaklayarak, depolama sırasında meydana gelen kayıplar azaltılmaktaydı. Bu önlemler, umumi ambarlarda çalışan denetçiler tarafından zorunlu kılınmaktaydı.[60]

Yasa kimi dolandırıcılıkları engellemişti, ama aynı zamanda Kuzey Yakası'nda büyük bir bölgeyi ayaklanmanın eşiğine getirmişti. "Her zaman itaatsizlikleriyle ve sürgün edilmiş sayısız mahkûm tarafından kışkırtılan bir topluluk olarak" bilinen Kuzey Yakası halkı, bu yasanın kabulünden hemen sonra dört ambarı kundaklayarak ateşe verdi. Sonraki iki yıl içerisinde, "plantasyon işçilerinin en kavgacıları tarafından" arada sırada çıkarılan kundaklama isyanları, Vali yardımcısı tarafından kaydedilerek Ticaret ve Plantasyon Konseyi'ne bildirilmişti.[61] Virginia'daki plantasyonlarda çalışan yoksul işçilerin çoğu için "çöp" tütün satmak ve "hatalı paketleme uygulaması," tütünle ödedikleri kira fiyatlarını düşürmenin bir yoluydu. Bu uygulama, Vali Gooch'un gözünde bile, giyinik olmak ile anadan doğma çıplak olmak arasındaki ayrıma benziyordu. Bu yasa asıl amacını gerçekleştiremedi ve Virginia'lı bir yetkilinin Londra Piskoposu'na yazdığı mektuba ifade ettiği üzere "tütün kaçakçılığı ve hırsızlığıyla geçinen gemi kaptanları ve tüccarlar, temelde bunu önlemek üzere çıkarılan yasaya karşı çıktılar."[62]

---

59 Hemphill, a.g.e., s. 150 ve sonrası; Devlet Sicil Raporları, Kolonyel Dizi, *America and the West Indies,* c. xxvii, s. 202-204.

60 Gooch'un açıklaması, Devlet Sicil Raporları'nda bulunabilir, a.g.e. Ayrıca bakınız: Sioussat, a.g.e.

61 Devlet Sicil Raporları, a.g.e., c. xxxix, s. 18,97-8.

62 Hemphill, a.g.e., s.217.

Mutlakıyetçi devletin temel mali direği olan Fransız tütün tekeli, büyük oranda İngiliz tütün ithalatçılarına bağımlıydı. Fransız yetkilileri kişinin ayda 454 gram tütün aşırmasına izin veren düzenlemeyi uygulamaya çalıştı. Tütün işçileri, paydos ederken aranırlardı. Vaktiyle işçilerin keyfini çıkarttıkları *ek ödemeler* kaldırılınca, 1729'da Dieppe'te oturma eylemleri ve ciddi ayaklanmalar gerçekleşti. 1733 sonrasında Dieppe'te, üretim süreci aşırmayı engellemek üzere tasarlanmış olan yeni bir fabrika kuruldu. Bekçi tutma ücreti, ciddi bir masrafa dönüştü.[63] İngiltere'de hayata geçirilen benzer bir politika, neredeyse Büyük Adamın[64] kendisini de devirecekti.

Walpole, 1733 Vergi Taslağı'nı, kabul edilirse, tütün ticaretinin somut ilişkilerinde devrim yapacak bir Yasa Taslağı şeklinde tanıtmaya çalıştı. Walpole, tütün gümrük vergilerini, ticaret yerine yalnızca tüketimi vergilendiren tek bir vergiyle değiştirme yoluyla, Thames'deki gümrük işlem karmaşasının bir hamlede ortadan kaldırılacağını ve böylelikle Hazine'ye daha yüksek miktarda gelir akacağını öngörüyordu. Üstelik yasayla öngörülen gümrüksüz antrepo sistemi, Londra'yı etkin bir şekilde serbest bir limana dönüştürecek ve böylelikle gümrük kaçakçılığının temel nedenini de ortadan kaldırmış olacaktı. Walpole, gelirleri artırma planının, Kral'a daha fazla para ödemesine olanak sağlayacağını; arazi vergisini düşürmenin, Parlamento'daki arazi sahibi beyler arasındaki pozisyonunu güçlendireceğini ve Gümrük Yönetim Kurulu'nun yarı bağımsız statüsünü kısıtlayarak devlet idaresi üzerindeki gücünü artıracağını umuyordu.[65]

---

63 Jacob M. Price, *Finance and Chesapeake* (Ann Arbor, 1973).

64 On dokuzuncu yüzyılda İskoç tarihçi Thomas Carlyle, "dünya tarihinin büyük adamların biyografisi" olduğu tezini ortaya attı. Caryle, tarihin, akıllı, cesur ve tanrısal esinle dolu kahramanlar tarafından oluşturulduğunu iddia etti. Thomas Carlyle'in bu tezi, "Büyük Adam" teorisi olarak bilinir (ç.n.).

65 William Coxe, *Life and Administration of Sir Ropert Walpole* (1800); J. H. Plumb, *Sir Robert Walpole* (1960); E. R. Turner, "The Excise Scheme of 1733," *The English Historical Review*, c. xlii (Ocak 1927); Paul Langford, *The Excise Crisis; Society and Politics in the Age of Walpole* (1975) ve William J. Hausman ve John L. Neufeld, "Excise Anatomized: The Political Economy of Walpole's 1733 Tax Scheme," *The Journal of European Economic History*, c. x, no.1 (Bahar 1981). Her ne kadar "sockings"le (aşırma, cebe indirme) ilgili bulgular, adı geçen raporların tashihini gerektirmiş olsa da, vergi krizini değerlendirirken bana temel kılavuz oldular.

Walpole'un planı, kendi dönemindekilerden ziyade, sonraki tarihçiler tarafından önemsendi. Bu tarihçilerin çoğu, Adam Smith'in faydalı fikirlerini tekrar etmekten memnundu. Walpole'un biyografisini yazan ilk tarihçi, Tütün Vergisi Yasa Tasarısı'nın başarısızlığa uğradığını, çünkü "cemiyetin kötücül ruhu tarafından saptırıldığını, makul ve tarafsız kişiler tarafından derinlemesine anlaşılamadığını" belirtir. Bu yargı, sonraki biyografi yazarlarınca büyük oranda kabul edilmiştir. Çeşitli beyanlara göre, yasa tasarısına direnç, 1732'de, Yasa Tasarısı'nın başarısızlığa uğramasından altı ay evvel, önde gelen muhalif gazete *The Craftsmen*'in fikir düzeyi yüksek, ama düzmece argümanlarıyla gelişmeye başladı. Bu argümanlar, arama izni olmadan evlerde arama yapma ve jüri kararı olmadan para cezası verme ya da mala haciz getirmek için yetkili bir daimi askeri güç oluşturulmasının, anayasal uzlaşmayı yıkacağını ve özgür doğmuş Britanyalıların haklarını ortadan kaldıracağını öne sürüyordu. Bu yüce ilkeler, kasten kışkırtılmış adi bir propaganda savaşı içerisinde "kandırılmış çoğunluğun öfkesi"ni harekete geçirmek için kullanıldı. Kısa süre içinde popüler bir baladın hicivli nakaratı olan "Sadece Tahta Ayakkabılar, Sadece Tüketim Vergisi, Jüri Yok" mısrası, yasa üzerine tartışmalar sürerken Parlamento'yu dışarıdan kuşatan ve yasa tasarısını destekleyenlere hakaret eden çetelerin sloganı haline geldi. Yasa Tasarısı'na kara çalanların gelenekselleşmiş resmi budur: Çıkarcı politikacılar, ağzı bozuk propaganda kampanyalarını işletmek ve manipüle etmek için Grub Sokağı yazar bozuntularını kiralar; inandırıcı olmazsa da, Londra çetesi sokaklarda kargaşa çıkartır.

Peki bu çeteyi muhalefet mi örgütlemişti? Yoksa çete mi, muhalefete ilham verip, onu harekete geçirmiş ve kısmen örgütlemişti? Krize dair modern açıklamalar, bu soruyu sormaktan bile imtina eder. Oysa yasa tasarısı "kafelerde, tavernalarda, cin dükkânlarında, zanaatkârların konuşmalarında, sokaklardaki çığlıklarda, eğlencelerde, sefih kadınların gevezeliğinde ve çocuklara anlatılan umacı hikâyelerde bile konu edilir olmuştu."[66] Tüketim Vergisi Tasarısı'na muhalefeti ayırt eden özgürlük tartışması, Londra hapishanelerindeki mazlumların attığı anlamlı özgürlük çığlıklarının hemen ardından gelmişti. 1731'de bir mahkûm şöyle yazıyordu:

> Aramızdaki aslan gibi delikanlılardan oluşan çoğunluk, ger-

66 Anonim, *A Letter from a Member of Parliament for a Borough in the West... Concerning the Excise Bill* (1733), s. 10.

> çek bir İngiliz ve bir Kahraman ruhuna sahiptir; Köleliğe ve Zulme Boyun eğmezler... Burada kendi içimizde küçük bir topluluk oluşturduğumuz, bir üyesinin çektiği acının herkesi ilgilendirdiği ve onun için herkesin endişelendiği Politik bir beden olduğumuz kanaatindeyiz.[67]

Donanmada, The King's Bench ve Marshalsea Hapishanelerindeki mahkûmların aldıkları ücretler, gördükleri zorbalık ve işkence, örgütlenmelerine yol açtı. 1729'da James Oglethorpe, Londra Hapishanelerini denetleyen bir Parlamento komitesine başkanlık ediyordu. Oglethorpe, bu konuda şöyle yazmıştı:

> Donanmanın mevcut gardiyanı... hoş görülemez ve keyfi bir güç uygulamıştır; bu gücü yalnızca zor yoluyla aşırı yüksek ücretler alarak değil, aynı zamanda borç karşılığı demir taşıtıp tutuklulara zulmederek ve daha da kötüsü, yurttaş özgürlüğünün temeli olan Magna Carta'ya ve İngiliz Ceza Mahkemesi'nin (Star Chambers) varlığına karşı gelerek kullanmıştır.[68]

Hogarth, hapishanede toplanarak pejmurde kılıklı siyahî bir adamın tanıklığını dinleyen peruklu on üç parlamenterin resmini yapmıştır. Parlamenterler, başparmağı sıkmaya yarayan işkence aletlerini, köpek zinciri tasmalarını, kafatası kemiği kıskaçlarını işaret ederken resmedilmişlerdir. Mahkûmları sorgulamakla görevli gardiyan Thomas Bambridge, mahkûmları bu aletleri kullanarak sorgulamış ve 1722'de marangoz Thomas Bliss'in ölümüne yol açmıştır. Bu komitenin ifşaatları, Oglethorpe'un ancak 1733'te sonuç almak üzere, Georgia kuruluş sözleşmesine başvurmasına neden olmuştur. Georgia, ilk yıllarda, Florida'da İspanyollara karşı bir tampon görevi görmüş, Metodizmin korunaklı yerine, hapsedilmiş borçluların akın ettiği bir yere dönüşmüştü. Bu, 1720'lerin sonunda, ağırlıklı olarak "özgür doğmuş BRİTANYALILAR"ın geleneklerinden beslenen bir hareket olan mahkûm hareketinin sonuçlarından biriydi. 1731'de bir Donanma mahkûmu aşağıdaki satırları yazmıştı:

> Özgür doğmuş BRİTANYALI zincirlenmiş zindana
> Galip geldikçe zalimliğin şehveti

67 Anonim, *An Oration on the Oppression of Jailors which was Spoken in the Fleet Prison on the 20th Century 1731*, s.7-8.

68 *The Parliament History of England from the Earliest Period to the Year 1803*, c. viii (1722-33), s. 709.

Zevkle damgaladı onları utanç verici kamçı darbeleri
Ve tarifsiz yollarla mahvettiler hayatları
Oysa onlar ülkeleri için
Ter ve kan dökmüşlerdi.[69]

Walpole ve partisinin, Tüketim Vergisi Yasa Tasarısı'nın nehir çalışanlarına yönelik bir saldırı olduğunu ve bunu hedeflediğini anladıklarından şüphe duyulamaz. Yasa Tasarısı lehine yaptığı açılış konuşmasında Walpole, ticaretteki dolandırıcılıkları teker teker sayar. Eksik tartma işinden komisyon alma örneklerini bir bir saydıktan sonra, bunun en vahim sonuçlarından biri olarak *aşırma* geleneğinden bahseder.

> Ayaktakımının dilinde, *aşırma* olarak bilinen terim, nehirlerdeki gemilerden tütün yürütmek ve çalmak anlamına gelir. 1728'de ve 1729'da ortaya çıkarılan bu kanunsuz uygulama genellikle, kayıkçılar, salapuryacılar, gemiye çıkan gümrükçüler ve ekip başı olarak bilinen şehir hamalları tarafından yürütülmektedir.

Ekip başları, çalınan tütünleri daha sonra seçkin tüccarlara satıyorlardı.[70] Sadece Londra'da yapılan *aşırmalar*, yılda elli tondan fazla bir miktara ulaşmıştır. Walpole, esas konuşmasında, Parlamento kapılarında yaygara koparan kalabalığı destekledikleri, desteklemeseler bile cesaretlendirdikleri için muhalefeti yerden yere vurduktan sonra, bu kalabalığı da "azimli dilenciler" diye niteler. Bu Yasa Tasarısı sadece serbest tüccarlara masum avantajlar sağlamakla kalmıyordu. Kavrayışlı bir modern biyografi yazarı, farklı bir bağlamda "vahşet ve verimliliğin, başkanın zihninde birbiriyle bağlantılı olduğunu" belirtmiştir. Bu bağlantı, Walpole'un 1728 ve 1729 yıllarında hükümet harcamalarında azalmaya neden olan mahkûmiyetleri, kırbaç cezalarını, taşıma hükümlerini ve işten çıkarılmaları listelediği son konuşmasından aldığı keyiften de anlaşılabilir.

Walpole'un tütün ticaretine ilgisi, 1720'lerin başlarında başladı. Çay, kahve ve çikolata için uygulanan harçların gümrük vergisine dönüştürüldüğü yıl olan 1724'te John Crookshanks'ten konuya gayet hâkim ve iyi gerekçelendirilmiş

69 Bkz. Anonim, *An Oration*; 1720'lerin sonunda hapishanelerle ilgili basılı literatür için bkz. T. Bird, *Lieutanant from the Shades to Thomas Bambridge in Newgate* (1729) ve Matthew Pugh, *The Humble Petition of Matthew Pugh, Late Steward to the Poor Prisoners in the King's Bench.* (1732?).

70 Plumb, a.g.e., c. ii, s. 237; Coxe, a.g.e., c. ii, s. 205-231.

olan, "Tütün Gümrük Vergisiyle İlgili Önerge"yi teslim alır. Bu önerge, gümrük vergisi ne kadar karmaşık olursa, dolandırıcılık olanağının da o denli arttığını göstermektedir. Walpole, tüccarların çevirdikleri dolaplar ve üçkâğıtçılıklar konusunda uzmanlaşmayı kendine görev edinir. Öyle ki en büyük yolsuzluğu (Londra) hesaplayabilmek için, üç limanda yapılan ihracat ve ithalat işlemi sırasında fıçıların ağırlığıyla ilgili bilgiyi bizzat kendi elinde toplar. Yük boşaltım esnasında kesilen sayısız ücret konusunda uzmanlaşmıştır. Tütün tacirleri tarafından tahsil edilmeyen ithalat bonolarını seneden seneye takip etti. 1732 yılının ilkbaharındaki otuz dokuz bono sahibinden üçünü zaten biliyoruz: Micajah Perry (6418£), sürgün edilen suçluları taşıyan Jonathan Forward (6418 £) ve John Skinner isimli muhbiri işe alan alım ihracatçı John Hyde (2077 £). Walpole ceza davaları için devlet tarafından ödenen masrafların en son peniye varıncaya dek çizelgeler. 1723 ile 1725 arasında bu masraflar senede 600 £'e varır. İzleyen üç yıl içindeyse neredeyse iki katına, yıllık 1100 £'e çıkar. Walpole'un elindeki belgeler, 1729 tasfiyesi sırasında onun en azından büyük davalarla ilgilendiğini gösterir.[71] Walpole aynı yıl içerisinde, "Tütün Ticaretinin Durumu ile ilgili Vekâleti" alır ve o yıl Londra'daki misyonunu başarıyla tamamlayan ve plantasyon işletmecilerinin sözcüsü olan John Randolph'la işbirliğine girer.

1732 Haziran'ında Randolp ikinci bir misyon için Londra'ya gelir. Yanında, plantasyon işletmecilerinin tütün harçlarının gümrük vergisine çevrilmesini isteyen dilekçesini getirmiştir. 1720'lerin ücret krizi döneminde, plantasyon işletmecilerinin tüccarlara olan düşmanlıkları güçlenmiş ve krizden gümrüğün –terimin her iki anlamında da- sorumlu olduğuna ikna olmuşlardı. Randolph, plantasyon işletmecilerini temsilen gelmişti. Walpole, Randolph için yalnızca tütün ticaretindeki anlaşmazlıkları çözen bir uzman değil, aynı zamanda hem yakın bir arkadaş hem de tütün aşırma, gümrük kaçakçılığı ve dolandırıcılık gibi faaliyetlerin kökünü kazımak isteyen plantasyon sahiplerinin müttefikiydi. Başbakanın erkek kardeşi Horace Walpole ve Plantasyon Genel Denetçisi tarafından pohpohlanan ortaklıkları, bir samimiyet içinde gelir.[72] Kasım'da Randolph'a şövalye unvanı verilir. Pek çok insan, Walpole ailesinin sunduğu Tü-

71 Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, C(H) MSS 29/6/1; 29/12; 29/13, 16, 22; 41/11, 12: 41/18/3.

72 Sioussat, a.g.e.

tün Yasa Tasarısı'nı, Randolph'un planladığını düşünmüştür. Yasa Tasarısı, despotluk tehdidini de beraberinde getirmekteydi. Ama bunun yanı sıra, yasa hem tüccarların hem de proleter rıhtım işçilerinin ve denizcilerin maddi çıkarlarını tehdit ediyor ve onları geçici bir ittifaka sokuyordu.

Böylece, 1733 yazında Yasa Tasarısı reddedildi. Randolp, başarısızlığa uğramış bir şövalye olarak evine döndü. Sir Robert Walpole kariyerinin en büyük ilk bozgunuyla karşılaştı. Micajah Perry ve Jonathan Forward ise başarılarını devam ettirdiler. Şenlik ateşleri yakıldı, kokartlar takıldı, pencereler ışıklandırıldı. Devlet karşıtı bir zaferi ve hem "hesap" geleneğine hem de tütün aşırma geleneğine bağlı olanların zaferini ifade eden "Gümrük Vergisine Hayır, Özgürlüğe Evet" sloganı sokaklarda yankılandı.

VI

Okuması yazması olan, hesap dökümü yapabildiği gibi tütün de aşırabilen James White'la başladık. White bizi, Micajah Perry'e ve ticari emperyalizmin kârındaki düşüşe, mücadelenin denizaşırı yaygınlığına, konteynerle tütün taşımacılığına, Majestelerinin Gümrüğüne ve merkantilist devlete, işçi sınıfı geleneklerine, meta biçimine, liman kundakçılığına, kolonilerdeki ayaklanmalardan hapishanelerdeki şiire ve William Hogarth'a, aritmetiğe ve yerel konuşma diline ve son olarak Başbakan'ın merkezileşmiş ücretli polis uygulamasına yönelik kişisel çabalarına yönlendirdi. Merkezileşmiş ücretli polisin başarısızlığı, neredeyse Robinokrasi'nin çöküşüne neden oldu ve on yıl sonra Kasım 1723'te James White idam edildi.

Bölüm 6
"Korsanlığa Çıkmak": Georges Hükümdarlığı Döneminde Karayolu Soygunculuğu

> Senin çantalar dolusu paran var ve şimdi elimde bir kılıçla bir hırsız gibi evine girdiğimde, dikkatlice bak bana. İşte ben de bir hırsız gibi sana, cüzdanını ver, ver cüzdanını efendi, yoksa boğazını keseceğim, diyeceğim.
>
> Abiezer Coppe, *A Fiery Flying Roll: A Word From the Lord to all the Great Ones of the Earth (1649)*

I

Tyburnografi'de, idam edilen zanaat çırakları arasında çok sayıda kişinin kasap olduğunu gördük. John Gay'in yazdığı gibi[1]:

> Elleri pis Kanla lekeli *Kasaplar*,
> Cellâdın arabasına ilk bindirilenler hep onlar

Kasapların pek çoğu kara yolu soygunculuğu nedeniyle idam edilmişlerdi. Bu bölümde, et ticareti ile karayolu soygunculuğu arasındaki ilişkinin, ahlaki ekonomiden kapitalist piyasa uygulamalarına geçiş bağlamında incelenmesi gerektiği sonucuna varacağız. Buna ek olarak "korsanlığa çıkma"nın

1 John Gay, "Trivia; Or, the Art of Walking the Streets of London," G. C. Faber (der.), *The Poetical Works of John Gay* (1969), s. 144.

ifade ettiği pek çok anlam, sermayeyi para biçiminde daha da soyutlayan bir diyalektiğe karşılık gelmektedir.

Londralı pek çok kasap, proleter olmaktan ziyade plebyendi. Plebyen bir kasabın, genelde pazarda bir tezgâhı olurdu: Kendi araç gereçleri vardı; alıcılar ve satıcılarla küçük bir mülk sahibi olarak iş yapardı; evlenirdi ve mahallesine, akrabalık ilişkilerine bağlı olurdu; "bağımsızlığı"nın bilincinde olurdu; ayrıca "karakter" ve güven arasındaki ilişkinin de bilincinde olarak davranırdı; özgün kentsel mekânlarıyla, diliyle ve alışkanlıklarıyla, belli bir ticari kültüre aitti. Bu koşullar, belleklerde hatırası kalsa da, on sekizinci yüzyılın ilk yarısında değişti ve kasaplar, giderek pikaresk proletaryayla aynı deneyimleri yaşamaya başladı.

Engellenmiş hırs, bağımsızlık çabası ve hatta sermaye birikimi isteği, eşkıyalık yapan kasaplar arasında sıklıkla görülmekteydi. Daniel Tipping, Newgateli bir tavukçunun yanında çıraklığını tamamladı, kasap bir ailenin kızıyla evlendi ve kayınbabası için ördek besledi. Stepney'de karayolu soyguncuğundan mahkûm edildi. Çok sayıda pazarcı, "karakteri"yle ilgili olumlu ifade vermemiş olsaydı, muhtemelen asılmış olacaktı, ama pazarcıların ifadeleri, onu sonsuzluğa gönderileceği vakitten on saat önce kurtardı.[2] William Brown ve Joseph Whitlock (1733'te idam edildiler), Wiltshire'daki topraklarını terk ettiler. Leadenhall ve Newgate pazarlarında satıştan döndükten sonra, buradaki tavukçularla birlikte çalışıp bir de süt ürünleri, küçük kümes ve av hayvanları satan esnafları ve kasapları soyarlarsa kaybettikleri bağımsızlıklarını yeniden kazanabileceklerini keşfettiler. Clare Pazarında bir kasap olan George Robins, yine pazarın en zengin kasaplarından birinin kızıyla evlendi; önce 30 £ tutarındaki drahomayı, sonra da "kır esnafı" kılığında yol kesip hırsızlık yaparak "haysiyetini" kaybetti.[3] Hertfordlu bir kasap olan Henry Saunders "kasabaya yeni gelmiş bir taşra çiftçisi gibi çizme ve mahmuz giymişti." "Çizmeler ve gümüş mahmuzlarla donanmış" Aldgateli bir kasap olan James Walker, "At tüccarı"ymış numarası yaparak karayolunda soygun yaptı. Whitechapel kasabı William Meers vakasında olduğu gibi, başarısız bir çıraklık ya da Richard Shepherd vakasında olduğu gibi erken evlilik ve ustasının "kalan zamanı

2 The Ordinary's *Account*, 21 Aralık 1747 ve 26 Temmuz 1732.

3 A.g.e., 19 Aralık 1733, 10 Aralık 1735 ve 7 Kasım 1750; *The London Gazette*, 26 Ekim 1750.

için 2 £ ya da 28 £ değerinde bono talep etmesi," genç bir adamı sokaklara mecbur kılabilirdi.

Henry Cook'un hikâyesi, bu tür faaliyetlerin sempatiyle karşılandığını göstermektedir. Cook, Essex'te büyükbaş hayvan ticareti yapan bir deri kesimcisi tarafından yetiştirilmiş ve okumayı, yazmayı ya da hesap yapmayı öğrenmesi için okula gönderilmişti. Stratford Bow'da bir kilise görevlisinin kızıyla evlenerek, dört çocuk sahibi olmuş ve borca batmıştı. Sonunda "Stratford ve civarındaki en serseri ve başıboş hovardalarla yakın arkadaşlıklar" kurdu. Onlar Cook'a, çiftçilerden ve çiftlik sahiplerinden nasıl hindi çalıp, Londra'da satacağını öğrettiler. Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki ilk duruşmasında, jürinin çiftlik kâhyalarına duyduğu nefret üzerinden kurguladığı "kurnaz savunması" sayesinde beraat etti. Sonra "halka katkı sunmak için" geri döndü. Mum işi yapan komşusu, Cook'un aleyhine tavır aldı ve Cook, üzerinde beş saatle birden yakalandı. Stratford'daki pek çok yoksul, Leadenhall tavukçuları, Moorfields civarındaki hamallar, kayınbiraderi ve kimi esnaflar, çevredeki yollarda ve Kuzey Doğu Londra'daki hanlarda altın şeritli şapkasıyla dolaşan Cook'u hemen tanırdı. İki kez çaldığı malları depolamak için yer buldu, ama iki kez de "nazik bir tahsildarın ustalığı" sayesinde yakalandı. Asıldığı gün, "Eğer parayı şeytanın sırtından kazanırsan, şeytanın karnının altında harcarsın" demişti.[4]

Smithfieldli bir çoban, Whitechapelli bir tüccar ve Edward Dixon, "korsanlığa çıkma" kararı almadan önce, ticarette hızlı bir düşüş yaşandı. Dixon, tez canlı Jack'e şu öneriyi yaptı: "Gelecekte kendimizden başka kimse için endişelenmeyeceğimiz bir sözleşme yapalım." Böylece Kuzey Londra ormanlarında haydut ve kaçakçı olarak yaşadılar. Hapsedildiler. Dixon, Newgate'ten kaçmak için komplo kurdu, kaçmayı başardı ama testereyle kesilmiş prangaları yüzünden fark edildi. Leadenhalli bir pazarcı olan William Gordon, paralı yol muhafızlarına para yedirdi, hanlarda cömert bahşişler dağıttı, kurbanlarına hiçbir zarar vermedi. O ve Gallerli bir nalbant olan ortağı Nisan 1733'te idama gittiler. İdam öncesinde Papazın 16. İlahiyi söylemesini rica ettiler. Bu ilahinin yedinci ayeti kaçmak için bir işaretti: "Bana öğüt veren Tanrıma şükürler olsun; geceleri

4 The Ordinary's *Account*, 16 Eylül 1741; *The Proceedings*, 28 Ağustos-1 Eylül 1741.

dizginlerim beni yönlendirir." Papaz bunu söylerken, at arabasının yan tarafına geçtiler ve "göz açıp kapayana kadar, kalabalığın ortasına atladılar." Her ne kadar kalabalık kaçmalarına izin vermiş olsa da, şerifin memurları onları tekrar yakaladı ve idam, başka ilahi söylenmeden kaldığı yerden devam etti.[5]

Haydut kasapların pek çoğu pikaresk proletaryaydı; tıpkı üç kez yakalanan, üç kez sürgün edilen ve sonunda 1730'da asılana dek üç kez Londra'ya geri dönen James Dalton gibi; gemiyle Portekiz'e ve Carolina'ya giden, sürgün bir mahkûm olarak Maryland'de 50,8 kilo tütün karşılığında satılan, Hounsditchli kasap Jesse Waldon gibi; İspanya'da savaş gemisinde savaştıktan sonra Londra limanlarında çalışmış Newgateli bir koyun taciri olan Robert Glasgow gibi; Maryland'e gemi yolculuğu boyunca taşınan bir eşya gibi zincire vurulan, Kanada'ya kaçan ve orada mısır hasatı döneminde Iroquois kabilesiyle birlikte çalışan Edward Mires gibi; bir peynir satıcısından 18 şilin 9 peni çaldığı için sürgün edilen ve Philadelphia'da kölelikten kaçan Spitalfields pazarı kasabı Sam Ellard gibi; üç kez Hindistan'a gemi seferi yapan, karayolu soyguculuğundan suçlu bulunduğunda, "küstahça arkasını dönüp şapkasını takan, alaycı ve yüz kızartıcı kelimeler sarf eden" Bishopsgateli kasap ustası Robert Lake gibi.[6] Bu gibi adamlar bize, haydutların eylem sahnesinin, Londra'nın erzak ikmali yapılan yolları olduğunu ve çıraklık eğitimleri nedeniyle elbirliğine dayalı kadim zanaatlardan geldiklerini hatırlasa da, aslında bu bireysel haydutlar da tıpkı bütün proleterler gibi bir dünya vatandaşı ve meteliksiz olabiliyorlardı.

Norwichli bir kasap olan Thomas Easter, bir keresinde Putney Korusu'nda, "neden senin dürüst bir adam olduğuna inandım ki?" diye karşılık veren bir adamı durdurarak, ona şöyle bir yanıt verir: "Çünkü ben yoksula vermek için zengini soyarım."[7] Bu söz, haydutun klasik savunmasıdır ve bu örnekte de on sekizinci yüzyılın ilk yarısında bir haydutun klasik mekânında dile getirilmektedir, çünkü Londra'yı çevreleyen ortak arazilerde, meralarda, fundalıklarda, ormanlarda ve tarlalarda,

5 The Ordinary's *Account*, 24 Kasım 1740; 29 Ocak 1720; 29 Temmuz 1751; 25 Nisan 1733 ve 28 Mayıs 1733.

6 Anonim, *A Genuine Narrative of all the Street Robberies Committed since October last by James Dalton (1728)* ve The Ordinary's *Account*, 20 Mayıs 1728; The Ordinary's *Account*, 29 Temmuz 1751, 7 Kasım 1744 ve 24 Eylül 1722.

7 A.g.e., 14 Mart 1739, 7 Nisan 1742.

kapitalist "gelişme" ile yoksul olanların birikime dayanmayan ekonomisi arasındaki çelişkiler kesişmektedir. Uzun ve zorlu yolculuklarında kuvvetten düşen İskoçya'nın büyükbaş hayvanları, Norfolk'un siyah büyükbaş hayvanları, Rumford'un domuzları, Essex bataklıklarının buzağıları, Tilbury civarında semirtilen ve Leicestershire'da kısırlaştırılan koçlar, kaz ve hindi sürüleri, tüm bu hayvanlar Londra'nın çamurlu yolları boyunca yalpalayarak yürürken kaz gibi ses çıkarmakta, ciyaklamakta ve inlemekteydi.[8] Et pazarı için erzak ikmali yapılan yollar, Rumford'dan buzağı getirilen yol, Finchley Common'dan domuz getirilen yol ve Islington'dan inek getirilen yol ve Brentford'da ve Mile End'de sürülerin oluşturulduğu depolama alanlarından gelen yolla kesişiyordu. Bu yollarındaki toplumsal ilişkiler ve yollara bitişik tarlaların "verimli hale getirilmesi," Londra karayolu soygunculuğu için coğrafi bir ortam sağlamaktaydı.

"Alt sınıfları" disipline etme çalışmaları yanında, tarımı da "geliştirmeye" çalışan kapitalistler, ortak arazilerle karayolu soygunculuğu arasındaki ilişkiden sıkça şikâyet ediyorlardı. Ayrıca bu ilişkinin, hırsızlığın ötesine gittiğinin de tamamen farkındaydılar, bu yüzden spor, kumar, "aylaklık" ve "ayyaşlık" illetine de karşı çıkmaktaydılar. John Middleton'a göre Kuzey ve Doğu Londra'daki yoksul rençperler, hayvanlarını beslemek için varlıklı çiftçilerden mısır çalıyor; meralarda ve korularda büyüyen çocuklar ise hırsızlık yapmayı ve çalışmak yerine aylaklığı öğreniyorlardı. Yine Middleton'a göre yol üstündeki hanlar, yalnızca seyislerin, celeplerin, arabacıların ve rençperlerin, bahçelerden, mısır tarlalarından ve kümeslerden aldıkları malları sattıkları gayri resmi birer pazar yeri olmakla kalmayıp, aynı zamanda olası ve fiili "yağmalama" haberlerinin de dolaştığı yerlerdi. 1755'te Josiah Tucker şöyle yazar: "Londra çevresindeki çok sayıda fundalık ve mera, haydutların randevu yeri ve meslek alıştırmaları yapacakları geniş bir alan olmaktan başka bir işe yaramamaktadır."[9] Londra'yı çevreleyen bu ormanlık bölgeler ve ortak araziler, sömürgelerde hizmetçilerin, kölelerin ve kaçakların saklandığı sınır bölgelerine ormanlara ve dağlara benze-

8 A.g.e., 16 Eylül 1741; Daniel Defoe, *A Tour through the Whole Island of Great Britain*, c. i (1772), s. 15.

9 Josiah Tucker, *The Elements of Commerce and Theory of Taxes (1755)*, s. 103; John Middleton, A *View of the Agriculture of Middlesex (1798)*, s. 85; ayrıca William Pearce, *General View of the Agriculture in Berkshire (1794)*.

mekteydi. Bu benzerlik fark edilmişti. Yüzyılın başında Lord Baş Yargıç, Kraliyet Atlı Subayları'na, Kuzey Londra korularında ve ormanlarında, başkasının yerini işgal eden topluluklara saldırıp dağıtma yetkisi verdi. Buralardaki topluluklara, kaçak kölelerin kurdukları özgür Batı Hint Adası kolonilerine verdikleri adı; "dünya ile ilişiğini kesmiş köy" adını verdiler.[10]



Kralın Karayolu; trafiği giderek artan bu yollar, Londralı yol soyguncularına ortam sağlıyordu.

Zanaatkârlara özgü bağımsızlık, bir aileyi geçindirmeye yetecek bir gelire dayanmaktaydı. Ele aldığımız kasapların büyük çoğunluğu bir eş ya da babaydılar. Gelirin düşüşü, bu ilişkilerin de yıkılması sonucunu doğurabiliyordu; yine de "haraç hayatı"nın hiçbir koşulda onlara eski düzenlerini getirmeyeceği çok açıktı.[11]

> Evimi geçindiriyorum, fahişeme bakıyorum;
> Kira almıyorum, yine de değilim fakir;
> Bütün ülkeyi dolaştım
> Ama kimsenin kölesi olmaya gelmedim bu dünyaya.

10 OED; William Fisher, *The Forest of Essex: Its History, Laws, Administration and Ancient Customs (1887)*, s. 315.

11 Anonim, *A New Canting Dictionary* (1725), ek bölüm 2.

Haydut, bireysel bağımsızlığı ve gücü temsil ediyordu; ne bir zalimdi ("kira almıyorum") ne de "hayatı hizmet etmekle" sınırlı bir figürdü.[12] Kısmen usta zanaatkârın bağımsızlığına özenirdi; elinde kasap satırı, önlüğünde kanla o, gururlu, kaslı, açık sözlü ve candan insan, on sekizinci yüzyıl Londra sokağını tasvir eden pek çok resimde yer almaktadır.

Stephen Jenkins, Shoreditch'te yaşayan, dört çocuklu, evli bir adamdı ve pazardan döenen kümes hayvanı tüccarlarını soydu. Polis memuru Haines, Mary Chaplain'in verdiği kesin bilgiye dayanarak, Jenkins'in 27 şilin gümüş parası olduğunu ortaya çıkardı. "Ona bu parayı nasıl kazandığını sordum; o da bana çalışarak kazandığını söyledi. Ona, eğer bu doğruysa, takip parası için beni bu kadar koşturmasına gerek olmadığını söyledim." Haines, polis memurlarını aldı geldi ve bunlardan ikisi, Jenkins'in kaldığı yeri aradığında, Jenkins'in pazarcı arkadaşı Thomas Pink'i "akşam yemeğinde yenmeye hazır dört tavukla masanın başında" buldular. Pinks'in daha önce de başı belaya girmişti. 1742 Mart ayında sürünerek çatıya tırmanıp Newgate Hapishanesi'nden kaçmış ve pek çok insan da ona yardım etmişti; kaçışına tanıklık eden bir kadın tehlike çanı çalmayı ihmal etmiş, Shoreditch rençperleri onu koruyup saklamış ve son olarak "Birmingham halkı ona misafirperverlik göstermiş... sokakta insanların arasına karışmıştı." Kümes hayvanı satıcılarını ve kümesleri soymaya, pazarcı arkadaşlarına çalıntı kümes hayvanı satmaya Londra'ya döndü, arkadaşları "bu işe alışmıştı." Pinks ve Jenkins'in yakalanması için 100 £ tutarında büyük bir para ödülü kondu ve bunun üzerine, Pink'in eski metresi Mary Chaplain onları ele verdi. Pinks ve Jenkins, 2 sterlin 10 şilin değerinde otuz altı kümes hayvanı çalma suçundan 1724'te idam edildi. Duruşmalarındaki en etkili kanıt, kümes hayvanı satıcısının Pinks'ten pek çok kez aldığı geçersiz bir yarım krondu. Bu, tavukların gün ağarmadan önce altı peniye satın alınabildiği ve tek bir madeni paranın suçluyu ele verebildiği bir mikro ekonomidir.[13]

12 Bu haydut figürüne, İngiltere'deki yabancı gezginlerin de dikkatini sıkça çekmiştir. Örneğin, Cesar de Saussure, *A Foreign View of England in the Reigns of George I and George II (1725-30)*, çev. Van Muyden (1902) ve Beat Louis de Muralt, *Letters Describing the Character and Customs of the English and FrenchNations (1726).*

13 The Ordinary's *Account*, 7 Mayıs 1742; William Robinson, *The History and Antiquities of the Parish of Hackney* (1842), c. i, s.240.

Jenkins arkasında, "kocası asılmış dul karısıyla" dört çocuğunu bıraktı. Sekiz yıl evvel, 1734'te Londra'da yaşayan Hollandalı Jacob Vanderlint, Tüketim Vergisi tartışmasını canlandıran bir kitapçık yayınlamıştı. *Money Answers All Things* isimli kitapçık, çok az bütçesi olan yoksul bir aileyi anlatır. Kitapçık, "Londra'da çalışan bir adam ve ailesiyle, adam, karısı ve dört çocuğundan oluşan bir aileyle ilgilidir."

Bütçe, on sekizinci yüzyılda geçinmenin anlamlarından birini yakalamamıza yardımcı olur; tasarruf ihtiyacını ve hâkim ücret oranlarının yetersizliğini gözler önüne serer.[14] Vanderlint, günlük harcamaları aşağıdaki gibi sıralamıştır:

Et	6 peni
Ekmek	4½ peni
Tereyağı	1½ peni
Peynir	¾ peni
Sebze kökleri, otlar, un, yulaf unu, tuz, sirke, karabiber, hardal, şeker	1½ peni
Süt	¾ peni
Küçük bira	3 peni
Alkollü bira	1½ peni
Kömür	2 peni
Sabun	¾ peni
Mumlar	¾ peni
İplik, örgü şişi, toplu iğne, şerit, yün ipliği vb.	¾ peni
Toplam günlük harcama	1şilin 11 ¾ peni

Bütçede çay, tütün, çikolata ya da kahve gibi şeyler yoktu ve "yenmeye hazır dört tavuğun" çok masraflı olduğu kesindir. Günlük harcamalar haftada 13 şilin 10 peniyi bulmaktaydı. Bunun yanında şu haftalık harcamalar da vardı:

İki oda kirası	1şilin 6 peni
Okul	9 peni
Ev eşyaları tamiri, nevresim, çamaşır, paspas, kaplar, tava, süpürge	4 ¾peni
Toplam haftalık harcama	2 şilin 7 ¾peni

Jenkins'in kirası Vanderlint'in bütçesinden üç kat daha fazlaydı ve aşırı yoksulluk içinde olabildiğince onurlu bir şekilde yaşadı. Yıllık ödemeleri karşılayabilmek için tasarruf etmek gerekecekti:

14 Vanderlint, ücretleri düşürmeyi gerektiren ilkelerin "Şeylerin doğasına ve Dünyanın yapısına" dayandığına inanmaktaydı. Bütçe, kitapçığının 77-8. sayfalarında yer verilir.

Kadınların doğum ve erzak masrafları	2 £
Ailenin doktor masrafları	10 şilin
Erkek için giyim, çamaşır, yün, ayakkabı ve çorap	2 £ 10 şilin
Kadın için aynı harcama	2 £ 10 şilin
Dört çocuk için aynı harcama	4 £
Toplam yıllık harcama	11 £ 10 şilin
Toplam yıllık, haftalık ve günlük harcama	54 £ 10 şilin 4 peni

Vanderlint, hastalık ya da işsizlik kaynaklı kesintileri hesaba katmadan, "emek makinesinin" "böyle bir aileyi geçindirmek için gerekenin takriben yarısını" kazanabileceğini tahmin etmiştir. Burada vurgu parayadır. Borç imkânı hem azdır, hem de sadece güvenilir kişilere verilir. Böyle olunca, "emek makinesi" için açık olan üç seçenek vardı: İhtiyaçlarını (et, bira, giyim, ayakkabı) azaltma yoluyla giderlerini azaltabilirdi; gelir sahibi olan diğer çalışanlarla güçlerini birleştirebilirdi (kadınlara çok daha az ödenirdi) ya da para ekonomisinin dışına çıkabilir ve ihtiyaçlarını farklı yollarla karşılayabilirdi. Vanderlint, üçüncü seçeneğin, "insanlar arasındaki çok ciddi para kıtlığının bir sonucu" olduğunu anlamıştı:

> Yoksul insanlarımızın sayısı o kadar arttı ki, pek çoğunu sürgüne göndermek zorunda kaldık; haydutlar ve soyguncular, sokaklarımızı, yollarımızı fazlasıyla, belki de hiç olmadığı kadar istila etmiş durumdadır.

Haydutun elde ettiği hâsılat, ya bireysel kurtuluş ya da eksikleri tamamlama aracı olabilirdi. Bu nedenle, popüler temsilde olduğu kadar gerçekte de, haydut, hem lümpen tüccarların hem de zulmün kurbanları olan proletaryanın niteliklerini paylaşmaktaydı. Hayat tarzı da iki anlamlılık içermekteydi. Bir yandan haydut, onu "emek makinesinden" üste çıkaran bir yaşam tarzına alışmıştı, diğer taraftan ise, Vanderlint'e göre, "emek makinesinin" yaşam tarzı onu karayolu soygunculuğuna sürükleyebilecek bir nitelikteydi. Yine de, Vanderlint'in görüşünde bir şekilcilik vardı; bu, her şeyi, en azından Londra et erzakı ikmalindeki her şeye yanıt oluşturmayan paranın şekilciliğiydi. "Şerifin penceresinden" pek çok kasabın karayolu soygunculuğundan cezalandırılması, Londra piyasalarının dönüşümündeki fiili durumlarla ilişkisi içinde anlaşılmalıdır.

II

Londra üzerine çalışan önemli tarihçi Dorothy George'a göre, on sekizinci yüzyıl eski İngiltere'de biftek pişirilen yüzyıldı.[15] Hiç şüphesiz, Londra halkının midesine giren yeni besinler incelenerek on sekizinci yüzyılın tarihi yazılabilirdi: Şeker, tütün, çay, cin ve et, on sekizinci yüzyıl Londra'sındaki toplumsal konumları değiştirmişti. Et, kente sadece protein sağlamakla kalmıyordu, aynı zamanda toplumsal statü hiyerarşisini, karayolu taşımacılığını, kentin azot sirkülasyonunu, belediye atık yönetimini vb. de belirliyordu. Et yeme ideolojisi (kalbi besleme, kanı zenginleştirme, askerleri cesaretlendirme) on sekizinci yüzyıl insanının oluşumunda kendine düşen rolü oynadı. Bu ideolojinin merkezinde akşam yemeği vardı. Fransız gezgin Mission bu konuda şöyle yazar:

> İngiliz için akşam yemeği önemli bir iştir. Her zaman, onların aşırı etobur olduklarını duymuştum ve bunun ne kadar doğru olduğunu gördüm... Koca bir ağız dolusu eti çiğneyebiliyorlar... fırında kızarmış but ya da haşlanmış koyun eti ve yanına, her biri tereyağına bulanmış piliçler, domuz ve öküz eti, işkembeler, diller, tavşan ve güvercin eti.[16]

Et, proletaryanın beslenmesinde de önemli bir yer tutuyordu. Vanderlint, günlük harcamalara eti de dâhil etmiştir. Roderick Random,

> bir aşçı dükkanına dalar. Dükkânda bol bol haşlanmış biftek vardır ve üzeri örtülü bütün masalar sığır inciği, işkembe, dana paça ya da sosis yiyen arabacılarla, tahtırevan taşıyıcılarıyla, yük arabacılarıyla, münasebetsiz birkaç uşak ya da hizmetçiyle doludur.

Roderick'in hesabına göre biftek, ekmek ve bira 2 ½ peni tutmaktaydı.[17]

Londra'daki etobur nüfusu beslemek için, Smithfields'de (1740 ile 1750 yılları arasında) günde ortalama 74.000 koyun satılırdı. Londra'nın et tüketimindeki artış, bilimsel hayvancılık uygulamalarının gelişmesi, paralı yolların ve anayolların

15 M. D. George, *London Life in the Eighteenth Century* (1965), s. 173.

16 H. Misson, *Memoirs and Observations in his Travels Over England* (1719), aktaran John Ashton'ın *Social Life in the Reign of Queen Anne* (1883), s. 141.

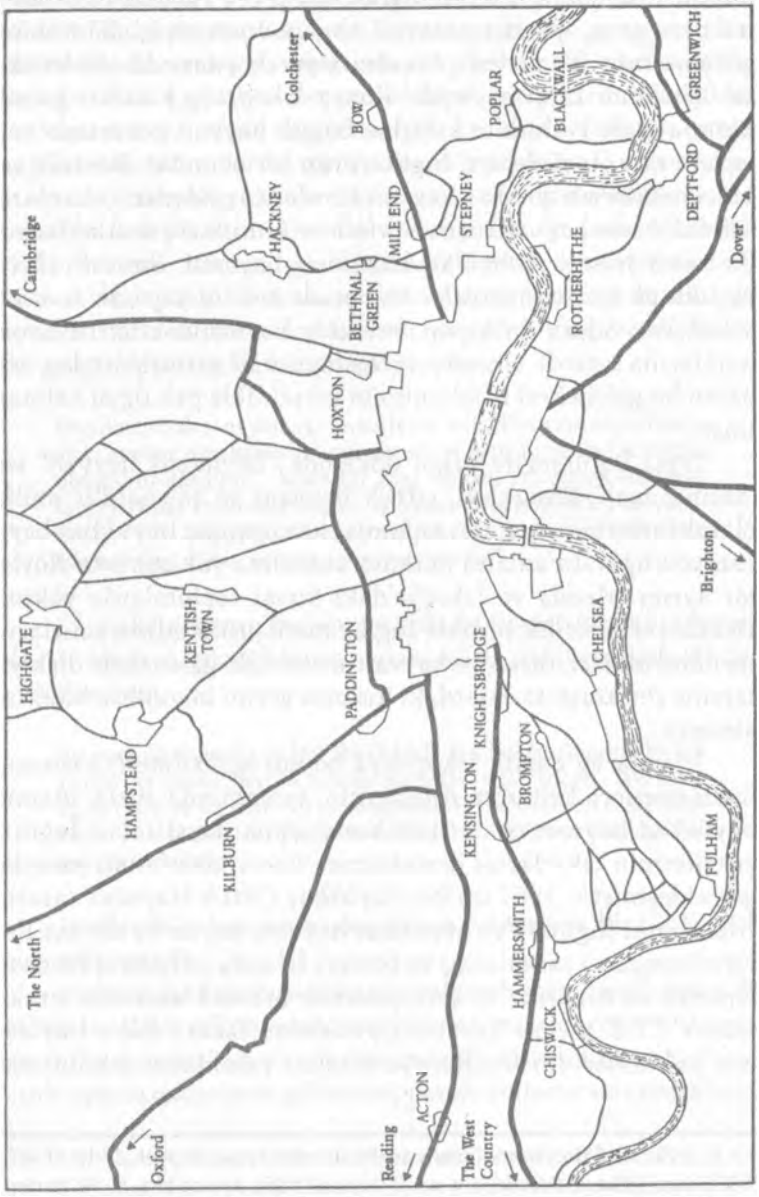
17 Tobias Smollett, *Roderick Random* (1748), der. Paul-Gabriel Bouce (1979), s. 65.

genişletilmesi, bataklıkların kurutulması, ormanların kesilmesi ve bölgesel uzmanlaşmanın yaratılmasıyla ilişkilendirilmiştir.[18] Başlangıç noktası olarak "talep"ten yola çıkan ekonomistlere göre, "yurtiçi pazarın" oluşumunun ve işbölümünün gelişmesinin ilk nedeni, Londra yiyecek pazarıdır. Geleneksel işbölümü tarzı şöyleydi: Kuzey İskoçyalı, küçük sığırını Ekim ayında Falkirk'te kurulan büyük hayvan pazarında celeplere satardı. Celepler, İngiltere'nin bir ucundan Norfolk ve Lincolnshire'a büyükbaş hayvan sürülerini güderler; çobanlara satmak üzere hayvanlarını Norfolk ve Lincolnshire otlaklarında semirtirlerdi. Çobanlar, büyükbaş hayvanı, Smithfields'e, sağlıklı ve besili götürürler ve burada kesimi yapacak kasaba satarlardı. Sonra da kasap, kesilmiş hayvanın etlerini hane halklarına satardı. On sekizinci yüzyılın ilk yirmi yılından itibaren bu geleneksel işbölümünün gerçeklikle pek ilgisi kalmamıştı.

Oysa İngiltere'de yakın dönemde "büyükbaş hayvan" ve "taşınır mal" sözcükleri, çiftlik hayvanı ve taşınabilir mülk olarak birbirlerinden ayrı anlamlar kazanmıştı; büyükbaş hayvan sözcüğünün anlamı paranın anlamına yaklaşmıştı. Böyle bir ayrım İrlanda ve İskoçya'daki kırsal toplumlarda yoktu. Her iki yerin fetihle birlikte İngiliz merkantilizminin sınırlarına dâhil olması, insan ve hayvan arasındaki geleneksel ilişkiyi tersine çevirmiş, tarlalardaki insanın yerini büyükbaş hayvan almıştır.

İrlanda ve dağlık İskoçya'ya boyun eğdirilmesi, kısmen, hâkimiyetleri Britanya Adaları'nın tamamında meta olarak büyükbaş hayvan ticaretinin kuruluşuna dayalı olan İngiliz çiftçilerinin çıkarlarını desteklemek üzere tasarlanan yasayla gerçekleşmiştir. 1667 tarihli Büyükbaş Çiftlik Hayvanı Yasası, İrlanda'nın İngiltere'ye büyükbaş hayvan, koyun ve domuz ihracı yapmasını yasaklamış ve böylece İrlanda çiftçisini, Fransa, İspanya ve Amerika'da yeni pazarlar aramak zorunda bırakmıştır. 1705 tarihli Yabancı Uyruklular Yasası, İskoç büyükbaş hayvanlarının İngiltere'ye ithalini yasaklama tehdidinde

18 F. J. Fisher, "The Development of the London Food Market, 1540-1640", *Economic History Review*, c. v, no. 2 (Nisan 1935). Ayrıca bkz. K. H. Burley, "The Economic Development of Essex in the Later Seventeenth and Early Eighteenth Centuries," doktora tezi, Londra Üniversitesi, 1957. Eric Kerridge, *The Agricultural Revolution* (1967) bu yapıtı özetlemektedir.



Harita 3: Londra ve civarındaki belli başlı karayolları

bulunmuştur.[19] Bu boyun eğdirme uygulamalarına tepki olarak, İrlanda'da ve II. James yanlısı İskoçlar arasında toplumsal eşkıyalık salgın haline gelmiştir. Merkantilist toplumlar için, toplumsal eşkıyalığın coğrafi alanı olan dağlar, bataklık bölgeler ya da deniz kıyısındaki araziler azınlıktaydı, ama tarihsel dönem göz önüne alındığında toplumsal eşkıyalık, kapitalizme geçişin dikkate değer bir olgusunu ifade eder.

İskoçyalı eşkıya Rob Roy (1671-1734) boyun eğmeye karşı çıkışı temsil eder. Kendisi de bir celep olan Roy, bir yandan, düz arazi tacirleri ile Dağlık İskoçya klanları arasında aracı rolü oynarken, diğer yandan Whigslerin arazilerini talan etti ve daha da önemlisi, yüksek kiralara karşı mücadele eden kiracıları savundu. Eşkıyalığı, geleneksel bir haraç alma biçimi olan *şantaja* dayalıydı. Kaptan Edward Burt, İskoçya'daki mübadele biçimleri hakkında şöyle yazar: "İskoçlar inekleri çalmaya kaldırma derler; hırsızlığı yumuşatan bir terim."[20] Rob Roy'un mıntıka bilgisi, aşırı yorgunluğa dayanıklılığı, bir kılıç ustasının cesaretine sahip olması (rivayete göre, kolları o kadar uzundu ki eğilmeden dizbağlarını bağlayabiliyordu), cömertliği ve hem İngiliz ordusuna hem de ordunun İskoç kabileler arasındaki müttefiklerine karşı sıklıkla kazandığı zaferler, ona ciddi bir şöhret sağladı. Rivayete göre, bu şöhretin nedeni, toprak kiralayan çiftçileri ve kırsal kesim insanlarını, yeni ticari biçimlerin kullandığı baskıcı mülksüzleştirme pratiklerinden korumasıdır.

İrlanda yöneticileri İngiliz elitlerine katılmaları için davet edilmemişti ve İrlanda'daki nüfus politikası çok daha acımasızdı, bu yüzden İrlanda'da eşkıyalık farklı biçimler almıştır. Kralcılar ve İrlandalı korsanlar, mülksüzleştirilmiş askeri liderlerdi, tıpkı "çalışmaya alışkın olmayan ve dilenciliği kendine yakıştırmayan" John MacPherson ya da atadan kalma toprakları kaybettiği için "Dağların Korucu Şefi, İrlanda Soyguncuları Komutanı, Ana Yolları Gözeten General ve Tüm Yolcuları Denetleyen Lord" gibi unvanlar altında intikam arayışına giren Redmond O'Hanlon gibi. Pazarcılık yapan halkın favorisi William Crotty, seyyar satıcı Richard Balf ya da "atları,

19 Angus Calder, *Revolutionary Empire: The Rise of the English-Speaking Empires from the Fifteenth Century to the 1780s* (New York, 1981), s. 283, 377, 419.

20 Captain Edward Burt, *Letters from a Gentleman in the North of Scothland* (1754), ve T. C. Smouth, *A History of the Scottish People, 1560-1830* (1969), bölüm 14.

ineği, koyunu ve her türlü başka çiftlik hayvanını çalarak tarlalarda vahşi bir yaşam sürdüren adamları" örgütleyen celep Charles, popüler adamlardı. Onların takipçileri "satirler"[21] ya da "periler" olarak bilinirdi.[22] Bu tip eşkıyalıklar, köylülerin, ortak arazilere izinsiz giren toprak sahiplerinin çiftlik hayvanlarına düzenledikleri toplu saldırılarla kolayca birleşirdi, tıpkı 1711 ve 1713 arasında, "düzenli isyan enerjisiyle" Connaught'ı, Mayo'yu, Roscommon'ı ve Sligo'yu silip süpüren harekette olduğu gibi.[23]

Kırsal işbölümünde, İskoçya'daki dağlık bölgenin görevi ete doymayan kenti beslemekti. İrlanda otlakları ise, orduların, denizcilerin, hizmetçilerin ve İngiliz İmparatorluğu kölelerinin ambarı haline gelmişti. Bu durum, kabilelerin *şantajcı*larıyla, "Connaught'ın perileriyle ve Londra civarındaki haydutlarla bağlantılı olan eşkıyalığın ve soygunculuğun, coğrafi dağılımı ile paraleldi. Bağlantılar, sürülerin geçtiği yollarda, tuz yaladıkları yerlerde ve besiye çekildikleri meralarda ortaya çıkıyordu. Zenginliği ortadan kaldıran yollar, askerlerin geçtiği yollara dönüşmüştü, on dokuzuncu yüzyılda eşkıyalık üzerine çalışan MacFarlane'in belirttiği gibi, "yol müteahhitlerimiz, ülkenin büyük aydınlarıdır."[24]

III

Aynı dönemde Londra'da da köklü değişimler yaşıyordu. I. Elizabeth öldüğünde Londra'da dört temel pazar vardı: tüm Krallık'ta rakipsiz olan Smithfield at, koyun ve canlı büyükbaş hayvan pazarı; Londra belediye konağı yakınında yer alan stok mallar pazarı; hapishane ile St Paul's arasındaki mesafenin tam ortasında yer alan Newgate Pazarı; Londra Borsası ile Doğu Hindistan Şirketi merkez binası arasındaki Leadenhall Pazarı. Buralarda çok eskilere dayanan kır kent çatışması, belediye düzenlemeleriyle, kraliyet fermanlarıyla ve yiyecek üre-

21 Satir, yarı insan yarı keçi olan bir kır tanrısıdır (ç.n.).

22 J. Cosgrave, *A Genuine History of the Lives and Actions of the Most Notorious Irish Highwaymen, Tories and Rapparees* (Wilmington, Delawere, 1799), s. 7-31.

23 W. E. H. Lecky, *A History of Ireland in the Eighteenth Century* (New York, 1893), c. i, s. 354-94; J. E. Walsh, *Ireland Sixty Years Ago* (Dublin, 1851).

24 A. R. B. Haldane, *The Drove Roads of Scotland* (Newton Abbot, 1973); K. J. Bonser, *The Drovers: Who They Were and How They Went: An Epic of the English Countryside* (1970); C. MacFarlane, *The Lives and Exploits of Banditti and Robbers in all Parts of the World* (1837), s. 25.

tenlerle üretmeyenler arasındaki düşmanlıkları azaltmak için tasarlanmış olan geleneksel uygulamalarla yüzyıllardır dikkatlice yönetilmekteydi. Bu düzenlemenin karmaşıklığını tek bir cümle ile ifade etmek gerekseydi, şöyle denilebilirdi: Müşterilerin ihtiyaçları, pazardaki tüccarların kârlarından önce gelir. Aslında yasalar, üreticilerle ve tüketicilerin olabildiğince doğrudan karşılaşmasını sağlayabilmek için sırf ticaret yapanların sayısını azaltmak üzere tasarlanmıştı. Bu, düzenlenmiş "meydan pazarı" ya da "açık pazar"[25] demekti. "Açık pazarı" "serbest piyasa"dan ayırmak gerekir.[26]

On yedinci ve on sekizinci yüzyıl boyunca, Londra nüfusunun büyümesi, bu pazarların, artan erzak ikmaliyle başa çıkma kapasitelerini zorladı. Yeni pazarlar oluşturmak için Krala ve kent yönetimine yapılan otuz iki başvurudan yalnızca yedisi kabul edilmişti: Clare Pazarı (1653), Stepney Pazarı (1664), Honey Lane Pazarı (1667), The Fleet Pazarı (1700), Woods Close Pazarı (1706), Hungerford Pazarı (1749) ve Southwark Pazarı (1755). Çobanlar, celepler, toptancılar, karkas kasaplar, süt ürünü ve kümes hayvanı satıcıları ve diğerleri ruhsatsız işyerlerini kullanmaya devam ettiler.

Londra, kendi yetki alanı dışında kalan varoşların pazarla-

25 Açık Pazar Yasası (Fransızca "marche ouvert" ya da "market ouvert"), çalıntı malların müteakip mülkiyetini düzenleyen Ortaçağ kökenli bir İngiliz hukuk kavramıdır. Genellikle çalıntı malların satışında, alıcıya bir mülkiyet hakkı tanınmamaktadır. Ancak, "marche ouvert"e (açık pazar yasası) göre, gün doğumundan gün batımına kadar önceden belirlenen pazarlarda satılan çalıntı malların esas sahibinin kim olduğu sorgulanmaz. Mülkiyet hakkı, çalıntı malı satın alan kişiye geçer. Yasa, insanların yolculuk etme imkânlarının kısıtlı olduğu yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Eğer soygunun kurbanı, pazarın kurulduğu gün yerel pazara gidip – ki çalınan malı çok büyük ihtimalle oradadır- bakmaya tenezzül etmezse, malını bulmak için yeteri kadar gayretli olmadığı kabul edilir. İngiltere'de yasa 1995 yılında, 1994 tarihli Mal Satışı (Düzenleme) Yasası'yla yürürlükten kaldırılmıştır (ç.n.).

26 A. B. Robertson, "The Open Market in the City of London in the 18th Century", *East London Papers*, c. i, no. 2 (Ekim 1958), s. 15-22; Ray Westerfield, *Middlemen in English Business, Particulary Between 1660-1760* (New York, 1915); R. R. Sharpe, "London Markets" (1887), Londra'da daktilo edilmiştir. CLRO, diğer MSS 187-7; E.P. Thompson, "The Moral Economy of The English Crowd in the Eighteenth Century", *Past and Present*, no. 50 (Şubat 1971); Alan Everitt, "The Marketing of Agricultural Produce", Joan Thirsk (der.), *The Agrarian History of England and Wales,* c. vi, 1500-1640 (Cambridge, 1967).

ma pratiklerini kontrol edemiyordu ve bu yüzden et ticaretini geleneksel yoldan yürüten loncalar, geleneksel sorumluluklarını artık etkin biçimde yerine getiremiyorlardı. Kent, on yedinci yüzyılda, arzı artırmak ve fiyatları düşürmek için, taşra kasaplarının ve Saygıdeğer Kasap Loncası'na üye olmayan diğerlerinin et ticareti yapmasını destekledi. Londra kentinde ticaret yapılan gün sayısı artırıldığı ve pazarın açık kalma saati uzatıldığı için, *tam bir* taşra pazarı olan Leadenhall'ın önemi gittikçe arttı ve serbest çalışan kasaplar, buradaki pazarcıları rahatsız etmeye ve engellemeye başladı. Serbest kasaplar, 1749 tarihli fermanla onaylanan kendilerine ait yetki alanları içindeki pazarlarda hastalıklı et, pazar dışında avlanmış et satanları, fiyatları yükseltmek üzere bir araya gelenleri, pazarda daha pahalıya satarak fazla kâr elde etmek için büyükbaş hayvan ya da koyun satın alanları, Sebt gününde sürüsünü satanları ya da hayvan kesenleri ve yazın domuz satanları para ya da hapisle cezalandırarak otoritelerini devam ettirdiler.[27] 1720'lerden sonra Lonca muhbirleri ve kilise görevlileri bu düzenlemeleri zorla uygulama konusunda etkili olamadılar. Kasap loncası, loncanın düzenlemelerine uymadan pazarda satış yapan kişiler ve taşralılar ile çırak olarak hizmet vermeden et satan işçiler aleyhinde Kent Genel Konseyi'ne başarısızlıkla sonuçlanan bir dilekçe verdi. 1740'larda, üç ayda bir verilen ödemeleri tahsil edemeyen ve varoşlarda çalışmayı tercih eden çırakların dikkate almadığı Kasap Loncası borca battı (tabelası bile rehine verilmişti).

Bu değişimlerin sonucu olarak Londra tüketicileri, kendilerini ahlaksızlık ve yolsuzluğun içinde buldular. Tezgâhlarda, arabalarda ve vagonlarda, Londralılara, havayla şişmiş böbrek, ağırlıklarını arttırmak için delikler açılan ya da pamukla doldurulan kuzu ya da buzağı ve pis kokulu nefesle şişirilen ya da çeşitli aletlerle hava enjekte edilen et satışa çıkarılmaktaydı. Hayvan kesim ve kaynatma işlemleri, pazar dükkânlarına yakın binalarda gerçekleştirilmekteydi. 1720'de Newgate sakinleri onların aleyhinde dilekçe verdiler. Ara sokaklarda işkembe ve barsak satılırken; tezgâhlarda sağlıklı et ve iç organlar birlikte sergilenirdi. 1760'da East Cheap sakinleri, sakatatların

27 P. E. Jones, *The Butchers of London* (1976); Arthur Pearce, *The History of the Butchers' Company* (1929), s. 110-14. 1740'da yirmi beş kasap, Sebt Günü'nde et satmakla suçlanmışlardır. MRO, *Sessions of The Peace Rolls*, MJ/SR 2729-36.

ve iç organların sokaklara atılmasından şikâyet etti. Sokaklar, hayvan dışkısı, bağırsaklar ve iç organlarla dolmuştu. [28]

Verimsizlik ve krizin hâkim olduğu benzer bir süreç Kümes Hayvanı Yetiştiricileri ve Satıcıları Loncası'nı da etkiledi. 1665 ve 1692 tarihli sözleşmeler, kümes hayvanı temininin, kalitesinin ve satışının denetlenmesinde yol gösteren bir model sunuyordu. Sözleşme koşulları, hem çiftçilerin hem de aracıların çalışmasını düzenlemeye yönelikti. Ama varoşlarda ticaret yapan diğer loncalardaki serbest çalışanlar ve taşralılar, loncanın denetimi altına alınamamıştı. 1720'lerde, loncanın kümes hayvanı ticareti üzerindeki denetimi, kent sınırları içinde bile, pansiyonlar, konaklama yerleri ve aşçı dükkânlarında yapılan kanunsuz ticaret, sokak satıcılarının önlenemeyen artışı ve önde gelen pazarlardaki değişimler yüzünden aşınmıştı. On yedinci yüzyılın sonunda başlıca kümes hayvan pazarı, Pazartesi, Çarşamba, Cuma ve Cumartesi günleri saat 06.00'da taşra halkı ve Londra vatandaşlarına açılırdı. Kümes hayvanı ve süt ürünü satıcılarının, perakende satıcılarının, sabah 11 çanından sonra pazara girmesi yasaktı. On sekizinci yüzyılın başında taşralılar, günün erken saatlerinde pazarda yer bulamamaktan şikâyet etmeye başladılar. Tüm tezgâhlar, kabzımallar, vurguncular ve işportacılar tarafından işgal edilmiş olurdu. Bu nedenle pazarlar, taşralıların ve hane halklarının ortak ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya geldikleri klasik bir mekân olmaktan çıkmıştır. Lonca, pazar üzerindeki kontrolünün yanı sıra ticaretteki çıraklığın kontrolünü de kaybedince, çok az çırak kendi adına çalışmaya başlayabilmiş ve yedi yıl süren çıraklık işine giren kadın ve erkek sayısı sabit bir orana düşmüştür. Yüzyıl ortasında, serbest çalışmayan kişileri kovuşturmaya yönelik son girişime rağmen Kümes Hayvanı Yetiştiricileri ve Satıcıları Loncası da, tıpkı Kasap Loncası gibi sadece onursal bir topluluk haline gelmiştir.[29]

1730'larda, toptancılar ve tüccarlar ahlak ekonomisinin dizginleri olmadan, ticareti kontrol ettiler. Aracılar, Londra çevresindeki pazarlarda (Barnet, Knightsbridge, Romford, Islington, Mile End, Southall ve Hayes) kontrolsüz ve gayrî resmi yollardan canlı hayvan alıp sattılar. Bu insanlar, toptancı, simsar, satıcı ve kasaptı; rakiplerinin gözündeyse onlar, vurguncu,

28 CLRO, Remembrancers Papers, diğer 172.9; George Dodd, *The Food of London* (1856), s. 218-68.

29 P. E. Jones, *The Worshipful Company of Poulters of the City of London* (1965).



Onurla et satın alınmaz

spekülatör ve kabzımaldı –ya da 1720'lerin günlük konuşma dilinde söylersek, "seyyar satıcı" ya da "çömlekçiydi." Vurguncular, ya *pazar kurulmadan evvel* alım yapmakta ya da mallarını pazara getirmekten *kaçınmaktaydı*. Spekülatörler, pazardaki *malların tamamını satın alırlardı*. Kabzımallarsa yeniden *satmak üzere satın alırlardı*. Bu fırsatçılara duyulan gizli düşmanlık, Tudor dönemine ve daha geriye uzanmaktadır.[30]

II. Charles Yasası, Londra'ya seksen mil mesafede büyükbaş hayvan pazarcılığını yasakladı. Kraliçe Anne'in çıkardığı bir yasa, "elde kalanı diğer kasaplara satmadığı takdirde, bir kasabın satabileceğinden fazla büyükbaş ya da koyun almasını, topluma zararlı bir uygulama olarak" tanımlıyor ve "Londra'ya on mil mesafe içindeki bu uygulamayı yasakladığını" yazıyordu.[31] 1716'da bir gözlemci, Smithfield ve diğer pazarlardaki toptancıların ve vurguncuların, pazara mal çıkarmayıp ya da tıka basa doldurup fiyatları "istedikleri gibi" düşürüp yükseltebilecek kadar "güçlü ve arsız" olduklarını yazar. "Kent sınırları"ndaki hanlarda, avlularda ya da belki de "Stone Pazarına bir yük arabası uzaklıkta" buluşurlardı ve pazarlıkları

30 Anonim, *A New Canting Dictionary* (1725); CLRO, "Suggestions for a Plan to Regulate the Usage of Smithfield Market and to Prevent Forestalling the Same", MS 85.12; John Matthews, *Remarks on the Cause and Progress of the Scarcity and Dearness of Cattle, Swine, Cheese*, c. (1797).

31 22&23 Charles II, C. 19 ve 7 Anne, C. 6.

bazen, onlara ruhsat verecekmiş numarası çeken dolandırıcı belediye yetkilileri yüzünden sekteye uğrardı. Aralıksız bir hafta süren pazarlık sonucunda, bir tosunun ederi, 20 şilinden 30 şiline ya da bir koyunun ederi, 3 şilinden 4 şiline çıkabilirdi. Arabacı ve hamallar da, birer bayi haline gelerek, pazar dışındaki perakende et satma eğilimini canlandırdılar.[32] 1718'de "Londra ve Westminster sakinleri" civar meralardaki canlı hayvan hırsızlığının, gizli kapaklı koyun katliamını ve tüketime elverişli olmayan hayvan ölüsü satışını teşvik ettiğini yazdılar.[33] 1754'te "Bir Tapınak Beyefendisi," kasap ve tavukçu dükkânlarının artışıyla metropolde hırsızlığın artışı arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu savundu. Metropolde hırsızlığın artış nedeni, "pazar için üretim yapan çiftçilerin, pazar tüketicilerine çok yüksek fiyatlar uygulayarak, güçlerini kötüye kullanmaları"ydı.[34]

Londra kenti, 1670'lerden itibaren pazarları aracı kurumlara kiralamıştır. Aracı kurumlar da, ödedikleri kirayı karşılayabilmek için, yeniden düzenledikleri pazarlardan giriş ücreti tahsil etmişlerdir. 1739'a kadar Londra belediyesi, yalnızca Leadenhall pazarından 1733 £ kira geliri kazanmış; çiftçiler de, gelirlerini, sabit tezgâh uygulamasını destekleyerek arttırmışlardır. Leadenhall'daki aracı kurum, pazarcılardan aldığı kiraları iki katına çıkartmıştır. Haftada sadece bir ya da iki kez pazarı kullananların ya da satış miktarı az olanların, örneğin bir sepet yumurtası ya da bir but geyik eti olan taşralıların mali güçleri, kıyıda köşede kalmış bir kasap tezgâhına ya da mallarını yere sermeye bile yetmezdi; bu yüzden pazardan kovulurlardı. Bir nalbant, "duvara asılı fiyat listesindeki" kira bedelinin 5 peniden 2 şiline yükselmesine karşı çıkarak kira bedelini ödemeyi reddetti; ödeme yapmadığı için tezgâhına, Ren şarabına ve bıçaklarına haciz konuldu. 1725'te, 76 yaşındaki Sarah Archer, pazar dışına çıkmaya zorlandı. Tüm bunlar

32 Anonim, *An Essay To Prove; The Regrators, Engrossers, Forestallers, Hawkers and Jobbers of Corn, Cattle and Other Marketable Goods....are Oppresive to the Poor, and a Common Nuisance to the Kingdom in General* (1716).

33 Anonim, *The Case of the Inhabitants of the Cities of London and Westminster, and the Suburbs thereof, as also the Inhabitants of the Adjacent Counties, relating to the Oppression they lye under by means of the Forestallers, Engrossers, and Jobbers of Cattle and Flesh-Provisions brought to the several Markets.* (1718).

34 Anonim, *Public Nuisance Considered* (1754), s. 17, 20-28; CLRO, "James Brown's Queries ab't the Markett at Bear Key", (1722), el yazması 85.17.

olup biterken büyük bayiler, pazarların büyüyen kontrolünü ele geçirdiler. 1730'da, güvenilir bir İngiliz, dana ticaretinin yüzde 20'sini; iki toptancı ise Newgate domuz ticaretinin yüzde 80'ini idare etmekteydi. 1760'da bir Smithfield pazarı satıcısı, Newgate pazarının üçte ikisini kontrol edip, fiyatları da buna göre ayarlayan bir toptancı tanıyordu.[35]

Yaklaşık olarak 1720 yılında, yüzden fazla Londralı ve taşralı kasap, kent yönetimine toptancılar yüzünden telef olduklarını bildiren bir dilekçe yazdı. Dilekçelerinde, dükkân ve birahane sahipleriyle birlikte açık satışa engel olmayı planlayan, haftanın her gün ve saati pazarı kullanan, bozuk et satışından sorumlu toptancıları protesto etmekteydiler. Dilekçe sahipleri ve aileleri telef olmuşlar; taşralılar, vurguncular tarafından "tamamen yıldırılmış ve etkisiz kılınmıştı."[36] Pazar gücünün merkezileşmesi; daha önce düzenlenmekte olan açık pazara ilişkin yasanın ihlalinden önce yetkisi bulunmayan kent yönetimi ile daha önce kendilerinin düzenledikleri işlerde sınıf farklılaşmasının ortaya çıkması karşısında gücünü kaybeden et ve kümes hayvanı loncası sayesinde mümkün olmuştur. Böylece eski kasaplar, tavukçular, küçük ölçekli dağıtıcılar, ot satan kadınlar, davar çobanları, arabacılar piyasadan ihraç edildiler; pazar yakınında bulunan ve hiçbir koşulda hepsine yetecek büyüklükte olmayan ara sokaklarda, imkânsızlıklar içinde ayakta kalmaya ya da soyguncu olmaya zorlandılar. Eski zanaatlarında önem taşıyan topografik ve ticari bilgiyi soygunculukta ("Halkın katkısını arttırmak için") kullandılar. On sekizinci yüzyılın ilk yarısında Londra'daki soyguncular arasında kasapların çok yaygın olması, açık pazar siyaseti ve geleneğinin can vermesi bağlamında anlaşılmalıdır.

IV

Kuzey İskoçya'da ve İrlanda'da büyükbaş hayvancılık yapan toplulukların mülksüzleştirilmesine neden olan güçler,

35 CLRO, *Account Book of Entry Fines and Weekly and Yearly Rents for Stalls and Shops paid by the Market People to the Farmers of Markets*, çeşitli el yazmaları, 30.5; Market Copy Accounts, 1738-39, çeşitli el yazmaları 161.22; *Papers Relating to Leadenhall Market*, 1720-41, Rawstone Dökümanları, çeşitli el yazmaları 172.15; Çeşitli Dökümanlar, küçük el yazmaları kutu 30, no.4 ve çeşitli el yazmaları 172.5; JHC 30.787 (Mayıs 1766).

36 CLRO, "Petition of Butchers Against Sales on Other than Market Days" (c. 1720), çeşitli el yazmaları 85.5.

Londra et piyasasının, kapitalist düzenlemeyle tanışmasına da neden olmuşlardı. "Yurtiçi pazarın" oluşumu, Rob Roy'dan Redmond O'Hanlon'a, Sarah Archer'a varıncaya dek, kendi kurbanlarını ve haydutlarını da yarattı. Güney İngiltere ormanlarında yaşayan toplulukların et, özellikle geyik eti tedarikinde hızlı değişiklikler yaşandı. Kaçak geyik avcısı Waltham "Siyahları"[37] Londra eşkıyaları ile doğrudan ilişkiliydi.

1735'te Newgate papazı şöyle yazar:

> Birkaç yıldır, yasalara karşı gelen birtakım aylak sefih grup arasında, *Beyefendilerin Parklarında, Av Hayvanları için ayrılan bölgede geyik hırsızlığı* yapabilmek için bizzat av partilerine katılmak gibi eylemler yerleşmiştir.

Newgate Papazı, Windsor ve Waltham ormanlarındaki izinsiz avlanmadan ve bunu engellemek için on iki yıl önce çıkarılan Waltham Black yasasından söz etmektedir. Papaza göre, bu yasanın iki kötü sonucu vardı. Yasa ilk olarak, kaçak avcıların, geceleri de avlanabilen ve belli bir mesafeye kadar yolculuk edebilen daha büyük ve disiplinli gruplar halinde örgütlenmesine neden olmuştu. İkinci olarak ise, kaçak avcıları kendi topluluklarından sürerek ya da onları hapse atarak, şebekenin gelişmesine neden olmuştu. 1720'lerde hükümetin insan avına çıktığı dönemde sadece Hampshire ve Windsor'dan iki kişi tutuklanmaktan paçayı kurtarmıştır. Daha sonra Londra'ya gelen bu deneyimli Siyahlar, Londra'ya erzak ikmali gerçekleştiren toplumsal altyapıya bel bağlamıştı. Yani, Londra'nın kümes, av hayvanları ve et ticaretine olanak sağlayan kent pazarlarına, yolcu hanlarına, atlılara ayrılmış yollara, çitlere, korulara ve meydanlara dair taze ve yakın tarihli bilgileri haydutlarla paylaşan mağdur kadın ve erkeklere güveniyorlardı.

Evli ve birkaç çocuk sahibi olan 38 yaşındaki Joseph Rose adlı bir nalbant "*Waltham Siyahları* denilen adamların sohbetine ve samimiyetine kapılmış" ve güneyli geyik avcıları arasında birkaç yıl aktif bir rol oynar. Whig[38] hükümetinin Siyahları da hedef alan tuzağını atlatarak Londra'ya gider; soygunculuk faaliyetlerine ek olarak Londra'da bahçıvan, Kensington'da ise mandıracı olarak çalır. Yolda ona refakat edenlerden biri

37 Waltham *Blacks*, 4 Aralık 1723'te Tyburn'de cinayet ve geyik kaçakçılığından idam edilen soygun çetesidir (ç.n.).

38 Britanya'da Liberal Parti (ç.n.).

de John Field'dir. Field de bir nalbanttır. Vaktiyle "boyu uzun olduğu" için, El Bombalı Atlı Bekçiler[39] bölüğüne katılmıştır. Geyik hırsızlığına kalkışması da bölüğe hizmet verdiği döneme denk gelir. Field, suçtan beraat eder ve Londra'da Jospeh Rose ve Humprey Walker'a katılır. Walker hakkında, evli, çocuklu ve eski bir kaçak geyik avcısı olması dışında pek bir şey bilmiyoruz. Bir defaya mahsus geyik avcılığı yapmış olan bu üç adam, bir grup Londralı adama katılır; Hackneyli bir işçi ve asker olan William Bush, Samuel Gregory ve 1735'te diğerleri aleyhine şahitlik yaparak postu kurtaran John Wheeler ile birlikte hırsızlık yaparlar ve kendi döneminde bir efsane haline gelen Dick Turpin[40] Çetesi'nin içinde yer alırlar.

Devlet Dick Turpin'e şöyle muamele eder: 1737'de onu yakalayana büyük bir ödül verilecektir. Yakalandığındaysa duruşması York'tan, ibret verme amacına daha çok hizmet edebilecek Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ne taşınır. Gerekçesini anlamak çok zor değil. Karayolunda geçirdiği yıllar; Londra'ya erzak ikmalinde yaşanan değişiklerden kaynaklananların yanı sıra, daha önce birbiriyle bağlantısız görülen kaçakçılık, kaçak avcılık ve siyaha bürünmek gibi sayısız karışıklığı ve yasa dışı faaliyeti birleştirmiştir. Bu eylemler, Turpin'in asılmasından sonra kentte çok büyük "ses" getirir ve "toplumsal eşkıyalığın" pek çok niteliği hemen onun anısına atfedilir. "Turpin'in Temyiz Başvurusu" adlı balad eşkıya adaletinin güzel bir ifadesi olmaya devam edecektir:[41]

> Dedi ki o; Kutsal Kitap'ı izledim
> Ama yine de böyle oldu yaşamım
> Ne zaman çıplak birini görsem,
> Çabucak sarardım onu:
> Bazen bir örtüyle, bazen kışlık bir çuhayla
> Bazen de ağarmış el dokuması bir kumaşla.
> Beslerdim fakiri; zengini ise
> Soyulmuş soğana çevirip gönderirdim.

---

39 El Bombalı Atlı Bekçiler, 1678 ila 1788 arasındaki dönemde İngiliz Muhafız Bölüğü'nde, çatışmalarda el bombası ve diğer patlayıcıları kullanan bir süvari bölüğüdür. Başlangıçta Muhafız Bekçileri'ne bağlıydılar, ama lağvedilmeden yüzyıl önce bağımsızlıklarını kazanmışlardır (ç.n.).

40 The Ordinary's *Account*, 4 Haziran 1735, 10 Mart 1735. Bu grubun hedef kitlesi sulh yargıçları, papazlar ve çiftçilerdi. Eylemlerinin vuku bulduğu yerler arasında Walthamstow, Epping Forest, Surrey ve Kent bulunmaktadır.

41 *Folksongs of the Upper Thames* (1950), s. 235-4, 275-7.

Turpin, Essexli bir çiftçinin oğluydu. Devlet okuluna gitmiş ve çıraklığını bir Whitechapel kasabının yanında tamamlamıştı. East Ham'de "saygın bir aile"nin kızı olan Hester Palmer'la evlendi. Çıraklığını tamamlamadıktan sonra Plaistow bataklıklarında büyükbaş hayvan hırsızlığı yapıp, hayvan derilerini Waltham Abbey'de, etlerini ise Londra pazarlarında satmaya başladı. Hakkında tutuklanma emri çıkarıldı. Essex kaçakçı çetesine katıldı. İdari bölge memurları çeteyi dağıtıncaya dek, bu çete için çalıştı. "Daha sonra geyik hırsızlığı yapan bir çeteyle bağlantıya geçti. Çete, asıl soygunlarını Epping Forest'ta ve bu çevredeki arazilerde yapıyordu." Turpin, ormandaki yoldaşları Gregory, Wheeler, Field, Walker ve Rose ile birlikte, pazar için şehre gelen çobanları ve Londralı tüccarların evlerini soydu. Hayatının geri kalan son dört yılı, sonradan efsaneleşmesini sağlayan olaylarla geçti: Cambridge fundalığında "Nasıl bir Kurtlar Sofrası! Gel kardeşim Turpin, gel. Sen beni tanımasan da, ben seni tanıyorum. Seninle ortak olmaktan mutluluk duyarım" diyen Tom King adlı bir haydutla karşılaşması; Epping Forest'taki gizli mağara; pazarlıkçılar ve kaçak avcılara gösterilen cömertlik; gece yarısı York'a yapılan yolculuk ve kısrağı Siyah Bess'in ölümü; centilmen John Palmer'ın kılığına girmesi; ev sahibinin ödül horozunun serseri bir kurşunla vurulması; kardeşine yazdığı bir mektubu ele geçiren eski okul müdürünün, kimliğini ele vermesi ve idamındaki gururlu duruşu. İdamında korktuğunun tek göstergesi, darağacı platformuna arka arkaya sertçe vuran titreyen bacağıydı. Bu korkunç manzaraya tanıklık etmek için millerce uzaktan gelen kalabalık, cesedini çevresinde dolaşıp duran askerî doktorlardan kurtarmak için darağacına akın etti. Cesedi onların elinden kurtarmalarının hemen ardından, onu hayata döndürdükleri ve hâlâ hayatta olduğu söylentileri yayıldı.[42]

On sekizinci yüzyılın dünya medeniyetine bıraktığı kültürel bir miras olan anısı, pek çok bağlamda varlığını devam ettirdi. Zira 1841'de, on yaşın üstündeki bütün erkeklerin, Turpin'in şöhretini bildiği söylenir. Turpin, ölümünden sonra onun adını çocuklarına koyan İngiliz çingenelerinin gözdesi

42 The Ordinary's *Account*, 2 Kasım 1736; Gordon Maxwell, *The Highwayman's Heath: The Story in Fact and Fiction of Hounslow Heath* (1935); W. R. Powell (ed.), *A History of Essex, Victoria Country History*, c.iv (1996); PRO, SP, Yerel Belgeler, 36:47, izleyen sayfalar 36, 41, 477.

haline gelmişti. Tazmanya ve Avustralya'da, Allegheniesde[43] ve Ozark'ta[44] sürgün edilen İngiliz suçlular ve sözleşmeli hizmetçiler, anısını "zenginden çalıp fakire veren" adam olarak, onun anısını yeni baskıcı koşullar altında da yaşatmaya devam ettiler.[45]

Et pazarında meta biçiminin gelişmesi, kısmen yol soyguculuğuna karşı yükselen savunmacı tutumun bir etkisidir. Bu durumu, Londralı plebyen Edward Bonner'ın duruşmasıyla örnekleyebiliriz. Bonner, Clare Pazarı kasabına çıraklık yapmıştı. Onun yanında, nerede olursa olsun her kasabın bilmesi gereken zanaat esaslarını, nasıl tüm bir karkasın alınıp parçalanabileceğini, et kancasındayken etin nasıl dörde bölüneceğini, çeliğin bıçak tezgâhında şakımasını dinleyerek bıçaklarını bilemeyi öğrendi. Bir çırak olarak, diğer genç çırakların adetlerinin içinde yetiştirildi. Clare Pazarı'ndaki genç çıraklar, Whitefriars'ın cam üfleyicileri ya da Clerkenwell'deki alet imalatçıları gibi, kendi dışındakilere karşı birbirlerini kollamaktaydılar: Bu genç çıraklar, Guy Fawkes günü için şenlik ateşini kendileri yaktılar, kasap satırlarını kemik iliklerine vurarak sokaklarda gürültülü bir resmi geçit yaptılar ve Thames'deki yaz yarışlarına katılacak bıçakçıların kalması için para topladılar. Çıraklığını tamamlayan Edward Bonner, Newgate Pazarı'nda kendine iş kurdu. Evlendi, üç çocuk büyüttü. 1727'de işi küçüldü. "Borç altındaydı, alacaklıları sıkıştırıyordu... çözümü yola çıkmakta buldu." Papaz, günlüğünde onunla ilgili olarak "ticari hilelerle pazarları ve panayırları elinde tutanlarla iş yapmayı kendine görev edindi ve böylece onların çok para kazandıkları dönemleri öğrendi"

43 Kuzey Pensilvanya'dan Güneybatı Virjinya'ya kadar uzanan Apalaçi Dağları'nın batısında kalan bölüm (ç.n.).

44 Alabama'da küçük bir şehir (ç.n.).

45 1816'da Tazmanya'da bir çiftçi, eşkıyaları Dick Turpin'le karşılaştırmıştır. Bkz PRO, Coloniel Ofis Belgeleri, CO 201/89 Turpin'den bahseden Avustralya baladları J. Meredith ve H. Anderson, *Folksongs of Australia* (Melbourne, 1967)'de yer almaktadır. Ayrıca bkz. *The Melbourne Argus* (18 Aralık 1878). Ayrıca bkz. Jeremiah O'Donovan, *A Brief Account of the Author's Interview with His Countrymen* (Pittsburgh, 1864), s.13, Allegheniesdeki Turpin için. Charles Mackey, *The Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds* (1841), s. 634; *The Journal of the Gypsy Lore Society*, 3. Baskı, vi, no.2 (1927); Harry McShane, *No Mean Fighter* (1978), s.6; Ralphael Samuel, *East End Underworld: Chapters in the life of Arthur Harding* (1981), s.132; Martin Flash, *The Sinks of London Laid Open* (1848), s.97.

diye yazar.[46]

Londra'da barların en yoğun olduğu St John's Caddesi ile Smithfield çevresinde çömleklerde ve şarap fıçılarında eski İngiliz bifteği alınıp satılmaktaydı. Gül ve Taç, Beyaz Erkek Geyik, Rüzgâr Gülü, İki Boyunlu Kuğu, Altın Aslan, Çapraz Anahtarlar, Koca Oğlan ve Pejmurde Personel, Çan, Erkek Geyiğin Boynuzu, Yunus, Batı Kuğu, George, Tazı, Koç ve Gül gibi barlarda, anlık, gelip geçici, sahte ve denetimsiz koşullar altında et ticareti yapılıyordu. "Görünüşte bir groat[47] kadar bile değeri olmayan pek çok adamın binlerce poundluk ticaretten söz ettiğini duymak hiç de alışılmadık bir durum değil. Oysa bu adamlar, dolandırıcılar tarafından yem olarak kullanılan adamlardır."[48] Ticaretin içinde yetişmiş, alacaklılarıyla başı dertte olan, hem ailesinin sorumluluğunu taşıyan hem de evlilik bağı sayesinde ticarette avantajları olan bir adam, Smithfield'de böyle bir dolandırıcı haline gelmenin olanağına ve motivasyonuna kavuşur. Edward Bonner, Highgate koruluğunda ya da Epping Ormanında, Smithfield'den ve diğer et pazarlarından dönen çobanları ve mevsimlik taşra işçilerini soyardı. Bir keresinde Hayes ve Uxbridge arasındaki paralı yolda bir çobanı soydu. Çoban telaşla bağırıp çağırınca Bonner koruluğa kaçtı. "Büyük bir güçlükle, Harrow yakınlarındaki ortak arazinin tepesinde bir eve ulaştı. Evde yalnızca bir kadın ve bir çocuk olduğunu gördü. İçeri girdi. İcra memuru tarafından tutuklanacakken onlardan kaçtığını söyledi. Biraz bira istedi. Kadın, seve seve ona bira verdi" diye devam eder hikâye. Yüzyılın sonunda bile ülke arazisinin yüzde onundan fazlası, ortak araziydi. Harrow ormanlığı ve Uxbridge ortak arazisi, en büyük ortak araziler arasındaydı.

Bonner'ın kaçtığı dönemde Londra-Oxford-Worcester yolunun 156 mili, dokuz farklı parlamento yasası uyarınca ücretli yola dönüştürülmüştü. 1715'te Tyburn-Uxbridge arasındaki yoldan geçiş ücreti alınmaya başlandı. Paralı yolla temsil edilen ticaret toplumu ile atık, orman ve ortak araziyle ilişkilendirilen geçim ekonomisi arasındaki gerilim çok derindi. Bu gerilim, 1736 Hereford Paralı Yol İsyanı'nda olduğu gibi, doğrudan bir

46 The Ordinary's *Account,* 27 Eylül 1736.

47 İngilizlerin dört penilik eski gümüş parası (ç.n.).

48 Anonim, *The Foreigner's Guide; Or, A Necessary and Instructive Companion Both for the Foreigner and Native in Their Tour Through the Cities of London and Westminster* (1729).

kitle eylemi olarak patlak verebiliyordu.[49] Bonner gibi, paralı yolun düşmanlığından halka açık yerlerin dostluğuna kaçmak, ikisi arasındaki kısa mesafeyle mümkün olabilmişti. 1798'de Middleton hâlâ, bu tip firarları güçleştirmek için paralı yol sınırının, ağaçlardan ve çalılardan temizlenmesini tartışıyordu.

Bonner kaçtı, ama soygun girişiminde ona eşlik eden arkadaşı kaçmadı. Bonner'ın Newgate Pazarı'ndaki arkadaşları, onun güvende olacağı Rotterdam'a firar etmesini planladılar. Bonner, Kral'ın yasası karşısında döneklik eden arkadaşı tarafından ihanete uğradı. Beş yıl süren yol soygunculuğunun ardından, en sonunda 1736'da, Bonner, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde duruşmaya getirildi. Abraham Wells'in ifade verirkenki sinsi ve şeytanî sesini duyar gibi oluruz:

> Enfield Wash'ta yaşıyorum. Ben bir kasabım. Smithfield'e Haziran'da, yok yok Temmuz'du, Temmuz'da geldim. Gözünü seveyim Lordum. Ben okumuş bir adam değilim, tosun almaya geldim, tosun alırken Bay Bonner geldi. "Merhaba" dedi, "Merhaba" dedim. "Ne aldın, tosun mu?" diye sordu. "İçeri girip içki mi içer misin?" diye sordum. O da evet dedi. Tosunu, iş yaptığım bir müşteriden aldım, ona ödemeyi yaptım, 10 £ ödedim ve gerisini borçlandım. Bay Bonner yanımdaydı, parayı ödediğimi gördü. Aylardan Temmuz'du, 5-6 saat boyunca birlikte vakit geçirdik.
> "Peki sonra?"
> "Bana eşlik etti ve parayı ödediğimi gördü, hepsi bu."

Diğer tanıklar da, Wells'i doğruladılar: İçlerinden biri, onun Essexli çiftçi Foiler'a saat on birde ödeme yapmış olduğunu ve Tazı Bar'da 4'e, 5'e kadar içtiğini söyledi. Bir diğeri de, Bonner'ın Newgate Pazarı'nda Wells'le beraber domuz ve dana eti ticareti yapan bir dükkân işlettiğini söyledi. Beşinci tanık ise, tosunun faturasını görmüş numarası yapan John Lyon adlı bir yazmandı. Mahkeme, Tazı Bar'ın işletmecisini ve kasadarını çağırdı. Onlar satışın nasıl yapıldığını açıkladılar: "Smithfield'de para ödeme yolu şudur: İşletmenin sahibi değil kasadar hesabı alır ve faturayı verir. Muhasebe defterine kaydederek faturayı veren kasadardır." Kasadar John Broughton'a, Wells-Foiler alışverişini kaydedip kaydetmediği soruldu:

---

49 Middleton, a.g.e., s.99, 104, 114; William Albert, *The Turnpike Road System in England, 1663-1840* (Cambridge, 1972), s. 34, 35, 41 ve ek C; The Ordinary's *Account*, 11 Ağustos 1736.

> Hayır; ama muhasebe defterime bakıp, tosun için ödeme yapılıp yapılmadığını söyleyebilirim. Parayı alır, çobanlar için deftere kaydederim. Çobanlar, parayı kendileri almazlar.

Bu ifade Bonner'ın ifadesini kuvvetli biçimde çürütmüş oldu. Tosun alım-satımı gibi büyük alışverişlerde, mal satışı sırasında para peşin ödemede kullanılmamaktaydı, satış sonrası ödeme araçlarından biriydi. Bonner'ın tanıkları, bu gerçeği göz ardı etmişlerdi.[50]



Turpin, Hornsay isimli atını geçitten atlatırken

"Burnu havada" Wager, soygunda Bonner'a eşlik etmişti ve Bonner, Wager'in kız kardeşine göre, çalıntı bir saat vermiş ve böylece Wager'a "onu hapisten kaçırması için" bir mesaj gönderebilmişti. Wager de babası gibi Newgate Pazarı kasabıydı. Evliydi ve iki çocuğu vardı. Yol kesici olarak başarısını kısmen, hancılara, seyislere, seyis yamaklarına, arabacılara ve Kentish Town, Hornsey Lane, Enfield ve Waltham ücretli yol bekçilerine yaptığı ödemelere borçluydu. Waltham Muharebe Köprüsü'nün ücretli yol bekçisi, Wager'ın hâsılatından pay alırdı. 1736'da Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki bir başka duruşmada yargıç bir tanığı şöyle suçlamıştı: "Siz yol bekçileri,

50 *The Proceedings*, Eylül ve Aralık 1736.

insanların böyle ahlaksız amaçlar için yolları aşındırdıklarını çoğunlukla bilirsiniz bilmesine de, hep örtbas edersiniz."[51]

Paralı yollar, kara taşımacılığının o dönemde bilinen en ileri teknolojik biçimini temsil etmekteydi. Dick Turpin'in kısrağı, paralı bir yolun beş parmaklıklı geçit engelini (bunlara "uçan gardiyanlar" denirdi) aşmıştı. Middleton'a göre, Uxbridge-Tyburn yolundan ülkenin her yerinde olduğundan daha fazla sayıda geniş tekerlekli araç geçmiştir. Kayıtların söylediğine göre Marlybone paralı yol geçidinden ayda 500-800 arası dört tekerlekli yük arabası geçiyordu. Bu ulaşım sisteminde gişe memurlarının ve kapıcıların yer aldıkları pozisyon hem kârlıydı hem de tehlikeliydi. Marylebone bekçisi paralı geçit kulübesinin içinde cin ve tütün satardı. Açıklıkta kümes hayvanları satar, kimi inek sahiplerini geçiş ücretinden muaf tutardı. Paddington ve Tottenham Court arasındaki Yeni Yol üzerinde bulunan Farthing Pye Evi yakınında 1759 yazında bir gişe memuru saldırıya uğrayarak yaralanmış ve soyulmuştu. Chester, Portsmouth, Dover, Harwich, Coventry, Bristol, Birmingham, Hereford ve Manchester yollarının Londra'ya giren kısımları 1717 ila 1780 yılları arasında paralı hale getirilmişti.[52]

Paralı yol gişe memurları ile bekçiler iki toplumsal güç arasında sıkışmışlardı. Bu nedenle merkezileşen piyasa güçlerinin kurbanı "Burnu Havada" Wager da onlara saygıda kusur etmezdi. Varsıl çobanların yerlerini belirleyebilmek için, taşralı pazarlıkçıların arkadaşlığına gereksinim duyduğundan onları soymaktan imtina ederdi, Middleton tam da bu ilişki konusunda uyarı da bulunuyordu. Middleton, Londra civarındaki yolların ve birahanelerin müdavimleri olan değirmencilerin, seyislerin, mumcuların, yumurta, tereyağı ve tavuk satan küçük taşra tüccarlarının, çalıntı malların (mısır, saman, kümes hayvanları) adı kötüye çıkmış alıcıları olduğunu ve hırsızları, yol kesicileri ve kaçak avcıları teşvik ettiklerini söylemişti.

Bonner yakalandığında zapt edilmesi, Paternoster Row'daki Black Spread Eagle adlı bardaki beş altı kişi sayesinde mümkün oldu. Silahlı çatışma kıl payı önlendi, görevli polis memuru, onun bir düzine kadar marangoz kalfası tarafından kurtarılacağı korkusuyla, onu çabucak belediye meclisi üyesi-

51 The Ordinary's *Account*, 3 Mart 1737.
52 Albert, a.g.e., ek C.

ne götürdü. Burnu havada Wager ise Londra dışında yakalandı. Polis memuru şehre dönüş yolculuğunu şöyle anlatmıştır:

> Wager'ı götürmek için arkasından itecek bir adam tutmuş olmama rağmen, onu idare etmek çok zordu. Atı çekip çekiştiriyor, yanından geçen herkese, sanki tabancayı ateşliyormuş gibi elini doğrultup, phoo diye bağırıyordu.
> Burnu havada, öfkesinden yerinde duramıyordu, yolda ağza alınmayacak küfürler etti. Şehre vardığımızda öyle büyük bir kalabalık vardı ki, kaçar diye korkumdan doğrudan mahkemeye götüremedim. Uzun lafın kısası onu Yeni Hapishaneye götürmem bir hayli güç oldu.

Wager'ın, lakabını hak ettiği anlaşılıyor. Londra'daki horoz dövüşü yapılan kırk ya da elli yerde düzenlenen vahşi hayvan dövüşleri, Londra proletaryasına cesaretin ve korkaklığın lisanını bahşetti. Rakipler "birbirlerine karşı kışkırtıldı." Kimileri "oyun"da öldü. Diğerleri "çöp yığınlarında" öldü. Bu tür ifadeler darağacındaki mahkûmların benzer davranışlarını anlatmak için kullanılıyordu. Horoz dövüşü meydanındaki gözü dönmüş hırs, "para babası" olmak, "yüzgeri edip kaçmak", "şövalye ilan etmek", "kafası dumanlı", "kendine fazla güvenen" ya da "burnu havada" gibi ifadelerle, cezaî adalet sisteminin kana bulanmış anadiline katkıda bulunmuştur.[53]

V

Diğer el koyma biçimleri gibi karayolu soygunculuğu da, kurbanın bilgisine, el koyma tekniklerine, firar etme yöntemlerine ve elden çıkarma yollarına ilişkin problemleri ortaya çıkardı. Kasaplar ve pazar satıcıları, bu problemleri çözme deneyimini kendi gündelik yaşamlarında kazandılar. Dost hancılar veya pazar dedikoduculari sayesinde, örneğin bir celebin ya da çobanın üzerinde altın ya da gümüşle pazardan döndüğünü bilirlerdi. Yıllarca hayvanları el arabasıyla pazara taşıdıkları ya da sürdükleri için bölgeyi tanıyorlardı. Pazarda ve aşçı dükkânlarında kurdukları iş ilişkileri, evlere ve hanlara yiyecek tedarik etmeleri, onlara pek çok satış ve elden çıkarma olanağı sağlıyordu. Birçoğunu, geleneksel iş örüntüsünden ya da ticaretten zorla çıkaran ekonomik süreç, malları elden çıkarma olanaklarını arttırdı. Pek çok anlamda, faydalı malların, bu durumda av eti, kümes hayvanı, çiftlik hayvanının

53 George Ryley Scott, *The History of Cockfighting* (n.d.).

"değer biçimi"ne, yani paraya dönüştürüldüğü bu ölümcül atılımı gerçekleştirmede uzmanlaşmışlardı. Yine de para biçimi, kasabın ya da yol kesicinin anlamadığı şekillerde yaygınlaşıp değişebilirdi.

Bunu 1736'da Edward Bonner'ın incelikle kurgulanmış tanık ifadelerinde yapılan hatada da görmekteyiz: Smithfield ödeme yönteminin eksik bilinmesi, Bonner'n asılmasına neden oldu. On sekizinci yüzyılın başında bazı kişiler, yol soygunculuğunu ortadan kaldırmak amacıyla para biçimini değiştirmeyi savundular. Yüzyılın sonuna geldiğindeyse kimileri, eşkıyaların soygundan vazgeçmesinin nedenini bankacılık uygulamalarındaki değişikliklere dayandırdı. Örneğin Henry Mayhew, "Tren yollarımız ve telgraflarımız, posta iletişimimiz ve para birimi düzenlemelerimiz, Dick Turpin ya da Tom King gibi sayıları artmakta olan eşkıyaların sonunu getirmiştir."[54] Defoe, İngiliz dünyasında para biçiminde yaratıcı yöntemlerin gerçekleştiği on yıl içinde yazdığı *An Essays on Projects* (1697) adlı kitabında "Taşra Bankacılığı" ya da "Yurtiçi Mübadele" sistemini savunmuştur.

> *İngiltere*'de ticaretle uğraşan bütün kentler arasında bir mutabakat sağlanmalı, böylece bütün Krallık, bankayla ticaret yapmalıdır. Bu mutabakat uyarınca bütün taşra kentlerine, ticari olarak başkente bağlı birer kamu veznedarı atanmalı, bazı taşra kentlerinde ise birden fazla veznedar görevlendirilmelidir. Soyluların geliri ve ticaretten elde edilen gelir, Londra'daki bankaya yatırılıp, taşra kentlerindeki veznedarlara ½ değişim bedeliyle buradan gönderilmelidir. Böylelikle, ülkeyi yıkmaya çalışan soyguncuların meydan okunacak, yürürlükteki ya da çıkarılacak yasalarla, soygunlar yüzünden dava edilen eşkıyalar daha etkili şekilde engellenmiş olacaktır.

Bu, taşra bankacılığının bir polislik biçimi olarak savunulduğunu ve öngörüldüğünü gösterir.

Defoe paranın nakli meselesine büyük ilgi duymaktaydı. 1728'de yazar kisvesine bürünmüş bir sokak hırsızı olarak, para sahiplerine şöyle tavsiyede bulundu: "Ne zaman ki kişinin işi nedeniyle taşraya gelmesi gerektiğinde, yalnızca harcamalarını karşılamaya yetecek kadar bir parayı yanında bulundurmasına izin verin. Eğer taşraya büyük miktarda para göndermesi gerekiyorsa, o zaman da nakliyeci aracılığıyla göndermek en güvenli yol olacaktır." Zengin yolculara, hancılara ve seyis-

54 Henry Mayhew, *London Life and the London Poor*, c. iv (1861-2), s. 329-30.

lere çok bilgi paylaşmamalarını, yabancılardan uzak durmalarını, arabayı yavaş sürmelerini ve sokaktakileri uyarmak için "tutun eşkıyayı" diye bağırmalarını salık verdi. Aynı kitapta, bir aşçı dükkânında kasabın para almasını, kitapçıda iş yapan bir beyefendiyi, (genellikle her düzeyde dolandırıcının olduğu) Smithfield'de Flander kısrağı satın alan bir asilzadeyi gözlemler. Amaç, satın almaya karar verme ve ödeme yapma arasında, maksimum güvenlik açığının oluştuğu anı anlayabilmektir.[55] Defoe, tacire tavsiyede bulunmak amacıyla hırsız kisvesine bürünür. Karayolunda paraya eşkıyalar tarafından el konulmasını engellemeye yönelik girişim, satın alma ve ödeme yapma tekniklerinin geliştirilmesine, ikisi arasındaki ayrımın zaman ve mekân bakımından daha güvenli hale getirilmesine yol açmıştır. İller bankası önerisinin çıkış noktası budur.

Londra'da iş yapan celeplerin para transferiyle ilgilenmek ve davar tüccarlarını, karayolunun "Tahsildar Beyler"inin talanından korumak için Galler'de iki banka kuruldu. Bunlar, Llandovary'deki Siyah Öküz Bankası ile Aberystwyth'de ve Tregaron'da şubeleri olan Siyah Koyun Bankası'dır. Vaktiyle Gallerli celepler Londra'dan büyük miktarda parayla geri dönerlerdi. Bu durum onları silahlı grupların hedefi haline getirmekteydi. Yüzyılın sonunda Smithfield satışlarından elde edilen kâr, emlak kirası karşılığı olarak Londra hesaplarına yatırıldı. İskoçya'da yüzyılın ilk yarısında Crieff ve Falkirk büyükbaş hayvan alım-satım yerine gelen celepler, çoğunlukla altın ve gümüş üzerinden pazarlık yaparlardı. Yüzyıl ortasından itibaren, çadır ve kulübeler tesis edilmiş ve Edinburgh banka memurları kredi bildirim belgesi vermeye başlamışlardı. Yüzyılın sonunda bu bankaların Londra'da şubeleri açıldı. Celeplerin yüksek meblağda para taşıyarak kendilerini tehlikeye atmamaları için Londra'da olmasa da, Smithfield pazarındaki banka memurları iş başındaydı. Bu gibi finansal bekçiler ticaret hacmini ve nakite çevirme hızını arttırdılar.[56]

---

55 Daniel Defoe, *Street-Robberies Consider'd* (1728).

56 L. S. Pressnell, *Country Banking in the Industrial Revolution* (1956), s. 48-49; *Select Committee on the State of Smithfield Market*, 2. Rapor, House of Commons (Temmuz 1928); *Select Committee on Promissory Notes Under £5*, İlk rapor, House of Commons (1826); Haldane, a.g.e, ve Bonser, a.g.e.; Francis Green, "Early Banks in West Wales," *Transactions of the History Society of West Wales*, c. vi (1917); S. G. Checkland, *Scottish Banking: A History: 1695-1973* (1975).

1730'larda "hesaptan yararlanma" iki farklı anlama geliyordu: Hem yeni kredi parası biçimlerine hem de yol soygunculuğuna gönderme yapıyordu.[57] Bir yandan, on sekizinci yüzyılın toplumsal ilişkileri kendisini çoğunlukla altın ve gümüş para kıtlığı olarak açığa vurmaktaydı. Bozuk para ya da kredinin kısıtlı biçimleriyle yapılan ödemelerde gecikme olduğunda yoksul emekçiler, geleneksel ya da geleneksel olmayan farklı yollardan para temin etmeye çalışıyorlardı. Yol soygunculuğu, "hesap" olarak adlandırılırdı. Diğer yandan, hem coğrafi çeşitlilik hem de ticaret hacmi, gelişmiş sermayenin devir hızında ya da "nakit akışı"nda sorun yaratıyordu. Bu sorunlar, kısmen yeni kredi biçimleri, yani hesap paraları ile çözüldü. Bu iki anlamın ilişkili olduğu yollardan birini incelemiştik: Kapitalist pazar merkezileştiği için, bundan böyle geleneksel açık pazarların hiçbirinden geçimini sağlayamayan bir kasap için, karayolu soygunculuğu deneyimi ya da "hesaptan yararlanmak" çok uygundu. Bu da sırasıyla çobanların, taşeronların, celeplerin ve kabzımalların bir süreliğine işlerini, hazır parayla olmasa da "hesap" yöntemiyle yoluna koymalarını sağladı. Hırsızlık suçu ile ticari aldatma arasındaki ironik benzerlik, bir polemikçinin hayal gücünün ürünü olmaktan fazlasını ifade ediyordu. Daniel Defoe'nun ve Henry Mayhew'in belirttiği gibi, aralarında fiili ve dinamik bir ilişki vardı.

Bu, üreticilerin arkasında gerçekleşmekte olan bir sınıf mücadelesiydi ve sınıf aktörleri tarafından bilinçli olarak anlaşılmayan ve fiilen amaçlamadıkları, ama para biçiminin, yurtiçi pazarın ve insan ilişkilerinin şeyleşmesinin gelişiminde temel değişiklilere yol açacak kadar gerçek bir diyalektik hareketti. Londra civarındaki eşkıyalar, yolu zorunluluktan, bir mağduriyet duygusuyla ve et ikmal ticaretine dair yılların kazandırdığı bilgiyle ele geçirdiler. Bazıları yalnızca birer emekçi konumundayken, pek çoğu ya kalifiyeydi ya da bağımsızdı. Onlar babaydı, kocaydı ve orta yaşlardaydı; daha genç suçluların yoksun olduğu akrabalık bağlarından faydalanmaktaydılar. Karayolu soygunculuğunun yanı sıra, tüzel ticaretin en alt basamağında yer alan kaçakçılık, sahtekârlık, arabuluculuk, tahsilâtçılık gibi ticari faaliyetlere tutunarak kaybettikleri bağımsızlıklarını yeniden kazanma peşindeydiler. Sınıf perspektifinden bakıldığında bu onları çelişkili bir konuma

57 The Ordinary's *Account*, 5-8 Ekim 1733.

düşürmekteydi. Geçici bile olsa, "yılların beyefendisi" olmanın onuruna erişmeyi isterken, toplumlarındaki eşitsiz hiyerarşiyi sorgulamadılar. Bununla birlikte, asi kaçaklar olarak yasadışılığa sürüklenmelerine neden olan, eylemleri ve sözlerindeki yüreklilik, kapitalizmin "vahşi ruhunu" yeniden canlandırdı; kolay kontrol edilir, itaatkâr bir emek gücünün oluşumuna büyük bir engel teşkil ederek, Londra işçi sınıfı muhalif kültürünün önemli bir parçası haline geldi. Bu yüzden onları asmak yeterli değildi, benimsedikleri ya da temsil ettikleri değerler de meydan okunması gerekiyordu.

VI

Edward Bonner 1736'da John Wesley'nin Oglethorpe ile deniz yoluyla Georgia'ya gittiği sene idam edildi. Seyahat boyunca ne zaman deniz fırtınasına yakalansalar, Wesley'yi Moravyalıların söylediği ilahiler teskin etti. Cocky Wager 1737'de; George Whitefield'in Wapping, Ludgate ve Newgate'teki olağanüstü Evanjelik vaazlarına başladığı sene idam edildi. 1739'da Abraham Wells Londra'da, Dick Turpin York'ta idam edildi. O sene, Londra'da açık alanda, Marshalsea ve Newgate cezaevi vekili Whitefield ve Charles Wesley'nin, ilk kitlesel "terör vaazı" verdikleri yıl olması itibarıyla da dikkate değerdir.[58] Arka plandaki yaman ve zorlu kışa, tazelenerek güçlenen emperyalist savaşa ve Avrupa'yı saran kıtlığa rağmen, Metodist Evanjelistler, Londra halkının ruhunu ele geçirmeye çalıştılar. Oysa hapishanelerde olsun darağacında olsun, Londra halkının kalelerine doğrudan doğruya saldıranlar da bu Metodist Evanjelistlerdi. Londra Metodizminin ilk yılları, eşkıyaların ve mahkûmların darağacındaki dramına rastlar. "Tinsel iç savaş" iki kültürel değer arasında sürmekteydi; Metodistlerin değerleri ile İncil'in getirdiği ahlak kurallarına karşı gelenlerin değerleri. John Wesley'nin Newgate'e ilk ziyaretinde, bu çatışmanın ilk belirtilerini de ana hatlarıyla görebiliriz.[59]

Wesley, Eylül 1738'de Newgate'e kapatılmış mahkûmları ziyaret ederek, "onları günahlarından kurtarmayı vaat etti." Kasım'da, arabayla Tyburn'e geldi ve tutukluları taşıyan üç at arabası ve dört yıl önce ikinci eşini öldüren yaşlı marangoz Ge-

58 Luke Tyerman, *The Life of the Rev. George Whitefield* (1876), c. i, s. 40-85; Charles Wesley, *The Journal* (1840), c. i, s. 96, 117, 120; The Journal of Rev., John Wesley, Everyman edn. (1906), s. 34.

59 Bernard Semmel, *The Methodist Revolution* (New York, 1973), s. 27.

orge Walley'i taşıyan bir arabaya eşlik ederek Tyburn'e girdi. Wesley, Tyburn'de ve Tyburn'e giderken yol boyunca çay içerek, kendini, bira ya da cin içmeye alışkın olan hükümlülerden ayrı bir yerde konumlandırdı. Gerçekten de çay Metodistlerin içeceği; cin ise bütün diğer içecekler arasında proletaryanın en çok tercih edilen ağrı kesicisi haline gelmişti.[60]

1721'de Londra'daki 6.000, 1736'da 7.000 evde cin satılırken; 1749'da bu rakam 17.000'e fırladı. M. Dorothy George'un tabiriyle "içki âlemi," şehirdeki ölüm oranlarını etkiledi, hastalıklara karşı dayanıklılığı azalttı, çocuk ölümlerini arttırdı (ölümcül alkol sendromu) ve pek çok insan için gıdanın yerini aldı. Ucuzdu, insanın içini ısıtıyordu ve unutmaya yarıyordu. Ama aynı zamanda iş disiplinini de ortadan kaldırıyordu. "Bizim sıradan insanlarımız" diye yazar 1728'de Daniel Defoe, "pazar günleri öylesine sarhoş oluyorlardı ki bir ya da iki gün sonra bile hâlâ çalışacak durumda olmuyorlardı. Yalnız bu da değil: Cin içmenin yaygınlaşmasıyla beraber, pek çok kişi öyle sık sarhoş oluyor ki hiç çalışamaz duruma geliyor, sonunda adı çıkmış bir suçluya dönüşene kadar bir kanunsuzluktan diğerine koşuyorlar."[61] Meclis, 1736'da çıkardığı İçki Yasası ile lisans zorunluluğu getirerek, içkiye erişimi zorlaştırmayı amaçladı, ancak bu "bir somun ekmek için bile muhbirlik yapabilecek kötü ve umutsuz bir sürü insanı" cinayete ve isyana yöneltti.[62] Öte yandan çayın ayıltıcı bir etkisi vardı, içerdiği kafein iş disiplinini sağlamaya yardımcı oluyordu, böylelikle çay, küçük Metodist grupların haftalık toplantılarının içeceği oluvermişti. Wesley, Tyburn'de çay içerek, aslında kültürel bir savaşa işaret etmekteydi.

1738 Eylül'ünde, Wesley, Newgate'te vaaz verdi. Günlüğünde yazdığına göre, "Newgate hep bir ağızdan, Tanrı'nın ismiyle bile içi parçalananların feryadıyla şarkı söyledi." Bundan sonra Metodistler, hükümlüyü, idama giden yol boyunca Tanrı'ya şükretmesi için ikna etmeye çalıştılar. Vaazlar ve ilahiler, kan ve kıyım içeren pek çok betimleme içermekteydi. Öyle ki Ma-

60 The Ordinary's *Account*, 8 Kasım 1738; Nehemiah Curnock (ed.), *The Journal of the Rev.* John Wesley, A.M., c. iii (1938), s. 70-71, 100-106. Profesör John Rule, bana Wesley'nin ara sıra bira içtiğini ve Metodistlerin birayı diğer içkilerden ayrı tuttuğunu söylemişti.

61 *Augusta Triumphans*, s. 45, 50; M.D. George, *London Life in the Eigteenth Century* (1965), 1. Bölüm.

62 Anonim, *The Life and Times of Thomas Deveil* (1748), s. 39.

estricht (1748), Dettingen (1743), Fontenoy (1745) ve Cartagena (1741) savaşlarında kıyımdan geçen asker ve denizcilere bağlılık öğüdü veren birisi de pekâlâ, bu betimlemelerden faydalanabilirdi. Wesley itaat etmeyi vaaz etti. 1739 Temmuz'unda zorla asker toplama bölüğünden bir yetkilinin, cemaatinden birini yakaladığını gördüğünde tek kelime etmedi, hatta engel olmak için parmağını bile oynatmadı.

Wesley, Kasım 1738 idamlarında söylediklerini kayda geçirmemiştir, ama onun, tutukluları "günah mahkûmiyetine" sokmaya çalıştığını ve o yılın başından itibaren en sevdiği söylevin şu olduğunu biliyoruz: Wesley'in en çok "Tanrının Krallığı'nda et ve içki değil, Kutsal Ruhtaki doğruluk, huzur ve mutluluk vardır." Wesley günlüğünde vaizliğinin başarılı olduğunu izlenimini verir: "Mahkûmlardan birinin yanağından yaşlar süzüldü" diye yazar. Yine de uyandırmaya çalıştığı intiba yanıltıcıdır: İdamlar Wesley'yi derinden etkiler, el yazısı titrekleşir, idamın ertesi günü günlüğüne yazamaz. Editörü ise, Wesley'nin Tyburn ziyaretinin, dönem dönem geçirdiği hastalık krizlerinden birine sebep olduğunu ifade etmiştir.

Wesley bize kimin asıldığını ya da neden asıldığını anlatmaz; yazdıkları, onlar hakkında çok şey bildiği izlenimini uyandırmamaktadır. Eşlerini öldüren marangoz ve denizci ya da hırsızlıktan asılan Hampsteadli nalbant ve Holbornlu tuğla işçisi hakkında çok az şey biliyoruz. Londra'da madeni paraların kenarlarını kesen geniş çaplı bir örgüt kuran Dublinli Quaker hakkında ise (yaklaşık kırk hamal, bu "Banka Uzmanı" için çalışmaktaydı) daha çok şey biliyoruz. Ayrıca Cocky Wager ile birlikte asılan altı eşkıyanın en az ikisini, John Fosset ve Henry Fluellin'i de tanımaktayız.

Fosset bir dokumacı ve denizciydi, evliydi ve çoğu zaman "ekmek bulma derdindeydi." Ratcliff Anayolu'nda bir at arabası çaldı. Genelde, babası birahane işleten Thomas Raby ile beraber soygun yaparlardı. Raby, Hendon, Finchley ve Kensington anayolu soygunlarından idam edilmişti. Kendi aralarındaki "özel dil"le anlaşırlardı; Fuellin'in bu dili "Newgate Papazı"na tercüme etmesi zaman almıştı. "Chiving the Frow" (kadınların ceplerini kesmek), "tale" (kılıç), "scout" (izlemek), "calm and shade" (şapka ve peruk), "outside toge" (pelerin), "brace of wedges" (tabanca), "ridges'(gine) ve "Dancy Cock" (bir sarhoş), Papazın kaydını tuttuğu sözlüğün bir bölümüydü. Bu adamlar, kendilerini "Haraç Kralları" olarak görüyorlardı, suçlu hiyerarşisinin en prestijli rütbesiydi bu.

Nasıl ki çay Metodistlere aitse, damıtılmış alkol de eşkıyalara aitti. 1728'de eşkıyaların en sık söylediği balad, içkinin kutsanışıyla ilgiliydi:

Şimdi geldik Ayyaş Ken'e ,
Ve ceplerimiz dolu mangırla
Tanınırız "Beyefendilerin En İyisi" diye
Ne zaman Flowing Ball'da
Rahata erse kalplerimiz,
Canımız kimi çekerse onu öperiz,
Ölümü düşünmek ahmaklıktır
Canımın sağlığı reddediyor darağacında asılmayı,
Sarılıyorum ben de içkiye.[63]

On sekizinci yüzyılda ayaktakımının söylediği baladlar, Çingene Krallığı'nın taç giyme törenini kutluyor, erkeklerin aşkları ve kadınların aşkları için Tanrı'ya şükrediyor, kraliyet muhafızına bela okuyor, hırsız avcısıyla dalga geçiyor, eşkıyaların başarısıyla iftihar ediyor, mal mülke bulaşmamış bir hayata övgüler düzüyor, serbest bırakılmış tutukluların sevincini paylaşıyor ve yollardaki hayatı teşvik ediyordu. "İki Şen Kasap" ya da "Yorkshire Acısı" gibi pek çok balad, eşkıyaları ve et ticaretini konu alıyordu.[64] Bu şarkılar sokaklarda, Bartholomew Fuarı'nda, boğucu pansiyonlarda, cin dükkânlarında söyleniyordu. Sonrasında Ahlaksızlıkla Mücadele Kurumu, bu türden yarım penilik baladları duvarlardan söktü. Francis Place, bu hayata sıkı sıkıya bağlı bir gençti ve bu hayattan koptuğunda hiç parası yoktu. Pazarda kasaplık yapan kayınbiraderi, Watford Caddesi'nde bir çiftçiyi soymaktan Van Diemen's Land'e (Tazmanya) sürgüne gönderilmişti. Place, kocası için af dileyen kız kardeşinin çabalamasına mani olmak için, İçişleri Bakanlığı'na giderek yalvardı.[65] Ancak yaşı ilerleyince Place, "Jack Chance" gibi, aklını "taban tepmek" ve "haylazlığa devam etmek" gibi büyük bir şeye yoran bir çocukla ilgili baladları hatırlayarak, gençliğinin "büyüklüğünü" belgelendirmek istedi. Soygunculuğun yalnızlığını bütün kalbiyle bilirdi. "Atım ve ben şimşek gibi fırladık/ At arabalarının sesini duyunca;" "Zenginden çalar, yoksula veririm" ya da "Kış geliyor, alkol yüklenmeliyiz."

63 Anonim, *Villainy Exploded* (1728).

64 *Folksongs of the Upper Thames* (1950), s. 253-4, 275-6.

65 *The Autobiography of Francis Place* (1771-1854), editör Mary Thale (Cambridge, 1972), s. 121, 132-5; İngiliz Kütüphanesi, Ekler, El Yazması 27, 825, Francis Place Paper, "Grossness."

İngiliz Devrimi'nin saldırgan dinî ve politik ortamında bu şarkılar, İncil'in ahlak kurallarına karşı gelen bir kültüre aitti.[66] Ancak doksan yıl sonra yani 1730'larda, bu kültürün büyük çoğunluğu, "kendi diliyle" şifrelendi ve pek azı teolojik içeriğiyle yayımlandı (Turpin, şarkıda "Ben Kutsal Kitap'a uydum" der.) Bu duruma bir istisna, "Ben yasaya tabi değilim" ve "İsa benim olduğuna göre her şey benimdir" diyen Stephen Timmins adlı plebyen bir vaiz ile John Wesley arasında geçen ve çok sık alıntılanan yapılan bir konuşmadır. Fetter Lane'de yeni din değiştirmiş biri, "Nasıl ki İngiltere Krallığı'nın halkı, Fransa Krallığı'nın yasalarına uymak zorunda değilse, ben de bu yasalara o kadar uymak zorunda değilim" dediğinde ya da çocuğun biri aniden, "İncil'den çok yasayı vaaz ediyorsun" diye atılarak, Wesley'nin sözünü kestiğinde, Wesley, cemaat üyelerinden beklenebilecek olan ve kendisinin içtenlikle karşı olduğu bu "ahlaksızlık seli"ni hemen kayda geçirecektir.

Ahlak kurallarına karşı gelinmesi, politik bir gruplaşma ya da dini bir cemaat şeklinde değil; ama tutum ve davranışta, hayat tarzında, alışkanlıkta, içkide ve şarkılarda kendini belli eder. Bu duruma yeni bir bedenin yeniden doğumuna yol açabilecek somatik duygulanım aracılığıyla karşı çıkılıyordu. Sarsılma, ağrıdan kıvranma, titreme, inleme ve diş gıcırdatma halleri, David Hume gibi birine tehlikeli geliyordu. Hume, gözü dönmüş ve vahşi fanatizmde, devrimci eşitlemenin (levelling) anısı hâlâ taze olan tehlikelerini görüyordu.[67] Oysa yanılıyordu, çünkü kitlesel toplanmalar, ayaklanmalara ya da kurulu otoriteye tehdit oluşturacak örgütlü meydan okumalara değil, tek cinsiyetli küçük grupların oluşmasına yol açtı. Bu küçük gruplarda, "Şeytanın" baskısını devam ettiren günah çıkarma terapileri yapılmaktaydı. Metodist liderler dinden uzaklaşma emarelerine karşı tetikteydiler. 1743 yılında, altmış üç üye, yalan söyleme, sövme, kavga etme, aylaklık ve içkiden, ama büyük çoğunluğu da "hafiflik ve dikkatsizlik" yüzünden dinden kovuldu.[68] İlk yıllarında Metodizm, akla başvurmuyordu. Bu, onun için bir avantajdı. Zira Metodizm, kaba, düz ve cismanî Londra kalabalığına "yeni bir doğum" yaptırarak davranışları-

66 A. L. Morton, *The World of the Ranters: Religious Radicalism in the English Revolution* (1970).

67 David Hume, "Of Superstition and Enthusiasm", R. H. Green ve T. H. Grose (der.), *The Philosophical Works of David Hume* (1878), c. iii, s. 144-50.

68 John Wesley, a.g.e., s. 212, 499, 548

nı değiştirmeye, disiplinli ve itaatkâr bir proletarya için yeni bir disiplin, yeni bir beden dili, yeni alışkanlıklar yaratmaya uğraştı.

Metodizm Londra'da, en iyi ihtimalle "Şeytanın Kaleleri"nin sınırları içinde kısmen etkili olan bir başarı kazandı. Tyburn'e ilk ziyaretinde, Wesley, mahkûmlardan birinin "hayal edebileceğimizin çok ötesinde"[69] bir huzur bulduğunu söyleyebilmekteydi. Wesley, bundan başka bir şey yazmadı. Aslında, "tinsel iç savaşın" ilk çarpışması daha çok, hareket etme özgürlüğünü, ete ve içkiye doymaya, hafiflik ve dikkatsizliği ve hatta dehşet veren korkuyu, yüreğin ağırbaşlılığına, Kutsal Ruhun boş vaatlerine karşı savaşma azmini tercih etmiş olan tarafın bir zaferi gibi görünmektedir. İdamın iki gün öncesinde, iki eşkıya hücrelerinden kaçıp, bütün mahkûmları salıvermeye çalıştıysa da başarısız oldular. Asılırken ikisi de "şapkalarında bu dünyadaki zaferlerinin simgesi olan beyaz kokartlar" taşıyordu.

69 İncil'den bir ayet, Philippianas 4:7 (ç.n.).

Üçüncü Kısım:
Manifaktür Döneminde Sanayi ve Aylaklık, 1750-1776

Dönem, Yedi Yıl Savaşları'yla başlar ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'yla sona erer. İngiltere ve Fransa arasında dünya emeğine hükmetme rekabeti, dünya işçilerinin Avrupalı efendilerine karşı mücadelesi bakımından anlaşılmalıdır. Anti-emperyal şiddet çok yaygındı: Plassey Savaşı (1757), Hindistan'da Mir Kasım'ın Mağlubiyeti (1763); Jamaika'daki Tacky İsyanı (1760); İrlanda'daki Whiteboy İsyanı (1761); Michigan'da Pontiac'ın Yükselişi (1763-6), Hudson Vadisi'ndeki Toprak Savaşları (1765-6); Kuzey Carolina'daki Düzenlemeciler (1765-9); Meksika'daki gümüş madeni işçileri (1766); Surinam'daki Saramaka Maroom Savaşları (1768-72). İngiliz "denizaşırı ticaret istatistiklerinde" ani ve hızlı yükseliş olarak görünen devasa boyutlardaki uluslararası kazançlar tehlikedeydi.

Bu süreçte İngiliz Adası'nda tarımsal emek gücünün yeniden düzenlenmesine olanak sağlayan bazı gelişmeler oldu: 1) Tarıma elverişli toprağın dörtte birini etkileyen çok sayıda Çitleme Yasası kabul edildi; 2) Kuzey İskoçya dağlarına koyun götürüldü. Sürülüp ekilebilir tarım arazilerine küçük çiftlik sistemi getirildi ve 3) İrlanda'da katı yöntemlerle hayvancılığa geçiş yaşandı. Bu tür gelişmeler sonucunda tarım nüfusu, ya eve iş vermeye dayalı üretim sisteminin "verimsiz" koşullarının yerini alan yeni manüfaktürlerde yaşamını tüketmeyi kabul etmek ya da deniz aşırı göç, askerlik, denizcilik veya şehirde fahişelik arasında bir tercih yapmak zorunda bırakıldı.

Londra'da artan "ayaktakımı" nüfusunun toplumsal yaşamı, Kunduz Postu Yasası (1749)[1], Lisans Yasası (1751) ve Evlilik Yasası'yla (1754) kontrol edilmekteydi. Bu yasalar sırasıyla maaşlarda, içkide ve yeniden üretimde değişiklikler yaptı. 1760'larda, Londra polis faaliyetlerinde daha ileri boyutta değişiklikler yaşandı: Middlesex ve Westminister yargıçları birleştirildiği için Hazine'den gelen "gizli görev" ödeneği, Londra

1 1749 tarihli Mal Aşırma Yasası (*Bugging Act*), şapka yapımında kunduz postunu ucuz kürkle değiştirmeyi yasaklamakta olup, bu suçu işleyenlere hapis cezası getirmekteydi (ç.n.).

"sulh yargıcı"na ödenmekteydi; bir kâtibin suçları kaydetmeye başladığı Bow Caddesi'nde bir ofis açıldı; nöbetleşe çalışan ofisler kuruldu ve at devriyesi Londra çevresindeki yolları denetlemeye başladı.

Toplumsal düzeydeki bu değişiklikler, üretim düzeyinde çok esaslı değişikliklerle beraber yapıldı. Eğer fabrikadan makine üretimi anlaşılıyorsa, o zaman fabrikaya bu dönemde geçildiğini söylemek yanıltıcı olabilir; ama eğer fabrikadan anlaşılan, tek bir otoritenin gözetimindeki hiyerarşik üretim örgütlenmesi ise, o zaman çok büyük çaplı ve kesin bir gelişmeye dikkat çekilmelidir. Parasal olmayan ödemeler, ticari "yarar" ya da "gelenek" biçiminde, eve iş verme sisteminde varlığını sürdürdü. Bölüm 7'de, geleneğe dayalı el koymalar, üretim tekniğindeki değişimleri, işçi sınıfını yeni prosedür ve koşullarla disipline sokmak için cezaî yaptırım kullanımını açıklayabilmek amacıyla beş farklı işkolu ele alınmaktadır. Bu işkolları şunlardır: saat imalatçılığı, ayakkabı imalatçılığı, şapka imalatçılığı, terzilik ve hizmet. İşçi sınıfı "aylak aylak gezmekteydi," Adam Smith'in de yakındığı gibi: "İşini ve iş aletlerini her yarım saatte bir değiştirmeye mecbur kalan her taşralı işçi, doğal ya da zorunlu olarak aylak aylak gezme, uyuşuk ve lakayt çalışma alışkanlığı edinmiştir." Yeni işçi sınıfı aptallaşmaktaydı, Adam Ferguson'un da fark ettiği gibi: "Pek çok mekanik sanat, gerçekte hiçbir kapasite gerektirmemekteydi; mekanik sanatlarda, akıl ve duygu tamamen baskı altına alındığında en büyük başarıya ulaşılmaktaydı. Hem hurafe hem de cehalet sanayileşmenin anasıdır."[2]

Bölüm 8, işçilerin üretim araçları üzerindeki gücünün, fabrikanın gelişini nasıl durdurabileceğini açıklamak amacıyla ipek sanayi ayrıntılarıyla inceliyor. Spitalfields'deki ipek işçilerinin mücadelesi yalnızca Londra'nın değil, İngiltere'nin diğer bölgelerindeki endüstriyel gelişimin geleceği için de belirleyiciydi. Bu işçilerin önderliğindeki gösteriler ve isyanlar, cezalandırıcı terör ve asılmak, taşa tutulmak biçimindeki karşı terör, yöneten elit kesimde gelecekle ilgili iki büyük tartışmaya yol açtı: İlki fabrikayla, ikincisi ise hukukla ilgiliydi. Spitalfields dokumacı kültürü, argo (hırsızların dili) ile matematik, müzik ve botanikteki bilgi birikiminin çelişkili bir birleşimini

2 Adam Smith, *The Wealth of Nations* (1776), I, s.2 [*Ulusların Zenginliği*, çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, 2004]; Adam Ferguson, *An Essay on Civil Society* (1767), s. 182.

içeriyordu. Pek çok kuşak için, Londra'nın bu kesimi, Londra radikalizminin merkezi haline gelecekti.

Bölüm 9, Londra proletaryasının hayati bir bölümünü, İrlandalıları değerlendiriyor. İngiliz kaynaklarının "yasa tanımaz" olarak adlandırdığı nüfusun İrlanda'daki hukuk deneyimi bir terör deneyimiydi. Bir atasözünde dendiği gibi Londra'da "Bir İrlandalının adı bile, asılması için yeterliydi." Kanal yapımında, askerlikte, hasatta, inşaatta ve kömürcülükte elbirliği ile çalışan emek kitlesi, büyük oranda İrlandalıydı. İrlandalı kömür işçilerinden oluşan proletarya, 1768 tarihli Londra nehir genel grevinin öncü kolunu oluşturdu. On sekizinci yüzyıl İrlanda şarkıları ve müziğinden öğrendiğimiz kadarıyla, İrlandalılar, İngiliz militaristlerini şaşkınlığa düşüren Iroquois[3] gibi, ölüm tehditleri karşısında asla sinmiyordu. Bu hareketlerin yaygınlaşması, ölüm cezasına karşı gelen parlamenter "hümanistleri" cesaretlendirdi.

3 Kuzey Amerika'daki bir Kızılderili federasyonu. Sözcük Fransızca "çıngıraklı yılan" anlamına gelen bir kökten türetilmiştir (ç.n.).

Bölüm 7
Kediler Sütün Kaymağını Sever: Beş İşkolunda Çalışan Eller

Hak mıydı,
Benim sütümün kaymağına
El koymanız
Ve çalmanız onu, iyileştirmek için ücretinizi?
Matthew Prior, *The Widow and her Cat* (1709)

Çalışan el, bir peni kazanıyor.
Daniel Defoe, *Street-Robberies Consider'd* (1728)

I

On yedinci yüzyılda saatler oyuncaktı, takıydı, güç sembolü ya da bir zenginlik biçimiydi. On sekizinci yüzyılda ise saat yeni işlevler yüklendi; emek zamanın ölçüsü ya da "aylaklığı" ölçmenin aracı haline geldi. İngiltere, zamanın ölçülmesinde dünyaya liderlik etti. Artık üretimde ya da tasarımda rakipsiz olmayan İsviçre, Hollanda ve Fransa gibi ülkelerde de İngiliz saatleri yaygın olarak taklit edildi. Gangster Jonathan Wild, bir paket çalıntı saati deniz yoluyla Hollanda'ya nakletmesi için Kaptan Johnson'ı tuttu. Başarılı bir Chick Lane yankesicisi olan "Sör John" Pagan da, Hollanda'ya naklettiği çalıntı saatler için bir "depo" kiraladı.[1]

1 Gerald Howson, *The Thief-Taker General: The Rise and Fall of Jonathan Wild* (1970), s. 142; The Ordinary's *Account*, 17 Haziran 1747.

Dakika ve saatin soyut ölçümünün, çalışma etiği ve endüstriyel disiplinin gerektirdiği dakiklik alışkanlığı açısından önemi uzun zamandır kabul edilmekteydi. "Aylaklığın" "manifaktür dönem"de diğer her şeyden daha bir etkili direniş biçimi olduğunu ilk fark eden kişi muhtemelen Marx'tı.[2] Bir işçi tek başına bir metanın tamamını üretmediği için, manifaktürde "işin bir kısmını" yapan "uzmanlaşmış işçi"nin yaratılması, değer üreten sınıfın kolektifleşmesi demekti. Dahası manifaktür üretimdeki orantılılığın (herkesin daima bir işle meşgul olmasını sağlamak için, farklı işlerde uzmanlaşmış işçi kategorilerinin birbirine oranının) düzenlenmesi, emek zamanın mekanik ölçümü ile sağlanıyordu.

Saat imalatçılığındaki uzmanlaşma, William Petty'ye ve diğer politik ekonomicilere en beğendikleri işbölümü örneğini bahşetti. Yüzyılın sonuna gelindiğinde 120 farklı uzmanlık alanı vardı. Bunlardan bazılarını listelemek (saat kadranı imalatçıları, kutu imalatçıları, tekerlek perdahçıları, saat maşası imalatçıları, saat makinesi imalatçıları, pinyon dişlisi imalatçıları, zincir imalatçıları, yaldızcılar, pirinç dişli imalatçıları, vida perdahçıları, desen ressamları), Marx'ın, *Kapital*'de heterojen manifaktür üretimin özelliğini, yani ürünün, aynı malzeme üzerinde çalışan farklı nitelikteki emeklerin art arda uygulanmasının (homojen manifaktür üretim) değil de farklı pek çok tamamlayıcı parçanın birleştirilmesinin sonucu olduğunu göstermek için en uzun cümlesini kurmasını gerektirmiştir.[3] Bu nedenle saat imalatçılığında işbölümü zorunlu olarak tek bir işlikte gerçekleşmiyor; pek çok dağınık ve küçük mekânda da varlığını sürdürüyordu. On sekizinci yüzyılda bu tür mekânlar kuzey banliyölerde yoğunlaşmıştı – Clerkenwell ve St. Luke, optik işleri, matematik araç-gereçleri, takı imalatçılığı gibi benzer işkollarının toplandığı yerlerdi. Yüzlerce odanın ve çatı katının birbiriyle birleşen yapısı, en az saatlerin "dişlileri içindeki dişliler" kadar karmaşıktı.

8000 erkek ve daha az sayıda kadın (çoğunlukla ülkedeki saat kösteği imalatçıları) bu işkolunda istihdam edildi. Campbell şöyle yazar: "Bu işkolundaki bütün işler, mekanik bir zihni, ışığı, mil kasnağını neredeyse hissedilmez kılan o hassas aletlere dokunacak hünerli elleri, güçlü bir görme yetisini ve

2 Karl Marx, *Capital*, c. i, çev. Ben Fowkes (1976), bölüm xiv, "Division of Labour and Manufacture." [*Kapital 1*, Bölüm 12, "İşbölümü ve Manifaktür"].
3 A.g.e., s.461-2.

herhangi bir işte nadiren gerek duyulan keskin bir gözü ve titremeyen elleri gerektiriyordu." Körlük, en başta gelen meslekî tehlikeydi. Tek bir işte uzmanlaşmış işçilerin ücretleri yüksek değildi ve genelde parça başı ücret alırlardı. Campbell, işçi ücretlerinin 12 şilin ila 30 şilin aralığında olduğunu belirtir. Saat kösteği yapan kadın işçilerin ücretleri ise çok daha düşüktü. Emeğin bölümlere ayrılması makineleşmeye olanak sağlamıştı. Campbell "daha önce elle kesilen saat dişlilerini kesen makine" on sekizinci yüzyılda "icat edildi. Bu makinenin icadı, işçilik ve zaman maliyetini çok aza indirdi" diye yazar.[4]

İdam edilen bazı saat yapım ustaları, bu işkolundaki koşulların ne kadar kötü olduğunun iyi birer örneğiydi, tıpkı ustasından kötü muamele gören ve çelikten yapılmış bir tütün tabakası çalan Henry Webb ya da okuduğumuza göre, "iflasın eşiğine gelen ve ailesinin ortalama ihtiyaçlarını karşılayamayacağı için başka önlemler almak zorunda kalan" Anthony Walraven gibi. William Udall, 1717'de Clerkenwell'de doğdu, okuyarak, yazarak ve saat yaparak büyüdü ve asıldığı yıl olan 1739'a kadar burada yaşadı.[5] Hayatını "aylak arkadaşlarına, içkiye, hoppa kadınlara ve başka ahlaksızlıklara" adadı. Bridewell Hapishanesi'nden ve borçluların tutulduğu Marshalsea Hapishanesi'nden pek çok kez kaçtı. Gözleri keskin, elleri hızlıydı. En sonunda Newgate'e kapatıldığında, arkadaşları ona sustalı bıçkı, anahtar deliği bıçkısı ve burgu verdiler. William, bunlarla hapishane şapelinin kilitlerini neredeyse un ufak etti. Bir çırak olarak aynı dükkânda çalıştığı metal oyma ustasından, tamire verilen altın saatlerin iç kısmını kertmeyi öğrenmişti. Udall saatin için tamir ederken dış görünüşünü, tanınmayacak kadar değiştirir ve sonra da aldığı borçların karşılığında ödeme yapmak için kullanırdı. Sonra, el çabukluğu sayesinde kuyumcuları dolandırmayı öğrendi. William Udall 40 şilin değerinde gümüş bir saati çaldığı için asıldı.

Bir kuyumcu ustası olan Christopher Rawlins, jürinin 3 pound değer biçtiği bir saati çalarak, iki gineye rehin verdi. Beş parası olmayan saat makinesi imalatçısı James Attaway, gümüş bir kupanın içindeki 100 poundu çaldı ve asıldı. Kuyumcu ustası Joseph Golding, giysilerini iki tabanca karşılığında rehin verdi ve 30 şilin değerinde gümüş bir saat çaldı. "Savunması-

4 R. Campbell, *The London Tradesman* (1747), s. 250-52.

5 The Ordinary's *Account*, 8 Ağustos 1750, 28 Ağustos 1724, 14 Mart 1739.

nı" yazdırmak için evrak memuruna verecek parası olmadığından, mahkemede delil sunamadı ve asıldı. Saat imalatçısı John Lowden 1739'da işini kaybetti; jürinin 40 şilin rehinecinin ise 35 şilin değer biçtiği gümüş bir saat çaldı ve 1742'de asıldı.[6] Mahkûm edilen bu adamların çaldıkları şeylerle eğitimini aldıkları ve ürettikleri şeyler -saatler ve değerli metaller- arasında anlamlı bir benzerlik vardır. Başka işkollarında da aynı türden benzerlikleri gözlemleyebiliriz, örneğin elbiseler ve terziler, kumaşlar ve dokumacılar vs. Saat imalatçıları, saati, gümüşü ve altını tanır; saat yapımını ve saatin parçalarını kimin yaptığını iyi bilirlerdi. Bu *benzerlikler,* farklı maddi *döngülerden* kaynaklanıyordu. "Amcam" lakaplı rehineci, bu dolaşım döngüsünün bağlantılarını kuruyordu.

1740'larda Londra'da 250 büyük ve daha küçük ölçekli pek çok rehineci dükkânı vardı. Belediye tarafından desteklenen ve rehinecilerin aracı kurumu olan Hayırsever Komite'nin faaliyetine, çalıntı mal kabul etme suçundan son verildi. 1740'larda rehine dükkânları üzerine çok ciddi tartışmalar yürütüldü. Bir yazar, eğer işverenler çalışanlarına her iş bitiminde ücretlerini ödüyor olsaydı, o zaman malların çalınmasını engellemek için "parmaklığa" ya da "kilide" gerek kalmazdı, diyerek rehinecileri savundu. Böylece, maaş ödemesi ile rehine dükkânı arasındaki ilişkiyi kabul etmiş oldu. Campbell, rehine dükkânlarının "yoksul emekçi zanaatkârlar" için elzem olduğunu biliyor ve onların "rehine dükkânı olmadan nasıl yaşayabileceklerini" tahayyül edemiyordu. Rehinecilerin, tefeci ve çalıntı mal alıcısı olduklarını reddetmiyordu. 1745'te Parlamento'da büyük komisyonculardan oluşan bir grup, bir kanun tasarısı getirdi. Bu yasa tasarısı, onları çatı katlarında, tavan aralarında ve diğer kuytu yerlerde, kendilerine rehineci adını yakıştıran "kötü namlı, ahlaksız yankesiciler"den kurtarmayı amaçlamaktaydı.[7] 1757'de Rehin Verme Yasası geçti. Yasa, komisyoncuya ruhsatlı olma ve alınan rehinelerin kaydını tutma zorunluluğu getirmekte, böylece evrensel para dolaşımı ile malzemelerin küçük ölçekli dolaşımı arasındaki ilişkiyi düzenlemeyi amaçla-

6 A.g.e., 20 Mayıs 1728, 4 Haziran 1770, 26 Mayıs 1738 ve 7 Nisan 1742.

7 Solomon Kuznets, "Pawnbroking," *International Encylopedia of the Social Sciences* (1935); Anonim, *An Apology for the Business of Pawnbroking* (1744); Anonim, *Villainy Unmasked* (1752); Campbell, a.g.e., s. 296- 297. Hayırsever Komite'nin veznedarı George Robinson, Marlow'un milletvekili, on binlerce poundla ortadan kaybolmuştu.

maktaydı. Sadece paraya sahip olmak bile zan altında kalmak için yeterliydi. "Özellikle saat imalatçıları pek çok değerli parçayı rehine koymakla suçlanmaktaydılar" diye yazar Profesör Rule.[8] Asılan saat imalatçılarının büyük çoğunluğu, tefeci olsalar da değerlendirmelerinde jüri üyeleri kadar ölümcül olmayan rehinecilerle iş yapmıştı.

Metaların gerçek dili, 1754 tarihli Saat Kaçakçılığı Yasası'nın girişinde bulunabilir. (27 George II, c. 7):

> Her ne kadar pek çok insan duvar ve kol saati yapımında istihdam edilmiş olsa da, son zamanlarda dolandırıcılık, çalmak, zimmete geçirmek, yürütmek, satmak, rehine vermek ya da olmadı duvar ve kol saatlerini ya da saat yapmak için ellerinde bulunan parçaları yasadışı yollardan elden çıkarmaktan suçlu bulunmuşlardı.

Yasa, suçluları ıslahevinde iki haftalık ağır iş cezasına çarptırmaktaydı. Sarı maddenin para olarak görülmeyip, saat imalatçısının, (altın varak işleyen) desencinin, kuyumcunun ve (yaldız kenar yapan) ciltçinin üretim girdisi olarak kabul edildiği piyasada başka altın dolaşım türleri de vardı ve bunlar diğer toplumsal ve maddi ilişkileri ifade etmekteydi. Bir altın ve gümüş tel imalatçısının duruşma, bir dolaşım türünün yasayla nasıl ilişkilendirilebileceğini akla getirmektedir.

17 Temmuz 1723'te bir belediye meclis üyesi, Grub Caddesi'nde altın ve gümüş tel imalatçısı birinin hizmetçisi olan John Price aleyhinde bilgi aldı; Price, az sayıda altın tabak almış ve Cow Lane enfiye kutu imalatçısına satmıştı.[9] Altın ve gümüş kuyumculuğu; mücevherciler, enfiye kutusu imalatçıları, cımbız kutusu imalatçıları, gümüş tornacıları, perdahçılar, yaldızcılar, metal oymacıları, varakçılar, haddeciler, dantelciler gibi pek çok mesleği içine alıyordu. Kalifiye işçiler günde 2 şilin 6 peni ile 3 şilin 6 peni arasında değişen bir ücret alabiliyorlardı. Bunun yanında ustalar bazı işçilere "para vermiyor," dükkânı ve ev içi üretimi birleştirerek çalıştırıyorlardı. Altın gümüşün rafine edilmesi ve alaşım haline getirilmesi sürecinde kullanılan cıva, işçileri "felce bağlı hastalıklara" maruz bırakmakta ve "hayatlarını eziyete dönüştürecek" kadar sinir-

8 GLCRO, Henry Norris, *Minute Book*, 1730-1741 (no.2), Muniment Room, Ac. 61,21; John Rule, *The Experience of Labour in Eighteenth Century English Industry* (1981), s. 133.

9 CLRO, Mahkeme Tutanakları, 1723.

lerini harap etmekteydi. Altın ve gümüş tel imalatçısı, dantelci için "sim iplik" adı verilen bir çeşit altın veya gümüş iplik üretirdi: "Tel imalatçısının işi bütünüyle mekanik bir işti; işin tamamı makine tarafından yapıldığı için, tel imalatçısının işini oyuncak bir at bile yapabilirdi, zaten onların da dönüp dolaşmaktan başka yaptıkları bir şey yoktu." (John Price da işte böyle bir "oyuncak at"tı.) Dantelci, "sim ipliği" satabilir ya da simi ve ipeği birbirine karıştırarak nakışçı için ince iplik yapan gümüş ipek eğiricisine verebilirdi. Dantelcinin dükkânında, ip eğirme tezgâhları ve ip sarma makaralarından oluşan bir düzenek vardı. "Bu dükkânda erkekler gibi kadınlar da istihdam edilirdi ve doğruyu söylemek gerekirse, haftada sadece on iki ya da on beş şilin kazanırlardı; onlara daha ziyade malzemeden çalmaya yarayacak hileli işler verilirdi, ipeği nemlendirerek ağırlığını azaltmak gibi bir marifetleri vardı." Altın arayışında olanlar, "altın kuyumcu dükkânlarında, rafine işçilerinin üzerinden dökülen tozları ya da altın levhanın eritildiği alandan geriye kalan külleri süpürme görevini üstlerine alrdı."[10] Küller ve tozlar suda yıkanır, cıvayla karıştırılır, cıva metal parçaları bir araya getirir, sonra bunlar ayrıştırılır ve yumru biçiminde eritildikten sonra rafine işçisine satılırdı. 1747'de "bu yolu deneyen birkaç usta vardı; yanlarında asla çırak çalıştırmaz, işlerini niteliksiz işçilere yaptırırlardı."

Bu, aynı maddenin yani altının, atıktan, sırasıyla altın arayıcısı, iplikçi, gümüş eğirici ve dantelcinin emeğiyle sim ipliğe, ince ipliğe, nakışçı ipliğine ve on sekizinci yüzyılın giysilerindeki yaldıza dönüştürüldüğü homojen bir manifaktürdü. Bu döngüde altının değeri çöp ya da iplik, üretim girdisi ya da bitmiş ürün, atık ya da para olarak görülebilir.

John Price'ın mahkemesinin yazılı hükmü onu "Altın Atığı" çalmaktan suçlu bulurken; aleyhindeki iddianın aslı "altın levha yıkaması"ndan bahsediyordu. Belki de bu belirleyici bir ayrımdı. Jüri, altın atığına 10 peni değer biçti. Böylece, asılmak yerine sürgün edildi. William Gywn'in duruşmasında tanıklar onun "gar hamalı" olduğunu doğruladıklarında, yine aynı jüri Gywn'i 25370 kilo tütün çalma suçundan beraat ettirmişti. Jürinin sınıf ilişkileri ve altın ve tütün dolaşımındaki gerilime ilişkin malumatı, rehinecininkiyle karşılaştırılabilirdi. Biri yasa, diğeri parayla ilgilenirken; her ikisi de on sekizinci

10 Campbell, a.g.e., s. 141-9.

yüzyılı yaratan pek çok malzemenin evrensel bilgisine ihtiyaç duymaktaydı. Zira günlük varoluşu, ne para ne de yasa; elit ile emekçi yoksul arasındaki mücadele belirliyordu. Bir saat dişlisi imalatçısı olan Thomas Clements, on bir yıl boyunca haftada 18 peniye çalıştı. Sonra 1751'de "mesleği keşfetti," otuz altı çift ayakkabı çaldı, çok tanınmış bir tefeci ve rehineci olan Cardosa'ya 1 pound 13 şiline sattı.[11]

II

Martha Purdue'nün babası ayakkabı, kocası saat imalatçısıydı. Martha ise hizmetçiliğe gidiyordu. Kocası, Martha'yı perişan etti ve Martha fahişeliğe başladı. Müşterilerinden biri, onu "gizlice 25 gine" çalmakla suçladı. "İçinde yatak yerine birkaç yün yumağı ve bez parçası olan sefil bir çatı katında" bulundu ve 1720 Ekim'inde asıldı.[12] Kentin kadınları çoğunlukla ekonomik döngüye katılırlardı; bu katılım, genellikle malların basit değiş tokuşuna aracılık etmek şeklinde olurdu. Aracılık, kimi zaman ailede, kimi zaman sokakta, kimi zaman da kadının bedeninde gerçekleşirdi. Ekonomik terimlerle ifade edilecek olursa, kadınlar, üretim ve yeniden üretim arasındaki birliği korumaktaydılar. Martha'nın durumunda onun ihtiyacı olan şeyi, ne asil ayakkabı imalatçısının zanaatı, ne de saat imalatçısının "iç içe geçmiş dişlileri" sağlayabildi. Aile bağları da onu ayakta tutamadı. Saat imalatçısı olarak adlandırılabileceğimiz pek çok kişi bin bir zorlukla hayatta kalıyordu. Ayrıca ayakkabı imalat sanayine ciddi bir kriz girmişti.

Ayakkabı imalatçıları, yürüyen ve çakıl taşı ve molozdan korunmak isteyen herkese yararlı bir hizmet sunuyorlardı. İncelediğimiz dönemde emeklerinin karşılığıysa, asgari ücreti bile zor buluyordu. Bunu, çalıştığımız dönemde Tyburn'de asılan elli bir ayakkabı imalatçısından bazılarının hayat hikâyelerinden de kolayca anlayabiliriz. Okuma yazması olmayan elli yaşındaki Benjamin Stevens yirmi yıl boyunca aynı ayakkabı ustası için çalıştı. Karısı kendisini içkiye vermişti, çünkü "kocasının işi ve vasat geliri, onları berbat bir mahallede yaşamaya zorunlu kılıyordu." 1745 Nisan'ında karısı, bütün paralarını harcadı ve eve sarhoş geldi. Stevens karısını öldürdü. Kötü bir durum, "bir adamın kendini bedenen ve

11 The Ordinary's *Account*, 11 Şubat 1751.
12 A.g.e., 26 Ekim 1720.

ruhen mahvetmesine yol açacak bir çözüme" neden olmuştu, "çünkü Tanrı'nın onu kurtaracağı günü beklememişti" diye yazmıştı papaz. İki genç adam vardı: "Altı aydır sokaklarda ve tezgâhların üzerinde uyuyan ve balık diye ağlayan bir kadınla birlikte yaşamaya giden" tahta ayakkabı imalatçısı John Jennings ile ayakkabı imalatçısı olan babasının yanında çalışan, dilenmek işe yaramayınca bir şapka ve peruk çaldığı için kapatıldığı Newgate Hapishanesi'nde "büyük sefaleti yüzünden" iki kez intihara kalkışan Christopher Jordan. Neyse ki Jordan'ın arkadaşları, onun kendisini öldürmesine engel oldular. Ne yazık ki komşularının –arabacı, han hizmetçisi ve işsiz çerçeve imalatçısı- lehinde verdikleri ifadelere rağmen, bölge kilise görevlisinin tanıklığıyla, 1742 Nisan'ında idam edildi.[13]

Ayakkabı imalatı sayısız kısımdan oluşmaktaydı ve işi kısımlara ayırma ayakkabının türüne göre yapılırdı: Kadın ve erkek için olduğu gibi, mezbahacılar, geceleri boşaltılan pislikleri toplayanlar, tahterevalli taşıyıcıları gibi işçiler için de özel amaçlı ayakkabılar vardı. Ayakkabı imalatı, pazarın büyüklüğüne göre kısımlara ayrılmıştı: Bir uçta ısmarlama işlerin yapıldığı pazar, diğer uçta ise sömürgeler ve askerler için "satılık ayakkabılar"ın bulunduğu pazar. Ayrıca yapılan işin niteliğine göre de kısımlara ayrılırdı: Kesiciler deriyi keser, dikici deri kısmın dikişini yapar, imalatçı ise üst kısmı topuğa ve tabana birleştirirdi. Ayakkabı imalatı, üretimin mekânına göre de bölünürdü: Bir yanda imalathanede çalışan ustalar, diğer yanda ise kiler, tavan arası ve tezgâh ustaları. Bu bölünme aynı zamanda, büyük ölçekli faaliyet yürüten Cordwainers Şirketi'ndeki 600 ya da 700 ayakkabı ustası (bir usta 162 kişi istihdam ediyordu) ile muhtemelen, 30.000 ustabaşı, taşra işçisi, çırak ve çatı katında ucuza çalışan usta arasındaki sınıfsal bölünmeye karşılık geliyordu.[14]

Ücretler düşüktü, haftada 9 ya da 10 şilin ödeniyordu. Kadınlar ve çocuklar, ayakkabı yüzünü ya da kenarlarını tutturma işlerinde çalışırdı ve daha düşük ücret alırlardı. Anne Baker daha on dokuz yaşına gelmeden bir denizciden beş çocuk sahibi olmuştu. Denizci sefere çıkınca, Anne fakirler yurduna kapatılır ve Rosemary Lane için çalışırdı. Kazandığı parayla ge-

13 A.g.e., 9 Temmuz 1745, 22 Kasım 1742 ve 7 Nisan 1742.

14 Campbell, a.g.e., s.216-21; Henry Mayhew, *The Morning Chronicle*, E. P. Thompson ve Eileen Yeo (der.) *The Unknown Mayhem* (1971) , s.228-80'de yeniden basıldı.

çimini sağlayamadı ve sokakta fahişeliğe başladı. 1764 Ocak ayında bir gine çaldı ve iki ay sonra asıldı. Zengin bir evde ya da denizde işçilik, ayakkabı imalatçılığının "hassas zanaatını" ifa eden yoksulların, sıklıkla başvurdukları seçenekler haline geldi. Mesela William Heath, sokak tezgâhlarında ayakkabı yapardı. Okuma yazması vardı, gemiyle Batı Hint Adaları'na gitmişti. Birinin ipte kurumaya bıraktığı dört gömleği çaldı. Ocak 1733'te asıldı.[15] Bir kadın eşin ya da "evli olmadığı kadın"ın emeğinin karşılığı ödenmeyebiliyordu, ama yine de dışarıda çalışan kalfa, tezgâhtar ya da usta için onların emeği büyük önem taşıyordu.

Bir ayakkabı imalatçısının işini yapmak için deriye ihtiyacı vardı ve deri almak içinse kredi ya da sermaye temin etmesi gerekirdi. Ayakkabı imalatçısı, deriye ihtiyacı olduğunda, ayakkabı taban ve topuklarını, yarı fiyatına daha değersiz şeylerle değiş tokuş ederdi ya da kredi karşılığında verilen derinin kalınlığını azaltarak malzemeden çalardı.[16] Hiçbir ayakkabı imalatçısı bu tip hileler yüzünden asılmadı; ama Papaz'a göre pek çoğu için bu hileler, Tyburn'e giden yolun ilk adımları oldu. 1731 Aralık ayında asılan John Norman, bir yankesici ve hırsız olarak kariyerine ustasından malzeme araklayarak başladı. "İş yoksa boş ver, yağmacılık yaparak yaşa" fikrinin ardına takıldı. Tahta ayakkabı imalatçısı William Williams Mart 1735'te asıldı. Ufak tefek şeyler aşırmaktan ev hırsızlığına geçmişti. Fleet Caddesi'ndeki ayakkabı ustası, birçok "sahtekârlığı" yüzünden Richard Turner'dan kuşkulanıyordu. Richard 53 £ değerinde bir levha çaldı ve üç direkli darağacına götürüldü. Richard, "şehirli kadınının" pahalı zevkleri olduğunu; ama sonuna dek ona karşı dürüst davrandığını söyledi ve darağacında, kadından gömleğinin yaka düğmelerini "aşkının son nişanı olarak kabul etmesini" istedi.[17] Ayakkabı imalatçılarının geleneği, "aşırma" veya "sahtekârlığın" anlamını sorunlu hale getirmiştir. Ayakkabı imalatçılarının azizleri olan Crispin ve Chrispinian, Paris'te yaşamak üzere Roma'dan kaçmışlar; Paris'te her gün

15 The Ordinary's *Account*, 28 Mart 1764, 29 Ocak 1733.

16 John Brown, Sixty *Years" Gleanings from Life's Harvest* (Cambridge, 1858), *History Workshop: A Journal of Socialist and Feminist Historians.* Bu otobiyografiyi gün ışığına çıkaran Nicholas Manfileld'ın bunun hakkındaki yorumu için bkz. *History Workshop: A Journal of Socialist and Feminist Historians*, c. viii (sonbahar 1979); Charles Johnstone, *Chrysal* (1760), c.i, bölüm II.

17 The Ordinary's *Account*, 20 Aralık 1731, 31 Aralık 1734 ve 21 Aralık 1739.

İncil'den vaazlar verirken geceleri de ayakkabısı olmayanlara ayakkabı yapmışlardı. Kimileri bunu deri çalarak; kimileriyse meleklerin yardımıyla yaptıklarını söyledi. MS 287'de amaçları uğruna öldüler ve söylentilere göre kemikleri, Romney Marsh kıyılarına sürüklendi.[18] Richard Turner için de "Şehir Kadını" bir melekti ve 53 £ değerindeki levhayı çalmak, şeytanın işiydi.

Ne melekler ne de şeytanlar yaptı ayakkabıları. "Aşırmak" ayakkabı yüzü yapmak için deri kalıbı "kesmek (*clicking*)" olarak da nitelendirilebilir.

> Kesicilere düşen iş, büyük bir hassasiyetle yapılmalıdır. O, deriyi ayak ölçüsüne uydurabilmek için kesip biçer; aksi halde bir işçinin bana söylediği gibi, "ayakkabı ayakkabı olmaz."

"Kesmek" aynı zamanda çok belirsiz bir anlama da sahipti. 1725'te "kesmek" kapmak olarak tanımlanmıştı. "Adamdan şapkayı kaptım (aldım)" gibi. Bununla birlikte "kesici" şöyle tanımlanmaktaydı:

> Ayakkabı imalat kalfası ya da bütün işi çıkartan yardımcı. Dilenciler arasında, ganimetlerini ve payını bölüştürmek istedikleri kişilere de kesici denirdi.[19]

"Crispin'in oğlu" ile "dilenci" arasında karmaşık, iki ahlaki dünya yer alıyordu: Bir tarafta Parlamento ve ayakkabıcı ustaları, diğer tarafta ise borç, mahrumiyet ve umutsuzluk. Burada "kesmek" ve "kesiciler" giderek sertleşen bir mücadelenin maddi ve ahlaki ilişkisi için temel bir öneme sahipti.

Londra'daki usta ayakkabı imalatçıları, 1723 ilkbaharında, mal üretiminde kalfalara karşı kendi çıkarlarının korunması amacıyla bir yasa çıkarılması için Avam Kamarası'na yazılı başvuruda bulundular. Kalfaların "bot, ayakkabı, terlik ve başka mallar yapmak için ellerinde deri bulundurmalarından, iyi ve kolay satılır malları rehine koymalarından, satmalarından, alıkoymalarından ve kalitesiz mallarla değiştirmelerinden şikâyetçi oldular." Abraham Hazard, karşılığında dantel

18 H. Delehaye, *The Legends of the Saints: An Introduction to Hagiography* (1907), s. 36-9. *The New Schaff-Herzog Encylopedia of Religious Knowledge* (New York, 1909), c. iii, s.306, ilgilenen okuyucuları şuraya gönderir: Bolland's *Acta Sanctorum* (Antwerp, 1643), c. xi, s. 495-540. Bkz: Herbert Thurston ve Donald Attwater (ed.), *Butler's Lives of the Saints* (1956), c. iv, s. 197.

19 Mayhew, a.g.e., ve Anonim, *A New Canting Dictionary* (1725).

süslemeler alınacak göz alıcı ayakkabılara kendisinin 3 £ değer biçtiğini, ama bunların 5 şiline rehin verildiğinden yakınıyordu. William Hall, üretime verdiği malzemelerin sadece bir kısmının işlenmiş ve tamamlanmış ayakkabı olarak geri döndüğünü fark etmişti. Charles Reynolds da, kalfaların iyi kalite deriyi rehine koyup, adi malzeme ile ayakkabı imal etme alışkanlığından yakınıyordu. 1723'te usta ayakkabıcılar, "Kesme (Clicking) Yasası"nın çıkarılmasını sağladılar (9 George I, bölüm 27). Bu yasa "sözüne güvenilir kişinin" şikâyeti üzerine, sulh yargıcına, kalfaların ikametgâhına malzemeleri geri alma yoluyla haciz koyma, hasarlı ya da kayıp malzeme için tazminat emri çıkarma yetkisi tanıyordu. Kalfaların, "pansiyon odalarında ya da başka gizli saklı yerlerde deriden yapılmış mal satmaları" yasaklandı.[20] Ayakkabının üst kısmı için deri kalıbı kesmek, suç muamelesi görüyordu.

Üç iş anlaşmazlığı ve 1736'daki ücret grevinin ardından ayakkabı imalatçılığı, yeniden örgütlenmeye başladı. Ayakkabı imalat ustaları, tavan arasında üretim yapan usta ve kalfalardan kaynaklanan kontrolsüz rekabeti, onlara deri temin eden sepiciler hakkında dava açarak engellemeye çalıştı. Sepicilerin, derinin tabaka halinden daha azını satmasını yasaklayan bir karar çıkarmaya uğraştılar. Büyük kapitalistlerin dışında, çok az sayıda ayakkabı imalatçısının gücü deriyi bütün bir tabaka halinde almaya yeterdi. Böyle bir karar çıkarttırmayı başaramadılar, ama ayakkabı imalatında işbölümü ve derinin bölüşümü bakımından yeni bir "iş" doğdu: deri kesme işini yoksulun elinden alan deri biçiciliği. 1747'de Campbell deri biçiciliğinin köklerini "sonunda bir tüccar harekete geçti" diye anlatır. Yoksulların artması, herkesin deri satın almak için ihtiyaç duyduğu sermaye ve kredi miktarını düşürdü, bu nedenle deri biçicisi "ayakkabı tabanı ve derilerin üst bölümlerini... pek çok ölçüye göre çeşitli kullanımları karşılayacak küçük parçalar halinde keser ve bunları yoksul ayakkabı imalatçılarına satardı."[21] Böylece işbölümü içerisindeki "kesme" işinin temeli ortadan kaldırıldı.

Henry Cook'un babası, Stratford'da bir ayakkabı imalat dükkânında çıraklığını tamamladıktan sonra bir deri biçicisi oldu ve bu yeni meslekte oğlunun da iş yapmaya başlamasını

20 *JHC*, cilt xx (Mart 1723), s. 161-80.
21 Campbell, a.g.e.

sağlayacak kadar kâr etti. Henry Cook evlendi, dört çocuğu oldu; ama öylesine büyük bir borca battı ki, icra memurları ve mübaşirler peşine düştü. O da sonunda "altın dantelli bir şapka" çalarak eşkıyalığa başladı. Küçük ayakkabı imalat ustalarına olduğu kadar deri biçicilere de ibret olsun diye, Eylül 1741'de asıldı. Matthew Lee de, Lincolnshire'da ayakkabı yapımında çıraklığını tamamladıktan sonra Londra'ya geldi. "Bu kente gelmesinden kısa bir süre sonra, kendisini çok acı ve kabul edilemez bir durumun ortasında buldu; çevresinde, ona destek olabilecek ya da yardım edecek arkadaşı bile yoktu." Gümüş bir saat çaldı ve bu yüzden 1752'de asıldı. Oldukça çok sayıda ayakkabı imalatçısı, botlarıyla birlikte darağacında can vermeye devam etti: 1742'de Wappingli ayakkabı imalatçısı George Anderson, 1751'de Wappingli ayakkabı tamircisi Anthony Westler ve 1749'da savaştan döndükten sonra insanları dolandırarak yaşamak zorunda kalan Joseph Joyce asıldı.[22]

Bu adamlar, kısa süre önce zora giren deri piyasasında ayakta kalamadılar. Büyük çoğunluğu, yüzyılın başlarında "iş komitesi"nin oluşumuna katkıda bulunan ayakkabı imalatçısı proleter kesimdendi ve yine çoğunluğu, on dokuzuncu yüzyıl radikallerini karakterize eden bu heterodokslukla tanınırdı. Salisbury Alanı'ndan George Purchase adlı kalfa, bir isyan sırasında "Hanovercilere Hayır, Kral George'a Hayır" diye bağırdığı için 1716'da asılmıştı. Ya da karısının ölümünden sonra krize giren, işi bırakan, dilenmeye ve vaaz vermeye başlayan Samuel Badham vardı. Hapishane avlusunda alaycı sorularıyla onunla dalga geçen mahkûm arkadaşlarına karşı sert bir didaktik dil kullanmıştı:

> Pray dedim ona, söyle kimdir ilk tefeci? Bana hiç cevap veremedi. Ben de ona, kıtlık zamanında mısır karşılığında Mısırlıların topraklarını rehin alan Joseph hakkında ne düşündüğünü sordum ve susturdum onu.[23]

III

Şapkalarla birlikte, on sekizinci yüzyıl şahsiyetinin ayak tabanından statünün simgesel aksesuarına geçiyoruz. Şapkalar, kunduzun yumuşak, başak şekilli tüylerinden oluşan keçe

22 The Ordinary's *Account*, 16 Eylül 1741, 11 Ekim 1752, 23 Kasım 1763, 11 Şubat 1751 ve 13 Temmuz 1752.

23 A.g.e., 21 Eylül 1716 ve 6 Ağustos 1740.

ipliklerinden imal edilirdi. Kürkün piyasadaki dolaşımı, Kuzey Amerika'da orta ve kuzeydoğu ormanlarındaki nehir ve göllerden, orada yaşayan ve "bizim için derin çukurlar açar, bize balta, kılıç, bıçak ve toprağı ekip biçme derdi olmadan yiyecek ve içecek sağlar" diye düşündüğü için kunduzun büyülü olduğuna inanan Blackfeet Kızılderililerinin topraklarından başlardı. Hudson Körfezi Şirketi'nin denizcileri ve tersane işçileri de bu piyasaya dâhildi; haklarında yapılan tahkikatlarda dürüstlüklerinin, yeminli ifadelerinin ve bağlılıklarının teminatı olarak onlardan kunduz postu istenirdi. Piyasa, bu devasa kürk ticaretinde çalışmaktan kamburu çıkmış olan kölelere kadar uzanırdı. Kölelerden, açık artırma satışlarından sonra yerlerde kalan tüy gibi yumuşak astar iplikleri ve atıkları ayıklamaları istenirdi. Kürkün dolaşımı, şapkacıların sirke, yapıştırıcı, cıva nitrat ve astar boyası kullanarak şapka yaptıkları sıcak ve tiksindirici tavan aralarını da kapsardı. Son olarak ayyaş "mezar kazıcılarına, papaz yardımcılarına ve piskoposlara" (sırasıyla karoser imalatçıları, apreciler ve tesviyecilere böyle denirdi) uzanırdı. Tüm bunlar, bir zamanlar suda yuvalar inşa eden dört ayaklı canlılara sıcak bir koruma sağlayan şey, şimdi iki ayaklı mevki sahiplerin statülerini arttırsın diye yapılıyordu.[24]

Fiilen devam eden savaş, piyasa döngüsünü genişletip sekteye uğrattı ve Londra'daki sınıf mücadelesi piyasa döngüsünde alttan alta değişiklikler yarattı. Birbiri ardı sıra gelen İspanya Haleflik Savaşı, ticareti durdurdu. St. Lawrance su boşaltma havzasındaki kunduz tuzaklarının Saskathchewan düzlüklerine taşınması, nakliye ücretini arttırdı. Fransızlarla girilen rekabet, kimi pazarlardaki payı düşürdü ve 1700 yılında 2 peni 3 şilin olan şapka fiyatları 1730'da 6 peni 2 şiline fırladı. 1667'de Şapka İmalatçıları Lonca'sına imtiyaz verilmesinden kısa bir süre sonra, kalfalar ve ustalar arasında "yabancıların" istihdamı, "hatalı çalışma" sorumluluğu ve ücret

24 Murray G. Lawson, "The Beaver Hat and the North American Fur Trade," Malvina Bolus (der.), *Peoples and Pelts: Selected Papers of the Second North American Fur Trade Conference* (Winnipeg, 1972), s. 31. Harold A. Innis, *The Fur in Canada: An Introduction to Canadian Economic History*, yeniden gözden geçirilmiş baskı (Toronto, 1970), s. 126-7; Beckes Wilson, *The Great Company, being a History of the Honourable Company of Merchant-Adventurers Trading into Hudon's Bay* (Toronto, 1899), c. ii, s. 35-9; John C. Ewers, *The Blackfeet, Raiders on the Northwestern Plains (Norman Oklahoma*, 1958); J. C. Hawkins, *History of the Worshipful Company of the Art and Mistery of the Feltmakers of London*. (1917).

listesi üzerinden bir anlaşmazlık çıktı. Nantes Fermanı'nın iptal edilmesinin (1685) ardından Fransız şapka imalatçıları Londra'ya gelerek, Battersea ve Wandsworth banliyölerinde istihdam edildiler. Hem onların Londra'ya gelişi hem de bu banliyölerde çalışmaları, anonim ticaret ile deri yüzücüler ve şapka imalatçılarının tüzel yetki alanı dışında kalan banliyö ev işçilerine "mal temin eden" tüccarlar arasındaki ihtilafın şiddetini arttırdı. Kalfalar, bu duruma ya derneklerini ve birliklerini kurarak ya "plantasyonlara" göç ederek ya da başıboş dolaşarak karşılık veriyorlardı. 1732 tarihli Şapka Yasası, şapka imalatçılarının "işlerinin zora gireceği" ya da "ailelerini geçindirecek ekmeği bile kazanamayacakları" şeklindeki şikâyetlerine rağmen yürürlükten geçti. Bu yasa, Amerikan üretimini kısmayı ve Londra'da çıraklık düzenlemelerini hayata geçirmeyi amaçlıyordu.[25]

Bu krizin derinleştiği süreçte, Tyburn'deki üçayaklı kısrak, yani darağacı, çok sayıda şapka imalatçısını sonsuzluğa yolladı. St Giles Kilisesi'nin bölgesinde yaşayan William Booth, Manmouth Caddesi'nde şapka imalatçısı olarak senelerce çalıştı. 1732'nin sonunda Smithfield'de bir kasabın yanında çalışan kardeşine eşlik ederek, karayolunda soyguna çıktı. 35 şilin çaldılar. Bu, William Booth'un asılmasına neden oldu. Manmouth Caddesi'nde şapka imalatı yapan Samuel Steele, şapka ticaretinin durgun olduğu dönemde, tarım işinde ya da duvarcıların yanında çalıştı. Bir kömür hamalıyla sokakta hırsızlık yaptı ve 1734'te asıldı. Şapkacı Jack, işi babasından öğrendi. Ekim 1733'te jokey pantolonu imalatçısıyla "yol soygunu"na çıktı. Henüz yirmi iki yaşındayken, Stepney Fields'de domuz butu çalmaktan idam edildi. Dublinli bir şapka imalatçısı olan William Bourn, "işin iç yüzünü kavramak için" Londra'ya geldi. Bishopsgate'te İrlandalı bir aileyle birlikte oturmaya başladı. Bir kuyumcuyu soydu ve 1726'da asıldı.[26]

1730'lar, koruyucu önlemlerin alındığı, Tyburn'de sayısız "Dehşet Verici İbretlik İdamın" gerçekleştirildiği ve "malzeme aşırma (*bugging*)[27]" alışkanlıkları yüzünden şapka imalat kal-

25 George Unwin, "A Seventeenth Century Trade Union," *The Economic Journal*, c. x (Eylül 1900), s. 394-403); 5 George II, bölüm 22 (1732).

26 The Ordinary's *Account*, 29 Ocak 1733, 11 Şubat 1734 ve 27 Haziran 1726.

27 Tıpkı tütün ticaretinde "mal aşırma" anlamına gelen "socking" sözcüğü gibi, "bugging" de kunduz kürkü ticaretinde "mal aşırma" anlamına gelen bir tür çalma fiilidir (ç.n.).

falarına yönelik saldırının başlatıldığı bir dönemdi. 1758'de Francis Grose, "malzeme aşırmayı" şöyle tanımlar:

> Şapka imalatı kalfaları arasında şapka malzemelerini daha ucuzlarıyla değiştirmek anlamına gelen argo bir söz... "Malzeme aşırma," şapka yapımında kullanılan değerli bir malzeme olan kunduz kürkünü çalıp yerine aynı ağırlıkta daha ucuz malzemeler koymak demektir.

Malzeme aşırma, çok büyük oranda ev içi üretime dayanıyordu. 1723'teki bir olay da bunu örneklemekteydi. Şapka imalatı kalfası olan William Hudson, Joseph Best'in yanında çalışıyordu. Joseph Best, gelecekte üretilecek şapkaların kredisiyle, büyük şapka komisyoncusu James Carwell'den veresiye tavşan ve kunduz kürkü satın aldı. Best, Hudson'ı bir paket yün alması için Carwell'e gönderdi. Dönüş yolunda Hudson, kâğıtta olmayan malzemeyi ya da yünü satın aldı." Bir keresinde 8 ya da 10 ons alıp, başka bir şapkacıya 4 şiline sattı.[28]

Malzeme aşırmanın diğer biçimi, kalfanın usta ile komisyoncunun arasına girmediği, ama üretim sırasında malzemeyi kendine mal ettiği zaman ortaya çıkar. Şapka Yasası'ndan bir yıl sonra, 1733'te, şapka ve fötr imalat ustaları, malzeme aşırmanın bu türüne karşı saldırıya geçtiler. Aynı yılın Ağustos'unda Şapka İmalatçıları Loncası, "ustalarının, satması için tarttığı malzemeleri alıp götüren kalfaları ve başka kişileri engellemek için nasıl bir yöntem kullanılması gerektiğine dair belediye ile görüşmek ve öneri yapmak üzere" bir komite oluşturdu."[29] Komitenin raporu açıklanmadı. Bir yıl sonra James Short'un yazdığı dilekçeyi okuduğumuzda, belki de yaptıkları önerilerden birinin kalfalar hakkında yasal soruşturma açmak olduğunu öğreniriz:

> Bugün davalınız küçük bir hırsızlığa teşebbüs etti ve az miktarda tavşan ve kunduz kürkü çalmaktan hüküm giydi. Davalınızın karısı ve dört çocuğu var ve onları geçindirmek içinse el emeğinden başka bir şeyi yok. Altı haftadır cezaevinde hapis. Bu yüzden davalınızın ailesi büyük bir yokluk içindeler, açlık sınırındalar.

---

28 Francis Grose, *A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue* (1785); CLRO, Oturum Belgeleri, kutu 1723-5, "The Examination of William Hudson, 23 Şubat 1723, John Fryer huzurunda.

29 Guildhall, Feltmakers Company, *Court Book*, c. iii (1726-49), MS 1570/3, s. 221-2.

Short'un aldığı kamu cezası, onun "hayatını mahvedecekti." Bu yüzden Short, cezanın uygulanmaması için dilekçe verdi. Yargıçlar, Short'un isteğini kabul etti. Clerkenwell Islahevi'nde gizlice kırbaçlandı. Eski işvereninin, "başkalarını da korkutmak amacıyla... imzacının ikametgâhının yakınında Wapping'deki Bell Rıhtımı'nın yanında, sizin duacılarınızın da doğru olduğunu düşündüğü bir yerde cezası infaz edilebilir"[30] diyen dilekçesine rağmen serbest bırakıldı.

Şubat 1747'de şapka yapım ustaları, "malzeme alıp götüren kalfaları tespit etmeye ve engellemeye yönelik yol ve yöntemleri Parlamento'ya danışmak için" bir komite oluşturdular ve sonraki sene, "kalfaların malzeme çalmalarını engellemeyi garantileyecek bir yasa tasarlamak üzere" başka bir komite daha kuruldu. Bu girişimlerin sonunda, çok kısa bir süre içinde "şapka imalatında çalışan insanlar tarafından işlenen dolandırıcılık ve kötüye kullanma suçlarını önlemede daha etkili bir yasa" olan 1749 tarihli Malzeme Aşırma Yasası (22 George II, c. 27) çıkarıldı. Yasada, ağır çalışma ve kırbaçlama cezaları yer alıyordu. Bu yasanın başarılı olduğunu farz etmek için ortada hiçbir neden yoktu, çünkü yasanın uygulanmasını izleyen yıllarda Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde bu yasaya dayanarak hiçbir dava açılmamıştı. Tam sekiz yıl sonra, 1757'de Şapka İmalatçıları Loncası, konuyu yeniden değerlendirmek durumunda kaldı. Lonca, "bir şapka imalat kalfasını ya da başka bir kişiyi çaldığı ya da zimmetine geçirdiği malzeme ile yakalayan kişi ya da kişileri" "bu şapka imalat kalfasının ya da kişinin suçlu bulunması halinde" 5 £ ile ödüllendirmeyi öneren bir yasa tasarısını kabul etti.[31]

"Malzeme Aşırma Yasası" son zamanların İngiliz hukuk tarihi yazımında dikkat çekici bir yere sahiptir, çünkü alışılmış temellük biçimlerini yasaklayan daha eski yasalardan farklı olarak (1662, 1668, 1697, 1703, 1722, 1726 ve 1740), suçluları para cezası yerine iki ay ağır çalışma cezasına çarptırmayı içermektedir. Böylece geleneksel gelir biçimi de suç kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte kimi hukuk tarihçileri "zimmete geçirme" suçlarına karşı, önceden de, bedeni ceza ve hapsetme

30 MRO, Mahkeme Tutanakları, "The Humble Petition of James Short," Ağustos 1734 ve "The Petition of John Busby, Hatter, Ağustos 1734," MJ/SP/34.

31 Guildhall, Feltmakers Company, *Court Book*, c. iii (1726-59), MS 1570/3, s. 561, 603.

cezalarının uygulandığını ileri sürerler. Durum gerçekten de böyleydi ve bu sav, başka kanıtları inceleyenlere de hukuki bir düzenleme örneği sağlamaktadır. Malzeme Aşırma (*Bugging*) Yasası), onu önceleyen Kesme (*Clicking*) Yasası ya da onu izleyen Saat Mekanizmasını Sökme (*Scraping*) Yasası, henüz üretim araçlarına ve malzemelerine tamamıyla yabancılaşmamış işçilerin olağan kabul edilen temellüklerini sonlandırmayı amaçlamaktaydı.

Bir on sekizinci yüzyıl hukuk tarihçisi, zimmete geçirmeyi "işverenin mallarının çalışan tarafından izinsiz temellükü" olarak tanımladı. Bu tanım iki sorunu ortaya koyar:[32] İzin veren otorite kimdir? Neden "malların" işverene ait olduğu kabul ediliyor? Birinci soruyla ilgili olarak, Malzeme Aşırma Yasası'nın, kimi şapka imalat ustaları ile tüccarlarının kışkırtması sonucu, bir avuç parlamenter tarafından kabul edildiğini hatırlatmak gerekir. Bu insanlar, muhtemelen önceki yıllarda pek çok şapkacının asılmasına tanıklık etmişlerdi. Sullivan'ın ordusuyla birlikte Iroquois Konfederasyonu'nun üzerine yürümesi haberlerinin ardından, kunduz postuyla dolu büyük yük gemilerinin gelmesini dört gözle beklerken, sulh yargıcına "başkalarının terörüne karşı" nasıl bir ceza düzenlemesi yapılması gerektiği konusundaki önerilerini iletmişlerdi. Ama şapka imalatçılarının otoritesine başvurulmadı.

İkinci soru üretimde kullanılandan arta kalan kürkün kime ait olduğu *meselesi*nden çıkar. Yakın geçmişte bize, "Müşterek hukukta, sahibinin rızasıyla bir nesnenin denetiminin bir başkasına verildiği durumda, o kişinin hırsızlık suçu işlemiş olamayacağı... hatta fiziksel himayenin, mal sahibinin mala zorla el koymasına karşı zilyeti koruduğu"[33] hatırlatıldı. Kunduz postunun işlendiği ve üretimde kullanıldığı pek çok aşamada postun mülkiyeti tartışmalıydı ve Malzeme Aşırma Yasası, bu tartışmalı durumu post tüccarlarının ve şapka imalat ustalarının lehine çözmek için çıkarılmıştı. Zimmetine geçirmenin yirminci yüzyıldaki yasal anlamını, on sekizinci yüzyıl üretim ve temellük pratiğine uygulamak, hem bu tartışmanın hem de

32 John Styles, "Embezzlement, Industry and the Law in England, 1500-1800" Maxine Berg, Pat Hudson ve Michael Sonenscher (der), *Manufacture in Town and Country before the Factory* (Cambridge, 1983), s. 188 içinde.

33 Craig Becker, "Property in the Workplace: Labor, Capital and Crime in the Eighteenth Century British Woolen and Worsted Industry," *Virginia Law Review*, c. Ixix (1982), s. 1492.

benzerlerinin terimlerini anlaşılmaz hale getirmek demektir. "Bir malzemeden böyle istifade eden birinin elde ettiği şey yine bir şapkadır. Bütün ürettiği yine bir şapkadır. Ne kendisi ne de bir başkası şapka üzerinde bir 'mülkiyet hakkı' edinmiştir."[34]

Kimi zaman yönetmeliğin sadece bir kâğıt parçasından ibaret olduğu unutulmamalıdır. Dobson'un, bu yasanın "malzeme aşırmayı" ortadan kaldırdığını yazarken düştüğü hatanın kaynağı, bunu anlayamamasıydı. Aslında Malzeme Aşırma Yasası mahkemeye yapılan suç duyurularında ya da mahkûmiyette gözle görülür bir azalmaya yol açmamıştı; bununla birlikte, Profesör Style'ın da belirttiği üzere, gazeteler için daha fazla hikâye yayımlama fırsatı sağlamış olabilirdi. *London Evening Post* ve *General Adviser*, şapkacı kalfasından "çalıntı mal" alan Ann Edwards kovuşturmasını konu alan hikâyeler yayımladı.[35] Şapkacıları asmaya devam edildi. Yasadan bir sene sonra Southwarklı bir şapkacı, altın bir saat çalmaktan; Clerkenwell'den bir şapkacı, keten bezi çalmaktan asıldı. Malzeme aşırma, "Şapka İmalatçıları ve Satıcıları"[36] için ciddi bir problem olmaya devam etti. 1764'te Kraliyet Danışma Meclisi'ne verdikleri bir önergede "kumaş üzerinde yapılan dolandırıcılık ve haksızlık" ve "emek fiyatındaki büyük artıştan" ötürü ihracatın düştüğünü iddia ettiler. Bu arada emekçi şapkacılar daha örgütlü hale geldiler: 1768'de ustalarına karşı grev yaptılar; 1771'de derneklerini federasyon haline getirdiler ve 1772'de bir kongre oluşturdular. Ustalar, bu gelişmelere yeni bir yasa için yeniden dilekçe vererek karşılık verdiler: "Bu dilekçede imzası olanlar, malzemelerini zimmetine geçiren kalfalar ve bu malzemeleri satan ve satın alan tahsildarlar ve müşteriler tarafından her gün mağdur edilmektedir." 1777 tarihli Malzeme AşırmaYasası (17 George III, c. 56) bu dilekçe sonucunda çıkarıldı.[37] Yasa, malzeme aşırma için verilen cezayı ıslahevinde iki haftalık ağır çalışmadan üç aylık ağır çalışmaya çıkarttı.

---

34 L. S. Bevington, "Why I am an Expropriationist," *Liberty* (Mayıs 1894), s. 37.

35 C. R. Dobson, *Masters and Journeymen: A Prehistory of Industrial Relations, 1717-1800* (1980), s. 29.

36 The Ordinary's *Account*, 26 Mart 1750 ve 3 Ekim 1750.

37 Acts of The Privy Council, *Colonial Series*, 1745-1766, s. 637-8; *The Annual Register* (1768); *The Gentleman's Magazine* (1768); Berrow's Worcester Journal (August 1768); Sidney ve Beatrice Webb, *The History of Trade Unionism*, 2. Baskı (1902), s. 29-30; JHC, c. xxxvi, s. 118-19.

IV

Saat imalatçısının mücevherlerle donattığı, ayakkabı imalatçısının yere indirdiği, şapkacının ise terfi ettirdiği on sekizinci yüzyıl karakterini aslında bir terzi "yaratmıştı." Tüccarın biliminde, Prometheus'un da terzi olduğu ve "sanatıyla başkalaştırdığı insanın yeni bir ırk olarak ortaya çıktığı" düşünülür. Klasik hikâye bir hırsızlık hikâyesidir: Bütün yaratıklara meziyetler dağıtan Epimetheus, insanı gözden kaçırır. Prometheus onu çıplak bulur ve Epimetheus'un hatasını düzeltmek için Hephaestus'tan ve Athena'dan sanatı çalar. Hephaestus ve Athena, hırsızlığı yüzünden onu yargılarlar. Bu çalışmaya konu olan dönemde Tyburn'de dokuz terzinin hepsi hırsızlık suçundan idam edildi. Onların hikâyeleri, geleneksel temellüke dair bilinen bir temayı sürdürür. Ancak şöyle bir gelişme de vardı ki 1720-21 ve 1744-5 arasındaki iki militan dalgasında, diğer meslekler arasında ilk dernek kuranlar, terzilerdi.

Terzi John Wilkins, bir kadın elbisesi ve pantolon çalmaktan Ocak 1747'de asıldı. Newgate Papazı, John'un hiç arkadaşı ve parası olmadığı yönünde bir değerlendirme yaptı. Bu bakımdan John, terzilerin geneli içerisinde tipik bir örnekti. 1728'de bir jüri gözlemcisi "ölümün ve açlığın sefil simgelerine, terzi kalfalarına" atıfta bulunur. Endüstriyel patolojinin ilk öğrencisi olan Ramazzini, karakteristik bir terzinin "eciş bücüş, kambur ve topal" olduğunu yazar. Birçoğunun yıllarca mum ışığı karanlığında dikiş dikmekten neredeyse kör olduğunu da ekleyebilirdi, çünkü iş bulacağından emin olduğu tek dönem olan kış boyunca, iş günlerinin büyük bir kısmı, sabah 6'dan akşam 9'a dek karanlıkta geçiyordu. 1721 tarihli Dernek Yasası (7 George I, c. 13) neticesinde resmi işgününün bir saat azaltıldığı doğrudur. Yine de kraliyet ailesinin doğum, düğün ya da cenaze dönemleri, şehir elitlerinin yeni giysiler kuşandığı dönemler gibi işin "acele" yetişmesi gereken durumlarda fazla mesai yapmak çok yaygındı. Bunun dışında terzi yılda on beş ya da yirmi beş hafta işsizdi. Bu, soyluların kenti terk ettiği dönemdi, terzinin "salatalık gibi yatma zamanıydı" ve yaz başında başlardı. Covent Garden tacirleri, "İki salatalık bir peni, terzilerse iki katı" diye bağırırdı.[38]

Dernek Yasası, ücret oranlarını 25 Mart ile 24 Haziran arasındaki dönemde 2 şiline, diğer dönemlerde 1 şilin 8 peniye

38 Bernardino Ramazzini, *De Morbis Artificium: Diseases of Tradesmen*, 2. Baskı (1750); "B. E.," *Dictionary of the Canting Crew* (1700); William Hone, *Every Day Book* (1826-7), c. ii, s. 848.

sabitledi. Westminster ve Middlesex Kent Jüri Mahkemeleri'ne bu hususları düzeltme ve kıtlık ya da yüksek fiyat zamanlarında sorun çıkmasını önlemek için yeni düzenlemeler yapma yetkisi verilmişti. 1745'e gelindiğinde yarım yıllık standart, 2 şilin 7 ½ peniydi. Bu, 1737 ve 1744 tarihli doğrudan grev eylemiyle dayatılan bir standarttı. Sezon durgunluğu ve ustaların günün yalnızca bir kısmı için adam tutma alışkanlıklarından ötürü, bu ücretler dahi, yakınıldığı gibi, tek başına bir terzinin geçim parasının altında, aile babası bir terzinin geçim parasının ise çok daha altında kalıyordu. 1745 yılında *The Case of Journeymen Taylors and Journeymen Staymakers* bir bütçe yayımladı:

	£	şilin	peni
Kahvaltı, usta ödeneğinden fazla	0	0	½
Et, içecek ve akşam yemeği için ekmek	0	0	6
Akşamüstü iş tezgâhında bir bardak büyük bira	0	0	1 ½
Ekmek, peynir ve akşam yemeği için bira	0	0	3
Günlük gider	*0*	*0*	*11*
Pazar günü gideri	0	1	0
Diğer beş günün gideri	0	1	0
Bir haftalık kira	0	1	0
Bir haftalık temizlik masrafı	0	0	8
Bir haftalık tıraş masrafı	0	0	4
Haftalık gider	*0*	*8*	*6*

Bir önceki bölümde sunulan bütçeyle karşılaştırıldığında bu bütçe, olağanüstü bir bütçedir, zira bir önceki bölümde yer alan "emekçi adam ve ailesinin" harcamaları, burada sunulanın iki katından fazladır. Buradaki bütçede meyve sebze, kömür ve mum, giysi ve mutfak malzemesi, ilaç, okul ve doğum masrafları yoktur. Yine de bu bütçe, bir terzinin haftalık ortalama 9 şilinlik ücretiyle dengelenebilir. 1745'te kalfalar ailelerini geçindiremediklerinden şikâyetçi oldular.[39] Aldıkları ücret, kâğıt üzerinde bile bir "aile maaşı" etmiyordu. Ayrıca evde çalışan kalfalar, eşlerinin ve çocuklarının yardımına ihtiyaç duyarlardı.

Dernek Yasası'nın başka baskıcı hükümleri de vardı: Yalnızca, ücretlerin arttırılması ya da saatlerin azaltılması için dernek kuran terzilere değil, aynı zamanda bir ustanın ondan

39 F. W. Galton, *Select Documents Illustrating the History of Trade Unionism*, c.i, *The Tailoring Trade* (1896).

talep ettiği işi geri çeviren boştaki terzi kalfalarına da ıslahevinde iki aylık ağır çalışma cezası getiriyordu. 1745'te evden çalışan kalfalar, "bir ustanın isteği üzerine oradan bir köle gibi sürüklenerek çıkarılıp, ıslahevine gönderilmenin ya da askere yazılmak için baskı yapılmasının çok merhametsizce" olduğunu belirttiler. George Thomas, yoksul terzilerin kendi durumlarını ifade etmelerinden bir yıl sonra asılmıştı. Gallerli George, bir süreliğine askerlik yapmış bir adamdı ve bir çift ayakkabı çalmaktan asıldı.[40] Halka açık idamın pedagojisinde, onun ölümü, bir yıl önce "özgür doğmuş İngiliz" ruhuna ve halkın her kesimini temsil eden bir jüri olmadan tutuklamayı yasaklayan Magna Carta'nın 46. Maddesi'ne başvuran terzilere bir yanıt olmuştu.

1703 ile 1722 yılları arasında, Londra doğumlu olmayan dokuz terzinin sekizi Tyburn'de asıldı. Örneğin John Gardiner, yirmi iki yaşında Suffolklu bir terziydi. "Majestelerinin ölüm yasının yarattığı ortamdan bir fayda sağlarım umuduyla, iki üç ay evvel, kenti daha iyi tanıyan Mortished'le beraber Londra'ya geldi." Cheshireli bir terzi olan 36 yaşındaki Isaac Mortished, evli bir babaydı. Kalaycılar Derneği'ne zorla girerek 100 £ değerinde bono ve 40 şilin değerinde hamiline senet çaldılar. Her ikisi de 1738 yılında asıldı.[41] Ustalar, gündelik çalışan terzi işçilerin örgütlenmesini zayıflatmak için bu tür göçleri teşvik etmekteydi. Örgütlendikleri mekânlarda taş tahtaya çakmak taşıyla isimlerini yazdıkları için, örgütlerine çakmaktaşı cemiyeti de denilirdi. Bunu yapmayan binlerce tezgâhtar, tarım işçisi ve kadın ev işçisi için argo bir sözcük olan "hayvan dışkısı" tabiri kullanılırdı. 1764 tarihli ihtilafta, usta terziler, taşradan gelen 800, Fransa, Almanya ve Hollanda'dan gelen 230 terzi istihdam etti. Göçmenler kendileriyle beraber deneyimlerini de getirdiler.

Dublinli terzi Patrick Knowland, borçtan kaçmak amacıyla ailesiyle Londra'ya firar etti. Patrick, Londra'da Monmouth Caddesi'nde "eski giysiler" diye bağırarak satıcılık yaptı. Bit pazarında on altıncı yüzyıla özgü geniş pantolonların ticaretini yaptı. Whitechapel'de yıllık kira değeri 8 £ olan bir evi vardı. Oğluyla birlikte üç çarşaf, on beş peçete çaldı. Dublinli bir boyacı olan damadı ise, bir palto, korse ve jokey pantolonu

40 The Ordinary's *Account*, 1 Ağustos 1746 ve 21 Ocak 1747.
41 A.g.e., 18 Mart 1738.

çalarak, Monmouth Caddesi'ndeki ve bit pazarındaki alıcılara sattı. Üçü de idama mahkûm edildi. Knowland'in karısı ve kızı ise Newgate'e hapsedildi. Papaz, oğlunun görünüşünden etkilenmişti, onu adeta "giysilerinde gümüş biriktirmiş" şeklinde tasvir etmişti. Ayrıca onunla ilgili olarak: "İşini pek umursamıyordu; elde edebileceğini almak için sokaklara düştü" demişti. 1731 yılı, Dublin'deki mücadele sürecini noktalayan önemli bir yıldı. O yılın Aralık ayında, elli beş yaşındaki Knowland ve daha genç iki adam idam edildi.[42]

Dublinli terzi kalfaları, ücretliler olarak kazançlarını yükseltmeye yönelik kalıcı bir örgüt oluşturmak üzere bir araya gelen ilk İrlandalılardı. 1726 ile 1728 yılları arasındaki kötü hasat, 1720'lerin sonunda ciddi bir kıtlığa sebep oldu. Geçim krizi, yeniden üretimde de kriz yarattı. Bebekler anne babaları tarafından terk ediliyordu. Çocuklar öksüz kalıyordu. 1728'de İrlanda Parlamentosu, duruma, sokakta bulunan bebekleri koruma yasasıyla karşılık verdi. Terzi kalfalar, misafirhanede örgütlendiler. Örgütlerini "sendika" olarak adlandırmaktaydılar. St James gününü sokak alaylarıyla ve festivallerle kutlayarak, işsizlikten şikâyetçi oldular. 1730'da İrlanda Parlamentosu, terzileri gizliliğe ve pasifliğe mecbur bırakan ilk Dernek Yasası'nı çıkarttı.[43] Knowland ailesinin ve William Philips'in, kıtlıktan, işsizlikten ve politik baskıdan Londra'ya kaçtığı zamanlar, işte bu zamanlardı. Tecrübe, onları damgaladı.

Baba, anne, kız, oğul ve damat, boğazlarına kadar Londra'nın kayıt dışı giyim ekonomisine gömülmüşlerdi. Anneye ve kıza ne olduğunu bilmiyoruz. Yine de onlarınki her anlamda, bir aile işletmesiydi. İkisi de zamanlarını terzi çırağı olarak geçirdiler. Monmouth Caddesi'nde ve bit pazarında çalıştılar. Whitechapel'deki evleri alıcıların uğrak yeri olarak bilinirdi. 1725'teki banka krizinden itibaren, Dublin terzileri her yıl anma şiirleri yayımladılar:

> Pire kemirir bizi, inkâr edilemez bu.
> İşe alındığımızda biz de ustalarımızı kemiririz.
> Onlarsa geri kalan bütün dünyayı...

Kimi terzi ustaları "dünyayı" dolandırdıkları için asıldılar. William Philips de onlardan biriydi; Dublinliydi, gözü

42 A.g.e., 20 Aralık 1731.
43 Galton, a.g.e., s. 27-9.

pekti ve girişimciydi; bu yüzden 1728'de Newgate'ten kaçtı. Limehouse'da yedi ya da sekiz kişiyi işe aldı. 1735'te karayolu soygunculuğu yüzünden idam edildi. Bir diğeri ise Richard Hughes, Staffordshirelı 45 yaşında bir adamdı. Papaz, onun için "bu dünyanın nimetlerini ele geçirmek, temel prensibiydi" demişti. "Mesleğinde kendini geliştirmek için krediye ihtiyaç duydu." Kredi alabilmek için Güney Deniz Şirketi'nde hisseleri olduğunu beyan eden sahte bir mektup yazdı ve bu nedenle, "reklamcı terzilerin" ticaretini ve kalfalar derneğini dağıtmasından bir yıl sonra, Mayıs 1757'de asıldı. Üçüncüsü, terzi ustası numarası yaparak, kumaş satıcılarını ve manifaturacıları dolandıran Monmouthshirelı Thomas Jones'tu. Thomas, sahte paralarla kumaş alarak toptancıları dolandırdı.

Üretimin merkezinde "dükkân" yer almaktaydı. Müşterilerin ölçülerini almak için mükemmel donatılmış bir oda ayrılmıştı. Dönemin çok ayrıntılı, çok süslü modasının gerektirdiği, kumaş kesmek, dikiş dikmek, ilik açmak, dantel dikmek, süs işlemek, ütülemek ve son ince işleri yapmak için ise diğer odalar kullanılırdı. Henry Fielding'in anlattığına göre bu tip imalathanelerdeki kibirli ustalar, yalnızca ölçü almakla yetinirdi, bunun dışında ise kumaşı kesen ve işi bitiren kalfanın liderliğinde çalışan, ustalıkla makas kullanan işçilerin insafına kalırdı. "Dükkânda en iyi konumda çalışan oydu; en fazla kâr getiren mekân onun mekânıydı; yürüttüğü parça kumaşların yanında, genellikle haftada bir ginesi ve giysilerini prova etmeyi bekleyen beyefendilerin verdiği içki parası vardı."[44]

Kumaştan çalmak ne anlama gelir? Bu, asıl işi kumaş kesmek olan bir zanaatın "gizeminin" bir parçasıydı (terzi anlamına gelen İngilizce "tailor" kelimesi Fransızca "kesmek" demek olan "tailler"dan gelmektedir). El ve göz, atasözünün dediği gibi, insanı oluşturan bir gizemde birleşirler. Göz, dikildiğinde bir giysi oluşturacak parçaları tasarlar. Ondan sonra el ve makas, kumaşı gerektiği kadar çok parçaya ayırmalıdır. Kumaş satıcısının kumaş topu en az ziyanla kesilmeliydi. İşin püf noktası, gömlek kolunun, kol ağzının ve yakanın tek bir parçadan kesilmesiydi. Kumaştan arta kalan ince şeritler, lahana-benzeri toplar gibi yuvarlanarak iş tezgâhının altına yerleştirilirdi. Bu yüzden de çalıntı kumaşlar, "lahana" olarak adlandırılırdı

44 Campbell, a.g.e., s. 190-194; Henry Fielding, *A Journey from this World to the Next* (1742).

(ve adlandırılır). 1725 tarihli bir sözlük şöyle bir açıklama yapıyordu:

> Çaldıkları kumaşa, lahana denirdi; bu kumaştan çoğunlukla kendilerine jokey pantolonu ve yelek, küçük çocuk ya da yeni doğan erkek çocuk için tulum ve en azından kadın ayakkabılarına kumaş ve kasabadaki bayanların yarısına yetecek kadar ipek (özellikle kadın terziler ve kolsuz manto imalatçıları için) çıkarırlardı.[45]

Jack Sheppard'ın, bir terzi ustasının zenginliğini, çalıntı kumaş (lahana) biçiminde muhafaza ettiğini varsaydığını hatırlayalım. Aşağıdaki ifadede daha açık bir değerlendirme vardır: "Exeter Sokağı'ndaki bir terzinin kızıl saçlı kızı, eski bir hırsız olan babasından, toplamda on beş şilin değerinde çok sayıda parça kumaş çalmış ve parayı lotaryada bahse koymuştur." Terzilerin kumaştan çaldıkları parça, zanaatkârın geliriyle eşanlamlı hale gelmişti:

> Aman Tanrım, işsiz kalmış bir terzi,
> Lahana kıt, cebi delikken
> Cuckoldy Sokak'taki birahanede
> İyi kalite likörün müptelası oldu
> Şimdi bir pire kaşındırıyor onu
> Burasında bir tırnak izi, orasında bir sancı
> Salatalık salatalık diye bağırıyor.[46]

1778 gibi geç bir tarihte bile bir oyun yazarı, çalıntı kumaş anlamına gelen lahana sözcüğünü çoğunluğun anlayabileceği bir küfür ve nara olarak kullanmıştı:

> İş tezgâhı yürüyor! İğneler ayak ayak üstüne atıp dans ediyor!
> İpler birbirine dolanıyor! Ah, lahana, salatalıklar!
> La-ha-na-Ah!

İş ortamındaki geleneksel temellük biçimini ifade eden pek çok kelime içerisinde, Samuel Johnson'ın "güvenilir" sözlüğünde yer alan tek kelime, "lahana'dır. (1755) Johnson, bunu, terzilerin ince kumaş şeridi ve yaması gibi bilinen anlamının yanı sıra, çalmak anlamına gelen genel bir terim olarak da değerlendirir ve kelimenin kökeninin, işçilerin, toprağı kazıp lahana çıkarmak için ortak arazilere gizlice girme geleneğine

45 "B. E.," a.g.e., Anonim, *A New Canting Dicitonary* (1725).
46 Thomas D'urfey, *Songs Compleat*, c. vi, s. 292.

dayandığını düşünür. Tyburn'de asılanlar arasından sadece bir kişi Londra doğumluydu. 1727'deki bir hırsızlık yüzünden asıldığında otuz yaşındaydı. Onun da adı Samuel Johnson'dı ve Lahana Johnson diye bilinirdi.

Terzi kalfaları d*ava*sında (1745) tek bir cümle dışında, 1721 ve 1745 yılları arasında terzilerin sendika mücadelelerinden geriye kalan kanıtlarda, kumaş çalındığına dair bir referans yoktur. Hatta bu istisna cümlede bile kullanılan sözcük çalıntı kumaş (lahana) değil, ek gelir sözcüğüdür. "Zavallı çalışkan terzi kalfaları, sabah altıdan akşam sekize kadar tahta sandalye üzerinde iki misli fazla oturmaya mahkûmdu. Maaşlarından başka bir kazançları ya da bir ek gelirleri yoktu." Hiç kuşkusuz bunun bir nedeni de kalfaların suçu üstlenmekten kaçınmak istemeleriydi. 1745'te "Aralarından hiçbirinin, modernliğin bu muhteşem şehrinde ve bu şehir hakkında çokça şikâyet edilen sokak hırsızlığıyla ya da diğer düzensizliklerle suçlandıkları iddia edilemez"[47] diye yazmışlardı. Yoksul olsalar da, asılan terzilerin, ya parça başına ücret alan terzi işçisi ya da ikinci usta olmaları gerçeğe uygunmuş gibi görünmektedir. En azından sendika broşürlerinde ya da basılı parlamento tartışmalarında, üzerinden atlanan bir diğer neden ise şudur: Nasıl ki emek sürecinin doğasında nakit ücret yoksa ve ustaya, insana ve yagıca aitse, çalıntı kumaş da bizzat emek sürecinin parçasıdır, adeta makasla kumaş arasındaki bir meseledir. Kumaştan parça çalmak, gündelikle çalışan terzilerle parça başına ücret alan terzileri ayırt etme aracı olmuş olabilir.

Kumaştan parça çalmak, bir atık ekonomisi yarattı. Kâğıt üretim endüstrisi, kumaş artıklarına ve atıklara dayalıydı. Atık toplayanlar, önemli ama adı kötüye çıkmış bir işle meşguldü. Atık giysiler Monmouth Caddesi'nde ve bit pazarında toplanırdı ve kadınlara az da olsa kendi geçimlerini sağlamalarına yardımcı olacak kadar bir kazanç getiriyordu. Bu sayede bir kadın terzi (Sheppard'ın arkadaşı Kate Keys) ya da Bayan Knowland gibi bir alıcı, pek çok küçük yardımı bir nafakaya dönüştürürdü. Diğer yandan on sekizinci yüzyılda İngiltere'de "en militan ve etkili sendikaya üye olan" gündelikçi terziler, kendilerini kadınlar, taşralılar ve hazır "Askeri Giysi" pazarında parça başına çalışan tezgâhtarlardan ayrı tutardı. Samuel Foote'nin *The Tailors: A Tragedy for Warm Weather* adlı oyunundan edindiği-

47 *The Case of Journeymen Taylors* (1745), yeni baskısı, Galton, a.g.e., s. 33.

miz bilgilere göre, gündelikçi terziler, Tyburn'de idam edilmeyi utanç verici bir ölüm olarak değerlendirmekteydi. Diğer zanaatlarla karşılaştırıldığında ve kendi sayılarına oranla çok az sayıda terzi üç ayaklı darağacında sallanmıştır.

Gündelikçi ve parça başına ücret alan terziler arasındaki bölünmeyi aşırı vurgulamaya gerek yoktur.

> Çok iyi bilinirdi ki bu ölümcül kavgadan evvel
> Gündelikçi ve parçacı terziler, dosttular birbirlerine.
> Beraber çalışırlar, beraber içerlerdi;
> Bundan ötürü her şeylerini bilirlerdi; adlarını, meskenlerini,
> Hatta sürekli takıldıkları genelevi ve diğer her şeyi.

Parça kumaş çalmak, geleneksel bir temellük biçimi olmaya devam etti ve 1810'da bir terzi "bütün iş tezgâh haklarına ve zanaatın özel haklarına" değindiğinde, muhtemelen parça kumaş çalmak da bunlara dâhildi.

V

Üst sınıfın lüksünü ve zarafetini temin etmek, hizmetçilere aitti. Hizmetçiler, çikolata ve rozbif servisi yaparlardı. Perukları pudralarlardı. Şöminelere yakacak koyar, bahçeleri kazar, ipek giysileri ütüler, kır ve şehir gezileri organize ederlerdi. Tozu kiri, görüş alanı dışına süpürürlerdi. Üst sınıfa hizmet, metropoldeki en yaygın işlerden biriydi. Bu, hem manifaktür hem de ev içi üretim sistemiyle benzerlikleri olan bir işti. Bu üretim sistemlerinde olduğu gibi, hizmetçilikte de işbölümü çok gelişmişti: Baş uşaklar, üniformalı uşaklar, posta arabası sürücüleri, şoförler, hizmetçiler, çamaşırcı kadınlar, bulaşıkçılar, erkek oda hizmetçileri ve garsonlar, üst sınıf yaşam tarzını üretmek için bir araya gelmişlerdi. İşleri, resmi olmayan bir hiyerarşi tarafından yakinen denetlenmekteydi. Bu da, hiçbir hizmetçinin amirinin gözlerinden ve kulaklarından çok uzakta olmaması anlamına geliyordu. İşçinin ailesi çalışma alanında olmazdı, işverenler bekâr insanları tercih ederlerdi. Profesör Malcolmson, 1730 ile 1744 arasında Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanan altmış bir sanığın bebeğini öldürmeyi denemiş olduğunu, bunların otuz beşinin kadın hizmetçi olduğunu ortaya koymuştur. Hizmetçilere getirilen hamilelik yasağı bu rakamı açıklamaktadır.[48]

48 R. W. Malcolmson, "Infanticide in the Eighteenth Century," J. S. Cockburn (editör), *Crime in England, 1550-1800* (Princeton, 1977), s. 202.

Diğer yandan hizmetçilik, ev içi üretim sisteminin bazı özelliklerini paylaşmaktaydı. Pazarlara, su çekmeye, komşulara, mağaza sahiplerine ve tüccarlara çokça gidiş geliş söz konusuydu. Tyburnografi, işverenler ile hizmetçiler arasındaki ilişkinin, disiplini zorunlu kılmak için neredeyse her yıl "örneklere" ihtiyaç duyduğunu gösterir. 1703 ile 1722 arasında asılan altmış üç hizmetçiden yirmi ikisinin, efendilerini soydukları için bu cezaya çarptırıldığını biliyoruz. Harrington Kontu, Peder Bay Gibbons, Sör Simon Stuart, Linsey Markisi, Bay Nicholas Fenwick, Sör John Smith, Leicester Kontu ve Torrington Dükü hizmetçilerini darağacına göndermiştir.[49] Bu hizmetçiler Lincolnshire'dan, Gloucestershire'den, Cambridgeshire'dan, Yorkshire'dan, Shropshire'dan, Nijerya'dan, Aberdeen'den, Derbyshire'dan, Paris'ten, Dublin'den ve Whiltshire'dan gelmişlerdi. Mendiller, atlar, gümüş kaşıklar, kemer tokaları, giysiler, çikolata kapları, bir tıraş kutusu, saatler ve bir pencere camı çalmışlardı. Şimdi bir örneği inceleyelim.

Kurban, üçüncü Harrington Kontu olarak bilinen Peter Shambles'dı. İrlandalı "vahşi kazlar"[50] saldırısında Fontenoy'de aldığı bir yara yüzünden yürüyüşünde aksaklık olduğu için bu lakapla biliniyordu. Yaptığı askerlik hizmeti dolayısıyla, İrlanda Teğmen Lortluğu göreviyle (1747-51) ödüllendirilmişti. Bu görev, Shambles'ın intikam almasına olanak tanıdı: İdare tarzı; ihmal, görevini kötüye kullanma ve zimmete geçirmeyle ayırt ediliyordu. Charles Fitzroy'un kızı Caroline ile evlendi. Mahkeme güzeli Caroline, Newgate'i ziyaret ederek, 1750'de, asılmadan önce, "yol kesen beyefendi" James Maclean'ı da teselli etmiş, kendini avutmuştu.

John Weskett ise iki suç ortağıyla hırsızlık yapmıştı: Biri, daha evvel, Henry Montague Beyefendi'nin özel odalarını soyan üniformalı hizmetçi Bradley'di. Diğeri ise eskiden Ratcliff Caddesi'nde peynir tüccarı olup iflas eden ve Holborn New Turnstile'da bir mumcu dükkânı işleten Cooper'dı. Weskett,

49 The Ordinary's *Account*, 17 Mart 1710, 31 Ocak 1713, 24 Eylül 1722, 12 Eylül 1726, 22 Mart 1727, 23 Aralık 1730, 26 Temmuz 1731, 3 Mart 1737, 22 Aralık 1738, 18 Ocak 1739, 13 Şubat 1740, 14 Eylül 1741, 24 Aralık 1744, 13 Temmuz 1752, 16 Nisan 1753, 31 Aralık 1734, 7 Haziran 1745, 17 Mart 1755 ve 16 Mayıs 1770.

50 Vahşi Kazlar (Wild Geese) terimi, İrlanda tarihinde 16., 17. ve 18. yüzyıllarda Kıta Avrupası ülkelerinde paralı asker olarak hizmet etmek için orduyu bırakan İrlandalı askerler için kullanılmaktadır (ç.n.).

kâhyadan Lordunun çekmecesindeki kıymetli şeylerin neler olduğunu öğrendi: Bir pergel. O dönem, bu meslek erbaplarının, "bu insanların, geleneğin zorbalığı altında *ek ödeme* adı altında ayrılırken onlardan zorla almış olduklarını gelip geri aldıkları" gündü.[51]

Weskett, Bradley ve Cooper "şanslarını" deneyerek, Lord Harrington'ın birkaç bin poundunu çaldılar. Mahkeme sulh yargıcı John Fielding ve onun ülke çapındaki yardakçıları, sabık hizmetçileri yakalamak için tam iki sene harcadılar. Lordun Londra yazmanından, Liverpoollu bir tüccara, ondan Chester Fuarı'nda Kuzey İrlandalı bir keten kumaş üreticisinin eline geçen bir banknotun izini sürerek; hırsızların hangi kılıkta gezdiklerini ve hangi takma isimleri kullandıklarını araştırarak (keten kumaş üreticisi, banknotu aldığı ince suratlı, çiçek bozuğu adamla ilgili olarak "bir beyefendi gibi giyinmişti; ama sıradan bir sohbette kendini belli etti" demişti) ve Weskett'in evlilik vaadiyle ayarttığı "Londralı bir kadının" ihaneti sayesinde onları yakalamayı başardılar. Bradley, "Wapping'de denizci kılığında" yakalandı ve on dört yıl sürgüne mahkûm oldu ve mahkemede kralın safında yer alarak suç ortağı Weskett aleyhine ifade verdi. Weskett, "şapkasında beyaz bir kurdele" ile idam edildi.[52]

Weskett ise Ocak 1765'te hizmetçilere ek gelir ve bahşiş verilmemesine karşı çıkan bir kavganın ortasında yakalandı ve asıldı. Bu gelir türlerinin anlamını açıklığa kavuşturmalıyız. Yasaya göre "ek gelir," miras haricinde bir yolla edinilen mal varlığı anlamına gelmekteydi. Açıkçası, ek gelirin pek çok yasal anlamı vardı; "geleneğin zorbalığı" altında ise çok fazla anlama sahipti. Bu anlamların büyük çoğunluğu, memuriyet görevinden kaynaklanan nakdî gelire dayanırdı. Johnstone'un Chrysal adlı kitabında bir kontese belediye görevi ile ilgili şunlar anlatılmaktadır: "Maaş! Maaş hiçbir şey ifade etmemektedir, önemli olan maaş dışındaki gelirler! Mevzu maaş dışı gelirdir! Sizce hiçbir yere maaşla değer biçilmiş midir?" Pepys ya da Walpole gibi idareciler, görevlerinin sağladığı ek gelirlerden

51 A.g.e., 9 Ocak 1765; *The Gentleman's Magazine*, Ocak 1765.

52 Peter Shambles hizmetçilerini cezalandırmak için darağacını kullanmaya devam etti: Lordu'nun arabacısı John James, işinden olup, annesinden aldığı haftalık 8 şilinle geçinemeyince hırsızlık yapmaya başladı ve Weskett'ın asılmasından beş yıl sonra, 1770'te Sevgililer Günü'nde asıldı. The Ordinary's *Account*, 14 Şubat 1770

kendilerine büyük servetler topladılar. Benzer şekilde Gümrük, Hazine, Donanma ve Ordu da idarecilerine, ek gelir adı altında tomar tomar sermaye sağladı. Hizmetçiler, ek gelirle diğer gelirler arasında ayrım yapmışlardı. Smollett, *Humphrey Clinker*'de şöyle der:

> John Thomas sağlıklı olmasına sağlıklıydı, ama huysuzdu. Toprak sahibi, eski bir paltoyu fakir bir adama verdi. John ise bunun, ek gelirinin kendisinden çalınması anlamına geldiğini söyledi. Anlaşmada bahşiş almak yok, dedim. O da, şüphesiz ki ek gelir ile bahşiş arasında fark vardır, dedi.

İki çeşit bahşiş vardı ve her ikisi de ev hizmetçilerine özgüydü. Bahşişler para ya da mal olabilirdi. İngiltere'yi ziyaret eden bir İsviçreli, "eğer rütbeli biriyle yemeğe çıktıysan, ayrılırken, beş ya da altı uşağın her birine bozuk para vermelisin; aksi takdirde bir dahaki sefere aşağılayıcı bir muameleyle karşılaşırsın"[53] diyerek durumu açıklamıştı. Bahşişler, ev sahibinin saltanatına ve misafirlerinin cömertliğine bağlı olarak çok tatmin edici olabilmekteydi. Lord Mordington'un aşçısının saatini çalmaktan asılan ve bir beyefendinin uşağı, genelev işletmecisi ve aktör olan Piggot Horton, yılda 4 £ getiren bir yerden, iki yılda 100 £'den fazla bahşiş toplayabildiğini söylemiştir.[54] Bunun haricinde bahşişler, para dışı bir gelir kaynağı olarak bilinirdi ve hizmetçiler belli görevler karşılığında bahşiş alırdı. Bu nedenle kâhya, âdet olduğu üzere eski şişeleri, kırık dökükleri kabul ederdi. Aşçı, efendisinin tabağına konulamayacak parçaları, örneğin pişirildiği sırada etten damlayan yağı, et suyunu ve kemiği kendine saklardı. Bulaşıkçı, yakıtı ve küçük kömürleri alırdı. Arabacı, at arabasının kırık ya da yıpranmış parçalarını alırdı. 1677'de *The Complete Servant Maid*, "Bahşiş olsun diye mutfak malzemelerine göz koymak yerine daha fazla ücret talep edin" tavsiyesinde bulunmaktaydı. Bahşişler, beklenmeyen bir bağış olmak yerine beklenen bir hak olmuştu. Ev idaresi, görevlerin ve bahşişlerin başarılı bir pazarlığı demekti. Arbuthnot başıboş bir ev idaresinde neler olabileceğini şöyle açıklamıştır:

> Senin hizmetkâr aşçın, kasabınla, tavukçunla, balıkçınla işbirliği içinde; kâhyan likörünü çalar, biranı yapan adam do-

53 Cesar da Saussure, *A Foreign View of England in the Reigns of George I and George II* (1752-1730), çev. Muyden (1902), s. 194.

54 The Ordinary's *Account*, a.g.e., s. 194.

> muzlara yedirilecek mutfak artıklarını satar; fırıncın hem ağırlıkta hem de sayıda sahtekârlık yapar; sütçü kadın ve çocuk bakıcısı hizmetçin bile aynı şeyi yapar; terzin ince kumaş şeritleri araklamak yerine bütün kumaşı araklar...[55]

On sekizinci yüzyılın ortalarında bu tür gelirlerin, Jean Hecht'in tabiriyle "eski bir bağış biçiminden" düzenli bir ücret biçimine dönüşmesi, bir krize girdi. 1757'de "İrlanda Beyefendileri" bahşiş vermeyi engellemek için bir sözleşme yaptılar. Sonraki birkaç sene içerisinde, Jonas Hanway'in *On His Customs of Vails-Giving in England* (1760) eserinde de yazdığı gibi, uygulamayla mücadele etmek için birçok ilçe derneği kuruldu. "Uşak Thomas Trueman," düşünce ve önerilerini benzer başlıklı bir çalışmada ifade etti. Bu metinler, bahşişlerin işyerinde aşağılamaya yol açtığını ileri sürdüler. "Temeli cömertlikte yatsa da, üst yapısı, görevin kötüye kullanılmasıdır." Hanway, bahşiş uygulamasının, hediye verme biçiminde bir cömertlik gibi başladığını; ancak evrensel bir alışkanlığa dönüştüğü için, bir hak ve ücret tamamlayıcısı olarak kabul edildiğini yazmıştır. Gelirlerindeki düşüşün bedeline karşılık gelecek şekilde, işverenlerine misilleme yaptılar. 1761'de uşaklar, uygulamalarını afişe eden beyefendilere saldırdılar; camları kırdılar, tuğla parçaları fırlattılar, Lord Cornwallis'i tehdit etiler. 1764'te bahşiş vermek istemeyen işverenlerin giysilerine kezzap fırlattılar. Daha sonra aynı sene, Ranelagh Bahçesi'nde aynı konu yüzünden kavga ve isyanlar çıktı.[56]

Hizmetçilerin işe alınmasında katı bir disipline başvuruldu. Bu, aynı zamanda bir *polis* meselesiydi. 1749'da Fielding kardeşler, Genel Kayıt Ofisi kurdular. Burada işverenler müstakbel hizmetçileri sorguya çeker ve karakter referanslarını incelerlerdi. Henry ve John Fielding'in emrinde, *Public Advertizer* adlı bir polis birimi vardı ve hizmetçi emek pazarıyla ilgili bilgi sağlıyordu. Ofisler ve gazeteler, sadece Londra emek pazarını örgütlemek değil (Marine Cemiyeti, Kız Yetimler Yurdu, Yoksullar Evi), aynı zamanda suçu ortaya çıkarma ve çalıntı malları geri almaya yardımcı olmak gibi daha geniş çaplı

55 Cesar de Saussure, a.g.e., s.194.

56 Anonim, The *Life and Times of Sir Thomas Deveil* (1748), s. 60-61; *The Annual Register*, 1. Bölüm (1761); Jean Hecht, *The Domestic Servant Class in the Eighteenth Century England* (1956), s. 157-67; E. S. Turner, *What the Butler Saw: Two Hundred and Fifty Years of the Servant Problem* (1962), s. 47-55; *The London Magazine*, Mayıs 1764.

bir girişimin parçasıydı. Hem *Public Advertizer* hem de Genel Kayıt Ofisi, sistematik olarak, çalıntı mal ve şüpheli suç failleriyle ilgili bilgi toplamaktaydı.[57] Bunun dışında hizmetçi emek pazarı, bilhassa Londra'da, işverenlerin kontrol edemediği bir dedikodu konusuydu. İşle ilgili bilgi ağı, merdiven altlarında kurulmuştu. 1744'te her şeye burnunu sokan bir gözlemci "hizmetçilerimiz ve uşaklarımızın entrikaları"nı; ücretlerini 30 şilinden yıllık altı, yedi ve sekiz pounda yükseltmek için birlikte nasıl komplo hazırladıklarını, ülkedeki hizmetçi kızların hizmetçi fahişeler komitesi tarafından nasıl önerildiklerini, "baharatçı ya da mumcu kadınların ya da diğer eski ajanların.... Madam Benbenci'ye dönüşüp, bahşişler ya da yüksek ücretler dışında başka hiçbir şey düşünmediklerini"[58] anlatıyordu.

1703 ile 1722 yılları arasında Tyburn'de asılan 65 hizmetçiden 20'si kadındı. Bu oran, hizmetçiliği, darağaçlarında temsil edilen diğer tüm mesleklerden ayırmaktadır. Hampshirelı Alice Gray asılana kadar hemşirelik, çamaşırcılık ve "askeri giysi konfeksiyonu"nda işçilik yaptı. Lancashirelı Janas Walton, bir dükkândan 16 yarda kumaş çaldığı için asılmış; asılmadan önce, on beş yıl Londra'da hizmetçi olarak çalışmıştı. Worchestershirelı bir hizmetçi olan Mary Taylor, bir adamın 12 Portekiz altınını ve takma dişlerini çaldığı Whitefriars'de karıştığı bir sokak kavgası yüzünden idam edildi. Durham doğumlu, Hogarth'ın yaptığı portreyle üne kavuşturduğu Londralı bir hizmetçi ve çamaşırcı olan Sarah Malcolm, işlediği cinayet yüzünden asıldı. Oxfordshirelı 67 yaşında bir kadın olan Susannah Broom, bit pazarında elbise satan biriyle evlendi. İşlerinin durgun dönemlerinde meziyetlerini sokakta göstermişti. Kocasını öldürmekten asıldı. Yorkshireli bir hizmetçi olan Eleanor Mumpman, evini kaybetmesinin ardından ev soyguncuğuna başladı. Bir denizcinin karısı olan ve hizmetçilik yapan Elizabeth Fox, işsiz bir haydutla beraber soygun yapardı. "Sokakta yürür ve soygun yapar, eline geçen her şeyi çalardı, şehirdeki en rezil yaratıklardan ve namlı yankesicilerden biriydi." Yetim,

57 John Fielding, *Some Paper Cautious to the Merchants, Tradesmen, and Shopkeepers of the Cities of London and Westminister* (1776); R. Leslie-Melville, *The Life and Work of Sir John Fielding* (1934); John Fielding, *Plan for Preventing Robberies Within 20 Miles of London* (1755); John Fielding, *Extracts From Such of The Penal Laws as Particularly relate to the Peace and Good Order of this Metropolis* (1761); *The Public Advertizer* (1763).

58 Anonim, *A Trip from St James's to the Royal Exchange* (1744).

çamaşırcı, fahişe ve hizmetçi Ann Gywn, "insanlığın döktükleri, saçtıklarıyla ve çalınmış eşyalarıyla" geçimini sağlardı. Hizmetçi ve Kara Delikanlılar Sokak Çetesi'nin üyesi Margaret Greenway bir şapka çaldığı için asıldı. Çamaşır yürüttüğü için asılan Elizabeth Stevens, "yıkama ve ağartma"ya giderdi.[59]

Ek gelirden ve bahşişten başka, on sekizinci yüzyılda Londra'da çalışan hizmetçiler kılık kıyafet verilmesi için de mücadele etti. Bu, uşak elbisesinin bir parçası ya da "önlük" olabilirdi. Kılık kıyafetin hem hizmet bedeli olarak ödenmesi hem de sokak pazarlarında alınıp satılması, üzerindeki işleme tekniklerini de etkilemiştir: "Pahalı materyalin yeniden üretim için daha kolayca sökülebilmesi için mümkün olduğunca az dikiş kullanılırdı."[60] Pek çok insan için giyim, birikmiş zenginliği temsil etmekteydi: Giyim döngüsü para döngüsüyle kesişebilirdi. *Ulusların Zenginliği*'nde Adam Smith bundan söz etmiştir: "Başkasının ona verdiği eski kıyafetleri o, ona daha çok yakışacak daha eski kıyafetlerle ya da kalacak yerle, ya da yiyecekle veyahut duruma göre yiyecek, giysi ya da konaklama satın alabileceği parayla değiş tokuş eder." Daha az soyut ifade edilen benzer görüşler, Newgate'in mahkûm hücresinin duvarlarına John Tarlton tarafından tebeşirle yazılmıştı. Tarlton şair olmasının yanı sıra, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin Duruşma Salonunun yeniden inşasında çalışmış işsiz bir tuğla örücüsüydü.

> Kahrolası Yoksulluk! Neden düşmezsin ki yakamdan?
> Bilirsin, faydası dokunacak yarım penim bile olmadı benim
> Ne gömleğim, ayakkabım ne de çorabım.
> Çünkü rehine verdim elbiselerimi,
> Sırtımda bir Paltom bile olmadı ki
> Tanrı lütfü, hepi topu bir şapka.
> Hem gündüz, hem gece işler bu kural
> Mecbur bırakılmışım ben,
> Tereyağlı çörek yerine, kurumuş ekmek kırıntısı yemeye.[61]

Zenginlik ve modanın göstergesi olan giysiler, on sekizinci yüzyılda para da dâhil olmak üzere diğer tüm malzemelerden daha geniş ve yaygın bir döngüye sahiptir. Hapse yollayan

59 The Ordinary's *Account*, 2 Mayıs 1707, 19 Eylül 1712, 20 Mayıs 1728, 5 Mart 1733, 21 Aralık 1739, 24 Kasım 1740, 18 Mart 1740, 7 Kasım 1744 ve 10 Mart 1735.

60 Anne Buck, *Dress in the Eighteenth Century England* (1979), s.160.

61 *The Wealth Of Nations* (1776) I, ii; The Ordinary's *Account*, 24 Mayıs 1736.

mahkeme celselerine ait bir yığın iddianame sayfasını şöyle bir çevirip göz atmak da bunu doğrulayacaktır. Nitekim Middlesex duruşmalarının Nisan ayı celselerinde zimmete geçirilen mallar şöyle sıralanıyordu: İpek bir gecelik, 7 galon vişneli bira, bir palto, bir yelek, deri dizlikler, dantel bir önlük, iki lepiska çarşaf, bir çift düğme, bir gümüş kaşık, bir dokuma palto, bir keten çarşaf, patiskadan bir başlık, 10 libre rozbif, 1 ½ libre koyun eti, şam işi masa örtüsü, bir kâğıt topu, üç pint bira, üç muflonlu iç etek, bir çift terlik, üç keten bezinden pelerin, beş Felemenk kepi, altı bükme yünden çorap, bir bakır tencere, altı pirinç halka, bir gümüş saat- ve tüm bunlar, malların yalnızca bir kısmıydı.[62] Giyimden ve kumaştan düzenli gelir elde edenler, giysinin, barınmaya, yiyeceğe ya da paraya çevrilebildiği toplumsal ağa ilişkin bir bilgiye sahip olmak zorundaydı. Henry Fielding, "Bayanların idare ettiği yerlerde sırlar vardır ve sırların olduğu yerlerde de bahşişler... Bir keresinde her ay giysilerini bağışlayan bir bayanla yaşamıştım" diye yazar.

Bir şarkı, gelenek ve yasa arasındaki titiz ayrımlara karşı bizi uyarır; şarkının kökeni, İngiliz komünizminin eski melodilerine dayanmaktadır. Şarkıyı söyleyen bir hizmetçidir.

> Bütün odalarımı temizledim, her birini, tek tek
> Bütün odalarımı temizledim, tek tek.
> Bütün odaları temizledim, paspasla, fırçayla, çalı süpürgesiyle
> Sabunu ve tatlı parfümleri...çaldım, çaldım onları.
>
> Holborn Tepesi'ne doğru yola çıktım bir at arabasında, bir at arabasında.
> Holborn Tepesi'ne doğru yola çıktım, bir at arabasında.
> Holborn Tepesi'ne doğru yola çıktım, içtim St Giles'te doyasıya.
> Ve Tyburn'de yazdım vasiyetnamemi, bir at arabasında, bir at arabasında.

Bu yarım penilik balad, Gainsborough ya da Reynolds'un, akademik bir tarzda betimledikleri tertemiz iç dünyanın nasıl ve kime olduğunu açıklar. Burada bahşiş ve ek ödeme arasında titizlikle yapılmış bir ayrım yoktur. Londra'nın kötü kokusundan koruyan sabunlar ve tatlı parfümler çalınmıştır. Biz de üç kez "kimin odaları?" sorusuna verilen yanıta dikkat çekelim. Hırsızlık ve özel mülkiyet, madalyonun iki yüzü haline gelmişti. Şarkıdaki ironik ahlak, (onu kaydeden) Francis

62 MRO, "Gaol Delivery Roll," 16 Nisan 1740" MJ/GSR 2735.

Place için olduğu kadar şarkıyı duyan herkes için de çok açıktı ve bu, 1790'larda Cumhuriyetçiler ve Eşitlikçilerin "hırsızlığı ve sarhoşluğu öven baladları" neden büyük bir çaba göstererek cezalandırdıklarını açıklamaktadır. Acı bir ironi taşıyan yanıt, elli yıl öncesinden gelmiştir:

> Ama mülkiyet hakkı, Tanrı Kraliçe'yi Korusun
> Her sınıfa tanınmalı, Tanrı Kraliçe'yi Korusun
> Ve darbımeselin dediği gibi,
> Kimileri de, müşterek hukukun kudretiyle,
> Bu ayıbı yok etmeye ant içmişti, Tanrı Kraliçe'yi Korusun.

Daha eskiye gidersek, bu satırların ardında, mülk sahipleri, hukukçular, rahipler ve süvariler aleyhindeki on bir kıtalık İngiliz Devrimi'nin "Kazıcı Şarkısı"nı keşfedebiliriz:

> Siz soylu kazıcılar hepiniz
> Ayağa kalkın, ayağa kalkın, ayağa kalkın şimdi
> İşlemek için çorak toprağı
> Bakışları altında soylu atların
> Kazmanızı küçümsüyorlar
> Ve namusunu insanların
> Siz soylu kazıcılar hepiniz
> Ayağa kalkın, ayağa kalkın, ayağa kalkın şimdi

Bölüm 8
İpek Fark Yaratır

Onların yasaları d a kılık kıyafetleri de
Durmadan değişirdi.
Zamanında takdir edilen,
Altı ayda, bir suça dönüşürdü.
Bernard Mandeville, *The Fable of The Bees* (1714)

İrlanda'da çöpe atılan yün kumaştan kırpılmış incecik şeritlerden
Fransa'da güzel bir duvar kilimi yaratılamaz mı?
George Berkeley, *The Querist* (1735)

I

Şayet on yedinci yüzyıl "Yün Çağı," on dokuzuncu yüzyıl "Pamuk Çağı" olduysa, on sekizinci yüzyıl da "İpek Çağı" oldu. İpek, sınıf gücünün ve sınıf hâkimiyetinin kumaşıydı. Gainsborough, insanları en çok ipeğin şatafatı içinde portrelemişti. Ressamın bakış açısı bize, elleriyle kumaşa dokunan, kumaşı okşayan ve dudakları sanki "Onların sahip olamadığına ben sahibim" diyen bu insanlara bakmamızı buyurur. Tek bir elbisenin yalnızca malzemesi bile 50 £ edebiliyordu.

Tüketici ile üretici arasında bir karşılaştırma yapabiliriz. Tüketiciler, yolunu şaşıran gözleri tutsak etmek için kol manşetleri, fırfırlar ve fiyonklarla bezeli ipek çağlayanıyla süslen-

miş, St James Parkı'nda aheste aheste dolaşan hanımefendilerdi. Ya da uzun çoraplar, yelekler, sırmalı kumaştan ceketler ve ipek dizlikler giyerek bir lord edasıyla selamlaşan ve sanki savaş emri verecekmiş veya idam fermanı imzalayacakmış gibi bekleşen beyefendilerdi. Üretici ise nadiren görülürdü, onun gözde canlandırılması gerekirdi: Londra'nın diğer yakasında, Spitalfields ve Benthnal Green'in dar sokaklarındaki yüzlerce çatı katı ve tavan arasında bobin saran, ip büken, kumaş boyayan, dokuyan, çizim, kesim, tasarım yapan, dikiş diken on binlerce erkek, kadın ve çocuk. Bu insanlar, Taç ve Mekik, Dut Ağacı, Üç Neşeli Dokumacı, İbrişim Bükücülerin Gücü, Kumaş Boyacıların Gücü, Dokumacıların Gücü adlı barlara ve Robin Hood ve Küçük John adlı tavernalara içmeye gider ve buralarda yargı memurları tarafından yakın gözetim altında tutulurlardı.[1] Bir atasözü, bu iki kesim arasındaki karşıtlığı şöyle özetler: "Hepimiz Adem'in çocuklarıyız; ama ipek fark yaratır."

On sekizinci yüzyılda iki karşıt tüketim standardı vardı. Birincisi, açlık sınırında yaşamaya çalışanların geçimlik tüketimiydi. İkincisi de seçkin sınıfın "alışkanlık ve eğitimin" zorunlu kıldığı "lüks tüketimi"nden oluşuyordu. Bu iki tüketimin biri diğeri için gerekliydi: Yoksulluk, itaat ve alçakgönüllülük, zenginlik, tahakküm ve gurur karşı karşıya gelmekteydi. Ahlak kuramcılarının ifade ettiği gibi, birincisi "hayvan ekonomisi," diğeri ise "politik zorunluluktu."[2]

Elimizde biyografik kayıtları bulunan ve Tyburn'de asılan kadınların ve erkeklerin altmış dördü, bobin sarıcılarından, bükücülerden, kumaş boyacılarından, ama çoğunluğu dokumacılardan oluşan ipek işçileriydi. Tyburn'de asılarak kurban edilen çıraklar arasında sayıca en çok olanlar dokumacı çıraklarıydı, bunlar ipek işinde çalışanların neredeyse yüzde onunu oluşturmaktaydı. Belli işkollarında çalışan Londralı işçiler üzerine yapılan diğer araştırmalarla karşılaştırıldığında, bu sayı doğrulanmaktadır. Atlantik kolonilerine ait göçmen kayıtları ile senet anlaşmalı çıraklara dair kayıtlar, ipek işçilerinin Londra'daki yüzlerce zanaat ve ticaret içinde önemli bir yeri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İdam edilen çırak işçilerin büyük çoğunluğunun dokumacı oluşu, Londra'daki bütün işçi-

1 MRO, "A Register or Kalender of All The Inkeepers... of the Tower Division... Sept. 1770." MR/LV, 8/68 (a-c).

2 Sir James Steuart, *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy*, der. A. S. Skinner, c. i. (Edinburgh, 1966), s.270.

ler içinde dokumacıların sayısal önceliğinden başka bir olguya işaret etmemektedir. Bu istatistikler, asılan ipek dokumacısı sayısının, diğer işkollarında olup da asılan işçilerin sayısından ne eksik ne de fazla olduğunu ortaya koymaktadır. İpek işçileri ne diğerlerinden daha çok suça eğilimli ne de kanuna daha çok itaat eden bir nüfustu.

Suçlanma oranı gibi başka bir kanıtı devreye soktuğumuzda, ulaştığımız sonuçta değişiklik yapmak gerekli olmaktadır. 1740'ta suçlananların toplam nüfusa oranına bakıldığında, Shoreditch (1:22) ya da St Lukes (1: 295) gibi ipek üretimi yapan mahallelerde suçlanma oranlarının bütün Londra ortalamasından çok daha yüksek; Doğu'daki St Georges (1:532) ya da Spitalfields suçlanma oranlarının (1:739) ise Londra ortalamasından ciddi anlamda düşük olduğunu görürüz. İki kriminal istatistik türünü karşılaştırırsak (idam edilenler ile zanlılar), Londra'nın farklı semtlerinden bir tür ceza göstergesi elde edebiliriz. 1740'da Spitalfields'deki suçlanma oranları (yüzde 2), bu muhitteki idam oranından çok daha düşüktü (yüzde 9). Suçlanma ile idamlar arasındaki benzer bir tutarsızlık, ipek üretiminin yoğun olduğu diğer banliyölerde, örneğin Clerkenwell'de, Aldgate'te ve Whitechapel'de de görülebilir. Buna karşın, St-Giles Kilsesi bölgesinde, St-Martin Kilisesi bölgesinde, St James'te ve Westminster'da suçlanma oranları idam oranlarından çok daha yüksekti. Bu fark, otoritelerin, merkezî Londra semtlerinden ziyade tekstil banliyölerini sindirmek amacıyla idama başvurmaya daha meyilli olduklarını göstermektedir. İpek üreten semtler, Tyburn kürsüsünden daha sık verilecek ve daha etkili olacak bir derse ihtiyaç duymaktaydılar.

Tyburnografi, başka olguları da ortaya çıkarmaktadır. 1703 ile 1722 arasında Tyburn'de asılan ipek dokumacılarının (38) yüzde altmışı Londra doğumluydu ve bu 38 kişinin yüzde 75'i (28) kuzeydoğu ipek bölgelerinden gelmişti. Londra dışında doğanların 14'ü (yüzde 22'si) İrlandalı (genelde Dublinli) ve 10'u (yüzde 16'sı) ya Fransızdı ya da Fransız anne babadan olmaydı. Geriye kalanlarsa, ya ülkenin iç kesimlerinden ya da East Anglia'dan gelmişlerdi. Dolayısıyla Tyburnografi bize göçün bir niteliğini ve ipek işkolundaki emek gücü pazarının uluslararası örgütlenmesini göstermektedir. Asılan dokumacıların on üçü (yüzde 20'si) orduda, donanmada ya da ticari deniz filolarında bulunmuştu, yani nüfusun önemli bir kısmı

çok seyahat etmişti. Bu, aynı zamanda genç bir nüfustu: Asılan dokumacıların onu (yüzde 16) ergendi, 46'sı ise (üçte ikisi) otuz yaşına gelmeden hemen önce asılmışlardı. Asılmaya neden olan suçlar, genelde zimmete mal geçirme suçlarıydı: Bir kişi at çalmaktan, bir kişi para basmaktan, iki kişi meskende hırsızlık yapmaktan, iki kişi gizlice mal aşırmaktan, 11 kişi hırsızlık, 30 kişi ise soygun yapmaktan asılmıştı. Bunun dışında asılan dokumacılar arasında, 2'si tecavüzden, 8'i cinayetten, 2'si bebek öldürmeden ve 4'ü sürgünden erken dönmekten mahkûm edilmişti.

Asılanlara dair bilgi içeren belge ve kayıtlara baktığımızda ilk fark ettiğimiz şey, dokumacıların yoksulluğu oldu. 1732'de asılan Thomas Beck, bir dokumacının yanında, haftada 3 şiline tezgâh koşum kordonu işçisi olarak çalışmıştı. 1748'te asılan John Lancaster kadife dokuma ustasıydı. Newgate Papazı'na : "Çalışmak, cüzi bir şey için bütün bir gün çalışmak mıdır?" demişti. 1741'de asılan Richard Quail, ardında bir dul ve yetim bırakmış ve "idamından bir sene evvel çok sert hava şartlarında, deniz yoluyla çok dar bir boğazdan geçerek ülkeye mal getirmişti." Richard'dan bir sene sonra da James Buquois asıldı. James, "dokumacılık işi durgunlaştığında... işten çıkarıldığını" söylemişti. Yine 1742'de asılan Michael Grant, pek çok ustanın yanında çalışmış, altı ayda dört usta değiştirmişti. Felaket onu vurmadan evvel, bir ücret anlaşmazlığı yüzünden ustasının yanından henüz ayrılmıştı. John Ross, karısı ve üç çocuğu için "para kazanmanın hiçbir yolunu bulamadığından" yol soyguculuğuna başlamıştı. John, 1750'de asıldı. Papazın gözlemine göre, "peçete çalma yeteneği efsaneleşen, namıyla ün salan dolandırıcı Kara Isaac (Isaac Ashley) bile "geçinmek için bir şeye ihtiyaç duymaktaydı." Yoksulluk, Joseph Philip'in suçunun (cinayet) arka planı olarak da görülebilir: Bu melankolik adam, "bunu sırf asılmak yaptı. Muhtemelen ölmeye can atıyordu."[3] Tom Paine'in yorumu da bununla uyumludur:

> Faal ya da varlıklı bir yaşam sürenlerin hiç bilmediği ve en ufak şeylerin bile ıstırap verdiği bir dünya ortaya çıkıyor. Açlık, ertelenebilecek ihtiyaçlardan biri değildir, açlık çeken kişinin yaşamı, bir gün hatta birkaç saat içerisinde bile insa-

3 İdam edilen bu suçlular için Papazın Günlüğü'nde (Ordinary's *Account*) aşağıdaki idamlara bakınız: 22 Mayıs 1732, 28 Ekim 1748, 18 Mart 1741, 13 Ocak 1742, 12 Temmuz 1742, 31 Aralık 1750, 20 Mayıs 1728 ve 1 Ağustos 1712.

> nı felakete sürükleyen bir krize girer. Ufak tefek şeyler araklamaya ve hırsızlıklara sebebiyet veren ve daha büyüklerine öncülük eden bu koşulların önüne geçilebilir.[4]

İpek endüstrisindeki ücretler büyük oranda değişkenlik gösterirdi. Dokumacılar için ipeği dolayıp top yapan çocuklar, gerçekten çok az para, haftada en fazla birkaç şilin kazanırlardı. Londra'nın bütün küçük imalathanelerinde, önemli miktarda ipek, emek karşılığı ücret hakkı olmadan sarılmaktaydı. İbrişim bükme ustalarının atölyelerde istihdam ettiği kadınlar, ipeği iplik haline getirir ya da "bükerdi." Bu ustalar "maaş verirlerdi vermesine ama çok az olurdu." Londralı kurdele dokumacıları ve ustalık gerektiren diğer işlerde çalışanlar, haftada 18 şilin ile bir gine arasında kazanırken, dokumacı kalfalar haftada 5 şilin ile 8 şilin arası kazanırdı. Bu oranlar oluşturulurken, iş sabit kabul edilmiş; ipek ya da bobin sarıcı eleman istihdamı ya da mum, dokuma tezgâhı satın alımı gibi işletme masrafları hesaba katılmamıştı. Kadife dokuma tezgâhının haftalık kira bedeli 1 şilindi. Net ücretle ilgili ortalama bir değer elde etmek istatistikî olarak imkânsızdı, çünkü iş türleri ve ustaların ödeme oranları arasında büyük farklar vardı. Bununla birlikte, *The Parent's Directory*'nin (1761) "genelde dokumacıların ücretleri azdır" diyen yazarıyla hemfikir olunabilir. Ama meseleyi bu noktada, dokumacıların öncülük ettiği mücadele döngüleri için belirleyici önem taşıyan diğer iki etmenden söz etmeden bırakamayız.[5]

İlk olarak ücret, ustanın, eve iş aldığı tüccara parça başına parça başına ödediği bedel olarak düşünülüyordu, dolayısıyla "parça'nın tanımı kritik bir sorundu. Bu, hem niteliksel hem de niceliksel bir sorundu. Belli başlı üç dokuma tarzının (sade, fitilli kumaş, saten) çeşitli ipek iplik türlerine uygulanması ve diğer kumaşların ipekle birleştirilmesi sonucunda, baş döndürücü çeşitlilikte kumaş –Mantova ipeği, ince yünlü kumaşlar, satenler, kadifeler, şam kumaşları, sırmalı kumaşlar vb.- üretilirdi. Her birinin geleneksel bir piyasa fiyatı vardı (1768'de ustabaşılar tarafından belirlenen ücret listesi yirmi yedi sayfaydı). Kimi zaman ölçü standartları konusunda anlaşmazlık

4 Thomas Paine, *The Rights of Man* (1791), der. Henry Collins (1976), s. 268.

5 Ücret oranlarına dair veriler için bkz. R. Campbell, *The London Tradesman* (1747) ve N. K. A. Rothstein, "The Silk Industry in London." 1702-1766." Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Tezi, Londra Üniversitesi, 1960.

çıktığı için, bir kumaş parçasının hangi ölçüye göre belirleneceği konusunda uzlaşmak da kolay değildi. Örneğin yarım arşın kumaşın uzunluğu, 48 cm. ile 53 cm. arasında değişirdi. Samuel Sholl'un ifadesine göre bir yarda kumaşın karşılığı ancak 1806'dan sonra 94 cm. kumaşın karşılığı olarak ödenmeye başlamıştır.[6] Anlaşmazlıklar iki temel nedenden çıkardı: parça fiyatlarından ve parçaların (ne kadarının "israf" edildiğini belirleyen) ölçülerinden.

Dokumacının işi (ve dolayısıyla işini hızlı tamamlama yeteneği) diğer işçilere bağlıydı. Diğer işçilerin bazıları dokumacının burnunun dibindeyken, bazıları denizin diğer yakasındaydı. Tezgâh koşum kordonu işçileri, daha karışık desenler için dokuma tezgâhını ayarlamaya yardım ederken, çıkrıkçılar da mekikleri çalıştırırdı. Dokumacı, bu tarz elbirliğini tek başına kontrol altında tutabilirken; atkı ipliği elde etme işini doğrudan kontrol edemezdi. Bir dokumacı, model üretimcisinin tasarladığı desen için dokuma tezgâhını kurmaya ('koşum takımını kurmak" denirdi) ve dokuma tezgâhındaki ipek iplikleri hazırlamaya çok fazla zaman harcayabiliyordu. Böylesine randımansız bir emek sürecinden sonra bile, günlerce kumaş boyacısının ya da ibrişim bükücünün atkı ipliği tedarik etmesini beklemek zorunda kalabilirdi. Teknik olarak homojen bir imalatta varolan düz orantılılık, ibrişim bükücülüğünden kumaş boyacılığına ve dokumacılığa kadar çeşitli işleri kapsayan kumaş imalatında yoktu. Bu, pek çok etmenin bir sonucuydu: (1) Üretim tarzlarının bileşimi (dokumacılığın ev atölyelerinde, iplik bükmenin manifaktürlerde yapılması); (2) modadaki değişimler ve kumaş çeşitleriyle miktarlarındaki artış; (3) uluslararası ham ipek arzı sağlanmasında ortaya çıkan belirsizlikler.

Asılan dokumacıların büyük bir kısmı ya Fransa'da doğmuştu ya da Fransız anne babanın çocuklarıydı. Poitou doğumlu bir dokumacı ve asker olan Fransız Peter, Hint perdeleri çalmaktan idam edildi; babası gibi kendisi de bir dokumacı olan Stephan Delaforce, sürgünden döndüğü için idam edildi; Fransız bir dokumacının kızı olan ve Spitalfields'de çıkrıkçılık

6 Daniel Defoe, *A Plan of English Commerce* (1722), s. 293, ipek parçalarının mutat uzunluklarıyla ve genişlikleriyle ilgili bilgi sunmaktadır. Samuel Sholl'un otobiyografisi, az rastlanan Spitalfields dokumacı otobiyografilerinden biridir. *A Short Historical Account of The Silk Manifacture in England with a Sketch of the First 58 Years of His Life* (1811), s. 6.

yapan Judith Defour, bebek öldürmekten idam edildi; Fransız anne babadan olma, dokumacı kalfası Peter Merchie yarım gine çalmaktan idam edildi. İpek sanayini soruşturan 1765 Parlamento Komitesi, Londra ve Fransa'nın ücret ve istihdam bağlamında, aynı emek pazarına ait olduğunun tamamen farkındaydı ve Kanal'ın her iki tarafında da çalışmış tanıkları dinlemişti.[7]

Asılan dokumacıların önemli bir kısmı, ya East Anglia gibi tekstil üretiminin gerilediği yerlerden ya da Midlands gibi farklı tekstil üretim türlerinin yeniden örgütlendiği yerlerden gelmişti. Üç çocuğu olan ve karısı Bit Pazarı'nda ticaret yapan Norwichli William Bolingbroke, East Anglia bölgesinden gelmişti. Wolvertonlu ipek boyacısı William Kite, Warwickshirelı kurdele dokumacısı Henry Chaplin, Worcesterlı dokumacı John Cooper, Nottinghamshirelı çorap dokumacısı Ann Ellard ve Manchesterlı dokumacı James Aldridge, Midlands bölgesinden gelmişti. Daniel Defoe, East Anglia'daki ücret mücadelesinin, çok sayıda işsiz dokumacının Londra'ya göç etmesine yol açtığını yazar.[8] Asılarak idam edilen bu suçluların pek çoğu, hem teknik işbölümü hem de işçilerin yaptığı malzeme mübadelesi bakımından Spitalfields'le bağlantılı bir yer olan Coventry civarındaki tekstil üretimi uygulamalarına alışkındı.

Londra dışında doğan Spitalfields dokumacıları içinde sayıca en çok olanlar İrlandalı işçilerdi: Fransa'da yaşamış Dublinli bir dokumacı olan James Falconer; Dublinli bir çuha dokumacısı olan Philip Murray; Londra'da babasıyla çalışmış, Ulsterlı bir dokumacı olan John Singleton; Corklu Richard Quail; ipek-iplik-imalatçısı ve boyacısı olan Andrew Macmanus; asker toplama bölüğü karşıtı bir isyanda yakalanan Dublinli dokumacı John Burnham; ustası tarafından Londra'ya gönderilen Dublinli James Mallone; şapka çaldığı için idam edilen İrlandalı dokumacı Dennis Brennan; cin almak için aletlerini rehine veren İrlandalı dokumacı William Purcel; elbise bavulu çaldığı için idam edilen Dublinli ipek dokumacısı Patrick Ro-

7 Fransız Protestan çıkartmasında asılan dokumacılar için bkz.: Ordinary's *Account*, 25 Ekim 1704, 26 Ekim 1720, 8 Mart 1734 ve 9 Temmuz 1734.

8 A.g.e., 22 Aralık 1743, 17 Aralık 1707, 27 Eylül 1727, 22 Kasım 1742, 18 Mayıs 1743 ve 7 Şubat 1750. Daniel Defoe *Giving Aims No Charity* (1704) ve *Reviews* (20 Mart 1705)'te bu bölgedeki dokumacı istihdamını vurgulamıştır.

ney; kocası için çalışan ve ipek simsarını soyduğu için idam edilen Hannah Dagoe.[9]

Asılan dokumacıların bir kısmı Ordu ya da Donanma'da bulunmuştu. Fransız Peter, Kral William Savaşları'nda İkinci Ayak Koruma Alayı'nda çarpışmıştı. John Thompson Kraliçe Ann'in donanmasında direk önünde top doldurup ateşlemişti. Nathaniel Jackson garnizon görevinde dört yıl hizmet yapmıştı. Henry Chaplin 1715 İsyanı'nda Ordu'da savaşmıştı. John Fosset dört yılını denizde geçirmişti. James Aldridge 3. Muhafız Alayı'nda hizmet yapmıştı. Bu tip askerî hizmetler dokumacıları dünya çapında bir emperyalizme maruz bıraktı. Üçüncü İspanya filosu imha edildiği, ganimetin rütbelere göre bölündüğü, amiralin 122.000 £, sıradan bir denizci erinin ise 3 £ aldığı 1762 Havana işgali sırasında John Dixon da oradaydı. İnce tül dokumacısı John Ward evli bir adamdı. Çoğunlukla küçük fabrikalarda çalışırdı. Yapılan yağmaya 250.000 £'den fazla değer biçilen, 1758 tarihli Senegal müsaderesine katılmıştı. Bir saat çaldığı için asıldı. Ward, Doğu Hindistan Şirketi'ne de beş yıl hizmet vermişti. Bir Spitalfields dokumacısı olan James Naylor, yaşadığı ve tezgâhını çalıştırdığı evde, "aşırma" üzerine çıkan bir kavga yüzünden asıldı. O da Şirketin Kuvvet Komutanlığı'nda beş yıl boyunca askerlik yapmıştı.[10]

Londralı ipek işçilerinin heterojen ve kozmopolitan deneyimi, zanaat ve ticaret koşullarını belirleme yetkisini elinde tutan ama bu yetkisi, kendi yetki alanı dışında kalan Kuzey-Doğu Londra ipek-dokuma banliyölerinin büyümesiyle baltalanan Londra Dokumacılar Loncası'nın çözülüşü ile bağlantılıydı. Endüstri yapısının giderek karmaşıklaşması, yetkisiz tüccarlara ya da kapitalist girişimcilere yeni manevra olanakları sağlamıştı. Eve iş verme sistemi, banliyölerin çukurlarını ve köşelerini örtbas ederek üretimin yayılmasına olanak sağlarken; aynı zamanda lonca kuralları dışında çırak, "öğrenci," "yasadışı kız, oğlan, kalfa ve benzerlerini" kiralama deneyimini teşvik etmekteydi. M. Dorothy George'a göre bu insanların çalışma ve hayat koşulları ağırdı ve ücretleri düşürmek, atölyelerdeki çırakların ve yasaya uygun çalışan kalfaların çalışma saatlerini uzatmak

9 The Ordinary's *Account*, 3 Mart 1737, 26 Mayıs 1738, 7 Mayıs 1740, 18 Mart 1741, 4 Mayıs 1741, 12 Temmuz 1742, 11 Kasım 1751, 7 Şubat 1750, 26 Mart 1750, 4 Mayıs 1763.

10 A.g.e., 4 Mayıs 1722, 18 Eylül 1727, 8 Kasım 1738, 24 Mayıs 1736, 7 Şubat 1750, 11 Haziran 1764, 13 Şubat 1765, 29 Mayıs 1753.

için kullanılıyorlardı.[11] Gençlerin ve "yasadışı" işçilerin pek çoğu hem papaz idaresindeki bölgelerde hem de küçük imalathanelerde baskı rejimine maruz kalmaktaydı. Bu imalathaneler, karşılıksız emek kullanarak bükülmüş ya da sarılmış ipek üretirdi. Joshua Gee bu tip imalathanelerden bir servet yapmıştı. Benthnal Greenli bir dokuma ustası olan Edmund Gilbert "arkadaşı olmayan, sadakaya ihtiyaç duyan" çocukları çırak olarak işe aldı. İçlerinden birini döverek öldürdüğü için 1745'te asıldı.[12]

Dokumacılar, ücret tarafından yönlendirilen "piyasa mekanizmaları" ile kontrol altında tutulamıyorlardı. Mandeville 1723'te şöyle yazmıştı:[13]

> Herkes, muazzam sayıda dokumacı kalfası olduğunu bilir... haftada dört gün çalışarak kendilerini idame ettirebilirler, bu yüzden beşinci gün çalışmaya zar zor ikna olurlaar. Aylaklığa ve keyfine böyle olağanüstü bir düşkünlük gösteren adamların bir gün çalışacaklarını ummak için ortada ne gibi bir neden var ki...

Defoe da şöyle yazar:

Sadece kimi zamanlar değil, iş yaptığı bütün süre boyunca gözünüz üstünde olmadığı müddetçe, hemen hiçbir işe, güvenle gündelik işçi alamazsınız.

> Bakış açıları tek yanlıydı: Onların "aylaklık" dediği şey, diğerleri için uygarlık demekti. Thelwall, Pazartesi günleri özenle baktığı güvercinleri ve laleri anımsatır. Thelwall'ın bu uğraşıları, Güvercin Derneği ile Çiçekçilik Derneği'nin temeli haline geldi. Doğanın mikrokozmosu üzerine araştırma, ki Spitalfields'te çok tutuluyordu, *le gout anglais*'nin (İngiliz tarzının) Dandridge, Vansommer, Anna Maria Garthwaite ve Phoebe Wright gibi tasarımcılar sayesinde, içinden serpildiği tohum yatağı gibiydi. Aylaklık, dokumacıların matematiğe (Middleton, Dolland, Simpson) yaptıkları katkının olduğu kadar, anlaşılması güç aşk şiirlerinin yaratımının da temeliydi. Onların sabrı, karmaşıklığı ve yoğunluğu, aynı zamanda emeklerinin ve aylaklıklarının da bir niteliğiydi.[14]

---

11 M. Dorothy George, a.g.e., s. 192-5. Ayrıca bkz. Alfred Plummer, *The London Weaver's Company 1600-1970* (1972).

12 The Ordinary's *Account*, 7 Haziran 1745.

13 *The Fable of The Bees*, s. 208.

14 *The Tribune*, c. xxix, 23 Eylül 1795, E.P. Thompson, *The Making of The English Working Class* (1963), s. 43; *Handloom Weavers" Commission*, c. ii (1840), s.216; Natalie Rothstein, *Spitalfields Silks*, Victoria and Albert Museum.

II

"Bir freze tezgâhını, dokumacıyı ve terziyi bir çantanın içine koyup sallayın; çantadan ilk çıkan bir hırsız olacaktır." "Hırsız gibi kalın kafalı olmak," "keten şeridi dokumacıları gibi kalın kafalı olmak" ile tamamen aynı anlama gelirdi. Keten şerit (ya da kurdele) dokumacıları çok dar bir tezgâhta çalışırlardı. İskoç hukukçu Lord Kames, bu bilgeliği kendi antropolojisinin bir aksiyomuna dönüştürmüştü. Buna göre, insanoğlunda dikkate değer bir el koyma eğilimi vardı.[15] Mendeville'e göre "geleneklerle yasal kılınmış" dolandırıcılık ya da yalan içermeyen hiçbir ticaret ya da meslek yoktu.[16] Defoe, "şiirde izin verilen şeyler gibi, bir tüccar için de müsamaha edilen ve edilmesi gereken bazı serbestlikler vardır. Bunlar, tüccarın gelenek ya da ticaret gereği kendisine serbestlik tanıdığı halde, yine de benim açımdan, dürüst bir insan sayılmasına engel oluşturmayan şeylerdir" diye yazar. Bu alışkanlıklar, müsamahalar ya da dolandırıcılıklar, ya tüccar ile tüccarın üretim için ipeği verdiği usta arasında ya da usta ve işçileri arasında ortaya çıkardı. Her iki durumda da malzeme artıkları için ödenek verilir ya da pazarlık edilirdi.

Üretim teknikleri büyük oranda müsrif olmaya başlamıştı. Bükülerek ibrişim yapılan "24 onsluk saf ipeğin her bir libresinin 4'ü bobin yapılırken, 5'i kaynatılırken ve 2'si imalatta" olmak üzere toplamda 11 onsu israf olurdu. İbrişim yapılan 15 ons ipeğin libre olarak karşılığı 6'ydı, demek oluyor ki "4'ü kaynatırken, 2'si de imalatta ziyan edilirdi." Kaynatma esnasında kauçuğun bobinden ayrılmasından kaynaklı ciddi bir ziyan oluşurdu. Bir kere bükülüp top yapıldıktan sonra eğrilirken daha çok kayıp olurdu. 1765'te "el tezgâhında 16 onstan ancak 10 onsluk üretim yapıldığı" hesaplanmıştı.[17] İbrişim bükücülerin artıkları, kısa ya da düğümlenmiş veyahut bükülmeye elverişli olmayan ince ipliklerden oluşurdu. Bu atıklara el koyan ibrişim bükücülerin, demetlenmiş ve bükülmüş yumağı yün şerit, uzun çorap, diz bağı ve püskül yapmak için çile ipliği haline getirmeleri gerekirdi. Bu, yoğun emek gerektiren bir yan işti. Bu artıklar ya da teknik isimlerini kullanırsak tarak[18] dökümtüsü, kanat tüyleri ve yün kırpıntısı, üzerinde daha da emek

15 *Sketches of History of Man* (Edinburgh, 1788), c.i, s. 117.

16 Mandeville, a.g.e., s. 64.

17 JHC, c. xxx (Mart 1765), s. 208-19.

18 Dokuma tezgâhlarında, dişleri arasından ipliklerin geçtiği tarak biçimindeki araç (ç.n.).

harcanması gerekmeksizin, yorgan dikmede, yorgan ve yatak içi doldurmada ya da kâğıt perdahlamada kullanılmak üzere saçak ve püskül olarak satılırdı. Dokumacılık işinden çeşitli atıklar çıkardı: Uzunluğu dokuma tezgâhında nasıl kesildiğine bağlı olarak değişen parça kumaşlar (artıklar); dokuma tezgâhı silindirine iliştirilen örülmemiş püsküllerin, uzunluğu 23 cm. ile 76 cm. arasında değişen iplikleri. Gerçekte bu atıkların pek çok kullanım alanı vardı. Halılar, kilimler, yorganlar, paspaslar, peçeteler, atkılar, el kürkleri, sargı bezleri, çocuk giysileri, kuklalar, oyuncaklar, denizci kepleri ve pek çok bone bunlardan yapılırdı. Dokumacı ve ailesi, parça kumaşlardan ya da püsküllerden faydalanamazsa, bu atıklar ipek malzemesi ticaretinin döngüsüne dâhil olurdu.

Artıklar halk pazarlarından birinde, kullanılmış giysiler karşılığında takas edilirdi. Bu pazarların başlıcası Bit Pazarı'ydı. Batı Yakası soytarılarından biri olan Ned Ward, Well Close Meydanı'ndaki yürüyüşünün bir betimlemesini bırakmıştır. "Düşük rütbeli ahlaksız bir polis," ona pazarın her gün saat ikide, kentin bütün paçavracılarının, ince kumaş şeridi ve parça çöplüğünü karıştırmaya geldiğinde açıldığını söylemişti. "Pejmürde kalabalık, parçaları yamalarla takas etmeye" gelirdi. İki ya da üç peni "büyük bir gelir" olarak değerlendirilirdi. Çanak çömlekle eski giysileri takas eden, eski satenlerin, taftaların ya da kadifelerin üzerine atlayan atmaca gibi kadınlar, krep ya da hamur tatlısı satıcıları, akşamüstleri büyük bir kalabalık oluştururlardı. "Yiyecekle giysiyi değiştirmek çok yaygındı; örneğin bir dilencinin pantolonun ağı ya da paltosunun koltuk altı ya da dirsek kısmının onarımı için gereken kumaşlar da mübadele konusu olabilirdi." Daha iyi durumdaki giysiler, "hazır paralı" müşteriler için saklanırdı. Bu büyük oranda para kullanılmayan bir ekonomiydi. Pazardaki balina kemiği satıcısı haftada altı penilik kira parasına katkıda bulunmayınca, karısı Susannah Broom tarafından öldürülmüştü. Parasız takaslara, "kana kan" denirdi. Bit Pazarı'nın argolu konuşması alışılagelen fiyat biçimlerini tersyüz ediyordu: "Paçavra"ya metelik; "iplik saçakları"na ise üç peni denirdi.[19] "Arakçılar" çalın-

19 The Ordinary's *Account*, 21 Aralık 1739. "Ucu bucağı olmayan paçavra dükkânlarını bir kenara bıraksak bile yine de Büyük Britanya tüm dünyadaki paçavra ticaretinin pazarıdır": Karl Marx, *Capital*, çev. Ben Hawkes, c.i (1976), s. 467-8. On dokuzuncu yüzyıl kamu sağlığı araştırmalarının bulguladığına göre, suçiçeği ve başka bulaşıcı hastalıklar paçavra toplayıcıları aracılığıyla yayılıyordu.

tı mallarını burada satarlardı; ipek boyacısı James Copp ya da peçete dokumacısı Michael Bewley gibi. Her ikisi de Tyburn'de asıldı.[20] Ned Ward'a göre yargıçlar, pazarı baskı altında tutmaya çalıştılarsa da başarılı olamadılar.

Şayet paçavra mübadele döngüsü genel merkezini Bit Pazarı'nda bulduysa, bu, Bit Pazarı'nın ülke çapındaki ağları kullanmasından ileri gelmekteydi. Profesör Styles'ın malumatına göre, "1770'lerin ortalarında büyük tüccarlar, Spitalfields'de benzer bir pazar kurdular... emek araçları zimmete geçiriliyor ya da Norwich'ten çalınıyordu."[21] İpek işbölümünde Coventry, bir yandan seyyar satıcılar ve "çığırtkanlar," diğer yandan "makine" adı verilen hızlı at arabalarıyla Londra'yla bağlantılı önemli bir pozisyon elde etmişti. Belediye meclis üyesi, sulh yargıcı ve Coventry'nin hırsız avcısı olan John Hewitt, 1760'ların ortalarında yaptığı araştırmaları kaydetmişti.[22] John Carmichael, Coventry kurdele dokumacıları aleyhinde şahitlik yapmıştı. Dokumacılık yapan köyleri dolaşarak, ipek kurdele karşılığında makas ve bıçak sattı. Bir çift makas, bir şilin ve dört metre şekilli kurdele almaya yetiyordu. Beş çift makas, yaklaşık "dokuz metre kalp şekilli kurdeleyle" takas edilirdi. Bir çift makas, iki metre uzunluğunda ipek astar değerindeydi. Bu tür alışverişlere girerek, on kişi aleyhinde şahitlik yapmayı başarmıştı.

Alışverişleri ilginç bir şekilde karakterize etmişlerdi. Robert Serjeant, Messrs Clay ve Lowe'dan aldığı ipek dokuma bir kurdele parçasını takas etmişti; ancak "lekelendiği ya da zarar gördüğü için onu kendine sakladı." Richard Hemersely, Messrs Sherwood ve Reynolds'dan aldığı ipek dokuma dört metre kurdeleyi takas etmişti; ama bu ipek kurdele "acemi bir çırak" tarafından yapılmıştı. Crew ve Vale, imalat için onlara verilen ipek için tam değerinde ödeme yaptıklarını ve zimmete geçirmenin söz konusu bile olamayacağını yeminler ederek anlattılar. Wale'in oğlu William da on penilik ipek astarı sattığını kabul etmesine rağmen, astarı, dokuma tezgâhı iplerinin üzerinde bizzat kendisi dokumuştu. William Dennis, kendisine imalat için verilen ipekten küçük ebatlarda kurdeleler yapıp

20 The Ordinary's *Account*, 18 Mayıs 1743 ve 13 Nisan 1743.

21 John Styles, "Embezzlement, Industry and The Law in England." 1500-1800; Maxine Berg, Pat Hudson ve Michael Sonenscher (der.), *Manufacture in Town and Country before the Factory* (Cambridge, 1983), s. 179.

22 *A Journal of Preecedings of J. Hewitt*, 2. Baskı (1790).

satmış; ancak bunu, yalnızca ağırlıktaki noksanlığı gidermek için yapmıştı. William Canbrill, Carmichael'ın evine geldiğini, "birkaç bıçak"la kurdeleleri takas ettiğini ve "o kurdeleler ve başka imalatlar için Messrs Williams'tan ipek almasının suç olmadığını" söylemişti. "Dahası, mümeyyiz de bunun suç olmadığını söyler." Mütecessis ve sıkı bir pazarlıkçı olan Hewit, dokumacıları daha fazla sorguya çekemedi. Sessizliklerini korudular, emek ve mülkiyet kavramlarını kendilerine sakladılar. İkinci derecedeki görevliler ve polis memurları da onların tarafını tuttu; ancak ücret artışı şartıyla, kamçılama cezasını uygulamayı kabul ettiler.[23] Thomas Bayliss, "zimmete geçirmekten" suçlu bulundu ve "giysileri üzerindeyken sırtına bir ya da iki darbe" indirildi.

İster Londra banliyölerinde, isterse taşrada olsun ev içi üretim sisteminin özünde varolan üretim dağılımı, imalat bileşenlerini bir araya getirmek için nakliyata ihtiyaç duymaktaydı. Nakliye işini, "argo ya da ayaktakımı ağzıyla konuşan," dayanıklı ayakkabıları ve cana yakın tanrıları olan seyyar satıcılar, yürüyen ölüler, balad, akort anahtarı ve bant satan dilenciler, işportacılar, boş gezenin boş kalfaları, çerçiler, Manchester adamları, çözgü ipliği toplayıcıları, hızlı adamlar yapardı. Bu seyyar nüfus, hem para ekonomisini hem de "kana kan" ekonomisini bir arada idare etmekteydi. 1698 Parlamentosu, Ticaret ve Sanayi Dairesi'nde onlara lisans verme girişiminde bulundu (yayalar için 4 £, atlı tüccarlar için 8 £). Ticaret ve Sanayi Dairesi, taşrada on atlı, şehirde iki bilirkişi istihdam etti. Bu kişiler, ticari faaliyetleri kayıt altına almakla ve Londra'ya haftalık raporlar göndermekle görevlendirildiler. 1771'de Ticaret ve Sanayi Dairesi, 1207 yaya işportacıya ve 371 atlı işportacıya yetki verdi. On sekizinci yüzyıl ortalarında işportacıların sapa yollarının yerini paralı yollar almaya başladı; Londra ve Coventry arasındaki mesafe, şaşırtıcı bir hızla giden bir grup atın sürdüğü etrafı çevrili, zangır zangır sallanan bir at arabasıyla –Coventry Motoruyla- birbirine bağlanıyordu. 1765 Şubat'ında at arabasının sahibi, ipek boyacısı bir kalfanın karısından aldığı paketi göstermek için Alderman Hewit'e gitti. Hewit paketi açınca kırk üç ons ipek buldu. Hewit, birkaç yıldır, Coventry'deki kaçak ipeğin Shoreditch ve Spitalfields'teki ipek boyacılarına, tacirlere ve dokumacılara naklinde araba kulla-

23 J. Hewitt, *Proceedings on the Silk Act* (1791), s. 355-9.

nıldığını keşfetti. Bunu izleyen duruşmalarda –Coventry'deki Hewit ile Londra'daki John Hewing arasındaki işbirliği sonucunda, Coventryli bir dokumacı kalfasının eli dağlandı, ipek boyama ustası salıverildi ve bir diğer Londra kumaş boyacısı sürgüne gönderildi. Polisin etkililiği, ulaştırma türlerindeki değişimler ile evde çalışan kalfalar üzerindeki artan baskı, ipek üretiminin sınıf dinamiğindeki değişimin işaretiydi. Yasamayla ilgili değişimler bu gelişmelere paralellik göstermekteydi.

III

On yedinci yüzyılın sonlarında çıkarılan Üç Yasa, ipek endüstrisinde temellük pratiklerini yasadışı ilan etti. 1662 tarihli İpek İbrişim Bükücü Yasası sorunu şöyle ortaya koymaktaydı:

> Ne zaman, ipek ibrişim bükücülerinin çıkrıkçılarına ya da katlayıcılara, hatırı sayılır miktarda ipek gönderilmesi gerekse, pek çok kez ipeğin, şeytanî niyetli insanlar tarafından, haksız yere, hilekârlıkla, yalanla çalındığı, zimmete geçirildiği, rehine verildiği, satıldığı ya da alıkonulduğu... görüldü.

"Bahsi geçen kişiler," "zarar gören malları" iade etmekle cezalandırıldı; hapse atıldı veya kırbaçlandı. 1668 tarihli Çıkrıkçı ve Katlayıcı Yasası, bu tip suçluları hapisle cezalandırmaktaydı. 1697 tarihli Üçüncü Yasa'yla, yasanın içeriği "simsarların, kalfaların ve çözgücülerin" temellük etme pratiklerini de kapsayacak şekilde genişletildi.[24] On sekizinci yüzyılda ise bu tip yasalar, emek sürecinde kullanılan diğer malzemeleri ve yine emek sürecinin diğer aşamalarını kapsayacak şekilde genişletildi. 1701 tarihli Atkı ve İplik Artıkları Yasası, yanlış makaraya sarmaya, atkı ipliği, iplik döküntüsü ya da çözgü iplik aşırmaya ıslahevinde on dört günlük ağır çalışma cezası getiriyordu. Aynı zamanda yasa, işçileri el arabası ile yük taşıma parası almaktan men ediyordu. 1726 tarihli bir yasa, kanun koyucuların teknolojik faktörlerin bu suçlara olanak sağladığının bilincinde olduğunu ileri sürerek, belli kumaş türleri için çözgü tezgâhı uzunluğuna sınır koyma ve izin verilen ölçü fazlası sınırını düzenlemek suretiyle bunları engelledi: "Çözgü tezgâhının ucunda kalan iplik döküntülerinin uzunluğu kırk beş santimetreyi geçmemelidir." Yasa, ipeğin tartılmasıyla il-

24 13&14 Charles II, 15. Bölüm (1662), 20 Charles II, 6. Bölüm (1668), 8&9 William III, Bölüm 36 (1697).

gili olarak, poundun on altı ons sayılması gerektiğin belirtti. Son olarak yasa, dokumacının çözgü ipliği, atkı ipliği, yün kırpıntısı, kuş tüyü ya da herhangi bir malı kullanmasını yasakladı.[25] 1740 tarihli yasa, bir önceki yasanın kapsamını "bilfiil dokunmuş, boyanmış ya da imal edilmiş her türlü mal kadar" genişletmekteydi.

1749 Malzeme Aşırma Yasası ile 1771 Yün Kumaş Yasası, malzemelerin üretim için verilmesiyle geri dönüşü arasındaki – eskiden yirmi bir günken sonradan sekiz güne düşürülen- zaman aralığını düzenlemeyi amaçladı. Her iki yasa da güç arayışını artırdı. Odayı süpürmek, atkı uçlarını kırpmak, dokuma tezgâhı iplerini silindire bağlamak gibi emek sürecindeki sıradan işler, potansiyel suçlar haline gelmişti. Yün Kumaş Yasası "çalıntı mal alıcısı"nın yasal tanımını "iplik saçağı alan herkes" olacak şekilde genişletti. Kapsamlı görünen yasa, genelde etkisizdi.

On sekizinci yüzyıl giyim sanayi ve dokuma bölgelerinde emek malzemelerine el koyma mücadelesi ciddi şekilde yayılmıştı. Batı bölgesindeki dokuma sanayi tarihçisi Julia de Lacy Mann, "kendi evlerinde çalışan dokumacıların neredeyse evrensel olarak" iç etme pratiğini uyguladığını ortaya koymuştur. Batı bölgesi tüccarlarının dinî vaizi Josiah Tucker, bu deneyimi, dokumacıların aylakça vakit geçirme, hırsız gibi dolanma alışkanlıklarıyla ve iç edilen ipliği ya da şeridi yeraltı pazarlarıyla ilişkilendirerek, durumdan sıklıkla şikâyet etmekteydi. East Anglia'da, Utrecht'te barışı takiben, malzeme artıkları, el arabasıyla nakliye, yanlış makara sarma ve eksik ölçüm üzerine anlaşmazlıklar, devam eden bir dizi kargaşayla sonuçlandı. 1750'ler boyunca Manchester'da ve Stockport'ta insanlar, "temellükten" suçlu bulunanları cezalandırma girişimlerine karşı koydular. 1758'de dokuma denetçileri, evde çalışan ustaların sahte ölçümlerini önlemek için, malzeme ölçülerinin standartlaştırılması talebiyle grev yaptılar. İngiliz ipek sanayisi tarihçisi, Londra sanayisinden "yasaya aykırı uygulamaları" ortadan kaldırma konusundaki güçlüğün, ipek çorap ticaretiyle uğraşan insanların, başkentlerini Midlands'e taşımalarına neden olduğunu göstermiştir. Yasanın aslında neyi amaçladığını, sadece yasa kararnamesindeki ifadeler değil, bir tarihçiye göre, adli kayıtlardan elde ettiğimiz veriler de kanıtlamaktadır. Bu kayıtların dikkatle incelenmesi, M. Dorothy George'u, Londra'da

25 13 George I, Bölüm 23 (1726).

"ipeğin her daim iç edildiği" sonucuna götürmüştü. Çok sık yaşanan bu gibi durumların ikircikliği, oldukça fikir vericidir.

1723'te Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde, John Simpson ve St Bride'dan William Strettam "30 şilin değerindeki 2 kilo 700 gram ipliği kasıtlı çalmakla" suçlandılar. "Mahkûmların iplik çalmak için hizmetçi olarak işe girdikleri ve bu fırsatı değerlendirdikleri delillerle ortaya çıkmıştır." Mayıs 1715'te de Mary Rogers, Shoreditch St Leonard'da 6 çile keten ipliği çalmakla suçlandı.

> Delillerin de kanıtladığı üzere, daha önce de pek çok mal kaybolmuştur; bu malların beyazlatılmak için asıldığı yer yakından izlenmiş ve mahkûmun (Bay Smith'in hizmetçisiydi) ipliği yerinden çıkardığı ve aldığı görülmüştür. İplik, iç eteğinin altında, belinin etrafına bağlanmış bir şekilde bulunmuştur. Mahkûm yıllarca Bay Smith için çalışmış olduğunu, çalıştığı sürece ona hiçbir zarar vermediğini ve onu suçlayanların kendisinden daha kötü olduğunu söylemiştir.

Jüri, onu sadece çok değerli olmayan bir şey çalmaktan suçlu buldu ve Mary Rogers kırbaçlandı. Ekim 1721'de St Peter's Cheap'ten Elizabeth Milller, "John Davenport'un meskeninde, 6 şilin değerindeki 1 arşın ipeği, 3 £ değerinde ince beyaz keten kumaşı kasıtlı çalmaktan" suçlu bulundu. Davenport'un karısı "mahkûmun evlerinde konakladığını ve parça ipeği eve onun (karısının) getirdiğini... Hemen hemen iki hafta sonra mahkûmu St Clements Kilisesi'nin arkasında Bayan Shudal'a ipliği gösterirken gördüğünü" söyledi. İpek kumaş artığını satışa sunmuştu. Jüri onu suçlu buldu ve 4 şilin 10 peni para cezasına çarptırdı; bu nedenle sürgüne gönderilmek yerine damgalandı.[26]

İpek üretiminin diğer iki merkezi olan Fransa ve İtalya'da da benzer sorunlar yaşanmıştı. Londra'nın ipek üretiminde kardeş şehri olan Lyon'da tüccarların, dokumacılardan ve ibrişim bükücülerden atık iplik üzerindeki haklarını zorla çekip almaya çalışması, 1744'te ve 1751'de benzer halk isyanlarına yol açtı. Vaucanson, geleneksel el koyma pratiklerini yürürlükten kaldırmak için teknolojik bir girişime öncülük edince, Lyon işçileri onu taşladı. İntikam için öyle bir makine icat edecekti ki; "onun sayesinde bir kız bile çiçek desenli bir ipek

26 *The Proceedings*, Mayıs 1715, Ekim 1721 ve Ağustos 1723.

dokuyabilecekti."[27] Böyle bir makine tasarlamaya yemin etti. Po Valley'de, ipek fabrikalarından uzağa sürülen işçiler İtalyan ipeği üretmekteydiler. Parça başı ücreti yerine saat ücreti getirme mücadelesi on yedinci yüzyılın sonlarında başlamıştı. İplik fabrikaları açıldı; makineleşme arttı. İşçilerin malzeme artıkları üzerindeki hakları İngiltere'den daha belirsizdi. Ancak Avrupa'nın üç ipek üretim merkezindeki ortak ders, suç saymanın kendi başına, geleneksel temellük hakkıyla mücadele etmede yeterli olmadığı yönündeydi.[28] Katı hukuki yasaklara zorunlu olarak Mekanik, örgütsel ve coğrafi stratejiler eşlik edecekti.

IV

1760'ların "isyan" ve "kargaşaları," tekstildeki yatırım örgüsünün temelden değişmesine yol açtı, çünkü işçi sınıfının "aylaklık" ve "sahtekârlık" problemine teknolojik ve mimarî çözümler aranmaktaydı. Ayrıca bu "kargaşalar," polis ajanlığı ve bakanlıkla ilgili gözetmenlik sistemini ağır bir baskı altında bırakarak, özgürlük ve anayasayla ilgili ciddi meselelere yol açtı. İdam cezasının mekânı ve tarzında gelişen bir terör ve karşı-terör tiyatrosu, Londra sokaklarında zalimce oynandı. Karışıklık, egemen sınıfı, sömürü oranı ve artı değeri artırma yöntemleri üzerinde düşünmeye ve on yıl boyunca İngiliz bankaları ve bayraklarının emri altındaki çeşitli üretim biçimlerini kapsayan yasaların işleyişini tartışmaya zorladı.

Ağustos 1762'de Spitalfields dokumacıları, ilk fiyat "Defter"ini hazırladı. İzleyen on yıl boyunca bu fiyat defteri, Parlamento'ya gönderilen muhalif imza dilekçelerinde, gösterilerde, yürüyüşlerde ve örgütlenmelerde standart bir ölçü sağlayan toplumsal bir sözleşmeye dönüştü. Utanç törenleri ve taşlamalar gibi topluluğu aşağılayan uygulamalarla ve doğrudan endüstriyel sabotaj pratikleri sayesinde dokumacılar bu fiyat defterine uyum sağlamaya zorlandı. 1763'te denizci kamasıyla silahlanan ve kıyafet değiştiren 2.000 dokumacı, hakkıyla çalıştırılmayan tezgâhlara geçip, işi durdular. Fiyat defterinin binlerce kopyası dağıtıldı. Dokumacıları zapt etmek için ordu pek çok defa göreve çağırılırken; muhafız müfrezeleri de Spitalfields'e gönderildi. 1764'te birkaç bin dokumacı

27 Shelby T. McCloy, *French Inventions of the 18th Century* (Lexington, Kentucky, 1952), s.98.

28 Carlo Poni, "Misura contro Misura: Come il Filo di Seta divenna Scottile e Rotondo." *Quaderni Storici*, no. 47 (Ağustos 1981), s. 385-422.

Spitalfields'den St James'e ve Westminister'a kadar yürüyerek, Kral'a ve Parlamento'ya daha yüksek ücret talep eden ve hazır ipek ürünleri ithalatına karşı olan bir dilekçe verdiler. 1765'te hasat kötü olduğu için gıda fiyatları yükseldi. Spitalfields ve Benthal Green'deki yoksullar evi çok kalabalıktı. Bir kalfa komitesi, 1.382 dokuma tezgâhının boş durduğunu ve bunun dört katı kadar dokumacının işsiz ya da maaşsız olduğunu ortaya koydu. 1766 Parlamentosu yabancı malı ipek ithalatını yasaklamış ve kilisenin onayı olmadan dokuma tezgâhında fisto yapmayı da suç kabul etmiştir. (6 Geo. III, 8. Bölüm) Her şeye rağmen, dokumacıların "defterini ihlâl eden" ücret kesintileri devam etti. 1768'de ipek işkolunda çalışan işgücü, altı yıl öncesine kıyasla yüzde 40 ya da 50 geriledi. Devletin muhbirleri ipek üretimi yapılan bölgelerinde faaldi. Kalfa dernekleri, (artık yirmi yedi sayfa olan) fiyat defterine uyulmasını sağlamada daha etkili olmuşlardı. Ücretlerin kısılmasına ve utanç törenlerine yönelik eylemler devam etti. 1769'da dokumacılar yiyecek pazarlarında kendi fiyatlarını belirlemeye başladılar. Yüzlerce dokuma tezgâhı parçalandı. Diğer ticaret dallarında greve giden işçiler de dokumacılara katıldı. Silahlı müfrezeler ile kalfa dernekleri arasında silahlı çatışma ve meydan savaşları patlak verdi. Artan sayıda aile yiyeceksiz, giysisiz ve yakıtsız kaldı.[29]

Bu "kargaşalar" dünya çapında bir isyan zemininde gerçekleşti. Londralı dokumacılar için Bengal'deki olaylar, onları doğrudan ilgilendiriyordu. Plassey Savaşı (1757), tüccar ticaretinden Bengallilerin emeğine doğrudan komuta etmeye geçişte bir dönüm noktasıydı. 1761'de Pondicherry kuşatıldı. 1763'te Mir Kasım mağlup edildi. 1764'te Hector Munro, İngiliz ordusuna mensup Hintli askerler arasında çıkan grevi, üzerlerine altı top atarak bastırdı. Yirmi dört asker öldürüldü.[30] 1765'te Doğu Hindistan Şirketi *divanı* (Bengal tahtı) ele geçirdi. Bu, şirketin doğrudan Bengal gelirini toplamasına ve Hint İmparatoru'nun yüce hükümdarlığının yerine geçmesine

29 1760'larda ipek dokumacılarının mücadelesine dair bilgi için bkz., N.K.A. Rothstein, a.g.e.; Henry C. Randall, "Public Disorder in England and Wales, 1765-1775." Doktora Tezi, University of North Carolina (1963); özellikle *Berrow's Worcester Journal, The Middlesex Journal, The Annual Register and The Public Advertizer*; George Rude, *Wilkes and Liberty: A Social Study of 1763 to 1774* (1962), Bölüm 6.

30 Philip Mason, *A Matter of Honour: An Account of the India Army, Its Officers and Men* (1976), s. 107-9.

olanak sağladı. Aynı sene içerisinde Robert Clive "şimdiye dek ulusların belleklerinde hiç yazılı olmayan" zulümleri başlattı. "Hindistan cenneti"nde kocalar, ürettikleri ürünün yarısını kiraya verdi. İpek dokumacıları ve sarıcıları ücretteki düşüşten ve Dacca ve Murshidabad'daki "fabrikalar"a kapatılmaktan büyük zararlar gördüler. Hapsedilmeye olduğu kadar, kırbaç cezasına ve köleliğe karşı tek direnme biçimi, kimi zaman kendi başparmaklarını ya da parmaklarını kesmekti.[31] Şirketin politikaları 1769'daki ilk emperyalist kıtlığa yol açtı; nüfusun üçte biri öldü. Aynı sene yaklaşık 3000 ton saf ipek Bengal'den İngiltere'ye ithal edildi; bu miktar, geçen seneki ithalatın neredeyse iki katıydı.[32] Bu, Hannoverci politika düşü böylece gerçek oldu: Bir yandan Georgia'da, Carolines'ta, Virginia'da ve hatta Nova Scotia'da ipekçilik batarken, Bengal'de bulunan ham ipek kaynağı da İngiliz ipek sermayesinin doğrudan kontrolü altına alınmış oldu. 1766'dan sonra ham ipek kaynağı olan İtalya ve Türkiye'nin yerini Bengal devraldı. "Ulusların gözünde İngilizler dört bir yana dağılmıştı: Bunlar mı Kudüs'ün çocukları?" diye soruyordu Blake.[33]

Yedi Yıl Savaşları sırasında emperyalist rekabetin büyük ve ani değişimi, mülksüzleştirilenlerin Avrupa güçlerine karşı isyanı ile Londra metropolünde dokumacıların giderek büyüyen isyanlarının yarattığı tehlike, İngiltere elit tabakasının düşünme biçiminin önemli ölçüde değişmesine neden oldu ve "Kudüs" bu düşünme biçimi içerisinde yer alan bir fikir değildi. İskoçlar, sosyoloji, hukuk, antropoloji, ekonomi ve tarih disiplinlerinin temellerinin atıldığı, 1760 İngiliz kapitalizminin entelektüel konjonktüründe ön planda yer aldılar.[34] 1759'da Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*'i, William Robertson ise *The History of Scotland*'i yayımladı. 1765'te, bir İskoç olan Mahkeme Başkanı Lord Mansfield'in teşvikiyle William Blackstone, *Commentaries on the Laws of England*'ı yayımlamaya başladı. 1767'de Adam Ferguson, *Essays on the History of Civil Society* adlı denemelerini yayımladı. 1771'de Andrew Millar, *Origins of*

31 William Bolts, *Considerations on India Affairs* (1772) ve P. J. Marshall, *East India Fortunes: The British in Bengal in the 18th Century* (1974).

32 E. B. Schumpeter, *English Overseas Trade Statistics, 1697-1808* (Oxford, 1960), s.51, 55.

33 *Jerusalem* (1804).

34 Anand C. Chitnis, *The Scottish Enlightenment: A Social History* (1976) konuya faydalı bir giriştir.

Distinction'ı ve kısa bir süre sonra da Lord Kames, *Sketches of the History of Man*'i yayımladı. Eski geleneklere (Merkantilizm, kamu hukuku) saldırdılar ve daha eski kavramları (emek değer teorisi, mülkiyet, özgürlük) yeni sistematik teorilere uyarladılar. Bu yeni sistematik teoriler, hem 1760'ların sınıf savaşlarını anlamaya, hem de "ilerleme," "yasa" ya da "zorunluluk" gibi uluslararası sınıf ilişkilerinde ortaya çıkan yeniden yapılanmaları meşrulaştırmaya yardımcı oldu. Kültürel, yasal ve dini üstyapıların üzerine inşa edilen "geçim tarzı" (Ferguson) ya da emeğin işbölümü ile zanaatın makineleşmiş faaliyete indirgenmesi (Smith) olarak "imalat" gibi kavramlar, tarihsel dinamiklerin materyalizmini anlama ve ona yön verme çabasından ortaya çıkmıştı. Tarihin ve mülkiyet, sözleşme, zimmet hukuku ile "Gotik cehalet" karşıtı kamu hukuku haklarının sistematik detaylandırılması sonucunda, sınıf sömürüsünün esnek kuralları belirlendi. Sınıf sömürüsünün esnek kuralları, ahlak felsefesinde enine boyuna telkin edildi ve pek çok büyük çiftlik sahibine, yazar, avukat ve tüccara, katliamın, köleliğin ve sömürünün tarihin ilerlemesiyle uzlaştırılmasının Tanrısal bir kodu olarak göründü. Spitalfields'de, Murshidabad'da ya da Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde, Kalküta devlet daireleri ya da mahkemelerinde verilen sınıf savaşlarını henüz tohum halindeki zihinler savunmuş ve analiz etmişlerdi. Bu zihinler, "sivil toplum" ve thanatokrasi tiyatrosunun karmaşıklığında, kanun ya da ahlak felsefesi mevkiinde oturup, tütün ekin sahiplerine, nawablara (Müslüman Hint hükümdarı), West Indiamen'e (ticaret gemisi), köle tacirlerine ve Whig devlet adamlarına talimat verirlerdi. Blake, "İnsanın doğası gereği insana düşman olduğu bir dünya biriktirirler" diye yazar.

William Blake'e göre, "bütün hayat sanatları"nın "ölüm sanatları"na dönüştüğü İngiltere'nin çelişkileri, çoğunlukla dokumacı aletlerinden (dokuma tezgâhı, ayaklıklar, mekik, tartılar, gücü takımları) ve malzemelerinden (ip, atkı, elyaf, çözgü) türeyen imgelerde ifade bulurdu. Blake açısından, bu emek sürecinin detayları, bir devrimci ifade aracıydı. Gerçekten de 1760'larda dokumacıların mücadelesi bizden, hem örgütlerinin sosyolojisi hem de emek süreci teknikleri üzerinde düşünmemizi talep eder. Dokumacıların örgütleri, Kasım 1768'ee Devlet Bakanı Shelburne'e yazılan son derece açık bildiride de görüldüğü üzere, daha yüksek otoriteleri ilgilendirirdi. Yazar, ücret oranları Spitalfields'den çok daha düşük olduğu için ipek

sermayesinin Glasgow'a taşındığını belirterek başlar. Yatırımdaki bu hareketliliğin, ipek üretiminin çeşitli aşamalarında gerekli olan nitelikli emeğin azaltılmasıyla mümkün kılındığını yazar. Daha sonra da "Geçici Sarsılmalar"ın, Londra dokumacılarının sermayenin hareketine direnmesi üzerine ortaya çıktığını teslim eder. Topluluğun örgütlenme düzeyini şöyle anlatır:

> İşçiler çok tehlikeli ve kaygı verici nitelikte bir çatı altında birleşmişlerdi. Daha önce bu tür birleşme örneklerinde olmadığı kadar yaygın ve çok daha eşsiz bir plan oluşturmuşlardı. Sayıları binlere ulaşmış, liderlerinin altında en katı disipline tabi olmuş, Spitalfields mahallelerinde bir işaretle herkesi toplamaya hazır nöbetçiler dikmişlerdi. Kendilerini kumaşlara sarıp kılık değiştirmiş, denizci kamasıyla ya da başka silahlarla donatmışlardı. Usta imalatçılara dilekçe formunda tehdit mektupları yazmış ve işi olduğu için memnun, düşük ücrete çalışan işçileri tehdit etmişlerdi. İstihbarat aldıkları, düşük ücrete işçi çalıştıran evlere gece girerek, dokuma tezgâhlarını kırıp parçalamışlardı. Verdikleri zarar genellikle birkaç yüz poundu buluyordu. Düzenli askeri birliklere özgü bir disiplinle eğitildikleri söylenmektedir... Arada sırada sokaklarda düzeni bozma ve saldırı suçundan yakalanıp hapsedilen birkaç kişi hemen kurtarılmıştır. Yalnızca birbirlerinin bildikleri parolaları ve kendi aralarında ortak bir dilleri vardı.[35]

Londra'nın emekçi insanları "hırsız argosu" olarak adlandırılabilecek ortak dilbilimsel bir kültür geliştirmişlerdi. Ancak bunun, küçük bir "suçlu" alt kültürü olmadığı anlaşılmalıdır. Bu dilbilimsel kültür, üçüncü şahısların ve polis istihbaratçılarının gözetimine karşı dokumacıların koruyuculuğunu üstlenmiştir. Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde jürinin davayı anlayabilmesi için büyük çoğunlukla bu dilin tercümesine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu durum, pek çok dokumacının, örneğin Tom Beck, Mike Bewley ve Chris Freeman'in asılmasıyla sonuçlanan duruşmalar için de geçerliydi. Yüksek Mahkeme'de Lord Mansfield bir tanığa: "Bu dilde ne dediğinizi anlayamıyorum, arkadaşım" demiş, tanık ise şöyle cevap vermiştir: "Anlamıyorsun ha! Lord, sen çok alık bir adamsın galiba." Ayaktakımı dilinin ya da "külhanbeyi" lehçesinin Felemenkçede, Latincede ve Çingene dillerinde, ticaret jargonlarında ve hatta George Borrow'un, oğlu sürgüne gönderilen elma seyyar satıcısı kadınla hırsızlar üzerine yaptığı konuşmadan öğrendiğine göre, Hindu dilinde

35 The Shelbourne Papers, c. cxxxiii, ardından 331 ve devamı, Wiliam L. Clements Kütüphanesi, Michigan Üniversitesi.

kökleri vardı. "Olmadı ama!" diye onu kibarca azarladı kadın, "ağzınızı bozmayın; biz onlara burada hırsız değil, bilgiç ve numaracı deriz."[36]

İlk duruşma William Horsford'un duruşmasıydı. 9 Ağustos 1769'da diğerleriyle birlikte, mahkemeye hiç gelmeyen ipek tüccarı Joseph Horton'un bütün malvarlığı olan bir dokuma tarağını (1 £), bir koşum takımını (5 şilin) kırdı ve 100 metre "fabrika üretimi ipeği" (100 £) kesti. Ama bu olayın asıl kurbanları iki yoksul dokuma ustası oldu: Thomas Poor ve karısı Mary.[37] İpek dokuma bölgesinin tam kalbinde, Bishopsgate Caddesi'nin ilerisindeki Stockingframe ara sokağında üç katlı küçük bir binada yaşarlardı. Giriş katı bir depoydu. En üst kattaki odalarda üç ya da dört tarakçı hem çalışır hem yaşardı. Aradaki katta Poor ailesinin, mobilyası bir yataktan, şifonyerden ve sandalyeden ibaret bir yatak odaları vardı. Oğulları William ve kalfalardan biri de bu odada uyurdu. Pansiyoner Able Dowas'ın odası merdiven sahanlığına açılırdı. O da bir anahtar deliğinden gecenin olaylarını izlerdi. Odası bir dokuma dükkânıydı. 11 metre uzunluktaki odada 7 dokuma tezgâhı vardı. Dokuma tezgâhlarından birinin sahibi Poor ailesiydi, diğerlerini ise Horton'dan kiralamışlardı. Pencere dükkân boyundaydı, güneş ışığının ince işi aydınlatmasına ya da ayışığının, kesimcilerin kimliğini belirlemesine izin verirdi ("O vakitler, geçitten koşan bir sıçanı görecek kadar aydınlık olurdu" demişti Thomas Poor). Dükkândaki diğer kalfalar, üç ya da dört kişi şömine köşesinde uyurlardı. Thomas ve Mary Poor yılda 8 £ kira öderlerdi. Ödemeyi genelde her ay ya da güçleri yettikçe dörtte birlik taksitler halinde öderlerdi. Kira tahsildarı, mallarına haciz koymaya geldiğinde (Aralık'ta, 2 £ 13 şilin 4 peni tutarında kira ödemesi kalmıştı), Thomas Poor taşınır mallarından, "dokuma tezgâhları ve her şeyden" en fazla 3 gine sağlayabileceğini gördü.

---

36 George Borrow, *Lavengro* (1851), Everyman baskısı (1961), s. 190 ve sonrası.

37 18-21 ve 23 Ekim 1769, 7-9 ve 11 Aralık 1769 tarihli Davalar'da (*The Proceedings*) doğrudan alıntıları içermektedir. Benim açıklamalarım Davalar (*The Proceedings*) ile gazete kanıtlarını, *Middlesex Journal, Lloyd's Evening Post ve Berrow's Worcester Journal*'ı tamamlayıcı niteliktedir. Yeminli tanıklık ve soruşturmalar, CLRO, Mahkeme Kayıtları, deste 1769'da ve PRO'da muhafaza edilen kâğıtlarda, özellikle Devlet Kayıtlarında (SP 37/7), Kayıt Defterlerinde (SP 44/142), Harp Dairesi Dış Yazışmaları'nda (WO 4/77) ve Tower Letter Kitaplarında (WO 94/13) bulunmaktadır.

Gece on birde Bill Duff, Mickey Moore, John Doyle, Pat Pickle, John Valloine, Andrew Mahoney, Neşeli Köpek lakaplı Joe Coleman ve William Horsford dış kapıyı gümletip tokmaklayarak geldiler. Merdivenleri çıktılar, Mary Poor'a iç etekliğini giymesi için zaman tanıyıp, atölyeye girdiler. Bu "kesimciler," yerlerinden kaldırdıkları kalfaların, her dokuma tezgâhında yapılan işi anlatmalarını istediler. Dört mal sahibinden yalnızca "Bay Horton yaptırdığı işin karşılığında adil bir ücret ödememişti;" bu yüzden yalnızca ona yapılan işe zarar verildi. Thomas Poor zararı gözden geçirdi, bambu ve ince ipek kumaş kesilmişti. Mahkemeye harap olmuş koşum takımını ve dokuma tarağını getirdi. Cahil mahkeme üyelerine sabırla dokuma tezgâhı parçalarının ne işe yaradığını ve manifaktürün pek çok bileşeninin *farklı* sahiplerini anlattı.

Poor ailesi dört buçuk yıldır tanıdıkları, beraber yiyip içip, çalıştıkları kesimcileri ihbar etmeye bir sonraki ayın ortalarında karar verdiler. Ortada bir sessizlik yemini vardı, o zamana kadar kimseyi ispiyonlamadılar. Bu yemini bozanlar, "skimmington" aşağılanmasına maruz bırakılacaktı: ispiyoncular, kıç ters tarafa gelecek şekilde ata bindirilerek caddelerde dolaştırılacal, edepsiz yuhalamalar arasında kukuleta giydirilip bağırmaya zorlanacaktı. Bu ya da benzeri misillemelerden korkan Thomas ve Mary Poor için, uğradıkları saldırıdan haftalar sonra bir seçim yapma zamanı geldi. Mary zamanını pazarlıkla, atölyeye saldıran kesimcilere içki ısmarlayarak, sessizliğinin karşılığını ödemelerini umarak geçirdi. İçlerinden biri ona 30 gine önerdi. Mary, komşuların dedikodusundan korkarak, Limehouse'da on yedi gün boyunca saklandı. Orada, bölgedeki en büyük kapitalist Bay Chauvet'nin 500 £ ödül önerdiğini öğrendi. Bunun üzerine Mary, bir kadından kendisi adına Bay Chauvet'yee mektup yazmasını istedi. "Hem açtı hem susuz." Thomas Poor seçimini yaptı. Sör John Fielding onu ve Horsford'u Bow Caddesi'nde bir araya getirdi. Horsford, İrlanda dilinde ondan merhamet diledi. Poor, İngilizce yanıt verdi: "Beni mahvederken sen hiç acımadın." Horsford İrlanda dilinde Poor'un "bunu para için yaptığını" söyleyerek yanıt verdi.

Dokumacı kalfaları pek çok dernekte örgütlenmişlerdi. "İttihatçılar," "Komite Adamları," "Katılım Derneği," "Dretnot Gemisi" "Asi Gemi" ve "Özgürlük Adamları" gibi isimleri kendilerine kılavuz saymışlardı. "Gözüpek Asilerin İstilası"ndan alınan şu mektup sayesinde binlerce pound toplayabildikleri söylenmekteydi:

> Beyler, bu gece bağışlarınızı, bu mektupla birlikte bir adamı verin, o da New Cock ara sokağındaki Yunus'a versin. Bedenlerinizi sağlam tutun. Şu zamanda ya zafer kazanıp ihya olacaksınız ya da aç kalıp çürüyeceksiniz. Bu nedenle düşmanlarınızı ezmeye yetecek kadar para vermezseniz, bir kölesiniz ve sonsuza kadar da köle kalacaksınız demektir.

Duruşmada Horsford, olay gecesi, kendisi de bir dokumacı olan Shoreditch polis subayıyla birlikte içki içtiklerini söyleyerek kendini savundu. O gece için tanıklık yapan John Fitzharris adında başka bir arkadaşı, Well and Bucket Barı'nda yaptıkları sohbetle ilgili şu ifadeyi verdi: "Wilkes[38] ve ticaret hakkında konuştuk. Şöminenin sağ tarafında coğrafya hakkında konuşan bir beyefendi vardı."

John Carmichael'ın duruşması başka konuları da gündeme taşımaktadır. Robert Cromwell'in meskenine girip, 9 kilo ham ipek (15 £), 9 kilo boyanmış ipek (15 £), 200 metre ipek süsleme (5 £) ve 200 metre ipek şerit çalmaktan suçlu bulundu. Her ne kadar Cromwell kendisini "usta dokumacı" olarak tanıtsa da, kendisi dokuma yapmamış, yanında çalışan baş kalfa aracılığıyla, Moorfields White Cross ara sokağındaki depo evinden, Hoxton'dan Bishopsgate Caddesi'nin sonuna kadar yayılmış kalfalara dışarıdan üretim için ipek vermişti. 25 Eylül gecesi, içlerinde Cox, Haines ve Carmichael gibi Cromwell'e çalışanlar da dâhil olmak üzere, bir grup kesimci bir birahanede toplanarak saldırılarını planladılar. Denizci kamalarıyla ve tabancalarla donanarak, ellerinde balyoz ve çekiçler, Cromwell'in deposuna zorla girdiler, bir sandığın içindeki boyanmış ipeği, bir çamaşır mandalından sarkan saf ipeği kestiler ve sonra kestikleri parça ipek kumaşları aldılar. Bunları Hoxton'da sakladıktan sonra sattılar, kazancı da adam başı 3 krona (15 şiline) böldüler.[39] Cromwell'in pansiyonerlerinden Mary Whisson'ı Carmichael tanıdı. Kesmeden ve soygundan birkaç hafta sonra Mary Whisson, Carmichael'in boğazına yapışmaya karar verdi. Carmichael Coventry'e firar etti; ancak John Fielding ile Coventry sulh hâkimi ve hırsız avcısı John Hewitt arasındaki seri iletişim sayesinde, Carmichael, İrlanda'ya giderken Staffordshire'de Rugeley'e yakın bir parktaki merdivene tırmanırken yakalandı. Devlet Bakanı Weymouth, Hewitt'i 111£ 14 şilinle ödüllendirdi.

---

38 John Wilkes, III. George'a saldırılar düzenleyerek, Amerikan kolonilerinin (1727-1797) haklarını destekleyen bir İngiliz reformcusudur.-ç.n.

39 *The Proceedings,* 25 Eylül 1769.

1768'in yazından önce hükümet, Dublin'den "Londra İpek Dokumacıları Komitesi"ne gönderilmiş, on yedi İrlandalı dokumacının imzaladığı mektuba el koydu. Mektupta, ücret oranlarını göndermekteki çabasından dolayı Londra komitesine teşekkür edilmekteydi. Mektupta, "Cimri mizaçlara," "Taş... kalplere," "Tiranların" "proje tasarılarına" ve ipek ustalarına şiddetle karşı çıkılıyordu.

> [Onlar] abes saatlerde, alay bozan tüfekleri, silahları, kılıçları ve denizci kamalarını kuşanıp orduları ve nöbetçilerinin başına geçerek, gördükleri herkesi Newgate'te alıkoymayı iş haline getirmişlerdi. Örneğin ilk olarak, kanıt göstermeksizin suçlu buldukları Will Dalton'u alıkoydular. Sonra Bay Clarke'ı ve Bay Ready ile karısını, ittihatçılar dedikleri kişilere yataklık ettikleri için 5 gün ve son olarak da James Lundy'yi 4 gün alıkoydular.

Mektup uzundu ve besbelli ki Dublinli ve Londra'daki İrlandalı dokumacılar arasında devam eden daha uzun bir yazışmanın parçasıydı. Gurur, kararlılık, dayanışma ve faydalı ikazla doluydu. Örneğin:

> Garden Lane'de, dokumacı ustaların isteklerini yeminle onaylayan bir Dan Clarke vardı. Cahil bir usta olduğu için, diğerleri onu maşa olarak kullanırdı ve yalan yere yemin edecek kadar kötü bir adamdı.

Bu mektubun yazıldığı tarih ile 12 Eylül arasındaki zamanda, Daniel Clarke Londra'ya döndü. Onu, Spitalfields'de Artillery ara sokağında, anlatıldığına göre, bir desen çizimcisi olarak buluruz. Karısını ve pek çok kalfayı dokuma tezgâhında istihdam etmişti ve daha yetkin ustalar ona dışarıdan imalat işi vermişti. O gece, bir komite heyeti tarafından ziyaret edildi. Heyet dükkâna zorla girdi; tarağı, değnekleri, bir bobin tekerini ve çiçek deseni dokumak için kullandığı makarayı parçaladı. Bayan Clarke'ın düşük ücrete çalıştırıldığını öğrenen William Eastman ve İskoç Robert Campbell adlı iki kesimci, kadının yaptığı işi kestiler. "Lanet olasıca fahişe! Ona leopar postundan atlas yapmayı öğreteceğiz." Bu, onlar için "Aslanın Leopar için çok fazla olduğunu" göstermenin bir yoluydu. Clarke'ın daha önce de komiteyle başı derde girmişti; Red Lion'daki mahkemelerin birinde sorguya çekilmiş ve yargılanmıştı. "Leopar postu"yla ilgili meselede geçici olarak temize çıkmıştı. Sonrasında Clarke, Eastman aleyhinde ifade verdi. Londra Ağır Ceza

Mahkemesi'ndeki giderlerini Lewis Chauvet ödemişti. Lewis Chauvet, onu maşa olarak kullanmaya ve Spitalfields'in intikamından koruyacağına ikna etmişti.[40]

Lewis Chauvet en zengin ipek imalatçılarından biriydi. 1741'den bu yana ustaydı. 1750'de 450 kişiyi istihdam etti. 1769'da Dokumacılara Bağış Derneği'nin talep ettiği dokuma tezgâhı başına 6 peniyi ödemeyi reddetti. Ticari işlemlerini daha fazla gözetim altında tutabilmek amacıyla işçilerin ücretlerini, üzerini işaretlediği banknotlarla öderdi. Ağustos sonunda çıkan iki gün süren isyanda yetmiş iki dokuma tezgâhı parçalanmış; 10.000 £ değerinde ipek ürününe hasar verilmişti. Doyle ve Valloine de bu isyana katılmıştı. Doyle, haftada 15 şiline çalışırdı, ama dört aydır işsizdi. Chauvet bölgeyi militarize etmeye ön ayak oldu. Kendisi için özel bir koruma istihdam etti, silahlandırdı ve eğitti (Gazetenin biri "Bu korkusuz haydudu püskürtmek için" diye sesleniyordu.)[41] Savunma Bakanlığı ile (birahanelerde ve kiliselerde yatan) Spitalfields'deki askeri birliği konaklatmak için, Londra Kalesi'nde tezahürat yapan askerlerle irtibat halindeki Doğu Londra sulh yargıçlarını destekledi. Askerler sokaklarda boy gösterdi ve silahlarını dokumacılara karşı kullanmakta sınır tanımadılar. 1769 yılının Ekim ve Kasım aylarında çıkan sokak çatışmalarında çok sayıda kayıp verildi. Bu tip çatışmalar haricinde Devlet, doğrudan askeri çatışma ve katliamlardan kaçındı. Londra'nın iki Şerifi, Townsend ve Strawbridge, Wilkes destekçileri olup, kendilerini kontrollü yasal ceza örtüsüne sarmayı tercih ettiler. Yönetici sınıf, halkın gözü önünde uyguladığı kamuya açık idamlarla -sahnelenen birkaç katliamla- metropoliten işçi sınıfını yönetebilmişti, ama bu işçi sınıfını katliamdan geçirmeyi de göze alamadı.

V

Üretim hattında ölen, sarhoş ölen, taşlanarak ölen, cesurca, korkusuzca ya da son nefesinde ağzından masumiyet söz-

40 *The Proceedings*, 6-9 ve 11 Aralık 1769, 25 Eylül 1769.

41 C. Amelungen'ın *Werkshutz und Betriebskriminalita (*Hamburg, 1960) kitabında sayfa 11'de, 1901'de Hamburg'da kurulan harici özel güvenlik gücü Wach-und-Schliesgesellschaft'ın, Kıta Avrupası'nda bir ilk olduğu yazmaktadır. Karl Heinz Roth, *Die Andere Arbeiterbewegung*'da (Münih, 1974) 1880'lerde tekstil imalathanelerindeki ipek polislerinin varlığından söz etmektedir.

cükleri dökerek ölen yüzlerce insan sayesinde, kamuya açık idamlar, Londra halkını şiddet kullanarak yıldırma ya da korku salma gücünü büyük oranda kaybetmişti. İngiliz elitinin en iyi zekâları bunun üzerine uzun uzun kafa yordu. Mandeville, Flemenk metodları üzerine çalıştı ve çalışmalarını İngiliz okuyucular için yayımladı. Fielding, Aristoteles'in *Poetika* adlı eserine, merhamet etmeden korku üretmenin teknik kılavuzu olarak önem verilmesini tavsiye etti. Gizlilik hakkı önerdi. Adam Smith, ölüm cezasıyla karşı karşıya gelen Kuzey Amerika "yabanıllar"ının tutumları üzerine uzun uzun düşündü. Onların, kendilerini telkin edebilmelerinin ve yüce gönüllüğünün, büyüme çağından itibaren kişiye özel "ölüm şarkısı"nı çalışmalarının bir sonucu olduğunu keşfetti. Adam Ferguson da, ölüm cezası infazı sırasındaki duruşlarıyla işkencecilerine meydan okuyan ve kendilerini onurlandıran Kuzey Amerikalıların dayanıklılığından etkilenmişti.[42]

Etkili idam cezası yöntemlerine dair, bazıları yayımlanmış olan çok sayıda deneyim vardı. Hindistan'da, Hector Munro'nun, grevcileri top ateşiyle havaya uçurduğunu belirtmiştik. Şayet cellât ve hükümlü, hükümdarlığın ve onun düşmanının temsil edildiği bir dramın oyuncular olarak görülüyorsa, o zaman izleyenlere de, darağacından pasif bir şekilde ders alan dram seyircisi rolü biçildiği düşünülmelidir. Darağacının öğretmekle yükümlü olduğu asıl ders, kanunun mutlak ve zorunlu otoritesiydi. Bu, devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkiyi yöneten bir yasaydı ve bu bağlamda idam, cinayetten ve katliamdan ayrı bir yere konulmalıydı. Ancak Spitalfields'deki "halk" uzun zamandır "sivil" olmaktan vazgeçmişti.

Spitalfields'in "muteber sakinleri," Doyle ve Valloine'nin, Tyburn'de değil, "isyancılara korku salsın diye," Bethnal Green'deki ipek üretimi yapılan mahallelerde idam edilmelerini istedi. Townsend ve Strawbridge infazı ertelemeyi başardı, ama Lord Mansfield, sonunda Kral ve ustaların lehinde bir hüküm verdi. Böylece iki kesimci, bir kafileyle Newgate'ten çıkıp şehri boydan boya geçerek Whitechapel'e ve sonra Benthnal Green'in kuzeyine, Gözüpek Asilerin İstilası'nın buluşma noktası olan

42 Bernard Mandeville, *An Enquiry into The Causes of the Frequent Executions at Tyburn (*1725); Henry Fielding, *An Enquiry into the Causes of the Late Increase of Robbers*, 2. Baskı (1751); Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments* (1759), 9. Baskı (1801); Adam Ferguson, *An Essay on the History of Civil Society* (1767).

Yunus'a neredeyse seslenme mesafesindeki yere üç saatte götürüldü. Dokumacıların eşlerinin liderlik ettiği kalabalık, mahkûmun moralini yüksek tuttu. Valloine, insanlara "sözlerini hatırlamaları" çağrısında bulundu. Pek çoğu, mahpusun kurtarılacağı beklentisi içerisindeydi. Bir kurtarma planı da yapılmıştı. Kalabalık, yetkilileri taşlamaya başladı. Ancak kesimciler, dua etmek için hazır bekleyen bir Anglikan ve bir Metodist papaz daha duaya başlamadan hemen asıldılar. Doyle'un son nefesini vermeden önceki son sözleri şöyleydi: "Kanımı, altınla satın alan o rezil adama ve benden izinsiz, yok pahasına satan kötülüğüyle ün salmış o alçak heriflere verin"[43] – bunlar yabana atılacak sözler değildi. Bundan sonra kalabalık, darağaçlarını yerle bir ederek, Chauvet'nin Crispin Caddesi'ndeki fabrikasına yeniden dikti. Fabrikanın camlarını kırma ve sokaklarda ateş yakmak için mobilyaları dışarı taşıma eylemine 4.000 ila 5.000 insan katıldı. Bir casus ele geçirildi, casusun saçları kırpıldı; eğer korumaları, onu kurtarmaya gelerek kalabalığı dağıtmasaydı, kulaklarını da kaybedecekti. Tarih, 6 Aralık 1769'du.[44] On gün sonra Carmichael'ın, Horsford'un ve Eastman'in eşleri, mahkûm kocaları için af dileyen el ilanlar dolaştırdı. Her ne kadar imzalı dilekçeleri ve Westminster'a yürümeleri, amaçlarına ulaşmalarını sağlayamadıysa da, yetkililer, Spitalfields kalabalığının öfkesinin artmasını göze alamayarak, onları Tyburn'de astı.

6 Nisan 1771'de soğuk ve karlı bir günün öğle vaktinde, Daniel Clarke ve bir zamanlar, kendine desen çizmesi için Clarke'ı işe almış olan Fleet Sokağı dokumacısı Benjamin West, yürüyüş yapmaya Spitalfields'e gittiler. Clarke'ın suç duyurusunda bulunduğu kesimcilerin asılmasının üzerinden on altı ay geçmişti. Clarke, insanların ya sindirildiğini ya da unutkan olduğunu düşünmüş olmalıydı, ama insanlar onu tanıdı. "İşte Clarke geçiyor, kan simsarı namussuz" diye bir nara duyuldu

43 *The Middlesex Journal*, Aralık 1769; *Lloyd's Evening Post*, Aralık 1769.

44 İdam mekanının değişimiyle ilgili gündeme taşınan yasal konular, Townsend ve Strawbridge'in Lord Weymouth'a yazdığı, aşağıda belirtilen bir dizi mektupta bulunabilir: PRO, SP, 44/142, 232-4. *The Gentleman's Magazine* tartışmanın bir bölümünü içermektedir. İdama ve onu izleyen idam canlandırmasına ilişkin betimlemeler, *Baldwin's London Weekly Journal*, Aralık 1769'da bulunabilir. James Harris (der.), *A Series of Letters of the First Earl of Malmesbury*, c. i. (1870), s. 180, Kraliyet ayrıcalığıyla ilgili bazı soruların ve idam esnasındaki eylemlerin tartışıldığı bir rapor içermektedir.

ve anında küçük bir kalabalık onun yakasına yapışıp üzerine çullandı. Tabana kuvvet kaçıp, geçici bir süre Mary Snee'nin evine sığındı. Ortak hafızanın akıntıları derinden akar, ama artık nehrin su yüzeyinden taşmıştı. Yüz kişi evin etrafını sararak ona lanet yağdırdı. "Onu ya asacak ya yakacak ya da taşlayacaklardı" demişti Mary Snee. Köşeye sıkıştırıldı, soyuldu ve ayaklarından sokağa sürüklendi, yakasından tutularak aşağılayıcı geçit törenine götürüldü. Güruh büyüdü. Clarke lanetlenerek, tuğla harmanına sürüklendi. Çocuklar onu gübre yağmuruna tuttu. Pisliğe bulanmış bir halde, başını havuza daldırıp çıkardılar; boğulmaya bir nefes uzaklıktaydı. Kum yığınına götürüldü, gömüldü, kazıp çukurdan çıkarıldı ve yeniden buz gibi suyun içine bırakıldı. Bu kalabalığın 3.000 kişiden oluştuğu tahmin edilmektedir. Konuşabildiğinde, "yirmi kişiyi ele vereceğini" söyleyerek işkencecilerine sataştı. Dul Horsford, "Clarke, Clarke, senin yüzünden ben dul kaldım, çocuklarım da babasız" dedi. Clarke, "Chauvet benden beterdir" dedi ve son nefesini verdi. Nesiller boyunca hatırlanacak acımasız bir son.

Taşlama eylemi, 1769 idamları için imalatçılara, sulh yargıçlarına ve bakanlara verilmiş meydan okuyan ve küstah bir yanıt, bir karşı-terör eylemiydi.[45] Uzun süren bu düşmanlık karşısında otoriteler son sözü söylemeyi tercih ettiler. Tuğla harmanına doğru yapılan yürüyüşte, evinden özellikle sakınılan Yargıç Wilmot, örnek teşkil edebilecek sanıkları bulmak için işbirliği yaptı. Eastman'in kayınbiraderi Henry Stroud ve dört çocuklu İskoç bir dokumacı olan Campbell, Clarke'ı öldürmekle itham edildi. Campbell, Hint Adaları'na giden bir gemiye binerken yakalandı. Dış İşleri Bakanlığı'yla birlikte çalışan ve kesimcileri adalete teslim etmek isteyen *bütün* imalatçılardan uzak duran Wilmot, tanık bulmakta güçlük yaşadı. Pek çoğu İrlanda'ya kaçmış, kalanlar da ortadan kaybolmuştu. Tanıkları satın almak gerekti, bir meyve satıcısı kendisine 80 £ teklif edildiğini doğruladı; Stroud aleyhinde tanıklık etmesi için bir tuğla harmanı işçisine 100 £ ödenmişti. Wilmot, korunmak için mahkemeye yalvaran, korkudan titreyen, mahkemeden çıkar çıkmaz saldırıya uğrayan tanıklarla, olayı bir hukuk davası yapmayı başarmıştı. Wilmot'un kendisi de kalabalığın öfkesinden, ancak arabasının atlarının hızı sayesinde kaçabildi.

45 Gazete ve *The Proceedings*'den alınan Stroud ve Campbell raporları hariç, Clarke'ın taşlanmasının tamamı, Coroner'in soruşturmasında ortaya çıkmıştır. İfadeler için bkz: PRO, Hazine Avukatları, Belgeler, TS II/169.

Bishopsgateli bir adamın tesadüfen "Eğer Newgate'teki adamlar aklanmazsa, onu [Wilmot] öldüreceğiz" dediği duyuldu. Stroud ve Campbell, 8 Temmuz 1771'de Hare Caddesi'nde, "faillerin yaşadıkları yerin kalbinde," Wilmot'un evine yakın bir mesafede asıldılar. Evini, bir albay muhafızı korumuştu. İdam sehpasının çevresinde görevlendirilmiş, süngülü yüz asker, Sör David Lindsay'in komutası altındaydı.[46]

Bu, cinayet ritueline ilişkin diğer törenlerin sonunu getirdi: Cellâdı ve Sulh Yargıçlarını korumak için Savunma Bakanlığı'ndan yüz süngü. Sınıf antagonizmasının günah keçisi haline getirilmesi, sokaklardaki bu etkili ve resmi güç gösterisiyle sonuçlandı. Oysaki çoğunlukla, o sokakları, dokumacı mekiğinin titrek sesi doldururdu. Campbell, Batı Hint Adaları'na giden gemiye binmiş olsaydı, Bengal'de koşulların Spitalfields gibi, hatta daha da kötü olduğunu görecekti. 1769-71'deki kıtlık milyonlarca çiftçinin ve dokumacının ölümüne sebep olmuştu. Ücretler düşmüş, fabrikalar kurulmuş ve Doğu Hindistan Şirketi, üretimin işleyişini düzenlemeye başlamıştı. "İpek şeritli" parça kumaşlar üzerinde sürekli ortaya anlaşmazlıklar, Spitalfields'in gizli atık ekonomisine benzer bir biçimde, Bengal dokumacılarını da yoksulluğa mahkûm etti. Hırsızlık çeteleri büyüyerek, Sinyasin Ayaklanması'nda birleşti. Sinyasin Ayaklanması, tam özgürlük arayan "Hint fakirleri"nin liderlik ettiği bir gerilla savaşıydı. Onların hedefi "kendi varoluş temellerini parçalamaktı." İngiltere'den Lord Mansfield'le müzakere içinde olan Warren Hastings, Sinyasin aleyhindeki harekâtları yönetmekteydi; "iş arkadaşlarını, hırsızlık çetesinden olan, hüküm giymiş herkesin kendi köyünde asılması gerektiğine ikna etti."[47] Bununla birlikte İngiltere'de Hare Caddesi'nde, "terör" diyaloğu sona ermişti. Diğer diyaloglar ise sürmekteydi.

---

46 *The Annual Register* (1771); PRO, SP, 37/8, 84/16 (a-n); ve *The Proceedings*, 2-5 Temmuz, 8-11 Temmuz, bölüm 3 ve bölüm 4.

47 Ramkrishna Mukherjee, *The Rise and Fall of the East India Company* (New York, 1974), bölüm 5; N. K. Sinha, *The Economic History of Bengal* (Kalküta, 1970), cilt 2; H. P. Ghose, *The Famine of 1770* (Kalküta, 1944); Hameeda Hossain, *The Company of Weavers of Bengal: The East India Company and the Organization of Textile Production in Bengal*, 1750-1813 (Bombay, 1988), s. 19, 156-62,171 ve Penderel Moon, *Warren Hastings and British India* (1947), s. 70-73.

VI

"Diyaloglardan" biri, İngiliz işçi sınıfı aylaklığını yansıtan bilgilendirici araştırmalar ortaya koymakta, teknolojik değişime, yatırım modellerine ve endüstriyel örgütlenmeye değinmekteydi. Malachy Postlethwayt, kâr elde etme ve toplumsal barışı sağlamak için en iyi yolun, kısa ama yoğun bir çalışma haftası olduğunu öne sürerken, *An Essay on Trade and Commerce*'in (1770) anonim yazarı uzun ve yayılmış bir çalışma haftasını desteklemekteydi.

"Anonim yazar," "yanlış yola sapmış halkın" "isyankâr ve huzursuzluk çıkaran tutumuna" karşı çıkıyordu. Razı gelmek isteseler, "makul koşullarda" iş bulabilirlerdi. İpek imalatçıları, "Aşırı yüksek ücret" üzerinde ısrar ettikleri için, "tutumluluğun" ve "endüstrinin" hüküm sürdüğü ve "üretim yapan insanların Spitalfields'de üç günlük emeklerinin karşılığında aldıkları paraya altı gün çalışıyor olmaktan memnun oldukları" Glasgow'a gönderilmişti. "Anonim yazar," ipek kapitalistlerinin savunucusuydu (1765'in Parlamento Komitesi bile dokumacıların bağlılık sözünden etkilenmişti) ve açıkça sermayenin bağımsızlığını, yani birikmiş emeği yaratıldığı kaynaktan, daha yüksek oranda sömürünün hüküm sürebileceği yeni yerlere taşıma yeteneğini savunuyordu. Spitalfields'i disipline etmek için çeşitli politikalar düşündü. Bunlar: (1) Ülke dışından işgücü ithalatı; (2) İşçi sınıfına daha yüksek vergilerin dayatılması ve (3) Polisten yararlanılması; bununla kumarı, içkiyi, kuka oynamayı, dilenmeyi, gayrimeşru çocuk dünyaya getirmeyi ve aylaklığı yasaklayan etkili yasa yönetmeliğini kast etmekteydi. Böylelikle "sabit bir işgücü" yaratılabilirdi. Dördüncü strateji ise hem İngiliz hem de Bengal deneyimi göz önüne alındığında, bilhassa ilgi çekicidir. "Usta imalatçılar nominal değerinde değişiklik yapmak dışında, emek ücretini arttırmanın ve düşürmenin pek çok yolu olduğunu bilirler." Doğrudan nominal ücreti azaltmaya girişmeksizin gıda fiyatlarının yükseltilmesi de, beraberinde altı günlük işe dört günlük ücret ödemeyi sağlayan iş disiplinini getirecektir. Bu stratejinin işlemesi için, "Krallığın iki farklı menfaati" –toprak ve ticaret- "ele ele vermelidir."[48]

Özgürlük. "Bu gösterişli kelime düşünme kabiliyeti olmayan çoğunluk üzerinde bir büyü kadar etkilidir."

48 *Essays on Trade and Commerce* (1770), s. vii-viii, 19, 50, 30, 56 ve 61.

> İngiltere'deki alt sınıftan insanlar, özgürlüğün romantik anlamından hareketle, genellikle, yapmaya zorlandıkları her şeyi reddeder ve her şeye karşı gelirler. Gerçi onları ceza korkusuyla, belli bir ücrete belli saatler çalışmaya mecbur kılabilirsiniz; ancak işlerini adamakıllı yapmaya mecbur kılamazsınız.[49]

Politik ekonomiciler, ücret-fiyat kesintilerinin gerekli emeği azaltabildiğini ama bunun yine de "tam" çalışmayı garantilemeyeceğini anlamışlardır. Spitalfields'in kumaşları "genelde istenilene göre, hem enden hem boydan kısaydılar." Bu, parça kumaşın, tarak altının, iplik saçağının, kırpığın ve çözgü ipliğinin dünyasıydı. Burada el işçisi, kumaş satıcısının gözetiminden uzakta, "gerekli emeğin değeri"ni arttırabilirdi, yani maddi ilişkileri ayırt eden geleneksel teamüllerle geçimini sağlayabilirdi.

"Anonim yazar," kendi başına cezanın yeterli olmadığının farkındadır. "Terör Evi"ne yazdığı övgü yazısında, büyük oranda pratikte henüz gerçekleşmemiş, ama teoride üretim ilkelerinin ve cezanın birleşebileceği bir alanı, yani fabrikayı öngören düşüncesini ifade eder. 1769 yılında, fabrikanın filozofu Andrew Ure'a göre, iplik eğirme makinesi için patent alan "Arkwright, düzeni kurmuştur."[50] Hem "Terör Evi"nin kuramcısı, hem de iplik eğirmeyi makineleştiren adam, "aylaklık" olarak niteledikleri aynı sınıf gücüne bir cevap vermekteydiler. Bu sınıf gücüne Spitalfields dokumacıları önderlik etmekteydi.

> ...ne zaman ipek dokuyan oğullar,
> Borçla açlıkla ezilse, başkaldırırdı.
> Şimdi bizim içimizde olduğu gibi, onların da aralarında uyuşmazlık olurdu:
> Ne yaptılar peki?
> Ne zaman yokluk yüzünden endişeli ve güçsüz düşmüş bir adam görseler
> Derhal sağlam bir çete oluşturdular
> Ve bütün kardeş zanaatları da katılmaya mecbur kaldı.
> İşte bak! Onların yaptıkları, bize de yol gösteriyor.

Samuel Foote 1778'deki terzileri işte böyle anlatmıştı.[51]

1760'larda dokumacıların yürüttüğü mücadelenin bir sonucu olarak pek çok dokumacı, hayatın zorluğundan kaçmak için göç etmek zorunda bırakıldı: Sözleşmeli hizmetçi olarak

49 A.g.e, s. 92.

50 Andrew Ure, *The Philosophy of Manufacture* (1835), s.15.

51 *The Tailors: A Tragedy for Warm Weather* (1778).

Amerika'ya gittiler, Doğu Hindistan filosunda denizci oldular ya da birer serseri olarak İrlanda'ya döndüler. Belli bir kısmı da asıldı. Yine de mücadele tamamıyla başarısız değildi. Mücadelenin en büyük başarısı, 1733'te Parlamento üzerinde, ilk Spitalfields Yasası'nı (13 George III, bölüm 68) çıkarmasına neden olan bir baskı kurmasıdır. Yasa, işçi ve işveren arasında bağlayıcı toplu pazarlık sistemini getirdi. Middlesex'in, Şehir ve Tower Hamlets sulh yargıçlarına, emek ücretlerini "kararlaştırma, düzenleme ve ilan etme" yetkisi verildi. Bunu yaparken yiyecek içecek fiyatları ile usta ve işçi arasındaki güç dengesi göz önünde tutuldu.[52] Bu bağlamda, 1762'de Defterin oluşturulmasıyla başlayıp, Defterin onaylanmasıyla sona eren uzun mücadele, sulh yargıçlarının kararlarını dayandırdıkları toplumsal sözleşmeye dönüştü. Doğrudan eylem tehdidi, 1769-71 idam ve taşlama çemberine rağmen sürdü. İşçilerin gücünü Spitalfields Yasası temsil etmekteydi ve bu yüzden William Pitt yasanın feshinden "her bahsedildiğinde titriyordu."

1763 ile 1773 arasındaki yıllar, sınıf ilişkilerinde, eski çatışma biçimlerinin yerine yenilerinin geçtiği bir geçiş dönemini temsil etmekteydi. Üretim süreci, ev içi ya da taşeron üretim tarzından imalat ya da fabrika üretim tarzına geçilmişti. Minerva, Isis ve Hint tanrılarının gözetimi altındaki eski *lanificium* (lat. dokuma) sanatının etkin prensibi artık el değil, makineydi. Bu yıllardan önce, işbölümü, açık bir montaj sistemi biçimini alacak şekilde sokaktaki faaliyetlerin yeniden bağlanmasıyla sağlanıyordu. Daha sonra montaj, giderek fabrika duvarlarının ardına kapatıldı.[53] Bir zamanlar küçük üretimci ve yoksul tüketici, Bit Pazarı'nda kendi "yeraltı dünyalarının" samimi ekonomisinde karşılaşırdı. Sonradan, onları ayakta tutan atıkların, kapitalist ticari işlemin yan ürünlerinin ayrı işkolları haline geldiğini fark edeceklerdi. Bu on yıllık süreçten önce Spitalfields dünya üretiminin belli başlı merkeziydi, sonra Midlands ve Kuzey onun yerini aldı. Daha önce sınıf ilişkisinin giydiği kumaş ipekken, sonra onun yerine pamuk

52 Sör John Clapham, "The Spitalfields Acts, 1773-1824." *The Economic Journal*, xxvi (1916), s. 459-71.

53 Stanley D. Chapman, "The Textile Factory Before Arkwright: A Typology of Factory Development." *Business History,* c. xlviii, no. 4 (kış 1974), ve aynı yazar, "*The Early Factory Masters: The Transition to the Factory System in the Midlands Textile Industry* (1967), Midlands'de yatırımlar ve ilk fabrikalarla ilgili meslekler hakkında yakın tarihli açıklamalar içerir.

geçti. Bu on yıl, ipeğin "lehçesinin" değer "dili"ne dönüşmesine tanıklık etti. Bu tarihten önce "parça kumaş" ve "iplik saçağı" proleter ekonominin önemli bir kısmını oluşturuyordu; bu tarihten sonraysa sınıf ilişkilerine para ve "muhasebe" egemen oldu. Aşırmak ve geleneksel teamüller, "hırsızlık" ve "zimmete geçirme" halini aldı.

1770'lerden sonra doğrudan temellükün "doğru" ve "yanlışları," öncesine göre daha kolaylıkla belirlenmeye başlandı. Şubat 1728'de, Whitechapel'de ip bükme atölyesinde bir iplik imalatçısı olan Hannah Eaton, bir makara Bengal ipeğini alıp cebine koydu. Frezeci bunu fark ederek, atölyenin sahibinin karısına işaret etti. Karısı polis memurunu çağırdı ve görevli onu yakalayıp aradı. Atölyedeki diğer iki işçi de, sulh yargıcı önünde Eaton aleyhinde tanıklık etti.[54] Diğer kanıtlar, temellükün "doğru" ve "yanlışlarının" gencin vicdanına nakşedilmiş olduğuna işaret ederler. Spitalfield'lı delikanlı John Gray'in hassas vicdanı, çalışma arkadaşının işte malzeme çalmasına öyle üzülmüştü ki bu yüzden hastaneye kaldırılmıştı. Ama olayı hikâye eden adam, onun "uzunca bir süre tatsız bir işe mahkûm edildiğini" belirtmenin de önemli olduğunu düşünüyordu.[55]

54 GLCRO, OB/SP, 17 Şubat 1782.

55 Thomas Campton, *Recollections of Spitalfields: An Honest Man and His Employers* (1894), s. 46.

Bölüm 9
Hayatının Bağışlanması İçin Yalvaracaksan İrlandaca Yalvar

Muzip bir hikâye ile alçak bir eylem arasında büyük fark vardır.
M. Synge, *The Playboy of the Western World*

Çoğu zaman yolları arşınlarım ve meteliksiz biri olmaya, aylarca cüzdanımda bir peni bile olmamasına alışığım.
O'Bruadair

I

Yüzyılın ortasında Londra esnafına miras kalan parasal ücret ile geleneksel teamüller arasındaki gerilim, sermayenin coğrafi hareketliliğiyle, yeniden düzenlenen üretim tarzıyla ve emeğin makineleşmesiyle birlikte çözülmeye yüz tutmuştu. Bu, yavaş bir süreçti ve Londralıların diğer mücadele biçimlerini de tahlil etmeden bu sürecin anlaşılması mümkün değildir. Bu ve bir sonraki bölüm bunu amaçlamaktadır. Bu bölümde, Londra'ya göçün arka planında yer alan İrlanda'daki tarımsal ilişkiler; Londra çevresindeki üç karakteristik İrlandalı emek tipini; İrlandalıların kentte oluşturduğu kentsel birlikte-yaşam kurumlarını; 1768 ayaklanmasında İrlandalı işçilerin öncülüğünü; İrlanda'daki Whiteboys[1]

1 On sekizinci yüzyıl İrlanda'sında kiracı çiftçilerin geçimlik tarım yapabilmeleri için şiddet yöntemleri kullanarak toprak haklarını savunan gizli bir örgüt (ç.n.).

Hareketi'nin Londra'daki proleter kargaşayla ilişkisini ve thanatokratik gücün yıkılmasında Londra'daki İrlandalının kültürel katkısını ele alacağız.

On sekizinci yüzyılda Tyburn'de asılanların hemen hemen yüzde 14'ü (171) İrlandalıydı. Üçte biri çıraklığa başlamış, dörtte üçü eğitimini tamamlamıştı. Aralarından 109'u Katolik, 7'si Protestan'dı; Tyburn'de asılan diğer 53 İrlandalının dini ise bilinmemektedir. Yoksuldular ve yoksul olmalarına hiçbir dinsel ayrım yapmayan ekonomik güçler karar vermişti. İrlanda'daki deneyimleri ve Londra'daki kolektif başarıları, sömürgeci mülksüzleştirme deneyiminden ayrı tutulamaz ve bunu, Viktorya dönemi tarihçileri W. E. H. Leckey ve J. A. Froude tarafından oluşturulan katı mezhepçi terimlerle yorumlamaya hiç gerek yoktur.[2] Kimi Katolik toprak sahipleri ya da Ulster'ın küçük çiftçileri ve Belfast'ın ve Dublin'in Protestan zanaatçıları da yoksullaştırılıp sadakaya muhtaç hale getirilmişlerdi. Bu durum, modern bilimin özünde hâlâ büyük ölçekli bir mülksüzleştirme olarak değerlendirdiği süreci yalnızca daha karmaşık hale getirir. "1700'lerde bütün İrlanda toprağının yüzde 14'ü Katolikken; 1750'lerde bu oran yüzde 5'lere geriledi."[3] Protestanlar ise hâlâ nüfusun yüzde beşini temsil etmekteydi. Bu mülksüzleştirme, utanç verici Ceza Hukuku'na, kıtlığa (1726-27 ve 1740-41) ve ortak toprak kullanım hakkının ve bölünebilir mirasın birden bire ortadan kalkmasına yol açmıştı.

Cellâdın ilmiği ve kerestecinin baltası, Protestan Whig Egemenliği'ni garantileyen araçlardı. İrlanda ruhu taşıyan yığınları, sürekli bir göç dalgasıyla suyun öte tarafına sürükleyen şey, bu araçların, bin yıllık bir kültürden "geriye kalan mirasçılar"ın üzerinde yarattığı etkilerdi. Kıtlık zamanlarından sonra bu göç dalgası bazen sel olup akardı. 1727'deki kıtlıktan sonra binlerce kişi, "uzun ve ıstıraplı yollar"dan Amerika'ya göç etmişlerdi. Eksik ve tartışmalı kayıtlara rağmen, on sekizinci yüzyılda, göçmenlerin dörtte biri ya da beşte birinin Katolik olduğu anlaşılmaktadır.[4] Profesör McCracken "Katolik İrlandalılar yenik düşmüş, üzgün ve lidersiz insanlar-

2 W. E. H. Lecky, *A History of Ireland in the Eighteenth Century*, 2. Baskı (New York, 1893) ve J. A. Froude, *The English in Ireland in the Eigteenth Century* (New York, 1874).

3 Kerby A. Miller, *Emigrants and Exiles: Ireland and the Irish Exodus to North America* (New York, 1985), s. 21.

4 A.g.e., s.137.

dı" diye yazar ve bu insanların göç edecek gücü bile bulamamış olabileceklerini dile getirir.[5] Göç eden ve yaşamı Tyburn'de son bulan kişilerin tanıklıklarına bakarak, ne Profesör Miller'ın insana kendini zavallı hissettiren sürgünler, hayata küstüren evlilikler ve romantik vazgeçişlerle geçen on dokuzuncu yüzyılda keşfettiği görüşü, ne de Thomas Carlyle'ın ve Frederick Engels'in İrlandalı göçmenin sürü halinde yaşayan sersem bir vahşi adam tasımını kabul edebiliriz.[6] Kanıtlarımız Londra'daki İrlandalının, İrlanda milliyetçiliğinden ya da alkolik ve pervasızlıktan ziyade, kentli proletaryanın oluşumundaki belirleyici katkısından sorumlu olduğunu göstermektedir. Utangaç, kurnaz ve sessiz...On sekizinci yüzyıldaki ağzı sıkılık, öncelikle dilsel bakımdan ele alabileceğimiz bu boyun eğdirilmiş insanların cephaneliğinde bir silah haline gelmişti.

Baskı altında tutulan toprakları yağmalayan zalim devlet yetkilileri, sonra da onların dillerini, müziklerini ve şiirlerini defetti. Sonuç, kendisini yabancı bir dilde ifade eden, yasanın dışında hareket eden "gizli bir İrlanda" oldu.[7] 1688'de İngilizler, İrlanda müzik enstrümanı olan arpı susturmaya çalıştı. 1683'te, söylenene göre, İrlanda şarkıları "...boyunduruk altına alınan insanların kederli ağıtları"na dönüşmüştü.[8] On sekizinci yüzyıl başlarında Ceza Kanunu'yla birlikte, ozan atışmaları ve şiir toplantıları –"oturumlar"- baskı altına alındı. Sonuç itibariyle İrlanda dili "kabile reisinin kalesinden vasalın kulübesine" sürüldü, bu yüzden zor zamanlarda İngiltere'ye göç edip, Londra'daki içki âleminin içinde gelişti. Metropolde, yalvarışın dili haline geldi. Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde, dokumacı kalfası William Horsford, Thomas Poor'un hayatının bağışlanması için yalvarırken İrlandacaya dönmüştü. "Hayatının bağışlanması için yalvaracaksan, İrlandaca yalvar" sözü, işte bu gücün meşhur kanıtıydı.

İrlanda'da bilinen ilk dil olan İngiliz dilinin ise karşıt bir gücü vardı. On yedinci yüzyıl ozanı Eamoun an Duna, İrlanda-

5 J. L. McCracken, "The Social Structure and Social Life, 1714-60," T. W. Moody ve W. E. Vaughan (der.), *A New History of Ireland*, c. iv, *Eighteenth Century Ireland*, 1691-1800 (1986), s. 53.

6 Thomas Carlyle, *Chartism* (1839), s. 28-31 ve Frederick Engels, *The Conditions of the Working Class in England*, çev. W. O. Henderson ve W. H. Chaloner (New York, 1958), s. 105-6.

7 Daniel Cockery, *The Hidden Ireland: A Study of Gaelic Munster in the 18th Century* (Dublin, 1925).

8 Brian Boydell, "Music Before 1700," Moody ve Vaughan, a.g.e., s. 565.

ca konuşan bir kişinin öğreneceği ilk İngilizce kelimeleri şöyle kaydeder:

> Ulaşım, nakil, *mo mhebhair ar Bhearla*
> Vur onu, öldür onu, soy onu, parala onu.
> Bir muhafazakâr, kes onu, as onu, asi
> Bir dolandırıcı, hırsız, papaz, Papacı

Şiddetin dili çoğunlukla hukukun da diliydi. "İnsanların bağlantı kurduğu tek dayatmacı kurum mahkemeydi. İnsanlar, yasa ve yasa biçimlerini; seremoni, mahkeme kararı ve otorite hakkındaki fikirlerle ilişkilendirdiler."[9] Şiddetle desteklenen, büyülü sözlerle tekrarlanan hukuki kelime hazinesinin törensel niteliği, feryat dilini yaygınlaştırmıştı; "oysaki" hem hukukta hem de ağıtta aynı işlevi görüyordu.

Tyburn'de asılan kötü kadınların ve erkeklerin çoğu, İrlanda dilini İngilizceden daha iyi konuşurlardı: Geçmişte Fransız Kuvvet Komutanlığı'nın İrlanda alayında kaptan olan Belfastlı bir adam 1773'te asıldı. Aynı sene, Dublinli bir dokumacı da, ustasının kızına tecavüzden asıldı. Bir Londonderry kuşatması gazisi, Hay pazarının kapı görevlisini öldürmekten asıldı. Dublinli bir piyade eri, Alderman Heathcote'un kılıcını ve kemerini çalmaktan 1744'te asıldı. Katherine Lineham ise 1741'de asıldı. Ahbaplarının dediğine göre, sadece İrlanda dilini, onu da çok az bilirmiş. On yedi yaşında Dublin'de bir kasap çırağıyla evlenmiş. Londra'ya gelerek, "Bit Pazarı ve Hundreds of Drury civarında kendi uluslarını inkâr ederek bir ortaklık kurmuşlar" diye yazar Papaz. Bir yıl sonra kocası, Teddy Brian, Henry Smith ve "John of Gaunt" ile beraber, Westminster Yüksek İcra Memuru Squire Patten'e altınbaşlı makam bastonu ile saldırdı. Duruşması ile asılması arasındaki süre zarfında karısı Katherine her gün Hapishane Avlusunun kapısında, kocasının hücresinden hükümlü şapeline götürülüşünü görmek için bekledi. "Dayanıklı bir dul" gibi St Giles'de Broad Caddesi'nde herkesin İrlanda dilinde konuştuğu "Cart and Horse" birahanesinde arkadaşlar edindi. Ruggety Madge, Redman Keogh ve Macdonnel ile beraber soygun yaptı. Madge içeri alındığında, onu, günde iki kere ziyaret eder, yiyecek ve içecek götürürdü. Boynunu ipten kurtarmak için, suçunu diğerlerinin üzerine attı.

9 Alan Bliss, "The English Languagae in Early Modern Ireland," a.g.e., s. 555 ve ayrıca bkz: R.A. Steward Macalister, *The Secret Languages of Ireland* (1937).

Katherine, Newgate'ten Tyburn'e, arkadaşı Ruggety Madge'i görmek ve onu rahatlatmak için kağnının yanından yürüdü. George Stancey'nin de asılışını da gördü, darağacına giderken ona da eşlik etti. Son olarak, Ocak 1741'de "kendisini Şerif'in resim çerçevesinde dans ederken" buldu.[10] Bu tür bir bulgu, dille güçlendirilen ve korunan İrlanda'ya özgü birlikte-yaşamın Londra'da ayırt edilebilir bir varlığa sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

Dilin İngilizce konuşanları korkutma gücü vardı. 1725'te Londra Ağır Ceza Mahkemesi tutanak matbaacısı ve stenografı, İrlandaca konuşmanın fonetik açıklamasını yapmaya çalıştı – "Ah! Kalbim, çok sarhoş oldum ve Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ne ayık gidiyordum." Bu nedenle, "son duruşma tutanaklarını yayımlamak gibi bayağı ve uygunsuz bir davranışta bulundukları için, Belediye Meclisi Mahkemesi'ndeki duruşmaya gelmeleri emredildi."[11] 1790'larda Londra belediyesinde görevli bir grup memur, iki firariyi yakalamak için, Londra'da bir İrlandalının evine baskın yaptı. Süngülerle saldırıya geçerek, amaçlarına ulaştılar.

> Ancak en kötüsü dışarıya çıktığımız zamandı; bütün bir mahalle alarma geçti ve kadın, erkek, çoluk çocuk yüzlerce kişi sağanak yağmur gibi üzerimize yağdı. Kadınları saydım mıı? Göğüslerine inen saçlarla yarı çıplak kadınlar zebanilere benziyordu; bize fırlatmak için kaldırım taşlarını parçaladılar; kulaklarımızda ziller çaldılar; taşladılar bizi ve en kötüsü de konuştukları İrlanda diliydi. Ben İrlanda hiç sevmezdim, kulağa çok iğrenç geliyordu, hele de anlamazken. İrlanda dili, kötü bir dil.[12]

II

İrlanda göçmenlerinin "akın ettiği" Londra emek piyasası son derece serbestti. Dublin doğumlu haydut Lot Cavenagh'ın asılmadan önce kapatıldığı hücresinde söylediği gibi, "Ben Londra'ya giden doğru yola çıktım. O, büyük ve ünlü kente, tam da söylenegeldiği uzun 'deniz ve darağacı gibi hiç kimseyi

10 The Ordinary's *Account*, 13 Şubat 1727, 24 Kasım 1731, 5 Ekim 1744, 29 Ocak 1733, 6 Ekim 1733, 5 Ekim 1744, 31 Temmuz 1741, 16 Mayıs 1750, 24 Kasım 1740, 18 Mart 1741.

11 *The Proceedings*, 7-10 Nisan 1725, ve Michael Harris, "Trials and Criminal Photographies: A Case Study in Distribution," Robin Myers ve Michael Harris (der.), *Sale and Distribution of Books from 1700* (Oxford, 1982), s. 10 ve 31.

12 George Borrow, *Lavengro* (1851), Everyman baskı (1961).

reddetmeyen Kente.'"[13] Londra'da, "manifaktür" adı verilen bir üretim tarzı hâkimdi. Manifaktür, iki tip işçi talep etmekteydi. Birinci tip işçiler, ustalık gerektiren tek bir aletle, özelleşmiş kısmi üretime sevk edilerek, işlenmiş ürünün tamamlanmasına yalnızca kısmen katılmaktaydılar. Önceki iki bölümde incelenen işkolları, "bir işin ayrı ayrı kısımlarını yapan" bu türden işçi örneklerini sunmaktadır. İkinci tip işçiler, "vasıfsızlardı." Bunlar, elbirliğinin ekipler halinde örgütlendiği inşaat, tersane işi, yol yapımı gibi işkollarında çalışırken, çıraklığı olmayanlar da manifaktür içinde ya da dışında mal getirip götürme işinde istihdam edilmişlerdi. Bu emek biçimi, zanaat emeğinde yaşanan işbölümüyle doğru orantılı bir büyüme gösterdi. İlk iş türü



İrlandalı sokak satıcısı

13 The Ordinary's *Account*, 13 Nisan 1743.

tek tipti, güvenceliydi, düzenli ve sürekliydi; ikinci iş türü ise geçiciydi, az gelişmişti, düzensizdi, belirsizdi ve ayrım gözetmeden herkesin yapabileceği işlerdi. İlk işçi "el işçisiydi," ikincisi ise "sırt işçisiydi." Sırt ve el işçileri, manifaktür işinin iki yönlü doğası için hem gerekli hem de bütünleyiciydiler.

Gezgin İrlanda işçisinin "konargöçer" yaşamı, Londra'daki düzenli işin pikaresk reddiyle ayırt ediliyordu. Erkekler denizci, asker, hasat işçisi, kanal kazıcısı ve kömür hamalı olurken; kadınlar da fahişe, çamaşırcı, terzi, bulaşıkçı ve balad şarkıcısı oldular. Bu işçiler Protestan çalışma etiğinin pek az değerini benimsediler. Şehir işçileri, Kutsal Pazartesi Günü'nü[14] kutlarlardı. Arthur Young, İrlandalı kadınların saman yapmadıklarından, William Petty ise tatillerin çokluğundan yakınırdı: St Patrcik Günü, "St Patrick'in karısı ve karısının annesinin günü" de dâhil olmak üzere, İngiliz yasalarının izin verdiğinden kırk dokuz gün fazla tatil vardı. 1724'te Swift, İrlandalı ruhların yarısının dilenerek veya hırsızlıkla hayatta kaldığı görüşünü dile getirdi. İrlandalının amaçsız, aylak aylak gezme alışkanlığı, sermaye birikiminin ihtiyaç duyduğu iş disiplini için bir engeldi. İrlandalının çalışmayı reddi öyle yaygındı ki başka yerlerde "sanayi meyveleri" olarak adlandırılan, İrlanda'da olsa olsa "şans" olarak adlandırılırdı.[15]

Londra'nın proleter işçileri, yüksek iş hacmiyle, dernek dayanışmasının eksikliğiyle, etnik heterojenlikle, mevsimlik, tehlikeli ve katı disipline tabi çalışma koşullarıyla ayırt ediliyordu. Bu tür toplumsal emeğin üretici gücü, pek çok insanın aynı zamanda aynı yerde bir araya getirilmesinden oluşmaktaydı. Bireysel olarak zayıf ve acınacak haldeki emek, kolektif bir kitleye dönüşünce güce ve tehlikeye dönüşmekteydi. "Elbirliğiyle çalışan işçilerin hem önlerinde hem arkalarında elleri

14 Kazancı iyi olan zanaatkârların bir önceki günden içki içmeye başlayarak, pazartesi sabahları kutladığı sözde bayram (ç.n.).

15 Bu özet, George O'Brien'ın, *The Economic History of Ireland in the Eighteenth Century* (Dublin, 1918) adlı kitabının 3. Bölümüne ve daha yeni çalışmalara dayanmaktadır. Bu yeni çalışmaların ismini vermek gerekirse, L. M. Cullen'ın *An Economic History of Ireland since 1660* (1972), Joel Mokyr'ın "Uncertainty and Prefamine Irish Agriculture" adlı makalesi ve T. M. Devine ve David Dickson'ın (der.) *Ireland and Scothland 1600-1850; Parallels and Contrasts in Economic and Social Developmen*t (Edinburgh, 1983) adlı kitaplarında yer alan S. J. Connolly, "Religion, Work-Discipline and Economic Attitudes: The Case of Ireland" ve E. Estyn Evans, *The Personality of Ireland: Habitat, Heritage and History* (1973), s. 79.

ve gözleri vardır ve bir ölçüde, her yerde hazır ve nazırdırlar."[16] Londra'daki pek çok İrlandalı işçi, Dublin'de ve Cork'ta çoğunlukla el işi deneyimi edindikleri için, yine el işçisi olarak istihdam edilmekteydi. Daha önemli bir varlık gösterenler ise "sırt işçileri"ydi - açık havadaki, arazideki, inşaat alanındaki ekipler ve en çok da Thames iskelelerinde çalışanlar. 1768 yılında - o *annus mirabilis*[17] - Thames'te elbirliğine dayalı emeğin toplumsal gücü, kendisini açık bir biçimde şehir proletaryasının kolektif gücü olarak gösterdi. Bunu anlamak için, on sekizinci yüzyıl İrlanda kitlesel ve elbirliğine dayalı emeğin deneyimlerinin aldığı üç belirli biçimi ele alacağız: Zirai işler, askerlik ve kömür işçiliği.

III

Toprağını kaybeden pek çok İrlandalı başkalarının topraklarında çalışmak üzere İngiltere'ye gitmişti. İngiltere'de hasat zamanı, serseri gruplar alışılagelen bir görüntü halini almıştı. Tyrburn'da idam edilen İrlandalı taşra işçilerinin büyük bir çoğunluğu 1740'larda asılmıştı. Patrick Harvest, Hampstead'de Temmuz ayındaki saman hasadında kaybolmuştu. İşvereninin gümüş mahmuzlarını çalarak ondan intikam almıştı. Beyefendi onu 1741 Eylül'ünde astırdı; serseri mevsimlik işçilerin istilasına denk düşen bir zamanda verilen bir ibret dersiydi bu. Kilkenny'den gelen Patrick Hayes, St Pancras'ta haftalık ücret karşılığında büyükbaş hayvanları beslerdi. Mandıra çiftçisinin anahtarlarını ve küçük dürbününü çaldığı için Ağustos 1746'da asıldı. Bryan Cooley hasat mevsiminde çalışırdı. 5 şilin değerinde bir değnek çaldı, Nisan 1743'te asıldı. İdamından önce, karısı ve çocukları onu teskin etmek için İrlanda'dan yanına geldi. Armaghlı William Bruce, "İrlanda'dan çıkıp iş bulmak için Islington'a kadar geldi." Bir peruk ve ipek bir mendil çaldı. Barnet ambarında yakalandı ve Nisan 1743'te asıldı. Connaughtlu Patrick Kelly, karısı ve bir sürü çocuğu olan elli yaşında bir adamdı. Çocuklarının çoğu ıslahevindeydi. Harmancıydı, madeni para basma suçundan asıldı. "Metal paranın kenarındaki yazıyı keserek, metal paranın üzerindeki Britanya İmparatorluğu simgesini oydular" diye açıklamıştı Papaz. Kelly, "yoksul insanların çaldıklarının çeyreği olsa elimde, bir malım

16 Karl Marx, *Capital*, çev. Ben Fowkes, c. i (1976), s. 317.

17 Mucizelerin, felaketlerin ve diğer kayda değer olayların yaşandığı yıl (ç.n.).

olsun istemezdim" demiştir.[18]

Bu kadınlar ve bu adamlar 1740-41'de *bliadhain an air* (katliam yıllarında), "insanların tenlerinin karabuğday renginde olduğu ve ısırgan otuyla beslendikleri" kıtlık zamanlarını gördüler. Bir taşra beyefendisi gördüklerini şöyle anlatmıştı:

> Bir işçinin bahçıvan küreğiyle çalışırken, açlıktan baygın düştüğü için işi bırakmaya mecbur kaldığına tanık oldum. Yaşlı bir babanın, hayvan gibi çimen yediğini ve ıstırap içinde yok olmayı dilediğini gördüm. Çaresiz bir yetimin gübrelikte ortada kalmasına ve hastalık bulaştırır diye kimsenin onu almak istememesine şahit oldum. Aç bir bebeğin son nefesini vermiş annesinin göğsünü emdiğini gördü bu gözler.[19]

Arkalarında böyle bir yaşam bırakarak Londra'ya gelen İrlandalı gezgin nüfus, parasızlığa alışıktı. 1710'da Chester'da yaşamak için Dublin'den ayrılan Thomas Gent, cebinde sadece bir şilini olan genç bir çıraktı. Uzun ve zorlu Londra'ya göç yolculuğunda akşam yemeği için kaz çalmak zorunda kalan arkadaşlarıyla kıyaslandığında bu meblağ, onu zengin yapmaya yetiyordu.[20] Henry Fielding, toplamda "bir şilinden" fazla parası olmayan yetmiş kişinin yaşadığı iki Shoreditch evini boşalttırmıştı.[21] Yüzyılın ortasında Londra'daki suçlara dair yapılan bir analizde, üçüncü etmen olarak, "her sene, hasat zamanı saman yaptırma bahanesiyle çok sayıda yoksul İrlandalının İngiltere'ye getirilmesinin kötülüğü" gösterilmekteydi. Ahlaksız ve alçak hasatçılar olan İrlandalıların İngiltere'ye getirilmesini izne bağlayan bir sistem önerdi.[22]

Bu öneriye kulak asılmadı. Ve ahlaksız İrlandalı göçebe işçiler, sadece İngiliz samanını değil, İngiliz işçi ücretlerini de kesti. Londra'da inşaat işinde ücreti düşürmek için İrlandalı işçiler kullanıldı. "Asılmayı açlıktan ölmeye yeğ tutan" İngiliz inşaat işçileri, 1736'da, Shoreditch'teki St. Leonard binasının

18 The Ordinary's *Account*, 13 Nisan 1748, 16 Eylül 1741, 3 Temmuz 1749, 13 Nisan 1743, 1 Ağustos 1746 ve *The Proceedings*, 14-19 Ocak 1743.

19 Anonim, *Letter from a Country Gentleman in the Province of Munster to His Grace to the Lord Primate*
(Dublin, 1741); Michael Drake, "Irish Demographic Crisis of 1740-41," *Historical Studies*, no. 6 (1968).

20 *The Life of Thomas Gent, Esq.* (1832), s.5.

21 Henry Fielding, *An Enquiry into the Causes of the Late Increase of the Robbers*, 2. Baskı (1751), s. 141-3.

22 "A Citizen of London," *The Vices of London and Westminister* (1751), s. 17-20.

yeniden yapımında çalıştırılan İrlandalı ırgatlara saldırdı.[23] Bir devlet ajanı, "ayaktakımı"nın geçimlerini müşterek sağlamak ve birbirlerine destek olmak için dernekler aracılığıyla nasıl bağlantı kurduklarını anlatan bir kayıt bırakmıştır. İşçi ücretlerinin kırılması, İngiltere'de emek piyasasına dair tarih yazımında İrlandalı emekçiye imrenilecek bir konum kazandırmamıştır.

Tyburn'de asılan İrlandalıların bazıları, Yunanca ve Latince bilirdi; kahraman bir Ayak Muhafızı olan Robert Haynes, Londonderry kuşatması gazisi Robert Irwin ya da Londra Belediye Başkanı'nı soyan Luke Ryley gibi. Yunanca ve Latince klasiklerini bilen bu kişiler, İrlanda eğitim geleneğini ve on sekizinci yüzyılla beraber bu geleneğin düşüşünü akla getirir. Şair Owen Rose O'Sullivan, arazisi olmayan İrlandalı bir kazıcıydı. Şiirlerinden biri, bahçıvan küreğine yeni bir sap takmakla ilgiliydi.[24]

> Gün bitiminde, bacaklarım yorgun ve ağrılı,
> Ve kâhya kalkmış alay ediyor, senin işinin ne değeri var diye,
> Ya ölümün maceralı yollarını kibarca anlatacağım ona,
> Ya da Prenslerin düştüğü Troya'daki Grek Savaşlarını!

Eğitimin değersizleşmesi, bir zamanlar aristokrat olup da proleter hayata sürüklenen belli başlı İrlandalı şairlerin yok edilmesinin bir sonucuydu. Bu yüzden "Gizli İrlanda'nın" şiiri, incelikli ifadeyi "sıradan" bir içerikle birleştirmiş ve insan emeğinin değerini eşsiz bir biçimde takdir etmiştir. "Kürek işçisi," on dokuzuncu yüzyıl İrlanda'sında çok sevilen bir baladdı.[25] Baladın sözleri, İrlanda'daki Limerick şehrinin İngiliz kuşatması sonucunda düştüğü tarihten kalmadır (1964). On sekizinci yüzyıl İrlanda'sının balad türü şiirlerinde görülen tanıdık temalar – memleketten ayrı düşme, sevdiğinden ayrılma, İrlanda tugayından kurtarılma – tarım işçilerinin aletlerine ve çalışma yöntemlerine dair bir aşinalık da yaratmaktadır.

---

23 Bu isyanların kayıtları, anonim bir kaynak olan *Spitalfields and Shoreditch in an Uproar: Or, the Devil to Pay with the English and the Irish*'a (1736) ve Başbakan Sör Robert Walpole'a yazılan "An Account of Some Particulars of the Late Riot in Shoreditch" başlıklı uzun bir rapora dayanmaktadır, C(H) MSS, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi.

24 Aktaran, Daniel Cockery , *The Hidden Ireland: A Study of Gaelic Munster in the Eighteenth Century* (Dublin, 1925), s. 9, 105.

25 Kathleen Hoagland (der.), *1000 Years of Irish Poetry* (New York, 1953), s. 184-5.

Kırbaç başımın üstünde bir daha asla sallanmasın,
Ne de elim küreğin sapını tutsun
Onun yerine, Fransa Bayrağı dalgalansın üstünde
Ve sancak gezginden hiç ayrılmasın!

IV

Tyburn'de asılanların yüzde sekizi askerdi. Pek çoğu çıraklıklarını terzi, dokumacı ya da ayakkabı imalatçısı olarak tamamlamıştı. Diğerleri ise taşralı emekçilerdi. Bu insanlar, Avrupa orduları bünyesinde İrlanda alayını kurmak üzere ülkelerini terk eden "vahşi kazlar"dı. 1691 ile 1745 yılları arasında 450.000 İrlandalının Fransız ordusunda askeri hizmete girdiği tahmin edilmektedir. Bu rakam elbette abartılı olmasına rağmen yine de dikkate alınmaya değer. "Çok sayıda insan haydut ve soyguncu olmuştu."[26] Belfastlı William Macklaughlane, Batı Hint Adaları'nda Fransız alayıyla savaşmıştı. 1727'de maşrapa çaldığı için asılan James Carter, Fransız ordularına beş yıl boyunca hizmet etmişti. 1722'de saat çalmaktan asılan John Maloney, İspanya için Sicilya ve Messina'da savaşmıştı. 1705'te bir parça şam kumaşı çalmaktan asılan John Norton, on iki yıl boyunca Avrupa'nın her yerinde savaşmıştı. İrlanda kıta birliklerinde istihdam edilmek üzere asker toplama işi, hem İrlanda'da -aslına bakılırsa, İngiltere'nin bakanlık politikası, memnuniyetsiz, isyankâr, enerjik ve genç bir nüfusu yönlendirdiği için bu uygulamayı faydalı bulurdu- hem de Lincoln Inn alanındaki Rising Sun'da örneğin, bir kaz yavrusunun[27] günlüğü 7 ½ peniye vahşi kazlara katılabildiği Londra'da yapılırdı. Bu, İngiliz veznedarlarının önerdikleri rakamla rekabet edebilecek bir ücretti.[28]

Bir önceki yüzyılın yağmacı paralı askerlerinden farklı olarak, on sekizinci yüzyıl askeri, iki önemli yönden proleter bir orduya aitti. Öncelikle, ücretli bir orduydu. Askeri hizmet kar-

26 Maurice Hennessy, *The Wild Geese: The Irish Soldier in Exile* (1973), s. 49.

27 Burada "vahşi kazlar" birliğine katılan gençlerden söz edilmektedir (ç.n.).

28 John Cornelius O'Callaghan, *History of the Irish Brigades in the Service of France* adlı çalışmasında "vahşi kaz" sayısının tahmini rakamlarını sunmaktadır. John Comelius, O'Callaghan, *History of the Irish Brigades in the Service of France*, *History of the Irish Brigades in the Service of France* (Glasgow, 1870), s. 163. Ayrıca bkz. John J. Silk, "The Irish Abroad, 1534-1691," T. W. Moody (der.), *A New History of Ireland*, c. iii, *Early Modern Ireland 1534-1659* (1976); the Ordinary's Account, 29 Ocak 1733, 3 Kasım 1725 ve 7 Şubat 1705; Lecky, a.g.e., c.i., s. 420.

şılığında, alışılagelen pek çok giyecek, içecek ve giysi yardımı dışında, günlük ücret de alırdı. Disiplini sağlamak için sağgörülü bir generalin belki de atması gereken en önemli adım, bu ücreti ödemesiydi. İkincisi, ordunun savaş gücü, her anlamda fiilen elbirliğine dayalıydı: Büyük topların kullanımı, farklı becerilere sahip adamların hiyerarşik elbirliğini zorunlu kılarken; kuşatma hazırlığı yapmak çok sayıda insanın, ancak kanal açma ya da yol yapma işindekiyle kıyaslanabilecek basit elbirliğini gerektiriyordu. Topluca yürümek ya da kamp kurmak da elbirliği gerektiriyordu. Kullanılması otuz altı askeri komuta kademesini gerektiren bir silahla donanmış en güçlü askerin bile ezbere dayalı öğreniminin ve taliminin başarısına dayanmaktaydı.[29] Fantoney'deki Fransız komutan Maurice de Saxe, on sekizinci yüzyıl savaşının en önemli özelliklerini bilirdi. Woolwich'teki İngiliz Askeri Akademisi'nde yazdıklarına göre:[30]

> Askeri disiplin bütün orduların ruhudur. Askeri disiplin, büyük bir sağduyuyla yerleşik kılınmadığı ve sarsılmaz bir kararlılıkla desteklenmediği sürece, ordunun aşağılık bir yığın insan sürüsünden farkı kalmaz ki bu, onlar var eden koşul açısından, ancak düşmanlarından bile daha büyük bir tehdit oluşturur.

de Saxe, aylaklık üzerine yaptığı gözlemlerden yola çıkarak, "insan kalbinin dayanıksızlığı" ve bitkinlik, "askerin çalışmasını sağlamak için kesinlikle gerekli olan" disiplin ve düzenin düşmanlarıdır, demiştir. Ordunun en güçlü biriminin, yani askerin rahatına ve askerin de en aşağıdaki uzvu, yani ayaklarına yoğunlaşmıştır. "Bütün disiplinin asıl kısmı, bacaklara dayanır" diye yazmıştır.

Vahşi kazların büyük çoğunluğu, sadece tüfekle birbirlerini vuran ya da el bombası atan askerler değil, aynı zamanda toprak kazan istihkâm erleriydi. Tüfeğe oldukları kadar küreğe de aşinaydılar. Sayısız adam firar etti. Newgate'in Papazı, 1735'te, "son kısa savaşta (Polonya Veraset Savaşı) neredeyse yarısı savaştan kaçarak İngiltere'ye geldi" diye yazar. Papaz, Philipsburgh'u terk eden Dublinli ayakkabı imalatçısı Peter Matthews ve Fort Kiel'i terk eden Tipperaryli taşra çocuğu

29 Major R. E. Scouller, *The Armies of Queen Anne* (Oxford, 1966), muhtelif yerlerde.

30 George Smith, *An Universal Military Dictionary* (1779) ve Maurice de Saxe, *Reveries; Or, Memoirs upon the Art of Wars*, çev. William Fawcett (1757), s. 79.

Thomas Dwyer gibilerini kast etmekteydi. Dwyer, sefil bir yoksulluk içindeydi ve çıplaktı; asılmadan evvel bir palto istedi. Bir de, firar eden ve Londra'da asılan Munsterlı William Rine vardı ve İrlanda'nın batısından fakir bir tarım işçisi olan James Ryan... O da Philisburgh'daydı. "Askerlikte sıcak top mermisinden başka pek de bir şey olmadığını keşfetti; kaçmanın iyi bir fikir olduğunu düşündü." Pek çok adam Flamanya'da yeniden grup oluşturarak Londra'ya gitti ve orada ya haydut ya da yankesici oldu. Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki bir yargıç, "yemin etmiş bu insanlar arasında İrlandalılardan başka kimse yoktu" demişti. "Hepsi suçlu. Ölüm."[31]

Bir tarihçi, "Fontenoy Savaşı, on sekizinci yüzyılın en kanlı savaşlarından sayılır" diye yazmıştır.[32] 11 Mayıs 1745 tarihinde savaş meydanında ordular karşı karşıya geldi ve çarpıştı. İngilizler, Cumberland Dükü tarafından komuta edilmekteydi. Cumberland Dükü, bir yıl sonraki Culloden Savaşı sırasında yenik düşen İskoçyalıları hedef alan eylemlerinden ötürü "kasap" olarak tanınmıştı. Fontenoy'de, disiplin anlayışı yüzünden General Hawley popüler bir lakap kazanmıştı: "Cellat." Fransızlar ise, de Saxe tarafından komuta edilmekteydiler. Saxe'ın birliğinde altı İrlanda alayı vardı. İrlanda alayları savaşın sonuna dek destek birliği olarak tutuldu. Semple'ın yönetimindeki İskoçlara direndiler, Coldstream Muhafızları'nı yendiler ve Hanoverli bölüğün tüm gücünü tükettiler.[33] Savaşın bitiminde sloganları ("Limerick'i Hatırla!" ve "Hain Saxon") ve marşları ("Beyaz Kokart") İrlanda'da ya da İngiltere'de yasaklandı. Zafer, müteakip milliyetçi tarihçiliğe damgasını vururken; savaştan çıkan balad ise ondan daha da önemli hale geldi .[34]

---

31 The Ordinary's *Account*, 22 Eylül 1735, 27 Eylül 1736, 2 Kasım 1736 ve 3 Mart 1736.

32 Francis Henry Skrine, *Fontenoy and Great Britain's Share in the War of the Austrian Succession*, 1741-1748 (1906), s.50.

33 Bu savaş kayıtları, Skrine, a.g.e, O. Callaghan, a.g.e. ve John Mitchell, *The History of Ireland, Ancient and Modern, being a Continuation of the History of the Abbe MacGeoghegan* (New York, 1868) ve Hennessy, a.g.e., s.68'e dayanmaktadır. MacGeoghegan, Fontenoy'deki Dillon'un İrlanda Birliği alayının dini subayıydı. Ahlak felsefecisi ve materyalist tarihçi Adam Ferguson, Cumberland'in İskoçlarına Galce seslenerek, manevi bir güç vermişti.

34 Kathleen Hoagland (der.), *1000 Years of Irish Poetry* (New York, 1953), s. 271-3; J. G.. Simms, "The Irish on the Continent," 1691-1800," Moody ve Vaughan (der.), a.g.e., s. 634.

Senin bir kolun yok, senin bir bacağın yok
Oley! Oley!
Senin bir kolun yok, senin bir bacağın yok
Oley! Oley!
Senin gözlerin yok, kulağın yok, adeta tavuksuz bir yumurta;
Dilenmek için önüne bir tas koyman gerekecek:
Ooh, Johny, seni tanıyamadım!'

Kimi İrlandalılar, Hanoverliler'e karşı her zaman savaştı. İçlerinden biri, 7 Kasım 1750'de asılan Thomas Reynolds'dı. İrlanda tugayı için adam toplamak üzere Londra'da "askeri izindeydi." Flamanya'da hizmet vermişti. 1745 isyanı sırasında William Kalesi kuşatmasında görev almıştı. Culloden'da (1746) koruyucusunun düşüşünü gördü. Diğer İrlandalı askerler, bayraktaki renklere aldırmadan, yalnızca hayatta kalmak için savaştılar. Mesela, Dublinli ayakkabı imalatçısı James Leonard, Cadiz'de İspanya tugayına katılmadan önce Cebelitarık'ta II. George'un birliğinde trampetçiydi. Askerlik deneyimi, insanları savaşın karşıt taraflarına böldüğünde bile, Londra'da öyle bir yaşam vardı ki ortak geçmişleri onları gerçek müttefikler haline getiriyordu. John Cassady, İrlandalı Katolik bir taşra adamıydı; Robert Hunt, Dublinli bir Protestandı; Cassady, Fransız ordusunda İrlandalılardan oluşan tugayda görev yapmış bir savaş gazisiydi; Hunt, İngiliz tanksavar tüfek bombacı grubuna dâhildi. Londra'da gümüş kopçaları ve saatleri çalarak, ganimeti paylaşırlardı. Bir İrlanda kulübüne gidip birlikte içki içer ve dans ederlerdi (ortak "2 penilik zıplama"). Ortak bir düşmanları vardı: Robert Rhodes isminde kötülüğüyle ün salmış bir hırsız avcısı. Hepsi de Aziz Patrick'e derin bir saygı duyardı. 1740'ta Aziz Patrick gününü, kırk özgür İrlandalıdan onları Newgate'in ölüm koğuşundan kurtarmalarını isteyerek kutladılar.

V

Pek çok İrlandalı Newgate'ten kaçmaya çalıştı: 1728'de kaçan Dublinli terzi William Phillips; 1736'daki kaçma girişiminde ölümle burun buruna gelen John Maxworth ya da diğer adıyla Parlamento Jack; birinde neredeyse gardiyanı öldürerek, diğerinde Newgate'i tüm ziyaretçilere kapatarak iki kez kaçma girişiminde bulunan James Hayes gibi. Hayes'in, duruşması görülürken Londra Belediye Başkanı'na saldırmasını engellemek için zincirlenmesi gerekmişti. Çifte zincire vurularak,

elleri kelepçelenerek, gemiyle Holborn Tepesi'ne götürüldü. Bryan Smith tam asılmak üzereyken, etraftaki kalabalık, atların arabayı çekmesini engelleyince kaçma girişiminde bulundu. "Cavanebale" adlı "genç adamlar çetesi"nden George Ward, Dublinli bir ev marangozuydu. Polis memurları fahişeleri yakaladığında, bu çete onları özgürlüğüne kavuşturmuş; adaletin memurlarını da hapsetmişti. "Bu tip davranışların ardından, hırsızları, soyguncuları ya da haydutları serbest bırakmayı alışkanlık haline getirdiler."[35] 1749'da İrlandalı mahkumların kurtarılma olayı, devlet güdümlü büyük bir insan avına neden olmuş; bu da, İrlanda diasporasının Dublin-Londra ağını ortaya çıkarmıştır. Yakın bir tarihte Profesör Clark, yüzyılın ortasında Dublin ve Londra'daki kentsel politikaların gelişim seyrinin paralel olduğunu ve birlikte açıklanması gerektiğini ifade etmiştir. Dahası İrlanda örneğinin, İngilizler için sıklıkla "kabul edilmeyen örnek" olarak görüldüğünü de öne sürmüştür. Her ne kadar parlamento siyasetiyle ilgili yazmış olsa da, bulgular yazdıklarının proletarya siyaseti için de söylenmiş olabileceğini düşündürmektedir.[36]

Hikâye, gayrimenkul sahibi, Parlamento üyesi, general ve Cork valisi, İskoç James Sinclair ile başlıyor. Sinclair, vahşi kazlar bir giysi deposunu yağmaladıklarında, Flamanya'da Fontenoy Savaşı'nda İngiliz kuvvetleri komutanıydı. 1746'da Fransız Doğu Hindistan'ın Britanny kıyılarına ilerlediği başarısız seferi o yönetmişti. Ayrıca filozof David Hume'un da işvereniydi. 23 Ocak'ta, doğum gününde Galler Prensi'ne "iltifat edecekken," saatinin kaybolduğunu fark etti. İki İrlandalı adam, Thomas Harpin ve William Harper, saati çaldıkları için tutuklanarak, Westminster Gatehouse Hapishanesi'ne kapatıldılar. Ertesi gece tabanca ve palayla silahlanan yirmi adam hapishaneye saldırı düzenledi, üç gardiyanı yaralayarak, Harper'ı özgürlüğüne kavuşturdu. "Bir grup Muhafızın gelmesi" an meselesiydi, prangalarını kesmeye zaman kalmadı. Tobin, yere zincirlenmiş bir halde geride kaldı. Yine de, "bir zaferle çıkıp gittiler ve ikinci ziyareti karabinalarla yapacakları üzerine ye-

35 The Ordinary's *Account*, 30 Nisan 1725, 24 Mayıs 1736, 22 Kasım 1735, 11 Ağustos 1736, 3 Temmuz 1749.

36 J. C. D. Clark, "Whig Tactics and Parliamentary Preceedent: The English Management of Irish Politics, 1754-1756," *Historical Journal*, c. xxi (1978), s. 276; R. B. McDowell, *Ireland in the Age of Imperialism and Revolution*, 1760-1801 (1979), s. 23.

minler ettiler." Krallık, bu kurtarıcılara ilişkin bir bildiri yayımladı ve onları yakalayana 100 £ ödül vereceğini duyurdu.

Covent Garden'da tuğla işçisi olan John Bryan, daha önce suç ortaklığı yaptığı on iki kişi aleyhinde şahitlik yaptı. Bryan'ın şahitliğinin ardından çoğunluğu idam edildi.[37] Hayatının büyük bölümünü Batı Hint Adaları'nda hükümet izniyle çalışan korsan gemilerinde ve ticari gemilerde tayfalık yaparak geçirmiş olan James Field adlı bir Dublinli vardı. Londra'da ise saygı duyulan bir boksördü. Her ne kadar çok sayıda tutuklama emri olsa da, "polis memurları ondan korkarlar, sokakta rastladıklarında görmezden gelirlerdi." Genellikle Drury Lane'deki Fox adlı İrlanda barında fedailik yapardı. Joseph Dowdell, Wicklow'da doğmuştu. Dublin'e taşınmadan önce bir deri pantolon imalatçısına çıraklık hizmeti verdikten sonra, bir Liverpool korsan gemisiyle denize açılmıştı. Fox'ta yaşar, Covent Garden meydanında beyefendilerin ceplerinden aşırdıklarıyla geçinirdi. Garret Lawler, Dublin'de doğmuştu. Bir kasap çırağıydı. İş sözleşmesini ihlal ederek Liverpool'a kaçtı, dolandırıcılık işinde ustalaştı ve hızlıca yeni bir başlangıç yaptı. Thomas Masterton, Dublin'de bir peruk imalatçısına çıraklık hizmeti vermekteydi. Ustasının işyeri Coventry'e taşınınca o da Londra'ya göç etti. Yan kesicilik yaparak, evleri soyarak hayatta kaldı. Yine Dublinli Thomas Quinn de, kopça imalatçısına büyük bir bağlılıkla çıraklık hizmeti verdi. Dublin'in "Özgürlük ve Ormond" isyanlarında öne çıkan bir şahsiyetti. Batı Hint Adaları şirketiyle denize açıldı. Londra'da yük boşaltırken, Fox'taki derneğe katıldı. Harper'ın hapisten kurtarılmasına yardım ettiği için yakalandı. Fox hem içecek hem de eğitim mekânıydı. Dowdell, bir beyefendinin uşağı olan Dublinli Alexander Bryne'ı yankesicilikte eğitti. Bryne 1751'de asıldı. Daniel Thorowood, namı diğer, Fırıncı Dan, zanaatını Dublin'de, hırsızlığıysa Londra'da öğrendi. 1751'de Richard Holland ile beraber altın bir saat çalmaktan asıldı. Holland, Field'e çok yakındı. Holland ve Fırıncı, Dan Fox'ta yakalandılar.[38]

W. E. H. Lecky, 1730 ve 40'larda Dublinli işçiler arasında yaygın hale gelen yarı ritüelleşmiş şiddet biçimlerinden; öğ-

37 MRO, Mahkeme Tutanakları, MJ/SP (Eylül 1749), "The Information of John Bryan;" *The Penny-London Post*, 20-23 Ocak 1749; *The Worcester Journal*, 26 Ocak 1749; *The London Gazette*, 31 Ocak-4 Şubat 1749; DNB.

38 The Ordinary's *Account*, 31 Aralık 1750, 13 Nisan 1743, 19 Aralık 1733, 3 Ekim 1734, 17 Haziran 1751.

rencilerle tüccarlar, kasaplarla dokumacılar, Ormand çocukları ile Özgürlük Çocukları arasındaki kan davalarından söz eder. Dublin'in plebyen kültürüne özgü araştırmaların yetersizliğine rağmen, bu kültürün resmi otoritenin büyük bir bölümüne karşı koymuş olduğunu biliyoruz.[39] 1735 Temmuz'unda bir kalfa derneği "isyan düzenleyenler hakkında suç Duyurusunda bulunmayı iş haline getiren bir adamı," Darağacı Paul olarak da bilinen Paul Farrel'i yakaladı. Geçmişte yapılan anlaşmaya uygun olarak Farrel'i bir başka derneğe teslim etti. Bu dernek, Paul Farrel'in dilini kesti ve hadım edip Dublin Dokumacılar Meydanı'nda astı. Tim Kenney adlı bir icra memurunun ve Mat Meakins adlı bir polis memurunun da benzer bir sonu oldu.[40] On sekizinci yüzyılın sınıf savaşı kanlıydı. Dublin proletaryasının adalet pratiği, vücudun bir uzvunu kesmeyi, yara izi bırakmayı, diz ardı bağlarını kesmeyi tercih ediyordu, aynı "büyüklerinin yaptığı gibi." Tyburn'de asılan İrlandalı, disiplinli davranış örnekleri göstermezlerdi. Haydut ve denizci Patrick Demsey duruşmasına, "sarhoş gelecek kadar edepsizdi; bütün küstahlığı ve şeytaniliğiyle ile ortaya çıkıp, izleyen herkesi hayrete düşürmüş, yasayı ve adaleti hiçe sayarak, mahkemeye şapkayla gelmişti." Dublinli haydut William Fleming, tutuklandığı sırada, "Değirmenci ve Haydut" şarkısını söyleyerek dalgasını buldu. İdam cezasına çarptırılınca "Tanrı beni kahretsin! Sadece Bartholomew ya da Southwark Fuarı'nı görmek için yaşamış olsam da asılmak umurumda değil" demişti. Tyburn'de asılan İrlandalı kadınlar da birer itaat örneği değildiler. Dokumacı Ann Berry, "kadınsı yumuşaklıktan vazgeçecek kararlılıktaydı ve bu kararlılık ona bir soyguncunun sertliğini kazandırdı." Dublin'den Margaret Watson, "delişmen, uçarı bir kızdı; itaat etmeyen bir tabiatı vardı ve kural tanımazdı." Londra'da şapkacı olan Dublinli Hannah Dagoe, Aziz Patrick Günü'nde saat çalmaktan asılmıştı. "Sağlam, güçlü ve cesur tabiatlı olduğundan," asılması da kolay olmadı. Arabanın içindeki celladı yere yıktı. Celladın işini adamakıllı yapabilmesi için, bir grup Şerif subayının onu yatıştırması gerekti.[41]

39 W. E. H. Lecky, *A History of Ireland in the Eighteenth Century*, 2. Baskı (New York, 1893), c.i, s. 322; J. A. Froude, *The English in Ireland in the Eighteenth Century* (New York, 1874), c.i, s. 573.

40 George Barrow, a.g.e.

41 The Ordinary's *Account*, 13 Nisan 1743, 7 Şubat 1750, 23 Mart 1752, 24 Kasım 1740, 4 Mayıs 1763.

Güçlü karakter, kolektif cesaret, sınıf temelli adaletin baş aşağı edilişi, sık tekrarlanan kaçış sanatı pratiği, askerliğin uyguladığı kanlı şiddet, kadınsı uysallığın reddi, barda gelişen mahrem sosyal hayat ile Londra ve Dublin arasındaki gizli iletişim, on sekizinci yüzyıl ortalarında Londra'da yaşayan İrlandalının karakteristik özelliklerinden bazılarıdır. Bunlara, Mayıs 1750 idamında, üstü kapalı ifade edilen Tevrat'ın gizli komünizm etkisini de ekleyebiliriz. On üç erkek ve kadın, suçluları idam yerine taşıyan arabalarla darağaçlarına götürüldü. Bunlardan üçü İrlandalı, dördü denizciydi. Aralarında birçok esnaf da vardı: Bir posta arabası sürücüsü, bir ayakkabı imalatçısı, bir kasap, bir perukçu, bir arabacı ve bir fildişi tornacısı. William Harper'ın oğlu olduğu söylenen on yedi yaşındaki genç, iki altın yüzük çalmaktan asılmıştı. Darağacına gelince, Papaz şöyle yazdı: "kalabalığın karşısında... yıl dönümü şenliğindeki bir adamın rahatlığı ve kayıtsızlığıyla konuştu."[42] Yahudi geleneğinde ellinci yıl –ya da jübile- ülkenin kurtulduğu ya da geri alındığı zaman olarak kabul edilmekteydi. Londra proletaryasının evriminde, İrlandalı proleterlerin temsil ettiği tehlike gözden kaçmadı. Londra sulh yargıcı Henry Fielding, Londra'daki binlerce İrlandalının varlığını, "verdikleri her türlü ahlaki ve politik zararla çok büyük bir baş belası" olarak değerlendirmekteydi.[43] Onun bu görüşü, 1768 grevinin ışığında bir kehanet gibi değerlendirilmişti. Fielding, tehlikeyi azaltmak için Fox gibi mekânları ruhsata bağladı. Bu politika ve Londra'daki İrlandalının ahlaki ve politik zarar verebilme gücü, birkaç yıl içinde kömür işçileri tarafından sınanacaktı.

VI

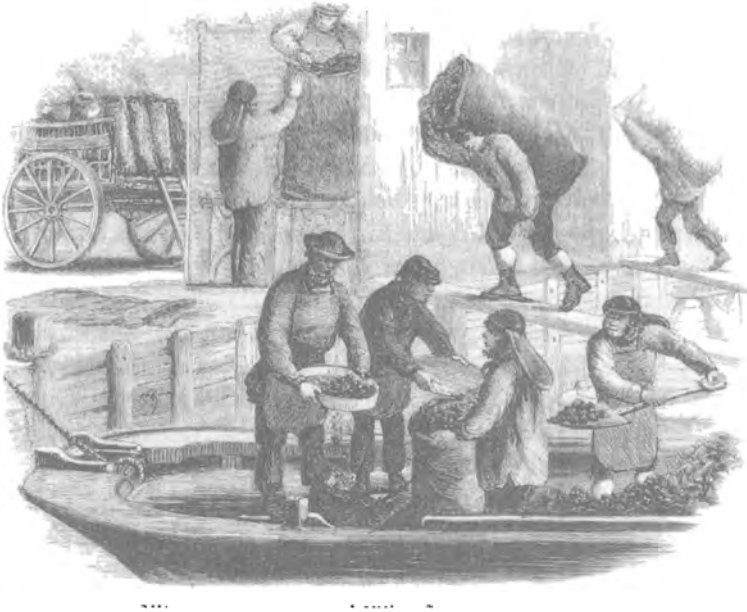
On sekizinci yüzyılda kömürün Londra'daki önemi ne kadar vurgulansa azdır. Kömür tozu her yerden, kürekle kazı yapan adamların boğazlarından, Newcastle kömür işçi güvertesine ve Londra'nın batı ucundaki bulaşıkhane hizmetçilerinin soluk borularına kadar hemen her şeye bulaşmıştı. Çuvalı, el ve yük arabasıyla yaşı küçük bir kömür işçisi, sokakta sıkça rastlanan bir figürdü.[44] Rocque kardeşlerin Londra'nın haritasını çı-

42 A.g.e., 16 Mayıs 1750.

43 Henry Fielding, *An Enquiry into the Causes of the Late Increase of Robbers*, 2. Baskı (1751), s. 143; The Ordinary's *Account*, 11 Kasım 1751, 29 Temmuz 1751.

44 John Aston, *Social Life in the Reign of Queen Anne* (1883), s. 54-5.

kardığı dönemde, iki ya da üç kömür deposuna rastlamadan bir Londra mahallesinden geçemezdiniz. Mahkemelere gönderilen hapishane kayıtları içindeki ithamnamelerde, genellikle iki ya da üç yiyecek hırsızlığının yanı sıra, bir ya da iki kömür hırsızlığı vakası da olurdu. İnsanların hayatı ve sağlığı ucuza kömür temin edebilmelerine bağlıydı. Beslenme gibi ısınma da evrensel bir ihtiyaçtı. Çorbanın kaynatılması, ekmeğin pişirilmesi, biranın mayalanması, etin kavrulması için kömür gerekirdi.[45]



Kömür hamalları, kömür iskelesinde yük arabalarını yüklerken

Kömür işçisi kürekle kömür atardı. Kömür gemilerinden "yük boşaltma (cenaze kaldırma da denirdi)" işini yaparlardı ve ekipler halinde elbirliği ile çalışırlardı. Gemi güvertesi ile limandaki depolar arasındaki taşıma hattında, on altı ya da on sekiz kişilik ekipler halinde toplam 400 ila 900 işçi çalışırdı. İşçiler, salapuryadan kara yükü, kömürü taşırlardı. Geminin suyun altında kalan kısmının kısa oluşu kömür iskelesine yanaşmalarına olanak sağlamaktaydı. Bu, belki de "insanın sergilediği en muazzam emekti."[46]

45 Raymond Smith, *Sea-Coal for London: History of the Coal Factors in the London Market* (1961), s. 70 ve devamı.

46 Henry Mayhew, *London Labour and the London Poor* (1861), c. iv, s. 366 ve devamı.

Çalışırken kaybedilen sıvıyı karşılamak için günde en az üç buçuk litre sıvı alınması tavsiye edilmekteydi. İş belirsiz ve değişkendi. Ücret, bir adamın boşalttığı her 20 libre (756 kile) kömür için 14 peni ile 2 şilin arasında değişmekteydi. Kömür limanlarında ekipler halinde "cenaze kaldıran" kömür işçileri, limandaki barlarda günlük içecek için 6 ila 9 peni, "komisyoncu ücreti için "1 şilin ile 18 peni, keşideci için 1 peni, hizmetçi için 1 peni ve atılan her otuz altı kilelik kömür için kiraladıkları küreğe ½ peni harcıyordu. Kürereklerin tekeli iki adamdaydı. Aynı adamlar, kül atma araçlarının temininden de sorumluydular. Yeni bir kömür küreğinin fiyatı, 3 şilin 6 peni ile 5 şilin 6 peni arasında değişmekteydi.[47] Cenaze kaldırıcıları, kürekleri yüzde 300 getiriyle kiralarlardı. Patronlar, iş yavaşlatma ya da grevlere, hemen para cezasıyla ya da daha kötü cezalarla karşılık verirdi: 1751'de "fakir bir kömür işçisi" olan Harry Cummerfoot, daha yüksek ücret pazarlığı yapmak için işi yavaşlattı, hapse mahkûm edildi.[48] On yedinci yüzyılda hamallar, Hamal Derneği ve Billingsgate (Londra Palık Pazarı) Hamalları tarafından korunmaktaydı. 1690'larda denizcilere, askerlere ve özgür olmayan diğer adamlara işlerinde rekabet izni verilmesiyle, bu dernekler etkisini yitirdi. Londra Kenti, hamalları örgütleyemedi ve onların öz-örgütlenme girişimlerine karşı koydu. Cenaze kaldırıcıları, 1739'da hamalların, hasta, topal, dul ve yetimlerin bakımı için hazırlamış olduğu "Anlaşmanın kimi maddelerini" reddetti.[49] Tyburn idamlarına dair kayıtlar, ne kadar çok çalışıldığını ortaya koymaktadır: Robert Carter bir arabacı, bir kömür işçisi ve bir hayduttu. Edward Mentland, ayakkabı imalatçısı, el bombacısı bir asker, Doğu Hindistan Şirketi'nde çalışmış bir denizci ve bir kömür işçisiydi. Tom Travis, bir kömür işçisi, bir denizci ve bir Newcastle kömür gemisi işçisiydi. Phil Wilson ip bükme işinde çalışırdı; deniz yoluyla Norveç'e, Virginia'ya ve Batı Hint Adaları'na gitmiş ve kömür taşımıştı. İrlandalı bir adam olan Lawrance Lee, "artık daha fazla katlanamayacak duruma gelinceye dek" kömür taşıdı.[50] Yaralanma, mevsimlik iş ve baskıcı çalışma koşulları; kömür işçilerini denizcilik, hasatçılık, askerlik ve inşaatçılık gibi işlere yöneltmekle kalmamış, aynı zamanda geleneksel

47 T. S. Ashton ve Joseph Sykes, *The Coal Industry of Eighteenth Century*, 2. Baskı (Manchester, 1964).

48 "An Impartial By-Stander," *The Case of Mr. R-ds (1758),* s. 9.

49 Walter Stern, *The Porters of London* (1960), s. 108.

50 The Ordinary's *Account*, 26 Temmuz 1732, 22 Mayıs 1732, 1 Ekim 1753, 21 Kasım 1743, 3 Temmuz 1749.

zanaatkârlar arasında da bu mesleğin hor görülmesine yol açmıştır. Tıpkı Francis Place gibi, Whitefriarslı bir kömür hamalı olan kayınbabası içkiden ölmüştür.

Kömür ölçmede kullanılan ölçü birimlerinin çeşitliliği; hırsızlığı, "dolaylı uygulamaları (çeşitli el koyma pratikleri)" ve rüşvetle iş yapmayı teşvik etti. Teoride 3 kileye 1 çuval, 3 çuvala 1 fıçı, 4 çuvala 1 şaldron[51] ve 21 şaldrona 20 libre denk gelirdi. Pratikteyse bu birimler farklı etmenlere bağlı olarak değişkenlik gösterirdi: "Grev ölçüsü"nün ya da "yığın ölçüsü"nün baz alınmasına, varil imalatçısı Mr Savidge'ın çalışıp çalışmamasına, çuvalın nasıl yamalandığına ve tamir edildiğine, yığını kimin ölçtüğüne, yirmi birinci şaldronun ("Saf İplik" ve Londra celladının ikramiyesi olarak adlandırılırdı) gemi güvertesinde ya da rıhtımın yanındaki alanda olup olmadığına, gemi kaptanının alıcıya bir şilinlik ödeneği ödeyip ödememesine, tüccarların Şehir Kömür Merkezi'nin malzeme sorumlusu temsilcisine "parıldayan parayı" ödeyip ödememelerine, kömürlerin kuru ya da ıslak olup olmamasına (kömürler ıslanınca fasulye gibi kokabilirdi) bağlıydı. Zimmete para geçirme ya da ihtilas yaygındı. Bir malzeme sorumlusu, işçilerin üzerini çizdikleri bir fıçıyı yeniden doldurduğu için neredeyse daireden kovuluyordu. Bir işçi, fıçının çok darbe aldığından yakınan malzeme sorumlusunu denize atmakla tehdit etmişti. Okuduğumuza göre, "Bazı Kömür İşçisi Grupları öyle asileşmişti ki hiçbir tehdit, onları fıçıları doldurmaya mecbur bırakamıyordu."[52] Mayhew, gelgit gerilediğinde çocuklar nehirdeki çamurların arasından dökülenleri toplarlardı diye anlatır; çocuklardan çamurlu parkurda daha iyi koşan atlar diye söz ederdi. Tyburn'de asılan kimi kömür işçileri, böyle bir çocukluk döneminden sonra hayata atılmıştı. 1739'da Tyburn'de asılan Edward Joynes kimi zaman Shadewell'de perdahçılık, kimi zaman da kömür işçiliği yapmıştı, "dolaylı uygulamaları" ve hırsızlığıyla bilinirdi. George Lloyd, 3 Ekim 1750'de asılan bir kömür işçisiydi. George

51 36 kileye eşit İngiliz ölçü birimi (ç.n.).

52 T. W. Willian, *The English Coasting Trade*, 1600-1750 (Manchester, 1938) , "Note on the Interpretation of Measurements of Coal" adlı yardımcı olabilecek bir ek bölüm içermektedir. Savidge'ın düzmece fıçıları için CLRO'da kaydedilen şikâyetlere bakınız: CLRO, *Repertories of the Court of Aldermen*, c. cxl, 405, 435, 460. Ayrıca bkz: Henry Humpherus, *History of the Origin and Progress of the Company of Watermen and Lightermen*, c.ii (1887), s. 200 ve Anonim, *Frauds and Abuses of the Coal Dealers Detected* (1747).

Lloyd aynı gün asılan Will Wright gibi "Thames hırsızı" olarak bilinirdi. 1747'de asıldığında on yedi yaşında olan John Ryley, kömür aşıran bir nakliyeciydi. St James'in zavallı kadını Rebecca Hart kömür çalardı. Görüşlerini şu sözlerle sulh yargıcına sunmuştu: "Yoksulun zengini soyması günah değildir. Günahsa bile, J... C... bu günahkârlardan af dilemek için öldü."[53]

VII

Darağacı kanıtları, nehir yaşamının toplumsal ilişkilerine dair ilginç "bağlantı noktaları" sunar. Asılanların büyük çoğunluğu "su yatağında" çalışmıştı. 1743'te asılan Kaptan Keeble, nehirden bir aşağı bir yukarı giderek soygun yapardı: Kuzey Denizi balıkçı tekneleri, salapuryalar, Batı Hint Adaları şeker ticaretinde çalışan işçiler, mavnalar, nehir yatağına demir atmış bütün taşıma araçları, onun ağına takılan balıklar gibiydi. Şaşı göz Jemmy ona yardım ediyordu. Sıklıkla hırsızlık yaparlardı, çaldıkları malları kendi depolarına geçirme konusunda çok uzmanlaşmışlardı, bu yüzden 1730'larda gemi kaptanları kendi muhafızlarını tutmuşlardı. Whitechapel'de tavan arasında annesi ve kardeşiyle yaşayan ve çoğunlukla "yiyeceği ekmeğin derdinde" olan John Fosset, Kaptan Keeble ile birlikte soygun yapardı. John Glew Gulliford, Kaptan Keeble ile birlikte nehir kıyısı soygunculuğundan idam edildi."Hepimiz nehre gidip, mümkün olan her şeyi çalacağımıza dair bir anlaşma yapmıştık" demişti. Bir küçük fıçı tereyağı çaldı ve daha önce iki kez sürgüne gönderildiği Annapolis'e yeniden sürgüne gönderildi. Bu nehir çocukları Bit Pazarı kadınlarını, örneğin Betty Barefoot, Jemmy Johnson, Moll James ve Black Peg'i tanıdıkları için, bu "bağlantılar" denizcilerin "ellerindeki malları" elden çıkarmalarına yardım ediyordu. "Her şeyi çalma anlaşmaları"nın ardından, iki yıl önceki Kömür İşçileri Dayanışma Derneği anlaşması reddedildi.

Batı Hint Adaları'nda denizci olarak çalışan ve Newcastle'da ("Siyah Hint Adaları") kömür gemilerinde işçilik yapan David Brown 1751'de asıldı. Papaz, David Brown'un her biri darağacı kuşu olan ve bu şebekenin büyüklüğünü ortaya koyan arkadaşlarının listesini açıkladı. Hollandalı bir tüccara çıraklık etmiş ve Baltik ülkelerine gidip gelmiş olan James Newton, Cable

53 The Ordinary's *Account*, 21 Aralık 1739, 6 Mart 1732, 3 Ekim 1750, 31 Temmuz 1747.

Caddesi'nde kiracı olarak kalmakta ve kömür işçiliği yapmaktaydı. Michael Soss ipçilere çalışır; keteni taraktan geçirir, hurdayı katranlardı. Stepney ve Kuzeydoğu Amerika Eyaletleri'nde yaşamıştı. Applegarth, Clathamlı bir denizciydi. Deptford delikanlısı William Tild, babasını denizde yitirdi, çıraklığı bıraktı ve "kendi ihtiyacını nasıl karşılayacağını öğreten" bir topluluğa katıldı. Erzakçı, denizci ve kömür işçisi olan Anthony Byrne onunla birlikte asıldı. Kayıkçı, denizci ve kömür işçisi olan Richard Holland, Billingsgate kömür komisyoncularını soydu. "Kimi zaman bir beyefendi gibi, kimi zaman da olduğu gibi, yani pis bir hergele gibi giyinirdi." Amerikalı denizci Anthony Whittle'i tanıyan Holland, Fox'un bekçisi James Field ile beraber hırsızlık yaptı. Whittle, yine Harper'ın kurtarılma olayına karışan İrlandalı Bowen ile gemi seferine çıkmıştı. Holland, Benjamin Beckenfield ile de hırsızlık olayına karışmıştı. Benjamin, şapka çalmaktan 1750 yılının son günü asıldı.

1741'de Newgate Papazı, St Luke'un ve Shoreditch'in İrlanda "bağlantıları"nın ne kadar tehlikeli olduğunu açıkladı. Karşılıklı bir savunma halinde, birbirlerine destek çıkmaktaydılar. Kiliseden aforoz edilen, okuma yazması olmayan, işsiz kömür işçisi Charles Rogers bir gümrük memurunu soydu. Daha sonra gümrük memuru, bir aşevinde onu tanıdı. Whitechapel'in "kötü şahsiyetleri" yardım etmek yerine memuru tehdit etti. Tutuklanması, ancak çok sayıda polis memuru sayesinde mümkün olmuştu. Bu yüzden ip imalatçısı ve kömür işçisi Russell Parner, arkadaşı darağacına giderken "en iyi işçi" şanıyla gitmesini sağlamak için ona yardım etti; arkadaşları cezaevinde ona yiyecek, "asılırken giymesi için düzgün bir kıyafet" temin ettiler ve ona layık bir cenaze töreni ayarladılar.[54] "Anlaşmalar" olduğu ve "güvence" verildiği sürece, hırsızlık karşı konulmaz bir özgürlük sunmaktaydı. David Brown, William Holmes'a kısa ve öz bir şekilde ifade edilmiş bir konuşmayla destek olmuştu.[55]

> Benimle gel ve benim yaptığımı yap. İşte o zaman paran hiç eksik olmayacak. Mesleğimle geçinip gidiyorum, her şey emrim altında. Bir kereden fazla asılamayız ki, nasılsa her şeyin bir sonu var.

54 A.g.e., 23 Ekim 1751, 11 Kasım 1751, 11 Şubat 1751, 31 Aralık 1750, 29 Temmuz 1751, 13 Temmuz 1752.

55 A.g.e., 11 Kasım 1751.

VIII

1768'te açlık kente sinsice sokuldu. Ekmeğin fiyatı iki katına çıktı. Etin fiyatı üçte bir oranında arttı. Kalabalıklar, işportacıları sebzeyi makul fiyattan satmaya zorladı. Whitechapel kasapları "müthiş zarar gördü." Başka yerdeki kasaplar, "etlerini saklamak zorunda kalmışlardı." Mısır komisyoncularına saldırıldı, arabaları durduruldu. Mısır tüccarları levhalarını sakladı, dükkânlarının kapısına tahta çaktı ve borsayı kapattı. 11 Mayıs'ta denizciler borsada toplandı ve "kurumun kendisinden başka hiç kimseye zarar vermeyeceklerini" bildirdi. Ücretli işçiler iş bıraktı, denizciler ve cam zımparacıları dilekçe verdi, ayakkabı imalatçıları büyük mitingler yaptı ve mavnacılar çalışmayı durdurdu. Terzi liderleri, "kardeşlerini ayaklanmaları için kışkırttıkları, ustalarını suistimal ettikleri ve belirlenen ücretlere çalışmadıkları için tutuklandı."[56]

İnsanlar umutsuzluğa doğru sürüklenen bir ruh hali içindeydi. Örneğin Thomas David, "ailesinin açlıktan ölmesini seyretmeyeceğini ve kimlerin öldürüldüğünü umursamadığını" söylemişti. "Bir Beyefendi" genç bir adama, insanların hayatlarını riske atmalarının aptalca olup olmadığını sorduğunda, o şöyle cevap verdi: "Efendim, hayatta kalmak çok pahalı, ticaret öldü, açlıktan zaten yarı ölmüş vaziyetteyiz, ha yavaş yavaş ölmüşüz ha bir anda ölmüşüz."[57] "Askeriye"nin dünyayı "İnsanların Sesinin Tanrı'nın Sesi" olduğuna ikna edecek siyasi bir yangın yerine dönüştürmesinden endişe edilmekteydi. Askerlere dayak atıldı, disiplin sağlandı. "Özgürlüğe Övgü"yü söyleyen Piccadillyli iki şarkı satıcısı, "polis memurları" tarafından tutuklanmış, sonradan kalabalık bir grup insan tarafından kurtarılmıştı. Temmuz'da sürgüne mahkûm edilen ve Newgate'ten Blackfriars'daki "kapalı bir mavna"ya nakledilen doksan iki suçlunun "büyük bir kısmının çok neşeli göründüğü ve şapkalarında "Wilkes ve Özgürlük" kokartları taşıdığı gözlenmişti. Dört ay sonra başka bir mahkûm grubunun da benzer bir durumda "son derece neşeli" oldukları gözlendi: "'Yaşasın'

56 CLRO, "The Information of James Brown," Mahkeme Tutanakları, deste 1768.

57 T. S. Ashton, *Economic Fluctuations in England, 1700-1800* (1959); s. 181; William Beveridge ve diğerleri, *Prices and Wages in England from the Twelfth to the Nineteenth Century*, c. i, Price Tables: Mercantile Era (1939), s. 292; *Berrow's Worcester Journal*, 19 Mayıs 1768; *The Westminster Journal*, 14 Mayıs 1768 ve *The Public Advertizer*, 14 Mayıs 1768.

diye bağırıp, kaybettikleri özgürlüğü yakında yeniden kazanacakları bir yere gittiklerini ilan ediyorlardı."[58]

1768 baharında ve yaz başında ortaya çıkan ayaklanmalar, pek çok bakımdan on sekizinci yüzyılda eylem yapan kalabalıkların klasik örnekleri gibi görünmektedir. Eylem biçimlerinin çeşitliliği (dilekçe vermek, yürüyüş yapmak, bilgilendirmeler, pencereleri parçalamak) ve farklı işkollarından oluşan bir heterojenlik (terziler, ayakkabı imalatçıları, marangozlar vb.) söz konusuydu. Bu ayaklanmaların diğer bir özelliği ise, kalabalığın istekleri ve eylemlerinin, John Wilkes'ın önderlik ettiği orta sınıf reform hareketine, bu hareket bazı noktalarda kontrolü kaybetmenin sınırına gelse de, tabi kılınmasıydı. Bir gazetenin dile getirdiği gibi, "özgürlük çığlığının vardığı aşırılıklar, tüm sivil toplumu yıkmakla tehdit eder gibiydi." Bu aşırılıklar, yeni, yasadışı, isyankâr, silahlı ve proleter bir şey olarak görülmelidir. Yelkenlilerin "grevi"nde nehir işçileri gemilerin denize açılmalarına engel oldu. Kızıl savaş bayrağını çekerek, kardeşlerine niyetlerini bildirdiler. Zanaatkârlar, katılmakla beraber bu olaylara önderlik etmedi, ama nehir işçileri, yükleme yapmaya son verip, dağınık bir belediye grevi başlatarak önderlik etti. Böylece "grev" terimini genelleştirerek, kızıl bayrağı gelecekteki proleter harekete kalıcı bir miras olarak bırakmış oldular. Olayları "izleyen biri" Temmuz'da, geçmiş birkaç ayda yaşanan ayaklanmalara dair şunları söyler: "Sonuç olarak denizciler, terziler, fıçıcılar, mavnacılar ve kayıkçılar birbirini izler, maceraperest kömür işçileriyse keşif kolunun başını çeker."[59]

Kömür işçileri kendi mesleklerine özgü dertlerden muzdaripti. 1757'de "Kömür madenleri için çalıştırılan gemi kaptanlarının tarafında yer alarak, kömür gemilerine ustaca sızmaya çalışan cenaze kaldırıcılarına karşı Parlamento'ya dilekçe verdiler." Cenaze kaldırıcıları çoğunlukla "kömür gemilerinin hatırı sayılır sahipleri olarak görülürdü." "Birahaneler bu işçilerin yegâne buluşma yeri olduğu için onlar da birahanelerin sabit bekçileriydi." İptali için rüşvet veren cenaze kaldırıcılarına rağmen, Kömür Yasası (31 George II, bölüm 76) 1758 yı-

58 *Berrow's Worcester Journal*, 9 Mayıs 1768, 12 Mayıs 1768, 23 Mayıs 1768, 26 Mayıs 1768, 7 Temmuz 1768, 6 Ekim 1768; *The Westminster Journal*, 7 Mayıs 1768, 14 Mayıs 1768; *The Public Advertizer*, 10 Mayıs 1768.

59 *Berrow's Worcester Journal*, 12 Mayıs 1768 ve *The Public Advertizer*, 21 Temmuz 1768.

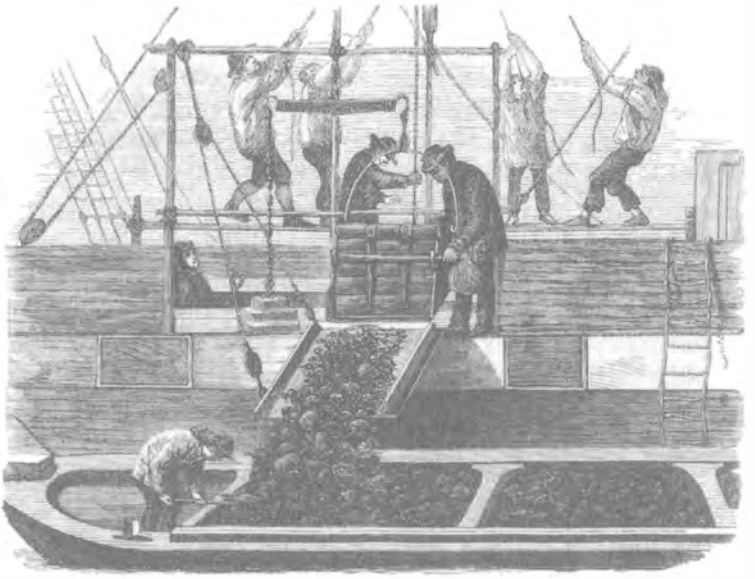
lında yürürlükten geçti. Yasa, kömür işçilerini Londra Balıkpazarı Bölgesi belediye meclis üyesinin "gözetim ve idaresi" altına aldı. Belediye memuru kömür işçilerinin kaydını alır, işçi ekiplerinin hangi kaptanla çalışacağını belirler, maaşları işçilere dağıtır, ücretlerden kısılan 2 şilini hastalık ve defin için bir fona koyardı.[60] Cenaze kaldırıcıları da gemi teknesinden kömür çıkarma eylemiyle karşılık verdiler. Sayısı dokuza düşürülen işçi ekipleri halinde çalıştırıldılar. Bekleyen dört "itfaiyeci" bir küfeyi doldururdu. Güvertedeki dört "adam" halata tutunarak, "yol" adı verilen merdivenleri tırmanır; sonra da halata sıkıca tutunarak yolun sonundan kendilerini aşağıya, güverteye bırakırlardı. Küfeyi yukarıdaki ambardan aşağı indirirlerdi. Gemi güvertesinden yapılan kömür taşımacılığı, küfe ve halat takımı masrafını beraberinde getirirken; işçi ekibinin sayısını azaltmak ve kömür gemisinden yük boşaltmak, Kömür Yasası'nın getirdiği korumaları baltalamaktaydı.

1767'de, Shadewelli bir yargıç olan Ralph Hodgson, yeni bir kayıt sistemi geliştirdi. Bu sistem kömür işçilerini "şimdiye dek onları böylesine kıt gelirle himayesinde tutan gaddarlar"dan kurtarmayı başardı. Hodgson, paternalist bir hâkimlik üslubu benimsedi. "Bir tür gümrük belgesiyle," kömür hamalcılığı "kömür hamalcılarının mülkiyeti" olarak addedildi. Londra Balık Pazarı Bölgesi belediye meclis üyesi William Beckford bu yönteme karşı çıktı. Beckford'un yöntemiyse köle efendiciliğiydi.[61] Doğrusunu söylemek gerekirse o, Jamaika'nın en büyük köle sahibi, dünyanın en zengin adamlarından biri ve şekerden kazanç sağlayanların lideriydi. Beckford, karşı hücum için Metcalf ve Green isminde iki yazmanı görevlendirdi.

Cenaze kaldırıcıları İrlanda işçilerini buldular: "Adamların maaşlarını kısmak için buldukları çözüm, İrlanda'dan, önerdikleri maaşa çalışacak çok sayıda adam getirmek oldu." İrlandalı göçmenler bir dernek kurdular; dernek üyeleri, "dernek üyesi yoldaşlarına her zaman yardım etmeye, destek olma-

60 "An Impartial By-Stander," a.g.e., s. 4; JHC, c. xxviii, s. 73 (9 Şubat 1758). Ayrıca JHC, c. xxvii, s. 895 ve devamı. (Nisan ve Mayıs 1757) ve cilt xxviii, s. 73(9 Şubat 1758), 202 (19 Nisan 1758), 259 (30 Mayıs 1758) ve 264 (2 Haziran 1758).

61 M. D. George, *London Life in the Eighteenth Century*, s.2 ve Shelton, a.g.e., s. 168. Ayrıca bkz. "The Present State of the Coalheavers explained and considered," bir devlet casusunun raporu, 30 Haziran 1768, *Shelbourne Papers*, c. cxxx, William L. Clements Kütüphanesi, Michigan Üniversitesi.



Kömür taşıma ekibi iş başında

ya" yemin ettiler. Bu derneklerden birinin adı "Erkek Geyikler," diğeri ise "Erkek Kardeşler" di.

Kömür hamalları ile yeni tarz hâkimlik arasındaki ölüm saçan ve 1768 yılından sonra başlayan mücadele, nehir kıyısındaki ve çevresindeki barlarda örgütlenmişti. Mahallenin kendisinden çok, barlar Londra'nın temel sosyalleşme yerleri haline gelmişti. Kömür hamallığının çetinliği, hamalları bira içmeye itiyordu. Kömür hamallarından oluşan işçi ekipleri de örgütlenmek için barlara gereksinim duymaktaydı. Barlar yeme içme mekânları olduğundan, özellikle kıtlık zamanında yiyecek içecek, nehir kıyısında ve limanlarda çalışan proletaryanın kontrolüne giriyordu. Bu yüzden hâkimin lisans verme yetkisi bu denli önemliydi ve bu yetki, ayaklanmaların gerçekleştiği 1768 aylarında eksiksiz olarak uygulanmıştı. Bir taraftan, asalak cenaze kaldırıcılar, kömür hamallarını, maaşlarını barlarda yemeye zorlarken; diğer taraftan da kömür hamallarının destekçileri olan barlar vardı. Kente özgü sosyal yaşamın bu mekânlarını (Kaptan Keeble'inki gibi) nehir korsanlarının "düğüm"leriyle, hasat işinde çalışan mevsimlik işçi ekipleriyle ya da savaşın kıdemli askerlerine öğretilen yoldaşlıkla karşılaştırmak oldukça ilginçtir. Ayrıca bu derneklerde, İrlanda'ya

özgü geleneksel akrabalık öğesiyle (*derbfine*), geleneksel tarımsal yerleşimle (*clachan*) ya da geleneksel birlikte çalışma ilkesiyle (*meitheall*) paralellik görmek de ilginçtir; zira bunlar da ortak amaca ve birlikte-yaşama dayanan göreli küçük birliklerdir. Büyük oranda İrlandalılardan oluşan bu birliklerde Gal dili özgürce konuşulmaktaydı. Bu, bütün tarihçilerin karşı çıkmaya cesaret edemediği bir günahtır (Ellis "düğüm" ile *sept*[62] arasında bir devamlılık görür); oysa biz bu günaha, Tyburn darağacı kanıtlarını temel alarak karşı çıkmaktayız. Aynı ekonomik güçler, piyade birliklerinde, hasat ekiplerinde ve nehir barlarında yeni birlikler yaratan geleneksel İrlanda kırsal topluluklarını dağıtırken, yeni yaratılan bu birlikler eskilerle aynı türden örgütler değildi, ama elbirliğine dayalı dayanışma geleneği hepsinin ortak özelliğiydi.[63]

Metcalf, Salutation Hanı'nın, Green ise Roundabout Tavernası'nın sahibiydi. "Erkek geyikler," Horse and Dray tavernasında, "Kardeşler" ise Star ya da Pewter Tavernası'nda buluşurlardı. Bu birliklere bağlı işçilerin gittiği bir düzine taverna daha vardı ve onların yürüttükleri mücadeleye doğrudan dâhil olmuşlardı. 1768'in Şubat sonunda, Salutation Hanı'nın çevresi sarılarak yerle bir edildi. Mart ayında Ralph Hudgson, "İrlandalı olmamasına rağmen," "şapkasına üçgül denilen yeşil bir bitki iliştirerek" Aziz Patrick Günü'ne katıldı. Cenaze kaldırıcılar, Hodgson'ın işten çıkarılması için polis teşkilatıyla, ilçe komiserleriyle ve sulh yargıçları topluluğuyla ittifak kurdu. Green, Roundabout Tavernası'nda grevci işçileri örgütledi. Salutation Hanı'na Nisan'da top ateşiyle saldırıldı. Bir ayakkabı imalatçısı kaldırımda kan kaybından ölürken, bir kömür işçisi başına kurşun yedi, "kafaüstü yere yığıldı ve hiç uyanmadı." Tavernalar kuşatıldı; mobilyalar darmadağın edildi. Top ateşi çok yoğundu. Green cinayetten aklanmıştı. Onun için tanıklık edenlere saldırıldı; tanıklardan birinin çenesi kırıldı. Kömür işçileri sözde olduğu kadar fiilen de çok vahşilerdi. "Green'in kalbini ve ciğerini söküp, sonunu getireceklerdi;" "onu lime lime edeceklerdi;" "kalbini ve ciğerini sökecek, parça parça doğrayacak ve asacaklardı." Doğu Yakası'ndaki kiralık odalarda yaşayan aç ve öfkeli insanın gözünden bakıldığında, geniş

62 İrlanda'da eskiden klana veya kabileye verilen ad (ç.n.).

63 P. Beresford Ellis, *A History of the Irish Working Class* (1972), s. 60; Maurice Craig, *Dublin, 1660-1860* (Dublin, 1969); The Ordinary's *Account*, 4 Mayıs 1741.

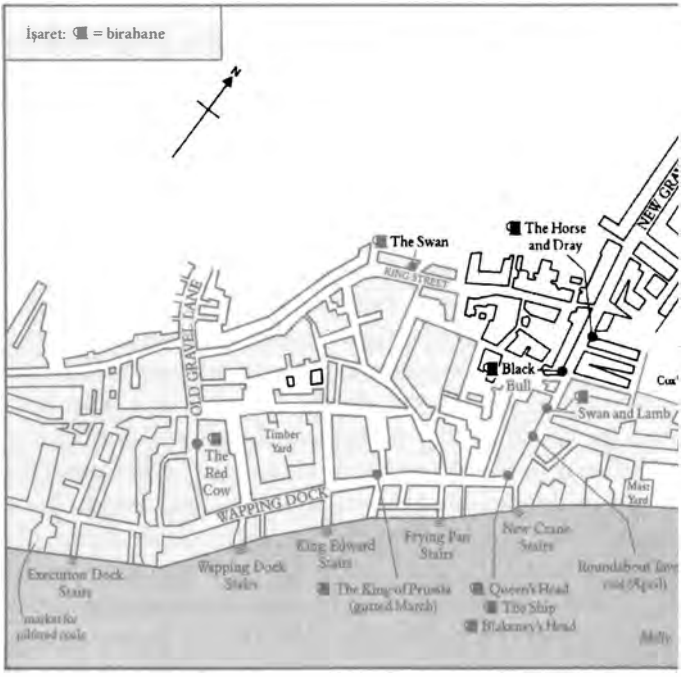
sırtları, isli yüzleri ve etkili silahlarıyla İrlandalı kömür işçileri, azametli bir kişiliğe dönüşecek; *topluluğuyla* ve *sırlarıyla* birlikte tavernanın kolektif gücünü de kendisine çekebilecekti. 1768'de bu İrlandalılar muhteşemdi, nehir trafiğini sekteye uğratmış, emperyalist arteri tıkamıştı.[64]

Mayıs başlarında kömür işçileri kömür arabalarını durdurmak, iskele müdürü aleyhine dilekçe vermek, kömür depolarına ve iskelelere bildiriler asmak suretiyle eylemlerinin kapsamını genişletti. Eski ücretle çalışmaya devam edenler cezalandırıldı – Benjamin Franklin, "büyük bir kömür hamalı güruhu işin garibanlarını kızaklarla taşıyor, başlarını ördekler gibi suya sokup çıkartıyorlardı..." diye anlatır. Kömür hamallarına grevci denizciler de katıldı. Kendi aralarında artık nehir nakliyesinin öldüğünü kabul ettiler. 7 Mayıs Cumartesi günü, bir grup denizci bir tavernaya girerek bira istedi. Birayı işletmeci "N."ye gönderdiler. "N'nin "denizcinin dostu olduğuna" inanıyorlardı. Çünkü N, geniş bir toplantı çağrısı yapmak için bir bildiri hazırlamıştı. Duyurusunda marangozlar, denizciler, mal sahipleri ve ustalar da dâhil olmak üzere bütün dostları toplantıya katılma; su taşıyıcılarına, salapuryacılara ve balast hamallarına, "ücretler sabitlenene kadar çalışmama" çağrısında bulunmuştu. Bildirinin altına sade bir şekilde yalnızca "denizci" imzası atılmıştı. İşçiler "denizci" sözcüğünü "ortak unvanları" olarak kabul ediyorlardı. Bu bildiriden demokratik bir cumhuriyet çıkmazsa, o zaman bu bizim son bildirimizdir; "W..'ye Hayır, K..'ye Hayır." Yine de bildirinin bu olumsuzlayıcı boyutu, nehir proletaryasının "Wilkes ve Özgürlük" ajitasyonundan kesin ve kati bir kopuşunu ifade etmektedir.[65]

Savaş Bakanı, muhafızları hazırladı. Donanma Bakanlığı, silahlı filikaları bir araya topladı. Çarşamba günü Cornhill'de toplanan tüccarlar kimi taleplere razı geldiler. Newcastle kömür işçi filosunun 20 Mayıs'ta gelişiyle, gemici ve kömürcü işçi

64 Benjamin Franklin, *The Gentleman's Magazine*, Nisan 1768; Dermot Walsh, "Alcoholism and the Irish," Mc. Marshall (der.), *Beliefs, Behaviours and Alcoholic Beverages: A Cross-Cultural Survey* (Ann Arbor, 1980); The Ordinary's *Account*, 21 Aralık 1739 ve *The Proceedings*, 5-10 Aralık 1739.

65 Franklin, a.g.e.; *Berrow's Worcestor Journal*, 5 Mayıs, 12 Mayıs, 19 Mayıs 1768; *The Public Advertizer,* 12 Mayıs, 13 Mayıs, 19 Mayıs 1768; "Memorials of a Dialogue betwixt severeal Seamen, a certain Victualler and a S... I Master in the Late Riot," *Shelburne Records,* c. cxxx, William L. Clements Kütüphanesi, Michigan Üniversitesi.



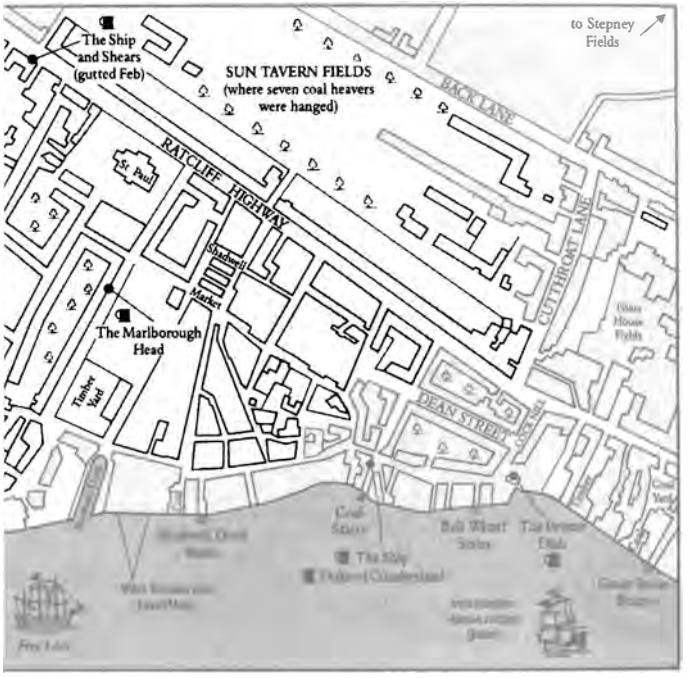
Harita 4: 1768'de Shadwell ve gemi havuzu

ittifakının kolu kanadı kırılmış oldu. Bu gemilerin mürettebatı greve katılan işçilerin yerine işe alındı.[66] Tersane savaşı başladı. Mahallelere "dehşet ve panik" yayıldı. Bir sürü insan öldürüldü. Kömür işçileri şu şarkıyı söylediler:

> Bir denizcinin kellesine beş pound,
> Ustanınkineyse yirmi;
> Mavnacıların boğazını kesip,
> Hepsini öldüreceğiz.

Paskalyadan sonraki Perşembe günü, denizciler, Shadwell Tersanesi'nde kömür boşaltmaya başlamışlardı ki; kömür işçileri saldırıya geçtiler. Arbedede Özgür Aşk (James Cook'un ilk gemisi) gemisinin denizci çırağı, yirmi dört yaşındaki John Beattie yaralandı; iki hafta sonra da hayatını kaybetti. Nehir proletaryasının, kan döküldüğü için bölünmesini fırsat bilen devlet de misilleme yaptı. Taburlar Shadwell'e gönderildi. Donanma filikaları devriye gezmeye başladı. Taşradaki yüksek yargı memur-

66 *Calendar of Home Office Papers of the Reign of George III, 1766-1769*, s. 336, 337, 341, 342, 395.



ları, İrlanda'ya dönen kaçaklara karşı dikkatli olmaları için uyarıldı. Silah bulunduğundan şüphe duyulan tavernalara baskın yapıldı. Dokuz kömür işçisi, Beattie cinayetiyle suçlandı. Dördü Staffordshire'da tutuklanmış, 10. Süvari Alayı korumasında Londra'ya götürülmüşlerdi. İsimleri, James Murphy, James Duggan, Malachy Doyle ve Davies'di. Duruşmaları 6 Temmuzda başladı. Yetkililer, iddianameyi, casusların düzmece raporlarını kullanarak çok dikkatlice hazırladı. Sanıkların destekçileri onları yalnız bırakmamıştı: Davis'in iki eski işvereni onun iyi karakterine dair bir konuşma yaparken; bir erzakçı ve Swan'ın sahibi Dogan için; yedi Shadwell tanığıysa, Murphy lehine söz aldı. Daha önce oturduğu iki evin sahibi ve şimdiki ev sahibi kadın da Doyle'un iyi karakterine kefil oldular. James Murphy ve James Duggan suçlu bulunarak, idama mahkûm edildi.[67]

67 *Berrow's Worcester Journal*, 23 Haziran 1768; *The Proceedings*, 6-13 Temmuz 1768; PRO, Hazine Avukatları, Tutanaklar, TS, 11/818/2696 ve WO, 4, *Outletters (dış yazışmalar)*, 83/46, 483 ve sonrası; The Ordinary's *Account*, 17 Mart 1755; George, a.g.e., s.239; CLRO, "The Information of James Beckett", *Mahkeme Tutanakları,* Haziran 1768; *A Journal of the Proceedings of J. Hewitt, Senior Alderman of the City of Coventry in his Duty as a Magistrate During a Period of Thirty Years and Upwards*, 2. Baskı (1790), s. 352-3.

Tyburn'de 11 Temmuz'da, Kutsal Pazartesi günü asıldılar. Sallanmakta olan Murphy'nin sağ eli, sıraca hastalığı çeken bir çocuğa çarptı. Suçları cinayet olduğundan, Surgeon's Hall'da bedenlerinin parçalara ayrılması cezasına da çarptırılmışlardı. Onların bedenlerini kaçırma telaşındaki Şerif, daha kestirme yol olan İrlanda mahallesi St Giles Fields'ten geçmek yerine, Fleet Caddesi üzerinden şehre döndü. Kalabalığın, naaşların tutulacağı anatomi salonunda beklemesini istemedi. M. Dorothy George, naaşların başında beklenmesini her halükarda "talihsiz bir gelenek" olarak görür. İrlanda Katolik Kilisesi de bu geleneği onaylamıyordu, ama yüzyılın ortasından itibaren bu geleneğe ve diğer "putperest" geleneklere sert şekilde karşı çıkmaya başladı.[68] Buna rağmen Pazartesi gecesi, Surgeon's Hall'da İrlandalı ağıtçılar "büyük haykırışlarla, dövünerek" bir araya toplandılar. Ne dediklerini bilemiyoruz. İrlanda dili, özellikle, doğaçlama ağıtlara pek yakışır. İrlanda'daki Whiteboys üyelerinin vahşice ölümü, geçmiş senelerde pek çok ağıtın ve baladın konusu olmuştu. Thomas Crofton Croker, "ağıtlar, muhaliflerin zararlı prensiplerini yayma araçlarıdır" demiştir. Ve sadece ağıtlar da değil... Koyunu Sıçratma, İtiraf Celsesi, Eti Parçalamak, Soyguncuyu Gizlemek, Casus, Asker için Liste Yapmak, Bozuk Para Bastırmak, Sahte Mahkeme gibi ölünün başında beklerken oynanan oyunlar, hem "zararlı prensipler"in hem de bizzat zararın yaygınlaşmasını sağlıyordu; olağandışı bir şekilde, gece vakti ölünün başında bekleme etkinliği, sevilmeyen bir ev sahibinin malına saldırmayı da içerebiliyordu. Bu nedenle, yetkililer, Murphy'nin ve Daggan'ın ölüsü başında yas tutulurken nöbet tuttular. Ve "İrlanda feryadı" neredeyse sabah ikiye kadar devam etti.[69]

Bu idamları izleyen ikinci haftada daha dikkat çeken bir başka idam ise, metropolde ya da metropol dışında yaşayan İngiliz-İrlandalılara gözdağı vermeyi amaçlıyordu. Başsavcı, kö-

68 Sean O'Suilleabhain, *Irish Wake Amusements* (Cork, 1967); J. L. McCracken, "The Ecclestiastical Structure, 1714-60," s.99 ve Brian O'Cuiv, "Irish Language and Literature," 1691-1845," s. 409-10, Moody ve Vaughan, a.g.e., ve "Thomas Crofton Crocker," *Researches in the South of Ireland*, 9. Bölüm (1824); Kerby Miller, a.g.e., s. 80.

69 *The Westminister Journal*, 16 Temmuz 1768; *Berrow's Worcester Journal*, 23 Haziran 1768, 14 Temmuz 1768; PRO, Hazine Avukatları, Tutanaklar, TS, 11/818/296; Sean J. Connolly, *Priests and People in Pre-Famine Ireland*, 1780-1845 (Dublin, 1982); Brian O Cuiv, a.g.e., s. 409-10.

mür işçilerinin üçte ikisinin İrlandalı olduğunu düşünüyordu. Pek çoğunun isimleri zaten şöyleydi: Kelly, Murphy, Kinshelo, Doyle, Magoury, Mahoney, McCone, MacDaniel. "İrlandalının yalnızca adı bile onu asmak için kâfidir" sözü, "Londra Ağır Ceza Mahkemesi adaleti"nin mecazi bir özeti gibiydi. Yaygın bir şekilde, kömür madenlerindeki işçilerin önderinin, "işledikleri o büyük suçlardan ötürü İrlanda'dan sürülen, bu suçlarla övünüp, onları bizzat yayan White Boys Çetesi olduğu düşünülür" demiştir Başsavcı. Haziran ayında, "Stepney Fields'de hırsızlık yapan ve insanları tartaklayan" bazı kömür hamallarının "Whiteboys" adıyla çağrıldıkları kaydedildi. Ayın sonunda gazeteler şu haberi verdi: "Whiteboys denilen neredeyse yüz İrlandalı kömür işçisi kaçış yolunu buldular." Samuel Foote'un 1768-9 grevlerine dair dramatik anlatımı, bütün İrlandalıları, White Boys çetesine üyeymiş ve "en küçük yaşlardan itibaren"[70] silah eğitimi almışlar gibi göstermekteydi. Elbette bu apaçık bir abartmaydı, ama yine de kömür işçilerinden bahsedilirken genelde Whiteboys'larla ilişkilendirilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

IX

İrlanda'da en büyük ve uzun kırsal ayaklanmalara ismini vermiş olan Whiteboys'un "rezaletleri" 1761 ve 1785 arasında aralıklarla devam etti. Düzleyicilerin –Whiteboys kimi zaman böyle adlandırılırdı- eylemleri, iki dünya savaşı taleplerinin yoğunlaştırmış olduğu, mülksüzleştirmenin ve sermaye birikiminin giderek arttığı bir dönemde gerçekleşti. 1690'lı yıllardaki Williamite müsaderelerinden sonra, ormanlar ve ormanlara dayalı insan kültürü büyük oranda yok edildi. İrlanda'ya uygulanan tarım politikası, nüfusu beslemek için sebze meyve yetiştirmek yerine, toprağın hayvancılık için kullanılmasını teşvik etmekteydi.[71] Uzun vadeli bu eğilim, 1757 yılındaki kötü hasadın

70 Samuel Foote, *The Tailors; A Tragedy for Warm Weather* (1778), s.31.

71 Whiteboy hareketinin aşağıda sunulan anlatımı, şu eserlere dayanmaktadır: W. E. H. Lecky, *A History of Ireland in the Eighteenth Century*, yeni baskı (New York, 1893), c. ii, bölüm 3; Angus Calder, *Revolutionary Europe: The Rise of the English-speaking Empires from the Fifteenth Century to the 1780's* (New York, 1981), s. 672 ve devamı; Sam Clark ve J. S. Donnelly, Jr (der.), *Irish Peasants: Violence and Political Unrest, 1780-1914* (Madison, Wisconsin, 1983); ve James S. Donnelly, Jr, "The Whiteboy Movement, 1761-5,", *Irish History Movements*, c. xxi, no. 81 (Mart 1978), s. 20-54.

ardından sözde "tarımsal refahla" birlikte şiddetlenmiştir. Yedi Yıl Savaşları boyunca İngiliz ordusunun erzak ihtiyacını karşılamak, Karayipler'deki ve Kuzey Amerika'daki sömürgelere daha fazla kaynak yaratmak için kırsal meta –dana, domuz eti ve tereyağı- fiyatları hızlı bir şekilde arttı. Kıta Avrupa'sında salgın sığır hastalığının ortaya çıkışı ve 1759'da "Büyükbaş Hayvan İhracı Yasası"nın kabul edilip yürürlüğe girmesiyle beraber, İrlanda topraklarının değeri büyük oranda arttı. İrlanda tarım yasasının barındırdığı eğilim, şimdiden iki kıtlığa sebep olmuş; bir taraftan, pek çok dolandırıcı hayvan tüccarına, erzak tedarikçisine ve zorba toprak sahibine küçük bir servet sağlarken; diğer taraftan da artık "kötü kader"e inanmak istemeyen bir yığın mülksüzleştirilmiş insan yaratmıştır. Rençperlerin en yoksulları, geçimlerini patates arazisinden sağlayanların ya da ortak arazide inek yetiştiricilerinin varlığı inkâr edildi. Yeni otlak arayışındaki toprak sahipleri duvarlar, çitler, parmaklıklar dikip sürülerini içeri aldılar; eski kiracıları dışarı sürdüler. İrlanda rençperi, buna Lecky'nin tabiriyle "umutsuz bir ayaklanma"yla karşılık verdi.[72]

Ekim 1761'de, frak giymiş, beyaz kokartlı 200-400 kişilik bir grup insan, Limerick'teki arazileri çevreleyen çitleri yıktı. Bir sonraki sene hareket çok hızlı bir şekilde Cork'a, Tipperary'e ve Waterford'a sıçrayarak, yabancı dini bir kurumun koyduğu çeşitli ondalık vergiler (patates yetiştirme, sığır otlatma vergileri, çimden ve karaçalıdan alınan vergiler) gibi çeşitli haksızlıkların giderilmesi için organize eylemlere girişti. İhraç edilecek erzaklar saklandı, mahkûmlar kurtarıldı, çıraklar serbest bırakıldı, büyükbaş hayvanlar sakat bırakıldı, çorak araziler sabanla sürüldü, her yerde duvarlar ve çitler yerle bir edildi. Eylem, anonimlik ve mistisizm örtüsünün ardına gizlendi; eylemi perilerin yürüttüğü düşünüldü. Bu eylemlere Yüzbaşı Hak, Hızar, Ateşli Konuşmacı, Ortakçı, Yangın Çıkaran Delişmen, Kraliçe Sive gibi mitolojik figürler öncülük etmişlerdi.[73] Gizli

72 Lecky, a.g.e., c. ii, s. 226; Richard Musgrave, Whiteboy hareketinin 1759'da başladığını yazar. Bkz. *Memoirs of the Different Rebellions in Ireland*, 3.baskı (Dublin, 1802), c.i, s. 36-54. Ayrıca bkz. M. R. Beames, "Peasant Movements: Ireland 1785-1795," *Journal of Peasant Studies*, c.ii, no.4 (Temmuz 1975), s. 502-6.

73 Munster'da "Harbi çocuklar" denilmektedir. Ayrıca bkz: T. W. Moody (der.), *A New History of Ireland*, c. viii, *A Chronology of Irish History to 1976* (1982); J. A. Froude, *The English in Ireland in the Eighteenth Century* (New York, 1874), c. ii, s. 25.

ahitlerin bu sık kullanımı, Whiteboys Hareketi'ni önceki kitlesel kargaşa dönemlerinden ayırt ediyor ve "gizli İrlanda"nın isyancı bir potansiyelle donanmasına katkıda bulunuyordu. Bir tarihçi, Whiteboys ve daha sonraki kırsal toplulukların, "on sekizinci yüzyılın son çeyreğinde İskoçya'da gerçekleşen toplu tahliyenin" İrlanda'da yaşanmasına "engel olmuş olabileceğini" söylemiştir.[74]

Whiteboy Hareketi, kırsal ve tarımsal kesimde başladı, yine de salt "kırsal bir ayaklanma" olarak yorumlanmamalıdır. Elbette hareketin birçok üyesi rençper ve tarım işçisiydi, ama hem lider hem de sıradan üye olarak harekete katılan şehirli zanaatkârlar da vardı. Bu hareketi inceleyen modern tarih, güçlü kalfa derneklerine sahip olmaları,1760 grevlerindeki militanlıkları ve conacre[75] kiralarının, ondalık verginin ve tarım işindeki düşük ücretlerin ne anlama geldiğini bilmeleri dolayısıyla, dokumacıların bu hareket üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.[76] Topraksız proletaryanın yaratımı ne kadar toprağın kamulaştırılmasının doğal bir sonucuysa, aynı şekilde bu mücadele deneyimi de, yaratılan göçebe proletaryayla beraber yürüyecekti. Avustralya'ya sürgün edilen mahkûmları araştıran bir tarihçi "Whiteboys Birliği aslında, büyük bir sendikadır" demiştir. Constantia Maxwell'e göre, Whiteboy sabotajı, Dublin kalfalarının şiddet kullanmasına sebep olmuştur. Bir tarihçinin kanıt göstermeden iddia ettiği gibi, Philadephia gemi marangozlarının yardım derneği, Whiteboys ile ilişkilendirilmişti. Bu nedenle 1760'larda İngiltere ve İrlanda arasında, 1½ milyon £'lik kira bedelinin ülke dışında ikamet eden toprak sahiplerine havale edilmesini, 3 milyon £'lik ihracatı ve binlerce aç emekçinin göçünü kapsayan mübadele koşullarını düşündüğümüzde, bu maddi ticarete bir de kültürel mübadeleyi eklememiz gerekir: Asabi oyun yazarlarından ya da balad şarkıcılarından daha fazlasını kapsayan bu kültürel mübade-

74 Maureen Wall, "The Whiteboys," T. D. Williams (ed.), *Secret Societies of Ireland* (Dublin, 1973), s.24.

75 Conacre, İrlanda'daki genellikle toprak işlemeye ve belli bir mahsulü yetiştirmeye (patates ve mısır) yönelik bir toprak icar sistemidir. On dokuzuncu yüzyılda toprak genelde on bir aylık süreç için kiraya verilirdi. O dönemde Kuzey İrlanda topraklarının yaklaşık üçte biri kiralanmıştı. Kimi tarihçiler bu sistemin İrlanda'daki Büyük Kıtlığın nedeni olduğunu düşünmektedirler (ç.n.).

76 Donnelly, a.g.e., s. 39.

le, 1768'de Londra'da çok büyük bir etki yaratarak su yüzüne çıkan "gizli İrlanda"nın isyankâr örgütlerini de içermekteydi. İrlanda Maliye Bakanlığı Baş Baronu, "İngiltere, bu yasalarla rüzgar ekip fırtına biçti, yasalar silahlı adamların ortaya çıkmasına neden oldu"[77] demiştir.

X

1768'de Londra'daki İrlandalılar eşsiz bir cephane ve silahlı mücadele bilgisine sahipti. Londra işçi sınıfı içerisinde isyancı bir itkiye neden olmuşlardı. Ayrıca, İrlandalılar, şiddet kaynaklı ölümlerin bilgisine de sahipti. İrlandalıların bunları yaşayarak öğrenmiş olmaları, idam terörünü azaltmak için yaratılan canlı edebi anlatımda ifade buluyordu. Yedi kömür işçisi, Kara Waltham Kanunu'na yeni bir yorum getirilişinin ardından, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde çenenin mengene ile sıkıştırılması cezasına çarptırıldılar. 26 Temmuz 1768'de bu yedi kişi, müziksiz "yeni bir cig dansı"[78] yaptı. Bu "boyun kırma toplantısı" nehir insanlarının daha birkaç ay önce büyük bir şölen düzenledikleri Shadwell, Sun Tavern Fields'de yapıldı. Tyburn'den taşınmak, nehir bölgesindeki emekçi ve yoksul insanları terörize etme amacı taşımaktaydı. "Nefes kesiciye (darağacı)", 50.000 izleyici tanıklık etmişti; bu, belki de sekiz yıl evvel İngiliz Kontu Ferrers'in asılmasından bu yana görülmüş en büyük kalabalıktı. Devlet, bu yedi kişi "sıçrama" dansı yaparken, arkadaşları kurtarmayı denemese bile, bir kargaşa çıkacağını tahmin ediyordu. Sabah altıdan itibaren, 600 asker Wapping ve Shadwell sokaklarında devriyeye çıktı. Şerif, Tower ve Holborn yol ayrımındaki tüm polislere, coplarını alıp idamın yapılacağı alanda toplanmalarını emretti. Cellat Thomas Turlis, beş yıl evvel bir komşunun bodrumundan kömür çalmıştı. Ancak, sırf bu sebepten iş yarım bırakılamazdı; Şerif

77 Constantia Maxwell, *Dublin Under the Georges, 1714-1830* (1936), s. 270; A. G. L. Shaw, *Convicts and Colonies: A Study of Penal Transportation from Great Britain to Australia and Other Parts of the British Empire* (1966), s. 173; James H. Huston , "An Investigation of the Inarticulate: Philadelphia's White Oaks," *The William and Mary Quarterly*, c. xviii, no. 1 (Ocak, 1971); Thomas Prior, *A List of All Absentees of Ireland*, 3. Baskı (Dublin, 1769), John Philip Reid, *In a Defiant Stance: The Conditions of Law in Massauchetts Bay, The Irish Comparison, and the Coming of the American Revolution* (Philadelphia, 1977), s. 142.

78 17. ve 18. yy.'da İskoçya ve Kuzey İngiltere'de, 18. yy.'dan itibaren de İrlanda'da yaygın olan, tek başına yapılan bir dans (ç.n.).

çabucak ona bir af çıkmasını talep etti. Böylece cellat görevi ni yerine getirdi ve onları darağacında fırıldak gibi döndürdü. İdam edilenler "sükûnetle" bu dünyadan ayrıldıkları zaman, izleyicilerin çoğu adet gereği içmeye giderdi[79]:

> Bir vuruşla kanımızı ısıtırdık
> Çünkü darağacından esen rüzgâr öyle soğuktu ki.

Bu yedi kişinin idamı, son on iki ayda, yeni ortaya çıkan emek ilişkisi biçimleriyle doğrudan bağlantılı idamların ikincisiydi. Bir sene evvel, Tyburn'de 1767 Eylül'ünde Elizabeth Brownrigg'in idamında, kalabalığın morali yükselmişti. Elizabeth Brownrigg, çırağını öldürme suçundan idam edilmişti. Papazın dini bölgesindeki yetimlerin disiplin, ıslah ve iş için gönderildikleri bir evi işletmekteydi. Bu sebepten, onun idamı, Londralı işverenlerin çocuk sömürüsünü sınırlandırmasına katkıda bulunmuştu. Dolayısıyla Sun Tavern Fields'deki idam bir yenilgiydi. Bu idam, toplu pazarlıkla ilgili katı bir ders vermişti: Hem ücret oranlarının artırılmasına hem de yiyecek içecek fiyatlarının yükseltilmesine karşı girişimlere müsaade edilmeyecekti. Hodgson'ın temsil ettiği işçi-işveren ilişkilerine dair paternalist siyasetin nehir ticaretinde yeri yoktu.

Sun Tavern Fields idamlarıyla nehir proletaryasının isyancı öncü kolu da kırılmış oldu. Benjamin Franklin'i kaygılandıran "evrensel kasvet" geçmiş gitmişti. Yaz ortasında mahsul iyiydi, bol hasat umudu vardı, ithal edilen mısır yükü boşaltılabilmişti. Ağustos'ta 102 gemi, Yarmouth limanında tehlikeli fırtınalar atlatarak güvenli bir şekilde Thames'a varınca, neyse ki karşılaşılan zorluklar yük boşaltımlarını etkilememişti. Kömür işçiliğine dair büyük değişiklik kararları alınmaktaydı. Devlet, Eylül ayı boyunca birlikleri Wapping'de konaklattı; hâlbuki birlikler kömür boşaltmadıklarında hayatlarını da riske atmış oluyorlardı (bu yüzden iki kişi cinayete kurban gitmişti). Deniz Kuvvetleri, yurtdışından gelen gemileri korumak için şalupalarını ve sahil koruma botlarını nehirde muhafaza etmekteydi. Devlet Bakanı, kömür işçiliğinin yeniden düzenlenişiyle ilgili radikal öneriler içeren bir muhtıra aldı: Aracılığın kaldırılması, kömür gemisi kaptanları aracılığıyla doğrudan kiralama, ücretlerin barda ödenmesi yerine gemide ödenmesi,

79 *The Public Advertizer*, 25, 26, 27 Temmuz 1768 ve Horace Bleackley, *The Hangmen of England* (1929), s.90.

havuzlamadan ücret alınmasına ya da işin ortasında iş bırakmaya ceza getirildi. Bu yaptırımlardan hiçbir sonuç çıkmadı. İskele görevlileri, ilanla, haftada bir gine ücrete 300 adam bulmaya çalıştı. Belediye meclisi üyesi, Alderman Beckford, Sun Tavern Fields idamlarından sonra, ücretleri parça başı 20 peniden 25 şiline yükseltmeyi kabul etti. Kömür gemisi kaptanları bu ücret oranlarına karşı çıkarak, 18 peni vermeye ve denizci kiralamaya devam etti.[80]

Ralph Hodgson Middlesex Hâkim Kürsüsü'ndeki görevini kaybetti, kentin başka bir yakasında emekliye ayrıldı, anılarını kaleme aldı. John Green, Roundabout Barı'nı bırakmak zorunda kaldı. Lambeth'e taşınarak, Gizli Polis Teşkilatı'ndan aldığı yıllık 280£ emekli maaşıyla yaşadı. 1778'de Middlesex Gönüllüleri Derneği'ne atanmak için başvuru yaptı. Belediye meclisi üyesi Beckford, Londra Belediye Başkanı oldu; bu Jamaikalı plantasyon zengini, artık hem köle-kölelerin, hem de ücretli-kölelerin efendisiydi. Benjamin Franklin, 1768 yaz sonunda Tanrı Duası'nı yeniden yazmak için, elektrik akımıyla ilgili çalışmalarına ara verdi. "Baş Üstüne"[81] yerine "Kurallara Uyulmasını Sağla" deyişini önerdi. "Bugün de bize rızkımızı ver" ifadesine "hak iddia ediyormuş izlenimi uyandırdığı için karşı çıktı; yerine "daha öncekileri olduğu gibi, bugünkü rızkımızı da bize bağışla" cümlesini kullanmayı önerdi. Nehir çalışanlarının dindarlıklarının bu düzenlemelere rağbet göstermiş olması şüphelidir; zira karşılama merasimine dayanarak söylemek gerekirse, birkaç sene önce halat bükmek yerine vaaz vermeye Doğu Yakası'a gelen John Wesley karşısında, kendi görüşlerine şiddetle sadık kalmışlardı. John Wesley'i bir havuza atmışlar, "böyle lanet gibi öğretileri bir daha duymak istemiyoruz"[82] diye sövüp saymışlardı. Lanetlenmekten korkmayan Londra halkını asılmak bile sindiremezdi.

İrlanda'daki nüfuzlu yasal otorite şaşkınlık içindeydi; rençperin "gözü darağacından korkmuyordu." Yakın zaman-

80 *Berrow's Worcester Journal*, 26 Mayıs, 4 Ağustos, 1 Eylül 1768; *The Public Advertizer*, 8 Ağustos 1768.

81 Baş Üstüne, Lord Prayers'da (İsa'nın öğrettiği dua) geçen bir cümledir (ç.n.).

82 Benjamin Franklin, *Papers*, der. William B. Willcox, c. xv, s. 301 (New Haven, 1982); John Norris, *Shelburne and Reform* (1963), s. 191-3; Robert Wearmouth, *Methodism and the Common People in the 18th Century* (1943), s. 158.

da bu, ispatlanmıştı. 1760'larda yirmi altı insanın Cork, Waterford, Clonmel ve Kilkenny'de farklı Whiteboy suçlarından idamı, halkı korkutamamıştı. Mahkûm, halka masumiyetini duyurmuştu. Newmarket idamında Whiteboys intikam şiirine ilham olmuştu. Kilkenny, Whiteboys'un ölüsünü beklerken verilen ziyafetin masrafını halk karşılamıştı. Beyaz fraklarıyla Whiteboys, Cork'ta darağaçlarını kendileri kurmuştu. Bedenin parçalanması yoluyla cezanın ağırlaştırılması -kendinden emin O'Sullivan'ın başı kargıya bağlanmış, Kilkenny'nin göğüslerine çentikler atılmıştı- meseleleri daha ciddileştirmişti. Baba Sheehy 1766'da asıldığında, insanlar, mezarı üstündeki toprağa kutsal toprak muamelesi yaptı; birkaç yıl sonra da infaz memuru, halk tarafından öldürüldü.[83] Darby Browne, idam sehpasında "Sive'e ve çocuklarına sadık kalacağına" yemin etti. James Buxton idam sehpasına çıkarken "geçici işçilere yapılan baskıcı ve keyfi muameleye engel olmaya çalıştım" dedi.

Darağacı terörü, İrlanda'da Whiteboys hareketini ortadan kaldırmada etkili olmamıştı, devlet ilk Baskı Yasası'nı (1765) geçirerek buna tepki gösterdi. Ama bunun da pek etkisi olmadı ve ilk Whiteboy Hareketi'ni yalnızca çiçek hastalığı, kötü hasat ve büyük kıtlık mağlup edebildi.[84] İrlanda ya da Londra'daki hükümetin, kıtlık silahını asılmaya yeğ tuttuğu ya da birbirinin yerini tutması için "komplo kurdukları"nı söylemeye çalışmıyoruz; ama önceki bölümde de gördüğümüz gibi yüksek fiyatların ve kıtlığın etkililiğine dikkat çekiliyordu. 1790'larda yaşanan ve çok daha çalkantılı olan savaş katliamı, idam uygulaması ile gerçekleştirilen "yasal katliamın" yerine geçecekti. Bu arada, İrlanda'da çoğunluğu Protestan, orta sınıftan, Gönüllüler adında silahlı bir birlik oluşturulmuştu. Birliğin görevi, kırsal kesimde Whiteboys'u, şehirde ise işçi derneklerini bastırmaktı.[85]

On sekizinci yüzyılın sonlarında İrlandalılar yeni bir şarkı türü buldular: İdam baladı. Bu tip baladlar, Kuzey Atlantik'teki liman şehirlerinde yaşayan proletaryaya özgü argo ya da ayaktakımı dilinde yazılıyordu. Bayağı ve açık saçıktı. Bu baladlar, "İrlanda Aşık Edebiyatı" örneklerini derleyen ilk İngilizce ki-

83 Lecky, a.g.e., c.ii, s. 41-5.

84 James S. Donnelly, Jr., "The Whiteboy Movement, 1761-5," *Irish Historical Studies*, c. xxi, no. 81(Mart 1978), s. 47-53.

85 R. B. McDowell, "Colonial Nationalism and the Winning of Parliamentary Independence," T. W. Moody, a.g.e., s. 222.

taba alınmadı ve ahlak üzerinde zararlı etkileri olduğu iddia edilerek yayımlanmadı. Hatta J. E. Walsh seçkinin sonraki baskısında, "Zavallı Lary'nin Vücudunun Gerilmesinden Önceki Gece" şarkısına, sadece "disiplin gevşekliğini ve iffetsizliği" dile gösteren olumsuz bir örnek olarak yer verdi. Yine de –özellikle Larry Caffrey çevresini bir araya getiren- bu baladlar çok ilgi çekicidir. Hırsız avcılarının nasıl kurnazlıkla alt edileceğini anlatır. Cellâda ve hâkimlere heceleyerek lanet okurlar. Kanunu şeytanla karşılaştırırlar. Hayali bir yeniden dirilişin hikâyesini uydururlar.

Akıl küpünü bir yana attı.
Hiçbir imbikçi domuz bu kadar kör olamaz.
Ama geldiğimiz nokta budur.

Dinleri vardı:

Şu kesin ki bu en iyi ölüm şeklidir.
Şeytanın da susadığı en iyi yaşam!
Emin ol ki darağacı ne kadar yüksekse
Cennete yolculuğun o denli kısa olacaktır.

Hastalıkları teşhis bilimleri vardı:

Kafasındaki gözleri, kaltağın turtasındaki haşlanmış üzümler gibi kafasında şişmiş, azı dişleri sallanıyor, çenesi takırdıyordu, sanki bütün dünya, kumarbazın ağzındaki iki beyaz zar gibi çalkalanıyordu.

Ağırbaşlılık, dürüstlük ve "duyarlılık" sadece yokluklarında fark edilirdi.[86] Şayet ölüm, baskıdan bir kaçışsa, cenaze de ezilenlerin kutlamasıydı. Tarihçiler, yüzyıl ortasındaki demografik patlamayı kadınların doğuma ilişkin tutumlarından pek söz etmeden işlemişlerdir. Oysa şu deyiş onların deneyimini özetlemektedir: "Ölünün başında beklerken şarkı söyle ve bir çocuk doğduğunda bir damla gözyaşı dök." Ağzında piposu, elinde oyun kartlarıyla cenazedeki ceset, artık bir canavar, za-

86 James Hardiman, *Irish Minstrelsy*; *Or, Bardic Remains of Ireland with English Poetical Translations* (1831); J. E. Walsh, *Ireland Sixty Years Ago*, 3. Baskı (Dublin, 1851), s. 68-9; James N. Nealy, *The Mercier Book of Old Irish Street Ballads* (Cork, 1967); Donal O'Sullivan, "Dublin Slang Songs, with Music," *Dublin Historical Record*, c.i, no.3 (Eylül 1938), s. 75-93 ve Dr. George Caffentzis, "Cynical Content, Vision, and Momentum: George Berkeley's Philosophy of Money" (Calabar, Nigeria, 1985).

lim, barbar ya da kan emici değildi. "Pagan" ölü bekleme ritüelinin geleneksel anarşisi, resmi cezanın baskıcı terörüne karşı korkusuz bir meydan okuma sergileyebilmek için bir vesileye dönüşmüştü. Bu tür davranış örüntüleri, Londra'daki thanatokratik gücün yıkılmasına katkıda bulunmuştur. "Kilmainham minuet" dansını yaptıktan sonra, yaşam mücadelesinde artık canlı olarak var olmayan ve henüz Hıristiyan cenaze töreniyle de kutsanmamış olan beden, içki ve sigaranın, şarkı ve dansın, öpüşme ve aşkın kaynağıydı.

Darağacına geldiğinde
Jilet gibi giyinmişti; öyle hoştu;
Cellat çözdü palamarı ayaklarından,
Ve öyle öldü, yüzü kente dönük.
Zaman gururluydu.
O da içti içkisini, ama gün onur günüydü
Kısa bir süre içinde her şey bitiverecekti, senin de bildiğin gibi,
Zamanın da ilmiği çözüldüğünde;
Yoksa neden evde, başında bekleyelim yoncalarla,
Ve sonra mezarına koyalım onu.

Dördüncü Kısım:
Devrim Döneminde Thanatokrasinin Krizi, 1776-1800

Arnold Toynbee, "sanayi devrimi" kavramını ortaya attığı dersi, devrimin etkilerinin "serbest rekabetin, refah üretmeden zenginlik üretebileceğini kanıtladığı"[1] yorumuyla bitirmişti. Aslında zenginlik eşitsizliğe *dayanıyordu;* zenginlerin varlığı ise yoksulluk *demekti*. 1792'de Adam Ferguson'un belirttiği üzere, esas problem, yoksulluğu zenginlik üretecek emeğe dönüştürmekti. Bu yüzden "rekabet" örgütlenmeliydi. Ücret politikası, sınıf ilişkilerinin çevresinde döndüğü bir dayanak noktası halini aldı. Ücret, toplumsal üretimin örgütlenmesinde sabit değişken olmaktan çıkıp, hem sınıf ilişkilerinin göstergesi, hem de sömürünün son derece dinamik bir değişkeni haline geldi. İşgününün uzatılmasında, denetleme ve hız sayesinde emeğin yoğunlaştırılmasında, emek piyasalarında rekabetin yaratılmasında ve son olarak emekçi yoksullar için yeni bir ahlaki ve politik tabakalaşmanın yaratılmasında işlevlendirildi.

Ekonomi tarihçileri, on sekizinci yüzyıl İngiltere'sinde işçi ile işveren arasındaki para dışı ilişkilerden haberdardı. İşverenler, lonca ya da sendika ücret standartlarından kaçınmanın bir aracı olarak mal ile ödeme yapmaktaydılar. İskoç tuz üreticileri ya da kömür işçileri, çocuklarını, 1799'a kadar yasaklanmayan bir kölelik biçimine "dâhil ettiler." Edwin Gay ve E. Lipson, üretimin zanaatkâr ustaların işyerine (imalathane) taşınmasının, işçinin malzeme yürütme gibi ücret dışı gelir elde etmesini sağlayan elverişli mimari ve maddi koşulların sonunu nasıl getirdiğini vurgulamıştır. Aracılar saf dışı bırakılmış, işlem süresi azaltılmış, yakın gözetim sürekli hale getirilmiştir. İlk İngiliz sanayicilerine ilişkin ayrıntılı bir tarih bilgisi, sanayinin en geliştiği bölgelerdeki mücadeleyi ortaya koyacaktır. Mesela, 1722'de Wedgwood, Etrurya'daki imalathanesini büyütürken, adamlarının "alçaklığı"nın öylesine yaygın olduğunu fark ettiğinde, "kadın ya da erkek, saha da ya da diğer işlerde çalışan adamlarının evlerini tek tek ortadan kaldırmak" zo-

1 *Lectures on the Industrial Revolution* (Rivington, 1884), ders viii, s. 93.

runda kalmıştır. Matthew Boulton ve John Watt'ın buhar motoru fabrikasında, esrarengiz bir şekilde bakır kaybolmuştu; 1800 yılının Noel Günü'nde imalathaneyi soymak için geri gelen birkaç işçi, itaatsizlik sebebiyle kovuldu. Para dışı temellük ya da "gelenek," İngiliz tarımında yakından incelenmiş ve çitleme ile gelenek arasındaki ilişkide en yetkin ifadesine kavuşmuştu. Mantoux, başkasının toprağından turba alma, domuzu ormanda besleme, odun kesme ve diğer tarımsal hakların kaldırılışının, "[özel] mülkiyet hakkının sınırı"nda yaşayan bir sınıfı yok eden çitlemelerle doğrudan bağlantılı olduğunu yazar.[2]

Geleneksel haklara yöneltilen benzer bir saldırı Londra'da da gerçekleşti; şu farkla ki iş ve istihdam olanaklarının çeşitliliğine rağmen, metropol ortamı "geniş işçi kesimleri"nin John Millar'ın deyişiyle "sürekli" etkileşim yoluyla ve "büyük bir hızla" iletişim kurmasına olanak veriyordu, hatta o kadar ki "tüm bir kitle tek bir makinenin yeknesaklığıyla hareket ediyordu." Bu eğilimi karşılamak için, emek sürecinin kendisinde de devrim yapılmalıydı ve önümüzdeki üç bölümde de göreceğimiz gibi, Joseph Bramah, Samuel Bentham ve William Vaughan'ın birçok mekanik yenilikle yapmaya çalıştıkları şey tam da budur. Toynbee, dönemin ayırt edici özelliği olarak makineleşmeyi değil "rekabeti" koyar ve biz de onun gibi teknik ilişkilere değil toplumsal ilişkilere odaklanacağız. Zira bu tamircilerin, girişimcilerin ve mucitlerin ortadan kaldırmaya çalıştıkları şey, "suç"tu.

Gordon İsyanları, Londra sınıf ilişkilerinde bir dönüm noktasını temsil etmekteydi. İlk kez uluslararası bir proletarya, imparatorluğa bağlı egemen sınıfın başlıca kurumlarına doğrudan saldırarak, bu sınıfı ciddi bir mücadele vermeye zorladı. O zamandan beri, ceza ve disiplin birleşimi çok büyük değişimler geçirdi. Bunlardan birisi de Tyburn idamlarının kaldırılmasıydı. Böylece iki yüzyıldır darağaçlarındaki sürekli katliamlar

2 George W. Hilton, *The Truck System including a History of the British Truck Acts*, 1465-1960 (1960), s. 41; Jacob Viner, *Guide to John Rae's Life of Adam* Smith (New York, 1965), s. 110; Edwin Gay, "The Putting-Out System," *International Encylopedia of the Social Sciences*, c. xiii (1935), ss. 6-11; E. Lipson, "*The History of the Woollen and Worsted Industries*" (1921), ss. 50-69; Ann Finer ve John Savage (der.), *The Selected Letters of Josiah Wedgewood* (1965); Birmingham Merkez Kütüphanesi, Boulton & Watt MSS, "The Examination of William Fouldes, 10 Apil 1801;" Paul Mantoux, *The Industrial Revolution in the Eighteenth Century: An Outline of the Beginnings of the Modern Factory System in England* (1928), ss. 148-51.

sayesinde başkentte sıkı disiplini sürdürmüş olan devletin iktidar biçimi olan thanatokrasinin krizi başladı.[3] Bundan sonra, emek sürecindeki değişimlerin gücüyle Londra proletaryası yeniden oluşturuldu; böylece disiplin cezasındaki değişimler ile maddi üretim ilişkilerindeki değişimler, ücretlerin dağıtılmasıyla daha yakından ilişkilendirilerek yönetilmeye başlandı. Bu durum, dönemin en vahşi zorbalarına önem kazandırdı. Vali Wall, bir adamı kısa vadeli borçlanma talep ettiği için kırbaçlayarak öldürdü; Kaptan Bligh denizdeki ticari teamül sürekli ihlal edildiği için bir isyana kurban gitti.

3 David D. Cooper, *The Lesson of the Scaffold: The Public Execution Controversy in Victorian England* (Athena, Ohio, 1974).

Bölüm 10
Newgate'in Boşaltılması, 6 Haziran 1780

> Albion, kölelerle birlikte çalıştığı imalathanelerden doğdu. Kendini halklara adayarak, ebedi ölüm dansını yaptı.
>
> William Blake

> Sonra Newgate'e geçtiler ve onlar için Beş Dakika Yasası'nı ilan ettiler.
>
> Dava Tutanakları, 28 Haziran 1780

I

4-9 Haziran 1780 tarihli Gordon Ayaklanmaları, on sekizinci yüzyılın en büyük isyanıydı. Parlamento'ya ve İngiltere Merkez Bankası'na saldırıldı; aristokratlar evlerini viran halde buldular; adamlarının etrafı sarıldı. Londra parkları karargâhlara dönüştürüldü; stratejik noktalar, büyük toplarla korunmaktaydı; kent burjuvazisi silahlandı. 400 ila 500 insan öldürüldü.[1]

Ayaklanmalara, Protestan Cemiyeti'ni yöneten İskoç asil-

1 J. Paul de Castro, *The Gordon Riots* (1926) ve Christopher Hibbert, *King Mob: The Story of Lord George Gordon and the Riots of 1780* (1958) başarılı iki monografik giriştir. John Stevenson'ın *Popular Disturbances in England, 1700-1870* (1979) ve Tony Hayter'ın *The Army and The Crowd in Mid-Georgian London* (1978) adlı eserleri de bu eserlerin eksiklerini tamamlayabilir.

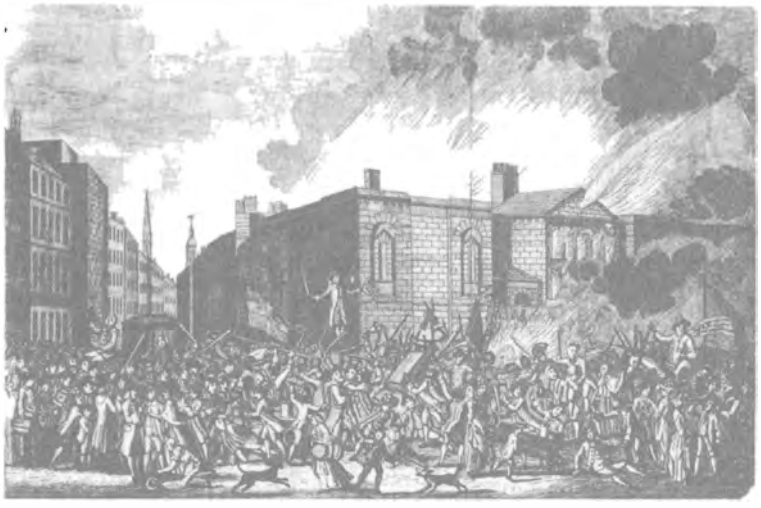
zadesi Lord George Gordon'un adı verildi. Protestan Cemiyeti, kendisini, iki yıl evvel yürürlüğe giren "Katolik Mağduriyetini Giderme Yasası"nın kaldırılmasına adamış büyük bir örgütlenmeydi. Dr George Rude'un yaptığı çalışmaya dek, ayaklanmalar yalnızca, sarhoş ve cahil bir kalabalığın yanlış yola sapmış eylemleri olarak yorumlanırdı. Dr Rude'un hem isyancıların hem de yöneldikleri hedeflerin ekonomik arka planını dikkate alarak yaptığı araştırma, isyancıların suçlu bir kalabalık olmadığını, bir bütün olarak kalfalardan ya da ücretlilerden oluştuğunu ve seçtikleri hedefleri dini aidiyetlerden ziyade zenginliklere göre belirlediklerini gösterdi.[2] Rude'un ayaklanmalara ilişkin yorumu, bizim anlatımımızın da çıkış noktasıdır ve iki olay – Newgate Hapishanesi'e saldırı ve Bloomsbury Meydanı'ndaki Mansfield Lordu'nun evine yapılan saldırı- üzerinden değerlendirilmiştir. O haftanın ardından gerçekleşecek –cezaevindeki diğer mahkûmların serbest bırakılması, sanayicilerin (ipek üreticisi Malo, kumaş boyacısı Desormaux, ordu üniforması satan Mahood) mallarına yapılan saldırılar, diğer yargıçların evlerinin yıkımı, aristokratlara karşı zor kullanma ve birçok çapulculuk olayı gibi- diğer olaylar ise ele alınmamıştır. Ancak deyim yerindeyse, "cezai adalet sistemi"ne ilişkin bu iki olayın ele alınışı, Londra sınıfları arasındaki zor ve teröre eğilim ve Londra işçi sınıfının küresel dinamikleri gibi bazı önemli konuları resmedebilir.

Bölüm 1'de, bir adamın 1722'de Newgate'ten korkusuzca kaçışı etrafında tutukluluktan kaçış konusu ele alınmıştı. 1780'de bir gecede yüzlerce mahkûmun özgürlüğüne kavuşması, kaçış pratiğinin bireyden çıkıp kitlelere mal olmasını ifade eder. Bu bölümde ele alınan, kölelik, ücret ödemek, suç saymak gibi pek çok tarihsel mesele, yine kaçış temasının içinde yer almaktadır. Ama 1780'de Londra işçi sınıfı, doğasını büyük oranda değiştiren savaşı, köleliği ve devrimi yaşamıştı. Aslında savaş, uluslararası nitelikte ve çok daha kapsamlı bir savaştı. Dahası yönetici sınıf, bundan sonra Londra halkını terörize etmek ya da belli gruplara ibret olsun diye idam ettiği bireyin ya da küçük grubun mikro-dramlarına bel bağlayamazdı.

Newgate'e yapılan saldırının bir tanığı, Newgate'in yanışını civardaki bir evin çatısından izlemek için altı peni öde-

2 George Rude, "The Gordon Riots: A Study of the Rioters and their Victims," aynı yazarın, *Paris and London in the 18th Century: Studies in Popular Protest* (1970) adlı eserinde yeninden basılmıştır.

mişti. "Burada, hapisten çıkmanın yeni biçimlerini gördüm. Mahkûmlar, prangalarının birbirine çarpmasından oluşan müzikal orkestra eşliğinde savaşçı bir ruh haliyle yürüyorlardı." Muhafız Richard Akerman'ın evinin yanışını, kapıların ve çatının yıkılışını ve mahkûmların "volkan"dan kaçışını gören Suffolklu şair George Crabble, hapisten çıkışın bu yeni yollarını daha etraflıca tasvir etmiştir. "Orpheus bile bu kadar cesaretli ya da şanslı değildi."[3] Newgate'i hor gören Londra işçi sınıfı için o gün, şanlı bir gündü. Newgate mahkûmlarının, "Kralın demir kafesini kaşlarıyla parlattıkları" söylenirdi. Newgate, bir "yatılı okul," bir "şehir koleji" ya da Londra tüccarının çocukluk efsanesine atfen "Whittington Koleji" ya da kısaca "Whit" gibi bir öğrenme yerine benzetilirdi. "Chequer Hanı," "The King's Head Tavernası," "Şerifin Oteli," "The Stone Tavernası" ya da "The Stone Jug" gibi içki mekânlarına benzetilirdi. "Cezaevi," "Çatlak Ken," "Muhbir" diye ya da daha az kinayeli bir üslupla "Musibet," "Eski Başlangıç," "Küçük Safa" ya da "Araf" olarak da adlandırılırdı.



Yanan, yağmalanan ve yıkılan Newgate

Çıkan karışıklık ve buna ek olarak, City ve Middlesex hapishanelerinin yanı sıra, yirmi askere alma kurumu (baskı altındaki gemicilerin gemiye bindirilmeden önce tutul-

3 Yeniden düzenlenmiş, George Crabbe, *The Poetical Works*, c. i (1884), s. 83.

dukları yer) ve borçlular hapishanesi (borçluların alacaklıların isteği üzerine kapatıldığı mekânlar) gibi daha pek çok küçük tutukluluk mekânlarının da zor kullanılarak açılması nedeniyle, 6-7 Haziran 1780 gecesinde kaçan mahkûmların sayısına ilişkin tahminler değişkenlik gösterebilir. Newgate, en büyük ve en korkunç zindandı. Mahkûmların tutukluktan kaçışı öyle büyük bir yangın ve yıkım içinde gerçekleşti ki, izleyenler, "sanki sadece bütün bir metropol yanmıyordu da, bütün uluslar her şeyin sonunun gelmiş olduğu gerçeğine teslim oluyordu" demişti. Birkaç gün içerisinde "Newgate Hapishanesi"nden kurtarılan 107 kişinin isimleri ve Londra Ceza Mahkemesi'nde yargılanma tarihleri yayımlandı. Listedeki 37 kadın ile 43 adamın duruşma kayıtlarını bulmak mümkündü. Bu kadın ve adamlar, farklı milliyetleri temsil etmekteydiler: İngiliz, İtalyan, Yahudi, Alman ya da Afro-Amerikalıydılar. Suçları kanunen basitçe şöyle özetlenmişti: 5'i, kişiye karşı işlenen suçlardan hüküm giymişti: bir tecavüzcü, resmen evliyken başkasıyla yasadışı evlenen bir kişi, isimsiz mektup düzenleyen bir kişi, iki katil, iki yalancı tanıklık; bunun dışındaki ezici bir çoğunluk ise mal varlığına karşı işlenen suçlar yüzünden tutuklanmıştı: iki kundakçı, beş kalpazan, altı soyguncu, on eşkıya ve elli hırsız. Hepsi ekonomik sınıf olarak, yoksul kesimden geliyordu.

6 Haziran 1780'de serbest bırakılan 50 hırsızın arasında 8 erkek, 2 kadın ev hırsızı vardı. Ev soyma sanatına "*rum lay*" denmekteydi. Daha da ötesi ikiye ayrılmaktaydı: Crack lay (eve zorla girmek) ve "dub lay" (eve anahtarla girmek). Newgate'tekiler genellikle eve anahtarla giren hırsızlardı. 1780'den önce bu sanat yaygın biçimde icra ediliyordu. Bir Parlamento Komitesi, 1766 ila 1770 arasında Londra'daki soygunların sıklığının 8 kat, çalıntı malların değerinin ise 14 kat arttığına dair kanıtlar topladı, hâsılatta çarpıcı bir iyileşmeydi bu. Kent burjuvazisinin maddi uygarlığı daha da rafine hale gelirken; burjuvazinin, sayısı ve çeşitliliği giderek artan eşyaları sahiplenmesi, onların hem sergilenmesi hem de güvenliğinin sağlanması fikrini gündeme getirdi. Mekân denetimi, özel mülkiyetin esasıdır, bu yüzden mekân mimarisi de çok daha karmaşık bir hal aldı: Avlular, çitler, parmaklıklar ve kapılar, dış çevreyi; merdiven boşlukları, kapılar, odalar ve yüklükler iç mekânı oluştururken; çekmeceli yazı masaları, sandıklar, camlı, raflı dolaplar, kutular ve çekmeceler de özel mülkiyet nesnelerini korumak-

taydı. Mekânların hepsi kilitlerle kontrol altında tutulmakta olup, her birine erişim için anahtar gerekmekteydi.

Newgate'te başkasının mülküne anahtarla giren o insanlar bu toplumsal, mimari ve teknik problemleri araştırmıştı ve buldukları çözümler bazen gerçekten şaşırtıcıydı. William Russel, evinin anahtarını, yataklarını yapan, sokağın karşısındaki kadına veren bir adamın evine girdiği için, ölüm cezasına çarptırıldı. Eve geldiğinde arka kapının burkularak kırıldığını, ama arka bahçe kapısının üzerindeki asma kilidin hâlâ sapasağlam durduğunu gördü. William Bagnall, saat zembereği imalatçısıydı ve aralıksız altı yıldır çalışıyordu. Genellikle terzi dükkânı soygunculuğunu da içeren pek çok ithamdan suçlu bulundu. Bagnall'ı dava eden adamın karısı, dükkânın soyulmasının *ardından* evlerinin kapısının kilitlenmiş ve anahtarın hâlâ içerideki kapının üstünde olduğunu görünce şaşırıp kalmıştı. James Steward, William Trubshaw ve William Millions, ön kapının ve içerideki bütün odaların anahtarını aşırıp, Lincoln Han'ındaki avukatın bürosuna zorla girdiler. Millions elli farklı anahtar,Trubshaw ise otuz farklı anahtar, hırsız feneri, çakmak kutusu ve tornavidayla yakalandı. Elinde çok sayıda anahtar bulundurmak bile suç alameti sayılmaktaydı. Mahkemeye anlatılana göre, denizci James Cremer, Londra'da başını sokacak bir yeri olmadığı halde, cebinde birtakım maymuncuklar bulunmuştu. Gecenin bir yarısı bu maymuncuklarla Billingsgate birahanesine girip, bira fıçıları çalmıştı. Bu sebepten ölüme mahkûm edildi.[4]

Bir handa garson olarak çalışan Mary Hatfield'in ve Mary Hicks'in aynı apartmanda oturdukları bir manavın odasına girmek için kullandıkları maymuncuklar, bir demir vida kadar basit olabilirdi. Hatfield ve Hicks, manavın iç etekliğini ve iki pamuklu elbisesini çalmışlardı. Çaldıkları giysileri rehine verdiler, ama giysiler artık kumaşlardan yapıldıkları için kolayca tespit edildi. Manav, "elbiseyi saçma sapan kesmiştim; bir yanı diğer yanından daha geniş ve uzundu" demişti. Sadece eski bir demirci dükkânında vakit geçirmek bile, anahtarlarla ve kilitlerle ilgili gizli bilgilere ulaşmanızı sağlayabilirdi. Amerika'da mahkûm işçi olarak yedi yıl geçirmiş James Penticross, Peter Caddesi'nde bu tarz bir dükkânda çalışmıştı. Bir faytoncunun

4 Bkz. *The Proceedings,* 20 Ekim 1779, 5 Nisan 1780, 10 Mayıs 1780 ve 19 Mayıs 1779.

Smithfield'deki deposundan 36 metre ipek kurdele ve 48 metre ipek bürümcük almıştı. Dükkân sahibi günlük envanter sayımını kendine alışkanlık edinmişti. Depocu, "mal kaydını defterе geçirme işlemini gece değil," sabahları kendi anahtarlarıyla depoya girip "yaptığını" söylemişti. Bir sabah anahtarları dükkânın kapısını açmadı; Penticross, kapıyı açan anahtarla yakalandı.

Sarah Stilwell, Charing Cross'ta bir kumaş tüccarının yanında hizmetçi olarak çalışıyordu. Ondan 10 metre bombazen kumaşı, 11 metre ipek ve çok miktarda parça kumaş aldı. Çalıntı kumaşlar, bir rehin dükkânında ele geçirildi. Sarah ise cebinde çok sayıda anahtarla –kapıların ardında tutulan kutu ve merdiven altında tutulan sandık kilitlerinin anahtarlarıyla- yakalandı. Aşırdığı kumaşları rehinecideki sahte kumaşlarla değiştirmiş ve sahte kumaşları da yeniden çalıştığı dükkândaki sandıklara koymuştu, böylece bir tür kredi almıştı. Ölüme mahkûm edildi. Londra'daki varlıklılar ve yoksullar arasındaki savaş, Jack Sheppard'ın zamanından bu yana değişim göstermişti; artık savaş daha gizliydi, gece yürütülmekteydi ve kilitleri, anahtarları tanımayı gerektiriyordu.[5]

Duruşmalarını bildiğimiz iki firari katilin davası, birbirine tezat iki şiddet türünü akla getirmektedir: İşçi sınıfı içerisindeki şiddet ile yetkilerini işçi sınıfına baskı yapmak amacıyla kullanan bir devlet memuruna yöneltilen şiddet. Albert Love, Shadwell'deki mahallesinde girdiği tartışma sonrasında karısını öldürdü. Karısı, komşularına "Güvenmeyin ona, o bir barbardır" diye bağırmıştı. İkinci cinayet ise Mary Adey ve bir komşusu arasındaki bir kavgadan sonra işlendi. Komşusu, bir polis memuru çağırmak için Bow Caddesi'ne gitti. Polis geldiğinde, sorunu çözmek için Mary Adey'in kocasını orduya almaya kalktı. Mary Adey, polis memurunu öldürdü.[6]

Kadınların ve erkeklerin, yoksul yaşam koşullarına verdikleri tepki farklı farklıydı. Paranın toplumsal gücünden yoksun erkekler çareyi şiddet uygulamakta bulmuş olmalılar, tıpkı St Pancrass meydanından geçerken bir işkembe ve sakatat dükkânı sahibinden gümüş saat ve zincir çalan asker kaçağı James Humphreys gibi. İrlandalılar genellikle hayvan-

5 A.g.e., 10 Mayıs 1780, 5 Nisan 1780, 20 Ekim 1779.

6 İki cinayet için bkz. 15 Eylül 1779 ve 10 Mayıs 1780. Ayrıca bkz. Terence McClaughlin, *Dirt, A Social History as seen Through the Uses and Abuses of Dirt* (New York, 1971).

cılıkta ve at ticaretinde deneyimliydiler. Bu yüzden Newgate Hapishanesi'nde, Kennet M'Kensie ile Pat Doyle gibi, iğdiş edilmiş at hırsızlığı suçundan mahkûm olan kişilere de rastlamaktayız. Mahkemede kendilerinin "iyi bir karaktere sahip oldukları" konusunda tanıklık yapmaları için saygın tüccarlara bel bağlayan kişilerden bahsetmek de mümkün, tıpkı bir boyacı, kasap, fırıncı, mumcu, manav ve birkaç terzinin, eskiden Goodge Caddesi'nde terzilik yapan ama işini kaybettikten sonra eline silah alıp eşkıyalığa başlayan James Lake'in "iyi bir karaktere sahip olduğu" yönünde tanıklık yapması gibi.[7]

Genelde kadınlar, bu tip eylem özgürlüğünden yoksun olduklarından farklı yöntemlere başvurdular. St Giles'deki bir şemsiye imalathanesi, Mary Jones'a, Beaufort Binalarındaki kirasını "ödemesine" yetecek kadar maaş vermiyordu. Mary Jones da, pansiyoner tanıdığının keten elbisesini çalarak, giysi satıcısına sattı. Alice Bellamy, gündelikçilik yaptığı evdeki işinden olduktan sonra, "kirasını ödemekte büyük bir sıkıntı yaşadı." Bir çorba tenceresi alıp, rehine verdi. Dışarıdaki soygunlar için erkekler ne kadar atikliğe, fiziksel güce, cesarete, hünere ve hıza ihtiyaç duyuyorlarsa; daha ziyade iç mekânlarda çalışan kadınlar da bir o kadar sessizliğe, zekâya, gizliliğe ve el çabukluğuna önem vermekteydiler. Bir gece Mary Dryer, Charing Cross'taki bir evin kapısının açık olduğunu gördü. İçeri girerek, bir çarşaf takımı ve ekmek aldı. Mutfak masasının altında saklanan evin sahibesi, onu her iki kolunun altında ekmek somunuyla yakaladı. Yargıç Hyde'ın evine götürülerek, Newgate'e kapatılmak üzere mahkûm edildi. Newgate'e teslim edilmesinden kısa bir süre sonra, 6 Haziran'da Yargıç Hyde'ın evi yandı.[8]

Newgate'ten kurtulan tutukluların pek çoğu işle ilgili suçlar işlemişti. Bazıları, efendisi ve ev sahibesinin malını çalan Sarah Budge gibi ya da Ludgateli bir manifaturacıya altı yıl hizmet verdikten sonra ondan 26 metre baskılı keten çalan David Davis gibi hizmetçiydiler. Bazılarıysa, Londra'daki iş ilişkilerinin doğal ve maddi çelişkisinden kaynaklı suçlar işlemişlerdi. Mesela Joseph Naylor, India House'de manav olan işvereniyle ücret konusunda tartıştıktan sonra işten atılınca, ondan 2 kilo şeker, 2,5 kilo kuş üzümü çalmıştı. Andrew Breeme, altı işçiye

7 *The Proceedings*, 5 Nisan 1780, 7 Temmuz 1779.
8 A.g.e., 10 Mayıs 1780, 3 Aralık 1777 ve 12 Ocak 1780.

yetecek kadar büyük bir terzi atölyesi işlettiğini "söyleyen" bir Alman terziye kira ödemekteydi. Breeme bir gün evi kundakladı. Çamaşırcı kadın Ann Wood, işverenleri Patrick ve Ann Bewey ile aynı odada kalır ve çalışırdı. Onlardan bir çaydanlık, üç ütü ile yirmi keten örtü çaldı. William Dawson çok yetenekli bir saat kutusu imalatçısıydı. Goldsmith Şirketi'nin damgasını taklit ettiği için tutuklandı. Mary Williams, Long Acre Sokağındaki arka odaların birinde bitap düşmüş kocasıyla birlikte çalışırdı. Geceleri nitrik asitle, kum ve diğer malzemeleri ovalayarak, sahte paraları gümüş renge dönüştürmeye yarayan "'dekapaj solüsyonu" yaparlardı. Başka bir adamla kaçtığında, kocası onun işlediği "suçlarla ilgili" suç duyurusunda bulunmuştu.[9] Susannah Flood, yanmakta olan evin sahibinden 3 gine, 3 yarım kron ile 7 şilin çalmış, "HırsızVar!" çığlığıyla birlikte peşine düşülünce, o da Monmouth Caddesi'ndeki sayısız giysi dükkânından birine sığınmıştı. "Sank" ya da "centipee" diye tabir edilen asker üniforması yapan ve pek çok işçi çalıştıran bir seri üretim atölyesine girmişti. Leadenhall Pazarı'ndan bir satıcı Sarah Lynch aleyhinde ifade vermişti:

> Şapkam için gitmiştim; kapıyı kapattılar, giysilerini kaldırdılar ve benden de aynı şeyi yapmamı istediler. Mahkûm pantolonumun düğmelerini çözerek, cebimdeki bir kese parayı aldı.

Lynch, 1778 Ekim'inden bu yana Newgate'te çürüyordu. Yasa uyarınca fahişelik suç sayıldığı için, cinsel ilişkiye girmeyi talep eden müşterilerin, cinsel ilişki satanlar üzerinde fiili bir hapsetme gücü vardı. Esther Hale, asker toplayan bir albayla genelevde beraber olmayı reddettikten *sonra* 10 gine çalmakla suçlandı. Albayın ifadesine göre, Londra Köprüsü'nde masumca yağmura dalıp gitmişken " mahkûm [Esther] gelmiş, yanında durmuş, pantolonunun düğmelerini çözerek" içinde albayın asker toplama parası olan "cüzdanını almıştı." İfadesine "pantolonum oldukça bol bir pantolondu, iki sene önce dikilmişti o zamanlar bol pantolonlar modaydı, sanırım züppe pantolonu deniyordu"[10] diye devam etmişti. Abigail Perfect, savaş gemisi

9 A.g.e., 15 Eylül 1779, 5 Nisan 1780, 10 Mayıs 1780, 3 Haziran 1778 ve 12 Ocak 1780.

10 Ruth Paley, "The Middlesex Justices Act of 1792: Its Origin and Effects," Doktora tezi, Reading Üniversitesi, 1983, s. 93 ve devamı, *The Proceedings*, 21 Ekim 1778 ve 23 Şubat 1780.

kaptanının kamarotu tarafından Newgate'e gönderilmişti. Nisanda bir gece yarısı, "pek de ayık değilken," Tankard adlı bir bekçinin önerisiyle geceyi onunla pansiyonda geçirdi. Sabah, saatinin, diz kopçalarının ve ayakkabı tokalarının kaybolduğunu fark etti. Polisi aradı; polis, Abigail'i ağzından bir adet gine yere düşünceye dek sarstı. Sonra "hayatımda ancak bir denizciden duyabileceğim kadar çok küfretti" dedi kamarot. Bir şeyi suç kabul etme ya da "kurbanı suçlama" süreci, "kentin talihsiz kızı" Mary Cunningham'ın duruşmasıyla da resmedilmektedir. "Bir beyefendi" onun hizmetini "sahte şilinle" ödemişti; Mary "sahte şilinleri" yeniden dolaşıma soktuğu için tutuklandı. Bir adam "içki yüzünden kötülemiş olan" fiziksel gücünü, Mary Jones adlı "şansız ve mutsuz bir kıza" karşı kullanmıştı. Adam, Jones'u kadının kendi tabiriyle "köpek gibi yere sermiş ve Johns "bir şeyler vermesi karşılığında onunla gitmeyi kabul ettikten" sonra kadını saatini çalmakla suçlamıştı.[11]

Lucy Johnson, diğer adıyla Siyahî Lucy'nin öyküsünde anlatıldığı gibi, bazen bir grup kadının ayık bir adamın üzerinde üstün bir güç kullandığı da oluyordu. Lucy, "kentteki" pek çok Afro-Amerikalı kadından biriydi. Cinsel hizmetlerin daimi alıcısı James Boswell, Pembroke Kontu'nun, Afro-Amerikan genelevinin kapısını sıklıkla aşındırdığını anlatır. Lucy Johnson orada çalışmıyordu. Bütün sözde "lüks ticaret dalları"nda olduğu gibi, çalışma koşullarında, ücretlerde ve talep edilen becerilerde büyük bir çeşitlilik söz konusuydu. 1770'lerde, bu işin en iyi ucunda Siyahî Herriot gibi birinin çalıştığı görülebilirdi. Herriot, Jamaikalı bir köle ve toprak sahibinin çocuklarının annesiydi. Londra'da dul ve beş parasız kalmıştı. Çocuklarına bakabilmek için, "derneğe" ya da "kız kardeşlere" katıldı. Becerileri sayesinde kısa sürede en azından yirmisi Lordlar Kamarası'ndan, yetmiş müşterisi oldu. Siyahî Lucy, "dernekteki" en şanssız kadınlardandı. Haziran 1779'da Chick Lane'de giysi satıcılarında yelek arayan Suffolklu bir okul müdürüne, ölmüş kocasının yeleğini satmayı teklif etti. Okul müdürü kabul etti ve bu amaçla ona, Hanniah Doyle adlı İrlandalı bir kadının işlettiği pansiyona kadar eşlik etti. İçeri girdiğinde, Lucy Johnson pek çok kadının yardımıyla onu yere fırlattı, jokey pantolonunu yırtıp açarak, ondan bir gine ve sekiz yarım-kron aldı. Hapishanedeyken yaptığını telafi etmek istedi. Okul mü-

11 A.g.e., 10 Mayıs 1780 ve 15 Eylül 1779.

dürü reddetti, davası görüldü, suçlu bulundu, idama mahkûm edildi. Eğer 6 Haziran'da doğum yapmasaydı, asılmış olacaktı.

Özetlemek gerekirse: Newgate'ten kurtulanlar, mülksüzler sınıfındandı. Pek çoğu mal-mülk sahiplerine karşı eylemlerinden ötürü hapisteydi. Tutukluluklar, okyanus ötesinde özgürlük ve mutluluk arayışı için girişilen bir savaş döneminde serbest kaldılar. Newgate'te Amerika'yla bağlantısı olan en az iki beyaz adam vardı: "Amerika'daki bela"dan kaçmak için Londra'ya gelen Pennsylvanialı çırak ve yazman John Hudson ile James Major. Major'ın Londra Gümrük Ofisindeki mevkii onu, Atlantik'in iki yakasındaki tüccarlarla olan bağlantıda en hassas noktalardan biri haline getirmişti. Hudson, Fenchurh Caddesi'ndeki bir manavdan bir banknot çalmış; James Major ise "Doğuştan İngiliz adam" imzalı isimsiz bir mektup yazmıştı. 6 Haziran'da gerçekleşen olayları incelediğimizde, sanırım, devrimci mücadelenin pek çok kişinin o geceki eylemini etkilemiş olduğuna dair hem hapishanede hem de hapishane duvarlarının dışında bazı kanıtlara rastlayabiliriz. Amerikan Devrimi'nin şairi Philip Freneau'ya göre, Mayıs ve Haziran 1780 yılları arasında İngiliz gemisindeki tutukluluğu, onun için belirleyici bir olmuştu.[12]

II

Newgate'in boşaltılmasında yüzlerce insan rol oynadı. Kimlerdi onlar? Onları motive eden şey neydi? Bunu nasıl başardılar? Bu soruları yanıtlayabilmek için elimizde üç kanıt var: İlki, görgü tanıklarının raporları (dört şair- Johnson, Cowper, Crabbe, Blake); ikincisi "Newgate'in Kundaklanması, Yağmalanması ve Yıkımının Gerçek Bir Temsili" adlı bir gravür; üçüncüsü ise, Newgate'in boşaltılması ile ilgili olaylar nedeniyle duruşmaya getirilenlerin mahkeme kayıtları.[13] Şairlerin betimlemeleri, gösterinin yarattığı şokun –hararetli yangın, dalgalanan duman- ve mal mülk sahibi olarak duydukları korkunun etkisindedir. Gravür, kalabalığın davranışlarıyla ilgili

12 Philip Freneau, *Poems*, der. Fred Lewis Pattee, c. ii (New York, 1903), s. 18-39.

13 "...An Exact Representation" 1781'de yayımlandı ve "Jackdaw" adıyla Jonathan Cape (der. Judith Kazantsiz) tarafından yeniden basıldı. İlgili mahkeme kayıtları CLRO, Duruşma Tutanakları, SF, 1087, İddianame Dosyaları, Hapishane Kayıtları, Taahhütnameler ve Duruşma Belgeleri'nde bulunabilir.

pek çok ilginç olayı resmetmektedir: bir demircinin bir hırsızın prangalarını kesmesi; tencerelerden ve şişelerden içmek; bildirilerin dağıtımı; yaklaşan yangın aracı; simgeleşen kokart ve bayraklar; zincirlerin ve anahtarların zafer hatırası yapılması; ispitli tekerlek, kargı, balta ve denizci kamasıyla silahlanarak polisle girilen sokak çatışması. Yüz tane çehrenin izlediği, hem gaddar hem de duyarlı jestlerin sahnelendiği bir bu gravür, ne düzenli ne de korkunçtur. Mahkeme kayıtları, eylemde ortaya çıkan Londra işçi sınıfının doğasını anlamamıza yardım edecek birkaç kişinin hikâyesini ele almamıza olanak tanımaktadır. Elbette bunlar, "tipik" davalar değildi; olağan duruşmalardan ayrı tutulmuş ve birer "örnek" dava olarak görülmüştü.

Altı adam, hapishane isyanından yargılanarak tutuklandı. İçlerinden ikisi, Londra sokaklarında görülen tipik karakterlerdi: bir pazarcı ve denizci.[14] Richard Hyde bir denizciydi. Newgate gardiyanlarından biri, onun aleyhinde bir iddiaya imza atmıştı. Hyde, gardiyanı "Akerman'ın hırsızlarından biri" diyerek aşağıladı ve "boynunu kesip ustasını öldürmekle" tehdit etti. Denizciler, Richard Akerman'ın kepenklerini kırmışlardı. Kepenkleri zorla açmak için bir hayli zaman harcamalarına rağmen, sadece küçük bir yarık açabilmişlerdi. Bir denizci önce "boynunu ve omuzlarını," sonra da "ayaklarını" zorla pencereden içeri soktu, böylece yolu açarak pek çok kişinin gardiyanın evine girmesini ve hapishanenin ana kapısının anahtarını ele geçirmesini sağladı.

Denizci kamaları ve kavelalar, kalabalığın cephanesinde sıkça adı geçen silahlar olduğu için, Newgate'in boşaltılmasında oldukça çok sayıda denizci rol oynamış olmalıydı. Denizciler için berbat bir yıldı; kış çetin geçmiş, orduya ve bahriyeye zorla adam toplayan çetenin sokakları yağmaladığı o altı yıllık savaşa dayanmışlardı. Bu yüzden, özellikle Londra güruhunun bu geleneksel bileşenini, 6 Haziran'da faal görmek şaşırtıcı değildir. Richard Hyde'ın yanı sıra, ayaklanmalar sırasında işlediği suçlardan ötürü yargılanmış bir diğer denizciye de kısaca değinebiliriz. William Brown, Bishopgateli peynirci Carter Daking'den bir şilin çalmaktan yargılanmıştı.[15] Daking, ticarethanesinin muhasebe bürosunda pencereden dışarıyı seyrediyordu. Brown, elinde şapkasıyla pencereye yaklaşarak şöyle dedi:

14 *The Proceedings*, 28 Haziran 1780.

15 A.g.e. ve PRO, Devlet Tutanakları, SP, 37/21, no. 150, dosya 204, "Petition of William Brown."

> Kahrolası gözlerin, kolların ve bacakların. Ya şapkama bir şilin koyarsın ya da Tanrı'nın izniyle hemen şimdi evinde öyle bir parti veririm ki evini yerle bir ederim.

Daking, "şilini ne yapacaksın?" diye sordu. Brown şu yanıtı verdi:

> [Bir şilin] adamlar ve askerler içindi. Dişlerinin dökülmesini istemiyorsa, hemen şimdi bir şilin vermesi gerekiyordu. Yoksa Mr Daking'in evini yakıp yıkmak için adamlarını getirecekti.

Daking, evini ve dişlerini kurtarmak için pencereyi açtı ve şilini verdi. Brown şilini kabul ettiği için asılacaktı. Duruşmasında bir erzakçı Brown'u, "ne dediğini bilemeyecek kadar sarhoş olduğunu" söyleyerek savundu. Erzakçı, Brown'u Serapis gemisiyle savaşa gittiğinden beri tanıyordu. Bu savaştan sonra Londra'ya dönmenin yolunu bulmuştu bulmasına ama "geçimini sağlayacak iyi bir yol bulamamıştı." Duruşma kayıtlarından kalanlarda şöyle yazar:

> *Mahkûm:* Paul Jones ile dövüşürken yaralandım. Biraz içince kendimi kaybederim. Bugüne kadar halkıma çok iyiliğim dokundu. Lordum, umarım hayatımı kurtarırsınız da Majestelerine yeniden hizmet edebilirim.
> SUÇLU (*Ölüm*)

Brown, Amerikan Savaşı'nın en ünlü deniz çarpışmalarının birinde - Kaptan Pearson'ın komutasındaki İngiliz Kraliyet Gemisi *Serapis* ile John Paul Jones'un komutasındaki *Bonhomme Richard* gemisi arasındaki savaşta- dövüşmüştü. Farklı dillerde konuşan bir mürettebatı olan ve İrlanda-İskoçya dolaylarından gelen *Bonhomme Richard* gemisi, adeta dehşet saçmıştı. John Paul Jones, yurttaşlardan milis kuvveti oluşturmak için İskoç burjuvasını kışkırtmış, Newcastle kömür tüccarlarının Londra'daki gemilerinin güvenliği için kaygılanmalarını sağlamış ve böylece onu Robin Hood ve Dick Turpin ile karşılaştıran balad tacirlerine de mükemmel bir hikâye sunarak geçim kaynağı yaratmıştı. Yorkshire'daki Flamborough Head Çarpışması, 23 Eylül 1779 tarihinde bütün bir gün ve gece sürdü.[16] *Bonhomme Richard* gemisinde 150, İngiliz Kraliyet Gemisi *Serapis*'teyse 100'ün üzerinde kayıp vardı. Pearson yenilince Paul

16 Samuel Elliot Morrison, *John Paul Jones: A Sailor's Biography* (Boston, 1959).

Jones kırmızı İngiliz donanma bayrağına ateş etmiş, aralarında Brown'un da olduğu beş yüz mahkûmu alıp, ganimetleriyle birlikte Fransa'ya doğru yoluna devam etmiştir. İşte Brown'un Londra'ya beş parasız eski bir muharip olarak dönüşü bundan sonra olmuştur.

Pazarcı George Sims, sokaklarda herkesin tanıdığı bir "işkembe" satıcısıydı.[17] Westminister'da, St James Pazarı'nda işkembe satan Bay Smith ile birlikte pansiyonda kalırdı. Sims kasaptan, etin değersiz kısımlarını, bağırsaklarını, iç organlarını ve sakatatını satın alırdı. Aslında sokak kavgalarında öne çıkmasıyla bilinirdi; bu tip bir seyyar et satıcısının, böyle kıtlık zamanlarında kendisini nasıl koruyacağını tahmin edebiliriz. Pazarı bilirdi, sokakları tanırdı. Bir odayı karısı ve akşam saat 8'de işten dönen bir adamla paylaşırdı. Karısının bazen çalıştığı olurdu, ama her zaman değil. Sims, Newgate'e gitmeden evvel, karısıyla işsiz olduğu için kavga etmişti. Newgate'te, jant telleriyle, sivri uçlu demirlerle ve balyozlarla toplanarak, "*Heyy Newgate!*" diye bağıran büyük bir izdihama öncülük etti. "*Kahrolsun gözleri, kahrolsun kanı, Newgate'in kapıları indirilecek.*" Sims vazgeçmemişti, Akerman'ın yatak nevresimleriyle önce mahkûm şapelini, sonra da öbür hapishane koğuşlarını ateşe verirken görüldü. Bir iddia makamı tanığı, onun "mahkûmları serbest bırakacağız" dediğini duyduğunu söylemişti. Savunmasında Sims, gardiyan dışında Newgate'te kimseyi tanımadığını iddia etmişti. Newgate'ten kurtulanlar arasında Londra et ticaretinin yapıldığı yerde yaşayan iki kişi olmasına rağmen, belki de bu doğruydu. Bunlardan biri, Fleet Caddesi kasabının (karısının kendisi için "o, bir o..." dediği) 49 yaşındaki yatılı hizmetçisi Eleanor Whiston'du ve kasaptan 40 gine çalmıştı. Civarda yaşayan iki kardeşi vardı ve birçok mahallede de tanınırdı. Diğeri ise Sims'in rastlamış olabileceği, iki çocuğu ıslahevinde çalışan, on beş yıllık efendisinden inek çalıp, bu "hırsızlık" nedeniyle pazarcılar ve sütçü kadınlar arasında tanınan Islingtonlı bir sığır celebi idi.[18]

Bildiğimiz kadarıyla mahkûmların Newgate'ten kurtarılmasına öncülük eden ilk iki kişi, Denizci Richard Hyde ve pazarcı George Sims, Londra'nın başta gelen sanayi dallarından gelmeydiler –hayvancılık ve gemicilik. Her ne kadar bu meslek-

17 *The Proceedings*, 28 Haziran 1780.
18 A.g.e., 10 Mayıs 1780 ve 12 Ocak 1780.

lerin doğası görünüşte tamamen farklı, biri köy yaşamına ait diğeri okyanusla ilgili olsa da, bu meslekleri yapanlar, yoksulluk, seyahat ve hareketlilik gibi az çok birbirine benzer deneyimlerden geçmişlerdi. Hyde, Kraliyet Donanması'nın dayattığı itaate ve disipline alışmıştı, ama ne Hyde ne de Sims daha üst sınıflarla bir etkileşim içine girmişti. Bu açıdan baktığımızda onları Newgate'ten kurtarılma eylemlerine önayak olan diğer iki kişiden ayrı tutmamız gerekir. Francis Mockford ve Thomas Haycock, Batı Yakası'ndaki bazı zengin beyefendilerin müdavim olduğu Westminster'daki St Albank's Tavern adlı bir kafede garsonluk yapıyorlardı. Bu zengin beyefendilerin kendi aralarındaki konuşmalarına, ancak tencere, tava gibi mutfak muhabbetlerine oldukları kadar aşinaydılar.[19]

Mockford, Pazar Yolu'nda Opera Binası'nın arkasındaki şarap mahzeni sahibinin evinde kalırdı. St Albern Barı'nda çalışırken, servis yaptığı müşteriler ondan çok memnundu; bar satıldığında birçok centilmen Mockford'a işi devralması için 600 £ önermişti. Belediye Meclis Üyesi Woodridge'in isteği üzerine Mockford, itfaiye araçlarının Newgate'e ulaşabilmesi için kalabalığı uzaklaştırarak, yolu açmıştı. Tanıklar, Mockford'un, Newgate ana kapısının önünde hapishane anahtarlarını, sanki kullanılacak alet değil de birer iktidar sembolüymüşçesine sağa sola salladığını ifade etmişlerdir. Aslında gardiyanın kapıyı açması için onları *görmesi* yetmişti. Mockford'un hareketi, izleyenler üzerinde canlı bir izlenim yaratmıştı. "An Exact Representation (Gerçek Bir Temsil)" adlı gravürde, asma bir kilit ile Newgate'te yukarıdaki dirgenin çatalına asılı bir çift "meşhur anahtar" resmedilir.

O gece Mockford, Newgate'te mahkûmların salıverilişini (yaklaşık gece yarısına değin tamamlanmamıştı) görecek kadar uzun kalmadı, ama bir at arabasıyla pansiyonuna dönerek, pansiyoner arkadaşlarına, "Newgate'in anahtarları bende" diye ilan etmişti. Rom ve su isteyip, konuşmaya başladığı sırada anahtarları masaya bıraktı.[20] Anahtarların varlığı ciddi bir korkuya sebep oldu. Mockford'un duruşmasındaki bir yargıç, "Seni de kirleteceğinden korktuğun için mi onlara dokunmak istemedin?" derken, pansiyon sahibi de üstüne basa basa "Onun yanına bile yaklaşamazdım" dedi. Mockford'u ilk sorguya çeken sulh yargıcı, onun,

19 A.g.e., 28 Haziran 1780.

20 PRO, SP, 37/121, no. 179, dosya 245, "The Information of Robert Gibson."

daha sonra Westminister Köprüsü'nün ortasına kadar yürüyüp, Newgate'in "meşhur anahtarlarını" Thames'e fırlatarak elden çıkardığını söylemişti. Bir anahtar bir hikâye anlatabilirdi, anahtar bir ipucuydu, bir gücü vardı ve mekânın ve özel mülkiyetin koruyucusu olarak pek çoğuna göre büyülü kabul edilmekteydi.

Thomas Haycock, St Alban's Barı'nda olduğu gibi Newgate'te de Mockford ile beraberdi. 6 Haziran gecesine Parlamento'da başladı, sonra da Drury Yolu'nun sonundaki Hâkim Hyde'ın evine giderek, "bölümleri" ve "takımları" organize ederek, insanların silahlanmasına ve Newgate'e yaklaşmalarına yardım etti. Bu mahallenin bar ve ev sahiplerince "Deli Tom" diye bilinirdi. Mahkûmların salıverilmesinin ardından Batı Yakası'na, St James çanına gitti. Burada bir mum üreticisi onun "Newgate'e giren ilk adam olduğunu ve bütün mahkûmları özgür bıraktığını" anlatırken duydu. Deli Tom, mahkûmlarla kişisel bir sempati kurmuş da olabilirdi, zira kendisi de pek çok kez komşularının boyunduruğunda hapis tutularak mağdur olmuştu. Gerçekten de bir keresinde onu deli gömleğiyle zaptedip şöyle demişlerdi:

> Tom, kaybedecek hiçbir şeyin yok. Sırtındaki ceketi kaybettiğin an zaten her şeyini kaybetmiş olursun.

Amerikan Devrimi çağında, Deli Tom'un hayatının duruşmasında Lockeçu bir aksiyomun tercih edilip yinelenmiş olması da kayda değerdir. Bu, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde "deliliğine" kanıt olarak da anlatılmış olmalıydı.[21] Yine de, bunu aynı açıdan, yani delilik boyutuyla ele almalıyız. "Deli Tom," on sekizinci yüzyılda yalnızca deli gibi görünmeye çalışanları ifade eden bir argoydu. Belki de Thomas Haycock delilikte, sıkça duyduğu seslerin arasında kendi sesini korumasını sağlayan bir maske bulmuştu. Newgate'in boşaltılmasından önceki durum ne olursa olsun, sonrasında, yani duruşmasında Thomas Haycock, eylemlerine ve 6 Haziran gecesi olaylarına dair en açık ve anlaşılır yorumlarda bulunmuştu. Salıverilme olayına neden dâhil olduğu sorulduğunda, basitçe "Dava" diye yanıtladı, sanki "Dava" ortadaymış ve açıklanmasına gerek yokmuş gibi. Yine de hâkimlerin kafası karışmıştı; davanın ne olduğunu sordular. Şöyle yanıt verdi: "*Yarın Londra'da hâlâ ayakta duran bir hapishane olmamalı.*"

21 *The Proceedings*, 28 Haziran 1780. Deli olduğunu vurgulayanlar, affını isteyenlerdi. PRO, SP, 37/21, no. 84, 170, 171.

İki yanıt arasındaki ilişki bazı soruları gündeme getirmektedir. İlki, "dava" ile ilgili bir tartışmayla benzerliği varsayarken; ikinci yanıt, ilk yanıtın daha ayrıntılı ifadesidir ve bu yüzden tartışmayla ilgili bir fikir de sağlamaktadır. Deli Tom, soruları ne 1770'lerde popülerleşen özgürlükçü söylemlerle, ne de mülksüzlerin kitlesel eylemiyle hapishanelerin yağmalanıp yıkıldığı 1381 Köylü Devrimi'nin liderleri Wat Tyler ya da Jack Straw'un güttüğü davalar gibi tarihten referanslar göstererek yanıtlamıştı. Wat Tyler pek çok insanın zihninde yer etmişti. Aslında Lord George, diğer Lordlarla o hafta yaptığı görüşmelerde, "ileride Wat Tyson gibi devletle uzlaşmaya tahammülü olmayanlar türeyebilir ve çok büyük olasılıkla halkı sivil savaşa sürükleyebilir" diye liderlikten çekilmekten geri durmuştu.[22] Köylü Devrimi, en azından Elizabeth Dönemi'nden beri Doğu Londra geleneğinde yer almaktaydı. Bartholomew Fuarı'nın açık hava tiyatro oyunlarında sıklıkla dile getirilirdi; ayrıca kadim sorunun yeniden sorulduğu ucuz cep kitaplarının (1750'den sonra) birçok baskısında, devrime dair hikayeler yeniden yayımlanmıştı:[23]

> Adem toprağı kazarken ve Havva da ip bükerken
> İçlerinden hangisi bir asildi ki?

Deli Tom, Long Acre'de kalabalık manivelalar, baltalar ve keskilerle silahlandıktan sonra olanları anlatmaya devam etti: "Sonra Newgate'e geçtiler ve onlar için Beş Dakika Yasası'nı ilan ettiler!" Bu, özgürleştirme mi yoksa cezalandırma mı anlamına gelmekteydi? Mahkûmları mı yoksa gardiyanları mı kast etmekteydi? Yorum, alaycı bir iğneleme miydi? St Albert Barı'nın yemek salonlarında ya da mutfaklarında kulak kabartılan sohbetlerden devşirilen bir hukuk nosyonu muydu? Kölelik karşıtlarının ve Londra işçi sınıfı parlamenter reformistlerinin tavernası Bell'deki demokrasi tartışmalarına mı katılmıştı? Yorumun yazıcısı, bu ifadeyi etkili ve tehlikeli bulmuş; basılan Mahkeme Tutanaklarında bunun "mahkûmun

22 De Castro, a.g.e., s. 19-20; Lloyd I. Rudolf, "The Eighteenth Century Mob in America and Europe," *American Quareterly*, c. xi, no. 9 (Kış 1959).

23 Devrimin anlatıları, *English Historical Documents*, 1327-1485 (1969), s. 127-37'de yer almaktadır. Devrimin on sekizinci yüzyılın hafızasındaki canlılığı, Anonim, *The History of Wat Tyler and Jacke Straw (1750 ve sonrası)*'nın pek çok baskısında örneklerle açıklanmıştır.

kendi ifadesi" olduğunu vurgulayarak kendisini bunun dışında tutmayı gerekli görmüş ve böylece okuyuculara olayların bu özlü yorumunun sahibini kendisiyle karıştırmasına mahal vermemek istemiştir.

Mockford ve Haycock, Newgate'in boşaltılmasıyla ilgili eylemlerinde ve sözlerinde daha kapsamlı fikirler ileri sürmekteydiler ve bu fikirler, on sekizinci yüzyıl halk tabakasının kimi karakteristik özelliklerini açığa vurmaktaydı. Mockford, daimi müşterileri arasında başarılı, çoğunlukla ayakkabılarını temiz tutan ve konuşması düzgün bir adam olarak görülüyordu. Ama 6 Haziran günü dikkatimizi çeken onun eylemleri değil, sözleriydi. Diğer yandan, yersiz davranışları yüzünden St James Meydanı eşrafı tarafından sıklıkla zapt edilen Haycock, duruşmasında, üzerinde düşünmeye değer sözler söylemişti: Uyumsuz, ağzı açık ayran budalası kendini ifade etmişti.

Bildiğimiz kadarıyla mahkûmların Newgate'den kurtulmasına öncülük eden son iki kişi John Glover ile Benjamin Bowsey'di. İthamnameler, onları "gözlerinde Tanrı korkusu yoktu; şeytanın baştan çıkartmasıyla kışkırtılıp, harekete geçirilmekteydiler" şeklinde anlatmaktaydı.[24] Onlar, Afro-Amerikalı eski kölelerdi. Newgate'teki faaliyetleri belirleyici olmuştu; bu yüzden onların Atlantik'in emekçi insanlarının tarihindeki önemi, kısmen yazar oldukları için ünlenen ve Afro-Londralı nüfusun çok iyi bilinen iki lideri olan Ottobah Cugoano ve Olaudah Equiano'nun önemine benzetilebilirdi. Glover ve Bowsey ise eylemciydiler.

John Glover, "sakin, ağırbaşlı ve dürüst" bir adam olarak bilindiği Westminster'da yaşamıştı. Philips Esq. adlı bir avukatın hizmetlisi olarak çalıştı. Philips Esq., 6 Haziran akşamüstü Glover'ı, birtakım kâğıtlar alıp getirmesi için Lincoln's Han'ndaki bürosuna gönderdi. Sokaklar pek çok insan ve haberle dolup taşıyordu: "Lordlara Toplu Saldırı"nın gerçekleşmesinden bir gün evvel, dilekçe sahipleri Parlamento'dan dönmekte; balad şarkıcıları yeteneklerini ortaya koymakta; Avukatlık Staj Kurumları'ndaki memur ve avukatlar, kalabalığa karşı görevlerini yapmak için silahlanmaya girişmekteydiler. Hali vakti yerinde Afrikalı bir manav olan Ignatius Sancho da o gece Westminster'daydı. Bir mektupta, nasıl "yarısı kadın ve çocuk, en az

24 *The Proceedings*, 28 Haziran 1780; CLRO, Duruşma Dosyaları, İddianame Tutanakları, Hapishane Kayıt Defteri, c. xxviii, Haziran 1780.

yüz bin yoksul, mutsuz ve perişan kılıklı insanın sokaklarda, köprüde ve parkta her türlü kötülüğü yapmaya hazır bir şekilde gösteri yaptıklarını" anlatır.[25] O gün öyle bir gündü ki, kimse taraf tutmaktan geri duramazdı. Kâğıtları alıp getirmek yerine Glover, Newgate'e doğru ilerleyen alaylardan birine katıldı. Alayın yaklaşımı, onu kararlılığa itti – Snow Tepesi'nde silahın namlusuyla kaldırım taşlarına vurduğu görüldü: "*Sıra Newgate*!" diye bağırıyordu. Kendini "Newgate kapısı muhafızları"nın önünde ortaya atarak meydan okuyan ilk birkaç kişiden biriydi. Muhafıza hitaben şöyle dedi: "Allah belanı versin! Kapıyı aç, yoksa seni yakıp kül eder, içerideki herkesi dışarı salarız." Bu, daha sonra yerine getirdiği bir tehditti ve " bilhassa, kapıya patlayıcı madde koyarak yangın çıkarmada en faal kişi olduğu" gözlendi. Duruşmasında kimliğine ilişkin bazı sorular soruldu. Tanıklar, üstünde "kısa, kaba kumaştan bir ceket ile üzerinde gümüş rengi bir şerit olan bir şapka olduğunda hemfikirdiler," ama derisinin rengiyle ilgili bir kafa karışıklığı söz konusuydu. Bir gardiyan onun siyahî olup olmadığında kararsız kalırken, diğeri onu "bakır renkli kişi" olarak adlandırmayı uygun görmüş, bir başkasıysa "birçok siyahî ve esmer kişi" gördüğünü söylemişti. Bu tanıklıklar, yargıçların ve jürilerin akıllarında Newgate'i kundaklayan adam ve önlerinde durmakta olan John Glover'a dair ne kadar kuşku varsa, hepsini çözüme bağlamıştı.

Londra'daki siyahî topluluğun sayısı 10.000 ila 20.000 kişi arasındaydı ve nüfusun yüzde 6-7'sini oluşturmaktaydı.[26] 6 Haziran haftasında bu siyahî nüfus çok aktifti. Daha sonra Ottobah Cugaona, "şikâyetimizin sesinde intikam vardır" derken bu topluluk adına konuşmaktaydı. Glover ve diğerleri Newgate'te iş başındayken; "siyahî" Charlatte Gardiner, ("aralarında çan taşıyan iki adam ile tencereli ve maşalı başkaları da bulunan") bir kalabalıkla birlikte, vergi tahsildarı Bay Levarty'nin, Tower Hill yakınlarında St Katherine Yolu üzerindeki evine yürüdü. Charlotte Gardiner, bu toplu yürüyüşün lideriydi. Levarty'nin yemek odasından iki pirinç şamdan alırken, aynı anda hem ce-

25 Ignatius Sancho, *Letters* (1782), Francis D. Adams ve Barry Sanders (der.), *Three Black Writers in the Eighteenth Century England* (Bellmont, California, 1971).

26 Londra siyahi nüfusun büyüklüğüyle ilgili tartışmalar, Fryer, a.g.e.; James Walwin, *The Black Presence: A Documentary History of the Negro in England, 1555-1860* (New York, 1971); Folarin O. Shyllon, *Black People in Britain* (1977) ve aynı yazar, *Black Slaves in Britain* (1974).



Sakat bir siyahî denizci

saret aşılıyor ("Hurra, aferin oğullarıma-Yıkın, yok edin onu!") hem de direktif ("Ateş için daha çok odun getirin!") veriyordu. Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde kendisini savunma teşebbüsünde bile bulunmadı. 4 Temmuzda suçlu bulunarak, ölüm cezasına çarptırıldı. Bir hafta sonra da asıldı. İdamından bir gece

evvel, "siyahî-beyaz melezi" lakabıyla bilinen, çok kötü at binen yalnız bir haydut, Gunnersbury Yolu'nda düzenli sefer yapan bir arabadaki yolcuların bütün "taşınabilir eşyalarını, saatlerini, enfiye kutularını, kılıflarını, saatlerini, vb." çaldı. Bu tip temellükler, Ottobah Cugoano'nun Atlantik diasporasındaki halkı arasında ve üzerinde uzun zaman çalıştığı, Yehuda'nın, Musa ve diğer peygamberlere söylediği sözlerde bulduğu o intikamcı adaletin, en az Newgate'in boşaltılması kadar etkili ifadeleriydi.[27]

Londra Ağır Ceza Mahkemesi açısından John Glover'ın kimliğinin tespit edilmesi idam kararının verilmesi için yeterliydi. Tarihsel amaçlar açısından ise, onun kimliğinin tespiti,

milyonlarca adsız Afrikalı diasporanın kimliğinin tespiti gibi, tartışmaya açıktı. John Glover ve diğer Afrikalılar, iki kimlikle yaşadılar ve biri Afrikalı ismi diğeri İngilizce köle ismi olmak üzere çağrılıyorlardı. Bir İngiliz için Cugoano, "John Steward"dı. Equiano, "Gustavus Vasa" olarak bilinirdi. Afrikalı ismi, kişinin yeri ve bağlı olduğu soy grubunu akla getirirdi. Afrikalıların İngilizce isimleri ise "verilirdi" (Equiano'ya kendi ismi öğretilmişti) ve bu isimler çoğunlukla Romalılardan geliyordu ya da hayvan isimleriydi. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda kölelerin bağımsızlıkları için giriştikleri devrimci mücadelenin sonucunda, bu tip isim değişikleri sıkça görüldü. Profesör Gary Nash, bu tip bir değişimi resmetmişti. *Bonhomme Richard*'ın tayfalarından biri, Philadelphia'da John Paul Jones ile bir sözleşmeye imza atan Batı Hint Adalı siyahî bir adamdı. Ne Afrikalı adı, ne de köle adı biliniyordu; "ancak bu Afro-Amerikalı denizci *Serapis*'e karşı yapılan bu destansı savaşta gayretle savaşmış, bu kana susamış mücadelede bir bacağını kaybetmişti. Bu olaydan bir süre sonra da kendisine Paul Jones ismini verdi."[28] John Glover da ismini aynı sebepten seçmiş olabilir miydi?

---

27 Ottobah Cugoano, *Thoughts and Sentiments on the Evil and Wicked Traffic of the Slavery and Commerce of the Human Species* (1787), Adams ve Sanders (ed.), a.g.e., s. 106 ve Gardiner'in faaliyetleri üzerine bir değerlendirme için bkz. *The London Chronicle*, 4-8 Temmuz 1780.

28 Gary Nash, "Forging Freedom: The Emancipation Experience in the Northern Seaport Cities, 1775-1820," Ira Berlin ve Ronald Hoffman (ed.), *Slavery and Freedom in the Age of the American Revolution* (Virginia, 1983); Herbert Gutman, *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750-1925* (New York, 1976).

Salem gemisinin sahibi olan tüccar ve Massachusetts ile Marblehead Uyuşma Komitesi'nin ilk üyesi General John Glover, 1775'te bu önemli Atlantik limanında farklı etnik yapıdaki denizci ve balıkçılardan bir alay oluşturdu. 21. Alay (daha sonra 14. Kıta), Washington Delaware Geçidi'ne ulaşımı sağladı (1776) ve Saratoga Savaşı'nın (1777) ardından Champlain Gölü'nde Anayurt Ordusu için hem karada hem denizde iş gördü. 21. Alay, denizdeki deneyimleriyle, "eğlenceleri ve hileleriy"le bilinirdi. Siyahî insanlar içinse, ayrı birimlere bağlı askerlerle ırkçı şiddet yaşanmasına sebep olan bir gerçeklikti. Marblehead, uzunca bir dönem, teşhis edilebilen siyahî bir nüfusu bünyesinde bulundurmaktaydı. Bu siyahî nüfus, "Nijer Bataklığı"nda yaşayıp, "Siyahî Mezarlığı"na gömülürdü. Eski savaş muharipleriyse Siyahî Mezarlığı'na gömülmezdi; mesela siyahî Joe, diğer devrimci şehitlerle birlikte bir tepeye gömülmüştü. General Glover'ın alay listesinde yer alan "Romeo" ve "Caesar Bartlett" adlı iki siyahî adam, İngilizler tarafından esir alınarak, Ağustos 1777'de Fancy gemi hapishanesine kapatıldı. 1780'den evvel, "Devrim Savaşında Yer Alan Massauchetts Askerleri ve Denizcileri" listesinde pek çok "John" ya da "Jonathan" Glovers, asker kaçakları ya da esir düşenler şeklinde listeye alınmış; kimisi de koyu deri derili olarak tarif edilmişti.[29] 1778'de Massauchets Parlamentosu'nun emri uyarınca hazırlanan, Marblehead'de bulunan siyahîler listesinde, "glov..." olarak yazılmış seksen isim yer almaktaydı. Bu nedenle, Newgate'i boşaltan John Glover'ın, General John Glover'ın alayında esir düşmüş mahkûmlardan biri olup, onun adını almış olması ve Massauchets, Marbleheads'le soy bağını sürdürmüş olması mümkündür. Glover işinin ehli bir denizci (*Slyph* savaş gemisinin kaptanı Pultney, "tayfalarının arasında onun da bulunmasından memnuniyet duyacağını" söylemişti) olmasının yanında bilgili bir hukuk araştırmacısıydı. Kendi savunması için, Londra Ağır Ceza Mahkemesi duruşmalarını incelerken, aleyhinde şahitlik yapan iki kişinin adli sicilini keşfetti. O iki kişiden biri, sürgün mahkûmiyeti dolmadan Akerman'ın hizmetlisi olmak üzere geri dönen Lee'ydi.[30]

29 *Massauchets Soldiers and Sailors in the War of the Revolution* (Boston, 1899), c. vi, s. 508-9.

30 N. P. Sanborn, *General John Glover and his Marblehead Regiment in the Revolutionary War* (1903); George Athan Billias, *General John Glover and His Marblehead Mariners* (Boston, 1958); *Dictionary of American Biography*

Kimlik tespiti sorunu, Newgate'i boşaltanların altıncısı üzerine düşündüğümüzde yeniden ortaya çıkar. Benjamin Bowsey, 6 Haziran Kurtuluşu'nun lideri olması çok muhtemel bir adamdı. O, "çete başıydı." Alışılmamış bir görünüşü vardı, "açık kahverengiye çalan bir palto, yuvarlak bir şapka ve kırmızı bir yelek giymişti." Şapkasını çıkardığında, "olan birkaç lülesi şapkasından taşıyordu ama tepesindeki saçların düz" olduğu fark ediliyordu. Bowsey ile ilgili en çarpıcı şey ne kılığı ne de rengiydi; hem kendine güvenini hem de haksızlık karşısındaki öfkesini belli eden sesiydi. Akerman'ın evine ilk girenlerden biriydi, üst kattaki bir pencereden bir büro çekmecesini kurcalarken ve bir bohçaya bir şeyler koyarken görüldü. Browsey, sonra evi terk ederek, otuz kişilik gruba katıldı. Jant telleri, manivelalar ve yol döşeme kazmasıyla silahlanan üç kişiyle omuz omuza yürüyerek, hapishaneye yaklaştılar. Bawsey, üç iddiayla suçlanmaktaydı: Biri ayaklanma, ikincisi Akerman'ın evini yıkmak, bir diğeri de haneye tecavüz ve hırsızlıktı. Üçüncü suçlama, Akerman'ın evinden aldıklarını kayda geçirmişti. Bunlar; dokuz çift uzun ipek çorap, ipek bir mendil, pamuklu kumaştan bir mendil, muslinden bir dantel, gümüş tokalı deri kaplı bir kitap ve bir çift demir anahtardı. Birkaç saat sonra Browsey, pansiyonuna geri dönerek, yeni mallarını, kaldığı yeri paylaştığı Ann Lesar'a gösterdi. Bir terzi olan Ann Lesar, gardiyanın ad ve soyadının ipek çoraplar üzerinde işli olan ilk harflerini, "R. A." harflerini söktü. Üç çift çoraba, bu harfler yerine "B. B" harflerini işledi. Sayfalarının arasında "banka çekleri" bulunan kitap hakkında hiçbir şey söylemedi. Aynı şekilde anahtarların da "ne anlama geldiğini bilmiyordu." Sorgu yargıçlarının ilgisini çeken anahtar, tutma yerinde bir taç olan "göze çarpan bir anahtardı;" anahtarın üzerinde uzunlamasına Akerman'ın adı yazılıydı. Bowsey gece pansiyonda kalmadı. İngiltere'ye ilk geldiği zaman çalıştığı "Berner Caddesi numara 3" adresine döndü. Hizmetçilerden biri John Northington adında siyahî bir adamdı. Onu "hizmetçi odasına" buyur etti ve Bowsey geceyi bu odada geçirdi.

Bowsey Afro-Amerikalıydı. Hizmetçi arkadaşı Robert Gates, onu "İngiltere'ye gelişinin ikinci gününden beri, yani altı senedir tanımaktaydı." Gates Amerika'da kendisi için çalıştığı

(New York, 1931), c. vii, s. 331-2; *Samuel Road, History and Traditions of Marblehead* (1958); *New England Historical and Genealogical Library*, "Massauchetts Tax Valuation List (1771)," PRO, SP, 37/21, no. 248, dosya 334.

adamı da tanıyordu. 6 Haziran'da Bowsey, *Duruşma Tutanaklarında* adı "Dr Sandiman," gazetelerde ise "Dr. Saunders" olarak geçen bir adam tarafından işe alınmıştı. Şayet işvereni Minarco, Küba ve Amerika'da orduda hizmet etmiş cerrah Richard Saunders (1720-85) ise, o zaman Bowsey de Batı Hint Adalı olabilirdi.[31] Ya da belki de Kıta Amerikası'ndan gelmişti, çünkü adının "Bowsa," "Bowzer" gibi farklı çeşitlerine, devrim sonrası dönemde Baltimore ve Philadelphia'daki siyahî gemi işçileri arasında sıkça rastlanırdı.[32] "Bowsey" ismi ya da bu ismin çeşitleri, ne 1699 ile 1799 yılları arasındaki özgür, güneyli siyahî isim listelerinde, ne de 1700 ile1800 yılları arasında kuzeyli özgür "yurtsever" siyahî isim listelerinde vardı. Devrim Savaşı sırasında, özellikle de Kasım 1775'te Dunmore Dükü ile Virginia Kraliyet Valisi John Murray'in Kral Hazretleri birliğine kendi rızasıyla katılan tüm hizmetçi ve kölelere özgürlük sözü veren bir bildiri yayımlamasından sonra birçok köle, Amerikalı efendilerinin plantasyonlarını terk ettiler. Profesör Benjamin Querlas'e göre, "İngiltere'ye kaçan siyahî sayısı on binlere varmıştı." Yine de, görünüşe göre Bowsey 1774'te İngiltere'ye gelmiş olduğuna göre, Dunmore'un bildirisinin neden olduğu toplu göç sonucunda gelmiş olamazdı. 1770'lerde bu adın geçtiği tek Amerikan belge, Giles Bowsey'in asker olarak listelendiği 5. ve 11. Virginia Alayı Kıta Hattı'ndaki kayıttı. Benjamin Bowsey, Virginialı olabilirdi. Tam idam cezası alacakken, darağacından kaçma fırsatı yakaladı ve şerif tarafından sorguya çekildi. Ona idamından önce zaman kazandıran diğer altı isyancıyı teşhis etti. "Bu mutlu ülkenin karanlık düşmanlarının komplocu ellerini bulmaya girişen" ("bir tanık at üstünde bir adam gördüğüne" yemin etmişti) Belediye Meclis Üyesi Woodridge gibileriyle de işbirliği yapmaya hazır gibiydi. "Amerika'nın centilmeni" Kaptan Lloyd'un bizzat kendisine bir gine verdiği üzerine yemin etmesine rağmen ("ancak Bowsey bu bir ginenin ne amaçla ve hangi borca karşılık verildiğini söylememişti") kendisini affettiremedi ve idam edildi.[33]

---

31 Ulusal Biyografi Sözlüğü (DNB).

32 James de T. *Abajian, Blacks in Selected Newspapers, Censuses and Other Sources: An Index to Names and Subjects* (Boston, 1977), c. i, A-F, s. 215-16.

33 James de T. Abajian, *Black Names in America: Origins and Usage* (Boston, 1975), s. 21-8; Mary Beth Norton, "The Fate of Some Black Loyalists of the American Revolution," *The Journal of Negro History*, c. lviii, no. 4 (1973); Benjamin Quarles, *The Negro in the American Revolution* (Chapel Hill,

1780'de Londralılar arasında Amerika deneyimi, İrlanda deneyimi ya da belli ticaret dalları, mezhepler ve mahaller kadar büyük önem taşımaktaydı. Mahkûmların Newgate'ten kurtarılmasında yer alan altı adamın eylemlerinin öyküsünü anlattık. İçlerinden ikisi, denizci ve pazarcıydı ve on sekizinci yüzyıl halk tabakasının aşina olduğu figürlerdi; ikisi, Batı Hint Adası seçkinlerinin hizmetçisiydi; asaletin kibrini ve görgüsünü iyi bilirlerdi; diğer ikisi ise, Londra'ya köleliğin canlı belleğini taşıyan Afro-Amerikalılardı. Onların Londra'daki toplulukları, 1780'den önceki on yıl içerisinde değişim geçirmişti.

1780'de Londra'da köleler, eski köleler, Afrikalılar ya da Afro-Amerikalılar, davulcu, klaksoncu, fahişe, aşçı, boksör ya da yazar olarak üstün bir ün kazandılar.[34] Londra toplumuna göre onlar, kulağa, çeneye, genital bölgeye, cebe, dile ve zihne çok büyük katkı yapmışlardı. Egemen sınıfın önemli şahıslarıyla ilgili genelde çok önemli bilgilere sahip olduklarından, onların rollerine de aşinaydılar. Afro-Amerikalı nüfus, kaymak tabakanın lezzetli kısmından en murdar ayaktakımına dek tüm Londra nüfusundan haber alırdı. Dahası, egemen sınıf ideolojisi bir reform gereksinimi içindeyken, onlar da, egemen sınıf için ciddi bir siyasi sorun yaratır hale gelmişlerdi.

Afro-Amerikalı nüfusun (plantasyon ve gemide öğrenilmiş) uyumluluğu, Londra'da bir polis problemi yarattı. Afro-Amerika nüfusu, kendisini, dansla, müzikle, yiyip içmeyle kulüplerde; Amerika kaçkınları ve Londra hizmetçilerinin topluluklarında ifade ederdi. Westminster Jüri Mahkemesi Genel Başkanı John Fielding, bu nüfusun büyümesinden paniğe kapılmıştı.[35] Dediğine göre toprak sahipleri,

> onları, İngiltere'ye hiçbir ücret hakkı olmadan ucuz hizmetçi olarak getirmişti. Gelir gelmez, kendilerini diğer hizmetçilerle aynı yere koydular; özgürlükten sarhoş oldular; itaatsizleştiler; ya başkalarının iknasıyla ya da kendi istekleriyle, hak ettiklerine inandıkları bir ücret beklentisi içine girdiler. Onları serbest bırakmak için buralara getiren ailelere karşı tehlikeli davranışlarda bulunan, zorluk çıkaran çok sayıda siyahî erkek ve kadın, topluma karışıp, İngiltere'ye gelen her siyahî hiz-

1961); John Gwathmey, *Historical Register of Virginians in the Revolution: Soldiers, Sailors, Marines, 1775-1783* (Dietz, Virjinya, 1938), s. 83; Mullin, a.g.e., PRO, SP, 37/20, no. 228, dosya 218; no. 226, dosya 316-17; no. 229, dosya 320; no. 219, dosya 306; SP 37/21, no. 289.

34 Fryer, a.g.e., bölüm 4.

35 John Fielding, *Extracts From the Penal Laws* (1768).

metçinin kafasına girerek, onu doğru yoldan çıkarmayı kendilerine iş edinmişlerdir.

Fielding'in Afro-Amerikalı göçmenlerine dair açıklaması, hareketliliğe ve ücrete yaptığı vurgu bağlamında dikkate değerdir. Savaş gemisinin sportif kaptanı tarafından New York'tan getirilen, kıran kırana mücadelenin galibi Bill Richmond ve Lordlar Kamarası'ndan müşterisiyle takdir toplayan sosyete Siyahî Herriot gibi Afro-Amerikalılar, aristokrat dekorda yer alan tek tek Afro-Amerikalı yeteneklerin sahip olduğu dehanın bir göstergesidir. Ancak bir bütün olarak alındığında Afro-Amerikalıların başarısı, erişebildikleri emek pazarının birkaç kesimindeki başarıyla sınırlıdır. Pek çok Afro-Amerikalı ya mutfağa ya da gemiye sevk edilmişti. Çıraklık sözleşmesi çıkarmayı engelleyen belediye yönetmeliğinden etkilenmeyecek kadar yoksuldular. Bir dönem, İrlandalıların satın alma ve güç aracı olarak kullandıkları kömür gibi, stratejik bir malzeme de bulamamışlardı. Yoksulluk ve yalıtılmaya ek olarak, İngiliz Kölelik Yasası da belirsizdi; Londra'daki Afro-Amerikalıların hareket özgürlüğü, papazın idaresindeki bölgedeki çocuklar hariç diğer işçi kesimlerinden daha fazla sınırlamaya tabiydi. 1750'de önemli sayıda insan kaçmaya, 1760'da da ücret talebinde bulunmaya başladı. Böylelikle, Somerset Davası (1772) ile İngiltere ve başka yerlerde köleliğin kaldırılmasına yönelik yasal hareketin temelleri atıldı. 1770'lerde Afro-Amerikalı topluluk, proletaryanın özgürlüğünü - para ve hareket etme- savunmaya başladı.[36]

1770'lerin ortalarına gelindiğinde, bu topluluk kendi kendini örgütlediği gibi, Granville Sharp ve İngiliz kölelik karşıtlarını da örgütlemişti. Mart 1780'de Tom Paine, Pensilvanya Köleliği Azat Bildirgesi'nin girişine, "özellikle bu zamanda" diye yazmıştı. Londra'daki Afro-Amerikalılar, Atlantik genelindeki Afrikalılara kan bağıyla, dille, plantasyondaki ve gemi güvertesindeki ortak deneyimleriyle bağlıydılar. Bu anlamda, bir pan-Afrika topluluğuydu.

Aslına bakılırsa, bir bütün olarak Londra işçi sınıfı, dönemin "Tüm Uluslar" adlı popüler içkisine benzetilebilirdi: Bir

36 Douglas Lorimer, "Black Slaves and English Liberty: A Re-Examination of Racial Slavery in England," İngiltere'deki Siyahî İnsanların Tarihi (Eylül 1981) üzerine Uluslararası Konferans'ta sunulan makale, aktaran Fyer, a.g.e, s. 203 ve 541.

barda satılan her türlü içkinin tortuları, tek bir kazanda birleştirilmişti.[37]

III

Kanuna karşı gelen tek saldırı, Newgate'in ve diğer tutukevlerinin boşaltılmasından ibaret değildi. Pek çok sulh hâkiminin evi de tahrip edilmişti. Newgate'in boşaltılması kadar Mansfield Dükü, Yüksek Mahkeme Kraliyet Dairesi Başkanı ve dünyanın en güçlü hukuk bilgini olan William Murray'in evine ve mallarına yapılan saldırılar da iyi biliniyordu. O, bir İskoçyalıydı; "tatlı dil" profesörüydü (Papa Alexander'dan güzel söz söyleme sanatı üzerine ders almıştı) ve güldüğü zaman, Junius[38] "kendisini şeytanlıktan korumak için istem dışı bir duygu"[39] hissetmişti.

Newgate'in kundaklanmasından birkaç saat sonra, Bloomsbury Meydanı'nda Mansfield Dükü'nün evini çevreleyen korkuluklar alaşağı edilmişti. Resimler parçalanmış, camlar kırılmış, mobilyalar sokaklara fırlatılmıştı. Mansfield Dükü'nün iki yüz defteri yakılıp kül edildi.[40] O ve karısı evlerini arka kapıdan terk ediyor olmanın utancını yaşadılar. Askerler, saldırı başladıktan ve pek çok kişi öldükten yaklaşık iki saat sonra geldi.

Mansfield Dükü, İngiliz hukuk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kral imtiyazını kabul etmiş; İskoçya'nın varis tarafından satışı men edilen mülklerini ipotekten kurtarmış; sömürge valilerine, kanuni hüküm verirken, verdikleri kararın gerekçelerini açıklamalarını tavsiye etmiş; İngiliz yasalarının henüz uygulanmadığı yerlerde İngiliz mahkemelerine yargı yetkisi veren kurmaca yasalar icat etmişti. O, İngiliz kamu hukukunu, hızla büyüyen ticaret ve imalat ihtiyacına uyarlayan hukuk tarihçileri arasında anılmaktadır ve bunu iki yolla yapmıştır:

37 Francis Grose, *A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue* (1785).

38 *Letters of Junius* adlı mektupların adı bilinmeyen yazarının takma adı.

39 John Lord Campbell, *The Lives of the Chief Justices of England*, c. ii (Philadelphia, 1851), s. 253 ve devamı; *The Letters of Junius* (1786 baskısı), mektuplar, no. 41 ve 68.

40 Georgetown Üniversitesi Hukuk Merkezi'nden Profesör James C. Oldman (Washington, DC), Mansfield ile ilgili bir araştırma yazmaktadır ve bu araştırmanın belgelerine ulaşılabilmektedir. Hangi kitapların ve defterlerin imha edildiği kesin değildir. Bazıları, sanıkların dava dışında tutulmasını engelleyebilecek kimi belgeler içerdiğinden mahkemede ortaya konması sakıncalı bulunmuş olmalı.

İlk olarak, gümrüğün ve ticaretin iş yapma şeklini ona öğretecek tüccar ve işadamlarından oluşan özel bir jüri topluluğu oluşturmuştu. Onların tavsiyeleri ışığında, daha önce hiç olmayan, ticari metaların alım satımına, deniz taşımacılığı sözleşmeciliğine, denizcilik sözleşmesine, poliçeler ve emre yazılı senetlere ilişkin kanunlar yaptı. Bundan finansal bir kazanç da sağladı ve söylenene göre o, "aşırı yoksulluk ile yıllık 3000 £ gelir" arasındaki farkı hiçbir zaman bilmedi. İkinci olarak, ticari teamüllerden faydalandı ve Roma hukukundaki Justinyen Yasaları ile Avrupa Yasaları'ndan ilham alarak, onları yasal yetkiye dönüştürdü. "Özgürlük tutkunları" onu, özgürlüğü koruyan müşterek hukuku terk ettiği için eleştirmişlerdi. Bu yüzden Junius, onu "Krallıktaki en kötü ve en tehlikeli adam" olarak görmüştü. Mansfield Dükü, feodalizm içinden doğmuş bir hukuk sistemini, dünyayı fethetmek isteyen ve kapitalistlerle tüccarlara borçlu olan egemen sınıfın ihtiyaçlarına uyarlamıştır.[41]

Bu nedenle evine yapılan saldırı, İngiliz emperyalizminin üssüne yapılmış bir saldırıydı. Mansfield Dükü, yasal bir safsatayla özel mülkiyet yasasının ve servet birikiminin, uygarlığın doruğu olduğunu göstermiştir. Ortaya koyduğu "kanıtın" doğal nedenlerle olduğu kadar daha çok Roma İmparatorluğu uygulamalarıyla da bağdaşıyor olması daha da iyi olmuştur. Mansfield Dükü'nün evinin yıkılması, hem avukat hem şair olan William Cowper'a olayla ilgili birkaç "güzel mısra" yazması için ilham verdi. Bu mısralarda "bizim adanın Vandallar"ını Roma İmparatorluğu'nu yıkan vandallarla karşılaştırmıştı. O isyan haftasında, Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı, pek çok insanın aklındaydı. Roma tarihçisi Edward Gibbon, *Decline and Fall* adlı çalışmasının planında değişiklik yaptı. Roma uygarlığıyla Avrupa uygarlığını karşılaştıran genel gözlemler ekledi. Avrupa'ya özgü "sanat, hukuk ve adet" sistemlerinin ya da makine, hapishane ve ideoloji sisteminin, "uygarlığı," içeride ve dışarıda, barbarlığın felaketinden ve sarsıntısından koruyabileceğini düşünüyordu. Özellikle, tarihi kayıtlarını, Jüstinyen Kanunları'na yer verecek şekilde değiştirmişti.[42] Diğer tarihçiler ise, Manfield Dükü'nün evine yapılan saldırıyı, "cumhuri-

41 Campbell, a.g.e.; Allan Harding, *A Social History of English Law* (1966); Junius, a.g.e.

42 Edward Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire* (1776-88), böl. 38. ve *Letters*, ed. J. E. Norton, c. ii (1956), s. 242-5; H. G. Wells, *The Outline of History* (1920), kısım 25, bölüm 11.

yetçilerin taşkınlığı" ve İngiliz Devrimi'nin "her malı mülkü... önemli bir ganimet" olarak gören "düzleyici ruhu"yla karşılaştırmıştı. Pek çok sayıda insan bu saldırı yüzünden idamla yargılanmıştı. Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nin kayıtlarından yola çıkarak, bu "Vandallar"ın altısının "düzleyici bir ruhla" dolu olduğunu ileri sürebiliriz.[43]

Sarah Colligan, yargıcın yeğeni Elizabeth Murray'in baskılı pamuk dokuma elbisesini giymiş halde yakalandığı için bir yıl hapis cezasına çarptırıldı. İrlandalı bir kadın olan Elizabeth Trimmings, Mansfield'in yemek takımından beş Çin çanağı çaldığı için yargılandı. Eski bir demir dükkânında Flaman bir tüccarın hizmetçisi olan Elizabeth Grant, bakır bir testi ile bakır bir tabak ısıtıcısını aldığı için yargılandı. Koltuk değneğiyle yürüyen John Gray, Dük'ün evinden aldığı bir şişe içkiyle Bloomsbury Meydanı'ndan ayrılırken görüldü. Somerset, 32 yaşında Tauntonlu bir yün tarak işçisiydi. Kentin asıl sakinlerine göre, 1777 ya da 78'de akıl sağlığı bozulmuştu. Ve işte o zaman "bir daha acıkmamalıyım," "yiyecek olmadan idare etmeliyim" demişti. Kendisinin "dünyaya bazı ilahi mesajlar vermek için gönderildiğine" inanıyordu. Tüm bunları yazıya döküp, yayımlamak için Londra'ya gitmişti. Ölüme mahkûm edildi; Taunton'da bir dul ve iki küçük çocuğu arkasında bıraktı.[44] Laetitia Holland, Bayan Mansfield'e ait iki jüpona el koymaktan ölüme mahkûm edildi. Aslına bakılırsa, Mary Gardiner ele geçirdiği jüponlarla etrafa hava atmış ve uzun dili başını belaya sokmuştu. Onu işiten bar işletmecisinin tanıklığına göre, giysinin Bayan Mansfield'e ait olup olmadığı sorulduğunda o, "Onlar Bayan Mansfield'*indi*; ama onları ben aldığıma göre, giymek de benim hakkım" demişti. "Hak" kelimesinin kullanımından ötürü, mahkeme pür dikkat kesilmişti. Mary'nin kelimesi kelimesine böyle demiş olduğundan emin olmak için mahkeme, tanığı sorgudan geçirdi. Bar sahibi, kelimeleri tekrarladı. Kimse, Mary'ye "hak" derken neyi kast ettiğini sormayı aklından geçirmedi. Bu giysileri kendisi dikmiş ya da üzerlerinde tadilat mı yapmıştı? Giysileri yıkayıp ütülemiş miydi? Bir zamanlar bir şey karşılığında mı değiştirilmişlerdi ya da boşboğazlığından mı birden o giysilerin sahibi oluvermişti?[45]

43 *The London Chronicle*, 6-8 Haziran 1780; Campbell, a.g.e, c. iii (1851), s.430.

44 PRO, SP, 37/21, no. 250.

45 Mansfield'in evinde işlendiği düşünülen ve ceza gerektiren suçların bir-

1770'lerde özgürlüğün dili çoğunlukla "haklar" ile ifade edilmekteydi. Bir barda haklardan söz etmek cesaret isterdi. Yasada hakların dili, yasaya aykırı eylemin diliydi. Yasanın doğru ve yanlışları, Mansfield'in arkadaşlarından biri olan William Blackstone tarafından sistematikleştirilmişti. 1780'de öldü ve bu nedenle, Mary Gardiner'in bu dikkate değer hak iddiasını duyamadı. *Commentaries on the Laws of England* adlı eseri, 1767 ile 1769 yılları arasında yayımlanmıştı. Bu çalışma, ilk halinde, bir kölenin İngiltere'ye vardıktan sonra özgür olacağını ifade etmekteydi. Mansfield'in yönlendirmesiyle bu açık ve kesin ifade, efendinin "büyük olasılıkla" (3. Baskı) ya da "mümkün olursa" (4. Baskı) köleyi ücretsiz çalıştırma hakkına sahip olduğu şeklinde düzeltilmiştir.[46]

On sekizinci yüzyıl Londra'sında Mansfield'den hem korkulmuş, hem de nefret edilmişti. Adı, çabucak halk deyimlerine geçmişti. Yüksek Mahkeme'nin Hapishane duvarlarının üstündeki sivri uçlu demirlere, "Lord Mansfield'in Dişleri" denilirdi.[47] Her ne kadar Mansfield'in (tedavül senetleri gibi) hukuka katkıları Mary Gardiner'ı alakadar etmese de, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki yargılamaları büyük oranda bilinirdi. Mansfield 1757 ile 1768 yılları arasında bu mahkemelere senede en az bir kere katılırdı. Genelde, iddianamelerin en çok yığıldığı ve hükümlerin en hızlı verildiği iki dönem olan Nisan ve Ekim Duruşmalarına katılırdı. Bu tarihler arasında on yedi duruşmayı yönetmişti. Yaşam öyküsünün yazarı "verdiği cezaların ağır olduğunu" dikkatle dile getirmiştir. Daha kesin olarak söylemek gerekirse, Mansfield'in girdiği duruşmalar sonucu 29 kişi damgalanmış, 448 kişi sürgün edilmiş ve 102 kişi asılmıştır. Amerika'ya sürgüne gönderilenlere ya da asılan 102 kişinin ailesi ya da arkadaşlarına ne olduğunu bilmemekteyiz. Kim bilir belki de bazıları 6-7 Temmuz gecesi Newgate Caddesi'nde ya da Bloomsbury Meydanı'nda bulunmuştur.[48]

çoğunun dökümü için bkz., *The Proceedings*, 28 Haziran 1780 ile 13 Eylül 1780.

46 Blackstone'un kelime oyunu *Commentaries* adlı eserinin muhtelif baskıları, Fryer, a.g.e., s. 121'de özetlenmiştir. Ayrıca bakınız: Duncan Kennedy, "The Structure of Blackstone's Commentaries," *Buffalo Law Review*, c. xxviii, no. 3 (1979), s. 205-379.

47 Grose, a.g.e.

48 Campbell, a.g.e. Mansfield'in verdiği cezaları listeleyebilmek için, 1757 ile 1769 yılları arasında Mansfield'in yargıç kürsüsünde oturduğu on dokuz Duruşmanın Tutanağı'na başvurdum.

IV

H. G. Wells, toprakların çitlendiği, fabrikaların ve hapishanelerin devreye girdiği bu döneme geri dönüp bakarak, İngiliz centilmenini "kapının neredeyse önüne kadar gelerek" tehdit etmekte olan "yeni barbarlık" hakkında yazdı.[49] Bu kesinlikle doğruydu, ama Jeremy Bentham'ın belirttiği üzere, bu "barbarlık"la yüzleşmek için dışarı çıkmak gerekmiyordu. Hukukçu, ekonomist ve siyaset bilimci Jeremy Bentham'ın, perili bir köşke benzetilen sistemli bir zekâsı vardı. Aslında bu köşkte bir de iskelet vardı. 1770'lerin sonunda hukukçuların ve rehinecilerin soyundan gelen bu adam, masasına oturup cezaî yasalar, yasal ilkeler ve tasarılar kaleme almakla meşguldü.

1775 ya da 1777'de Bentham, yıllar sonra *The Rationale of Punishment* adıyla yayımlanacak kitabının el yazmasını tamamladı. Burada Bentham, ona ününü kazandıran maliyet-fayda analiziyle benzerlik taşıyan bir akıl yürütme tarzı kullanarak, idam cezasına karşı çıkar. Yaşamın ve ölümün "işlevselliğini" hem kavramsal bağlamda, hem de kendi ailevi ilişkilerinden yola çıkarak ele alır.[50] 1774 yılında Bentham, John Franks adında bir adamı hizmetine aldı; Franks önce evde uşaklık yaptı, sonra da mutfakta çalıştı. Kendisine, "yemek parası da içinde bir ücret" ödeniyordu. Franks, kazara iki gümüş çay kaşığına hasar verdiğini itiraf etti. Bayan Bentham, onları çalışma masasının çekmecesine koydu. Mayıs 1779'ta Franks, Bentham'ın hizmetinden çıkartıldı, zira Bentham'ın anlatmasına göre "adı kötüye çıkmış bir kadınla ilişkiye girmişti." Yaşlı ve kör Franks, hükümet izniyle çalışan korsan gemisinde çalışmak için sözleşme imzalayamamıştı. 1779 Noeli'nin ertesi günü Bentham aylık kirasını alarak uzaklara gitmişti. 28 Aralıkta Kutsal Ziyafet Günü'nde döndüğünde evinin kepenklerini parçalanmış ve çalışma masasının üstünü talan edilmiş bir halde buldu. Franks iki gümüş çay kaşığıyla yakalanınca, "sahip olduğum tek para bu, eğer paramı elimden alacak olursanız ben de sizin hırsızlık yaptığınızı söylerim" demişti.[51] Franks neden "ben" demişti? Neden "benim param" demişti? Çünkü o

49 H. G. Wells, *The Outline of History* (1920), bölüm 25, 11. kısım

50 Hugo Adam Bedau, "Bentham's Utilitarian Critique of the Death Penalty," *The Journal of Criminal Law and Criminology*, c. lxxiv, no. 3 (Sonbahar, 1983). Ayrıca bkz: Michael Ignatieff, *A Just Measure of Pain: The Penitientiary in the Industrial Revolution, 1750-1850* (New York, 1978).

51 *The Proceedings*, 12 Ocak 1780.

gün Noel'in ertesi, geleneksel olarak, tatil nedeniyle hizmetçilere ödeme yapılan gündü.

Franks, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde adli görevliler tarafından "ev hırsızlığı amacıyla Jeremy Bentham'ın hanesine tecavüzden" yargılandı. 12 Ocak 1780'de Bay ve Bayan Bentham, Franks aleyhinde ifade vermek üzere Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ne gittiler ve sonuç olarak Franks suçlu bulunarak, idama mahkûm edildi. Cezaya çarptırılışı ile af talebi arasında geçen zamanda, Londra proletaryası çok sayıda öfkeli ve nefret uyandırıcı eylem gerçekleştirmişti. Ocak'ta baskı altındaki 80 adam, Wapping'de içkiyle halsiz düşürülüp üzerlerinde baskı kurularak asker ya da denizci olmaya ikna edildikleri o kötü pansiyondan kaçma planı yaptı; Şubatta 2 adam (biri, Amerika'da General Howe ile birlikte orduda görev almıştır) harap bir nehir gemisinden, 8 adamsa Clerkenwell Islahevi'nden kaçtı. Martta, 60. Piyade Alayı firarisi 3 adam, alıkonulup götürülürken, "ellerini kelepçelemeye cüret edenin eceli olacaklarına" yeminler ediyordu. Nisanda Sicil Memuru, idam mahkûmlarının kaderini ilan etti: Bir kısmının Jamaika Alayı'nda askere yazılmasına izin verilirken, biri kürek cezasına çarptırıldı; iki Moorfields isyancısının "serbest bırakılmalarına karar verilmişti," ama Franks asılacaktı.[52]

12 Nisan 1780 Çarşamba günü, İngiltere Bankası'nın yeni müdürlerinin seçildiği, Paskalya Yasama Dönemi'nin başladığı gündü ve aynı zamanda kır saçlı Franks'in henüz "son pişmanlık dualarını" okuduğu gözlükleri gözündeyken asıldığı gündü. İşte, ünlü bir ceza hukukçusuna ve faydacıya sevgiyle hizmet eden yaşlı bir uşağın, bu "yeni barbar"ın sonu böyle oldu. Bentham'ın ahlaki değerlendirmeleri ile Franks'in ilişkisi olduğu kadını onaylamayışı mı onu, Franks'i cezalandırmaya itmişti? Yoksa Bentham'ı Franks'i kovuşturmaya iten geleneksel ücret düzenlemesine karşı bir strateji miydi? Yaşamın ve ölümün yararlılığıyla ilgili bir hesaplama mı onu cezalandırmaya yöneltmişti? Ya da Bayan Mansfield'in jüponunda olduğu gibi, bu kaşıklar da Bentham'ın "kişiliği"yle o kadar bağlantılıydı ki, "kutsallığı"nın ve "itibarı"nın hayaliyle yaşayan bu adamın şahsiyetine verilen zarar, ancak mucizevî bir şekilde mi giderebilirdi? Bentham, Gordon Ayaklanmaları'ndan çok etkilenmişti; Lincoln's Inn milisine katılarak, kendisi için şöyle yaz-

52 *The London Chronicle*, 8-11 Nisan 1780.

mıştı: "Bir geceliğine kahraman bir asker oldum."[53] Bu dönem, Bentham'ın geliştirdiği ceza teorileri için belirleyici oldu.

Ayrıca bu aynı dönem, askeri ve sivil İngiliz baskısının açık bir şekilde sergilenmesinde de belirleyici olmuştu. Alaylar bölyönet fikriyle, yerel milisler ise mülkiyet sahiplerini seferber etmek üzere yetiştirilmekteydiler. İrlanda'da Gönüllü Hareket – mülkiyet sahiplerinin silahlı muhafızları- Whiteboys Çetesi'ne karşı kullanılmış; Gordon Ayaklanması'nın haberi geldikten sonra Dublin'de dokumacılık yapılan bölgelerdeki proleterleri korkutup yıldırmak için buralarda konuşlanmışlardı. Metropolde, isyancılara karşı Londra Askeri Piyade Birliği kurulmuş ve müteakip yıllarda haydutlara, kaçaklara ve cezaevi isyancılarına karşı görevlendirilmiştir.[54] Sınıf baskısını artırmaya yönelik sivil sistem de değişime uğramıştı. Bir yandan Amerika Savaşı, suçluları Amerika'da köleliğe sürgün etme seçeneğini ortadan kaldırırken, diğer yandan Botany Bay'e sürgün henüz başlamamıştı. Parlamento, suçluları Batı Afrika'ya göndermek üzerinde dursa da, Londralı suçlular ile "civardaki siyahîler" arasındaki olası ittifak endişesiyle bu düşünceden vazgeçti. Thames Nehri'ndeki hurda gemiler, nakliye için yalnızca geçici (ve güvenliksiz) araçlar haline geldi.

Tyburn'deki son idam 1783 yılında infaz edilmişti. O zamandan beri, suçlunun, görkemli ve öfkeli bir şekilde kent meydanına çıkışı yasaklandı; idamlar, Newgate'in daha kolaylıkla kontrol altında tutulan sınırlarında gerçekleşti. Eylül 1781'de Londra, Dış İşleri Bakanlığı, resmi ve eski Tyburn töreninin artık failleri geriletemediğini; yalnızca zalimliklerini daha da acımasızlaştırdığını ileri sürdü. 1780 yazında Edmund Burke, yeni bir katliamı önlemek için çözüm arayışına girdi. Darağacındaki katliamlar, korku salmak yerine, "alt ve orta sınıftan insanları" aşağılamaktaydı. Merhamet göstermenin,

53 Gertrude Himmelfarb, "The Haunted House of Jeremiah Bentham," *Victorian Minds* (New York, 1968), Bentham'ın ruhani bakış açısını vurgulamaktadır. Ayrıca bakınız: M. P. Mack, *Jeremy Bentham: An Odyssey of Ideas* (1963); o hafta içindeki eylemler *Correspondence* eserinde kolayca gözlenmektedir. *Corrosondence*, der. Timothy L. S. Sprigge, c. ii, 1777-1780 (1968).

54 J. R. Western, *The English Militia in the 18th Century* (1956); Tony Hayter, *The Army and the Crowd in Mid-Georgian England* (1978); William Blizard, *Desultory Reflections on Police, with an Essay on the Means of Preventing Crimes and Amending Criminals* (1785). *The London Chronicle*, 4-6 Nisan 1780, kriz süresince askeri örgütlenmeyle ilgili Parlamento tartışmalarını özetlemektedir.

ertelemenin ve idam infaz mekânının farklı yerlere dağılmasının gerekliliğini iddia etti.[55] Girişimleri meyve verdi. Londra Şerifi, mümkün mertebe, Tyburn idamlarında kitlelerin bir araya toplanmasına engel oldu (Bkz: Tablo 9). Kendi isteğiyle teslim olan hüküm giymiş suçluların serbest bırakılması için af getirildi ve isyanlarda önemli rol oynayan cellat Edward Denis affedildi. Geçici olarak, darağaçları civardaki sokaklara dikildi ve silahlı "Londra Birliği Beyefendileri" olduğu kadar kentin geleneksel polis memurları da bu dağınık idam mekânlarında asayişi korudular.[56]

Mekânın bu yeni dağılımıyla beraber, bu idamların bilgisi de sınırlandırılmıştı. İster istemez, kalabalık da küçülmüştü. İdam günleri hafta sonuna denk getirilmiyordu. Dedikodu gazetesinde yazılacak daha az konu çıkıyordu. Bilgiye bir başka yönden de sınırlama getirilmişti. İdam mekânlarında mahkûmun basılı biyografileri dağıtılmıyordu; böylece mahkûmun, Londra'yla bu şekilde bir iletişime geçmesi engellenmiş oluyordu. Papazın *Account of the Behaviour, Confession, and Dying Words of the Malefactors who were Executed at Tyburn (Tyburn'de Asılan Suçluların Davranışı, İtirafları ve Ölmeden Önceki Son Sözleri üzerine Günlükler'i)* daha yüksek bir fiyata satılan ve daha küçük ve farklı bir izleyici grubuna hitap eden bir yayına dönüştürülmüştü. Mahkûmun son sözleri, çeşitli editörlerin taraflı, renkli ve heyecan uyandıran yorumlarına kıyasla çok az yer tutmaktaydı. Dahası, "Newgate Takvimi" ya da "Fail Kayıtları" daha da az sayıda hayatı yayımlamış ve bunları kronolojik olarak listeleyememiştir. Ve idamdan önce Newgate'te çıkan tartışma ve konuşmalar hemen hiç yayımlanmamıştı.[57]

Böylece 1770'lerde Londra idamlarına dair yayınlar kısıtlanmaya başladı. Bu on yıl içerisinde, John Howard'ın İngiliz hapishanelerine dair araştırmaları, ilk resmi sonuçlarını elde etti. Popham'ın hapishanelerin periyodik temizliğini ve hacizin kaldırılmasını talep eden yasası 1774 yılında yürürlüğe kondu. Newgate'in boşaltılmasından evvelki yıl, William Blackstone ve William Eden, geniş kapsamlı ve sistemli bir cezaevi yasa tasarısı hazırladılar. Düzenli teftiş zorunluluğu, ücrette ve sağ-

55 Edmund Burke, *Works,* 5. Baskı, c. vi (Boston, 1877), s. 241-53.

56 Horace Bleackley, *The Hangmen of England* (1929) ve "thanatopografi" çizelgesi için bkz: *The London Chronicle.*

57 Peter Linebaugh, "The Ordinary of Newgate and his Account," J. S. Cockburn (ed.), *Crime in England 1550-1800* (Princeton, 1977).

lık hizmetlerinde yaş ve cinsiyet ayrımının ve mahkûmların ilişkiye girme yasağının kaldırılması ile sürekli bir iş disiplini yönetimi, "reformcular" tarafından savunulan ve bu yasanın oluşmasını sağlayan yeni prensiplerdi.[58]

TABLO 9:
6-7 Haziran 1780 İsyânları'na katılanların asıldıkları yerler

	İsyancının adı	Asıldığı Yer
11 Haziran 1780 Salı	William M'Donald	Tower Hill
	Mary Roberts	Tower Hill
	Charlotte Gardiner	Tower Hill
	William Brown	Bishopsgate
	William Pateman	Coleman Street
12 Haziran 1780 Çarşamba	Thomas Taplin	Bow Street
	Richard Roberts	Bow Street
	James Harvey	Holborn
20 Haziran 1780 Perşembe	John Glover	Newgate
	James Jackson	Newgate
	Benjamin Bowsey	Newgate
	Samuel Solomons	Whitechapel
	John Gamble	Bethnal Green
21 Haziran 1780 Cuma	Thomas Price	Old Street
	James Burns	Old Street
	Benjamin Waters	Old Street
	Jonathan Stacy	White's Alley, Moorfields
	Gerorge Staples	Coleman Street
22 Haziran 1780 Cumartesi	Charles Kent	Bloomsbury Square
	Laetitia Holland	Bloomsbury Square
	John Gray	Bloomsbury Square

V

Gordon İsyanları, özel mülkiyeti güvence altına alan yeni bir teori ve pratiği harekete geçirdi. Newgate'in boşaltılması,

58 Ignatieff, a.g.e., s. 93-6.

kapatılma pratiğindeki kimi zayıf tarafları ortaya çıkardı. Özgürlüğüne kavuşanların pek çoğu, eşyaların kilit altına alınmasındaki zayıflıkları ortaya çıkarmış oldu. On sekizinci yüzyılın son çeyreğinin önde gelen teknisyenlerinden Joseph Bramah, isyandan kısa bir süre sonra anahtarcılıktaki devrimi anlatan bir kitap yayımladı: *A Dissertation on the Construction of Locks*. Kilit teorisi, Etrüsk döneminden bu yana özünde değişmeksizin, iki bin yıldan fazla bir süre varlığını devam ettirmişti. Avrupa çilingirciliğinde görülen bu tür değişimler, çoğunlukla sembolik ya da sihirli figürlerle bezenerek anahtar deliğini ya da kilidi daha da karmaşıklaştıran sabit kilit diliyle ilgiliydi. Bununla birlikte 1780'lerde Joseph Bramah, sonsuz varyasyona olanak veren hareket edebilir parçalar geliştirerek kilit mekaniğinde köklü bir değişiklik yaptı. Bundan böyle, kilidin sırrı "sıvı üzerindeki yansıması baz alınarak kopyalanan bir mühür ya da dalgaların yüzeyini takip ederek keşfedilen gemi rotası" kadar çözülemez bir nitelik taşıyordu.[59]

Bramah keşfini tarihsel bir perspektifte konumlandırdı. Eski kilitler üzerine yaptığı inceleme sonucunda, eskiden "ahlak"ın şimdikinden daha az bozulmuş olduğu fikrine varmıştı. Tarih öğrencisine, "hırsızlık eğilimindeki artış"ın izlerinin, "herhangi bir akıl yürütme ilkesi veya temelinde değil, güvenlik ve savunma zanaatlarının gelişimi"nde sürülebileceğini öneren bir metodoloji sundu. Ona göre "modern soygunculuk," karşı koyma girişimlerini tamamen boşa çıkaracak şekilde,"ustalık" ve "güç"ten maharetle ve etkili şekilde faydalanan bir sisteme dönüşmüştü. "Korkutucu bir şekilde artan ev soygunları, her türlü zorlamaya ve ustalığa direnen bir kilit yapma fikrini aklıma getirdi." Evin düşmanları, "yabancı istilacılar" ya da hizmetçilerde anahtar bulunduğu için "evdeki iç düşmanlar" da olabilirdi. Aslında, evdeki hizmetkârların hiyerarşisi, onların güvenlikle ilgili sorumluluklarına tekabül etmekteydi. Hizmetkârlar, kilitlerin işleyişi üzerine çalışmak için yeterince bilgiye ve zamana sahiplerdi. "Dub lay"[60] uzmanları bu bilgiye gerek duyarlardı. Çoğunlukla anahtarlar, kadın hizmetkârlar tarafından temin edilirdi. Belki de bu ilişkiyi onaylamak istercesine, "lakapçılar," çilingirlik alet edavatına,

59 Bramah'ın Tezi "1781" tarihlidir. Siegfried Giedion, *Mechanization Takes Command: A Contribution to Anonymous History* (New York, 1948), s. 51-77.

60 18. yüzyılda kullanılan, anahtarı aşırıp evlerde soygun yapmak anlamına gelen bir argodur (ç.n.).

Kate, Bess ya da Betty gibi isimler koymuşlardı.[61]

Anahtarları ellerinde bulunduranlar, anlamı hiçbir şekilde açma ve kapama teknolojisiyle sınırlı olmayan bir güce sahiplerdi. Benjamin Bowsey'nin kiracı arkadaşı Ann Lesar'ın, Newgate'ten geri getirdiği anahtarla ilgili yakın bir sorgulamaya cevaben, "Anahtarın *ne anlama* geldiğini hiç bilmiyordum" dediği hatırlanacaktır. Newgate'te gardiyanın kendi anahtarıyla kapıyı diğer taraftan açması için, Mockford'un elindeki Newgate anahtarlarını göstermesi yetmişti. Anahtarlar, halk tabakasının başının üzerinde tutarak, sağa sola salladığı bir zafer hatırasıydı; insanları bir araya toplamaya yarıyordu. Mockford'un ev sahibi, mikrop bulaşır endişesiyle anahtarlara dokunmayı reddetmişti ve hatırlayacağınız gibi daha sonra Mockford, onları Thames'e atarak elinden çıkarmıştı. On sekizinci yüzyılda anahtarlara yüklenen kimi anlamlar neydi?

Anahtarlar, büyü ve şeytanla ilişkilendirilmekteydi. Çilingircilik, "Uğursuz Ustalık" olarak bilinirdi. En iyi bilinen çilingir aleti "Kara Büyü" olarak adlandırılmaktaydı.[62] Pek çok kişinin kafasında, gizli, gece yapılan ev hırsızlığı büyücülükle ilişkilendirilmişti. Korku, cehalet ve kayıplardan muzdarip mülk sahipleri "evlerinin düşmanları"nı, büyücüler olarak görmekteydiler. Ustasını soyan manav hizmetkârı, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde, hırsızlığı, "içine Şeytan girmişti" şeklinde açıklamıştı. Moses Foneskta ve arkadaşları, Plaistow arabasından altı keten gömlek çaldıktan sonra, Petticoat Geçidi'ne kadar takip edilmişlerdi. Petticoat Geçidi'nde ise, sanki "büyü yapılmış gibi" ortadan kaybolmuşlardı. Bowsey ve Glover, Şeytan tarafından ayartılmakla suçlanmıştı.

Kitap-ve-anahtar kehaneti, kayıp eşyayı bulmaya yarıyordu. Şüphelilerin isimleri, farklı farklı kâğıtlara yazılıyor, sonra bu kâğıtlar tek tek, çoğunlukla İncil'in üstüne konmuş olan anahtarın deliğine yerleştiriliyordu. Suçlunun isminin yazılı olduğu kâğıt konduğunda, kitabın sayfaları dalgalanacaktı. Dindar bir hanımefendi olan Joanna Turner, anılarında, 1740'larda yatılı okuldayken bir şilin çaldığında bu yöntemle yakalandığını anlatır.[63]

Portekiz sömürgesi Batı Afrika'da, genellikle krallık, ki-

61 Bramah, a.g.e. ve Grose, a.g.e.

62 A.g.e.

63 Fryer, a.g.e., s. 221; *The Proceedings*, 12 Ocak, 5 Nisan ve 10 Mayıs 1780; Keith Thomas, *Religion and Decline of Magic* (1977), s. 221.

litli bir kutuda saklı tutulan fetişler ya da prestij nesneleri tarafından temsil edilirdi. Madagaskar'da anahtarda, parmaklıkları, duvarları, kapıları gizli ve erişilmez kılan o kraliyet hâkimiyetinin cevheri olduğuna inanılırdı. Dini geleneğe göre anahtar, bilinen maddi dünya ile bilinmeyen ruhani dünya arasında arabuluculuk yapardı: Artemis'e anahtarı taşıyan Iphigenia idi; İsa, Peter'a "gücün anahtarları"nı vermişti. Bu nedenle, eskiden çok çeşitli totemlere ait görülen anahtarlar, pek çok büyülü güçle ilişkilendirilmişti. Sör George Frazer, Pasifik, Hindistan ve Afrika'daki farklı totemlerin (Malaya'da *pomali*, Celebes'te *ooroo*, Madagaskar'da *fady*) serveti günahkârlara karşı nasıl koruduğuna dair birçok olaydan bahseder. Böylelikle, "batıl inancın, özel mülkiyete saygıyı güçlendirdiğini" ortaya koymuş olur. Bizim bulgularımızla, bu vargıda bir düzeltme yapılmalı. Çünkü anahtarın on sekizinci yüzyıl Londra'sındaki toplumsal anlamları (teknik özelliklerden farklı olarak) çok anlaşılmamış olsa bile, yine de bu toplumsal anlamların, özel mülkiyete saygının ve 6 Haziran 1780 itibarıyla da özel mülkiyetin savunulmasına meydan okuduğu düşünülürdü.

Anahtarın yıkıcı olma potansiyeli, Hıristiyan dininde, İsa'nın Peter'a armağanında değil de İngiliz Devrimi'ndeki mazluma ve on sekizinci yüzyılın köle isyanlarına ilham veren Vahiy Kitabı 20:1-3'te sözü geçen seste ifade bulur. Bu, dünyanın altını üstüne getiren bir anahtardı:

> Sonra, elinde cehennemin anahtarı ve büyük bir zincirle cennetten gelen bir melek gördüm. Ejderhayı, yaşlı iblisi, şeytanı yakaladı ve bin yıl boyunca zincire vurdu.

1780'ler apokaliptik bir dönemdi ve bu dönem, aynı derecede apokalips yazına da aksetmişti. 1780, William Blake için önemli bir yıldı. 23 yaşındaydı. "Kendisini gerçekleştirmiş," çıraklıktan kurtulmuştu. Çorap satıcısı olan babası Amerika taraftarı; annesi ise İrlandalıydı. İş arkadaşı Thomas Hollis, Miltoncı bir cumhuriyetçiydi. Blake, *Kayıp Cennet'i* on yaşındayken okudu. 6 Haziran 1780'de Blake, Newgate Hapishanesi'nin boşaltılmasına yardım etmişti.[64] Blake, geleneksel bir İngiliz apokaliptik mit yoluyla "Gordon Ayaklanması" deneyimine ilişkin görüşlerini ifade etmiştir. Milton'ın son efsanesi olan *Samson*

64 David Erdman, *Blake: Prophet Against Empire: A Poet's Interpretation of the History of his Own Times*, 3. Baskı (Princeton, 1977), s. 7-11.

Agonistes, Samson'ın, Fenikeli emperyalistler tarafından köleleştirilmesini anlatır. Bu, Milton'ın yaşamının sonunda İngiliz devrimcilerinin uğradığı yenilgilerle paralellikler gösteren bir hikâyeydi.[65] Samson şöyle yakınmaktadır:

> Ey ihtişamlı kudret
> Bir canavarın hizmetinde, aşağılanmış
> Bir köleden bile beter olmuşsun bana
> İsrail'i cehaletin boyunduruğundan
> Kurtaracağım vaat edilmişti.
> Bu yüce kurtarıcıyı ara şimdi
> Onu Gazze'deki değirmende
> Kölelerle birlikte, gözleri kör bulacaksın
> Cehaletin boyunduruğu altında.
> (*Samson Agonistes*, 36-42)

Blake, "Albion'un Doğusu" imgesinin (son versiyonunda yazdığı haliyle) kabartmasını yaparken, Milton ve 1780'nin apokaliptik anlamlarını yeniden düşünmüştü.[66] Olabildiğince açılmış kolları bacakları, güneş gibi alevler içinde saçlarıyla bu çıplak adam imgesi, 1780'lerde "yaratıldı." Bu levha üzerine Blake, Milton'ı anıştıran bu satırları işlemişti:

> Albion, kölelerle beraber çalıştığı imalathaneden doğdu
> Kendini ulusuna adayıp, ebedi dansını yaptı.

Bu bizi, Newgate'in boşaltılması ile Samson'un asıl eylemi arasında karşılaştırma yapmaya davet eder. "Bütün çatıyı"

> Lordların, hanımefendilerin, kaptanların, diplomatların ya da rahiplerin,
> Kendi seçtikleri asaletin ve çiçeğin
> (Samson Agonistes, 1653-4)

başına yıkan Samson, yarattığı yıkımda seçiciydi, çünkü Milton'ın da titizlikle eklediği gibi, "avam yalnızca hiçbir şeyi olmayanları kayırır." İnsan özgürlüğünün en güçlü, canlı ve açık temsillerinden biri olan bu özgürleşme imgesi, 1780 ve Londra'ya ait bir belge olarak elimize ulaşmıştır. Köleliğe, Afrika'ya, kapatılmaya, kaçışa, ölüme, yıkıma, devrime ve özgürlüğe yaptığı göndermeler, hem belgesel hem de peygambervari bir nitelik taşır.

---

65 Christopher Hill, *Milton and the English Revolution* (1978).
66 Robert N. Essick, *William Blake, Printmaker* (Princeton, 1980), s. 70-78.



Albion, kölelerle beraber çalıştığı imalathaneden doğdu

Bölüm 11
Gemiler ve Ağaç Yongası: Teknolojik Baskı ve Ücretin Kökeni

Çer çöp toplayacağım
Sana ateş yakmak için
Ve geldiğinde sen
Akşam yemeğini hazırlamak için

Noah's Flood'da Japheth'in Karısı
(Chester Geçit Alayı, 14. yüzyıl)

I

"Ahlak iyileştirildi- sağlık korundu- sanayi canlandı- kamu harcamalarının yükü azaldı- ekonomi sanki bir kayanın üstüne sabitlendi -"Yoksulları Koruma Yasaları'nın kördüğümü kesilmeden çözüldü- tüm bunlar mimarlıktan gelen basit bir fikir sayesinde gerçekleşti!" Bu ifadeler, Jeremy Bentham'ın *Panopticon; Or the Inspection House* eserinin ilk satırlarıydı.[1] Bentham, "Zihnin zihin üzerinde güç kazanmasının yeni bir tarzını, şimdiye dek eşi benzeri görülmemiş bir yolla bulduğunu" düşünüyordu. Bu fikrin amacı, ister "ıslah olmazı cezalandırmak, deliyi gözetim altında tutmak, ahlaksızı düzeltmek, şüpheliyi

1 İlk kez 1787'de bir dizi mektup olarak tasarlanmış ve 1791'de basılmıştır. Bkz: John Bowring (der.), *The Works of Jeremy Bentham* (New York, 1962), c. iv, s. 39 ve devamı.

hapsetmek, başıboş gezeni çalıştırmak, hastayı iyileştirmek, isterse hevesliyi bilgilendirmek" olsun, Bentham, "mimarideki bu basit fikri," yetişkin hayatının büyük bir kısmını harcadığı şeyi, gerçekleştireceğinden emindi.

Bentham'ın bu fikri, muhtemelen bugün herkes tarafından biliniyor. Kısaca ifade edilirse bu, konuşmaların adeta merkezden etrafa yayıldığı, pek çok türde faaliyetin yürütüldüğü hücrelerden oluşan merkezi bir gözetim evi tasarısıydı. Plan, pek çok farklı ilkeyi cisimleştirmeyi amaçlamaktaydı. Bunlardan ilki kontrolün merkezileştirilmesiydi. İkincisi, gözetimin her yere erişebilmesiydi. Üçüncüsü ise, gözetimcinin görünmezliğiydi. Gözetimci öyle bir şekilde konuşlandırılmıştı ki o, herkesi görebiliyor ama kimse onu göremiyordu. Sonuncusuysa, mahkumların birbirleriyle iletişime girmesini olanaksız kılan tecrit ilkesiydi. Bentham'ın ömrünü feda ettiği saplantısı, psikolojik açıdan (Gertrude Hammelfarb'ın "Perili Ev"i) ya da topyekûn bir toplumsal denetim metaforu (Foucault'nun "hapishane adaları"[2]) olarak yorumlanmıştır.

Aslına bakılırsa panoptikon, Jeremy Bentham'ın değil, kardeşi Samuel'in fikriydi. Samuel, 1757'de doğmuştu. 1770'te Samuel, Kraliyet Donanması'nın en önemli tersanelerinden biri olan Woolwich'te (diğer tersaneler Sheerness, Chatham, Deptford, Plymouth ve Portsmouth idi) gemi yapımı işinde çıraklığa başladığında, Jeremy kardeşini öklid ve cebir prensipleri konusunda eğitmeyi ve onun mekanik ilerleme ile icat konusundaki yeteneğini her yönüyle desteklemeyi kendine görev edindi.[3] Samuel, balta ve keserle, kitaplarla geçirdiğinden daha az vakit geçirirdi. Gemi bordasında çalışmaya isteksiz olduğu için, zanaatçılar arasındaki dayanışmadan ve terfi ağlarından

2 Bentham dış tehditlere karşı tahkimat problemlerini göz ardı etmedi. Gordon İsyanı'ndan çıkarılacak dersi, mimari açıdan gördü. Panoptikon, hem içerden düşmanca girişimleri hem de "dışarıdan el altından yapılan girişimleri" püskürtmek için titizlikle tasarlandı. Ayrıca bkz. C., iv, s.105. Panoptikonun, en azından Jeremy Bentham'ın imgelemindeki olası pek çok faydasına ilişkin bilgi edinmek için el yazmalarına ulaşılabilir: University College, Londra: Bentham MSS, c. vii, s. 53-106. Getrude Himmelfarb, "The Haunted House of Jeremy Bentham,"*Victorian Minds* (New York, 1968) ve Michael Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, çev. Alan Sheridan (1977).

3 Timothy L. S. Sprigge (der.), *The Correspondence of Jeremy Bentham* (1968), c.i, s. 136.

dışlandı.[4] Gemi işçilerinin "eski moda" olduğunu düşünüyordu. Jeremy onu teselli etti. Jeremy, "eski gemi işçilerine gelince" "eğer üzerlerine esen hava onları üşütecek olursa, her birine şemsiye verebileceğini"[5] söylemişti.

1779'da, Kraliyet gemi tersanelerinin hiçbirinde iş bulamayan Samuel Bentham, kıtalar arası bir yolculuk yaptı ve Krichev'de Potemkin Prensi'nin yakın zamanda el koyduğu arazi üzerinde bir tersane tasarlamasını ve kurmasını sağlayacak emperyalist bir açgözlülük döneminde Rusya'ya vardı.[6] Her ne kadar büyük çoğunluğu disiplinsiz olsa da serf emeğini ve Carron cephane fabrikalarının yirmi kadar işçisini kullandı. Bu itaatsiz serfler ve "kentin ayaktakımından kiralanan paragöz tiplerden oluşan Newcastle kalabalığıyla "işleri yürütemedi: Sarhoşluk, kundaklama, hırsızlık, tembellik, entrika ve sabotaj galip geldi. 1786'da Jeremy onu ziyaret ettiğinde "Rus Ütopyası'nın bir tımarhaneden hallice" olduğunu gördü. O yaz, nalbantın dükkânı yanıp kül olmuş, bir cam fabrikası da aynı akıbete uğramıştı.

Abi kardeş düşüncelerini topladılar. Jeremy, William Pitt'e İngiliz hükümlülerin Rusya'ya gönderilmesini önerdiği bir mektup yazdı. Bu arada Samuel, yeni bir fikir üzerinde çalışmaktaydı. Jeremy mektubunda şunları yazdı:

> Kardeşim, mimariye ilişkin fevkalade yeni ve benim kanaatimce önemli (ancak basit) bir fikir keşfetti... Bizim (planımıza göre) Gözetim Evi olarak adlandırdığımız mimarî tasarı, dairesel bir yapı olacak ve böylelikle istenilen sayıda insan, bizim Gözetim Locası dediğimiz yerin merkezinde konuşlanan kişi ya kişilerin sürekli gözetimi altında tutulabilecek ya da neredeyse aynı şey demek olan, gözetim altında tutulduğunu hissedecek.[7]

---

4 A.g.e., c. ii, s. 108 ve sonrası; M. S. Bentham, *The Life of Brigadier-General Sir Samuel Bentham* (1862), s. 189; Sprigge, *Correspondence,* c. i, s. 157; ç. i, s. 157; c. ii, s. 156, 176.

5 A.g.e., c. i, s. 164-7.

6 Matthew S. Anderson, "Samuel Bentham in Russia 1779-1791,"*The American Slavic and East European Review*, c. xv (1956), s. 157-72; Ian R. Christie, "Samuel Bentham and the Western Colony at Krichev, 1784-1791," *The Slavonic and East European Review*, c. xlviii (Nisan 1970), s. 232-47. Samuel'in Rusya'da geçirdiği dönemin en canlı anlatımı, Jeremy Bentham, *Correspondence* c. iii'de bulunulabilir.

7 *Correspondence*, c. iii, s. 501. Panoptikon literatürünün ilk taslaklarında bile Jeremy, binanın bütün bölümlerinin yangına dayanıklı olduğunu belirtmeye özen göstermiştir.

Panoptikonu hayata geçiremediler: Potemkin Prensi arazilerini sattı, Türkiye'yle savaş başladı ve Bentham kardeşler, fevkalade bir mimarî tasarının, bir "tımarhane"yi bir "ütopya"ya dönüştürüp dönüştüremeyeceğini öğrenemeden Rusya'dan ayrıldılar, ama deneyimlerini İngiltere'de uygulamakta kararlıydılar.

Samuel, Londra'da kardeşinin evine ek binada panoptikon modelleri tasarlamakla uğraşırken, Jeremy de ana binada planda yeni düzenlemeler yapmakta ve tasarıyı nüfuzlu kimselere teklif eden mektuplar yazmaktaydı. 1790'larda Samuel'in mekanik tasarım ve gemi yapımı hakkındaki dikkate değer çalışmalarının yanı sıra, en az onlar kadar önemli olan diğer çalışması, yani kalabalık ve itaatsiz bir işgücünü yönetmenin zorlukları hakkındaki çalışması da bilinir hale gelmeye başladı. 1795'te Denizcilik İşleri Genel Müfettişliği'ne atandı.

II

İşçi sınıfının gücüne ilişkin her türlü araştırma, yapılan ödeme biçimi ve değerini dikkate alarak başlamalıdır. On sekizinci yüzyılda işçilerin çoğuna parayla ödeme yapılmıyordu, parayla ödeme yapılsa bile bu, diğer ödeme biçimlerinin yanında ek olarak yapılan bir ödeme biçimiydi. Bu, Rus serfleri, Amerikalı köleler, İrlandalı tarım işçileri ve Londra zanaatkârlarının emeği için de geçerliydi. İşgününün uzunluğu ve yoğunluğu, üretimin karakteristik teknolojileri, emek malzemelerinin üretim süreci içindeki ve dışındaki dolaşım yöntemleri, son ürünü kendine mal etme yolları gibi diğer faktörler, hem emekçilere yapılan ödeme biçimini belirliyor hem de onları genel bir toplumsal ve maddi ilişkiler yapısı ile ilişkilendiriyordu. On sekizinci yüzyılda Londra'da, nasıl ki gerekli emek değerin karşılığı çoğunlukla "suç" olarak görülüyorsa, hâkim sınıfın elde ettiği artı değere de "yolsuzluk" olarak bakılıyordu ve bu durum belki de tersaneler dışında hiçbir yerde bu kadar gözle görünür değildi.

Altı ana donanma tersanesinde istihdam edilen her işçi grubuna ödenecek günlük yevmiye miktarını içeren ödeme defterleri hazırlanmıştı. Bu ödeme defterlerinden çok sayıda mevcuttu. On sekizinci yüzyıldaki en büyük İngiliz firmasına ait ödeme defterlerinin bir listesi, belki de heterojen işbölümü problemlerinin boyutunu ortaya koyabilir. Deptford

Tersanesi'nde, gemi işçileri, *quarterboy*lar,[8] kalafatçılar, marangozlar, doğramacılar, tekerlekçiler, tesisatçılar, zift kaynatan işçiler, kalıpçılar, duvarcılar, yelkenciler, kanal temizlikçileri, sapancılar, demirciler ve pusula imalatçıları istihdam ediliyordu. Tersane, barış zamanlarında toplam 900 adam ve çocuk; barış zamanlarında ise 1100-1200 kişi çalıştırırdı.

Her ticaret dalı, farklı birkaç kademede çalıştırdıkları işçilere yaptıkları işe göre değişen oranlarda ödeme yaparlardı, örneğin işçiye 1 şilin, gemi yapım ustasına 3 şilin ödenirdi.[9] Günlük ücretlere ek olarak, belli mesai ücreti türleri vardı; bu mesai ücretleri "gelgite" göre belirlenmekteydi. Gelgit fazla mesaisi bir buçuk saat üzerinden hesaplanırdı. Gemi işçileri, marangozlar, kalafatçılar, duvarcılar ve tekerlekçilerin "gelgit ücreti" 6 peniydi. İşçiler ve bıçkıcılar için 3 pense karşılık gelmekteydi. Fazla mesai aynı zamanda "gece çalışma miktarı"na göre hesaplanmaktaydı ve normal çalışma günü bittikten sonra çalışılan her beş saat için bir günlük ücretin tamamı ödenirdi.[10]

Şimdi parça başı ücretlere verilen *ek ödemelere* bakalım. Çıraklık sistemi, tersane memurları tarafından değil ustalar tarafından kontrol ediliyor ve çırak ücreti ödeyen "kalifiye" işçinin iş yükünü azaltacak ve ücretini artıracak şekilde işliyordu. Ayrıca çıraklardan 2 £ 2 şilin "ayakbastı" parası ödemeleri beklenirdi; ödeme yapmamanın cezası el testeresi ile dövülmekti.[11] Kraliyet Donanması'na ait tersanelerde çalışan memurlar, çoğunlukla hem tersaneleri hem de kendilerine ait tedarikçi firmaları yönetirlerdi. Deptford tersanesinin memurları, tersane işçilerinin emeğini kendi amaçları için kullanma hakkına sahiptiler, bu yüzden kişisel hesaplardan yapılan ödemeler de işçi ücretlerine eklenmek zorundaydı.[12] Bu ek ödemeler karşısında, nakit parayla yapılan ücretlerden *kesinti* yapılması gerekiyordu. Deptford'da oturan bir cerrahın maaşı, tersane

8 *Quarterboy* her çeyrek saatte bir, kamuya açık alanda duran bir saatin tokmağını vuran kişi (ç.n.).

9 B. M. Ranft, "Labour Relations in the Royal Dockyards in 1739," *The Mariner's Mirror*, c. xvii, no.4 (Kasım 1961), s. 290.

10 R. D. Merriman (der.), *Queen Anne's Navy: Documents Concerning the Administration of the Navy of Queen Anne, 1702-1714*, Navy Record Society (1961), s. 121.

11 M. D. George, a.g.e., s. 282; Daniel A. Baugh, *British Naval Administration in the Age of Walpole* (Princeton, 1965), s. 318.

12 John Ehrman, *The Navy in the War of William III, 1689-1967* (Cambridge, 1953), s. 94.

çalışanlarının ücretlerinden ödenmekteydi. Bazı tersanelerde ise din adamlarının maaşları, tersane işçilerinin maaşlarından yapılan kesintilerle ödenirdi.[13] Muhasebeciler, işçilerin mesai saatlerini deftere kaydetmeden önce geleneksel̨eşen bir ödeme alırlardı. Son olarak, disiplin cezası adı altında yapılan kesintiler yaygındı. Aylaklık yapmak, içkiye düşkünlük, futbol ya da kriket oynamak, kuşluk ve ikindi yoklamalarında bulunmamak, işgünü içerisinde duvarlardan sıçramak; nakdi maaş kesintisiyle cezalandırılan suçlardı.[14]

Nominal ücret ödemesinin biçimi ve sıklığı, nakdi ücretleri daha da kısmaya neden olan ayni ödeme sistemini teşvik etti. On yedinci yüzyılda Deptford'daki ücret ödemeleri, birkaç yıl geç ödenirdi ve işçilerin işverenden alacakları birikmiş birkaç yıllık ücret vardı. On sekizinci yüzyılda bir *iyileşme görülse de*, 1762'de bu durum, maaşları on beş ay ödenmediğinde başkaldıran Deptford işçileri gibi, hâlâ uğruna mücadele edilecek bir öneme sahipti.[15] Ücretlerin ödendiği durumlarda bile, sadece yılda iki kez verilirdi. 1739 grevinde tersane işçileri bundan şikâyet ettiğinde, Deniz Bakanlığı onları "zalimlikle" suçladı. Deptford Tersanesi görevlileri birini işten çıkarmak istendiğinde, işe devamsızlığını "sıvışmak" (firar etmek) olarak yorumlar ve birikmiş ücretlerini ödemeyi reddederdi. Ödemelerin geç yapılması, bu yüzden, tersanedeki iş hacmini sınırlamak için bir araçtı. Profesyonel ücretliler ve alacaklılar, Parlamento'da hatırı sayılır bir nüfuz elde ettiler ve böylece Deptford Tersanesi, en azından, alacaklısına geri ödeme yapmadan, işçileri fiili olarak işten çıkartamadı.[16] Ücretlerin –sadece Deniz Kuvvetleri Bakanlığı ile Deptford tersanesi alacaklıları arasında kapatılan bir ücret hesabı olmayıp- işçilere ödendiği durumlarda, nakit para değil Donanma fişleri el değiştirirdi. Teoride bu fişler, nehrin birkaç mil yukarısında, Londra'daki Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'nda hisse senedi muamelesi görür ve paraya çevrilebilirdi. Aslında, on sekizinci yüzyılın ilk yarısında bunlar, yüzde 24 ile 50 arasında değişen aşırı yüksek faizli bir kesintiyle paraya çevrilmekteydi.[17] Ünlü hayırsever Thomas Guy, korsan

13 Merriman, a.g.e., s. 109.

14 M. Oppenheim, "The Royal Dockyards,"William Page (der.), *The Victorian History of the County of Kent*, c.ii (1926), s. 376.

15 Baugh, a.g.e., s. 316 ve devamı.

16 Ehrman, a.g.e., s. 92.

17 Oppenheim, a.g.e., s. 376. 1672'de kesinti yüzde 7,5'e gerilemişti.

İncil satışı işine girmeden evvel, Deptford'da Donanma fişlerine iskonto uygulayarak para kazanıyordu. Ödeme defterleri incelendiğinde ilk bakışta, nakdi ödeme yapıldığını düşündürmesine rağmen, bu defterlerin daha yakından incelenmesi söz konusu iddiayı çürütmektedir. Donanma Hazinesi bordro memuru, bakır para ile ödeme yapılan günlerin "hatırlanamayacak kadar geride kaldığını" belirtir.

Hem özel tersanelerde hem de Kraliyet Donanma tersanelerinde, gemi yapımındaki verimsizlik, tersane örgütlenmesi içinde Donanma İdaresi yetkilisinden en alt seviyedeki hızarcıya kadar her düzeyde artan yaygın yolsuzluktan kaynaklanmaktaydı. Tersane işçilerinin yaşadığı konutların, Majesteleri'ne ait gemi malzemesi dükkânından yürütülen malzemelerle inşa edildiği anlaşılmıştır ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndaki yenilginin ardından kaybolan gemilerin sayısının çok fazla olduğu ileri sürülüyordu. Bu tip yorumlardaki abartılı ifadeler, tersanedeki verimsizliğin arkasında, dok işçileri ve ailelerinin yiyecek et ve içecek tüketiminin olduğunu vurgulamaktaydı.[18] *The Mariner's Jewel* (1924) adlı eser, gemi kâtibine şu tavsiyede bulunmaktaydı: "Ağırlık ya da uzunluk olarak kaydettiğiniz her şeyde 8. parçayı artık olarak değerlendirmelisiniz."

Bu dönemde nakdî ücret bir tartışma konusu değildi. On sekizinci yüzyılın ilk yarısında Deptford'da (ya da herhangi bir Kraliyet Donanma Tersanesi'nde) belli başlı işkollarındaki ücret oranları değişmemişti.[19] Ama ücretlerdeki bu sabitlik karşısında, işçinin, yaptığı işin hızı, emeğin malzemeleri ve tersanedeki emek gücünün yapısı üzerindeki denetimini savunan uzun vadeli etkin bir mücadele yürütülmüş olmalıdır. Bu ihtilaf alanlarında işçi –özellikle savaş döneminde- düşük nakdi ücreti telafi eden bir güce sahipti. İş yavaşlatmalar, işe devamsızlık, içki içmek, kaliteyi düşürmek, Deptford Tersanesi denetçilerinin sürekli şikâyet ettikleri konulardı.[20]

Yüzyılın başında Donanma İdaresi, gelgit zamanlarında ve gece saatlerinde çalışma karşılığında ödenen ücret oranlarını

18 Robert G. Albion, *Forests and Sea Powder: The Timber Problems of the Royal Navy 1652-1862* (Cambridge, Mas. 1926), s. 87-8.

19 1748'deki ücret oranları için bkz: Baugh, a.g.e., tablo 19, s. 309. Ücret oranları 1749'da büyük oranda aynıydı. Ayrıca bkz: PRO Adm., 42/540, Deptford Yard Pay Books.

20 Ehrman, a.g.e., s. 90-92 ve Baugh, a.g.e., s. 310 ve devamı.

düşürmek için değil, ama "işçilerin hava karardığında işledikleri dolandırıcılık ve hainlik suçlarını bertaraf etmek" amacıyla kış çalışma saatini sekiz saatle sınırlandırmak istedi.[21] 1964'te gecenin alacakaranlığında, Chatham Tersanesi yetkilisi, işçilerin "sivri uçlu demir, çivi, cıvata ve kurşunla" yarattıkları o "korkunç dehşet"e tanıklık etmişti.[22] Kenevir ve halat aşırmak kolaydı. Yalnızca yüksek miktarlarda olduğunda bu fark edilebiliyordu: Örneğin 1702'de bir tersane işçisi, alet kutusunda "kazara" 16 kilo gemi halat takımı bulundurduğu için yakalandı. Bakır ve pirinç değerli malzemelerdi. Kaçak çiviler, birden fazla gemi yapım şirketi için gerekli olan başlangıç sermayesini sağlıyordu. 1729'da önceden dışarıya yaptırılmakta olan yelkenli gemi imalatı Deptford Tersanesi'nde yapılır oldu ve sonuç olarak yelken bezi ihtiyacı, tersane duvarları dışındaki küçük ölçekli denizcilik işletmeleri tüccarları için kısa süre içerisinde pek çok iş olanağı yarattı. Yelkenli gemi imal eden firmalar, aynı zamanda yelken bezini biçip, pantolon dikerek, bunları tersanedeki dok işçilerine ve denizcilere ucuz hazır elbise olarak satarlardı.[23]

Donanmayı kazançlı bir girişime dönüştürerek itibar kazananlar bile servetlerini ve güçlerini, geniş çaplı yolsuzluğa borçluydular- bu durum Phineas Pett için olduğu kadar, Donanma İdaresi'nde 14.000 £ para kazanan oğulları Samuel Pepys için de geçerliydi.[24] Dok işçilerinin başlıca geliri, ne aldıkları nakdî ücret ne de aşırdıkları kenevir ve halat gibi tersane malzemeleriydi. "Nuh Peygamber'in oğulları" kereste mübadelesinden kazanırlardı. Donanmanın en büyük derdi "ağaç yongalarıydı," ama yongalar aynı zamanda tersane kadınlarının ve erkeklerinin yaşam dayanağıydı.

---

21 Oppenheim, a.g.e., s. 353.

22 H. E. Richardson, "Wages of Shipwrights in HM Dockyards, 1496-1788,"*The Mariner's Mirror*, c. xxxiii, no. 4 (Ekim 1947), s. 270.

23 Oppenheim, a.g.e., s. 353.

24 W. G. Perrin (der.), *The Autobiography of Phineas Pett, Royal Navy Record Society*, c. li (1918). Pett, kusurlu gemi kaburgasını geri çekmeyi beceremezdi. Hurdaya çıkması gereken gemileri tamir ederdi, kendi kişisel deposunu "listesini çıkararak zimmetine geçirdiği gemiler"le doldurmuştu. II. James "çürümenin gemi kaburgasında değil insanların içinde olmasına ciddiyetle itiraz ediyordu." Arthur Bryant, *Samuel Pepys*, 3. cilt (/Cambridge, 1933-39), c. i, s. 171-221.

III

Peki ağaç yongası neydi ve ne değeri vardı? Kabaca söylersek, gemi kaburgasını işleme, doğrama ve yontma işinden çıkan hurda ahşaptan ve atıktan oluşmaktaydı. İlginçtir ki bu terim, yani ağaç yongası, kerestenin kendisine değil, çıkan ağaç yongasının bir kısmına işçinin el koyma hakkını işaret etmekteydi ve bu hak 1634'ten beri varlığını sürdürüyordu. Ağaç yongası olarak alınan kerestenin miktarı, dok işçileri ile Donanma İdaresi arasındaki güç dengesine bağlıydı. Ücretten farklı olarak, alınacak ağaç yongası miktarı pazarlı konusuydu ve bu durumun kendisi ağaç yongası adı altında her türlü malı çalabilen işçilerin istifade ettiği bir belirsizlikti. Bir Donanma İdaresi memuru, "görüşme tutanaklarımızda ağaç yongalarıyla ilgili maddelerden daha sık yer alan başka bir madde yoktu" diye iç geçirmişti. Portsmouth'da kadınların "ağaç yongası" almak için tersaneye girişi yasaklandığında, kadınlar bu uygulamaya isyan etti.[25]

1662'de ağaç yongalarının sadece haftada bir gün bir işçi tarafından alınabileceği hükmüne varıldı ve bu daha başından geçersiz bir hükümdü. 1702'de Deptford işçileri tersaneden günde üç kez ağaç yongası alma ve bu temellük sırasıyla ailelerinin desteğini sağlama hakkını elde etti. 1730'da Deniz Kuvvetleri Bakanlığı, ağaç yongasını "herhangi bir eski ağaç levhasının testereyle değil, balta ve keserle usulüne uygun olarak kesilmiş uçları" olarak tanımladı. 1752 tarihli bir yönetmelik, dok işçilerinin dışarı çıkarabileceği ağaç yongasını "her işçinin alet kutusunda taşıyabileceği" miktarla sınırlandırmaya çalıştı. 1764'te Deptford'da "yoksulların haftada iki kez 'gemi iskeleti artıklarını' toplamak için tersaneye girmelerine izin verildiğini" biliyoruz. 1767 yılında, Çarşamba ve Cumartesi günleri "küçük ağaç yongalarını ve gemi yapımından kalan artıkları toplamak için çoğunluğu kadınlardan oluşan iki binden fazla kişi"nin tersaneye girmesinden kaynaklı "sayısız kötülüğün" anlatıldığı mektuplar yayımlandı.[26] Kadınların sadece küçük ağaç yongalarından ve artıklarından pay almasına izin verildi. Bu yongalar ve artıklar, haftada iki kez at arabasıyla tersane girişlerine taşınıyor ve böylelikle kadınların kendi başlarına

25 · Oppenheim, a.g.e., s. 347; *Lloyds Evening Post*, 3-6 Eylül 1771.

26 Oppenheim, a.g.e., s. 358, 370; Baugh, a.g.e., s. 321. Yeoman Lott, *An Account of the Proposals made for the Benefit of His Majesty's Naval Service* (1777), s.8.

tersanenin içine girmelerine engel olunuyordu. Ücret dışı ödeme geleneği, iş gününü kısaltmak için kullanıldı. 1783'te Deniz Kuvvetleri Bakanlığı, "ücret dışı ödeme geleneği, şimdiye dek işçilerin zil çalmadan belki yarım saat önce işi bırakmalarına ve hatta çalışma saatlerini de, genelde her biri 1 şilin gibi yüksek bir fiyata satılan kereste parçalarını gizlice hazırlamak için kullanmalarına neden olmaktadır"[27] diye belirtmiştir.

1795 yılında Samuel Bentham, tersaneden dışarı çıkarılan ağaç yongalarının titiz bir ölçümünü yapabilmek için (her bir parça 91,44 santimden az olmalıydı) Portsmouth Tersane giriş kapısının yakınında oturacağı bir yer ayarladı. Böylece bu ağaç yongalarının yoksullar için sadece temel bir yakıt kaynağı değil, aynı zamanda mahallenin karakteristik mimari özelliklerinin de kaynağı olduğunu öğrendi: "Merdivenler yalnızca 91,44 santim genişliğinde, kapılar, kepenkler, dolaplar vs. 91,44 santimden az uzunlukta tahta parçalarından yapılmıştı."[28] Bu yerleşmiş geleneksel hakka sahip olanlar için ağaç yongası, yaşadıkları çevrenin, yani konutların, yakıt enerjisinin, yemek pişirmenin ve mobilya döşemelerinin önemli bir parçasıydı. Ağaç yongası kullanma pratiğinin yoğunluğu, yaşam şartlarına, fiyatlara ve nakdî ücretlere göre değişkenlik göstermekteydi. Bu gelenek, dok işçileri için temel bir gelir kaynağını, Donanma için de bir kaybı temsil etmekteydi. On yedinci yüzyılda Deptford işçileri bu uygulama olmaksızın hayatta kalamayacaklarını belirtmişlerdi. Daha sonra bunu tarihçiler de onaylamıştır.[29] Ağaç yongası biçimindeki ayni ödeme, haftalık kazançların yarısına ya da üçte birine denk gelen bir ek kazançtı. 1740'larda ve 1760'larda yaşamış herhangi biri kadar bilgi sahibi olan Deptford Tersanesi Ölçüm Kontrol Görevlisi Yeoman Lott, işçiler tarafından el konulan ağaç yongası miktarı ile reel ücretler arasında doğrudan bir ilişki olduğunu düşündü. Deptford'daki kumanya ücretinin diğer Kraliyet Donanma Tersaneleri'ne kıyasla yüzde 10 daha yüksek olduğunu söyledi ve bu da, Deptford'da gerçekleşen daha ciddi boyuttaki soygunculuğun nedenini açıklamaktaydı. El konulan ağaç yongasının miktarı ve değeri, işçinin yakıt, mobilya vb. ihtiyaçlarını karşıladığı bir gelir olarak değil, Donanma için bir kayıp olarak

27 *JHC*, a.g.e.

28 M. S. Bentham, a.g.e., s. 143.

29 Baugh, a.g.e., bölüm 6; Albion, a.g.e., s. 80 ve devamı; Ehrman, a.g.e., s.95.

görüldüğünde daha kolay belgelendirilebilir. İlk kez yüzyılın başında yapılan ve yirmi yıl sonra tekrarlanan hesaplara dayanarak, Deptford Tersanesi'ne giren gemi iskeletinin yalnızca altıda birinin gemide kaldığı belirlendi.[30] Buna benzer pek çok örnek vardı. Yüzyılın son on yılında Kraliyet Donanma Tersaneleri'ndeki resmi kayıp, yıllık 500.000 £ olarak belgelenmişti. Gayri resmi kaybın ise bu miktarın dört katı olduğu düşünülüyordu. 1768 ile 1770 arasında Yeoman Lott, ağaç yongasına el koyma uygulamasından kaynaklı parasal kaybı belirlemek amacıyla bir deney yaptı. Üçüncü sınıf bir geminin inşasında (74 top), alınacak ağaç yongasının miktarının gemideki "temiz net" keresteye oranının 4:11 olması gerektiğini buldu ve *bu oran* onun da yeniden tesis etmeye çalıştığı orandı. Uygulamada, üçüncü sınıf gemi yapımı için sipariş edilen her türden gemi iskeletinin yüzde 60'ının tersaneden ağaç yongası olarak dışarı çıkartıldığını öğrendi.[31]

Donanma, çok kere bu imtiyazların yerine nominal ücretlerde artışı koymak istedi. 1663 yılında bu amaçla ücretler günde bir peni arttırıldı, ama işçiler hem bir peniyi alıp hem de ağaç yongalarını almaya devam etti.[32] 1783'te "işçilerin cüzdanına sanki ağaç yongasının yerine geçecek ekstra bir ücret olarak," gemi yapım işçilerine günde dört peni ve marangoza günde iki peni verilmesi önerildi, "böylece ek gelir ortadan kaldırılacaktı."[33] Ama bu girişim de başarısızlıkla sonuçlandı. Aslında, ağaç yongalarına el koyma konusunda, aynı zamanda dok işçilerinin işyerindeki gücünü ortadan kaldırmayan hiçbir uzlaşma girişiminin başarılı olamayacağı açıktı. Yeoman Lott bu kısmi çözümü, yani işçilerin gücünü ortadan kaldırmayı denedi; aslına bakılırsa Deptford'da geçirdiği en yoğun on yılı bu girişime adadı. 1757'de Donanma Bakanlığı'na "Majestelerinin Tersanesinin Kalifiye İşçisine Ağaç Yongasından Elde Edilen Ek Gelir Yerine Ek Ücret" ödenmesini öneren bir taslak sundu. 1767'de *Important Hints Towards an Amendment*

30 William Sutherland, *The Ship-Builder's Assistant* (1711), s. 7. Büyükbabası Deptford'daki gemi inşaatlarında otuz yıl ustabaşı olarak çalışmıştı. Kendisi de, Portsmouth ve Deptford'da iş denetiminde on beş sene görev yaptı. Ayrıca bakınız: William Sutherland, *Britain's Glory: Or, Shipbuilding, Unveil'd*, 2. Baskı (1726), giriş.

31 Lott, a.g.e., s. 33-6.

32 Oppenheim, a.g.e.

33 *JHC*, a.g.e.

of the Royal Dockyards (Kraliyet Tersanelerinin İyileştirilmesine Yönelik Önemli Tavsiyeler) adlı bir kitapçık yayımladı.1770 senesinde Amsterdam ve Rotterdam tersanelerini inceledi. Herkesi kapsayan günde altı penilik bir ücret artışı önerse de, önerisi tersanede farklı kademelerde çalışan kalifiye işçiler tarafından toplu olarak reddedildi. 1768'de Donanma Bakanlığı'na verdiği dilekçede belirttiği gibi, "kişiliği ve işi sık sık zarar görmüş, mağdur duruma düşmüştü ve mal varlığının hasar gördüğü de ortadaydı." Yeoman Lott, sonunda Deptford'dan kovuldu. Kimse ona Thames Nehri'ndeki diğer iki tersanede, Chatham'de ya da Woolwich'te iş vermeyecekti. Plymouth'taki Kraliyet Hastanesi'nde aracı olarak iş bulmasına rağmen, orada da başı dertten kurtulmadı. Bahçesi "tamamıyla tahrip edildi ve yıkıldı."

Donanma'nın başarısızlıkları, dok işçilerinin "başkaldırıyla," "isyanla," "ayaklanmayla" kazanılmış zaferiydi. 1739'daki savaşın başlarında, Donanma gece ve gelgit zamanı çalışma saati ücretlerini düşürme girişiminde bulunduğu ve ayrıca işçilere her akşam çıkışta yüklerini tek tek gösterme zorunluluğu getirerek, alabilecekleri ağaç yongası miktarını azaltma yoluna gittiği için, Deptford işçileri diğer donanma tersanelerindekilerle birlikte greve gitti. Üzerinde düşünülen diğer bir konu ise, işçilerin ağaç yongalarını omuzlarının üzerinde mi yoksa kollarının altında mı taşıyacağıydı. 1775 Haziran'ında Chatham gemi işçileri ve doğramacıları, ek gelirlerinin "zarar görmesini" engellemek için kapıda boykot yaptılar.[34] 1758 Ekim'inde benzer bir konu yüzünden Deptford işçileri yeniden greve çıktı. Nisan 1768'de gemi inşaatçıları deniz piyadeleriyle "bir yığın ağaç yongası," yani "ücret dışı ödeme" için çarpıştı.[35] Clatham'de grev yapan işçiler şu açıklamayı yaptı: "Aramızda Kralı ve ülkesi için ölmeyecek kimse yoktur. Ancak biz kimsenin geçici hevesine kendimizi manasızca kurban etmeyeceğiz. *Çünkü biz özgür doğmuş kişileriz.*"[36] Her ne kadar Sulh Yargıcı'nın, tersaneye girmeye karşı çıkan işçilere İsyan Yasası'nı okuması resmen emredilmiş olsa da, grev en sonunda Donanma İdaresi'nin işçilerin taleplerine boyun eğmesiyle sonuçlandı.

Böylece ağaç yongası, özgürlük ve kölelik fikirleri gibi işçi sınıfında derin bir şekilde yerleşmiş olan fikirlerden biri hale

34 Oppenheim, a.g.e., s. 373.

35 *Berrow's Worcester Journal,* 5 Mayıs 1768.

36 Ranft, a.g.e., s. 285 ve devamı.

geldi. Değerin bir biçimi olarak ağaç yongası para kadar arzu edilir, kullanışlı ya da çok amaçlı olmasa da, gemi yapım işçilerinin verdikleri yaşam mücadelesi nedeniyle ağaç yongasının fiyatı da para gibi dalgalanma göstermekteydi. Donanma, talaşı stok kontrol ya da malzeme taşıma problemi olarak görmekteydi. 1726'da gemi inşaası üzerine önde gelen İngiliz bir çalışmanın yazarı William Sutherland, "başka bir geminin ağaç yongasıyla gemi inşa etmek için" işçilerin ağaç yongası almaları yasaklanarak yılda £93.000 tasarruf edilebilir" demişti. Ve bu yalnızca sözde "yasal ağaç yongası"na dayalı bir tahmindir. On sekizinci yüzyılda gemi inşaatı üzerine İngilizce kaleme alınan neredeyse tüm incelemelerin, kereste arzı ve kullanımı soru ile başlamasının nedeni budur.[37]

IV

On sekizinci yüzyıl tersanesi heterojen elbirliğinin bir örneğidir; yani emeğin içsel işbölümü, birbirinden zaman, mekân, araç ve malzemelerin doğası ile ayrılan bir dizi farklı işle karakterize olmuştur. Her iş diğerinden fiziksel olarak bağımsızdır. Her iş kendi işliğini, kendi aletlerini ve kendi emek gücünü gerektirir. Daniel Defoe tersaneyi "iyi planlanmış bir şehre" benzetir; mekânın tamamına bir telaş hâkimdir, yine de hiçbir karmaşayla karşılaşmazsınız; herkes işini bilir.[38] Gemi üretiminde dört temel aşama tanımlayabiliriz: Malzemelerin hazırlanması, malzemelerin parçalar halinde imalatı, montaj ve su geçirmezliği sağlamak. Bu aşamaların her birini ele alacağız.

Malzemelerin hazırlığı, işçilerin ağaç yongasını kendine mal etme olasılığını azamiye çıkartan bir yöntem içeren iki etkinlikten oluşmaktaydı: kerestenin teslimi ve onun çeşitli şekillere ve boyutlara dönüştürülmesi. Aslında konuyla ilgili yazan herkes, kerestenin tersaneye getirilmeden önce kaba haline, ormandaki boyutuna dönüştürülmesini istemekteydi. Doğu Hindistan Şirketi'nin önde gelen kurucularından Snodgrass, "kerestenin, yetiştiği yerdeki haline en yakın boyutta yontulması gerektiğini" düşünüyordu. William Sutherland ise bu tip bir uygulamanın nakliye masraflarını 5/6 oranında oranında düşüreceğini öne sürdü.[39] Ancak bu tür bir uygulama ter-

37 Sutherland, *Britain's Glory* (1726), örneğin "Kerestenin Fiyatını Düzenlemekle İlgili Bazı Gözlemler" başlıklı bir bölümle başlar.

38 T. S. Ashton, *An Economic History of England: Eighteenth Century* (1955), s.113.

39 Sutherland, a.g.e., s.7.

saneler arasında ve orman ürünü temin alanları arasında yakın bir bağlantıyı ve istenen keresteler için doğru bir ölçü gerektiriyordu. Bunun için şartlar elverişli değildi: Tersaneler ile Baltık ve New Hampshere gibi ormanlık alanlar arasındaki mesafenin uzaklığı yüzünden bağlantı güçleşmişti ve doğru ölçüler, henüz varolmayan bir standardizasyon düzeyi gerektiriyordu. Büyük bir savaş gemisinin yapımı için 2.000 meşe ağacına ihtiyaç vardı. 1756'da 100 topla lanse edilen *Royal George* gemisinin yapımı için, 2309 yük (bir yük = 50 küp fit) düz meşe odunu ve 2.306 yük yuvarlak meşe odunu gerekmişti. 1771'den evvel, kerestenin kuruluğuna pek az önem verilirdi – kereste stokları tersaneye serilmiş, kalın keresteler ve tereste ile kesilmiş kalaslar uygun biçimde istiflenmez ya da küçük dallardan temizlenmezdi. Gemi yapımında ek yerlerinde kullanılan keresteler ve birleştirme tahtaları kurutma barakalarında bekletilmiyordu. Bazıları, İngiliz gemilerinin iyi olmamasını, gemi yapımında olgunlaşmış ve iyi kurutulmuş kereste kullanmak yerine, olgunlaşmamış ve yaş kereste kullanılmasına bağlamaktaydıdenildiğine göre bu uygulama, işçilerin ağaç yongalarını olgun ve kuru kerestelerden alıp, üretim için olgunlaşmamış ve yaş keresteleri bırakmalarından kaynaklanıyordu.

Ağaç gövdesinin kaba keresteye dönüştürülmesi işlemi, Deptford Tersanesi'ne bulunan çeşitli bıçkı atölyelerinde gerçekleştirildi. İsraf edilen kereste hacmi anlamında, en fazla miktarda ağaç yongası artığı, belki de bıçkıcının atölyesinde, ağaç gövdelerinin kaba keresteye dönüştürülme işlemi sırasında çıkıyordu (Samuel Bentham, bu türde bir israfı engellemek için buharla çalışan kereste bıçkısı yapmayı ilk düşünen kişiydi.) Kaba kereste ya da tahta kalas yapmak için kullanılan tomruk testeresi, ahşap bir çerçeveyle desteklenen 2 metre 13 santim ya da 2 metre 43 santim arası genişliğinde bir bıçaktan oluşmaktaydı. Tomruk testeresini iki işçi çalıştırırdı. Gabyer, dişlerini bileyip, keresteyi boydan işaretleyerek dümen yekesine tuttururdu. Maden işçisi ise testere kutusunun kolunu tutarak, bıçkıcının atölyesinde taban toprağına kazılmış yaklaşık 4 metre uzunluğunda, 2 metre derinliğinde ve 70 santim genişliğindeki çukurda çalışırdı ve ağaç tomruğunu silindirin üzerine yerleştirirdi. İş, çetin ve aynı zamanda etkileyiciydi: "İki işçi birbirini görmeden eşzamanlı ve aynı ritimle çalış-

mak zorundaydı."[40] İş fazlasıyla meşakkatliydi ve işin "nazik" doğası onu sömürüye açık hale getirmekteydi. Bir atasözüne göre "Bıçkıcılar hırsız değildir. Bir taraftan aldığını başka bir tarafa verir." Bıçkıcı nasıl hırsız olmayabiliyorsa, olabilirdi de rahatlıkla. Sonuç olarak bıçkıcılar, parça başı ücret ödenecek işçiler kategorisine girecek ilk işçi grubuydu. On yedinci yüzyılın sonuna doğru bıçkıcılığa ilişkin kimi bilgiler yayımlandı. Sutherland kereste ölçümüne ve testere dişi tasarımına altı sayfa ayırmıştı. Çalışma tarifesini bıçkıcılar belirlerdi; zira kerestenin kuruluğunu ve yeşilliğini belirleyen görevliler değil, bıçkıcılardı. Dahası, "işçilerin, ağaç kütüklerinin en uygun şekilde keresteye nasıl dönüştürüleceği hakkındaki düşünceleri farklı farklıydı" ve bu iş, kesilecek ağaç kütüklerinin dokusu ve



Bir bıçkıcı

40 A.g.e., s. 60.

şekline bağlı olduğu için, sonuç olarak bu işte en iyi kararı verebilecek konumdaki kişiler bıçkıcılardı. Bıçkıcıların bu konumu, onlara "atık" üretmede olduğu kadar parça başı ücrette de iyi bir avantaj sağlıyordu.1768'de buhar gücüyle çalışan kereste bıçkısı, Deptford'dan yalnızca birkaç mil ötede inşa edildi. İnşaatın tamamlanmasının üzerinden kısa bir zaman geçmişti ki yıkıldı. Londra bölgesinde bu tip başka bir girişimin gerçekleşmesi için bir kuşağın daha gelip geçmesi gerekecekti.

Gemi yapım işçisi kereste parçalarının birleştirilmesinde kendi sanatını ve zanaatını, tıpkı "Nuh Peygamberin Oğullarından biriymiş" gibi uygulardı. Onun "gizemi" yüzyıllar boyunca takdir edilmiştir: "Ağır cisimler batar" kanuna karşı gelmiş ve "insanı" tufandan kurtarmıştır (kimi İngiliz geleneklerinde, Bayan Nuh, gemiye binmeyi reddetmektedir). Edmund Bushnell, *The Compleat Ship-Wright (1664)* adlı eserinde gemi yapım işçileri hakkında şöyle yazar: "Yine de bilgilerini ya da en azından küçük bir kısmını kendilerine saklamak arzusundaydılar." Gemi yapımı bilgisi kitaplardan öğrenilemezdi ve matematiksel tablolar içerenler hariç, 1770'lerden önceki kitapların bu konuda bilgi sağlayabildiği şüpheliydir. Tersane işçisine göre, hayal gücü ve gerçeklik arasındaki boşluk basılı kitaplarla değil, pratikte giderilebilirdi. Gemi tersaneleri, hayal gücünün pratikte uygulandığı kutsal yerlerdi. Burada tersane işçisi, geniş bir zeminde dizlerinin üstünde çalışır, modellerini yere serip çiviler, kaporta hatlarını çizip "çerçeveyi belirler"di, böylelikle gemi parçalarının bileşimi –çapraz kirişler, gemi omurgaları, yataklar, eğimli kalaslar - bütünün tamamını oluştururdu. Deneyimli bir tersane işçisi tek bir parçanın şekline ve boyutuna bakarak bitmiş bir geminin şeklini ve boyutunu hayal edebilmekteydi.[41]

Tersane işçisi, gemi modelini bitirdikten sonra ikinci aşamaya geçer ve kullanacağı keresteleri biçimlendirirdi. Kerestler standart olmadığı için bu iş de bir sanattı. Tersane işçisi bu işte keser ve balta kullanırdı. Kullandığı keseri, ayaklarına ve ayak parmaklarına yakın tutardı. Bu "evrensel bir yontma aracıydı."[42] Bir jilet kadar keskin ve bir fırt içki kadar sert olan keserin kullanımı zordu ve dikkat gerektirirdi. Kline Falken-

41 Tıpkı 3 Haziran 1981'de Kline Falkenham'ın, ikinci MGM filmi için HMS Bounty'yi tasarladığı Lunenberg tersanesinin (Nova Scotia) gemi yapım yerinde bana göstermiş gibi.

42 John Fincham, *A History of Naval Architecture* (1851), s. 81.

ham gibi becerikli bir gemi tersane işçisi, "keresteyi bir kâğıt parçası kadar ince parçalara ayırabiliyordu." Gemi yatağı, geminin kaburgaya benzeyen gövdesini oluşturmaktaydı. Büyük bir geminin yatağı, 38 cm. kalınlığında ve 5,5 metre uzunluğunda olabilirdi. Bazılarının boylamasına iki kavisi vardı. Her iki kavisin de kaba kerestelerden balta ve kese ile yontulması gerekiyordu. Kesilen son ağaç damarı elbette ağaç tomruğunun en güçlü kısmıydı. Gemi kaburgası yapımında kullanılacak kerestelerin hazırlanmasında bu kural geçerliydi; ama on sekizinci yüzyılda gemi yapımında uygulanabilecek kural şuydu: parça ne kadar büyükse, onu taşımak ve işlemek için gereken ustalık da o kadar fazlaydı, ayrıca bu durumda bir hatadan kaynaklanacak kayıp da büyük oluyordu.

1726'da bir gemi yatağının ya da gemi direğinin yapımında parça başına kullanılan ağacın, biçim verilmiş kaba keresteye oranı 7:25'ti. Bu da bize atölyedeki ağaç yongası atıklarının aslında işin doğasına özgü olduğuyla ilgili bir fikir vermektedir.[43] Gemi yapımında kullanılan eğimli keresteler, geminin gövdesinin çerçevesindeki çapraz kirişlere bağlı kerestelerdi. Geminin eğimli kerestelerini biçimlendirmek uğraştırıcı bir işti, çünkü tersane işçisi ağacı tam damar yerinden kesmek zorundaydı. Gemi yapımını gösteren ilk kılavuzda, yapım sırasında israf edilen parça oranını en aza indirmek için ahşap blok biçimlendirme yöntemlerine özel bir önem verilmekteydi.[44]

Parçaların montajında, "atığı" değerlendirmeyi sağlayan yalnızca iki yöntemi ele alacağız: dikine kesmek ve ağaç çivilemek. İlk yöntem, birleşim yerlerinde kalınlık oluşturmadan birbirlerinin üstüne iki veya iki buçuk metre binmelerini sağlamak amacıyla yatakların uçlarını kesmekti. Bir hata ya da yanlış bir hesaplama sonucu bu "zarif" parçaların keserle nasıl "heba edilebildiği" rahatlıkla anlaşılabilir.[45] İkinci birleştirme yönteminde ağaç çivisi kullanılıyordu. Ağaç çivisi, geminin iskeletine içerden ve dışarıdan tutturulan ya da iskeletin pek çok bölümünü birbirine bağlayan silindirik bir ahşap parçaydı. Herhangi bir geminin yapımı için binlerce ahşap çivi gerekiyordu. Ağaç çivisi, meşe ağacından, genellikle de ağacın budaklı

43 Sutherland, a.g.e., s. 36-7.

44 A.g.e., s. 129-30.

45 Dikine kesme yöntemleri George Dodd, *Days at the Factories; Or, the Manufacturing Indutstry of Great Britain Described* (1843),s. 463'te anlatılmaktadır.

olmadığı üst kısımlarından yapılırdı Ağaç çivisi damara boyuna yerleştirilmeliydi ki çakılırken kırılmasın. Meşe ağacı öncelikle testere ile uygun uzunluklarda boyuna kesilirdi. Daha sonra sivri uçlu marangoz testeresiyle çalışmadan evvel (ağacın damarı bulunarak) daha ince parçalara bölünürdü. Son olarak, freze ya da moot ile şekillendirilirdi. Moot, iki ayarlanabilir parçayla aşınmaya karşı kaplanmış bir ağzı olan (böylelikle farklı kalınlıklarda kullanılabilen) bir araçtı. "Bu aletin en iyi parçası konik uçlu baş kısmıydı." Çoğunlukla ağaç çivisinin orta kısmı, meşe kerestesine zarar vermeyecek kadar inceltilirdi. Yüzyılın ilk yarısında bir işçi, 30,48 cm. uzunluğunda 1000 çivi yaparak 6 şilin, 91 cm. uzunluğunda 1000 çivi yaparak 30 şilin kazanabilmekteydi. Ağaç çivi yapım işinde atık miktarı çok büyüktü. William Sutherland ağaç çivisi yapımında yılda 5.000 £ tutarında kayıp olduğunu ortaya koymuştur.[46]

Kerestedeki ağaç çivisi delikleri, ucu 2,5 ya da 5 santim genişliğinde olabilen oluklu bir matkapla açılırdı. Bu delikler, "düz" olmalı ya da kerestenin damarlı kısmını izlemelidir. Matkabın kolu, geniş bir dönme hareketi yapacak kadar uzundu. Ağaç çivisini matkaba uydurmak için olağanüstü bir çaba gerekiyordu. Eğer matkapla açılan delikler çivilere dar gelirse kereste kaplama ya da iskelet yarılabilir veya zarar görebilirdi. Bu iş, karar vermenin yanı sıra büyük bir beceri de gerekiyordu: Tahta genelde çok sertti, açılması gereken deliğin derinliği bazen 120 santimden fazla olurdu ve işçiler her zaman zor pozisyonlarda çalışırdı; yapı iskelesinin üstünde yerden çok yüksekte ayakta durmak zorunda kalırlar, yatay olarak gemi kaburgasının yakınında çalışırlardı.[47] William Sutherland ağaç çivilerinin çakılırken "büyük tartışmalar yaşandığını" gözlemlerdi.[48] Çekiçlerin vuruşu güçlü olmak durumundaydı, yoksa kalaslar birbirinden ayrılabilir, kereste yapı iskeleti hasar görebilir ve ahşap çiviler gevşeyebilirdi.

Geminin su geçirmez olmasını sağlamak, kalafatçının işiydi. Çalışırken balta, zift testisi, kalafat ipi, deri, testere dişi ve katran kullanırdı. Bunlarla kalasların arasındaki boşlukları

46 A.g.e., s. 486; Sutherland, a.g.e., s. 51-2.

47 R. A. Salaman, *Dictionary of Tools used in the Woodworking and Allied Trades, c.* 1700-1970. (1975) Muhteşem hacimde bir sosyal tarih eseri! Ayrıca bakınız: Nathaniel G. Clark, *A Scale of Prices for Job Work, An Old Ships... fort he Shipwrights of the River Thames* (1825).

48 Sutherland, a.g.e., s. 54.

doldururdu. Boşlukların derinliği, birkaç santimden yüz santime kadar değişkenlik gösterebilir ve çoğu zaman uygunsuz yerlerde bulunabilirdi. Örneğin gemi omurgasının altında, arkasına dayanarak kalaslar arasındaki bağlantı yerlerini manivela ile açması ve sonra da çekiçle çakması gerekmekteydi. Bu işçiler, Sutherland'ın yaptıkları işi ölçmek için nesnel bir kriter bulma girişimine karşı direndiler: "Kalafatçılar verili hiçbir kuralı tanımıyorlardı: onlara göre kalafatlama işi, *zorunlu olarak, tamamen işçinin kendisinin, yani kendi tabirleriyle, üretken kalafatçının kararına bağlı olmalıydı.*" Kendisi kalafatçı olmayan Sutherland da kendine özgü düşüncelere sahipti. "Bazı deneyimli kalafatçıların, aynı damar üzerinde ve kısa bir mesafede, vuruşlarını bazen yavaşlatıp bazen hızlandırarak çalıştıklarını, gerçekten gördüm, bu durumda hiçbir işçinin iyi bir iş çıkarması beklenemez." Üretkenlik uzmanları gibi iç çekerek şöyle der: "İşçiye sürekli refakat edebilirsiniz ve onun işinde çok ilerlediğini düşünebilirsiniz, ama işçi yine de amaca çok az hizmet etmiştir." [49] Kalafatçının çekici kalafat ipini geminin kaburgalarının arasındaki boşluklara çakardı. Bu işi doğru düzgün yapmak için gece gündüz çalışmak gerekirdi. Kalafatçı, çekici ne kadar güçlü vurduğunu, çekicin vuruş sesini dinleyerek anlardı.

Tersane işçisi gibi on sekizinci yüzyıl kalafatçısı da bilgisini kutsal bir gizeme bürümüştü ve William Sutherland'in kalafatçılar hakkında kesinlikle anladığı ilk şey bu gizemdi. "Din tarihinde kalafatçılar Gebal'in bilge adamları olarak adlandırılırdı." Bu referans, sürgündeki peygamberin Tyre aleyhinde verdiği vaazı içeren Ezekiel 27:9'dan alıntılanmıştır: "Gebal'in ataları oldukları için bilge olan bu adamlar senin kalafatçılarındır." Bu gelenekte zanaatçılar ve bilge adamlar, Faustvari bir teknik bilgiye ve yaratıcı güce sahip olmak bakımından birbirleriyle özdeşti. Denizcilerin onların "bilge adamlar" olduğunu düşünmesini sağlayan şey, fırtınada ve açık denizde gerçekleşen pek çok olay olmalı. Yine de, Aydınlanma Çağı zanaatçıların "pratik bilgi"si ile "bilge adamlar"ın gizemli havasını birbirinden ayrıştırma çabasına girdi. Bu dönemde bilgelik, aylaklığın bir türü ya da bu örnekte olduğu gib, parça başı ücret uygulamasının başlatılmasına karşı bir direnişti.

49 John Fincham, *A History of Naval Architecture* (1851), s. 81; William Sutherland, *Britain's Glory; Or Ship-Building Unveil'd being a General Directory for Building and Compleating the Said Machines* (1726).

Gemi yapımına hazırlık, gemi yapımı, montajı ve izolasyonuna dair verdiğimiz örneklerden birkaç sonuç ortaya çıkmaktadır. İlkin, gemi yapım işindeki atığın, işlenmemiş malzemenin ve bitmiş ürünün tanımı belirsizdi. İkinci olarak, bunların anlamlarına çoğu zaman karşı çıkılmıştır. Biri için ağaç yongası ya da atık anlamına gelen şey, bir diğeri için gemi demekti, ya da tam tersi söz konusuydu. Üçüncü olarak, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, bu tip teknik yetiler ve beceriler, geminin tasarımında, güvenilirliğinde ve dayanıklılığında ve dolayısıyla Kraliyet Donanması'nın diğer donanmalar karşısında göreli bir güce sahip olmasında belirleyici etkiler yaratmıştır.

V

On dokuzuncu yüzyılda bir yetkili, donanma mimarisinin tarihi hakkında "İngiliz Donanması aslında gemi yapımı bakımından çok kötü bir durumdadır" diye yazar.[50] Bir başka yetkili ise İngiliz gemicilerle ilgili şöyle der: "Denizciler acayip, genellikle yavaş çalışan, savaş zamanı kötü istifleme yapan, kapatılmış, sakıncalı kişilerdi."[51] İngiliz gemileri diğer ülkelerin filoları kadar dayanıklı değildi. Tasarımdaki bu tip gelişmeler, İngiliz tersane işçilerinin yeteneklerinden ya da ustalığından ziyade kaçırılan düşman gemilerinden öğrenilen bilgilere dayanıyordu.

1738'de Sör John Narris tersane işçilerinin gemi tasarımını standartlaştırmalarını sağlamak için bir girişimde bulundu.

> Her gemi, tasarımlanan farklı boyutlara uygun olarak inşa edilir ya da yeniden inşa edilirdi. Aynı gruptan ya da türden gemiler farklı farklı ölçülerde ya da oranlarda inşa ediliyordu, bu yüzden bir geminin döşemesi ve ambarı aynı türdeki başka bir gemiye uyum sağlamayabiliyordu. Bu durum, deniz kuvvetlerinde sayısız güçlüğe ve donanmada büyük bir masrafa neden oluyordu.[52]

Geminin döşemesi ve ambarı dışında, diğer parçaları da bu uyumsuzluktan etkileniyordu. Büyüklük olarak aynı kategoride olan iki gemi, gemi iskeletinde bile miktar bakımından son derece farklı kerestelerden yapılmış olabiliyordu. İçinde 74 top bulunan *Thunderer* gemisinin yapımında, aslında ondan bir

50 Fincham, a.g.e., s. 81.
51 John Charncock, *History of Marine Architecture* (1800), c. iii, s. 106.
52 A.g.e., s. 123.

sınıf *üstte* olan *Prenses Amelia* gemisinin yapımında kullanılandan sekiz kat fazla kereste kullanılmıştı. 1685'te Chatham Tersanesi'nde şöyle denmişti: "Her tipten gemi için, değiştirilmeyi gerektirmeyecek kadar iyi tasarlanmış ve oluşturulmuş sabit bir kural olarak, standart bir ölçü, şekil, tür ya da dekor belirlenmesi daha iyi olmaz mıydı?"[53] Atık kereste ile standartlaştırılmamış tasarım arasındaki ilişki çok iyi biliniyordu. 1726'da Sutherland, *Britain's Glory* adlı en önemli yazılarından birinde, gemi yapımı sırasındaki kereste kaybını, altıda beş oranından yarıya indirerek, on iki yerine otuz yıl dayanacak gemiler inşa etmenin mümkün olduğu tezini dile getirdi.

On sekizinci yüzyıl İngiltere'sinde gemi yapım biliminde çok az bir ilerleme kaydedilmiştir. "Her koşulda başarı, teorik bilgiden ve gayretli bir uygulamadan kaynaklanan düzenli ve kurulu bir sistemden ziyade masumca işlenen hataların tesadüfüne atfedilirdi." 1800'de John Charnock'un gemi yapımı hakkındaki sert değerlendirmesi buydu. Malachy Postlethwayt ve Fincham da bilimi deneyimle karşılaştırarak benzer noktalara vurgu yaptılar.[54] Yüzyılın başında Sutherland şöyle demişti: "Bir işçiyi usta yapacak teorik ve pratik nitelikler öylesine çoktur ki, bu nitelikleri tek bir kişide toplamak neredeyse imkânsızdır." Daha önce ise şöyle yazmıştır: "İngiltere'de çok sayıdaki tersane işçisi arasında aynı düşünceye sahip iki işçi bulmak çok zordur; bu yüzden bizim işimiz çok faydalı olsa da bir fikirden başka bir şey değildir." "Bizim meşhur tersane işçilerimize gemi gövdesinin ne olduğu sorulacak olsa, verecekleri yanıt, "kuralsız ve allak bullak bir gemi gövdesi" gibi bir şey olurdu.[55]

Şayet gemi yapımına ilişkin bu görüşleri, "ampirik" ("tesadüfi hatalar,""deneyim") ya da "sistematik" ("teorik bilgi,""bilim") olarak ayıracak olursak, o zaman on sekizinci yüzyıl gemi yapımı tarihinde, ampirik yaklaşımın zanaatkar işçilerle, sistematik yaklaşımın ise entelektüel bakımdan sistemli olsalar da tersane pratiklerine ve işçilerin kereste aşırmalarına karşı olan Sutterland, Snodgrass ve Bentham ile iliş-

53 Bryant, a.g.e., c.iii, s. 197.

54 Charnock, a.g.e., c. iii, s. 52; Malachy Postlethwayt, *The Universal Dictionary of Trade and Commerce*, 3. Baskı (1766), "Shipping" adlı makale; Fincham, a.g.e., s. 177.

55 Sutherland, a.g.e., s. xxv; Sutherland, *The Ship-Builder's Assistant* (1711), s. 28.

kili olduğunu görmek önemli hale gelir. 1770'lerde ve Amerika Savaşı'nda, İngiliz gemilerinin denize elverişliliğinin ve savaş niteliklerinin, ağaç yongasının toplumsal ve maddi anlamdaki bağlantılarına dayandığı açık hale gelmiştir. Amerika Savaşı'nda Kraliyet Donanması'nın zararı, 200 batık ya da Kıta Donanması tarafından ele geçirilmiş gemi ile buna ek olarak, korsan gemilerin kaçırdığı 600 gemiden oluşmaktadır. Dahası, İngiliz donanmasının, Cornwalis'in sığınağını korumak için Fransızlardan önce Yorktown'a ulaşmasını engelleyen şey, ağırkanlılığı olmuştur.

VI

"Bir tersanenin verimliliği, yalnıza malzeme donanımına değil, aynı zamanda düzenine ve özellikle işçiler üzerinde uyguladığı kontrole de bağlıdır." III. William Donanması üzerine çalışan bir tarihçi, problemi bu şekilde özetlemektedir.[56] Donanma yetkilileri bu sorunları çözmek için yedi çözüm önerdi.

İlki çözüm stok tespitiydi. Restorasyon Dönemi'nde York Dükü James, Yüksek Lord Amiralliği görevini üstlendiğinde, ilk işi, donama depolarındaki hırsızlığı açığa çıkaracak bir kuralı kamuya ilan etmek oldu: Kereste ve metal malzemeler bir ok işaretiyle damgalanacak, Donanmaya ait gemi halat takımları ile yelken bezleri karakteristik bir kordonla işaretlenecekti.[57] Ama sahibi kim olursa olsun, bütün donanma depoları bu şekilde işaretlendiği için, düzenleme amacına ulaşamadı. 1698'de "Majestenin Savaş Stokları'nın (9&10 William III, c. 41) çalınmasına daha iyi engel olacak bir yasanın" yürürlüğe girmesiyle, özel depoların Kral'ın damgasıyla (kereste üzerinde ok işareti, kanaviçe üzerine mavi çizgi ile halat takımında ters bir kordon) işaretlenmesi yasadışı sayıldı ve bunu yapanların, malları üzerindeki mülkiyet haklarını ellerinden alma ve 200 £ para cezası ödeme uygulaması getirildi. 1722'de başka bir yasa, bu uygulamayı daimi hale getirdi ve hâkimlerin ceza verirken daha fazla yargı yetkisiyle donatılmasına olanak tanıdı. Mallar üzerindeki mülkiyet hakkının kaybedilmesi ve para cezasına ek olarak, yargıçlar, kırbaçlanma, hapis ve ıslahevine gönderilme gibi cezalar da verebiliyorlardı.[58] 1760'da "kırmızı yelkenli-tersane işçisi," Kralın donanmasına ait depolardan

56 Ehrman, a.g.e., s. 88.
57 Oppenheim, a.g.e., s. 351.
58 9 George I, bölüm 8.

mal aşırarak geçimini sürdüren kişilere atıfta bulunan argo bir deyiş halini aldı.[59]

İkinci öneri, tersanelerin güçlendirilmesiydi. Tersanelere giriş çıkış, çitlerle kontrol ediliyordu. Kesintisiz beton duvarlarla çevrelenmiş olan Sherness ya da Portsmouth tersanelerinin aksine, Woolwich ve Deptford tersanelerini kuşatan ve sadece ana kapıda bir koridorla kesintiye uğrayan tuğla duvarlar, düşmanın kolayca içeri girmesine olanak sağlayan basit bir mimariyle yapılmıştı. 1670'de tuğla duvarlar arkasındaki Chatham, tersane işçilerinin muhalefetine rağmen çitlerle çevrildi. Deptford çok büyük bir emek sarf edilmeksizin daha önceden çitlerle çevrilmişti.[60] I. George'un tahta geçmesiyle beraber, tersane görevlilerine ait evlerin arka duvarlarındaki gizli tüneller tuğlayla örüldü.

Üçüncü öneri tersanelerde güvenlik görevlisi istihdam etmekti. Tersanelere giriş çıkışlar katıydı. Bir kapı, ancak kapı görevlisi kadar sağlam ve dayanıklıydı. Deptford'daki ana kapı görevlisinin işi, sürekli kapıda durmak, gerekli zamanlarda iş zilini çalmak, duvarları ve gizli tünelleri kontrol etmek, kapı sınırını korumak ve tersane ustasının ya da asistanlarının yokluğunda "tersaneden dışarı çıkan tüm tersane işçilerini ve kalafatçıları arayarak, üstlerinde bulduğu ya da taşıdıkları tüm keresteleri, payandaları ya da ağaç yongası olarak kabul edilen her ne varsa alıkoymaktı."[61] Kapı görevlisi, kapı girişinde biriken işçilerin bir insan seli halinde değil yavaş yavaş geçmesini sağlayan bir su bendi gibi hizmet verirdi. Kapı görevlisinin ofisinin karşısında genel güvenlikten sorumlu başka bir büro vardı: gözetim bürosu. 1749 yılına ait kayıtlarda 87 gözetmenin istihdam edildiği belirtilmiştir. Bu sayı, Deptford'da istihdam edilen 23 farklı işçi kategorisi içerisindeki en yüksek üçüncü rakamdı.[62] Rotasyonlu olarak gece ve gündüz vardiyasında çalışan gözetmenlerin işi, duvarları korumak ve gece soygun-

59 George Parker, *A View of Society*, c.ii (1781) ve Francis Grose, *A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue* (1785).

60 John Hollond, *Two Discourses of the Navy, Navy Record Society 1896*, s. 97-8.

61 Parliamentary Papers, c. vii (1806), 6. Rapor, s. 323-38. Deptford Tersanesi soruşturması 1787 yazında gerçekleştirildi.

62 PRO Admin, 42:408 (Deptford Ordinary, 1748-9). Hem Baugh (a.g.e.) hem de Ranft (a.g.e.) Deptford'daki emek gücünün yapısına dair araştırma özetlerine gözetim konusunu dâhil etmemiştir.

culuğuna karşı bekçilik yapmaktı. Günlük bir peni ve bir şilin karşılığında, izlemekle yükümlü oldukları insanlarla gizlice anlaşma yaparlardı. Sonuç olarak 1764'te Donanma İdaresi, Deptford tersanesinde bekçilik yapacak sürekli bir müfreze gönderdi.

Dördüncü öneri, işe alımla ilgiliydi. Tersaneye işçi alımını kontrol ederek verimliliği artırma yönündeki girişimler de başarısızlığa uğradı. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda gemi yapım işçileri tersanelerde gönüllü olarak çalışıyordu, ama on yedinci yüzyılın ortalarından itibaren tersanelerde gönüllü askerlik hizmeti kural haline geldi. On sekizinci yüzyılda Thames kıyısındaki tersanelerde zorla çalıştırma, sadece Kraliçe Anne Savaşları sırasında önem kazanmıştır.[63] 1739 ile 1755'te çıraklık sistemine karşı bir saldırı gerçekleşti, ama o yıllarda yürütülen grevler, emeğin "güçsüzleştirilmesini" amaçlayan girişimleri yenilgiye uğrattı. Amiral Steward'ın Lord Sandwich'e verdiği bilgiye göre, "hizmetliler, aktif ve genç işçilerden oluşan büyük bir arz sağladı; bu işçiler sayesinde, ne zaman isyankâr ve düzen bozucu bir eylem gerçekleşse, prensipte bu olaylara karışan kişileri olay yerinden uzaklaştırma ve dolayısıyla uygun itaati sağlama olanağı bulabiliriz."[64]

Beşinci öneri yoksun bırakma uygulamasıydı. 4 Ağustos 1783'te Donanma İdaresi tersanelere şu emri verdi: "Tersane girişlerinden büyük paltolu, geniş pantolonlu ya da mallardan herhangi birini saklayacak genişlikte herhangi bir giysiyle kimsenin geçmesine izin verilmeyecek... Depoda çalıştırılan işçiler pantolon giymeyecektir." Bu durum Napolyon Savaşları boyunca yürürlükte kalmaya devam etti. Kralın silahları "tertibatsız işçiler" tarafından korundu.[65]

Altıncı öneri ise kriminalize etmeydi. Bu önerinin kurbanı, pantolonu olmayan, sürekli göz hapsinde tutulan ve duvarların arasına hapsedilmiş gemi yapım işçisiydi; sığınacağı son yerse darağacının gölgesi oldu. 1589 Yasası "silahların, savaş kıyafetlerinin ve erzakların temellük"üne karşı çıkarıldı. 1670

63 E. P. Jupp, *An Historical Account of the Worshipful Company of Carpenters of the City of London* (1848), s. 183-7 ve N. Macleod, "The Shipwrights of the Royal Dockyards," *The Mariner's Mirror*, c. xi (Temmuz 1925); *Journals of the House of Lords*, c. xxvii, s. 649 ve 661 (Şubat 1752).

64 Oppenheim, a.g.e., s. 379.

65 Richardson, a.g.e., s. 379; Roger Morris, *The Royal Dockyards During the Revolutionary and Napoleonic Wars* (Leicester, 1983), s. 94.

Yasası (22 Charles II, c. 5) kilisenin resmi onayını alma uygulamasını ortadan kaldırarak, zorunlu bir ölüm cezası uygulaması getirdi.[66] On sekizinci yüzyılın ilk yarısında Middlesex'teki ya da Londra'daki hiç kimse bu yasalar yüzünden idam edilmedi; Deniz Mahkemesi daha az şiddet içeren cezalar vermeyi tercih etti. On yedinci yüzyılda Clatham ve Deptford Tersanelerinde hapis hücresi ya da kırbaçlama direği inşa edilmesi boşuna değildi: Ama bunlar yapıldıktan hemen sonra paramparça edilmişti. I. ve II. George hükümdarlığı döneminde "malzeme aşırma" ile mücadele etmek üzere bir mahkeme kuruldu ve cezai yaptırım uygulaması başlatıldı –I. George c.25(1714) ve 17 George II. c. 40 (1749).

Lord Sandwich 1749'da Donanma İdaresi'ndeki koltuğuna oturduğunda yaptığı ilk iş, tüm Kraliyet Donanma Tersaneleri'ni ve halat bükme yerlerini ziyaret etmek oldu. Denizcilik Bakanı olan kardeşiyle beraber Haziran'da "büyük ihmallerin, usulsüzlüklerin, atığın ve malzeme aşırmanın çok açık bir şekilde yapıldığını gördü." Bunun üzerine altında çalışan Lordlarına, kötü davranışların tespit edilmesini sağlayanların korunacağını ve destekleneceğini belirten afişler hazırlatmaları ve tersanelerin her yerine astırmalarını emretti.[67] Afişler asıldı ama pek etkili olmadı. Kent adli kayıtlarındaki (Deptford ve Chatham tersaneleri Kent idari bölgesinin içinde yer almaktaydılar) bilgilere göre, Yasalar tamamıyla uygulansaydı bile, kereste ürünlerini aşıranlara uygulanmayacaktı. 1720'lere ait kayıtlarda tersanelerdeki donanma depolarında mal aşırmaya dair herhangi bir inceleme, itiraf ya da ifade bulunmamaktadır. 1730'ların ortalarında ve sonlarında ise tablo değişir. 1736'da tersanede çalışan bir usta işçi, demir levha aşıran bir tuğla örücüsünü ele verdi. Bir sonraki sene bir kalfa, halkalı demir cıvata yürüten bir tersane işçisini ihbar etti.[68] Bu iki olay da, aşırılan malzemenin ağaç olmaması bakımından dikkate değerdir. Dolayısıyla yeni yasalar yürürlüğe girmiş olsa bile, tersane işçilerinin gücünün, yeni yaygınlaşan cezai yaptı-

66 Blackstone, *Commentaries*, kitap 4, 7. Bölüm, 4. altbölümde, "Kralın İmtiyazlarına Zarar Verenler"in suçlu sayıldığına dair örnekler sunmaktadır.

67 John Barrow, *The Life of George Lord Anson* (1839), s. 214-6.

68 KRO, Q/SB, Duruşma Tutanakları, 6 Aralık 1737. 1720'lere ilişkin örneklemlerimiz sadece 1721, 1722, 1723, 1728 ve 1729 tarihlerini içermektedir. Ayrıca 20 Kasım 1738, 18 Aralık 1769, 3 Ocak 1770, 18 Haziran 1770, 10 Ağustos 1770 ve 9 Ağustos 1770 tarihli ifadelere de bakınız.

rımlara rağmen, kendilerine ait bir "yasal ağaç yongası" tanımı dayatacak kadar etkili olduğunu açıktır.

1754-6 ve 1767-8 yıllarına ait mahkeme kayıtlarında, tersane işçilerinin malzeme aşırmalarına karşı cezai hüküm uygulandığına dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Ancak 1770'lerde durum bir şekilde değişir. Deptford tersanesinde çalışan bir kalafatçı, "paraya ihtiyacı olan" ve "bazı emek aletlerini" çalarken yakalanan bir işçiyi ihbar etmişti. 1770'lerde tersanenin *dışında* ya da *özel* tersanelerin sınırları dâhilinde veyahut kalafata çekilmek, bakıma sokulmak ve başka onarımlardan geçirilmek üzere nehir kıyısında bekletilen gemilerde, gemi yapım malzemelerinin çalınması ile ilgili pek çok teftiş ve ifade günümüze dek ulaşmıştır. 1774 yılının Aralık ayında Deptford Tersanesi'nde bir işçinin kürek yapım deposunda bir delik keserken yakalanmasıyla beraber, kereste temellüküne karşı uygulanan ilk cezai yaptırımla karşı karşıya kalırız.[69] Lord Sandwich'in tersanelerde götürü iş uygulaması başlatmanın yolunu aradığı 1775'te, adli kayıtlarda tersane işçilerinin amirlerini tehdit ettiğine ve itaatsiz davranışlarda bulunduğuna dair pek çok ifade olmasına rağmen, işçilerin ağaç yongalarına el koymasına dair hiçbir ifade yoktu. Yine de sonraki yıllarda cezai yaptırımın artan bir oranda kullanıldığı görülmektedir; ustabaşı, evrak memuru, kapı görevlileri ve gözetmenler işçilerin ağaç yongası koydukları çuvallarını dahi teftiş ediyorlardı; işçiler kereste artıklarından başka bir şey taşımıyorlarsa tutuklanmıyorlardı.[70] 1790'larda mahkemeler, gemilerden atık malzeme alma yetkisi olanlara kısıtlamalar getirmeye başladı ve daha sık ceza verilir oldu. William Page "kasten çalmak"tan ıslahevinde altı aya mahkûm oldu. Gemi ustası, "Onu yakasından çektim götürdüm. Kolunun altında ne olduğunu sordum. Bana süprüntüler var dedi. Ona tersane işçisi olmadığı için bunları almaya yetkisi olmadığını söyledim."[71]

Yedinci öneri, götürü iş uygulamasıdır. Gündelik ücretin kaldırılması ve "götürü iş"in uygulanmaya başlanması, ağaç yongası alma hakkını ortadan kaldırmak için yapılan en sistematik girişimdi. 1752'de İngiliz Deniz Kuvvetleri Bakanlığı götürü işin tersane içerisinde uygulanması gerektiğine dair ke-

69 A.g.e., 5 Aralık 1774, 14 Aralık 1769, 3 Ocak 1770, 18 Haziran 1770, 10 Ağustos 1770, 9 Ağustos 1770.

70 A.g.e., 20 Temmuz 1775 ve 18 Temmuz 1775.

71 Morris, a.g.e., s. 94 ve *The Proceedings*, 10 Ocak 1798.

sin emrini uygulamadığı için Donanma İdaresi'ne sert çıktı. Bu tasarı, Amerika Savaşı sırasında Donanma'nın idaresiyle ilgili parlamentoda soruşturma açılan ve bu yüzden mesele üzerine ve başarısızlık nedenleri hakkında enine boyuna düşünmek zorunda kalan Lord Sandwich'in lehineydi. Sandwich, iki gelgit zamanı boyunca çalışan bir gemi yapım işçisinin günde 4 şilin 2 peni kazanabildiğini hesapladı. Götürü iş uygulamasıyla haftalık çalışma saati beş saat kısalmış ve günlük ücretler 5 şilin 3 peni olmuştu.[72]

Ağustos 1775'te İngiliz Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'na bağlı Lordlar Komisyonu, "Tersane İşçileri İçin Çalışma Planı" adında, sistemin nasıl işlemesi gerektiğine dair bazı fikirler veren kapsamlı bir belge aldı. Bu belge, Deptford Tersanesi'nde götürü iş usulü ile *Amerika* ve *Culloden* adlı iki firkateynin inşa edildiği kısıtlı bir deneyime dayanıyordu. İşçiler bu ödeme planına göre yeniden örgütlenecekti. İşçiler yirmi kişilik gruplar halinde çalışacak ve işlerin organize edilmesinden, işlerin bitirileceği zamanın belirlenmesinden, işlenmemiş hammaddelerin kaydının tutulmasından, "özellikle ağaç çivisinin iyi çakılmasını... malzemelerin iyi durumda olmasını ve işin tatmin edici, işçiye yakışır bir biçimde..." gerçekleştirilmesinden sorumlu olan işçibaşı ya da itfaiyeci tarafından denetleneceklerdi. İşçilerin "tek konuşlu adamlar" dediği bu gözetmenler, malzemelerin takibini yapacaktı. "Planda," uygulamanın "kamunun ve işçinin" yararını gözeteceği görüşü ifade edilmesine rağmen, Deptford'daki işçiler "bu planın uygulanmasına pek istekli değillerdi."[73]

1773'te Sandwich "hizipleşme, coşku, dik başlılık ve cehaletin... işçiler arasında götürü iş usulü çalışmaya karşı şiddetli bir muhalefet yarattığını" belirtmiştir. *Annual Register*'ın götürü işe karşı düzenlenen grevler hakkındaki raporunda ortaya koyduğu gibi, işçiler kendi güçlerinin tehlikede olduğunu düşünüyorlardı: Götürü iş sistemi, "küçük memurlara verdiği güç ve yetki sayesinde, işçileri, kendi emekleriyle zar zor elde ettikleri mükâfattan yoksun bırakacaktı."[74] Lord Sandwich bu olguyu da

72 G. R. Barnes ve J. H. Owen (der.), *The Private Papers of John, Earl of Sandwich, First Lord of The Admiralty,1771-1782*, Navy Record Society, c. iv (1938), s. 363 ve devamı.

73 *Shelburne Papers*, c. xliv, "Dockyard Artificers and Stores," v. 7 (22 Ağustos 1775), William L. Clements Library, Michigan University.

74 *Annual Register* (1775), s. 168-9.

takdir etmiş ve hevesle şöyle demiştir: "Bu özgürlük ülkesinde insanları istemedikleri bir şekilde çalışmaya zorlamak genelde kabul görmeyecek ve büyük huzursuzluğa ve olası bir genel kargaşaya sebep olabilecektir." Götürü iş uygulamasının hemen ardından gözetimi, emeğin yoğunlaşması, emek malzemeleri üzerindeki kontrol ve ücretlerdeki düşüş, önce "götürü işin" anlamı tanımlanmadan gerçekleştirilemezdi. Bunu başarmanın tek yolu ise emek sürecinde köklü bir değişiklik, yani işçiler, üretim araçları ve üretim malzemeleri arasındaki ilişkide asli bir değişiklik yapmaktı. Şimdi Samuel Bentham'a dönebiliriz.

VII

Samuel Bentham'ı kardeşinin Westminster'daki yerinin ek binasında bırakmıştık. Bentham, ahşap işleme atölyesinde panoptikonu ve başka icatlar üzerine çalışmaktaydı. 1794'te Jeremy ve Samuel Bentham, "tersanelerdeki dolandırıcılıkları ve hırsızlıkları önlemeye yönelik bir yasa tasarısı" üzerine düşünen bir parlamento üyesine ifade verdiler. İkisi de "alt tabakadaki insanlara iyi ahlakı tanıtmayı" istiyordu. Dediklerine göre iyi ahlakı yaygınlaştırmak, davranışlarıyla kötü ahlak üreten işçilerin ücretlerini kısmakla mümkün olabilirdi. "Birkaç uşak Londra'da kısa bir süre geçirip oradaki eğlencelerin keyfini çıkardıktan sonra, yeni ihtiyaçlarını tatmin etmek için paraya sahip olma isteği duyup hırdavatçı dükkânlarında buldukları hazır imkânlarla ahlaksızlaştılar."[75] Bu dükkânların sayısı yirmi beş yıl içinde on iki kat arttı. Kralın halatlarından renkli ipleri çıkarmak için düzenli manifaktürler kuruldu, diğer bazıları ise İngiliz hükümetinin mallarını gösteren ok işaretini bakır cıvatadan, sivri uçlu yeni mıhlardan, çividen, kasnaktan ve madeni kılıflardan ayırmak amacıyla kurulmuştu. Bütün dükkânlar, atölyeler, hanlar, barlar ve pansiyonlar, yeni kurulan polis örgütü tarafından teftiş edilmeli, ruhsatlandırılmalı ve gözlem altında tutulmalıydı. Yine de Bentham kardeşler, 1794 yılı koşullarında "mevcut kriz döneminde çok sayıda kişiden oluşan bu hilekâr insan grubuna karşı girişilecek bir saldırının devlete zarar vereceğini," çünkü "bu insanların hâlihazırda devlete karşı düşmanca bir tutum içinde olan bir grup insan karşısında yeğ tutulabilecek politik düşünceler taşıdıklarını"[76] düşünüyordu.

75 University College, Londra, Bentham MSS, kutu 149, s. 14, 18, 17.
76 A.g.e., s.1.

"Mevcut kriz," karşıdevrimci krizdi ve gemilere ihtiyaç duymaktaydı. Samuel Bentham'ın saldırısının politik olduğu düşünülemezdi. Yine de emek sürecine yönelik bir saldırının, her ne kadar dolaylı gözükse de derin etkileri vardı. 1795'te Denetçi-General olarak Donanma İmalathanelerinin başına atanan Samuel'in mekanik komuta alanındaki dehasının farkına varıldı ve böylece "tersanelerdeki gelişimin... büyük mucidi" haline geldi. Samuel Bentham'ın dul eşi yazdığı anılarda, onun tersanedeki ilk eylemini çarpıcı bir dille anlatmaktadır: "Böylece Samuel, işkoluna göre belirlenen geleneksel ve aldatıcı düzenlemeyi bütünüyle göz ardı ederek, malzemelerin biçimlendirilmesinde ve işlenmesinde gerekli olan farklı işlemleri sınıflandırarak işe başladı ." Bentham bunu yaptıktan sonra "işçinin ustalığına ve el becerisine gerek duymayan bağımsız" makineler icat edebildi.[77] Tersane yönetiminin bütün birimlerinde ve işleyişinde kökten değişiklikler yaparak "kötüye kullanımları refrome etmeyi" başardı. "Alışılmış işbölümünü dikkate almadan" ve makineleri devreye sokma amacını güderek, işlemleri "çekiçle dövülecek malzemelere" göre sistematik olarak sınıflandırdı.[78]

En üstün yaratıcılığı "yüzen havuz"du. Tam yüklü bir gemiyi alacak kapasitede bir gemi havuzu inşa etti, böylece gemi nehirden kuru havuza çekilirken içindeki direklerin, donanımın, demirbaşların, mobilyaların ve ambarların artık gemiden boşaltılmasına artık gerek kalmayacaktı. Gemi tamir havuzuna çekilmek üzere bir geminin parçalara ayrılması 700 işçinin beş ya da altı gününü alırdı ve tamir bittikten sonra bu parçaların yeniden birleştirilmesi ve gemiye monte edilmesi için de bu kadar zaman gerekirdi. Yüzen havuz, geminin iskelede demir atmasını kolaylaştırmış, zaman kazandırmış ve harcanan emeği azaltmasının yanı sıra işçilerin malzeme aşırma olanağını da ortadan kaldırmıştı.[79]

Keresteleri birleştirmek için hoş bir tabirle adlandırdığı "*coquelling* (yuvaya oturmak)" adını verdiği yeni bir yöntemi uygulamaya koydu. Bu kelimeyi zıvana deliği ve zıvana dili ke-

77 M. S. Bentham, a.g.e., s. 98; Morris, a.g.e., s. 46-54'te Bentham'ın teknolojik başarılarını özetlemektedir.

78 Samuel Bentham, *Services Rendered in the Civil Department of the Navy in Investigating and Bringing to Office Notice Abuses and Imperfections* (1813), s. 140.

79 A.g.e., s. 50 ve 54; M. S. Bentham, a.g.e., s. 148.

limelerini birleştirerek oluşturmuştu. "Bu icat sayesinde elde edilen en önemli avantaj, geminin parçalarının daha sağlam şekilde birleştirilmesiydi." Ayrıca böyle bir yöntem, maaşlarda yüzde 25'lik bir tasarruf sağlıyor, kısa kereste kullanımına olanak tanıdığı için gemi yapımında yontarak şekil verme gerekliliğini ortadan kaldırıyordu. Üstelik işin kendisi basitleştirildiğinden dolayı, "yuvaya oturtmak" için motor ve gemiyi batırmaya yarayan aletler tasarlamak mümkün hale geldi.[80]

Samuel ahşaba zarar verme olasılığı daha az, neme ve çürümeye daha dayanıklı yeni ağaç çiviler tasarladı. Bunlar makineyle yapılabiliyordu; parçaları birleştirmedeki verimliliklerini makineye borçluydular ve gemi yapımında az sayıda çivi yetiyordu. Bu yüzden çok az işçiye ihtiyaç duyuluyor ve alınan işçiler de ağaç yongası elde etmek için yeterince zaman bulamıyorlardı. Samuel, daha iyi çivi çakma makineleri ve derz aletleri yaptı. Ahşap çivileri çakmak için icat ettiği bir çekiç, ahşap çivilerin yarılmasını engelliyordu. Genel bir bağlantı kolu olan ve böylece delgi ustalarının hoşlandığı, gerçekten de ağaç yongası çıkarmayan delgi sapları icat etti, tasarımını yaptı ve uygulamaya koydu.[81]

Kötüye kullanımların reforme edilmesinde, Bentham'ın gemi yapımıyla ilgili değinmediği hiçbir kısım kalmamıştı. Bentham, "dirsek şeklindeki kirişleri kaldırdığını ve yerine geminin iki yanını birleştiren bir güverte yaptığını, kirişlerin altından geçirdiği iplerle geminin yan kısımlarını birleştiren kalın halatlar kullandığını" söyler. (Dirsek şeklindeki kirişleri kaldıran ilk kişi o değildi. Gabriel Snodgrass da1770'lerde Doğu Hindistan Şirketi'nin gemilerinde büyük değişiklikler yapmıştı.[82]) Bentham "karşılıklı-konvertibilite prensibi" olarak isimlendirdiği prensibe uyumlu başka icatlar da yapmıştı; bu prensibi geminin yapımı, montajı ve donanımı dâhil, geminin her parçasına uygulamaya kalkıştı. Gemi yapımında oranlar arasındaki katı uyumluluk, sadece belli bir kategorideki gemilerin standartlaştırılmasını sağlamakla kalmadı, aynı zamanda gemilerdeki bazı parçaların karşılıklı olarak birbiriyle değiştirilebilmesini de olanaklı hale getirdi.[83]

Bentham, gemi yapımındaki en büyük devrimin ahşap yerine metal kullanılmasıyla gerçekleşeceğini fark etti. Bunun

80 Samuel Bentham, a.g.e., s. 86, 138-9.
81 A.g.e., s. 86-7, 139-40.
82 Westcott Abett, *The Shipwrigt's Tale* (1948), s. 95.
83 Samuel Bentham, a.g.e., s. 111-13.

bir hamlede gerçekleşeceğini ummayacak kadar aklı başındaydı; bu yüzden her tersaneye bir değirmen kurma ve aletlerin makineleşmesini sağlamakla yetindi. Tasarım, oluk açma, delik açma, kavisli, eğimli ve enine kesme işlerini yapabilen farklı ağaç işleme makineleri yaptı ve uygulamaya soktu. Fakat tüm bunlardan da önemlisi, kalın bir keresteyi işlemeye –bu süreç ağaç yongası atıklarının ortadan kaldırılmasında bütün süreçlerden çok daha önemliydi- yarayacak buharlı bir bıçkıyı uygulamaya sokma yönünde dikkatle planladığı aşamalardı. Bentham bu tip bir yeniliğin barındırdığı tehlikenin çok iyi farkındaydı, çünkü 1768'de Dingley'in yaptığı buharlı bıçkı "bıçkıcıların entrikaları" ile yıkılmıştı. Bu türden ilk motor, işçilerin temiz su içmelerini sağlamak için su pompalamak amacıyla yapılmıştı. İlk kez – Lord Hugh Seymour'un Londra'dan geldiğinde- gösterilen bu makinenin piston kolu kırıldı. Silindirin içine bakır çivi yerleştirildi.[84] Belki de Sir Thomas Trowbridge'in "bütün tersane işçi ustaları asılmalı, istisnasız hepsi" demesinin nedeni, bu tip olaylardı.[85]

Bu tür değişimler, Bentham'a tersanelerdeki iş yapısıyla birlikte ücret yapısını da değiştirme olanağı sağladı. Bentham ilk olarak, kalifiye işçi çeşitliliğini olabildiğince azaltmaya çalıştı. İkinci olarak, her işçi grubunu "yeteneklerine, gayretlerine ve iyi tutumlarına" göre iki ya da üç gruba ayırdı. Bu toplumsal uysallık doğrudan ücret oranına bağlıydı.[86] "ARALIKSIZ ÇALIŞMA," kendi tabiriyle yirmi dört saatlik vardiyalı çalışma prensibini oluşturdu.[87] Olabildiğince kapalı tersane planları yapıp uygulamaya soktu. Bu değişiklikler, 1801-3 yıllarında, her ne kadar büyük grev sonucunda yerleşik kılınamasa da, parça başı ücret uygulamasının başlamasına neden oldu. Ne değişimden yalnızca Bentham'ın kendisi sorumluydu, ne de bu değişim sadece bir hamlede gerçekleşmişti. Gemi imalatçıları bir durgunluk dönemi yaşadı. 1795'ten itibaren kara liste dolaşıma girdi; 1800'de zimmete geçirme yeniden suç haline getirildi; buna ek olarak Fransa'yla barış ilan edilmesinin ardından 1100 kişi; 1801'deyse 450 tersane işçisi disiplinsizlik nedeniyle işten çıkarıldı. Aynı yıl ayaklanan tersane işçileri için topçu birlikleri konuşlandırıldı. Böylece Bentham'ın teknolojik

84 A.g.e., s. 144.
85 A.g.e., s. 216.
86 A.g.e., s. 192.
87 A.g.e., s. 15, 54-5.

baskısını açıkça başka baskı türleri de desteklemiş oldu. 1801 Temmuz'unda işçiler için günlük 3 peni, gemi imalatçıları için 6 peni "ağaç yongası parası" uygulaması başlatıldığında, eski ağaç yongası geleneği katı bir surette mağlup edilmiş oldu.[88]

Bentham sadece kendi dönemindekilerin değil, gelecekteki tersane işçilerinin de gücünü ezmeye kararlıydı. Bu nedenle gemi işçilerinin çıraklık sisteminin feshedilmesine büyük önem verdi. Bilgiyi sınıflara göre ayıran "Denizcilik Seminerleri" yapmak istedi: "Sıradan işçiler" ve "üst düzey memurlar" farklı eğitimlere katılacaktı. Matematik, fizik ve gemi yapımı ile seyahat için gerekli tüm bilimler zorunlu hale gelecekti. Gemi yapım işinde kalifiye insan sayısının artmasının daha fazla sorun yaratacağı itirazı geldiğinde, Bentham buna şöyle yanıt vermiştir: "Her iş alanında işçi sayısının arttırılmasının, onların birleşmesinin önündeki en etkili engel olduğu bilinen bir gerçektir." Herkesin metalin biçimlendirilmesi, tasarlaması ve işlenmesi üzerine eğitim görmesi gerektiği için, ahşabın tamamen ortadan kalkışının yolu açıktı ve bu da, metal gemiler devrini mümkün kılmıştı. John Fincham bu konuda şöyle yazmıştır: "Mesleki yetkinlik için zorunlu olan zekânın yanı sıra... duyarlılıkları ve birlikleri de onların etkin bir şekilde yönetebilmesini sağlayacaktı."[89] Diğer bir deyişle, tersanelerdeki sınıf despotizmi, artık tamamen planlı hale gelecek ve güçten ziyade "rasyonalizm" üzerine temellendirilecekti. Artık bilim ve komuta müttefikti ve tersanenin üretici gücü, artık işçilerin elbirliğinin sonucu gibi değil de sermayenin gücü gibi görünmekteydi.

> Kurumun verimini etkileyen tüm önemli kararları ve planlamayı işçilerin ellerinden alarak, bunları, her biri bu kararları vermek ve uygulanmasını denetlemek üzere yetiştirilmiş birkaç işçide merkezileştirmeyi öneriyoruz. Bu şekilde her işçi kendi uzmanlığına göre belli bir görevi yüklenecek ve diğer işçilerin işlerine karışmayacak.[90]

Bunlar, Samuel Bentham'ın değil, ondan bir yüzyıl sonra yazan Frederick Winslow Taylor'un sözleriydi. Taylor'la yapılan karşılaştırma bu noktada okuyucu için çarpıcı olabilir. Hem Taylor hem de Bentham, hayatlarının erken bir döne-

88 Morris, a.g.e., s. 121-3.
89 Fincham, a.g.e., s. 174-7.
90 F. W. Taylor, *The Art of Cutting Metals* (New York, 1906), bölüm 124.

minde, ayrı ayrı işler yapan emekçilerin bileşimi ve elbirliği ile nitelenen ve üretimin teknik örgütlenmesinin, işçilerin özörgütlenme biçimlerinden ayrı olmadığı bir emek sürecinde, işçilerin sahip olduğu güçle yüz yüze gelmişti. Her ikisi de hayatlarının büyük bir kısmını bu ilişkiyi yıkıp, bunun yerine üretim sürecinde sermayenin despotluğunu pekiştirecek bir yönetim sistemi geliştirmeye adadı. Her ikisi de asıl görevin, uygun ölçü araçlarının geliştirilmesi olduğunu ve böylece tamamlanmış iş miktarının belirlenmesinde işçinin değerlendirmesinden bağımsız nesnel bir standardın uygulanabileceğini anlamıştı. Bentham'ın bu yöndeki ilk katkısı, kesilmiş eğimli kereste miktarını doğru biçimde ölçen bir alet olan "kurvatür"dü. Her ikisi de ancak "işin"in kendisi kapitalist tanımlamaların kontrolüne girdiğinde, parça başı ücret sisteminin oluşturulabileceğini; bunun da hemen kârlılık ve ücret artışı getireceğini biliyordu. Her ikisi de ücret artışının sömürü oranının artışı ile tamamen tutarlı olduğunun farkındaydı. Son olarak, ikisi de makineleşmenin etkili bir şekilde sağlanabilmesi için önce emek sürecinde bir devrime gerek olduğunun farkındaydı.

Sutherland'in 1724 yılındaki "nosyon"ları ile Bentham'ın sekiz yıl sonraki "sistemi" arasında pek çok gelişme olmuştu. Bunlar, gemi tasarımındaki, denizcilik mühendisliğindeki, mekanik işlemlerdeki, üretkenlikteki –hatta belki de Napolyan Savaşları sırasındaki zaferlerdeki- etkileri bilinen ciddi ve uzun süreli bir mücadelenin sonucuydu. Tarihsel bağlamından koparıldığında, tüm bu gelişmeler, iyileşme olarak görülebilir belki de, ama ancak en ilgili ve savunmacı bağlam içinde düşünülürse, Bentham'ın mekanik yeniden düzenlemeleri gerçekten "iyileşme" olarak görülebilir. John Charnock, 1800 yılında üç ciltlik *History of Marine Architecture* adlı bir ansiklopedi yayımladı. Burada son zamanlarda gemi yapımında kullanılan pek çok yenilikten söz ediyordu. Charnock, "açgözlülük, lüks ve hırs"ın teknik değişimleri teşvik eden kişilik özellikleri olduğunu öne sürdü. Gözlemlediğine göre, değişikliklerin uygulanmasının iki önemli etkisi vardı. İlk olarak bu değişiklikler, "işçinin huzursuzluğunu arttıracaktı." İkinci olarak ise "yüzyıllar boyu evrenin yüz karası olmuş tüm o katliam ve tecavüz manzaraları"nı teşvik edecekti.

Bir yandan Charnock gemi yapımındaki teknolojik değişiklikleri anlamak için tarihsel bir bağlam sunsa da, seçtiği bağlam, bir ahlak felsefesiydi. Felsefi ahlakçılığın kendi sı-

nırları vardır. Ahlaki kategoriler, politik ekonominin kategorileri kadar genel ve ilgisiz olabilir; "ahlaksızlığın," "lüksün" ve "açgözlülüğün" dili, üretimin antagonist gerçekliklerine "gelişimin" ve "verimliliğin" dili kadar yabancı olabilir. "Ağaç yongalarının dili" mücadelenin içinden doğmuştu; ahlakı ve ekonomisi Bentham ya da Charnock'unkinden çok farklıydı. Bentham ve Charnock "edebiyat çevresine"[91]ne bağlıyken, ağaç yongasının kadınları ve erkekleri "ağaç çevresine"ne bağlıydı. Meslekleri, felsefe ya da mühendislikten daha az anlaşılır değildi- en azından ona kabul edilenler için. Şeyleri yapmaya ilişkin kendi usulleri vardı – kendi sanatları ve sırları; takas ve takas döngüleri; çalışan insanların ekolojik ve enerji krizlerine çözümleri; erkekler ve kadınlar, yetişkinler ve çocuklar, sağlıklı ve hastalıklı insanlar arasındaki toplumsal yapıları ve gördüğümüz üzere, karakteristik gemileri vardı.

91 Republic of letters: On yedinci ve on sekizinci yüzyılda Avrupa ve Amerika'da üyeleri olan, entelektüel topluluk. Aydınlanma Çağı'nda entelektüeller arasındaki iletişimi sağlamada önemli bir işlev gördü (ç.n.).

Bölüm 12
Şeker ve Polis: 1790'larda Londra İşçi Sınıfı

Her ev bir batak, her insan bağlı: gölgeleri hayaletler sarmış
Penceler demirin lanetiyle kapatılmış
Kapılara "Yapma," bacalara
"Korku" yazılmış
Boyunlarındaki demirle duvara tutturulmuş,
Kurşun gibi prangalarla yurttaşlar, varoşlar
Ağır ağır yürür, yumuşak ve eğridir kemikleri köylülerin.
William Blake, "Europe" (1794)

Bu dünya gaddarların olduğu kadar bizlerin de ortak yaşam alanı değil mi? Biz de diğer varlıklar gibi bitki, meyve ya da somun yemiyor muyuz? Bizim de avlanmak ya da dişi kurt avı için etrafı kolaçan etme hakkımız yok mu? Bizim de su samuru avlamaya hakkımız yok mu? Bizim de maden kazısı yapmaya ya da yakacak odun kesmeye hakkımız yok mudur? Yalnız bu da değil, doğa biz hariç, sayısız hayvan sürüsüne bereketli ve bol çeşitli bir ziyafet mi sunuyor? Bizim payımıza düşen yalnızca acı mı? Biz ve zavallı bebeklerimiz birbirimizin arkasından ağıt yakmak için mi bu dünyaya geldik?
Thomas Spence, *The Rights of Infants* (1797)

Bir Cockney eğlence örneği olan Punch ve Judy'nin[1] modern tarihi, 1790'da İtalyan Giovanni Piccini adlı sokak kuklacısının

1 "Punch ve Judy," Bay Punch ve eşi Bayan Judy karakterleri arasındaki ilişkiye dair kısa sahnelerden oluşan popüler bir kukla gösterisidir (ç.n.).

Londra'ya gelerek Drury Lane'de İrlandalı eşiyle birlikte bir dükkân işletmesiyle başlar. Piccinni, daha sonra modern bir tarihçinin ifade ettiği üzere, "sanayi devriminin yeni popüler kültürü"nün tipik örneği haline gelen bir seyyar sokak gösterisi yapmıştır. Bize göre bu gösteri, bu pelbyen kuklacının hareketlerinde, çözülemez çelişkiler içindeki bir sınıfın duygularını açığa çıkarmaktadır.[2]

Bu gösteri, Londra proletaryasının nükteleri ve bilgeliğiyle dolu sözlü bir performanstı ve seyircilerin katılımına dayanıyordu. Bartholomew Fuarı'nda ve diğer popüler kent meydanlarında sık sık sergileniyordu. "Her yıl İngiltere'nin metropolünü itibarsızlaştıran bu dağıtma, isyan ve karışıklık manzaraları" gerekçe gösterilerek fuara karşı yapılan saldırılara rağmen, bu gösteriyi baskı altına alma girişimleri hiçbir zaman başarılı olamadı, bunun nedeni kısmen, kuklacının her kilise avlusunda ya da ara sokakta müdahale edilmeksizin yirmi dakika boyunca performans sergileme izninin olmasıydı.[3]

Punch en başta, iştah, hayat ve kahkaha dolu pikaresk proletaryanın mükemmel bir arketipi gibi görünür:

> Bay Punch neşeli iyi bir adamdır,
> Kıyafeti baştan aşağı kırmızı ve sarıdır
> Zaman zaman olgun davransa da,
> Bu, yalnızca iyi arkadaşları arasında olduğundadır
> Parasını özgürce harcar
> Eğlenmeye ve şişmanlamaya bakar

Yine de Punch ve Judy, şiddet içeren bir gösteriydi: Gösteride yumruk atılıyor; adam öldürme sahneleri birbirini izliyordu. Gösteri aileye, polise, saray mensubuna, hekime ve mal sahibine karşı duyulan sınıfsal öfkeyi katil fantezisiyle ifade ediyordu. Katliamın sonlarına doğru polis memuruyla beraber bir yetkili Punch'u tutuklamaya gelir, Punch onları yumrukla yere devirir ve polis memuru ancak cellât Jack Ketch'in yardımıyla Punch'un üstesinden gelir. Darağaçları kurulur ve Punch, darağaçları elma ağacı, polis memuru elma hırsızı, tabuta da elma sepetiymiş gibi davranır. Bunun üzerine Ketch, Punch'a ne yapması gerektiğini öğretmek için kendi başını ilmikten geçirir ve sonra da Punch cellâdı asar.

---

2 Robert Leach, *The Punch and Judy Show: History, Tradition and Meaning* (Atina, Georgia, 1985) , s.37. Piccinni'nin gösterisinden alıntılar *The Tragical Comedy or Comical Tragedy of Punch and Judy*'den yapılmıştır. (Cambridge, 1926).

3 *The Observer,* 10 Eylül 1797.

Onların işi bitti! Onların işi bitti! Onları oyuna getirdim!
Jack Ketch öldü –Ben ise özgürüm;
Artık beni almayaYaşlı Nick'in kendisi bile gelse
Vız gelir tırıs gider.

Aslında bu, Londra emekçi sınıfı için tarihi bir zaferdi. Tyburn'ün kaldırılmasından sonra, tutuklama ve Botany Körfezi'ne sürgün gibi alternatiflerin gelişmesiyle idam rejiminin sonu geliyordu.[4] Elbette idam cezası çanları Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde çalmaya devam etti -1790'da 67, 1791'de 83, 1792'de 93 kişi için idam kararı çıktı- fakat bunların büyük çoğunluğu hafifletilmiş cezaya çevrildi. Her ne kadar idamla söz geçirmek Londra dışındaki yerlerde varlığını sürdürse de, Londra'da Punch, Jack Ketch'in ölmese de, ölmek üzere olmasından memnundu. Yine de bu zaferin korkunç bir bedeli vardı: Hem arkadaşını hem de düşmanını öldüren Punch, Londra işçi sınıfının Jack Ketch'in işini bizzat üstlenmiş olduğunu akla getirmektedir. Bu bölüm, cezanın dönüşümü ve ücretin dayatılması arasındaki ilgiyi araştırmaktadır.

On sekizinci yüzyılın sonundaki yasal ve cezai reformların, yeni bir duyarlılığı değil, ama "*Eski Rejim*'de hoşgörülen yasadışı durumlara" karşı yeni bir politikayı ifade ettiğini anlamayı başaran Michael Foucault olmuştur.[5] Yine de, onun "hoşgörülen yasadışılık" tabiri, işverenlerin saldırganca ve sistematik bir biçimde saldırdıkları ve en sonunda başarılı bir biçimde işçilerin haklarına ve geleneklerine el koydukları önyargısını taşımaktadır. "Gelenek" tabiri kendi içinde problemleri olsa da, el koyanların başarısını ön koşul olarak koymadığı için bu tabiri kullanmaktayız. Geleneğin hukuki yolla baskı altına alınması, önceki bölümlerde Londra'da işçi sınıfının farklı kesimleri arasında anlatılan mücadeleleri özetleyen raporlarda ve Londra Ağır Ceza Mahkemesi *Tutanakları*'nda bulunmaktadır. Bunlar Tablo 10'da kabaca gösterilmektedir.[6]

4 İlk mahkûmların karaya ayak basmasından sonraki ilk ay içerisinde (Ocak 1788) beş adam idam edildi. Frank Cowley (der.). *A Documentary History of Australia*, c. i, *Coloniel Australia*, 1788-1840 (Melbourne, 1980), s. 5.

5 Michael Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of Prison*, çev. Alan Sheridan (1977), s. 82-3 [*Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2001].

6 Bu bilgi 1790'nın ilk celsesinden 1799'un son celsesine kadar geçen süreye ait Londra Ağır Ceza Mahkemesi *Tutanakları*'ndan alınmadır.

TABLO 10:
1790'lar boyunca işçiler tarafından gerçekleştirilen el koyma eylemlerine karşı Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ne açılan davalar

1790	16	1795	7
1791	10	1796	11
1792	14	1797	8
1793	23	1798	14
1794	10	1799	1

İşçilerin işyerinde el koyduğu ya da aşırdığı malzemelerin çeşitliliği bizi hayrete düşürmektedir: kömür, kunduz kürkü, kereste, ipek, şeker, raptiye, iğne, kalaylanmış saban demiri, tütün, patiska, kahve, çivit, kırmız, kurşun takımı, bira, planya, testere, gümüş ve altın. 1790'lardan önceki yıllarda üretim döngüsündeki malzemeler üzerine yürütülen mücadeleler, 1790'larda hukuki saldırının konusu haline gelmiştir.

Nehirdeki bir gemiden kömür çalmakla itham edilen bir kömür işçisi şöyle demiştir: "Kömürleri gemiden zar zor indirdim... ve bana karşılığında 1 şilin ve kömürden arta kalan süprüntüleri verdiler." İki ons altın aldığı için sürgün edilen kuyumcunun uşağı ise "bunlar benim dükkândan, arka depodan ve yerlerden süpürdüğüm altın tozlarıdır" demişti. "Süpürme" kelimesi, yaygın ve alçakgönüllü bir emeği ifade etmek için kullanılan muhteşem bir sözcüktür: Yerleri temizlemese de her adam, her kadın ve her çocuk, bu kelimenin anlamını bilirdi.[7]

Ustası bir sabun imalatçısı ve karısı da çamaşırcı olan bir arabacının örneğinde olduğu gibi, savunmalarda ifade edilen ayrımlar, zekice olabiliyordu: "Ustam aşırı ağır yükler hazırlardı; bu ağır yüklerin taşıyamayacağım kısmını kendi evime götürürdüm, ama ustamın mallarından tek bir tanesini bile almışlığım yoktur." Mahkemeye açıklanması gereken çok şey vardı: Örneğin, fıçıdan boşaltılmadan önce toptan satışa hazır hale gelmesi için romun bir hafta evde bekletilmesi gerekirdi ki kalitesi iyi olsun. Bu süre zarfında, "damıtma" denilen işlem gerçekleşirdi ve 9,1 litrelik bir miktarın çökmesi gerekirdi. Buna "süzme" denirdi. İçki depolarında çalışan işçiler deri önlükler giyerlerdi; "deri önlük bu işkolunda işçilerin bedenlerinin bir uzantısı gibiydi." Kâseler ise bir diğer uzantıydı. Fıçıcı ve baş kalfa hasta düşmüştü ve depo çalışanları cumartesi

7 A.g.e., 15 Aralık 1792 ve 9 Ocak 1793.

gecesi 72,8 litrelik süzme işlemini kendi başlarına gerçekleştirmişti. Mal sahipleri Chatfield&Chatfield şahit bulmakta çok zorlandılar: Richard Bunce adında bir çocuk buldular, ama çocuk çok korkmuştu ve "buraya bu insanları suçlu çıkarmak için getirildim"[8] diye ağlamaya başlamıştı.

Duruşmalar, en eski mesleklerden en yenilerine, fahişelikten Adam Smith'in meşhur kapitalist üretim masalında göklere çıkardığı iğne imalatçılığına kadar, çok çeşitli meslekleri kapsamaktaydı. Mary Cheeseman, Rosemary Yolu'ndaki bir ayakkabı imalatçısının hizmetkârıydı. Ayakkabı imalatçısı avansını vermeyi reddedince, Mary Cheeseman'in hırsızlık yaptığını söyleyerek, hakkında suç duyurusunda bulundu. Cheeseman, Cable Caddesi'nde rehine bıraktığı kırmızı maroken çocuk pabuçlarının hediye olduğunu söyledi. Yedi yıllık sürgün cezasına çarptırıldı. James Tingay iğne imalatçısında "son rötuşları" yapardı ve 3.000 iğne aşırmıştı.[9]

1790'larda bu tür gayri resmi gelenekler (süpürmek, aşırı yük, hediyeler, süzme), sınıf ilişkilerinin bilinen ve kabul gören bir parçası haline gelmişti; varlıklı insanlar tarafından kabul ediliyor ve pazarlık konusu haline getiriliyordu. Bu varlıklı insanlar pekâlâ jüri heyetinde yer alabilirlerdi, ama almazlardı ve bu nedenle, onlara istinaden yapılan savunmalara kulakları tıkalıydı. Bir matbaacı kalfası olan Robert Dixon, Strand'deki bir kitapçıdan kitap çalmakla itham edilmiş, ama "dizgici ile matbaacı arasında, dizgicinin, yapılan her kitabın bir kopyasını alabileceğine dair bir uygulamanın geçerli olduğunu" anlayan jüri tarafından beraat ettirilmişti. St Sepulchre'in çatısını tamir etmek için işe alınıp, kilise görevlileri tarafından çatıdaki kurşun levhaları çalmakla suçlanan iki lehimci de, "bu tip kurşun levhaları düşük bir ücrete almanın ticari bir gelenek olduğu" öne sürülerek temize çıkarılmıştı.[10]

Mahkeme tutanaklarında da açıkça görüldüğü gibi, Londra'daki atölyelerde üretim malzemeleri üzerinde "toplu pazarlık" söz konusuydu. Bir fıçıcıyı itham eden davacıya şu sorulmuştu. "Fıçılardan düşen tanelerin bir tür ek gelir olduğunu hiç mi duymadın?" O ise şöyle cevap verdi: "Kahve tanesi olarak ek gelirleri yoktu; birada ek gelirleri vardı." Ann Priestley, bodrum katında tütün işleyicisi olarak çalışırdı. Beş çocuğu ve

8 A.g.e., 14 Eylül 1796 ve 2 Aralık 1795.
9 A.g.e., 17 Eylül 1794 ve 31 Ekim 1792.
10 *The Observer,* 25 Eylül 1796 ve 15 Ocak 1797.

gayretli, kavgacı bir ustası vardı. 2,7 kilogram tütün çalmakla itham edildi. Ustası, "Araklamalarına engel olmak için, her Cumartesi gecesi ister belli bir miktar tütün isterlerse enfiye götürmelerine izin verme geleneğimiz var" demişti. Jüri durumu anlayarak, Ann'i ıslahevinde üç aya mahkûm etti. Nathaniel Harris pamuklu bez deposunda hamaldı. Paket kâğıtlarının ve sandıklarının ek gelir olduğunu düşünüyordu ("Hepsini değil, ama bir kısmını yakacak olarak kullanıyorduk"), ancak ustası aynı fikirde değildi ("Sen lanet olası birisin, asılman gerek"). Sonunda, Nathainel'in kişiliğiyle ilgili lehte ifade veren beş tanığa rağmen, Nathainel suçlu bulunarak yedi yıl sürgüne mahkûm edildi. Kumaşlardaki artık kısımları kesen dört yıllık pamuklu bez kalfası Thomas Hayes, iş hızından kaynaklı hata yapmanın çok yaygın olduğunu söyledi: "Kazara bir yerine iki kat kestim." Ustasına sorulan soru ise şuydu: "İşçilerinin ek gelir almalarına müsaade ediyor musun?" "Hayır" diye cevapladı. Bunun üzerine Hayes de yedi yıl sürgüne mahkûm edildi.

Sanıklar genellikle gelenek üzerine konuşmaktan kaçınır ve ailelerine bakma yükümlülüğünden söz ederlerdi. Bir fıçıcı olan Philip Bramley, "kahvenin yere döküldüğünü görünce büyük bir ailem olduğunu ve biraz alabileceğimi düşündüm. Bunun birine ait olduğunu bilmiyordum" demişti. Başka bir fıçıcı ise işte "işlenmemiş pis kahveyi" bilinçli olarak yere saçarak, "dört çocuklu büyük bir ailesi olduğu için" temizleyip kendisi için aldığı açıklamasında bulunmuştu. Tower Hill ardiyesinde çalışan John Kirby, "karım ve iki çocuğum var, tütün çalmanın yanında ekmek parası kazanmak için çok fazla çalışıyorum" dedi. Üç çocuğu ve karısı olan şapkacı kalfası Joseph Lockley, "efendim, evde, çocuklarımdan birine şapka yapmak istediğim üç tavşan derisi var" demişti. Üç parça basma harf yürüten matbaa işçisi, "efendim, çok geniş bir ailem var ve pek çok kez felç geçirdim" diye yalvarmıştı.

Diğer davalarda, girişimcilik ya da misilleme amacıyla mal aşırma örneklerine rastladık. Genç marangoz Sam Young, Batı Hint Adaları için stoklamak üzere bir şantiyeden kendisine bir planya ve testere tezgâhı çalmıştı. Martha Howell, maaşı verilmeden işten çıkartılınca, iki pamuklu havlu arakladı. Siyahî bir kadın olan Susannah, beş para almadan dokuz yıl boyunca hizmet ettiği ev sahibesi Bayan Polly'nin pamuklu bezini aldığı için yedi yıllığına sürgüne gönderildi. İki peni eden bir pint bira çalmakla itham edilen elli yaşındaki bir bira yapım işçi-

si, "iyi o halde, beni azıcık bira yüzünden asıverin" dedi ve altı aya mahkûm edildi. Gümrük deposundan peynir çalan George Cowland savunmasında, oradaki polis memurunun "son iki senede kırkın üzerinde kişiyi sürgüne gönderdiğini" ve intikam için çaldığını söyledi.[11]

Bu tür geleneklerle ilgili kovuşturmalar Londra'daki işkollarının tamamını içeriyor olsa da, özellikle iki ticari mal, yani ipek ve şeker, etkili ve yenilikçi bir baskı altındaydı. 1790'larda ipek işçilerinin malzeme aşırma geleneğinin kriminalize edilmesi, acilen görülmesi gereken davalar haline gelmiş ve Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki duruşmaya kadar tutulanların sayısına bakılırsa suç daha da ağırlaşmıştır. Mahkemedeki ipek hırsızlığıyla ilgili 17 duruşmanın 13'ü 1790 ve 1793 yılları arasında gerçekleşmiştir. 1790'da bir işçi, bir Bengal ticaret gemisinin yükünü boşaltırken 6 onsluk ipeği "iç etekliğine" saklamakla; bir diğeri de, kumaş boyacısının dokuma odasında çalışırken 6 ons saf ipek çalmakla yargılandı. Yirmi altı yıldır çalışan bir boyacı ustası ve "sokakların adamı" William Young, evde yaptığı çileyi eksik tartma suçunu reddetmemiş, ama suçu karısının üzerine atmıştı. Dokumacı kadınlar sık sık suçlanırdı. Haftalık hizmetçi Bez Ozeland doğum gününde siyah bir çözgü ipliği arakladı. Aynı odada çalışır ve uyurdu. Kırk iki yaşındaydı. Kocası denizdeydi. Suçlu bulunarak ölüme mahkûm edildi. Sarah Slade bir dokumacıdan 6 ons bobin ipek çaldı. "Üç küçük çocuğum var... bu avluya işemeye gelmiştim, bir de baktım ki ipek hallaç pamuğu gibi atılmış." 1797'de Doğu Hindistan Şirketi'nin deposunda çalışan "polis memurları"ndan biri, dokumacı William Athill'i 5,9 kilo saf ipekle yakaladı. "Balyanın telini açtım, şapkamın ve pantolonumun içine saklayarak götürdüm"[12] dedi; on üç yıldır böyle yapıyordu.

1790'larda Spitalfields yoksulluğuyla ün salmıştı. Spitalfields ve Bethnal Green'deki atölyeler umutsuzlukla dolup taşmaktaydı. "Metropoldeki neredeyse tüm kilise ve şapeller... tahsilat yapıyor olsa da," özel hayır kurumları dokumacıların sıkıntısını hafifletmekte yetersiz kalıyordu. Dokuma ustala-

11 *The Proceedings*, 15 Şubat 1792, 14 Eylül 1796, 15 Şubat 1792, 15 Şubat 1797, 28 Ekim 1795, 16 Eylül 1795, 14 Şubat 1798 ve 7 Aralık 1791.

12 A.g.e., 16 Nisan 1790, 8 Temmuz 1790, 15 Eylül 1790, 8 Aralık 1790, 12 Ocak 1791, 14 Eylül 1791, 15 Şubat 1792, 31 Ekim 1792, 20 Şubat 1793, 30 Ekim 1793, 30 Nisan 1794, 13 Ocak 1796, 22 Temmuz 1796 ve 12 Temmuz 1797.

rına "işçilerin emeği üzerinden servet yaptıkları" için yazılı olarak saldırıldı. İpek işçileri meslek komiteleriyle, demokratik dernekleriyle ve militan aykırılık gelenekleriyle otoriteler için bir tehlike oluşturmaktaydı. Bu on yılın çok iyi tanınan üç radikalinin Spitalfields ya da ipek ticaretiyle çok yakın ilişkileri vardı. Mary Wollstoncraft orada doğmuştu; dedesi mendil dokumacısıydı, babası ise kapitalist bir dokumacı, ev sahibi, kilise görevlisi ve milislerin başıydı. Başbakanı şapkasıyla selamlamayı reddeden radikal vaiz John Thelwall, bir ipek kumaş satıcısının oğluydu. William Blake kız yetim sığınma evinin yanında yaşar; geceleri evinden ipek bükme makinesinin dönen tekerleklerinden yayılan kederi duyardı.[13]

İpek endüstrisinin ekonomisi ile işçilerin politik örgütlenmeleri, bir polis problemi olarak ortaya çıkmaktaydı. Sanayiyi kontrol altına alma düşüncesini ve pratiğini geliştiren kişi, İskoç tekstil fabrikatörü Patrick Colquhoun idi. Onun önceki deneyimleri Londra'nın başarısı için önem taşımaktaydı; zira İskoçya'nın ovalarını geliştirmek için hem denizaşırı pamuk ticaretinde (Virjinya'da yaşamıştı) hem de Paisley'deki ip eğricileri ve dokumacıların disiplin altına alınmasında deneyim kazanmıştı. Bu yüzden "işbölümünün" ikili anlamını, yani hem ticareti (emeğin toplumsal işbölümü) hem de farklılaşmayı (görevlerin uzmanlaşması) iyi biliyordu. 1789'da, patronu olan hemşerisi Henry Dudas'ın (1791-4) İçişleri Bakanı olduğu Londra'ya göç etti.

Colquohun, ilk deneyimini Spitalfields'de yaşadı. Kasım 1792'de ipek üretimi yapan mahallelerdeki "gizli birliklere" sızmaları için ajanlar gönderdi. Mahkemede görevli bir yargıç olarak, ipek aşırmayla ilgili davaları hızla karara bağlardı. Spitalfields'in usta imalatçıları "ipek imalathanesindeki mal aşırma ve diğer suçları önlemek ve cezalandırmak için bir komite" oluşturmuşlardı. Ekim 1793'te komite, karşı koyan işçileri cezalandırmak ve ipek üreticilerine yılda binlerce zarar veren talan sistemini denetlemek üzere oluşturulan yargı kürsüsü ve "polis sistemi" için İçişleri Bakanlığı'na teşekkür etti. Colquhoun, özellikle büyük ipek boyacısı ve komitede faal bir gücü olan Desarmoeaux tarafından tebrik edilmişti. Bu gözetmenlik ve kovuşturma düzeni sayesinde, gündüz gözüyle

13 William Hale, *An Appeal to the Public in Defence of the Spitalfields Acts* (1822), s. 21; the DNB; Claire Tomalin, *The Life and Death of Mary Wollstonecraft* (1974), s. 2-4.

hırsızlık yapanların az miktarda ipeği "aşırmalar"ının önü de kapatılmış oldu. 1795 kışında, Desarmoeaux'nun deposuna at arabasıyla getirilen 651 ons bükülmüş ipek çalındı.[14]

Ama ipek büyük oranda yerel pazara hitap eden, bunalıma girmiş bir endüstrinin ürünüydü. Kahve, çay ve şeker metropol polisi için daha büyük önem taşıyordu. Bunlar imparatorluğun ürünleriydi, İngiltere'nin sanayileşmesinin temelini oluşturuyordu ve bu ürünlerin nakliyesi gemicilik sanayisine dayalıydı.

Thames, İngiliz İmparatorluğu'nun şahdamarıydı. 1800 yılında, bir milyon kişiyi barındıran ve Batı Yarımküre'nin en büyük şehri olan Londra, hem İngiltere'nin başkenti hem de Bengal atölyelerini, Karayip plantasyonlarını, Batı Afrika "fabrikaları"nı ve Kuzey Amerika ormanlarını kucaklayan bir imparatorluğun merkeziydi. Thames'in petrol rezerv iskeleleri ve Kuzey Denizi'nden başlayan doksan millik bir bölümü gelgitten etkilenirdi. İmparatorluğun serveti bu sulardan geçerdi. Plantasyon patronu İskoç St Nevis, Thames ile ilgili şöyle yazmıştı[15]:

> Sen; nehirlerin büyülü Kralı,
> Ticaret senin dalgalarında keyifle kuluçkaya yatmıştır;
> Ve etrafı denizlerle kuşatılmış bu kürenin her köşesi
> Sana hak ettiğin saygıyı göstermektedir.

Ticarette "işler sarpa sarmıştı," çünkü şiddet karşılığında narkotik maddeler mübadele ediliyordu: Nehrin yukarısından şeker ve tütün gibi besin değeri olmayan ve açlık bastıran maddeler ya da kahve ya da çay gibi aldatıcı uyarıcılar, nehrin aşağısından ise deniz piyadelerini, tutukluları, denizcileri, göçmenleri, savaş toplarını, İncilleri ve keskin uçlu aletleri taşıyan gemiler gelirdi.

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında şeker, üst sınıfa özgü lüks bir madde olmaktan çıkıp emekçi sınıfın ihtiyaç maddesine dönüştürülmüştür. 1700'den 1800'e dek, İngiltere'de kişi başına düşen yıllık şeker tüketimi 1,8 kilodan 8,1 kiloya çıkmıştır. Yüzyılın ilk yarısında ihracat yavaş yavaş yükselirken; yüzyılın ortasında Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın başların-

14 Radzinowich, a.g.e., c. iii (1956), s. 214-27; Patrick Colquhoun, *A Treatise on the Commerce and Police of the River Thames* (1800), s. 519-20; *Mahkeme Tutanakları*, 2 Aralık 1795.

15 James Grainger, *The Sugar-Cane: A Poem* (1764), s.160.

da inanılmaz bir şekilde 50.700 tondan 100.000 tona yükselmiştir.[16]

Şeker, vücuda uzun süreli olmayan, ama verimli bir enerji veren uyarıcı ve ucuz bir kalori kaynağıydı. Çay, kahve ya da çikolata gibi tadı acı olan endüstriyel gıda maddelerinde tatlandırıcı olarak kullanılıyordu. Yiyecek hazırlığında zaman ve yakıttan tasarruf sağlıyor; açlık spazmlarını azaltıyordu. Oysa "yorgunluğa, sinirliliğe, depresyona ve kaygıya neden olarak" vücudun değerli vitamin ve proteinlerini etkisizleştiriyordu. Kıtlık yılını takip eden 1796'da Jeremy Bentham, *Errors of the Present Practice of Cooking (Günümüz Yemek Pişirme Alışkanlığındaki Hatalar)* adlı kısa bir ev ekonomisi kitabı yazdı. İngiliz mutfağı, çok fazla emek ve çok fazla un içerirdi. Bentham, tereyağını idareli kullanmak için şeker pekmeziyle ekmek yapılmasını ve böylece yabancı maddeler katılmış unun tadını ve rengini gizlemeyi önerdi. Bu tavsiyeyle, "kapitalizmin favori çocuğu" sakaroz, fabrikanın ve ıslahevlerinin başlıca maddesi haline geldi.[17]

St. Nevis'deki plantasyon patronunun çok iyi bildiği üzere, Thames nehri üzerindeki ticaret, üretim koşullarında da "kötü yöntemlerin uygulanması"na neden oluyordu. "İşgünü, kamçının hızlı darbesiyle, bastırılan çığlıkla ve ah etmek için alacakaranlığı bile göremeyen siyahîlerin belli belirsiz iniltileriyle başlıyordu." St Domingo dünyadaki en kazançlı yerdi ve Karayipler'deki kolonyal köleciliğin kilit taşıydı. İnsan emeği orada daha önce hiçbir yerde olmadığı kadar yoğunlaşmıştı. 1760'larda her yıl 10.000 Afrikalı köle ithal edilirdi, 1770'lerde bu sayı 27.000'e çıktı; 1780'lerin sonundaysa yılda 40.000 köle ithal edildi ve 1780'lerden bu yana adanın üretimi neredeyse iki katına çıktı. 1791'de "bu alandaki fabrikalarda" yarım milyon köle istihdam edildi. Noel Deerr'in tabiriyle "şeker tarihinin gelişimi," 14 Ağustos 1791 gecesi bir rahibenin titreyip silkelenerek köleliğe, Avrupa egemenliğine ve plantasyona karşı bir devrimi tetiklemesiyle değişti. Köleler *trois jours* (üç gün efendiler üç gün de kendileri için çalışacakları) bir sistem talep ettiler. Ardından İmparatorluğun üç ordusunu yenilgiye uğra-

16 Noel Deerr, *The History of Sugar*, c.ii (1949), s. 530-32; Elizabeth B. Schumpeter, *English Overseas Trade Statistics, 1697-1808* (Oxford, 1960), s. 61-2.

17 Sidney W. Mintz, *Sweetness and Power: The Place of Sugar in Modern History* (New York, 1985), s. 214; William Duffy, *Sugar Blues* (New York, 1975), s. 46, 70, 137.

tarak on üç yıl içersinde özgür, bağımsız ve kendi topraklarının sahibi bir ülke haline geleceklerdi.[18]

Haiti Devrim'ine karşıtı savaşın Avrupa'nın her yerinde büyük, ticari, demografik ve toplumsal sonuçları oldu ve belki de bu sonuçların hiçbiri başka yerlerde Thames kıyılarındaki uygarlıkta olduğundan daha çarpıcı yaşanmadı.[19] 1793'te İngiliz Ordusu Haiti'yi işgal etti. Sonraki beş yıl boyunca devam eden seferberlik İngiltere'ye 10.000 £ maliyete ve 100.000 kişinin ölümüne neden oldu. 1796'da Jamaika'da Maroon Savaşı başlayıp, diğer altı adada da isyan çıkınca, İngiltere'den şu ana dek gönderilmiş en büyük askeri güç Batı Hint Adaları'na doğru yola çıktı. Şeker üretimi savaş öncesindeki miktarın yüzde 20 altına düştü. St Domingo, "Büyük Britanya'nın mezarlığı"ydı. İngiliz ordusu tarihçisi Fortesque "bu sefil St Domingo adasının İngiltere'den akıttığı kan ve hazinenin gerçek miktarı bence hiçbir zaman bilinemeyecek" diye yazdı. "Uzun ve dikkatli bir düşünme ve çalışma sürecinden sonra, Pitt'in askeri politikasının temeli olan Batı Hint Adaları seferberliğinin, İngiltere Ordusu'na ve Donanması'na yarısı ölen, yarısı da kalıcı olarak hizmet göremez hale gelen neredeyse yüz bin insana mal olduğu sonucuna vardım." 1796 Aralık ayında 650 kişiden oluşan 32. Alay St Domingo'ya yola çıktı, Şubat ayına gelindiğinde içlerinden yalnızca 80'i hâlâ savaşabilecek durumdaydı. Port au Prince'teki İskoç bir cerrah hastaları hakkında şöyle yazmıştı: "Hiç hareket etmeseler bile, homurdanarak, güçsüz, iniltili ve melankolik bir ruh haliyle öfkeye kapılırlardı... Gözlerinde tarif edilemez acı bir ifade, bir cansızlık, tüm varlıklara kendini kapatma eğilimi vardı." *Observer* gazetesi muhabiri "Ülkede, üzerine titrediği bir yakınının kaybından dolayı yas tutmayan hemen hiçbir aile kalmadı"[20] demişti. Öfke, keder, güçsüzlük ve "içine düşülen gazap," Punch ve Judy Şovu'nda "ölümcül

18 Bryan Edwards, *An Historical Survey of the Island of Saint Domingo* (1796), s. 164; Deerr; a.g.e., s. 317; Alfred Metraux, *Voodoo in Haiti*, çev. Hugo Charteris (New York, 1959), s. 32 ve Thomas D. Ott, *The Haitian Revolution, 1789-1804* (Tennesee, 1973), s. 15.

19 C. L. R. James, *The Black Jacobins: Toussaint L'Ouverture and the San Domingo Revolution*, 2. Baskı (New York, 1963).

20 *The Observer*, 2 Ekim 1796; John Fortesque, *A History of the British Army*, c. iv, 1. Bölüm, 1789-1801 (1915); *Journal of Lieutant Howard*, Şubat 1796-Şubat 1798, Boston Kütüphanesi, El Yazması Döküman, fAm. 6; David Patrick Geggus, *Slavery, War, and Revolution: The British Occupation of Saint Domingue, 1793-1798* (Oxford, 1982), muhtelif yerlerde.

bir ilişki olarak" ifade buldu. Punch doktoru çağırır; ona karşı sopasıyla ("ilaç") savaşır ve ölümü başından savar. Siyahî hizmetçi gürültüden şikâyet eder ve zilli, kemanlı, trompetli bir tamtamla ödüllendirilir.[21]

Uluslararası şeker üretim döngüsü, toplumsal ilişkilerin şiddetini, başladığı yere, yani Londra'ya geri getirdi. Batı Hint alaylarının kaderinde, cezai yaptırımın şiddeti döngüsünü tamamlamış oldu. 1778'den sonra İngiliz sulh yargıçlarına, suçlulara "ahlaksız, aylak, başıbozuk ve Krala hizmet etmeye muktedir" olmalarına göre renkler atayarak cezalandırma yetkisi verildi. Pek çok Londralı mahkûm ve "aylak, başıbozuk insan" Batı Hint Adaları'na askerlik yapmaya gönderildi ve bunlardan sadece pek azı hayatta kaldı. Kurtulan bu pek az kişi, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde yaşadıkları deneyimlere ilişkin ipuçları vermişlerdir.[22] Matthias Knuckley, kötü bir ün salmış 60. Alayda, bir suçlu olarak diğer kırk üç kişiyle Martinique'e, sonra da Haiti'ye yola çıkmıştı. Mahsur kalmış sonra da St-Giles-in-the-Fields'e geri dönmüş, yakalanmış, idama mahkûm edilmiş, ama 60. Alaya katıldığı için affedilmiştir. William Bateman 1787'de ahşap bir tekne çalmaktan sürgüne gönderildi. Newgate'te yedi yıl hapis yattı, sonraki üç yılı da Woolwich'teki hurda gemilerde geçirdi. "Kendi ülkemde köle olmanın, sabah öğle akşam çalışmanın ne kadar da zor olduğunu düşünüyordum" dedi. Sonra deniz yoluyla kaçtı, devrimci Fransa'da yaşadı ve Londra'ya geri döndü.[23] Sarah Pearson yüzük çalmaktan sürgün edildi. Kaptan onları Honduras'a götürmeye kalkıştığı için gemideki yoldaşlarıyla birlikte başkaldırdı. Danimarkalı bir denizciyi soymaktan ölüme mahkûm edilen Henry Boxer, savaş gemisine katılması şartıyla affedildi. Lord Hawe'in donanmasıyla denize açıldı, Torbay'de hastalandı, St Domingo'da yakalandı, Fransız hapishanesinden kaçtı, Jamaika yolunu tuttu ve yeniden hastalandı, sonunda *Lottery Guineman* gemisi ile önce Liverpool'a sonra da Londra'ya geldi ve Londra'da donanmaya zorla adam toplayan bir zorbaya dönüştü.

---

21 Hector McLean, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Great Mortality Among the Troops at St Domingo* (1797), s. 12, 29; *Clin Chisholm, An Essay on the Malignet Pestilential Fever* (Philadelphia, 1799), s. 205; Peter Fryer, *Staying Power: The History of Black People in Britain* (1984), s. 79- 89.

22 Roger Norman Buckley, *Slaves in Red Coats: The British West Indie Regiments*, 1795-1815 (New Haven, 1979), s. 3.

23 *The Proceedings*, 15 Aralık 1792, 14 Eylül 1796, 25 Ekim 1797 ve Batı Hint Adaları Alayı'na sürgün cezasından dönenlere ilişkin pek çok idam davası.

Genç erkekler kendi istekleriyle askere gitmezlerdi; askere alınmaları için hile ve korkutma yoluna başvurulurdu. Bir kez esaret altına girdiler mi tecrit edilir, hapsedilir, sürgüne gönderilir ve zalim yetkililerin açgözlülüğüne maruz kalırlardı. Londra'da Ağustos 1794'te bu suiistimaller karşısında örgütlenen ciddi bir propaganda ve ajitasyon Crimping House Ayaklanmaları ile doruğa ulaştı. Bu ayaklanma, Charing Cross, Holborn ve Cripplegate'te gençlere denizciliğin tanıtıldığı pansiyonlardaki "acemi askerleri" serbest bırakmak için binlerce insanın biraya gelmesiyle çıkmıştı. Yetkililer bu kargaşanın, zorla askere alma uygulamasının sonunu getireceğinden endişeliydiler. "1780 Ayaklanmalarını canlandırma girişimlerini nefretle izleyen Belediye Başkanı;" polis teşkilatı, milis kuvvetler ve Savunma Bakanlığı'yla işbirliğine gitti. Ayaklanma, "Askerler! İşte zafer kazanma zamanı! Askere alınma uygulamasına sahip çıkın! Karşı çıkmaya teşebbüs eden mahkûkları öldürün! Özgürlüğün arkadaşlarına ateş! Liberalizmi devirin! Kendiniz ve çocuklarınız için zincirleri hazır edin!" yazılı broşürlerin dağıtılması ve William Cobbet'in, hareket noktası askerlerin ücreti olan (haftada 3 şilin, ancak gecikmeli olduğunda bir şilinden fazla) iki peni değerindeki, parlak bir zekâ ürünü olan *The Soldier's Friend* (Askerin Arkadaşı) kitapçığını basmasıyla başladı.[24]

Batı Hint Adaları'ndaki köle ayaklanmasını durdurmak için binlerce insanın Londra'dan yola çıkmasıyla birlikte yüzlerce Afro-Amerikalı da Londra'ya geldi: Bu, şeker üretim döngüsündeki insan göçünün iki farklı yüzüydü.[25] Benjamin Browsey gibi bireyler, Londra ayaklanması üzerine, ancak kabaca anlaşılmış olan incelemelere, cesur ve asi bir öğe eklemiştir. Et fiyatlarının aşırı pahalı olduğu, "insanların homurdanmaya başladığı" ve Bit Pazarı'nda bir ayaklanmanın ortaya çıktığı 1792'de, yetkililer özellikle siyahî topluluğa karşı tetikteydi. 27 yaşında siyahî bir adam, Bit Pazarı'nda kasap tezgâhından 6 kilo et çaldığı için kırbaçlanarak tutuklandı. 1780'lerde Botany Körfezi'ne ilk sürgün edilenlerin arasında dört Afro-Amerikalı Londralı vardı. Kötü üne sahip *Hermione* (Ağustos 1797) Ayaklanması, İrlandalılar birliği ile devrimci Jakobenler arasındaki

24 PRO, HO, 42/33, 21 Ağustos 1794; *The Proceedings*, 17 Eylül 1794, 16 Eylül 1795 ve 4 Aralık 1793; Olivia Smith, *The Politics of Language*, 1791-1819 (Oxford, 1984), s. 77-9.

25 Fryer, a.g.e., Folarin O. Shyllon, *Black People in Britain*, 1555-1833. (1977).

gizli konuşmalar yüzünden, siyahî bir adamın ölümü (pruvadan düşmüştü) ve kaptanın başka bir siyahî adamın suikastına uğraması ile başladı.[26] Yetkililer 1790'larda bazı önlemler aldılar: "Portsmouth'taki siyahî ve beyaz olmayan bütün sağlıklı insanları esaret ve gözetim altında tutulacakları gemi hapishanelerine gönderilmeleri için yönlendirdik (Aralık 1726)."[27]

Boks, yeteneğe gerçekten çok açık olan bir kariyerdi, en alttakinin sonunda birinci olabileceği tek ortamdı. "Yumruk oyunu" emek hiyerarşisinde en aşağıdakilerin egemenliği altındaydı. Bunlar arasında Yahudiler (Daniel Mendoza), İrlandalılar (Simon Byrne), tersane işçileri (James Burke) ve bilhassa eski Afro-Amerikalı köleler vardı: John Leashley kayıtlı ilk siyahî şampiyondu (1791); diğer şampiyonlar arasında Hazlitt'in yanı sıra kraliyete de "kendini koruma sanatı"nı öğretmiş olan NewYork'tan Bill John Leashley; dövüşmeyi kabasorta donanımlı gemiler ve tersanelerde öğrenen Virginyalı Tom Molineaux; New York'ta tersanede çalışmış olan bir başka işçi Sam Robinson ve Baltimore ile Deptford tersanelerinde çalışmış olan Harry Sutton vardı. 1792'de Mungo adlı siyahî bir adam Kennington Common Dövüşü'nde Newingtonlı bir marangozun çenesini kırdı. Gemi hapishanesi amiri, Little White isimli siyahî bir adamı ve boks mahkûmlarını ölene kadar kapalı tuttu.[28]

Londra'daki Afro-Amerikalı topluluk, hem yazılarındaki etkili anlatım gücüyle, hem Pan Afrikalı söylemleriyle hem de yasal mücadeledeki ısrarlı tutumlarıyla dikkat çeken iki lider yarattı. Bu liderler aynı zamanda Londra'daki diğer etnik toplulukların mücadelesine de destek verdi. Bu iki liderden biri, Granada'da köleliğe zorlanmış Ganalı Ottobah Cugoano idi. Afro-Amerikalıların özgürlük edebiyatı, Ottobah'ın, zulmü katı biçimde kınayan, keskin ve kâhince bir özgürleşme fikri sunan ve incelikli ve soylu bir ifadeyle yazdığı kusursuz birkaç metniyle tanınır. Ottobah, paranın ekonomi politiği üzerine çalışmış ve ücret biçiminin irrasyonelliği de dâhil olmak üzere

26 *The Observer*, 6 Mayıs 1792; *The Proceedings*, 5 Aralık 1792; John Cobley, *The Crimes of the First Fleet Convicts* (Sydney, 1970), s. 46, 56, 192, 203; Dudley Pope, *The Black Ship* (New York, 1964), s. 142.

27 John Fielding, *Extracts from the Penal Laws* (1768); W. Branch Johnson, *The English Prison Hulks* (1957), s. 52-67.

28 Fryer, a.g.e., ek 1, "Prize Fighters, 1791-1902'; W. Branch Johnson, a.g.e., s. 66-7; *The Observer*, 12 Şubat 1792.

paranın bütün hilelerini anlamış, dolayısıyla temel geçim maddelerinin fiyatlarının, yoksulların "baskı alınmadan ve bir hiç uğruna çalışmaya zorlanmadan" yaşayabilecekleri şekilde düzenlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Cugoana'da çok eski bir kırsal gelenek, Ottobah'ın memleketi için yazdığı ağıtın simgesi haline gelmiştir: "Eyvahlar olsun! Yazık sana Afrika! Ben yiyecek tek bir salkım kalmadığında, hasadının son meyvesi gibiyim, bağ bozumundan sonra toplanan üzümler gibi."[29]

Olaudah Equiano Nijerya'da doğmuştu. Barbados'da şeker plantasyonunda, Virjinya'da tütün plantasyonunda köle olarak çalışmıştı. Denizde geçen yılları, ona denizcilerin sahip olduğu maddi "ayrıcalıklar" geleneği hakkında ince bilgiler sağlamıştı. Granville Sharp'ı[30] kışkırtan ve Sierre Leone seferini destekleyen önde gelen bir Londra eylemcisiydi. Equiano'nun simgeleştiği o büyük deneyim, Afro-Amerikalıları düzensizliğin ve kargaşanın en uç noktasına getirmişti. Equiano, 1792'nin başlarında Thomas Hardy'nin, Sheffield'de köleliğin kaldırılmasından yana olanlarla ve benzer topluluklarla bağlantı kurmasına yardımcı olmuş; bu da anayasal reform tartışmasını ulusal çapta pleblerden proleterlere dek genişletmiştir. Her ne kadar Equiano'ya yer vermeyi ihmal etmiş olsa da, Edward Thompson bunu "İngiliz işçi sınıfının oluşumu"nda bir başlangıç olarak görmüştür.[31] Gösterilen çabada Equiano'nun kati rolü göz önüne alındığında "[İngiliz değil] İngiltere'deki işçi sınıfı" demek daha yerinde olacaktır.

1794'te Londra limanına 3663 tane açık deniz gemisi yanaştı. Bu rakam, 1702'de limana gelen gemi sayısından üç kat fazla olsa da, limanın tesislerinde herhangi bir değişiklik olmamıştı. Şeker taşıyan gemi filosu Mayıs ve Ekim arasındaki

29 *Thoughts and Sentiments on the Evil and Wicked Traffic of the Slavery and Commerce of the Human Species* (1787), Francis D. Adams ve Barry Sanders (der.), *Three Black Writers in the Eighteenth Century England*'da (Belmont, California, 1971) yeniden basılmıştır, s.80.

30 Gravilee Sharp (10 Kasım 1735-6 Temmuz 1813) köle ticaretinin kaldırılması için mücadele veren ilk İngiliz eylemcilerinden biriydi (ç.n.).

31 *The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano, or Gustavus Vasa, the African* (1789) ve İngiliz Kütüphanesi, ekler, El Yazması Doküman, 27811, London Corresponding Society, c.i, 18 Nisan 1972. Thompson'ın dikkatsizliği Hardy'nin basılmış Anılarına (*Memoirs*) 1832 itimat etmesindendir. Hardy anılarında, aynı zamana denk düşen yazılarından farklı olarak eski oda arkadaşı ve arkadaşından bahsetmekten kaçınır.

beş ay içerisinde Londra'ya gelmiş ve sonbaharda yeniden denize açılmıştır. Batı Hint Adaları'ndan 1756'da her biri ortalama 295 fıçı taşıyan 203; 1794'te ise 282 fıçı taşıyan 433 gemi Londra'ya gelmiştir. Bu gemi trafiğine eşlik eden muazzam bir nakliye piyasası vardı ve 1790'larda bu piyasadaki fiyatlar, yüz kiloluk bir yük için 27 şilin ile 87 şilin arasında değişiyordu. Savaş, sigorta maliyetlerini yükseltmişti. Yüksek vergiler getirilmişti. Yük boşaltırken hızlı olmak çok önem taşımaktaydı. Ufak tefek masraflar, ambar kirası ve ağırlık yitimi, fiyatı her yüz kiloda ayda bir şilin düşürmekteydi. Güvertedeki fıçılar elde tutulanlardan daha çok şiline satılırdı. Servet üstüne servetler yaratılmıştı.[32] Uluslararası uyuşturucu ya da köle karteli ya da "Batı Hint Adaları bonosu," İngiltere Bankası'nın hâkim ortağı haline geldi ve Parlamento'da güçlü bir nüfuz elde etti. Nehir işçileri, imparatorluğun ticaret akışını zora soktu. Onlara karşı başlatılan 74 kovuşturma, küresel zenginliğe dair adeta bir kılavuz oluşturur: Bu soruşturmaların 26'sı şeker, 15'i çay, 9'u kahve, 7'si tütün, 7'si kömür, 3'ü çivit, 2'si rom, 1'i pamuklu kumaş, 1'i bakkam ağacı boyası, 1'i kırmız böceği boyası, 1'i bakır ve 1'i de çıpa hırsızlığından açıldı.

Yurda geri dönen yükle dolu bir Batı Hint Adası gemisinin yaklaşık 5 metrelik kısmı su altında olurdu. Gelgit dönemlerinde suyun alçalma ve yükselme seviyeleri arasındaki fark 4 ile 5,5 metre arasında değişirdi. Bu sebepten gemiler iskeleye yanaşamazlar; onun yerine nehrin ortasında kurulu olan yedi ya da sekiz gemilik iskeleye demir atarlardı. Gemi yükleri mavnalara yüklenirdi. Mavnanın taşıdığı yük miktarının az oluşu, sular alçaldığında Legal İskelesi'ne yanaşmasına olanak tanırdı. Legal İskelesi sadece 432 metre uzunluğundaydı. Ayrıca ambar ve iskele rıhtım tahliye bölümü de çok dardı ve bu yüzden açık iskelede ancak yedi ya da sekiz şeker fıçısı üst üste yığılabiliyordu. Bu durum gecikmelere neden olurdu.[33] 1794 yılında Jamaika Donanması Deptford'da altı gün boyunca "havuzun kalabalık olması nedeniyle" beklemek durumunda kalmıştı. Mavnalar müsait de olsa, bir gemiyi boşaltmak için sekiz on gün gerekirdi. Yükünü nehrin aşağısında boşaltmak zorunda kalan bir gemi, yüklerinin iskeleye erişmesi için dört ila altı hafta beklemek durumunda kalabiliyordu. Şeker fıçı-

32 *Second Report from the Select Committee Upon the Improvement of the Port of London* (1799), *Parliamentary Papers*, c. xxiii, s. 42, 55, 59, 69, 99.

33 Joseph G. Broodbank, *History of the Port of London*, c.i (1921), muhtelif yerlerde.

ları depoya konmadan evvel iki ila dört hafta arası iskelede bekletilirdi. Batı Hint Adaları Tüccarları Komitesi, bildirilerinde, bu türden gecikmeleri belli başlı şikâyet konusu haline getirmişlerdi. Kargolarının "yağmalanması"nın temel nedeni gecikmelerdi. Bu, Thames ticaretinin "sarpa sarmasının" üçüncü biçimiydi.

Otuz yıllık deneyimi olan tüccar John Iglis, "Bir şeker fıçısı belli oranda ağırlık kaybetmedikçe avantadan sayılmazdı, fıçının ağırlığı plantasyonda ilk kez yüklendiği zamanki ağırlığından 100 kilo daha az olmalıydı" demiştir. 5,5 buçuk kilo numune almaya izin vardı. Numuneler iki ya da üç kez alınırdı. "Drenaj" için 4,5- 6,5 kilo, dara içinse 50 kilo ağırlığa izin verilmekteydi. Bütün bunlar izin verilen ya da zorunlu olan kayıplardı, "avanta"ya dâhil değildi. Gümrük şefi "el altından, gizli kapaklı yapılan işlemlerden ötürü limanın büyük kayıplara" uğradığını dile getirmişti. Gemi yük boşaltım denetçisi, Batı Hint Adası gemilerinden yapılan talanların, "telafi edilemeyecek boyutta" olduğunu ifade etmişti. On dokuz yıl ticaretle uğraşan Batı Hint Adalı bir tüccar, tüccarların yılda 200.000-300.000 £ arası kayıpları olduğu tahmininde bulunmuştur.[34]

Demirlenmiş gemilerin talan edilmesine tepki olarak tüccar, mühendis ve sulh yargıçlarından oluşan bir grup iki yönlü bir karşı atak geliştirdiler: Londra doklarının oluşum sürecinde kuşatma hareketi genişletilerek, bir nehir polis örgütü tertip edildi.[35] Kuşatma hareketinin genişletilmesi dolaylı ve nesnel bir baskıyken, nehir polis örgütü doğrudan ve öznel bir baskıydı. Michael Foucault büyük sermaye yatırımından gelen zenginlik artışı ile toplumun alt tabakalarının yasadışılığına karşı girişilen silahlı saldırı arasındaki bariz ayrılığı kabul etmektedir. Şimdi ele alacağımız gibi Londra'da bunlar, tarihsel ve mantıksal olarak ilişkiliydi ve belli türde bir zenginlik birikimiyle belli işçilerin suçlu kabul edilmesi aynı madalyonun yüzleriydi.[36] Bunu anlamak için nehir ve tersane emeğini ele almamız gerekiyor.

---

34 C. Northcote Parkinson, *The Trade Winds: A Study of British Overseas Trade During the French Wars, 1793-1815* (1948), s. 168; Lillian M. Penson, *The Colonial Agents of the British West Indies: A Study in Colonial Administration Mainly in the Eighteenth Century* (1924), s. 196-207; Colquhoun, a.g.e., ek 3.

35 William Vaughan, *On West Docks, Quays, and Warehouses fort he Post of London* (1793) ve *A Letter to a Friend on Commerce and Free Ports and London Docks* (1799) ; William Tatham, *The Political Economy of Inland Navigation* (1799) ve Samuel Smiles, *Lives of the Engineers*, c.ii (1862), s. 196.

36 Foucault, a.g.e., s. 85.

Nehir işi, Londra'daki diğer endüstrilerden daha fazla kişiyi istihdam etmekteydi. Colquhoun 120.000 kişinin doğrudan, 500.000 kişininse dolaylı yoldan istihdam edildiğini tahmin etmektedir. Dolayısıyla, belki de Londra'nın üçte birlik yetişkin emek gücü nehir işinde çalıştırılmaktaydı. Nehir işinde ticaretin artmasıyla birlikte çok kısa bir süre içinde genç proleterlerin sayısı da hızlıca ve doğrudan artmıştır. Nehir işinde ciro çok yüksektir ve duruşma tutanaklarından edindiğimiz bilgiye göre, zor dönemlerde pek çok dokuma işçisi de nehir işine yönelmiştir. Geminin sefere çıkması ve yükünün boşaltılması için çok farklı becerilerin bir araya getirildiği, elbirliğine dayalı ve heterojen bir emek süreci gerekiyordu.

Gemi yükleme işçileri vardı. "Yığmak" iki anlama gelirdi: gemileri boşaltmak için anlaşma yapmak ya da tersaneden mal yürütmek. Bu ikili anlam, sömürünün iki ayrı yönünü de ifade ederdi. Bir yandan, gemi yükleyicilerinin iskelede el arabası ile yük taşıması, yük teli ile kaldırıp kızakla çekmek, sinyalizasyon, vinçleri ustalıkla hareket ettirmek, petrol kuyusu iskelesi kurmak ve istiflenmiş yükü ayırmak tehlikeli ve güvenliği olmayan bir işti: Islak zeminde kaymak, gemi halat takımına dolanmak ya da ağır yükleri sarkıtmak, kırıklara, fıtığa, ellerde aşınmaya ve yaralanmalara sebep olurdu. Gemi yükleme ustaları (çoğunlukla bar işletmecileri) gemi yükleme ödentilerinin önemli bir kısmını kendi ceplerine indirdiklerinden dolayı, gemi yükleme işçilerinin de kendi ceplerini doldurmak için yükleri zorla parçalamalarına göz yummak zorunda kalırlardı. Gemi yükleme ustaları "oyun" gemisi için rekabet ederlerdi. Gemilerdeki güverte zabitleri, bu konuda yardımcı olmasalar da göz yumarlardı. Gemi sahiplerinin gemi yükleyicilerine karşı böylesine pinti olmaları, onların yiyecek ve içeceklerini temin etmek için günde iki-üç kez karaya çıkmalarını gerektirmekteydi. Bu, yağmalamanın ikinci nedeniydi. Diğer bir nedense, gemi yükleme işçilerinin "tersanede ve gabya direğinde büyük emek harcamalarını ve sondaj kulesine tırmanmalarını gerektiren" değişen iş tanımıydı.

Jamaika ticaretinde deneyimli gemi kaptanı Ralph Walker şöyle bir açıklıyordu:

> Gemi yükleme işçilerinin ustabaşı, gemi ambarına gelerek, fıçıları düzgün yerleştirip gönderdiğim için kendi çıkarıma zarar verdiğimi, çünkü böylece ambarda süpürülecek hiçbir

şey bırakmadığımı...ve onlara haksızlık yaptığımı, zira tersanede yıkayıp temizlenecek, rulo yapılacak hiç kablo kalmadığını söyledi.

Legal İskelesi'nin beşte birinin sahibi olan iskele görevlisi ve simsar Bay Ogle, Parlamento'ya "kendisinin bir gemi yükleme işçisine bir geminin yükünü boşaltması için işçilerin maaşının üçte birini bile bulmayan bir meblağ ödediği" şeklinde bir ifade vermişti. Colquhoun gemi yükleme işçisinin kendisini cömertçe ödüllendirdiği, özellikle gecede 3 ya da 4 gine kazandığı durumları vurgularken, görevi kötüye kullanarak elde ettiği kâr sayesinde bir kâhya kadın tutan ve binek atı sahibi olan bir yükleme işçisini de anımsatmıştı –daha ilgisiz kaynaklar, "işçilerin (hoşlandıkları bir terim olan) ücret haricindeki ek gelirler olmaksızın geçinemeyecekleri" konusunda hemfikirdi. Gemi sahibi John Drinkald, inceleme için parlamentodan gelen kişilere şöyle açıklamıştı:[37]

"Gemi sahiplerinin, hak ettiklerinden daha az ücret ödediği bir kısım gemi yükleme işçisi ve ustası, şeker almaya (aşırmaya) haklarının olduğunu düşünürdü."
"Aldıkları düşük ücretleri telafi etmek için hepsi kendi başlarının çaresine mi bakıyordu?"
"Evet."
"O halde yağmalama olarak adlandırılan bu durum, en azından belli ölçüde, bir ücret ödeme yöntemi miydi?"
"Bu kesinlikle anlaşılır bir şeydi."

Nehirde mavnacılar vardı. Mavnacılar, şeker fıçılarını rıhtıma nakleden dibi düz nehir tekneleriyle çalışırdı. Bir mavnayı yüklemek en az 4 saat, boşaltmaksa 2,5 saat alırdı. Altı yüz mavnacının yurt dışından gelen gemilerden yük boşaltma lisansı vardı. Mavnacılar tatile çıkmayı iple çekerlerdi, işe geç kalmalarıyla bilinirlerdi. Aldıklarını "fire" ya da "sızıntı" olarak adlandırırlardı. Ücretlerini Batı Hint tüccarları öderdi, ama mavnacılar hem nehrin hem de rıhtımların kalabalık olması nedeniyle, çoğunlukla nehirde beklemek durumunda kalırlardı ve uzun bekleme süresi ciddi bir sıkıntı yaratırdı. 1792'de

37 Charles B. Barners, *The Longshoremen* (New York, 1915); Tatham, a.g.e., s. 233; Walter M. Stern, *The Porters of London* (1960), s. 64; Colquhoun, a.g.e., s. 210; *Report from the Committee Appointed to Enquire into the Best Mode of Providing Sufficient Accomodation for the Increased Trade and Shipping of the Port of London*, *Parlementary papers*, c. xxvii (1975-6), s. 100.

ücretlerini bir şeker fıçısı başına 6 peniden 12 peniye çıkarttılar, ama bu bile mavnacıların yağmalama nedenini ortadan kaldırmadı: düşük ücret. İşbirlikçi ve huysuz bir grup olarak bilinir; bütün gecikmelerin ve bütün aç tefecilerin olası bir pazarı kaçırmasının nedeni olarak görülürlerdi. Örneğin 1791'de Legal Rıhtımı'ı altı ay boyunca 1500 şeker fıçısı ile dolup taşmıştı. "Tek başına polis düzeni, zorluğun üstesinden gelmede yetersiz kalmıştı." 1812'de kimi mavnacılar Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde çay çalmaktan yargılandılar. "Üstümde bulunan çayı bir denizciden satın aldım. O, onun kişisel stoğuydu" demişti birisi. Tekneleri çoğunlukla başıboş olan, bu gururlu ve özgür mavnacılar, gözünü dört açıp çok çalışarak diğer nehir çalışanlarıyla ticaret yapan ve kendi hesaplarına çalışan gezici tüccarlardı.[38]

İskele ve ambarlarda baş kalfalar vardı. Baş kalfalar ağır yükleri yüklenir ve yerlerini değiştirirdi. Modern bir hidrolik mühendislik uzmanı şöyle demiştir: "Süprüntüleri aşıran baş kalfaya göre, çoğunlukla bu onlara ek gelir gibi verilirdi. Bu gelir, tüccarların onlara emekleri karşılığında verdiği kısmi ödemenin bir parçası olarak görünürdü." Bay Ogle, baş kalfaların süprüntü denilen malzemelerin nasıl artabileceğini Parlamento'ya şöyle açıklamıştı:

> Fıçılarda delik açmaya (ki bu delikler genellikle bir erkeğin elinin geçebileceği büyüklükte olurdu) ivedilikle engel olmak yerine, ambarların önündeki iskelede çalışan çok sayıda işçinin önemsiz hırsızlıklarına müsamaha gösterilirdi. Eğer fıçı imalatçıları kararlılık gösterip delikleri kapatsalardı, bunların önüne geçilebilirdi.[39]

Bir de fıçı imalatçıları vardı. Onlar nehrin zanaat bilinci en yüksek işçileriydi. El becerileri, onları nehir zanaatlarında yirminci yüzyıla taşıyan bir üstünlük sağlamıştı. Yetenekleri Virginia Woolf'u etkilemişti: "Fıçının, yılların birikimi ve deneyimi ile yapılan tıpanın bulunduğu diğer yanına ışık vuruyordu. En hızlı ve etkili hareketler. Ustalık bundan daha ileri gidemezdi." Fıçı imalatçıları diğer işçilere içki temin ederdi. ("Bir içki alabilir miyim Bay fıçıcı?"); kendilerine "sivri uçlu demir" (açacak!) kullanma konusunda lord payesi vermişlerdi.

38 Colquhoun, a.g.e., s. 20; Vaughun, a.g.e., s. 9-10; *The Proceedings*, 2 Aralık 1812.

39 *Parlementary papers*, a.g.e., s. 100.

Bu gücün temelinde "para emmek" ve "amiralin musluğunu açmak" gibi Chaucer ve Xenophon'da belirtilen eski gelenekler vardı. Fıçıcılar yük boşaltmanın -nehirde ve tersanedeki- iki aşamasını bir araya getirmişlerdi. Bu nedenle konumları yükleyicilere ve baş kalfalara süprüntü sağlamada büyük bir öneme sahipti. İşbölümü içinde, onların işleri geriye kalan herkesin geçimi için stratejik bir öneme sahipti. İskele yetkilisi, fıçıcıların, tüm nehir yağmalamalarının temel nedeni olduğunu düşünüyordu.[40]

Fıçı satışında her fıçı için (biri alıcı, diğeri de satıcı olmak üzere) her biri üçer kiloluk iki numuneye izin verilirdi. Süprüntüleri alacak kişi, fıçıcı örnek almak için fıçıyı açtıktan sonra fıçının üzerini fırçayla temizlerdi. Bu süprüntüler "Şeytan" olarak adlandırılan fıçıda toplanırdı. Her fıçıcının bir "konak-



Fıçı imalatçısı

40 Virginia Woolf, "The Docks of London," *The London Scene* (New York, 1975), s. 14; *Parlementary papers*, a.g.e., s. 19.

lama" fıçısı vardı. 1796'da "tüccarların onayı ve ortaklığıyla" fıçıcıların fıçıdan örnek mal alma izni fıçı başına 12 kiloya kadar çıkarıldı. Bu "onun hizmetinin kısmi bir ödemesi olarak görüldü. Bu miktar ya da bunun eşdeğeri olmaksızın fıçı imalatçısı iş yapmazdı." Fıçı yapma ücretleri fıçı başına 6 peni ile 1 şilin 6 peni arasında değişmekteydi. Lakin bu ücretler, "istihdam edilen fıçıcıların emeğinin karşılığı olmak bir yana, kendi başına kasnakları ya da toynakların parasını bile karşılamazdı." Ücret artışı önerildiğinde, fıçıcılar "örnek mal alma geleneği"nin kaldırılacağı korkusuyla reddederlerdi.[41]

Colquohun, bu gelenek üzerine tamamıyla farklı bir düşünce geliştirdi. "Bu sınıfın temel amacı yağmalamak olduğu için, yalnızca fıçıları düşürüp talan etmek için değil, aynı zamanda olabildiği kadar çok malı gemide tutabilmek için de kendilerine iş çıkartırlardı." Yük doldurma boşaltma havuzunun inşa edilmesine rağmen, fıçıcıların işi önemli değişim geçirmedi ve bu yüzden işbölümü içerisindeki güçlü pozisyonları kolaylıkla ortadan kaldırılamadı. Fıçıcılar 1790'larda "El ele" isimli bir sendika oluşturdular. 1811'de başarılı bir grev yürüttüler. Numune alma uygulaması korundu ve fıçıcı imalatçıları cilacılarla birlikte çalışmaya devam etti. "Parayı emmeyi" ya da "amiralin musluğunu açmayı" sürdürdüler. Ama 1821'deki grevde, Batı Hint Adası Tersanesi'ne kıdemlilik ya da lisanslı kimlik sistemi getirildiği zaman şeker fıçısı imalatçıları birçok "ayrıcalık"larını kaybettiler.[42]

1790'larda en azından on sekiz adam nehir tersanelerinden ya da demir atmış gemilerden kasıtlı şeker çalmaktan Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmasına rağmen, bu kovuşturmalar yağmalamaları durduramadı. Genellikle mendil içinde 2,5 kilo, dizlikte 3,5 kilo, şapkada 3 kilo, iş önlüğünde 3,5 kilo kadar küçük miktarlarda şeker aşırılmıştı. Ama geminin kıç kısmındaki torbalarda 22,5 kilo, pruvadaki torbalarda 34 kilo gibi daha yüksek miktarların çalındığı da olmuştu. Yargılanan erkeklerin kimliği mesleklerine göre tespit edildi. 1 meyhaneci, 2 kayıkçı, 1 ambar kapıcısı, 1 ikinci kaptan, 5 asker ve 8 gemi işçisi vardı. Aralarından sadece üçü beraat etti; ikisi kırbaçlandı; altısı Newgate'e veya ıslahevine hapse gönderildi ve üçü Botany Bay'e sürgün edildi. Bu adamlar ya otuz yaşların-

41 Bob Gilding, *The Journeymen Coopers of East London*, History Workshop Pamphlet, no. 4 (1971), muhtelif yerlerde.

42 Colquohun, a.g.e., s. 79 ve George Pattison, "The Coopers" Strike at the West India Dock, 1821," *Mariner's Mirror*, c. lv (1969), s. 171-2.

da ya da daha otuzun üstündeydi.

Yakalanmalarına ilişkin detaylar, gözetmenlere, "kıdemlilere" ve ispiyonculara dayalı çalışma yöntemlerini, iş örgütlenmesini ve güvenlik sistemini aydınlatır. Gemi işçileri aranırdı veya "üzerleri taranırdı." Anderson'ın patronu mahzenden çıkan işçiyi fark ettiğinde,"Elleri şekerliydi" der. Rogers, Chester İskelesi ambarında "bir askere nerede çalıştığını sordum. Çıkrık diye cevap verdi. Ellerine şeker bulaşmış olduğunu gördüm" der. Galley İskelesi'nde şeker tartan ispiyoncu, "koltuk altında içi silme şeker dolu bir şapkayla" iki kırık şeker fıçısı arasında uzanmış yatan Richard Bromfield'i yakalamıştı. James Gillett 848 no.lu torbadan şeker çalmış ve kendi mendiline saklamıştı. Mahkemede kendini "karnının sancılandığını ve azıcık birayı tatlandırmak için onu aldığını" söyleyerek savunmuştu. "Şekerin her tarafa dökülmüş" olduğunu söyleyerek, torbadan aldığını inkâr etmişti. Onu yakalayan ispiyoncu diğer beşini de teşhis etmişti. Bu ispiyoncuya suçladığı her kişi için kendisine bir gine ödendiği tahmin edilmektedir. Bir başka ispiyoncu, William Lambert, ambar işçilerini izlemek için "pompa dairesinde bir rafa uzanmıştı," onlardan ikisini varilden "esmer şeker" çalmak ve yeleklerinin ve iş elbiselerinin içine saklamaktan dolayı mahkemeye çıkarmıştı.[43]

Her ne kadar bazı istisnalar olsa da adli sicil kayıtları, kolektif olmalarına rağmen mücadeleleri bireyselleştirme eğilimindeydi. Kayıkçı Joseph Jesson'ın ve kapıcı Benjamin Payne'in soruşturması şekeri iç etme suçunun nehir kıyısındaki işbölümüyle tam olarak nasıl paralel gittiğini gösterir. Bir öğleden sonra, büyük şeker fıçılarından biri ambardan Batı Hint gemisi, "Gül"ün (*The Rose*) güvertesine sürüklenmişti. Fıçının tahtaları kırılınca şeker de dağıldı. Fıçı tamircisi fıçıyı onardı ve dökülen 18 kilo şekeri kutuya koydu. Jesson'ın kayığıyla şekerin alınacağı mavnaya yaklaşıldı, kutu alındı ve Payne'in "zinciriyle" beklediği kıyıya doğru gidildi. O ve iki gemi işçisi kutuyu kayıktan aldılar ve Queen Catherine Barı'na taşıdılar. Görgü tanığı Elijah Malkin, "Malları indirene kadar gemi işçilerine bir şey ödenmesi alışılmış bir şey değildir" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Melkin sonra jandarmaya giderek, Jesson'ı ve Payne'i tutuklattı. Fıçı tamircisinden kayıkçıya, kapıcıya,

43 *The Proceedings,* 15 Eylül 1790, 24 Şubat 1790, 7 Aralık 1791, 4 Aralık 1793, 2 Aralık 1795, 30 Kasım 1796, 20 Eylül 1797 ve 18 Nisan 1798.

gemi işçisine kadar hepsi, tüm bu görevler arasındaki meşru elbirliğinin izlediği kesin yolu ifade eder. Ama sonrasında bu yol, meyhaneciden jandarmaya, Londra Ağır Ceza Mahkemesi'ne ve Botany Bay'e doğru sapar.[44]

Chambers kayıkçı, Bird gemi işçisi ve Annis, Wapping'deki Black Boy'un bekçisiydi. Bird, buradaki üç çuval şekeri Chambers'a verdi. Mavnaya ilerleyen Chambers şekerleri Annis'e devretti. Patrick Colquhoun için çalışan profesyonel ispiyoncu John Branham tarafından bu faaliyet böyle ihbar edilmişti. Onun şahitliğiyle üçü de mahkûm edildi. Branham, ayrıca *Bushy Park*'tan şeker çalan James Flowers'ı ve John Coulhurst'ü de ihbar etmişti. Branham 1780 yılında Majestelerinin gemilerinden birini terk etmiş ve hapse mahkûm edilmişti. 1790 yılında Gümrük için çalışmaya başlamış, fakat küfrettiği ve şeker çaldığı için işini kaybetmişti. 1797'den sonra Branham, Colquhoun ve Batı Hint Adası tüccarlarının hizmetinde kayıkçı olarak çalışmaya başlamıştı. Üyelerinin sigorta ve tamir işlerini düzenleyen Wapping "gemi topluluğu"na üyeydi ve haftada 2 peni üyelik aidatı ödüyordu. Kulüp, Branham'ın "zemini kasten delinmiş olan gemisi"nin zararını ödemeyi reddetmişti. Flowers, kulübün "sözleşmeleri"nden ve " beyannameleri"nden sorumlu bir çalışanıydı. Branham, Flowers aleyhine tanıklık yaptığında ortada oldukça fazla itiş-kakış vardı; "bu, şu, ve diğeri, ve kayıkçının konuşması." Branham 1797 yılında Aziz Stephen Günü'nde kulüpten yine para istedi; reddedildiğindeyse, kulübün idarecisinin oğlunun gemisine el koydu. Kulübün bir sonraki toplantısında Branham "oybirliğiyle" uzaklaştırıldı. Lakin o "ispiyonculuğa" devam ediyordu. Jüri onun tanıklığına itibar etmedi ve Flowers ile Coulhurst beraat etti.[45]

Daha önceden yaşanabilir olan yerlere yapılan Batı Hint Adaları Tersaneleri, nehrin işçi sınıfının yağma geleneğine verilmiş hidrolik bir cevaptır. Batı Hint tüccarlarının genel başkanı George Hibbert, büyük duvar kuşatmasına yol açan konuşmayı anımsatır:

> Mallar, King's Beam'e getirilmeden önce meydana gelen yağma oldukça geniş çaplıydı; birlik içerisinde ve büyük bir ustalıkla yürütülüyordu ve aynı zamanda bir de... suçluyu ortaya çıkarmanın zorluğu... suçu işlemek ne kadar kolaysa suçu tes-

44 A.g.e., 28 Ekim 1795.
45 A.g.e., 18 Nisan 1798.

> pit etmek de o kadar zordu; o zamanlar bizim düşüncemiz, gemiyi mümkün olduğunca çabuk bir şekilde denizden rıhtıma getirmekti. Böylece malları orada boşaltacak ve mümkün olan en az kesintiyle onu gönderecektik; bir de yükün indirilmesinde, ister geminin mürettebatı (ki bu oldukça nadirdi) isterse yükleyiciler tarafından boşaltılırken yaşadığımız eziyeti ortadan kaldırmanın bir yolunu da bulmamız gerekiyordu. İşte sonrasında Batı Hint Adası Tersaneleri'nin inşasına götürecek olan konuşma buydu.[46]

Nehrin eski medeniyetinin hidrolik eserleri gibi, Londra'nın yeni tersaneleri ve kanalları da, muazzam bir vizyonu ve devasa bir emek gücü üzerinde iktidarı gerektirmişti. Londra limanlarında görevli bir yetkili, tersanelerin inşası hakkında şöyle demiştir: "[Bu inşaat] önemli miktarda insan gücüyle ve sabırla yapılmıştır, Bay William Vaughan." Vaughan zamanının en iddialı sanayicileriyle beraber çalışmıştı, William Jessop vinçleri, John Rennie ise iki katlı demir kapıları, havadar mahzenleri, demiryolunu ve vagon sistemini tasarlamıştı. Vaughan, Londra ve Boston tüccarları ile Jamaikalı sömürgeciler soyundan geliyordu. Dr.Priestly'nin öğrencisiydi, Benjamin Franklin ile tanışmıştı ve Matthew Boulton'ın arkadaşıydı. Amerikan ticaretinin ve üretiminin koşulları konusunda oldukça deneyimli olan meslektaşı William Tatham, Britanya İmparatorluğu'nun "sınırsız zenginliğiyle" büyülenmişti ve "zenginliğin bu büyüleyici aktarımının *merkezcil* olanakları"na bu kadar az ehemmiyet verilmesine de şaşırmıştı.[47]

1794 yılının Mart ayında Batı Hint Adaları tüccarları yük doldurma ve boşaltma yapılarını konuşmak için ilk defa buluştular. 1797'nin yazında, 500.000 pound toplandı; başka bir 500.000 pound sonraki yıl toplandı ve 1799 yılında 750.000 pound toplandı. Batı Hint Adaları Tersanesi Şirketi 1799'da oluşturuldu. Isle of Dogs'da 295 akre hafriyat çıktı. Tersane 1802 yılında 600 şileplik bir kapasiteyle açıldı. Tersane ve etrafındaki en yakın yapı arasındaki mesafe 30 metreydi; 2 metre derinlikte, 4 metre genişlikte bir hendekle ve 9 metre yüksekliğinde bir duvarla çevrelenmişti.

Yük doldurma-boşaltma havuzlarının yeri akıntılara bağlı olarak değiştiriliyordu. İşi bitirme süresi kısaltılmıştı. Depo ve

46 *Report from the Select Committee...on Foreign Trade. West India Docks* (1823), *Parlementary Papers*, c. iv, s. 143.

47 Broodbank, a.g.e., c.i, s. 78-89; Tatham, a.g.e., s.146.

yükleme alanı genişletilmişti. Tersanelerin yüksek duvarlarla yalıtılması, "mal güvenliğini sağlamış... mal sahibini yağmalayan yasadışı pratiklerin kökünü kazımış... ve ayrıca nehrin yukarısında ve aşağısında, nehir yağmalamalarının oldukça büyük bir kısmının gerçekleştiği depo ve mahzenlerin kontrol altına alınmasını sağlamıştı." "Ticaret, teftiş ve kontrol" istasyonları kuruldu. Tersaneler ticari bir başarıydı. Boşaltma saati yirmi beş günden on beş güne indirildi. Nakliyat ücreti %40 oranında düşürüldü. Mavna ücreti yasaklandı. Gece vardiyası olanağı sağlandı. Kontrol edilemeyen yük ve insan trafiği ortadan kaldırıldı. İşçilerin üst baş araması daha kolaylaştı. Örnek alma, değerlendirme, boşaltma, temizleme ve hurdaya çıkarma yerleşik kılındı. Bu faydalar fıçıların ağırlığına da yansımıştı: Fıçının yüklenmesi ve indirilmesi arasındaki ağırlık farkı, 1797 yılında 12 kilo iken 1822 yılında 3,5 kiloya düşmüştü. Yapılan tasarruf, sadece yeni inşa edilen tersanelerden kaynaklanmıyordu.

Colquhoun "*Duvarlar, kilitler, sürgüler* – sadece iktidarın güçlü ve baskıcı elinden etkilenen- zihnin kötücül eğilimlerine karşı az da olsa bir fayda sağladı" diye yazmıştır.[48] Deniz Karakolu'nun 1798 yılında kurulmasına kadar, Londra'da maaşlı, merkezden yönetilen silahlı bir polis gücü yoktu. 1763 yılının Rotasyon Büroları ve Atlı Devriyeleri, soyluları kumarhanelerinde ve çay salonlarında koruyordu. 1782 Bow Street Yaya Devriyelerinin hem coğrafi hem de görev yetkisi olarak sınırlı bir alanda nüfuzları vardı. Şerefli Topçular Birliği ise Gordon Ayaklanmaları gibi sadece olağanüstü durumlarda kullanılıyordu. 1792 Middlesex Ücretli Yargıç Yasası istihbarat toplamayı merkezileştirme ve mahkemelerdeki yolsuzluğun bir kısmını yok etmeye yardım etmiştir. Bunun dışında, Londra'daki hukuki yaptırım, bir tarafta mahalli gözetim ve zabıta, diğer tarafta ordu arasında bölünmüştü. Deniz Karakolu, büyükşehir polislik faaliyetlerinde ve ücretlendirme biçimlerinin tarihinde bir kilometre taşıdır.[49]

Batı Hint Adası Tüccarlar Topluluğu, iskelelerde uzun süre gayri resmi güvenlik görevlileri çalıştırmıştı. Bu uygulama 1765 ve 1767'deki ödüllendirme sisteminden ortaya çıkmıştı. 1789 yılındaki yönergeler, hem bir standart hem de bir baş-

48 Colquhoun, a.g.e., s.266.

49 Ruth Paley, "The Middlesex Justices Act of 1792: Its origins and Effects," Doktora Tezi, Reading Üniversitesi, 1983.

langıç noktası olarak kaldı. Bu yönergeler, "şeker aşırma geleneğinden kaynaklanan tüm ek gelirleri" yasaklamıştı. Ayrıca gemi işçilerinin gün boyunca kıyıda beklemesini yasaklamış ve gemi işçilerinin yalnızca "güvertede yiyecek sağlamalarını ve gece kıyıya çıktıklarında erzak aramalarını" zorunlu kılmıştı. Akşamları kaptanlar gemi güvertesinde duruyor ve böylece mürettebat "gözlem ve komuta altında" tutuluyordu. Sadece gemi ambarının kapısının açık kalmasına izin veriliyordu. Hiçbir tekne gemiye doğru hızla yol alamazdı. Hasar görmüş hiçbir fıçı mavnaya yüklenemezdi. Bekçiler silahlıydı. Ekip başlarının şeker aşırmasına izin verilmezdi. Sadece tek bir aşırma pratiğine izin verilirdi ve aşırılan fıçının hemen damgalanması gerekirdi. Bu yönergeler çeşitli zamanlarda yayımlanmasına, düzeltilmesine ve yeniden gözden geçirilmesine rağmen, hükmü olmayan yasalar olarak kaldı.[50]

Yargıç, çiftçi ve Lloyds'da sigortacı olan John Harriott, 1979 yılının yazında, bu hükümsüz yasaları canlandırmaya çalıştı. İçişleri Bakanlığı'na Thames karakolunun kurulmasını sağlamak için bir öneride bulundu. Bunu tek başına başaramadı ama Patrick Colquhoun ile çalışmaya başladığında ikisi beraber bir sene içerisinde karakolu açtılar. "Biz boğayı boynuzlarından yakalamıştık ve iki yıldan daha fazla onu zaptetmeyi asla bırakmadık. Bu emek Herakles'in emeğinden değersiz değildir ve biz bunu müşterek çabamızla başardık. Uzun zamandır yağmayı bir imtiyaz gibi gören yüzlerce adamı makul bir düzene soktuk."[51]

St.Vincent, Nevis, Dominica ve Virjin adalarındaki plantasyon sahiplerinin Londra temsilciliğini Colquhoun yapıyordu. Londra'daki Batı Hint Adaları Tüccarlar Topluluğu için bıkıp usanmadan çalışmıştı. Polis teşkilatı oluşturma konusunda Mali Heyetle sıklıkla görüşen ve bu konuda bir yasa tasarısı hazırlayan Avam Kamarası ve İçişleri Bakanlığı'yla işbirliği içinde çalıştı. Edmund Burke, Edward Gibbon ve Adam Smith, Colquhoun'un evini ziyaret ederlerdi. Polis teşkilatının kurulması ile ilgili yasa taslağı ve tersanelerdeki düzenleme konusunda Jeremy Bentham ile yakın işbirliği yapmıştı. Eğer başkentteki sınıf çatışmasının planlayıcısı ve teorisyeninin kim olduğu sorulsa, tek kişinin, yani Colquhoun'un ismi verilirdi.

50 Colquhoun, a.g.e., 5. Ek bölümde bu yeniden basılmıştır.

51 John Harriott, Strugles *Through Life: Exemplified in the Various Travels and Adventures in Europe, Asia, Africa, and America* (1809), c.ii, s.259-60.

Melville Lee, onu polisliğin "mimarı," The Webbs ise polisliğin "mucidi" olarak tanımlar. Onun etkisi Deniz Karakolu'nun kuruluşundan daha da öteye gitmiştir, çünkü yazdığı kitaplar, her ne kadar polis gücünün kurulması gibi pratik bir amaçla yazılmış olsalar da, hukuk, ekonomi, dalkavukluk ve sınıf düşmanlığı konularının bir bileşimidir ve bu kitapların hepsi daha sonra ortaya çıkan yasa ve düzen kavramları üstünde güçlü bir etki bırakmıştır.[52]

Colquhoun'un sınıf ilişkileri kavramı, evrensel ve diyalektiktir. Londra, "dünyaca bilinen" en büyük üretim ve ticaret şehriydi. Onun zenginliği "evrendeki" her şeyden daha muazzamdı. Colquhoun, zenginlik nereye akıyorsa orada suçun arttığını iddia etti. "Suçun sürekli artması, zenginlik birikiminin değişmez ve şaşmaz refakatçisidir." "*Ticari Sermaye ile Ceza Gerektiren Suçlar* beraber büyürler." Mülkiyet ve yağma pratikleri, mantıksal olarak birbiriyle bağlantılıdır. Colquhoun, Batı Hint Adaları Tüccarları ve plantasyon sahipleri adına değil, "halk," "ulus," "insanlık," "uygar dünya," "toplum" ve "hukuk" adına konuşur. Zenginlik ve suç "akışı"nı sayıp dökme takıntısı bakımından Newtoncu bir tutum içindedir. İthalatı, ihracatı, nehir trafiğini, okyanus trafiğini, kazanç ve kayıpları ölçer. Aynısını işçi sınıfı için de yapmaya çalışır; işçi sınıfının pansiyonlarını, seyyar satıcılarını, at yarışçılarını, tefecilerini, emanetçilerini, ikinci elcilerini, işportacılarını, çerçilerini, birahanelerini, demirci dükkânlarını saymayı, kaydetmek ve ruhsatlandırmak ister.

Colquhoun "Bu ülkedeki polis *yeni bir bilim* olarak göz önüne alınmalıdır; sivil toplumun düzeni ve rahatı için suçun ÖNLENMESİ ve ORTAYA ÇIKARILMASI ve SİVİL TOPLUMUN DÜZENİ ve rahatına yönelik diğer işlevleri bakımından düşünülmesi gerekir." Bu, klasik "polis" kavrayışıdır, çünkü hukuk ve ekonomiyle, mülkiyet ve üretimin korunmasıyla birleştirilmiştir. Colquhoun bu kavramı, ilk kez "Polis Üstüne Dersler" olarak ortaya çıkan *Ulusların Zenginliği* kitabının yazarı Adam Smith ya da ticaretle uğraşan toplumları feodal toplumlardan "polis"in varlığıyla ayırt eden William Robertson gibi İskoç elitlerinden öğrenmiştir. Smith'in öğrencisi Adam Ferguson, 1792 yılında "ulusal refahın" "doğrudan yönetilen emeğe" bağlı

52 Patrick Colquhoun, *Treatise on the Police of Metropolis* (1795), *The State of Indigence* (1799) ve *A Treatise on the Commerce and Police of the River Thames* (1800); W.L. Melville Lee, *A History of Police in England* (1901), s.219; Sydney ve Beatrice Webb, *The Poor Law*, s.403.

olduğunu öne sürmüştür. "Eşitsizlikten kaynaklanan zenginlik" Ferguson'un "Ahlak ve Siyaset Bilimi"nin ilk ilkesidir.[53]

Colquhoun işçi sınıfını salgın bir hastalık gibi görmüştü: Emekçi kitleler bu salgın hastalığa "yakalanmış," bir grup işçi, hastalığı diğerine "bulaştırmıştı." Bu yüzden polis teşkilatını işçi sınıfının bu hastalığını zararsız hale getirmek için önermişti. İşçi sınıfını, "çeşitli birlikleri ve alt birlikleri olan... genel bir suçlular ordusu" oluşturan askeri bir düşman olarak görüyordu. "Fırsatlar kollanır ve istihbarat, yetenekli bir generalin yönetme tarzını gösteren ihtiyata benzer bir ihtiyatlılık kazandırır." Londra işçi sınıfı "sistemi," "ürkütücü bir yağma sistemi"ni, "genel bir soygun sistemi"ni döndürüyordu. Bu işçi sınıfı, "kriminal bir savaş durumunun yasalarıyla düzenleniyor," "komplo"larla şekilleniyor ve "birbirlerine çok bağlı bir topluluk"tan türüyordu. İşçi sınıfı henüz uygarlaşmamıştı, "ele avuca sığmaz tutkulara," "doymak bilmez arzulara," "kötücül eğilimlere," "tehlikeli özelliklere," " ahlaksız ve kötü alışkanlıklara" sahipti ve onun ahlaki düşkünlüğü polis tarafından "insani bir iyileştirmeyle" düzeltilmeliydi.

Zenginlik için "yoksulluk" gereklidir ("Zenginliğin kaynağı, birçok yoksul insandır"). Oysa "sefalet" "şeytanidir." "Ahlaki ve cezai suçlara yatkınlığı" üreten tüm sorunların kökeninde "aylaklık" durumu vardır. "Aylaklık" hem ahlaki hem de ekonomik bir kategoridir: Sömürüyü kabul etmenin reddidir. Bu ret, Batı Hint Adası tüccarlarının beklenmedik kazançlar elde ettiği ve iş yaptığı on yıllık süre boyunca uğradıkları "kayıpları"yla ölçülür. Ahlak ve ekonominin birleşmesi, Colquhoun'un hasar sınıflandırması içinde de yer alır ve aslında söyleniş bakımından olmasa da bu sınıflandırma, nehir kıyısındaki işbölümüyle özdeştir; bu sınıflandırma sayesinde kayıkçılar "gece yağmacıları," fıçı tamircileri "hafif süvariler," liman işçileri "ağır süvariler", hamallar ve ekip başları "kavgacı avcılar" vb. haline gelmiştir. Colquhoun, nehir proletaryasını kriminalize eden retorik bir strateji kullanmıştır. Yararlandığı semantik hile, onun yazdıklarını okuyanların hem işbölümünü yüceltmesine, hem de bölünmüş işçileri küçümsemesine olanak tanımıştır. Bu el çabukluğuna izin veren retorik özgürlük, bir yandan emeğin "her değerin kaynağı" olduğunu anlayan, öte yandan işçi

53 William Robertson, *The History of Scotland* (Philadelphia, 1811), c.i, s.161 ve Adam Ferguson, *Principles of Moral and Political Science* (1792).

sınıfından korkan ve çekinen burjuvazinin ikili bakış açısı için zorunludur.[54] Dr. Johnson emekçi sınıf söyleminin rastgele ve değişken olduğunu ileri sürer ve emekçi sınıf terimini, "kaçak argosu" olarak adlandırır, böylece semantik bir kriminalleştirme sergiler. Emek terimini "korunmaya değmez" bulduğu için sözlüğünden çıkarır. Böylesi bir cehalet, polis, ordu komutanı ve mühendis gibi proleterleri anlaması gerekenlerin gücünün kaldıramayacağı kadar lüks bir şeydir. Kaptan Grose'un 1776 yılında üçüncü basımı yapılan *Dictionary of the Vulgar Tongue* adlı kitabı, Colquhoun'un aşağılama terimlerinden bahsetmez. Grose, nehir işi hakkında bir şey bilmez. Colquhoun'un semantik stratejisi, kökeni on altıncı yüzyılın ilk argo sözlüklerinde bulunan en eski stratejidir. Bu argo sözlükleri, işçi sınıfını bir yanda tehlikeli, anlaşılmaz, gizli yeraltı dünyası olarak öte yanda ise dürüst, basit konuşan, düzenli çalışmaya bağımlı olarak ikiye ayırmıştı. 1790 yılı itibariyle uygarlık ve düzgün İngilizce arasındaki ilişki, kaba İngilizce konuşanların "vahşi" olduğunu ima ediyordu - Harriott nehir işçilerini tarif etmek için bu terimi kullanır. Colquhoun bu genelleştirmeye bir tikellik eklemiştir.

Colquhoun "gelenek" ve "suç" arasında ayrım yapma niyetinde değildi ve bunları kabul etmek zorunda kaldığında bile sadece bu ayrımı ortadan kaldırmak için bu ayrımı yapıyordu.

> İlk başta ahlaksızlığın karşılığı olarak düşünülen şey, sonunda bir biçim aldığında, bir görev karşılığındaki ek gelir olarak görülür. Bu tutumun yaygınlaşması kötüye kullanılır ve insan bahaneler bulma konusunda son derece maharetlidir. En büyük kötülükler olan malzeme aşırma geleneği ve numune alma izni, hatırlanamayacak kadar eski ve yaygın adetler tarafından pekiştirilir: Bu yüzden, üst düzey memurların, Herkülcü bir çabayla bu pisliği temizlemesinde şaşılacak bir şey yoktur.[55]

Temellük ilişkileri, emeğe, çeşitli kapitalist çıkarlara göre farklı yorumlanan bir birlik kazandırır. Bunları üçe ayırabiliriz. İlk yaklaşım, işçi sınıfını şeylerin üreticisi olarak gören Samuel Bentham veya William Vaughan gibi teknologlara aittir, çünkü Bentham ve Vaughan gibi teknologlar, emek araçlarının devrim-

54 David Ricardo, *Principles of Political Economy and Taxation*, der. R.M. Hartwell (1791), s.63 [*Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri*, çev. Tayfun Ertan, Belge Yayınları, 1997].

55 Colquhoun, *Treatise on the Police of the Metropolis* (1795), s.252.

cileştirilmesi yoluyla üretkenliği artırmak isterler. İkinci yaklaşımı savunanlar, işçi sınıfını sermayenin niceliksel boyutu olarak, işçileri de harcadıkları emek zamana göre belirlenen bir değerin üreticileri olarak düşünen Adam Smith veya David Ricardo gibi ekonomistlerdir. Üçüncü yaklaşımın temsilcileri ise, işçi sınıfını aylaklığın, ayyaşlığın ve düzensizliğin üreticisi olarak gören Colquhoun ve Harriott gibi polislerdir. Geleneksel temellük pratikleri, teknologlara verimsizlik veya israf; ekonomistlere stok kaybı veya işlem maliyeti; polislere ise yağma ve suç olarak görünür. Onlar bu yüzden işçi sınıfına karşı savaşmışlardır.

Wapping New Stairs no.259 adresindeki Deniz Karakolu, polis dairesi ve tersane işçileri dairesi olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Polis dairesi yağmayı engellemiş, tersane işçileri dairesi maaşları ödemişti. Karakolun ikili bir amacı vardı: "Batı Hint Adaları gemilerinin, Polis Karakolu'nun kontrolü altında, kayıtlı ve izinli tersane işçileri tarafından hızla ve düzenli biçimde yüklenmesini ve boşaltılmasını sağlamak; geminin limana demir attığı andan itibaren malların King's Beam'deki son teslim yerine ulaşmasına kadar geçen süre boyunca yükleme ve boşaltma işleminin her aşamasında mülkiyeti korumak." Polis Karakolu tersane işçilerinin kaydını tutuyor ve yükleme boşaltma yapan işçi grupları için toplanma noktası sağlıyordu. Asıl görevi, her akşam tersane işçileri karaya çıktıklarında onları aramak olan elli polis memuru işe alınmış, silahlandırılmış ve rotasyonla çalıştırılmıştı. Polis memurlarına günlük 5 şilin veriliyordu- askerlere en iyi ihtimalle haftada 3 şilin ödendiği ve 1795 yılında dört kişilik bir ailenin haftalık "ihtiyaçları"nın 19 şilin tuttuğu düşünülürse, bu büyük bir miktardı. Hem polis memurları hem de büro çalışanları kılıçla silahlanmışlardı. Her gün bir saat ek mesai yapmak zorundaydılar. Herhangi bir tersane işçisinin gün boyu kıyıya çıkması yasaktı. Yemeklerini güvertede yiyorlardı, yarım saat kahvaltı ve yarım saat akşam yemeği izinleri vardı. Karakol, ücretlerin ödenmesini düzenliyordu. Önceden sadece baş tersane işçisine para ödeniyordu ve o da "işçilere emeklerinin karşılığı olarak mal aşırma ya da yağma" izni veriyordu. Ton başına 2 şilinlik ödeme yapan mal sahipleri, "tersane işçilerine haftalık düzenli ödeme derdinden kurtulmuşlardı." Polisin dayattığı parça başı ödeme oranları şöyleydi: bir fıçı şeker için 11 peni, küçük fıçılar için 7 peni, bir çuval için 2 peni. "Parça başı ücret oranları, dürüst bir işçinin ancak bir günde kazanabileceği ücrete karşılık gelecek şekilde,

en alt seviye üzerinden belirleniyordu."

İşçi sınıfının "teçhizatı" aşırmaya elverişli olduğundan, kıyafet yönetmeliğine tabi kılınmışlardı. Doğu Hindistan Şirketi'ndeki bir tasnifçi, porselen kapları paltosunun eteklerine saklayarak çalmıştı. Çay sandıklarını çivileyen bir işçi,"büyük bir parça deriyi kemerinin arkasına dikmişti." Kahve fıçısı tamircisi, aşırdığı malzemeleri dizinin arkasında ve şapkasında taşımıştı. Ganimetlerini gizli ceplerinde, torbalar ve çantalarda saklayan başka pek çok işçi vardı. Görev başındaki polis memurlarına verilen talimatlar şöyleydi:

> Tersane işçileri gemiden inmek üzere güverteye geldiklerinde, dikkatinizi özellikle onların kıyafetlerine yöneltiniz, geniş palto ve pantolon giymediklerden, levye taşımadıklarından veya yeleklerinin altında torba olmadığından emin olunuz; tersane işçileri, fıçı imalatçıları ya da başka birileri güverteye çanta veya boş çorap getirmemelidir, ayrıca şapkalarının üst kısmını kontrol etmeyi unutmayınız.[56]

Yıllar sonra Herman Melville, tersanelerdeki üst aramalarının onur kırıcılığına katlanmak zorunda kalmıştı. Joe Bloomberg Londra tersanelerindeki ilk gününü şöyle hatırlar: "Günün sonunda arkadaşımla beraber eve giderken... Tersane Polisi bizi durdurdu ve bize ait olmayan bir şeylerin üstümüzde olup olmadığını sordu. 'Evet' diye cevapladım. Su kabarcıklarıyla dolu elimi gösterdim. 'Buraya bunlarla gelmedim ama onlarla eve gidiyorum.'"[57]

Polislerin dürüst çalışması, teftişle, rotasyonla ve sahte yeminle - karakol yemini, teyakkuz yemini, sadakat yemini- sağlanıyordu. Onların varlığı ve amacı, mal aşırma geleneğini ortadan kaldırmaktı.

> Görevli olduğunuz gemiye varır varmaz, ilk göreviniz, şimdi dağıtmış olduğumuz bu UYARI yazısını ana direğe zımbalatmak, yapıştırtmak veya bağlatmak olmalıdır ve gemi tamamen tahliye edilmeden, onu hiç kimsenin kaldırmasına izin vermeyin; gemi işçileri kahvaltı yaparken veya güverteye çıktıklarında, sen veya meslektaşın her sabah bunu yüksek sesle okuyun. Onlar, bunu kendi başlarına okuyamazlar, cahil görünmekten çekindikleri için okuyamadıklarını söyleyemezler; gemideki atıkları *süpürme* ve *kazımaya* karşı uyarıyı da aynı şekilde yapıştırıp okuyunuz, hiç kimseye ambardaki fıçılardan

56 *The Proceedings,* 24 Şubat 1790 ve 8 Haziran 1791.

57 Joe Bloomberg, *Looking Back- A Docker's Life* (1979), s.17.

> ve sandıklardan düşen herhangi bir eşyaya, şekere, kahveye ya da başka bir şeye, kendi kullanımı için el koymasına izin verilmemelidir.[58]

16 Ekim 1798 akşamında kalabalık bir güruh, Wapping High Sokağı'ndaki Deniz Karakolu'na saldırdı. Polis memuru, Charles Eyres'i ve diğer kömür işçisini "üzerlerinde kömür olduğu için gözaltına" almıştı. John Harriott ve Patrick Colquhoun onları suçlu bulmuş ve nehirde çalışan birinin ödeyemeyeceği bir miktar olan 40 şilinlik para cezası vermişti. Oysa yargıçlar aşırma geleneğini biliyorlardı. Bizzat Harriott, işçilerin kömüre, ek gelir, "atalarından kalan bir gelenek" olarak baktıklarını ve onların "kömürün gerçek sahibi olduklarını" yazmıştı. İşçiler, "her adamın çalıştığı gemiden kıyıya inerken iki üç kile kömürü alarak kendi çuvalını doldurduğu o değişmez uygulamayı uzun zamandır devam ettiriyorlardı." "Aşırma *geleneği* onların değişmeyen talebidir." Harriott'a göre 1400 İrlandalı kömür işçisi "itaatsiz mahlûklar grubuydu" ve "yarı vahşilerdi." İki yargıç, geleneğin nehrin her yerinde ve her türlü ürün için geçerli olduğunu anlamıştı ve eğer bu gelenek bir yerde ve üründe kırılırsa, her yerde ve bütün ürünlerde geleneği kaldırmak kolay olacaktı. Onlara göre, kömür işçileri de, bunun genel olarak bütün nehir işçileri için bir kırılma noktası olduğunu anlamışlardı.[59]

Nehirde gerilim giderek yükselmişti. Genel bir yenilgi havası hâkimdi. Büyük Ayaklanma'nın anısı hafızalarda hâlâ canlıydı, çünkü ayaklanmaya neden olan sorunlar hâlâ devam ediyordu: Denizcilerin ücretleri iki üç sene geç ödeniyor; denizcilere verilen yiyecek ve içecekler ayarı bozuk tartılarla ölçülüyor ve 453 gram yerine 365 gram yiyecek içecek veriliyordu. Ayaklanmadan sonra doğru tartma uygulaması yürürlüğe girmesine rağmen, 1797 yazında en az otuz altı denizci Fleet'te seren direğine asıldı. 1798 ilkbaharında, Protestan kentli demokratlar tarafından başlatılan ve R.A. Salaman'ın belirttiği gibi "serf olmayan ve daha ziyade bir köleye benzeyen" Katolik kır emekçileri tarafından desteklenen "Ayın Yükselişi" adlı İrlanda İsyanı çıktı. İsyan, her şeyi göze almasına ve tersanelerdeki İrlandalıları birleştiren "İrlanda deniz şebekesine" rağmen başarısız oldu. İlk-

58 Colquhoun, *A Treatise on the Commerceand Police of the River Thames*, s.649'da yeniden basılmıştır.

59 Harriott, a.g.e., s.261.

baharda Londralı radikaller hapse atıldı, Birleşik İrlandalıların vatan hainliği ile yargılandıkları duruşmalar başladı ve Napolyon, İrlanda yerine Mısır'ı işgal etmeye karar verdiğinde üç krallıkta eşgüdümlü bir cumhuriyetçi ayaklanma umudu altüst oldu. 1978 yılında yaz sonundan itibaren tüm şiddetiyle baskı başladı: 30.000 köylü darağacında asıldı, katliama uğradı ve "kafaları kesildi." Rusya'ya, Glasgow'a, Karayip Adaları'na ve Thames'a göçler başladı; göç edenler kendi haberlerini, şarkılarını ve mücadelelerini beraberlerinde götürdüler.[60]

25 Ağustos'ta İrlandalı nehir işçisi Joseph Leahey, zorla asker toplama birliğinde görev yapan bir asker tarafından öldürüldü. Leahey, Wapping'de İrlandalıların yerleştiği Spruce Adası'nda oturuyordu. Tüm yaz boyunca "kömür işçileri ve askerler arasında çatışmalar oldu." Aslında Londra'daki mücadele daha geniş çaplıydı: İsyancılardan on bir tanesi, "Sandwich"in "asi kaptanı da" dâhil, Cold Bath Fields'den kaçtılar. Birkaç gün içinde Savoy'daki askeri tutuklular ayaklandı. Leahey'in öldüğü gün, 25 Ağustos Cumartesi'ydi ve kömür işçilerine ödeme yapma günüydü. Zorla asker toplama birliğindeki üç veya dört asker, Wapping'de sinsi sinsi dolaşıyorlardı. Mahkemede, taşlandıklarını, "iteklendiklerini" ve İrlanda beddualarıyla korkutulduklarını iddia ettiler. "Mükemmel bir isyanda" taş ve tuğlalar havada uçuşurdu. O gün de öyle olmuştu. Asker de onlara misillemede bulunmuş ve Leahey'i böbreğinden bıçaklamış ve Leahey son nefesini vermişti. Leahey'e saldıran asker, Eylül'ün ortasında Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen duruşmada, kazara adam öldürmekten suçlu bulundu. Yanındaki diğer askerler tahliye edildi ve her biri 1şilin para cezası aldı.[61]

Adalete inanmak için bu tutarın, özellikle de Charles Eyres'e 40 şilin para cezası verildiği göz önüne alındığında, yeterli olmadığı düşünüldü. Bu yüzden, Polis Karakolu'na saldırıldığında, kaldırım taşları fırlatılırken bu, "kırk için gelsin" ve "ya parayı geri alacağız ya da burayı kırıp geçireceğiz" sloganları atıldı. Kuşatma altındaki yargıçlar, harekete geçti. Harriott (kendini "tekrar genç" hissediyordu) ateşli silahla-

60 James Dugan, *The Great Mutiny* (1965); R.A.Salaman, *The History ans Social İnfluence of the Potato*, gözden geçirilmiş basım (1985), s.266; Thomas Pakenham, *The Year of Liberty: The Great Irish Rebellion of 1798* (1792); ve Albert Goddwin, *The Friends of Liberty: The English Democratic Movement in the Age of the French Revolution* (Cambridge, Mas., 1979), s.436-49.

61 *The Proceedings,* 12 Eylül 1798; The Observer, 8 Nisan, 20 Mayıs 1798.

rı çıkarttı. Colquhoun, İsyan Yönergesi'ni okudu. Bir memur, tersane işçilerinin kalfası Gabriel Frank'la birlikte, isyan eden ayak takımını Dung Rıhtımı'ndaki fıçı imalat yerine kadar kovaladı. Bir adam karanlıkta vurularak öldürüldü. Cesedi, İnfaz Tersanesi'ne getirildi, tersane işçileri onun nehirdeki tersanelerde "ispiyonculuk" yapan Branham olduğunu düşündü ("en sonunda onu ele geçirdik"). Fakat ceset, Gabriel Frank'ın cesediydi. James Eyres, Charles'ın kardeşi, cinayete teşebbüsten tutuklandı, suçlu bulundu ve asıldı.[62] Bu yüzden, polis gücü kurulurken çıkan ilk çatışmada, son çare olarak yine Jack Ketch'e başvuruldu.

Thames Nehri Polisi'nin tarihsel önemini vurgulamamız gerekir. Thames Nehri Polisi, Londra tarihinde merkezi devlet otoritesinin emrindeki ilk polis kuvvetidir. Bu anlamda, yerel gözetim ve zabıtadan farklıdır. Bu yüzden polis tarihçileri, Thames Nehri Polis'ini, 1829 Başkent Polis Yönergesi'nin ("aynasızlar") ve 1836 Vilayet Jandarma Yönergesi'nin öncüsü olarak görür. Her iki yönerge de iç şiddetin tek bir merkezde toplanmasının sağlanmasında belirleyici olmuştur. Thames Nehri Polisi tarihsel olarak önemlidir, çünkü Batı Hint Adaları Donanması'na ait gemilerde çalışan işçi gruplarının ücretlerini ödeme sorumluluğunu doğrudan üzerine almayı kabul etmiştir. Polis Karakolu'nda çalışan görevliler, parça başı ücret oranlarını belirlediler, muhasebeyi yönettiler ve ücretleri dağıttılar. Bu nedenle onlar nehirde çalışan işçi sınıfının niceliksel sömürüsünden doğrudan sorumluydular.

Kimin ücret alıp kimin almayacağına karar veren Nehir Polisi idi. Ücretin geleneksel yöntemle belirlenmesi, nehir işçilerinin alabileceği ürün ya da malların takası ya da mübadelesi hakkında onlarla görüşen liman depo acenteleri, toptancılar, pansiyon ve birahane işletmecileri, toprak sahipleri ve genelev sahiplerinden oluşan geniş bir topluluk ağı gerektirmekteydi. Yiyecek içecek, aşk ve kalacak yer sağlayan bu adamlar ve kadınlar, yoksulların kent ekonomisinin önemli bir parçasıydı. Eski kumaş ya da demir satan dükkânlar, portakal satan çocuklar, küçük butikler, kadın seyyar satıcılar, sokak satıcıları, işportacılar ve toplayıcılar ruhsatsız çalışıyordu. Denizcilik işinden ücretlerini alanlar sayesinde fahişelerin işleri iyi giderdi. Liverpool'daki ortak

62 A.g.e., 9 Ocak 1799.

arkadaşlarla muhabbet eden, tavladığı denizcilerin pantolonlarını indiren Catherine Davis, aynı zamanda onların çamaşırlarını da yıkar ve karşılığında denizcinin altı ginesini alırdı.[63]

Paraya dayanmayan bu topluluk ya da bu yeraltı topluluğu, tersanelerin önünü açmak için fiziksel olarak ortadan kaldırıldı. Doğu Yakası'nda su kenarında yaşayan insanların hayatları, tersane inşa edildikten sonra sular altında kalmıştı. Sör Thomas More, koyun ve çitlerle ilgili ünlü özdeyişinde bu insanların eski yaşadıkları yerleri anlatmaktadır. Nehir kenarı mahallelerinin sular altında kalmasından daha önemli olan; emek bakımından devasa olsa da, coğrafi olarak sınırlı kalmıştı, liman işçilerinin geleneksel gelirlerinin suç sayılmasıydı. Bu, Londra işçi sınıfının giderek genişleyen kesimlerine dürüstlük ve günahkârlık üzerine -polisi, yasal ve ekonomik politikayı karakterize eden- ahlaki bir söylemin ortaya çıkmasına neden oldu; ta ki 1867'de James Greenwood onu Londra'nın yedi lanetinden biri olarak değerlendirene dek: "Pek çok işçi, bir ayağıyla dürüstlüğün patikasında, diğer ayağıyla da aşağılık hırsızlığın çamurlu yolunda yürüyormuş gibi, topallayan bir uzlaşmayı benimsemektedir."[64]

Bu yüzden, Thames Nehri Polisi'nin tarihsel işlevinde, suçluların yakalanması ya da suçu ortaya çıkarmak, ne kadar paradoksal görünse de, suçun yaratılmasından veya anlamının pratik olarak yeniden tanımlanmasından daha az önemliydi ve daima suçun *önlenmesini* ve ahlakın *ıslah edilmesini* vurgulayan Colquhoun bu durumu çok iyi idrak etmişti. On sekizinci yüzyılın bakış açısı, polisin işlevini, özel mülkiyeti korumaktan ziyade (elbette bunu da içeriyordu) özel mülkiyetin üretilmesinde sınıf ilişkilerini yaratmak ve sonra da devam ettirmek olarak görüyordu. Bu, Profesör David Philips'in polisin kökenine dair yararlı açıklamasında göz ardı edilen bir noktadır: "Kentli esnaf ticari mülkünü etkili bir biçimde koruyacak bir şey istiyordu." Bu formülasyon, 1690'lardaki esnaflar için geçerli olabilecek kadar kapsamlıdır, ama öte yandan 1790'ların sonunda polis politikası ve pratiği, mal ticaretinin yanında mal üretiminin

63 *The Proceedings*, 2 Aralık 1795.

64 James Greenwood, *The Seven Curses of London* (1867, Garland yeniden basım, 1984), s. 169.

korunması olduğu ve dolayısıyla esnafların yanında bütün işverenler polisi memnuniyetle karşıladığı için, çok da kısıtlıdır.[65]

Profesör Philip'in "yeni ortaya çıkan örgütlü işçi sınıfı, politik baskının yeni aktörü olarak gördüğü profesyonel polis fikrine karşı düşmanlık beslemekteydi" ifadesinde, "yeni ortaya çıkan örgütlü işçi sınıfı"nın ne anlama geldiğini dikkatle açıklamalıyız. Eğer burada başlangıç dönemindeki London Corresponding Society'e ve onunla işbirliği yapan plebyenlere gönderme yapıyorsa, o zaman 1790'lı yıllardaki bu düşmanlık, Colquhoun'un 1792'de Spitalfields'de örgütlediği türden casusluğa, ikiyüzlülüğe ve polisin politik terörüne karşı bir düşmanlıktır. Öte yandan 1790'lardaki radikal "Jackler," proleterlerin geleneksel adetlerinden pek söz etmezler, etseler de egzotik ya da tarımsal geleneklerden söz ederler. Bu arada, Wollstonecraft, İskandinavya'dan yazdığı bir mektupta ek gelirlerin gerekliliğini ileri sürmüştür.[66] Thomas Spence isyana teşvikten yargılandığı duruşmasında, 1801 İsyanı öncesinde geçen bir olayı, Portland Dükü'ne ait bir ormanda fındık toplarken bir korucunun kendisini yakalamasını anlatmıştır. Geleneklerin fiili savunması, hiçbir yerde açığa çıkmamıştır.

Mesele karmaşıktı: Hukuk açısından kafa karıştırıcıydı (Bir İskoç hukukçusuna göre "tutanak detaylarında çok sayıda farklılık vardı," Profesör Styles'a göre ise "yerel yasama inisiyatiflerinin birikmiş mirası" söz konusuydu) gerçekte ise, hukuki olarak kabul gören "maddi olmayan şeylerle ilgili haklar"dan "ticari teamüle," "ustanın izin verdiği ek ödemelere," gayri resmi olarak kabul edilen yardımlara, belli bir iş için yapılan ödemelere, "bağışa," mal ile ödemeye, haciz karşılık tazminata uzanan bir dizi el koyma pratiği vardı.[67] "Adem'in mirastan yoksun bırakılan tohumunun aç savunucusu" Thomas Spence gibi, toprak ya da sermayenin özel mülkiyetine karşı çıkanlar-

65 David Philips, "A New Engine of Power and Authority": The Institutionalization of Law-Enforcement in England, 1780-1830" V. A. C. Gatrell, Bruce Lenman ve Geofrey Parker (der.), *Crime and Law: The Social History of Crime in Western Europe since 1500* (1980), s. 178.

66 *Letter Writes...in Sweeden, Norway, and Denmark* (1796), aktaran Janet M. Todd'dan alıntı yapılmıştır. (der.), *A Wollstonecraft Anthology* (1977), s. 163.

67 John Styles, "Embezzlement, Industry and the Law in England, 1500-1800," Maxine Berg, Pat Hudson ve Michael Sonenscher (der.), *Manufacture in Town and Country before the Factory* (Cambridge, 1983), s. 192-3.

dan coşkulu bir savunma ve karşı saldırıyı en çok beklediğimiz yerlerde bile, "ortak" olana dair soyut ve entelektüel bir iddia ile emeklerinin ürününün bir kısmına kendileri için doğrudan el koyanların muazzam ve gözü kara deneyim arasındaki karşıtlık bizi şaşırtır. Düşünce ve eylem, ilke ile pratik arasındaki bu mesafeyi ne açıklar? Yanıtın bir kısmı baskıdır (korku, askerileştirme ve oto-sansür). Eylül 1800'de Kuzey, Güney, Batı ve Doğu Londra'da açlık isyanları baş gösterince, milis kuvvetleri, ordu, gönüllü birlikler ve dernekler, onları baskı altına almak için seferber oldu.[68] Spence o günlerde şöyle yazdı:

> Ertesi gün, şirketimde çalışan ve bana güvenebileceğini bilen, Doğu Hindistan Depoları'nda görevli işçilerden biri, ayaklanmalar hakkında ne düşündüğünü açık bir şekilde paylaştı ve bana adamlardan birkaçının, halka ateş etmeleri emredilirse, bu emre uymayacaklarını söyledikleri için işten çıkarıldıklarını söyledi.[69]

Ambar işçisiyle yaptığı konuşma üzerine düşündüğünde, Spence'in tepkisi ya ironiktir ("Fındık toplamaya bile cüret edemediğimiz bir ülkede birileri çok büyük imtiyazlara sahip olmalıdır, değil mi?") ya da canlı ama alegorik bir komünizme yönelir:

> Bir solucan kira ödemez: Yaşadığı yer onundur ve vergiden muaf lüksler için ayaklanır. Bir karga ya da başka bir canlı onu yakalayabilir. Öyle ya da böyle bizim gibi o da ölmek zorundadır. Ama bu açıdan, o bize göre avantajlıdır çünkü yaşarken kira ödememiştir!

1790'lardaki karşıdevrimin nedeni olarak baskının yanına parayı da eklememiz gerekir. Başarılı olmak için, polis, işçi sınıfının bir kesimiyle etkin bir işbirliğine ihtiyaç duyuyordu. Ücretini parayla alanlar, ücretli olmayanların etkin, sert amirleri haline geldi: 1790'lardaki karşıdevrimin acı bir sonucu. Tersane işçilerinin gelirine yönelik doğrudan fiziki saldırı ve emek sürecindeki mücadelenin tersane dışındaki mücadeleden koparılması yüzünden gerçek gelirin düşmesi, işçi sınıfı içerisindeki güç hiyerarşilerinin dayalı olduğu parasal ücretin önkoşullarını üretti. Bu çelişki, adam öldürmeye meyilli, "iyi insan" Bay Punch'ı anlatmaya yardım etmektedir. Punch, Judy'yi

68 *The Observer*, 21 Eylül 1800 ve *The Times*, 16-20, 22, 23 Eylül 1800.
69 Thomas Spence, *The Restorer of Society to its Natural State* (1801), s. 33-4.

çağırır. Judy bebeklerini beraberinde getirir. Bebek ortalığı batırınca, Bay Punch bir yandan dans ederken, diğer yandan da çocuğa vurur ve onu fırlatır. Judy çocuğu korumaya girişince, onu öldüresiye döver ve şarkı söyler.

Çocuklar dışında, kadınlar da Londra işçi sınıfının en zayıf kesimiydi, sesleri neredeyse hiç duyulmamıştır. Profesör Joan Scott "zanaatçı kadınlara" ilişkin kanıtlar bulmak için uğraşır, ama bulamaz, "işçi sınıfı" cinsiyetçi (erkek) bir kategoridir.[70] Böylece, kötü tarafından kurtulmak istenirken iyi taraflar da harcanmıştır. Mary Wollstenecraft dikkatli bir dinleyiciydi; aslına bakılırsa, bir zanaatkâr olarak onun mahareti dinlemekti. "Dünyanın büyük bir hapishaneye dönüştüğü" hayatının son yıllarında, ölümünden sonra yayımlanan, Jemima'nın öyküsünü kaleme aldı. Bu, bir proletarya öyküsüdür. Jemima "yırtıcı bir hayvan ya da ahlaki musibete yakalanmış biri gibi bir delikten diğerine kovalandı durdu." Çocukluğu bodrum katında geçti. Hayatta kaldı, ama lanetliydi. Onu döven, sofrada kalan artıklarla besleyen ve tecavüz eden Wappingli Metodist bir ceket satıcısına çıraklık yaptı. "Tamamen ihtiyaç ve zorunluluktan çaldım ekmeği." Kendi sınıfından nefret edenlerin o çirkin görüşlerini içselleştirmişti: "Başına gelenlere katlanması gereken, ne bulursa araklayan bir kediydim, pisboğaz bir köpek, aptal vahşi bir hayvan." Fahişeliğe başladı ("Bağımsızlığıma değer versem de... gece yaptığım işten tiksiniyordum"). Sonra çamaşırcılık yaptı, sabahın birinden gecenin sekizine kadar "çalışmaya mahkûm bir makine gibi" çalışırdı. Çamaşır teknesinde yaralandı ve "yoksul ile zenginin birbirinin doğal düşmanı olduğunu düşünmeye başladı ve prensip gereği bir hırsıza dönüştü."[71] Sınıf mücadelesinin en dolaysız dili buydu. Jemima bir dönem Hampsteadli bir entelektüele hizmetçilik yapmıştı. Jemima'ya, dönemin radikal bilimsel incelemelerini okurdu. Belki de Jemima'nın "prensip"ten bahsetmesine neden olan şey, bu deneyimdi. Bu deneyimin yanında, Londra işçi sınıfını oluşturan kadın ve erkeklerin büyük bir çoğunluğu o sayfalarda eylem halinde tasvir edilmişti.

Hem "Akıl Çağı"nın liderlerine muhalif olan hem de onlarla asgari diyaloga giren bir geleneğin taşıyıcısı olan radikal zanaatkârlar açısından "Akıl Çağı," çoğu zanaatkârın yetenek ve

70 Joan Wallach Scott, *Gender and the Politics of History* (New York, 1988), s. 72-6.

71 *The Wrongs of Woman: Or, Maria: a Fragment* (1798).

özgürlüğünün sömürü koşullarına tabi kılınarak değersizleştirildiği ve diğer zanaatkârların da yardım kuruluşlarında, sendikalarda ve radikal demokrat derneklerde etkin hale geldiği, rekabetçi bir on yıldı. Londralı kalifiye zanaatkârlar, bu on yıl boyunca devam eden Jakoben karşıtı histeride halk birliklerini, kışkırtıcı yayınları ve sendika oluşumlarını yasaklayan yasalarla yenilgi üstüne yenilgi aldılar. Yine de yeni bir yüzyılın başlamasıyla birlikte bu proletaryanın bir kısmı, ücret alma hakkını elde etti.

İşçi sınıfının bu kesiminin politik eyleminde ve kimi yazılı ifadelerinde, sınıf ilişkilerinde devrimi kabul etmek dışında pek seçeneği yoktu. Bu kesim, emek sürecinin teknolojik yeniden bileşimine ücret ödeme sistemi karşılığında boyun eğdi. Tersane işçilerinin ve onların sendika birliğinin (Saint Helena Topluluğu) tarihinde bu çok açık bir şekilde görülmektedir. Mayıs 1800'de John Gast'in öncülük ettiği grev, bir yandan, zaman ve para için toplu pazarlık yapmayı kabul etti. Clatham Tersanesi'nin duvarına, 1775, 1795 ve 1801 yıllarında "zorunlu ihtiyaçlar"ın fiyatlarını karşılaştıran bir el ilanı asıldı; yirmi beş yıl içerisinde fiyatlar üç kat artmıştı. Öte yandan Gast, mal ve malzeme aşırma geleneğine dayalı ekonomi içinde kıt kanaat yaşamaya devam edenlere karşı, ücretli işçilerin polislik görevi üstlenmesini kabul etti.[72] Ama bunun farklı biçimlerini başka yerlerde de görürüz. Şapka imalatı yapan kapitalistler, işçilerin mal ve malzeme aşırma pratiklerinden kurtulmak için teknolojik baskı uygulamak yerine, yatırımların yerini coğrafi olarak Cheshire ve Lancashire'a taşımayı, yeni üretim malzemelerini eskileriyle değiştirmeyi (kunduz derisinin yerini ipeğin alması) ve üretimi fabrika duvarlarının arkasına hapsetmeyi daha etkili bulmuşlardır.[73] Ayakkabı imalatçıları, deneyimli işçilerin ve "greve katılmayan" eski kölelerin rekabetine kızdılar ve bu yüzden 1790'larda "sarhoş olmaya ve küfretmeye," (XXI. Kural gereği) "ustanın mallarını" çalmaya ceza getiren ve Kutsal Pazartesi gününde insanları gözlem altında tutan kuralların polisliğini kendi toplulukları içinde uygulamaya başladılar.[74]

72 Peter Linebaugh, "Labour History without the Labour Process: A Note on John Gast and His Times," *Social History*, c. vii, no: 3 (Ekim 1982); PRO, HO, 28/27, Donanmadan gelen mektuplarda.

73 P. M. Giles, "The Felt-hatting Industry, c. 1500-1850, with a special reference toLancashire ve Çheshire," *Transactions of the Lancashire and Cheshire Antiquarian Society*, c. Lxix (1959).

74 *Rules of Society of Journeymen Boot and Shoe Makers*, A. Aspinall (der.), *The Early English Trade Unions; Document from the Home Office Papers (*1949),

Terzicilik de dönüşüme uğradı ve daha önce terzinin "kumaş aşırmasına" olanak tanıyan maddi üretim koşulları ortadan kaldırıldı. 1790'larda kalıp çıkarmak, her parçanın nasıl kesileceğine dair kesin talimatlar ve kumaştan model çıkarmanın en ekonomik yolunu gösteren çizimler sağlayan basılı materyallerle birlikte yaygınlaştı ve ağzı sıkı ustaların özel pratiği olmaktan çıktı. Duvarcı kalfaları, Mayıs 1796'da ücret artışı için greve gidince, "diğer zanaatkârları zenginleştiren ek ödeneklerden mahrum olduklarını, aldıkları ücretin emeklerinin karşılığı olmadığını ve temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini" iddia ettiler.[75]

Üretimin maddi ve toplumsal ilişkilerinin bu dönüşümü, işçi sınıfının bu kesiminin radikal ideolojisine yansımıştır. İngiliz Jakobenler arasında "ücretler" ve "işçi hakları" kaçınılmaz bir biçimde ilişkili hale gelmişti. 1792'de Londra Corresponding Society'nin kurulmasıyla birlikte, haklar, ücretler ve mülkiyet arasındaki ilişki bir aksiyom olarak dile getirilmiştir: "Ücret, her işçinin hakkıdır."[76] "Sınırsız sayıda üyesiyle" övünen bu "demokratik" örgütün, aslında "akıl sağlığından yoksun olanları ya da suçlarından ötürü mahrum bırakılanları" dışlaması da tarihi önemde bir anlam karmaşasıydı. John Cast, "bir makinistin kendi emeği üzerinde, tıpkı toprak sahibi bir lordun kendi mülkü ya da mirası üzerindeki kadar hak sahibi" olduğunu savunmuştur. Bu, 1800'de yapılan ücret kesintisi karşısında, tersane işçilerinin "her işçinin kendi emeğinin ürününü alma hakkına sahip olduğu iddiasıyla, kendilerini ve ailelerini geçindirebilmek için" greve gittiklerinde ileri sürdükleri bir savdı.[77] Aynı düşünce Cobbett'in *The Soldier's Friend* (1791) adlı etkili broşüründe de dillendirilir: "Krallardan, kraliçelerden ya da prenslerden aldığın hiçbir şeyi, bir *lütuf* ya da bir *bağış* olarak görmeni istemiyorum; sen verdiğin hizmetin ücretini alıyorsun; aldığın ücret senin mülkiyetindedir ve ülkenin Parlamento Yasaları tarafından sana ait olduğu onaylanmıştır." Londra zanaatkârı, sırtını duvara dayayarak "yeteneğinin" ya da "emeğinin" kendi malı olduğunu haykırır ve böylece paternalizm karşısında özgürlüğünü ilan ederken "toprak parçası"

s. 81-7.

75 Norah Waugh, *The Cut of Men's Clothes 1600-1900* (New York, 1964), s. 91 ve devamı; *The Observer*, 8 Mayıs 1796.

76 İngiliz Kütüphanesi, El Yazması, 27812, London Corresponding Society, Minute Book, s. 25 (Ekim 1792).

77 John Gast, *Calumny Defeated* (1802).

olmayan sınıfın diğer kesimlerine de sırtını dönmüş olur.

Tıpkı "işçi hakları"nın, hukuki "hatalar" doktrinlerini önvarsayması gibi, insan emeğinin ücret olarak parada soyutlanması da geleneksel temellük pratiklerinin suç kapsamına alınmasını önvarsaymıştır. *Common Sense*'in ilk paragrafında Tom Paine şöyle yazar: "Uzun süre bir şeyin *yanlış* olduğunu düşünmeme alışkanlığı, onun *doğru* olduğuna dair sahte bir izlenim uyandırır ve ilk anda, geleneği savunan bir çığlığın yükselmesine neden olur." Londra zanaatkârları, "gelenek" söylemini, III. George'un "eski yolsuzluğuna" yol açan "gotik" ya da feodal yapıyla ilişkilendirdi. Onlara göre "devrimci demokrasi," akla ve ücrete dayalı sınıf ilişkilerini kabul etmek demekti. Bunun güncel sınıf pratiklerinde ne anlama geldiği, William Godwin'in *Enquiry Concerning Political Justice* adlı eserini yorumlayan Francis Place tarafından açığa çıkarılmıştır. Bu yorum, Londra zanaatkârının kalfalık işinden kurtulmak, kendisinin ve başkalarının patronu olmak yönündeki kararlılığını güçlendirdi.

Londra esnafı, ücret sisteminin özünün hesap verme zorunluluğu olduğunu Godwin'den öğrendi. Bu, işçinin öngörülebilir olması; işçinin değerinin niceliksel olarak ölçülebilmesi; üretim sürecindeki malzeme kaybından işçinin sorumlu tutulması; paranın sınıflı toplumu rasyonelleştirmesi demekti. *Eski rejimde* bunların hiçbirisi mümkün değildi. Faydacıların karşı çıktığı dokunulmazlıklar ve imtiyazlar; geleneğin, ehliyetin, teamüllerin, ayni ödemelerin, "talan ve yağmanın" hâkim olduğu yerdeki sınıf ilişkisinin maddi temeliydi. Godwin bunları, "efendisi tarafından köleye bağışlanan az miktardaki mal"la, eski ve modernle karşılaştırır ve bunların kamu yararına feda edilmesi gerektiğini iddia eder. O dönemde Goldwin'i okuyan Place, hoşlanmadığı İrlandalı bir ustanın yanında çalışmaktadır; ondan hoşlanmamaktadır çünkü İrlandalı usta "nankördür" ve "malzemeyi israf etmeden biçki dikiş yapma" konusunda Place'den daha az bilgiye sahiptir. Mübadelede katı bir karşılıklılığın yokluğu (nankörlük) ve malzeme işlemedeki verimsiz teknikler, on sekizinci yüzyıldaki "düzensiz" yaşamın ve kumaş yürütme pratiklerinin temeliydi. Terzi ustası ve otuz iki işçinin patronu olan Place, kalfaların kendi odalarında yaptıkları, ustalarının gözleri önünde yapılan işe kıyasla hesaplanması daha zor olan parça başı işin sıkı bir düşmanı haline geldi.[78]

78 Francis Place, *Autobiography*, der. Mary Thale (Cambridge, 1971), s. 136.

Bu tip radikal Londra zanaatkârlarının geliştirdiği yaşam tarzları, sanayi işçisi disiplininin habercisiydi: dakiklik ve fabrika saatine itaat; şeker ve patatesle çay ve kahve gibi yeni içeceklerden oluşan yeni besin düzenini kabullenme; yemek zamanının akşama ya da geceye alındığı aralıksız bir işgünü; küfürden sakınılan yeni bir dil; temizlik ve sağlık önlemleri; mal üretimde toplumsallaşmış olsa bile *meum et tuum* (benimki ve seninki) fikrinin özenle kabullenilmesi. Tüm bunlar "saygınlığın" işaretleriydi.[79] Ben tüm bunların temelinde, ücretin; karşılığı ödenen ve ödenmeyen emek, kadın ve erkek, köleler ve özgür kişiler arasında, sonuçta giderek derinleşen ve şiddetlenen bir ayrımı gizleyen gücünün yattığını iddia ediyorum.

Punch, eşinin ve çocuğunun, siyahî hizmetkârın ve kör dilencinin, doktorun ve saray mensubunun, polis memurunun ve cellâdın sonunu getirirken, aynı zamanda cinsiyet, ırk, sınıf ve hukuk baskılarına neden olan toplumun da sonunu getirmişti. Bu, deyim yerindeyse Punch'ın devrimci yanıdır. Tehlikeli öfkesini kadınlara, çocuklara, dilencilere ve siyahîlere yöneltirken, Punch, kuklacının küçük bir hareketiyle, bir bütün olarak Londra işçi sınıfı içindeki büyük ve gerçek bölünmeleri tekrar eder. Tecavüz, bebek cinayeti ve köle ayaklanmasının bastırılışı, işçi sınıfı içinde ayırt edilebilir ve yadsınamaz kitlesel deneyimlerdi.[80] Punch ve Judy'de eylem aracı, sopa ve nükteydi. Hem sopa hem de nükte, adeta 1790'lardaki araçların ve sözlerin insan icadı olduğunu onaylarcasına, Punch'ın istediği şeye dönüşebilirdi. Eylem sözle çelişirdi – darağaçları meyve bahçesine, keman öldürücü bir silaha, sopa "ilaca" dönüşürdü. Kelimeler, güce sahip olanların onlara verdiği anlamı taşır. Sopa, Punch'ın sözlüğüdür. Yaşlı Nick sahneye çıkar ("Londra'ya geldiğinde bir sürü işle uğraştığını biliyorum"), Hıristiyan'ın Apollon'a karşı verdiği mücadele kadar korkunç bir çarpışma meydana gelir ve Punch galip gelir. "Hurra! Hurra! Şeytan öldü!" der ve şov sona erer.

Ayrıca Seçilmiş Terzi Komitesi'ne sunduğu delil (1811) için bkz. F. W. Galton, *Select Documents Illustrating the History of Trade Unionism*, c. i. , *The Tailoring Trade* (1896), s. 127; William Goldwin, *Enquiry Concerning Political Justice* (1798), Isaac Kramnick (der.), 1976, s.466.

79 Gunther Lottes, *Aufklarung und plebejisches Publikium zur Theorie und Praxis des englischen Radikalismus in spaten 18. Jahrhundert* (Oldenbourg: Münih, 1979), s. 207-19.

80 Anna Clark, *Women's Silence. Men's Violence: Sexual Assault in England, 1770-1845* (1987).

İkinci Basıma Sonsöz

Bu kitabın ilk baskısı Londra'da, SSCB'nin çöküşüyle kapitalizmin zafer kazandığı 1991 yılında yayımlandı. Her ne kadar eleştirmenler Marksizmin düşüşüyle sevinç çığlıkları atsalar da, idam cezası; politika ve sınıf mücadelesi sorununun en önemli noktasında kaygı verici bir şekilde pusuya yattı. Bir yıl sonra kitap, ABD'de, adaylığını, beyin ameliyatı geçiren zekâ özürlü Ricky Ray Rector'ın idamında denetçi olmasına borçlu bir başkanın iktidara geldiği bir dönemde basıldı. Bunu, kısmen Richard Alton Harris'in ölüm cezasının infazıyla ateşlenen Amerikan tarihinin en büyük kent ayaklanması (Los Angeles) izledi. Harris'in idamı, uzun yıllardan sonra California'da bir ilkti.

Elbette, Amerika'daki idamın (birkaç isim vermek gerekirse, Trinidad, Nijerya, Endonezya ve Çin gibi) diğer ülkelerde "özendirici bir etkisi" olmasının yanı sıra; işyerindeki uyumsuzlar ya da toplumsal olarak huzursuz kesimler bu idamın mantığını içselleştirdikleri için ABD içinde de "istenmeyen

sonuçlar" (*the Unibomber*,[1] Timothy McVeigh,[2] Columbine Lisesi[3]) ortaya çıkmıştır. On yıl sonra ikinci baskı yayımlandığında, ABD, Dünya Ticaret Merkezi'nin yıkıldığı süreçte "terörle mücadele" yürüten ve Teksas'taki yüzlerce infazdan sorumlu bir politikacı tarafından yönetilmekteydi. Aleyhinde terörle mücadele yürüttüğü insanlar da infazcının küresel değerler ve inançlar sisteminden etkilenmişlerdi.[4]

"O zaman, baltayı ağacın dibine bırak ve devletlere insanlığı öğret. Onların insanlığı yozlaştıran kanlı cezaları vardır... Damien'in atlar tarafından paramparça edilerek infaz edildiğini kim hatırlamaz ki?' diye yazar Tom Paine, *The Rights of Man*'de (1792). 1757'de Damien, Fransa Kralı XV. Louis'ye suikast girişiminde bulunur; ancak başarısız olur. Büyük acı veren ve uzun süren bir ölüm cezasıyla kıvranarak ölür. Onun ölümü, o günden bu yana, Edmund Burke'den Michael Foucault'ya dek devlet terörü teorisyenlerini etkilemiştir. Giacomo Casanova bu infazda bizzat bulunmuştu. Casanova, zaptedilmez Venedik Dükü Sarayı'nın Piombi zindanından insanlık tarihinin en olağandışı firarlarından birini gerçekleştirmiş ve Paris'e henüz varmıştı. "Lordlar ve üzerinde anlaştıkları yasalar tarafından yargılanan her insanın doğal kamusal hakları"nı yeniden yapılandırmayı amaçlayan Casanova, devlete ve kiliseye karşı gelmişti. Özgürlüğe kaçışının aşamaları –boru biçimlendirme, lamba yapımı, kitapların değiş tokuşu, makarna ve İncil ve po-

1 *Unibomber* adı, *University and Airlines bomber* (üniversite ve havayolları bombacısı)'nın kısaltmasıdır. Berkeley Üniversitesi'nde matematik alanında öğretim görevlisi olan ve görevinden istifa ederek, sanayileşme ve ilerlemenin insan yaşamını giderek daraltığını ileri süren ve küçük sabotaj eylemleri yapmaya başlayan Theodore Kaczynski, daha sonra planlı bombalama eylemleri yapmaya girişir. 1995 yılında uzun bir manifesto yazmış ve eğer manifestosu gazetelerde yayınlanırsa eylemlerine son vereceğini söylemiştir. Manifesto gazetelerde yayınlanmıştır. Yakalanan Kaczynski, ömür boyu hapisle cezalandırılmıştır. Manifestosu Kaos Yayınları tarafından Türkçeye çevrilmiştir (*Sanayi Toplumu ve Geleceği*, Kaos Yayınları, 2013) (ç.n.)

2 Oklahoma bombacısı adıyla bilinir. 2011 yılında idam edilmiştir (ç.n.).

3 Columbine Lisesi katliamı. 1999'da Eric Harris ve Dylan Klebold adlı iki öğrenci, yarı otomatik silahlarla okuldaki 13 kişiyi öldürmüş ve 24 kişiyi yaralamıştır (ç.n.).

4 İdama ilişkin diğer iki tarihsel çalışma 1990'larda basılmıştır: Richard J. Evans, *Rituals of Retribution: Capital Punishment in Germany, 1600-1987* (Oxford ve New York, 1996); V. A. C. Gatrell, *The Hanging Tree: Execution and the English People 1770-1868* (New York, 1994).

lis şefinin karısına sığınmak- Foucault'nun her şeye gücü yeten hapishane terörü endişelerini yatıştırmak için parmakla gösterilebilecek özgürlük damlaları gibi anlatılırdı.[5] Hapisten ve kölelikten kaçmayı planlarken, Tom Sawyer, Huck Finn ve Jim'in de aklında bunlar vardı. Kanlı ceza gibi, kölelik de bütün insanlığı yozlaştırmış değildir ama baltaların ağacın dibine bırakılması birkaç insanın kaçışından daha fazlasını gerektirmiştir.

Tom Paine şöyle devam eder:

> Halk için sergilenen bu zalim gösterilerin etkisi, sevecenliğin ve duyarlılığın ortadan kaldırılması ya da kin uyandırılmasıdır. Ve sağduyu yerine insanları korkuyla yönetmeye dayalı yanlış bir anlayışla bunlar birer örnek haline gelir. Devletin korkuyla yönetmek istediği kesim insanlığın en alt sınıfıdır; terörün en kötü etkilerini onlar deneyimler. Yine de hedefin kendileri olduğunu anlamaya yetecek kadar sağduyuları vardır. Buna cevaben, nasıl gerçekleştireceklerini öğrenmiş oldukları terör örneklerini bu sefer bizzat kendileri uygulamaya başlar.

Paine'nin tarif ettiği olgu, klasik bir olgudur, çünkü Polybius'un de gözlemlediği üzere, "Romalı askerler genelin iyiliği için birbirlerini öldürmüştür."[6]

Devlet terörüne dair modern İngiliz kuram, Damien'in idamına tanıklık etmiş olan İrlandalı Edmund Burke ile başlar. Burke, bu idama tanıklık ettikten birkaç hafta sonra, estetik bir terör anlayışı geliştirdiği *A Philosophical Enquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and the Beautiful* adlı yapıtını yayımladı.[7] Kuram, *Theory of Moral Sentiments* (1759) adlı eserinde imgelemin gücünü örneklerle açıklamak için Damien'in idamına gönderme yapan İskoçyalı Adam Smith ile devam eder. İngiliz Henry Fielding, "daha büyük bir terörün Nesnesi"ni[8] göstermek için Aristoteles'in *Poetika*'sını inceler. Yüceltmenin neden olduğu tutku, korku hariç ruhun bütün güdülerini kesintiye uğratan şaşkınlıktır. Yüceltme, akıl yürütmeyi bütünüyle sekteye uğratan karşı konulamaz bir güçtür. Burke, yüceltmeyi Damien'e gönderme yaparak anlatmıştır. Fransız Devrimi te-

5 J. Rives Child, *Casanova: A Biography Based on New Documents* (1961).

6 Keith Hopkins, *Death and Renewal: Sociological Studies in Roman History* (Cambridge, 1938).

7 Edmund Burke, *A Philosophical Enquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and the Beautiful,* der. James T. Boulton (1958).

8 Henry Fielding, *An Enquiry into the Causes of the Late Increase of Robbers Ec.* (1749 ve 1751).

rörünü kapsamlı biçimde açıklamak üzere modern sanat retoriğini kullandığı (ya da yarattığı) için Burke'nin yüceltme estetiği otuz yıl sonra yeniden gündeme gelmiş ve büyük bir beğeni toplamıştır. Tom Paine bu tip cezaların yoksullar arasında öykünmeye neden olduğunu göstermişse, Edmund Burke de ceza infazlarının medyada gösterilmesinin aptallaştırıcı duyguları nasıl ustalıkla harekete geçirdiğini göstermiştir.

Capital of punishment (idam) ve *the punishment of capital* (sermayenin cezası) sözcüklerinin sırasını değiştirerek, *Londra İdamları*'nın temelinde yatan bir argümanı daha güçlü bir şekilde ifade etmek istedik: Eğer birkaç kişi öldürülebiliyorsa pek çok insan da öldürülebilir ve bunun tam tersi pek çok insan öldürülebiliyorsa, birkaç kişi de öldürülebilir. Toplumsal ölüm pek çok biçim alabilir. Kölelik, salgın hastalık, kıtlık ve patriyarkanın şiddeti, başlıca felaketler olmuştur. Peki bu kitlesel ölümler ölüm cezasıyla nasıl ilişkilendirilir? Sermayenin cezası yalnızca fabrikadaki, ofisteki ve madendeki sakat bırakılmayı, cinayeti, yaralanmayı ve stresi değil, aynı zamanda gezegenin fenomeni haline gelmiş olan göçleri, zorla kapatılmayı, köklerinden kopartılmayı, seks endüstrisi köleliğini de içermek zorundadır. Bhopal Felaketi,[9] Çernobil Felaketi ve Three Mile Adası Kazası'ndan[10] bu yana Tom Dwyer, bizzat işyerinin "ölüm üreten bir yer olarak görülmesi gerektiğini"[11] öne sürmektedir. Ölüm cezası hayatı değersizleştirmekte, emek gücünün değerini düşürmektedir.

Sahip olduğu iyimser bakışa, kabullenilmesi zor korkunç olayları, incelikli edebi dünyaya aktarmayı başarabilmiş olan İrlandalı Oliver Goldsmith, 1760'ta, XV. Louis hakkında şöyle yazmıştır: "XV .Louis, Damien olayından o kadar çok kork-

9 Bhopal felaketi, 3 Aralık 1984 günü, ABD kökenli Union Carbidefirma sının Hindistan'da Bhopal'de kurduğu böcek ilacı üreten fabrikadan yanlışlıkla 40 ton metil isosiyanat gazı dışarı salması, 18.000 kişinin ölümüne, 150.000'den fazla insanın zehirlenmesine neden oldu. Çevresel etkileri Çernobil faciasından bile korkunç olan bu kaza sonrasında, Bhopal eyaleti doğal afet bölgesi ilan edildi. Greenpeace'in bölgede kazadan 20 yıl sonra, 2004 yılında yaptığı ölçümlerde, toprakta normalin 6 milyon katı toksik madde bulundu (ç.n.).

10 28 Mart 1979 günü, ABD-Pennsylvania Harrisburg'da, Three Miles Island'daki nükleer reaktöründe kısmi çekirdek erimesi yaşandı. Reaktör kalbine soğuk su sağlanmasıyla çok büyük bir facianın eşiğinden dönülse de, çevreye radyoaktif gazlar salındı. Çocuklar ve hamileler tahliye edildi (ç.n.).

11 Tom Dwyer, *Life and Death at Work* (New York, 1991).

muştu ki, doktorları aklını kaybetmesinden endişe duymuşlardı. Bu alçak herifin işkenceleri, kalbindeki krallara özgü teröre dönüşecekti."[12] Bu ince hicivde, kraliyet aklı ile korkunç işkence arasında iyileştirici tedaviler aracılığıyla kurulan bir bağlantı vardır. Günde 8 saat çalışma hakkı için çıkan Haymarket Olayı'nda[13] şehit olan Albert Parsons, Lum'a yazdığı son mektubunda şunları yazar: "Evet, benim sevgili eski yoldaşım, ölüm saati yaklaşıyor. Kendi tahtını benimse darağacımı diken Casear gece geç vakte kadar çekiç gürültüsüyle (müziğiyle) beni uyutmadı." Parsons bir kadeh şarap isteği kabul edilmediği için ayık öldü. İkinci yüzyılda Kartacalı Tertullian'ın dediği gibi "Huzuru ancak cinayette buluyorlardı..."[14] İntikam yatıştırıcıydı.

Goldsmith haklı olarak *The Deserted Village* (1769) ile ünlendi; çünkü bu kitap, toprağın özelleştirmesini ya da çitlenmesini eleştirmekteydi. 1764'te, İrlanda deneyiminden zaten bildiği hukukun sınıfsal doğası ile emperyalizm soygunculuğunu yazar.[15]

---

12 Oliver Goldsmith, *Citizen of the World* (1760-71), s. 296.

13 Haymerket Olayı: 1 Mayıs 1886'da Luizvil'de (ABD) başlayan işçi grevleri sonucu 4 Mayıs'ta yine aynı şehirdeki Haymarket Alanı'nda meydana gelen olay. 1886'da Şikago'da toplanan Amerika İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 8 saatlik işgünü için 1 Mayıs'ı grev ve 8 saat uygulamasını fiili olarak hayata geçirme günü olarak belirledi. 1 Mayıs 1886'da grev ve gösterilere yarım milyon işçi katıldı. Irklar arasındaki dayanışma da o gün en yüksek noktaya ulaştı. Luizvil'de (Kentucky) 6 binden fazla siyah ve beyaz işçi birlikte yürüdü. Grev ve gösteriler, 1 Mayıs'tan sonra da sürdü. İşçilerin çoğu 3 Mayıs'ta sokaklara çıktılar. Mc Cormick'e ait fabrikadan atılan ve grevde olan işçiler de miting yaptılar. Miting sona ermek üzereyken Mc Cormick fabrika düdüğünü çalarak, içerideki grev kırıcıları dışarı çıkarttı. Grev kırıcıları protesto etmek için bir grup işçi fabrikaya yöneldi. İşçilere ateş açan polis, 4 işçinin ölmesine, onlarcasının yaralanmasına neden oldu. Bu saldırıyı protesto etmek için 4 Mayıs'ta Haymarket Alanı'nda miting düzenlendi. Miting tam dağılırken kürsününün önüne nereden geldiği belli olmayan bir bomba atıldı. Hemen polisin önünde patlayan bomba nedeniyle 7 polis öldü, 69'u ise yaralandı. Yüzlerce işçi asılsız ithamlarla tutuklandı. Tutuklanan işçilerden sekizi yargılanmak üzere seçildi. Aralarında en gençleri olan Louis Lingg idamından bir gün önce intihar etti. 1889'da toplanan İkinci Enternasyonal'de Fransız bir işçi temsilcisinin önerisiyle 1 Mayıs gününün tüm dünyada "Birlik, mücadele ve dayanışma günü" olarak kutlanmasına karar verildi (ç.n.).

14 Tertullian, *Spectacles*, çev. T. R. Glover (Loeb Kütüphanesi, 1931), bölüm xii, s. 265.

15 Oliver Goldsmith, *The Traveller, or a Prospect of Society* (1764).

Her düzenbaz hâkim yeni bir ceza yasası kaleme alır,
Yasalar yoksulu ezer, zenginse hükmeder yasaya;
Yabanılların aylak aylak dolaştığı toprakların zenginliği,
Sırf zenginler evlerine köle alabilsinler diye,
Yağmalanarak alınır kölelerin elinden.

Goldsmith, yine Damien'e ve 1514'teki bir Macar ayaklanmasında köylülerin kralı ilan edilen ve kızgın demir üzerinde işkence yapılan Luke Dosa'ya gönderme yapar.

Kendimize emanetiz hâlâ her yerde
Kendi yarattığımız ya da bulduğumuz mutluluğa,
Fırtınasız o huzurlu gizli yoldan,
Engelsizce süzülür bir akıntı evcil bir sevince
Şaha kalkan balta, acı veren tekerlek
Luke'un kızgın demiri ve Damien'in çelikten yatağı,
İktidardan uzak olup pek bilinmeyen insanlara bırakın,
Hepsi de bizim olan aklı, inancı ve vicdanı.

Goldsmith, devlet gücünün yüceliğinden sakınmak için aile hayatının sakin dünyasına sığınmıştı.

Ama ev içi üretim tarzı saldırı altındaydı. Robert Malcomlson tarihsel literatürü şöyle özetlemektedir:

> [Ortak haklar] kırsal kesimde çalışan insanların (rençper, çiftçi, ormanda yaşayanlar ve diğerleri) ev ekonomisinin önemli unsurları olmaya devam etti. Kuşkusuz, bu insanlar bu haklara çok büyük bir değer atfetmekteydi. Bir zamanlar Daniel Defoe'nun da söylediği üzere, "ortak mülkler," tıpkı zengin bir adamın arsasını sahiplenmesi gibi, yoksullar tarafından kendi mülkleriymiş gibi benimsenmişti.[16]

Bir gazete "kamusal alanların özelleştirilmesi"nden bahseder. İdam cezası, ev ekonomisinin yok olma nedenlerinden biridir. Bu tip ekonomi parasal olmayan geleneklere dayanırdı; kamusal ya da ortak kaynaklara ulaşmaya bağlıydı; kadınların kilit rol oynadığı bir geçim ekonomisiydi. Herkesin hatırlayacağı üzere, Spartacus *ager publicus*[17] ya da ortak topraklar için

16 Daniel Dafoe, *A Tour Through the Whole Island of Great Britain*, 2 cilt (1724-27), c. ii, s. 142 ve Robert W. Malcolmson, *Life and Labour in England, 1700-1780* (New York, 1981).

17 Eski Roma'da düşmanlardan ganimet olarak alınıp kamulaştırılan topraklar için kullanılan terim. Bu topraklar, mülkiyeti devlette kalmak ve gelirlerinin bir kısmı devlete verilmek şartıyla Roma'ya hizmet eden bireylerin idaresine verilirdi (ç.n.).

gladyatör kölelerin ayaklanmasına öncülük etmiştir. Daha az bilinen bir gerçek ise bu kölelerin mutfaktan aldıkları bıçaklarla silahlanmış olmalarıydı. Bu nedenle, ev hayatı, terörden kaçıp sığınılan bir yer değildi.

Bu kitabın, Edward Thompson'un öncülük ettiği bir kolektif içinde tasarlanmış olduğu Warwick Üniversitesi'nde, kırsal kesimde işlenen suçlarla kentte işlenen suçlar üzerine çalışanlar arasında bir işbölümü vardı.[18] Birbirimizin alanında rastgele gezinmeyi engellemek için düşünülmüş kabataslak bir kuraldı bu; ama bunun bir bedeli vardı. Bence en ciddi kayıp, yalnızca kırsal davranış örüntülerini içeren "ahlak ekonomisi"ne gösterilen ilgiydi. "İngilizlere özgü bir özellik" olarak değil de genel bir tabir olarak ele alınan "ortak olan" tartışması, sonuçta Garret Hardin'in yeni Malthusçu rahip yardımcılarına ya da evrensel bir özelleştirmeyi arzulayan Coase Kuramı'nın[19] kendini pek önemseyen takipçilerinin eline bırakıldı.

Londra İdamları, Amerikan Üniversiteleri'ndeki hâkim kuramların, on sekizinci yüzyılda Londra'da infaz edilen idamlarla ilgili söylenmesi gerekenleri açıklamada yetersiz kaldığı sırada yazıldı. Suçun genetik teorileri, istatiksel türde araştırmalar ve anekdot biçimindeki illüstrasyonlar ortalıkta dolanıyordu. Ama ne modernleşme sosyolojisi, ne de Marksist teorinin sermaye mantığı yardımcı oluyordu. Darağaçlarıyla ilişkili bir sürü kısa hikâyeyi içinde barındırabilecek mini bir prosografiye[20] sığındım. *Londra İdamları*'nın bazı eleştirmenleri, mahkûmlara karşı ketum bir tutum sergilediler. Newgate Papazı onların kusurlarına, yani aylaklıklarına, ahlakı düşük kadınlarına, Sebt Günü'nde çalışmama kuralına uymamalarına işaret ediyordu. Kimi eleştirmenler de beni, bu türden kapi-

18 Bir yargıcın nüfuz bölgesi üzerinde çok fazla bir zarara yol açtığını sanmıyorum. Bakınız: J. M. Beattie, *Policing and Punishment in London, 1660-1750: Urban Crime and the Limits of Terror* (Oxford, 2001) ve Douglas Hay, 'Patronage, Paternalism, and Welfare: Masters, Workers, and Magistrates in Eighteenth Century England', *International Labor and Working Class History*, 53 (Bahar 1998). Temel eser olarak bkz., J. M. Neeson, *Commoners: Common Right, Enclosure and Social Change in England 1700-1820* (Cambridge 1993).

19 Ronald Coase tarafından 1960 yılında geliştirilen bu kurama göre, dışsal ekonomilerde mülkiyet hakları tesis edilirse mübadele maliyetinin sıfır olması koşuluyla taraflardan biri diğerinin zararını karşılayarak sosyal optimuma ulaşır ve ekonomik etkinlik sağlanır (ç.n.).

20 Özellikle tarihi kişiliklerin hayatını ve aile bağlantılarını arşiv kayıtlarına dayanarak ortaya çıkarma işi (ç.n.).

talist, ataerkil ya da dini yanlış tanımlar karşısında uyarıcı bir tavır almadığım için kınadı. Bu cimri tavır, tarihin, örneklerle öğretilen bir felsefe değil, hiç bitmeyen bir yargılamanın devamı olduğunu açık hale getiriyordu. Cehennem gibi tarih.

Suçluların öykülerini anlattığım için, kentsel suç üzerine yazan ve bireysel öznellik belasını toplumsal nesnellik belası ile birleştiren Nelson Algren ve Richard Wright gibi Amerikalı yazarlara hayranlık besledim. Nelson Algren'in kendisine ait olmayan bir daktiloyu 1932'de aşırdığını ve Wigfall van Sickle tarafından savunulduğunu öğrendiğimde yaşadığım şaşkınlığı bir düşünün. Wigfall van Sickle savunmasında "eski İngiliz genel yasasına kadar geri gitmiş ve kişinin zanaat aletleri üzerinde hak sahibi olduğunu, Nelson'un yaşamını bu aletle kazandığını, bu yüzden ondan geri alınamayacağını"[21] iddia etmiştir. Jüri, Teksas'tan ayrılması şartıyla Nelson hakkında tecil edilmiş bir karar çıkarttı. Böylece, eski İngiliz örf hukuku, Teksas'ta özgürlükçü bir söylem haline geldi! Peki bu, Casanova'nın Damien'in idamında bulunuşu gibi tesadüfi bir olgu muydu?

Bir yandan sivil toplumun ne toplumsal ne de sivil olması; öte yandan, "sivil toplum" terimiyle ifade edilmek istenen, kapitalizmin temel ilişkisinin, karşılığı ödenen ve ödenmeyen emek arasındaki ilişki olması bakımından, *Londra İdamları*'nın alt başlığı muğlâktı.[22] Bu yüzden kullanılan metodoloji, asılanların toplumsal ilişkilerini tüm yönleriyle değil, yalnızca mülkiyetle ilgili yönlerini kapsamaktaydı. Bir noktada Tyburn'da idam edilen her kişinin ismini vermeyi düşündüm. Endonezya, Hindistan ve şüphesiz başka yerlerdeki mahkûmları anma törenlerini özel bir ilgiyle izledim. *Albion'un Ölümcül Ağacı*'nın topraklarında bile, isimleri hatırlamanın gerçekten toplumsal, gerçekten sivil bir zamanı gelebilir.

Kitabın eleştirmenleri ve hayranları kadar kötüleyenleri ve taklitçileri de oldu.[23] Eleştirenler arasında, benim gibi, *Pa-*

21 Clifford B. Casey, *Mirages, and Reality: Brewster Count, Texas* (Texas, 1972), s. 413: Elton Miles, "Texan Pioneer in Legal Aid forthe Poor." *The Tombstone Epitaph*, Arizona, cilt xx, no. 3 (Mart 1993); Bettina Drew, *Nelson Algren: A Life on the Wild Side* (New York 1989).

22 Lucio Colletti, *From Rousseau to Lenin: Studies in Ideology and Society*, İtalyanca'dan çev. John Merrington ve Judith White (1972).

23 Brian Henry, *The Dublin Hanged: Crime, Law Enforcement, and Punishment in Late-Eigteenth Century Dublin* (Dublin, 1994)

pazın Günlükleri'ni takip eden Keith Thomas yüce gönüllüydü, ama o bile, keşfetmek istediğim ana konudan, yani idamlar ve mülkiyet arasındaki ilişkiden uzak durdu. Bu kitap suç tarihiyle değil, suç ile ücret biçimi arasındaki ilişkiyle ilgili bir kitaptır. Paranın ışığına karşı artı değerin karanlığı. Biriken mülke karşı suçun karanlık figürü. Mülkiyetin ve toplumsal gücün kristalleşmiş biçimi olan para, tarihçisini beklemektedir. Paranın filozofu George Caffentzis, onu araştırmanın kapılarını açmıştır.[24]

Karşılığı ödenen ve ödenmeyen emek, sınıf ilişkisinin özüdür; dile getirilmesi için iki tür dilin varlığını gerekli kılar. Maryland kölesi Frederick Douglass'ı ele alalım. En soğuk gecelerde "buğdayı değirmene götürmede kullanılan çuvalları çalardım. Çuvalın içine girer, soğuk ve ıslak toprak zeminde, ayaklarım çuvalın dışında, başım içinde uyurdum. Ayaklarım soğuktan öyle çatlamıştı ki, yazdığım kalemle bile derin kesikler açılabilirdi." Bu, Ezop'un[25] dile getirmiş olduğu köle noetiğidir. Bu, bedensel bir akıldır. Köleler, gelirlerindeki açığı istiridye avlayarak telafi eder. "Albay Lloyd'un yaşlı bir adamı, Lloyd meşgulken, topraklarının sınırlarını aşarak Bay Beal Bondly'nin mülküne girer. Albay'ın mülküne izinsiz girilmesi, Bay Bondly'nin ağırına gider; tüfeğiyle sahile iner ve ölümcül darbesini zavallı yaşlı adama yöneltir."[26] İdam ile geleneğin suç sayılması arasındaki ilişki, on sekizinci yüzyıl Londra'sında bu kadar doğrudan değildir, *dolaylıydır*.

Marx altyapı ile üstyapı arasında ayrım yaptığında, bunu geleneksel mülk edinme biçimlerindeki gasp etme bağlamında ele almıştı –ortak alanları savunan Moselleli kişilerin odun hırsızlığı.[27] Konuşma dili, ücretin "ekonomik" dilinde kaybolan bu ayrımları korudu. On sekizinci yüzyılda sözlük; lahana, talaş, cilacılar, süprüntüler, çorap, israf, nimetler, yumurtlama, ölü adamlar, bir kereliğineler, kaptan aidatı, ıskara, navlun,

24 Constantine George Caffentzis, *Exciting the Industry of Mankind : George Berkeley's Philosophy of Money* (Boston, 2000) ve *Clipped Coins, Abused Words, and Civil Government: John Locke's Philosophy of Money* (Brooklyn, NY, 1989).

25 Antik Yunan'da fabl veya hikâye anlatan bir karakter (ç.n.).

26 *Narrative of the life of Frederick Douglass, an African Slave* (Boston, 1845), Henry Louis Gates, Jr. (der.), *The Classic Slave Narratives* (New York, 1987), ss. 270-271

27 Peter Linebaugh, 'Karl Marx, The Theft of Wood, and Working Class Composition', *Crime and Social Justice: Issues in Criminology, 6* (1976).

şarap, bahşişler, nebze, rahatsızlık verme, kırbaçlamak, sağrı, cömertlik, parça kumaş, püsküller, cebe indirmek, kazımak, deri artıkları, ekstra, fire, dara, eli açıklık, üçkâğıt, seks, fiyat kırmak, somun anahtarı, kırpma, oy, bağ bozumundan kalan üzümleri toplamak, budanmış dallar, zirve, esaret, alıkoymak, cep harçlığı sözcüklerini içeriyordu. Ricardocu olmayan bir para ve ücret biçimi filolojisi vardır ve bu sözcük listesi tam da bu filolojiye işaret eder. Yüceltme teorisinin terörü, Ricardocu ücretin irrasyonelliğini hazırladığı ölçüde, bu teorinin Ricardocu ücret bakımından hayati bir önemi olduğunu söylemek gerekir.

Ampirist cahillerle mücadele ederken, C. L. R. James'in hakikatin bir bütün olduğu görüşü bana güven vermiştir. Elbette idamlar ne kapitalizme ne de on sekizinci yüzyıla özgüydü. Avrupa'da sınıf çatışmasının birer alanı olarak, on yedinci yüzyılda cadı yakmanın çıplak emek gücünün yeniden üretiminin belirleyici özelliği olduğunu; on altıncı yüzyılda aylakların ve serserilerin ortadan kaldırılmasının ilksel birikime özgü olduğunu ve on sekizinci yüzyılda idamların ücretin dönüştürülmesinde işlevsel olduğunu söyleyebilirim. Bu nedenle, üç yüzyıl boyunca Tyburn'de idamlar sürebilmiş ve iktisadi faaliyetler için toplumsal bakımdan hâlâ işlevsel olabilecek bir terör üretmeye devam edebilmiştir. Unutuşa ve uysallığa sebep olması nedeniyle idamları hem yönetmek hem de Tom Paine'in bahsettiği herkesin herkesle anti-toplumsal savaşı için çok işlevseldi. *Londra İdamları*, kişiye karşı, özellikle de kadınlara karşı işlenen suçları ihmal etmiştir. Baltanın, hâlâ daha *aile reisi* yasasının dibine konulması gerekmektedir.[28]

Acemi, Romalı ve İspanyol oyun ve deneme yazarı Seneca, gladyatör yarışmalarına karşı çıkan ilk kişi olmuştur. "Sabahları insanları aslanların ve ayıların önüne atarlardı; öğlenleri seyircilerin önüne. Şöyle sert bir yanıt verebilirsin: 'Ama o bir yol kesiciydi; bir adam öldürdü o.' Ne için? Varsayalım o bir katildi ve bu cezayı hak etti. Peki sen zavallı adam, sen bunu oturup izlemeyi hak edecek nasıl bir suç işlemiş olabilirsin?" Haymarket şehitlerinden biri olan Fischer, "benim için ölmek,

28 Bkz. Kathleen O'Shea, *Women and the Death Penalty in the United States, 1906-1998* (Westport, Conn., 1999) ve Anette Ballinger, *Dead Woman Walking: Executed Woman in England and Wales*, 1900-1955 (Abingdon, Oxon., 2000). Ayrıca bakınız: Deborah Valzense, *London Hanged in the American Historical Review*, cilt 98, no.1 (Şubat 1993).

düşmanlarımın bunun yükünü taşımasından çok daha kolaydır" der. Thanatokrasinin dallanıp budaklanması, yüceltme kadar muğlâktır ve genellikle geri teper. Mart 1782'de Ohio'da, Gnadenhütten'deki Moravian yerlileri arasında, 160 istilacı milise önderlik eden Kaptan John Williamson ve Charles Builderback, bakır tokmağı kullanarak, 35 adamın, 27 kadının, 34 kız ve erkek çocuğun idamını infaz etmiştir. On üç kadarının idamını infaz ettikten sonra Builderback "kollarında takat kalmadığını" itiraf etmiştir. Vurmaya ara vermesi, iki çocuğun kaçmasına ve dolayısıyla bu olay hakkında tanıklık etmesine olanak sağlamıştır.

Peter Linebaugh
Toledo, Ohio
Temmuz 2002

Kaynakça

Hukuki Veri Havuzları

Londra Kayıt Bürosu Kurumu

Account Book of the Entry Fines and Weekly and Yearly Rents for Stalls and Shops payed by the Market People to the Farmers of the Markets misc. MS 30.5.

"The Case of the Tacklehouse Porters of the Twelve Primary Companies" (1707), kutu 1, raf 149.

"The Case of the Ticket Porters against the Tacklehouse Porters Presented to the Court of Aldermen" (1707), kutu 5, raf 149.

Index to London Indictments, 1714–1755.

"James Brown's Queries ab't. the Markett at Bear Key" (1722), MS 85.17.

Market Copy Accounts, 1738–9, misc. MS 161.22.

Miscellaneous Papers, küçük MS kutu 30, no. 4 ve MSS 172.5.

Leadenhall Pazarı Belgeleri, 1720–1741.

"Petition of Butchers against Sales on other than Market Days" (c. 1720), MSS 85.5.

"The Porters Case Book, 1716–1724."

Rawstorne Papers, misc. MSS 172.15.

Remembrancers Papers, misc. MSS 172.9.

Repertories of the Court of Aldermen.

Sessions Files.

Sessions Papers.

Sharpe, R. R., "London Markets" (1887), çeşitli MSS 187.7.

Büyük Londra Konseyi Kayıt Bürosu

A Register or Kalendar of all the Innkeepers of the Tower Division, MR/LV, 8/68 (a–c).

Norris, Henry, *Minute Book, 1730–1741* (no. 2), Ac. 61.21.
St Pancras, *Register of Burials, 1689–1729*, P90/PAN/1/3.

Kent Kayıt Bürosu
Sessions Papers, Q/SB.

Middlesex Kayıt Bürosu
Calendar of Indictments, MJ/CJ.
Hardy, W.J. (der.), *A Calendar of the Middlesex Sessions Books and Orders of Court, 1639–1751*; *Middlesex Gaol Delivery Registers.*
Justice"s Qualification Oaths, MJP/Q.
Middlesex Commissions of the Peace, MJP/CP.
Middlesex Gaol Delivery Books, MJ/GDB.
Middlesex Orders of Court Books, MJ/OC.
Middlesex Process Registers of Indictments, MJ/SBP.
Middlesex Sessions of Gaol Delivery Rolls, MJ/GDR.
Middlesex Sessions Papers, MJ/SP.
Middlesex Sessions of the Peace Rolls, MJ/SR.
The Minute Book of Brentford Petty Sessions.
Westminster Instruction Books for Indictments, WJ/SBJ.
Westminster Sessions Papers, WJ/SP.
Westminster Sessions of the Peace Rolls, WJ/SR.

Kamu Kayıt Bürosu
Admiralty Oyer and Terminer Records, HCA 1/57.
Admiralty Papers, Adm. 1/4129.
Chatham Papers, 30/81.
Colonial Office Papers, CO 201/89F.
Courts Martial Proceedings, WO 71/20.
Deptford Ordinary, Adm. 42/408.
Deptford Yard Pay Books, Adm. 42/540.
Navy Board Records, Adm. 106/2181.
Secretary of War, Outletters, WO 4.
Ship"s Pay Books, Adm. 33/350–83.
State Papers Domestic, George I, SP 35.
State Papers Domestic, George II, SP 36.
State Papers, Entry Books, SP 44/81.
Tower of London, Garrison Papers, WO 94.
Treasury Solicitor, Papers, TS 11.

Elyazması Koleksiyonları

Boston Halk Kütüphanesi
Journal of Lieutenant Howard, MS fAm.6.

İngiliz Kütüphanesi
Add. MSS. 27,825, Francis Place Papers, "Grossness."
Add. MSS. 27,826, Francis Place Papers
Add. MSS. 35,142, Francis Place, *Autobiography.*
Add. MSS. 27,811, London Corresponding Society.

Birmingham Merkez Kütüphanesi
Boulton & Watt MSS

Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi
Cholmondeley Houghton Papers.
"An Account of Some Particulars of the late Riot in Shoreditch."

William L. Clements Kütüphanesi, Michigan Üniversitesi
Concerning the High Price of Provisions Dockyard Artificer and Stores, c. xliv
"Memorials of a Dialogue betwixt several Seamen and a certain Victualler & S––l Master in the late Riot."
Shelburne Papers

Guildhall
Feltmakers Company, Court Book, 1726–9, c. iii, MS 1570/3.
Stephen Monteage, *The Diary*, MSS 205.
St Andrew"s, Holborn, *Register of Burials.*
Society of Genealogists, *The Apprentices of Great Britain, 1710–1762, extracted from the Inland Revenue Books at the Public Record Office*, 33 cs. (1921–8).

College Üniversitesi Kütüphanesi, Londra
Bentham MSS.

Gazeteler
The Annual Register
Applebee's Original Weekly Journal
The Argus (Melbourne)
Baldwin's London Weekly Journal
Berrow's Worcester Journal
The British Journal
The Colony (Norfolk, Massachusetts)
The Craftsman
The Daily Post
The Gentleman's Magazine
Lloyd's Evening Post
The London Chronicle
The London Gazette
The London Magazine
The Middlesex Journal
The Observer
The Penny–London Post
The Public Advertizer
Reade's Weekly Journal
The Weekly Journal or Saturday Post.

Criminal Administration'ın Periyodik Yayınları
The Ordinary of Newgate, His Account of the Behaviour, Confession, and Dying Words of the Malefactors Who were Executed at Tyburn, 1703–72
The Whole Proceedings upon the King's Commission of Oyer and

Terminer and Gaol Delivery for the City of London and also the Gaol Delivery for the County of Middlesex, 1714–1800

Parlamento Belgeleri

Report from the Committee Appointed to Enquire into the Best Mode of Providing Sufficient Accommodation for the Increased Trade and Shipping of the Port of London (1795–6)
Second Report from the Select Committee Upon the Improvement of the Port of London (1799)
Report from the Select Committee ... on Foreign Trade. West India Docks (1823)
The Journals of the House of Commons
The Journals of the House of Lords
Calendar of State Papers, Colonial Series, *America and the West Indies*, cs. xxxiii–xxxv (1722–7), xxxvii (1730), xxxix (1732)
A Handlist of Proclamations Issued by Royal and other Constitutional Authorities, 1714–1910, Bibliotheca Lindesiana, c. viii (Wigan, 1913)
Acts of the Privy Council, Colonial Series 1745–1766
Handloom Weavers' Commission, c. ii (1840)
House of Commons, Select Committee on Promissory Notes Under £5, 1. rapor (1826)
House of Commons, Select Committee on the State of Smithfield Market, 2. rapor (Temmuz, 1828)

1810'dan Önce Yayımlanmış Kitaplar

"A Citizen of London," *The Vices of London and Westminster* (1751)
"An Impartial By-Stander," *The Case of Mr R—ds (1758)*
Anonim, *A Genuine Narrative of all the Street Robberies Committed since October last by James Dalton* (1728)
Anonim, *A Letter from a Member of Parliament for a Borough in the West . . . Concerning the Excise Bill* (1733)
Anonim, *A Narrative of All the Robberies, Escapes, &c. of John Sheppard* (1724)
Anonim, *A New Canting Dictionary* (1725)
Anonim, *A Trip from St James's to the Royal Exchange* (1744)
Anonim, *A True Narrative of All the Proceedings Against the Weavers* (1675)
Anonim, *An Apology for the Business of Pawnbroking* (1744)
Anonim, *An Essay on Bulk Tobacco* (1692)
Anonim, *An Essay to Prove: That Regrators, Engrossers, Forestallers, Hawkers and Jobbers of Corn, Cattle and other Marketable Goods . . . are Destructive of Trade, Oppressive to the Poor, and a Common Nuisance to the Kingdom in General* (1716)
Anonim, *An Oration on the Oppression of Jailors which was Spoken in the Fleet Prison on the 20th February 1731* (1731)
Anonim, *The Beggar's Wedding; Or, Rackall the Gaol Keeper outwitted* (1729)
Anonim, *Black Tom (1686),* Roger Thompson (der.), *Samuel Pepys' Penny Merriments* (New York, 1977)
Anonim, *The Case of the Inhabitants of the Cities of London and Westminster, and the Suburbs thereof, as also the Inhabitants of the Adjacent Counties, Relating to the Oppression They Lye under by Means of the Forestallers, Engrossers, and Jobbers of Cattle and FleshProvisions brought to the several Markets* (1718)

Anonim, *The Case of the Journeyman Taylors* (1745)
Anonim, *The Declaration of John Matthews Deliver'd to a Friend Two Days before his Death* (1719)
Anonim, *Essay on Trade and Commerce* (1770)
Anon, *The Foreigner's Guide: Or, A Necessary and Instructive Companion Both for the Foreigner and Native in their Tour through Cities of London and Westminster* (1729)
Anonim, *Frauds and Abuses of the Coal Dealers Detected* (1747)
Anonim, *The Genuine and Authentick Account of the Life and Çev.actions of William Parsons, Esq.* (1751)
Anonim, *The History of Wat Tyler and Jacke Straw, Chap-Book* (1750)
Anonim, *Letter from a Country Gentleman in the Province of Munster to His Grace the Lord Primate* (Dublin, 1741)
Anonim, *The Life and Times of Sir Thomas Deveil* (1748)
Anonim, *Public Nuisance Considered* (1754)
Anonim, *Robin Hood and Little John* (1730)
Anonim, *Select Trials at the Sessions-House in the Old Bailey, 4 cs.* (1742)
Anonim, *Spitalfields and Shoreditch in an Uproar; Or, the Devil to Pay with the English and Irish* (1736)
Anonim, *Tricks of the Town Laid Open; Or, a Companion for Country Gentlemen* (1747)
Anonim, *Villainy Exploded* (1728)
Anonim, *Wat Tyler and Jack Straw: Or, the Mob Reformers, Or, Comical Humours of Justice Wantbrains* (1730)
Anonim, *The Whole Life and Conversation, Birth, Parentage, and Education of John Sutton* (1711)
Antoril, *Andre João, Cultura e opulencia do Brasil* (Lizbon, 1711)
Barrington, Daines, *Observations on the More Antient Statutes* (1766)
"B .E.," *Dictionary of the Canting Crew* (1700)
Behn, Aphra, *Oroonoko* (1688)
Bellers, John, *Essays About the Poor, Manufactures, Trade, Plantations and Immorality* (1698)
Bentham, Jeremy, *Panopticon; Or, the Inspection House* (1787); *Errors of the Present Practice of Cooking* (1796)
Bentham, M. S., *The Life of Brigadier-General Sir Samuel Bentham* (1862)
Bentham, Samuel, *Services Rendered in the Civil Department of the Navy in Investigating and Bringing to Official Notice Abuses and Imperfections* (1813)
Berkeley, George, *The Querist* (1735)
Bird, T., *Lieutenant Bird's Letter from the Shades to Thomas Bambridge in Newgate* (1729)
Blackstone, William, *Commentaries on the Laws of England* (1765–9)
Blizard, William, *Desultory Reflections on Police, with an Essay on the Means of Preventing Crimes and Amending Criminals* (1785)
Bluett, *Thomas, Some Memoirs of the Life of Job, the Son of Solomon* (1734)
Bohum, W., *Privilegia Londini*, 3. basım (1723)
Bolts, William, *Considerations on India Affairs* (1772)
Bowring, John (der.), *The Works of Jeremy Bentham* (New York, 1962)
Bramah, Joseph, *A Dissertation on the Construction of Locks* (1781)
Bunyan, John, *The Pilgrim"s Progress* (1684)

Burke, Edmund, *Works*, 5. basım (Boston, 1877); *A Philosophical Enquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful*, der. James T. Boulton, (1958)
Burrington, George, *An Answer to Dr William Brakenridge's Letter* (1757)
Burt, *Captain Edmund, The Compleat Ship-Wright* (1664)
Burt, Edward, *Letters from a Gentleman in the North of Scotland* (1754)
Butler, Herbert Thurston ve Donald Attwater (der.), *Butler's Lives of the Saints* (1956)
Cadogan, William, *Essay on the Nursing and Management of Children* (1750)
Campbell, R., *The London Tradesman* (1747)
Carew, Bampfylde-Moore, *The Life and Adventures of BampfyldeMoore Carew noted Devonshire stroller and Dog-stealer during his passage to the plantations in America* (1749)
Chambers, E., *Encyclopaedia; Or, An Universal Dictionary of the Arts and Sciences* (1728)
Charnock, John, *History of Marine Architecture*, 3 cs (1800)
Chisholm, Colin, An *Essay on the Malignant Pestilential Fever* (Philadelphia, 1799)
Colquhoun, Patrick, *The State of Indigence* (1799); *A Treatise on the Commerce and Police of the River Thames* (1800); *Treatise on the Police of the Metropolis* (1795)
Coppe, Abiezer, *A Fiery Flying Roll: A Word from the Lord to all the Great Ones of the Earth* (1649)
Cosgrave, J., A *Genuine History of the Lives and Actions of the Most Notorious Irish Highwaymen, Tories and Rapparees* (Wilmington, Delaware, 1799)
Crabbe, George, *The Poetical Works* (1884)
Crowley, Frank (der.), *A Documentary History of Australia, c. i, Colonial Australia, 1788–1840* (Melbourne, 1980)
Cugoano, Ottobah, *Thoughts and Sentiments on the Evil and Wicked Traffic of the Slavery and Commerce of the Human Species* (1787)
Defoe, Daniel, *Augusta Triumphans* (1728); *A Brief History of the Poor Palatine Refugees* (1709); *The Complete English Tradesman* (1726); *Giving Alms No Charity* (1704); *The Great Law of Subordination Consider'd* (1724); *The History of the Remarkable Life of John Sheppard* (1724); *A Plan of English Commerce* (1722); *The Review* (1705); *Street-Robberies Consider'd* (1728) ; *A Tour through the Whole Island of Great Britain, 2* cilt (1724–7)
D'Urfey, Thomas, *Collin's Walk Through London and Westminster* (1690)
Edolis, William, *Letters from America, Historical and Descriptive* (1792)
Edwards, Bryan, *An Historical Survey of the Island of Saint Domingo* (1796)
Entick, John, *A New and Accurate History and Survey of London, Westminster, Southwark and Places Adjacent* (1766)
Equiano, Olaudah, *The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano or Gustavus Vasa, the African, Written by Himself* (1789)
Exquemelin, A. O., *The Buccaneers of America*, çev. Alexis Brown (1969)
Falconer, William, *An Universal Dictionary of the Marine* (1769)
Ferguson, Adam, *An Essay on the History of Civil Society* (1767); *Principles of Moral and Political Science* (1792)
Fielding, Henry, *An Enquiry into the Causes of the Late Increase of Robbers*, 2. basım (1751)

A Journal of a Voyage to Lisbon (1754); *A Journey from this World to the Next* (1742); Fielding, John, *A Brief Description of the Cities of London and Westminter* (1776); *Extracts from Such of the Penal Laws as Particularly relate to the Peace and Good Order of this Metropolis* (1761); *Extracts from the Penal Laws* (1768); *Plan for Preventing Robberies within 20 Miles of London* (1755); *Some Proper Cautions to the Merchants, Tradesmen, and Shopkeepers of the Cities of London and Westminster* (1776)

Fletcher, Andrew, *An Account of a Conversation Concerning a Right Regulation of Governments for the Common Good of Mankind* (1703); *Two Discourses Concerning the Affairs of Scotland* (1698)

Foote, Samuel, *The Tailors; A Tragedy for Warm Weather* (1778)

Franklin, Benjamin, *Papers*, der. William B. Willcox (New Haven, 1982)

Freneau, Philip, *Poems*, der. Fred Lewis Pattee (New York, 1903)

Gast, John, *Calumny Defeated* (1802)

Gay, John, *The Poetical Works of John Gay*, der. G. C. Faber (1969)

"G. E.," *Authentick Memoirs of the Life and Surprising Adventures of John Sheppard by Way of Familiar Letters from a Gentleman in Town*, 2. basım (1724)

Gent, Thomas, *The Life of Thomas Gent, Esq.* (1832)

Gibbon, Edward, *The Decline and Fall of the Roman Empire* (1776–88); *Letters*, der. J. E. Norton (1956)

Godwin, William, *Enquiry Concerning Political Justice* (1798), der. Isaac Kramnick (1976)

Goldsmith, Oliver, *Citizen of the World* (1760–61); *The Traveller, or a Prospect of Society* (1764)

Grainger, James, *The Sugar-Cane: A Poem* (1764)

Hale, Matthew, *A Discourse Touching Provision for the Poor* (1683); *Pleas of the Crown* (1682)

Hanway, Jonas, *On the Custom of Vails-Giving in England* (1760)

Harriott, John, *Struggles Through Life: Exemplified in the Various Travels and Adventures in Europe, Asia, Africa, and America*, 2 cilt (1809)

Hawles, John, *The Englishman's Right: A Dialogue Between a Barristerat-Law and a Juryman*, 8. basım (1771)

Hewitt, J., *A Journal of the Proceedings of J. Hewitt*, 2. basım (1790); *Proceedings on the Silk Act* (1791)

Hodgson, Ralph, *The Conduct of Ralph Hodgson, Esq.; One of His Majesty's Justices of the Peace for the County of Middlesex in the Affair of the Coal-Heavers* (1768)

Holcroft, Thomas, *Life*, der. Elbridge Colby (1925)

Hone, William, *Every Day Book*, 2 cilt (1826–7)

Horsmanden, Daniel, *The New York Conspiracy. Or a History of the Negro Plot* (1810)

Houghton, John, *Husbandry and Trade Improv'd*, 4 cilt, 2. basım (1728)

Howard, John, *The State of the Prisons in England and Wales*, 2. basım (1780)

Hume, David, *Philosophical Works*, der. T. H. Green ve T. H. Grose, 4 cilt (1878)

Hutton, W., *The History of Derby* (1791)

Janssen, Stephen Theodore, *Tables of Death Sentences* (1772)

Johnson, Captain Charles, *A General History of the Pyrates* (1724)

Johnstone, Charles, *Chrysal* (1760)

Junius, *Letters* (1786)
Kames, Lord, *Sketches of the History of Man* (Edinburgh, 1788)
King, Charles, *The British Merchant or Commerce Preserv'd* (1721)
King, Gregory, *Natural and Political Observations and Conclusion upon the State and Condition of England* (1696)
Lind, Dr, James, *Essay on Diseases Incidental to Europeans in Hot Climates* (1768); *Treatise of the Scurvy* (1753)
Locke, John, *Second Treatise of Civil Government* (1690) [*Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı, Ebabil Yayınları (2012)]
Lott, Yeoman, *An Account of the Proposals Made for the Benefit of His Majesty's Naval Service* (1777); *Important Hints Towards an Amendment of the Royal Dockyards* (1767)
Lucas, Theophilus, *Authentick Memoirs Relating to the Lives . . . of the Gamesters and Sharpers*, 2. basım (1744)
McArthur, John, *Principles and Practices of Naval and Military Courts Martial* (1792)
McLean, Hector, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Great Mortality Among the Troops at St Domingo* (1797)
Mandeville, Bernard, *An Enquiry into the Causes of the Frequent Executions at Tyburn* (1725); *The Fable of the Bees: Or, Private Vices, Publick Benefits* (1714), der. Philip Harth (1970)
Marryott, Matthew, *An Account of Workhouses* (1730)
Mathews, John, *Remarks on the Cause and Progress of the Scarcity and Dearness of Cattle, Swine*, Cheese, &c. (1797)
Middleton, John, *A View of the Agriculture in Middlesex* (1798)
Misson, H., *Memoirs and Observations in his Travels Over England* (1719)
Muralt, Béat Louis de, *Letters Describing the Character and Customs of the English and French Nations* (1726)
Newton, Isaac, *Correspondence*, der. J. F. Scott (Cambridge, 1967)
Oglethorpe, James Edward, *The Sailors' Advocate* (1728)
O"Rahilly, Egan, *Poems*, der. P. Dineen ve T. O"Donoghue (1911)
Paine, Thomas, *The Rights of Man* (1791), der. Henry Collins (1976) [*İnsan Hakları*, çev. Hüseyin Sarıca, Belge Yayınları (1985)]
Parker, George, *A View of Society*, 2 cilt (1981)
Pearce, William, *General View of the Agriculture in Berkshire* (1794)
Pett, Phineas, *Autobiography*, der. W.G. Perrin, Navy Records Society, c. li (1918)
Petty, William, *Political Arithmetick* (1690); *Economic Writings*, der. C. H. Hull, 2 cilt (1899)
Place, Francis, *Autobiography*, der. Mary Thale (Cambridge, 1971)
Postlethwayt, Malachy, *The Universal Dictionary of Trade and Commerce*, 3. basım (1766)
Prior, Matthew, *The Widow and her Cat* (1709)
Prior, Thomas, *A List of Absentees of Ireland*, 3. basım (Dublin, 1769)
Pugh, Matthew, *The Humble Petition of Matthew Pugh, Late Steward to the Poor Prisoners in the King's Bench* (1732?)
Ramazzini, Bernardino, *De Morbis Artificium: Diseases of Tradesmen*, 2. basım (1750)
Ramsay, John, *Account of the Life, Adventures, and transactions of Robert Ramsay, alias Sir Robert Gray* (1742)
Robertson, William, *The History of Scotland* (Philadelphia, 1759)

Sancho, Ignatius, *Letters* (1782)
Sandwich, Earl of, *Private Papers*, eds G. R. Barnes veJ. H. Owen, Navy Record Society, c. iv (1938)
Saussure, César de, *A Foreign View of England in the Reigns of George I and George II (1725–30)*, çev. van Muyden (1902)
Saxe, Maurice de, *Reveries; Or, Memoirs upon the Art of War*, çev. William Fawcett (1757)
Shaw, William, *Select Tracts and Documents Illustrative of English Monetary History, 1626–1730* (1896)
Shepeard, James, *Some Reasons Why It Should Not Be Expected the Government Would Permit the Speech or Paper of James Shepeard which He Delivered at the Place of Execution to be Printed* (1718)
Smith, Adam, *The Theory of Moral Sentiments* (1759), 9th edn (1801); *The Wealth of Nations* (1776) [*Ulusların Zenginliği*, çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, (2004)]
Smith, Alexander, *A Complete History of the Lives and Robberies of the Most Notorious Highwaymen* (1719)
Smith, George, *An Universal Military Dictionary* (1779)
Smollett, Tobias, *A Complete History of England*, 3. basım (1760); *Roderick Random* (1748), der. Paul-Gabriel Bouce (1979)
Snelgrave, William, *A New Account of Some Parts of Guinea and the Slave Trade* (1734)
Spence, Thomas, *The Restorer of Society to its Natural State* (1801)
Sprigge, Timothy L. S (der.), *Correspondence of Jeremy Bentham*, c. ii, *1777–1780* (1968)
Steuart, Sir James, *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy*, der. A. S. Skinner, 2 cilt (Edinburgh, 1966)
Sutherland, William, *Britain's Glory: Or, Shipbuilding Unveil'd*, 2. basım (1726); *The Ship-Builder's Assistant* (1711)
Swift, Jonathan, *Directions to Servants* (1745); *A Discourse Concerning the Mechanical Operation of the Spirit* (1704); *A Short View of the State of Ireland* (1727–8)
Tatham, William, *An Historical and Practical Essay on the Culture an Commerce of Tobacco* (1800); The *Political Economy of Inland Navigation* (1799)
Told, Silas, *Life*, 3. basım (1796)
Tower, Joseph, *Observations on the Rights and Duty of Juries in Trials for Libels* (1784)
Trueman, Thomas, *The Custom of Vails Giving* (176?)
Tucker, Josiah, *The Elements of Commerce and Theory of Taxes* (1755)
Vanderlint, Jacob, *Money Answers All Things* (1734)
Vaughan, William, *A Letter to a Friend on Commerce and Free Ports and London Docks* (1796); *On Wet Docks, Quays, and Warehouses for the Port of London* (1793)
Walker, Thomas, *The Quaker's Opera; Or, the Escapes of Jack Sheppard* (1728)
Walwyn, William, *The English Soldier's Standard* (1649)
Ward, Ned, *The Wooden World Dissected* (1707)
Webster, William, *Arithmetick in Epitome* (1715)
Wedgwood, Josiah, *Selected Letters*, der. Ann Finer ve George Savage (1965)

Wells, Edmund, *The Young Gentleman's Course in Mathematics* (1714)
Wesley, Charles, *The Journal* (1849)
Wesley, John, *The Journal*, der. Nehemiah Curnock, 3 cilt (1938)
Winstanley, Gerrard, *The Law of Freedom in a Platform or True Magistracy Restored* (1652), der. George Sabine, *The Works of Gerrard Winstanley* (Ithaca, New York, 1941) içinde.
Wollstonecraft, Mary, *The Wrongs of Woman; Or, Maria: A Fragment* (1798)

Yayımlanmış Belgeler

Aspinall, A. (der.), *The Early English Trade Unions: Documents from the Home Office Papers* (1949)
Bromley, J. S. (der.), *The Manning of the Royal Navy: Selected Public Pamphlets, 1693–1873*, Navy Record Society (1968)
Browne, William H. (der.), *Archives of Maryland: Proceedings and Acts* (Baltimore, 1894)
Calendar of Home Office Papers of the Reign of George III, 1766–1769
Galton, F.W., *Select Documents Illustrating the History of Trade Unionism*, c. i, The Tailoring Trade (1896)
Hening, William W., *The Statutes at Large Being a Collection of All the Laws of Virginia* (1823)
Lloyd, Christopher (der.), *The Health of Seamen: Selections from the Works of Dr James Lind, Sir Gilbert Blane, and Dr Thomas Trotter* Navy Record Society, c. cvii (1965)
Merriman, R. D. (der.), *Queen Anne's Navy: Documents Concerning the Administration of the Navy of Queen Anne, 1702–1714*, Navy Record Society (1961)
Walvin, James, *The Black Presence: A Documentary History of the Negro in England, 1555–1860* (New York, 1971)
Williams, Eric (der.), *Documents of West Indian History*, c. i, 1492–1655 (Port of Spain, 1963)

1810'dan Sonra Yayımlanmış Kitaplar

Abajian, James de T., *Blacks in Selected Newspapers, Censuses and Other Sources: An Index to Names and Subjects* (Boston, 1977)
Abell, Westcott, *The Shipwright's Trade* (1948)
Adams, Francis D. ve Sanders, Barry (der.), *Three Black Writers in Eighteenth Century England* (Belmont, California, 1971)
Albert, William, *The Turnpike Road System in England, 1663-1840* (Cambridge, 1972)
Albion, Robert G., *Forests and Sea Power: The Timber Problems of the Royal Navy, 1652–1862* (Cambridge, Mass., 1926)
Altick, Richard, *The Shows of London* (Cambridge, Mass., 1978)
Amelungen, C., *Werkschutz und Betriebskriminalität* (Hamburg, 1960)
Amnesty International, *When the State Kills ... The Death Penalty: A Human Rights Issue* (1989)
Appleby, Joyce Oldham, *Economic Thought and Ideology in Seventeenth Century England* (Princeton, 1978)
Ashton, John, *The Fleet: Its River, Prison and Marriages* (1887); *Social Life in the Reign of Queen Anne* (1883)
Ashton, T. S., *Economic Fluctations in England, 1700–1800* (1959)

Ashton, T. S. ve Joseph Sykes, *The Coal Industry of the Eighteenth Century*, 2. basım (Manchester, 1964)
Ballinger, Anette, *Dead Woman Walking: Executed Women in England and Wales, 1900–1955* (Abingdon, Oxon., 2000)
Barnes, Charles B., *The Longshoremen* (New York, 1915)
Barrow, John, *The Life of George Lord Anson* (1839)
Baugh, Daniel A., *British Naval Administration in the Age of Walpole* (Princeton, 1965)
Beattie, J. M., *Crime and the Courts in England, 1660–1800* (Princeton, 1986)
Beck, William T. ve Ball, T. Frederick, *The London Friends' Meetings: Showing the Rise of the Society of Friends in London* (1869); *Policing and Punishment in London, 1660–1750: Urban Crime and the Limits of Terror* (Oxford, 2001)
Beier, A.L., Cannadine, David ve Rosenheim, James M. (der.), *The First Modern Society: Essays in English History in Honour of Lawrence Stone* (1989)
Beier, A.L. ve Finlay, Roger, *London, 1500–1700: The Making of the Metropolis* (1986)
Beloff, Max, *Public Order and Popular Disturbances, 1660–1714* (1938)
Berg, Maxine, Hudson, Pat ve Sonenscher, Michael (der.), *Manufacture in Town and Country before the Factory* (Cambridge, 1983)
Berlin, Ira ve Hoffman, Ronald (der.), *Slavery and Freedom in the Age of the American Recution* (Virginia, 1983)
Beveridge, William, vd. *Prices and Wages in England from the Twelfth to the Nineteenth Century, c. i, Price Tables: Mercantile Era* (1939)
Billias, George Athan, *General John Glover and his Marblehead Mariners* (Boston, 1958)
Bleackley, Horace, *The Hangmen of England* (1929); *Jack Sheppard* (Edinburgh, 1933)
Bloch, Ivan, *Sexual Life in England*, çev. William H. Forster (1958)
Bloomberg, Joe, *Looking Back: A Docker"s Life* (1979)
Bolam, David, *Unbroken Community* (Saffron Walden, 1952)
Bonora, Beth ve Elissa Krauss, *Jurywork: Systematic Techniques* (New York, 1979)
Bonser, K.J., *The Drovers: Who They Were and How They Went: An Epic of the English Countryside* (1970)
Borrow, George, *Lavengro* (1851) der. Everyman (1961)
Bowen, Frank C., *Sea Slang: A Dictionary of Old-Timers' Expressions and Epithets* (b.t.)
Brailsford, H. N., *The Levellers and the English Recution* (Stanford, California, 1961)
Brewer, John ve John Styles (der.), *An Ungovernable People: The English and Their Law in the Seventeenth and Eighteenth Centuries* (1980)
Bridenbaugh, Carl ve Roberta, *No Peace Beyond the Line: The English in the Caribbean, 1624–1690* (New York, 1972)
Broodbank, Joseph G., *History of the Port of London*, 2 cilt (1921)
Brown, John, *A Memoir of Robert Blincoe, an Orphan Boy: Sent from the Workhouse of St Pancras, London, at Seven Years of Age, to Endure the Horrors of a Cotton-Mill* (Manchester, 1832), yeni basım, Caliban Books (1977)

Brown, John, *Sixty Years' Gleanings from Life's Harvest* (Cambridge, 1858)
Bruce, Philip, *Economic History of Virginia in the Seventeenth Century* (New York, 1896)
Bryant, Arthur, *Samuel Pepys*, 3 cilt (Cambridge, 1933-9)
Buck, Anne, *Dress in Eighteenth Century England* (1979)
Buckley, Roger Norman, *Slaves in Red Coats: The British West India Regiments, 1795–1815* (New Haven, 1979)
Burke, Peter, *Popular Culture in Early Modern Europe* (New York, 1978) [*Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*, çev. Göktuğ Aslan, İmge Kitabevi, (1996)]
Burn, John, *The Fleet Register, Comprising the History of Fleet Marrtages* (1833)
Caffentzis, C. G., *Clipped Coins, Abused Words and Civil Government: John Locke's Philosophy of Money* (New York, 1989); *Exciting the Industry of Mankind: George Berkeley's Philosophy of Money* (Boston, 2000)
Calder, Angus, *Recutionary Empire: The Rise of the English-speaking Empires from the Fifteenth Century to the 1780s* (New York, 1981)
Calvet, Louis-Jean, *Les Langues Véhiculaires* (Paris, 1981)
Campbell, John Lord, *The Lives of the Chief Justices of England* (Philadelphia, 1851)
Capp, B. S., *The Fifth Monarchy Men: A Study in Seventeenth Century English Millenarianism* (1972)
Carlyle, Thomas, *Chartism* (1839)
Casey, Clifford B., *Mirages, Mysteries and Reality: Brewster County, Texas* (Texas, 1972)
Castro, J. Paul de, *The Gordon Riots* (1926)
Chandler, F. W., *The Literature of Roguery*, 2 cilt (New York, 1907)
Chapman, Stanley D., *The Early Factory Masters: The Çev.ition to the Factory System in the Midlands Textile Industry* (1967)
Checkland, S. G., *Scottish Banking: A History: 1695–1973* (1975)
Child, J. Rives, *Casanova: A Biography Based on New Documents* (1961)
Chitnis, Anand C., *The Scottish Enlightenment: A Social History* (1976)
Clark, Anna, *Women's Silence. Men's Violence: Sexual Assault in England, 1770–1845* (1987)
Clark, G. N., *The Later Stuarts, 1660–1714* (1944)
Clark, Nathaniel G., *A Scale of Prices for Job Work, on Old Ships ... for the Shipwrights of the River Thames* (1825)
Clark, Sam ve Donnelly, James S., Jr. (der.), *Irish Peasants: Violence and Political Unrest, 1780–1914* (Madison, Wisconsin, 1983)
Cobley, John, *The Crimes of the First Fleet Convicts* (Sydney, 1970)
Cockburn, J. S. (der.), *Crime in England, 1550–1800* (Princeton, 1977)
Colletti Lucio, *From Rousseau to Lenin* (New York, 1972)
Compton, Thomas, *Recollections of Spitalfields: An Honest Man and his Employers* (1894)
Connolly, James, *Labour in Irish History* (Dublin, 1910)
Connolly, Sean J., *Priests and People in Pre-Famine Ireland, 1780–1845* (Dublin, 1982)
Cooper, David D., *The Lesson of the Scaffold: The Public Execution Controversy in Victorian England* (Athens, Ohio, 1974)
Corkery, Daniel, *The Hidden Ireland: A Study of Gaelic Munster in the 18th Century* (Dublin, 1925)

Coyne, Franklin, *The Development of the Cooperage Industry in the United States*, 1620–1940 (Chicago, 1940)
Craig, Maurice, *Dublin 1660–1860* (Dublin, 1969)
Crocker, Thomas Crofton, *Researches in the South of Ireland* (1824)
Cullen, L. M., *An Economic History of Ireland since 1660* (1972)
Davis, K. G., *The Royal African Company* (1957)
Davis, Ralph, *The Rise of the English Shipping Industry in the 17th and 18th Centuries* (1962)
Deerr, Noel, *The History of Sugar*, 2 cilt (1949)
Delehaye, H., *The Legends of the Saints: An Introduction to Hagiography* (1907)
Devine, T. M. ve Dickson, David (der.), *Ireland and Scotland, 1600–1850: Parallels and Contrasts in Economic and Social Development* (Edinburgh, 1983)
Dillard, J. H., *All-American English* (1975)
Dobson, Austin, *Eighteenth Century Vignettes* (Oxford, 1923)
Dobson, C. R., *Masters and Journeymen: A Prehistory of Industrial, Relations, 1717–1800* (1980)
Dodd, George, *Days at the Factories; Or, the Manufacturing Industry of Great Britain Described* (1843); *The Food of London* (1856)
Drew, Bettina, *Nelson Algren: A Life on the Wild Side* (New York, 1989)
DuBois, W. E. B., *The Suppression of the African Slave Trade* (New York, 1986)
Duffy, William, *Sugar Blues* (New York, 1975)
Dugan, James, *The Great Mutiny* (1965)
Dunlop, O. Jocelyn, *English Apprenticeship and Child Labour: A History* (New York, 1912)
Dunn, Richard S., *Sugar and Slaves: The Rise of the Planter Class in the English West Indies, 1624–1730* (Chapel Hill, 1972)
Drew, Bettina, *Nelson Algren: A Life on the Wild Side*, (New York, 1989)
Dwyer, Tom, *Life and Death at Work*, (New York, 1991)
Ehrman, John, *The Navy in the War of William III, 1689–1697* (Cambridge, 1953)
Ellis, P. Beresford, *A History of the Irish Working Class* (1972)
Engels, Frederick, *The Condition of the Working Class in England*, çev. W. O. Henderson ve W. H. Chaloner (New York, 1958) [*İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, çev. Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları (1997)]
Erdman, David, Blake: *Prophet Against Empire: A Poet's Interpretation of the History of His Own Times*, 3. basım (Princeton, 1977)
Essick, Robert N., *William Blake*, Printmaker (Princeton, 1980)
Evans, E. Estyn, *The Personality of Ireland: Habitat, Heritage, and History* (1973)
Evans, Richard J., *Rituals of Retribution: Capital Punishment in Germany, 1600–1987* (Oxford and New York, 1996)
Evans, Robin, *The Fabrication of Virtue: English Prison Architecture*, 1750–1840 (Cambridge, 1982)
Ewers, John C., *The Blackfeet, Raiders on the Northwestern Plains* (Norman, Oklahoma, 1958)
Faller, Lincoln B., *Turned to Account: The Forms and Functions of Criminal Biography in Late Seventeenth and Early Eighteenth century England* (Cambridge, 1987)

Feaveryear, Albert, *The Pound Sterling: A History of English Money* (1963)
Fincham, John, *A History of Naval Architecture* (1851)
Fisher, Chris, *Custom, Work and Market Capitalism: The Forest of Dean Colliers, 1788–1888* (1981)
Fisher, William, *The Forest of Essex: Its History, Laws and Ancient Customs* (1887)
Flash, Martin, *The Sinks of London Laid Open* (1848)
Fortesque, John, *A History of the British Army*, c. iv, bölüm 1, 1789–1801 (1915)
Foss, Edward, *The Judges of England*, 7 cilt (1864)
Foucault, Michel, Discipline and Punish: The Birth of the Prison, çev. Alan Sheridan (1977) [*Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, (2001)]
Fox Bourne, H. R., *John Locke: A Biography*, 2 cilt (1876)
Froude, J. A., *The English in Ireland in the Eighteenth Century* (New York, 1874)
Fryer, Peter, *Staying Power: The History of Black People in Britain* (1984)
Furniss, Edgar, *The Position of the Laborer in a System of Nationalism: A Study in the Labor Theories of the Later English Mercantilists* (New York, 1920)
Gardiner, S.R., *History of the Commonwealth and Protectorate, 1649–1656*, c. i (1903)
Gates, Henry Louis, Jr. (der.), *The Classic Slave Narratives* (New York, 1987)
Gatrell, V. A. C., *The Hanging Tree: Execution and the English People 1770–1868* (New York, 1994)
Gatrell, V. A. C., Lenman, Bruce veParker, Geoffrey (der.), *Crime and the Law: The Social History of Crime in Western Europe since 1500* (1980)
Geggus, David Patrick, *Slavery, War, and Recution: The British. Occupation of Saint Domingue, 1793–1798* (Oxford, 1982)
George, M. Dorothy, *London Life in the Eighteenth Century* (1965)
Giedion, Siegfried, *Mechanization Takes Command: A Contribution to Anonymous History* (New York, 1948)
Gilding, Bob, *The Journeyman Coopers of East London, History Workshop Pamphlet*, no. 4 (1971)
Gillis, John, For Better, *For Worse: British Marriages, 1600 to Present* (New York, 1985)
Goodwin, Albert, *The Friends of Liberty: The English Democratic Movement in the Age of the French Recution* (Cambridge, Mass., 1979)
Goreau, Angeline, *Reconstructing Aphra: A Social Biography of Aphra Behn* (New York, 1980)
Gray, Lewis C., *History of Agriculture in the Southern United States 1860* (Washington DC, 1933)
Green, Thomas A., *Verdict According to Conscience: Perspectives on the English Criminal Trial Jury, 1200–1800* (Chicago, 1985)
Greenwood, James, *The Seven Curses of London* (1867)
Gutman, Herbert, *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750–1925* (New York, 1976)
Gwathmey, John, *Historical Register of Virginians in the Recution Soldiers, Sailors, Marines, 1775–1783* (Dietz, Virginia, 1938)
Haldane, A. R. B., *The Drove Roads of Scotland* (Newton Abbot, 1973)

Hale, William, *An Appeal to the Public in Defence of the Spitalfields Acts* (1822)
Hardiman, James, *Irish Minstrelsy: Or, Bardic Remains of Ireland With English Poetical translations* (1831)
Harding, Allan, *A Social History of English Law* (1966)
Hawkins, J.H., *History of the Worshipful Company of the Art and Mistery of the Feltmakers of London* (1917)
Hay, Douglas, vd., *Albion's Fatal Tree: Crime and Society in Eighteenth Century England* (1975)
Hayter, Tony, *The Army and the Crowd in Mid-Georgian London* (1978)
Hecht, J. Jean, *The Domestic Servant Class in Eighteenth Century England* (1956)
Heckscher, Eli F., *Mercantilism*, 2 cilt (1935)
Henry, Brian, *The Dublin Hanged: Crime, Law Enforcement and Punishment in Late-Eighteenth-Century Dublin* (Dublin, 1994)
Herndon, G. Melvin, *William Tatham and the Culture of Tobacco* (Florida, 1969)
Hibbert, Christopher, *King Mob: The Story of Lord George Gordon and the Riots of 1780* (1958)
Hill, Christopher, *The Experience of Defeat: Milton and Some Contemporaries* (1984)
Milton and the English Recution (1978); *Puritanism and Recution* (1958)
Hilton, George W., *The Truck System including a History of the British Truck Acts, 1465–1960* (1960)
Himmelfarb, Gertrude, *Victorian Minds* (New York, 1968)
Hoaglandj, Kathleen (der.), *1000 Years of Irish Poetry* (New York, 1953)
Hohman, Elmo Paul, *Seamen Ashore* (New Haven, 1952)
Hollond, John, *Two Discourses of the Navy,* Navy Record Society (1986)
Hoon, Elizabeth, *The Organization of the English Customs System, 1697–1786* (New York, 1938)
Hopkins, Keith, *Death and Renewal: Sociobiological Studies in Roman History* (Cambridge, 1983)
Hossain, Hameeda, *The Company of Weavers of Bengal: The East India Company and the Organization of Textile Production in Bengal, 1750–1813* (Bombay, 1988)
Howe, Ellie, *The London Compositor 1785–1900* (1947)
Howson, Gerald, *The Thief-Taker General: The Rise and Fall of Jonathan Wild* (1970)
Humpherus, Henry, *History of the Origin and Progress of the Company of Watermen and Lightermen*, 2 cilt (1887)
Ignatieff, Michael, *A Just Measure of Pain: The Penitentiary in the Industrial Recution, 1750–1850* (New York, 1978)
Inglis, Brian, *Poverty and the Industrial Recution* (1971)
Innis, Harold A., *The Fur in Canada: An Introduction to Canadian Economic History*, gözden geçirilmiş baskı (Toronto, 1970)
Insurance Company of North America, *Ports of the World: A Guide to Cargo Loss Control*, 10. basım (Philadelphia, 1976)
International Labour Conference, *Maximum Permissible Weight to be Carried by One Worker*, Report VI, 1 & 2 (Geneva, 1966)
Jackson, K. H. (der.), *A Celtic Miscellany: translations from the Celtic Literatures* (1971)

James, C. L. R., *The Black Jacobins: Toussaint l'Ouverture and the Domingo Recution*, 2. basım (New York, 1963)
Jarvis, Robert C., *Customs Letter-Books of the Port of Liverpool, 1711–1813*, Chatham Society, 3. dizi, c. xi (Manchester, 1954)
Johnson, W. Branch, *The English Prison Hulks* (1957)
Jones, P. E., *The Butchers of London* (1976); *The Worshipful Company of Poulters of the City of London* (1965)
Jupp, E. P., *An Historical Account of the Worshipful Company of Carpenters of the City of London* (1848)
Kaminkow, Jack ve Marion, *A List of Emigrants from England to America, 1718–1759* (Baltimore, 1964); *Original Lists of Emigrants in Bondage from London to the American Colonies, 1719–1744* (Baltimore, 1967)
Kaviraj, Narahari, *A Peasant Uprising in Bengal, 1783: The First Formidable Peasant Uprising against the Rule of the East India Company* (New Delhi, 1972)
Kerridge, Eric, *The Agricultural Recution* (1967)
King, Peter, *The Development of the English Economy to 1750* (1971)
Kisch, Bruno, *Scales and Weights: An Historical Outline* (1965)
Knoop, Douglas ve Jones, G.P., *The London Mason in the Seventeenth Century* (Manchester, 1935)
Kramer, Stella, *The English Craft Guilds: Studies in their Progress and Decline* (New York, 1927)
Kramnick, Isaac, *Bolingbroke and His Circle: The Politics of Nostalgia in the Age of Walpole* (Cambridge, Mass., 1968)
Langford, Paul, *The Excise Crisis: Society and Politics in the Age of Walpole* (1975)
Lascelles, E. C. P. Ve Bullock, S. S., *Dock Labour and Decasualisation* (1924)
Leach, Robert, *The Punch and Judy Show: History, Tradition and Meaning* (Athens, Georgia, 1985)
Lecky, W. E. H., *A History of Ireland in the Eighteenth Century*, 5 cilt (New York, 1893)
Lehmann, Joseph, *The Model Major-General: A Biography of Field Marshal Lord Wolseley* (Boston, 1964)
Leslie-Melville, R., *The Life and Work of Sir John Fielding* (1934)
Li, Ming-Hsun, *The Great Recoinage of 1696 to 1699* (1963)
Lipson, E., *The History of the Woollen and Worsted Industries* (1921)
Longmate, Norman, *The Workhouse* (1974)
Lottes, Gunther, *Aufklärung und plebejisches Publikim zur Theorie und Praxis des englischen Radikalismus im spaten 18. Jahrhundert* (Oldenbourg: München, 1979)
Lyons, Frederick J., *Jonathan Wild: Prince of Robbers* (New York, 1936)
Macalister, R. A. Steward, *The Secret Languages of Ireland* (1937)
McClaughlin, Terence, *Dirt: A Social History as Seen Through the Uses and Abuses of Dirt* (New York, 1971)
McCloy, Shelby T., *French Inventions of the 18th Century* (Lexington, Kentucky, 1952)
McDowell, R. B., *Ireland in the Age of Imperialism and Recution, 1760–1801* (1979)
MacFarlane, C., *The Lives and Exploits of Banditti and Robbers in all Parts of the World* (1837)
MacGoeghegan, James ve Mitchell, John, *The History of Ireland, Ancient*

and Modern (New York, 1868)
Mack, M. P., *Jeremy Bentham: An Odyssey of Ideas* (1963)
Mackay, Charles, *The Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds* (1841)
McMullan, John L., *The Canting Crew: London's Criminal Underworld, 1550–1700* (New Brunswick, 1984)
McShane, Harry, *No Mean Fighter* (1978)
Maitland, F. W. Ve Montague, F. C., *A Sketch of English Legal History* (1915)
Malcolmson, Robert W., *Life and Labour in England, 1700–1780* (New York, 1981)
Mantoux, Paul, *The Industrial Recution in the Eighteenth Century: An Outline of the Beginnings of the Modern Factory System in England* (1928)
Manuel, Frank E., *A Portrait of Isaac Newton* (Cambridge, 1968)
Marshall, Mac (der.), *Beliefs, Behaviors, and Alcoholic Beverages: A CrossCultural Survey* (Ann Arbor, 1980)
Marshall, P. J., *East India Fortunes: The British in Bengal in the 18th Century* (1974)
Marx, Karl, Capital, çev. Ben Fowkes, c. i (1976) [*Kapital 1,2,3*; çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları]
Marx, Karl and Frederick Engels, The Communist Manifesto (1848) [*Komünist Manifesto*, çev. M. İlhan Erdost, Sol Yayınları (1998)]
Mason, Philip, *A Matter of Honour: An Account of the India Army, Its Officers and Men* (1976); *Massachusetts Soldiers and Sailors in the War of the Recution* (Boston, 1899)
Masur, Louis P., *Rites of Execution: Capital Punishment and the transformation of American Culture, 1776–1865* (1989)
Maxwell, Constantia, *Dublin Under the Georges, 1714–1830* (1936)
Maxwell, Gordon, *The Highwayman's Heath: The Story in Fact a Fiction of Hounslow Heath* (1935)
Mayhew, Henry, *London Labour and the London Poor*, 4 cs (1861)
Meredith, J. Ve Anderson, H., *Folksongs of Australia* (Melbourne, 1967)
Métraux, Alfred, *Voodoo in Haiti*, çev. Hugo Charteris (New York, 1959)
Michinton, W. E. (der.), *The Growth of English Overseas Trade in the Seventeenth and Eighteenth Centuries* (1969)
Middleton, Arthur Pierce, *Tobacco Coast: A Maritime History of the Chesapeake Bay in the Colonial Era* (Virginia, 1953)
Miller, Kerby A., *Emigrants and Exiles: Ireland and the Irish Exodus to North America* (New York, 1985)
Mintz, Sidney W., *Sweetness and Power: The Place of Sugar in Modern History* (New York, 1985)
Moody, T. W. (der.), *A New History of Ireland, c. iii, Early Modern Ireland 1534–1659* (1976), ve c. viii, *A Chronology of Irish History to 1976* (1982)
Moon, Penderel, *Warren Hastings and British India* (1947)
Morris, Roger, *The Royal Docklands During the Recutionary and Napoleonic Wars* (Leicester, 1983)
Morris, William, *Signs of Change* (1888)
Morrison, Samuel Eliot, *John Paul Jones: A Sailor's Biography* (Boston, 1959)

Morton, A. L., *The World of the Ranters: Religious Radicalism in the English Recution* (1970)
Mukherjee, Ramkrishna, *The Rise and Fall of the East India Company* (New York, 1974)
Myers, Robin ve Michael Harris (der.), *Sale and Distribution of Books from 1700* (Oxford, 1982)
Nealy, James N., *The Mercier Book of Old Irish Street Ballads* (Cork, 1967)
Neeson, J. M., *Commoners: Common Right, Enclosure and Social Change in England 1700–1820* (Cambridge, 1993)
Norris, John, *Shelburne and Reform* (1963)
O"Brien, George, *The Economic History of Ireland in the Eighteenth Century* (Dublin, 1918)
O"Callaghan, John Cornelius, *History of the Irish Brigades in the Service of France* (Glasgow, 1870)
O"Donovan, Jeremiah, *A Brief Account of the Author's Interview with His Countrymen* (Pittsburgh, 1864)
Ogg, David, *England in the Reigns of James II and William III* (1955)
O"Shea, Kathleen, *Women and the Death Penalty in the United States, 1906–1998* (Westport, Conn., 1999.)
Ott, Thomas D., *The Haitian Recution, 1789–1804* (Tennessee, 1973)
Pakenham, Thomas, *The Year of Liberty: The Great Irish Rebellion of 1798* (1972)
Parkinson, C. Northcote, *The Trade Winds: A Study of British Overseas Trade During the French Wars, 1793–1815* (1948)
Pearce, Arthur, *The History of the Butchers' Company* (1929)
Penson, Lillian M., *The Colonial Agents of the British West Indies: A Study in Colonial Administration Mainly in the Eighteenth Century* (1924)
Piccinni, Giovanni, *The Tragical Comedy or Comical Tragedy of Punch and Judy* (Cambridge, 1926)
Pinchbeck, Ivy, *Women Workers and the Industrial Recution, 1750–1850*, 3. basım (1981)
Plumb, J. H., *Sir Robert Walpole*, 2 cilt (1960)
Plummer, Alfred, *The London Weavers' Company, 1600–1970* (1972)
Pope, Dudley, *The Black Ship* (New York, 1964)
Powell, W. R. (der.), *A History of Essex, Victorian County History* c. iv (1966)
Pressnell, L. S., *Country Banking in the Industrial Recution* (1956)
Price, Jacob M., *France and the Chesapeake* (Ann Arbor, 1973)
Pucket, Newbell Niles ve Helles, Murray, *Black Names in America: Origins and Usage* (Boston, 1975)
Quarles, Benjamin, *The Negro in the American Recution* (Chapel Hill, 1961)
Radzinowicz, Leon, *A History of Criminal Law and Its Administration*, 4 cilt (1948–68)
Rediker, Marcus, *Between the Devil and the Deep Blue Sea: Merchant Seamen, Pirates, and the Anglo-American Maritime World, 1700–1750* (Cambridge, 1987)
Reid, John Philip, *In a Defiant Stance: The Conditions of Law in Massachusetts Bay, the Irish Comparison, and the Coming of the American Recution* (Philadelphia, 1977)
Ribton-Turner, C.J., *A History of Vagrants and Vagrancy and Beggars and Begging* (1887)

Ricardo, David, *Principles of Political Economy and Taxation*, der. R. M. Hartwell (1971) [*Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri*, çev. Tayfun Ertan, Belge Yayınları, (1997)]
Robert, Joseph C., *The Story of Tobacco in America* (New York, 1952)
Robinson, William, *The History and Antiquities of the Parish of Hackney*, 2 cilt (1842)
Rock, Paul ve McIntosh, Mary (der.), *Deviance and Social Control* (1974)
Rosenfeld, Sybil, *The Theatre of the London Fairs in the 18th Century* (Cambridge, 1960)
Roth, Karl Heinz, *Die 'andere Arbeiterbewegung* (Munich, 1974)
Rothstein, Natalie, *Spitalfields Silks* (Victoria and Albert Museum, 1975)
Rudé, George, *Criminal and Victim: Crime and Society in Early Nineteenth-Century England* (1985); *Paris and London in the 18th Century: Studies in Popular Protest* (1970); *Wilkes and Liberty: A Social Study of 1763 to 1774* (1962)
Rule, John, *The Experience of Labour in Eighteenth Century English Industry* (1981)
Rüsche, Georg ve Kirchheimer, Otto, *Punishment and the Social Structure* (New York, 1939)
Saadawi, Nawal el, *Woman at Point Zero*, çev. Dr Sherif Hetata (1983) [*Sıfır Noktasındaki Kadın*, çev. Selma Demiröz, Metis Yay. (2000)]
Sainte Croix, G. E. M. de, *The Class Struggle in the Ancient Greek World from the Archaic Age to the Arab Conquests* (Ithaca, New York, 1981) [*Antik Yunan Dünyasında Sınıf Mücadelesi*, çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap (2014)]
Salaman, R.A., *Dictionary of Tools Used in the Woodworking and Allied Trades, c.1700–1970* (1975)
Salaman, Redcliffe N., *The History and Social Influence of the Potato*, gözden geçirilmiş basım (1985)
Salgado, Gamini, *The Elizabethan Underworld* (1977)
Samuel, Raphael, *East End Underworld: Chapters in the Life of Arthur Harding* (1981)
Sanborn, N. P., *General John Glover and his Marblehead Regiment in the Recutionary War* (1903)
Schumpeter, Elizabeth Boody, *English Overseas Trade Statistics, 1697–1808* (Oxford, 1960)
Schwartz, Hillel, *The French Prophets: The History of a Millenarian Group in Eighteenth Century London* (Berkeley, 1980)
Scott, Arthur P., *Criminal Law in Colonial Virginia* (Chicago, 1930)
Scott, George Ryley, *The History of Cockfighting* (b.t.)
Scouller, Major R.E., *The Armies of Queen Anne* (Oxford, 1966)
Semmel, Bernard, *The Methodist Recution* (New York, 1973)
Shaw, A. G. L., *Convicts and Colonies: A Study of Penal Çev.portation from Great Britain to Australia and Other Parts of the British Empire* (1966)
Shearman, Montague, *Athletics and Football* (1887)
Shelton, Walter J., *English Hunger and Industrial Disorders: A Study of Social Conflict during the First Decade of George III's Reign* (1973)
Sheppard, F. H. W. (der.), *Spitalfields and Mile End New Town* (1957), c. xvii, *Survey of London*
Sholl, Samuel, *A Short Historical Account of the Silk Manufacture in England with a Sketch of the First 58 Years of His Life* (1811)

Shyllon, Folarin O., *Black People in Britain, 1555–1833* (1977); *Black Slaves in Britain* (1974)
Skrine, Francis Henry, *Fontenoy and Great Britain's Share in the War of the Austrian Succession, 1741–1748* (1906)
Smiles, Samuel, *Lives of the Engineers*, 3 cilt (1862)
Smith, Abbot Emerson, *Colonists in Bondage: White Servitude and Convict Labor in America, 1607–1776* (New York, 1971)
Smith, Olivia, *The Politics of Language, 1791–1819* (Oxford, 1984)
Smith, Raymond, *Sea-Coal for London: History of the Coal Factors in the London Market* (1961)
Smout, T. C., *A History of the Scottish People, 1560–1830* (1969)
Snyder, Francis ve Douglas Hay (der.), *Labour, Law, and Crime: An Historical Perspective* (1987)
Sombart, Werner, *Luxury and Capitalism* (Ann Arbor, 1967); *The Quintessence of Capitalism: A Study of the History and Psychology of the Modern Business Man*, çev. M. Epstein (New York, 1967) 24 [*Aşk Lüks ve Kapitalizm*, çev. Necati Açа, Pharmakon Yayınları, (2013)]
Stephens, James Fitzjames, *A History of the Criminal Law in England*, 3 cilt (1883)
Stern, Walter M., *The Porters of London* (1960)
Stevenson, John, *Popular Disturbances in England, 1700–1870* (1979)
Suilleabhain, Sean O., *Irish Wake Amusements* (Cork, 1967)
Surrey Record Society, *Surrey Apprentices from the Registers in the Public Record Office, 1711–1731* (1928)
Sydney, William Connor, *England and the English in the Eighteenth Century: Chapters in the Social History of the Times*, 2 cilt (1891)
Taylor, F. W., *The Art of Cutting Metals* (New York, 1906)
Teignmouth, Lord ve Harper, Charles G., *The Smugglers* (1923)
Tertullian, *Spectacles*, çev. T.R. Glover (Loeb Library, 1931)
Thomas, Keith, *Religion and the Decline of Magic* (1977)
Thompson, E. P., *The Making of the English Working Class* (1963) [*İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Birikim Yay. (2004)]; *Whigs and Hunters: The Origin of the Black Act* (1975)
Thompson, E.P. ve Yeo, Eileen (der.), *The Unknown Mayhew* (1971)
Thornton, Peter, *Baroque and Rococo Silks* (1965)
Thring, Theodore, *Thring's Criminal Law of the Navy*, 2 basım (1877)
Tomalin, Claire, *The Life and Death of Mary Wollstonecraft* (1974)
Toynbee, Arnold, *Lectures on the Industrial Recution* (Rivington, 1884)
Turner, E. S., *What the Butler Saw: Two Hundred and Fifty Years of the Servant Problem* (1962)
Tyerman, Luke, *The Life of the Rev. George Whitefield*, 2 cilt (1876)
Ure, Andrew, *The Philosophy of Manufacture* (1835)
Vilar, Pierre, *A History of Gold and Money, 1450–1920* (1976)
Viner, Jacob, *Guide to John Rae's Life of Adam Smith* (New York, 1965)
Walsh, J. E., *Ireland Sixty Years Ago*, 3. basım (Dublin, 1851)
Wamer, *Frank, The Silk Industry of the United Kingdom: Its Origins and Development* (1921)
Watts, Michael R., *The Dissenters: From the Reformation to the French Recution* (Oxford, 1978)
Waugh, Norah, *The Cut of Men's Clothes, 1600–1900* (New York, 1964)

Wearmouth, Robert, *Methodism and the Common People in the 18th Century* (1943)
Webb, Igor, *From Custom to Capital: The English Novel and the Industrial Recution* (1981)
Webb, Sidney ve Beatrice, *English Local Government from the Recution to the Municipal Corporations Act* (1906–1929)
Wells, H. G., *The Outline of History, Being a Plain History of the Life of Mankind* (1920)
Westerfield, Ray, *Middlemen in English Business, Particularly between 1660–1760* (New York, 1915)
Western, J. R. *The English Militia in the 18th Century* (1956)
Westfall, Richard S., *Never at Rest: A Biography of Isaac Newton* (Cambridge, 1986)
Willan, T. W., *The English Coasting Trade, 1600–1750* (Manchester, 1938)
Williams, T. D. (der.), *Secret Societies of Ireland* (Dublin, 1973)
Wilson, Beckles, *The Great Company being a History of the Honourable Company of Merchant-Adventurers Trading into Hudson's Bay* (Toronto, 1899)
Wood, Peter H., *Black Majority: Negroes in Colonial South Carolina from 1670 through the Stono Rebellion* (New York, 1974)
Woodruff, Philip, *The Founders of Modern India* (New York, 1954)
Woolf, Virginia, *The London Scene* (New York, 1975)
Wright, Louis B. (der.), *Letters of Robert Carter, 1720–1727: The Commercial Interests of a Virginia Gentleman* (San Marino, California, 1940)
Wroth, Warwick, *The London Pleasure Gardens* (1896)
Wyckoff, Vertrees J., *Tobacco Regulation in Colonial Maryland* (Baltimore, 1936)

Makaleler

Anderson, Matthew S., "Samuel Bentham in Russia, 1779–1791," *The American Slavic and East European Review*, c. xv (1956)
Basset, John Spencer, "The Relation between the Virginia Planter and the London Merchant," *Report of the American Historical Association* (1901)
Becker, Craig, "Property in the Workplace: Labor, Capital, and Crime in the Eighteenth Century British Woolen and Worsted Industry," *Virginia Law Review*, c. lxix (1982)
Bedau, Hugo Adam, "Bentham's Utilitarian Critique of the Death Penalty," *The Journal of Criminal Law and Criminology*, c. lxxiv, no. 3 (fall 1983)
Beloff, Max, "A London Apprentice's Notebook, 1703–1705," *History*, yeni seri, c. xxvii (Haziran–Eylül 1942)
Bevington, L. S., "Why I am an Expropriationist," *Liberty* (Mayıs, 1894)
Chapman, Stanley D., "The Textile Factory Before Arkwright: A Typology of Factory Development," *Business History*, c. xlviii, no. 4 (Kış 1974)
Christie, Ian R., "Samuel Bentham and the Western Colony at Krichev, 1784–1791," *The Slavonic and East European Review* c. xlviii (Nisan 1970)
Clapham, Sir John, "The Spitalfields Acts, 1773–1824," *The Economic Journal*, c. xxvi (1916)
Clark, J. C. D., "Whig Tactics and Parliamentary Precedent: The English Management of Irish Politics, 1754–1756," *Historical Journal*, c. xxi (1978)

Curtis, T. C. and Speck, W. A., "The Societies for the Reformation of Manners: A Case Study in the Theory and Practice of Moral Reform," *Literature and History*, c. iii (1976)

Davis, Ralph, "Seaman's Sixpences: An Index of Commercial Activity, 1697–1828," *Economica*, yeni seri, c. xiii, no. 92 (Kasım 1956)

Donnan, Elizabeth, "Eighteenth Century English Merchants: Micajah Perry," *Journal of Economic and Business History*, c. İv (1931–2)

Donnelly, James S., Jr., "The Whiteboy Movement, 1761–5," *Irish Historical Studies*, c. xxi, no. 81 (Mart 1978)

Dunn, Richard M., "The London Weavers' Riot of 1675," *Guildhall Studies in London History*, c. i (Ekim 1973–Nisan 1975)

Ekrich, A. Roger, "Bound for America: A Profile of British Convicts transported to the Colonies, 1718–1775," *The William and Mary Quarterly*, 3. seri, no. 42 (1985)

Everitt, Alan, "The Marketing of Agricultural Produce," Joan Thirsk (der.), *The Agrarian History of England and Wales*, c. vi, *1500–1640* (Cambridge, 1967)

Fisher, F. J., "The Development of the London Food Market, 1540–1640," *Economic History Review*, c. v, no. 2 (Nisan 1935)

Giles, P. M., "The Felt-Hatting Industry, c. 1500–1850, with special reference to Lancashire and Cheshire," *Transactions of the Lancashire and Cheshire Antiquarian Society*, c. lxix (1959)

Glass, D. V., "Socio-economic Status and Occupations in the City of London at the end of the Seventeenth Century," A.E. Hollaender ve William Kellaway (der.), *Studies in London History* (1969)

Gray, Stanley and V. J. Wyckoff, "The International Tobacco Trade in the Seventeenth Century," *The Southern Economic Journal*, c. vii, no. 1 (Temmuz 1940)

Green, Francis, "Early Banks in West Wales," *Transactions of the History Society of West Wales*, c. vi (1917)

Hausman, William J. and Neufeld, John L., "Excise Anatomized: The Political Economy of Walpole's 1733 Tax Scheme," *The Journal of European Economic History*, c. x, no. 1 (Bahar 1981)

Hay, Douglas, "War, Dearth and Theft in the Eighteenth Century: The Record of the English Courts," *Past and Present*, no. 95 (Mayıs 1982); "Patronage, Paternalism, and Welfare: Masters, Workers, and Magistrates in Eighteenth Century England," *International Labor and Working Class History*, 53 (Bahar 1998)

Herz, Gerald B., "The English Silk Industry in the Eighteenth Century," *The English Historical Review*, c. xxiv (October 1909)

Huston, James H., "An Investigation of the Inarticulate: Philadelphia's White Oaks," *The William and Mary Quarterly*, c xvii, no. 1 (Ocak 1971)

Innes, Joanna and Styles, John, "'The Crime Wave', Recent Writings on Crime and Criminal Justice in Eighteenth-Century England," *Journal of British Studies*, no. 25 (Ekim 1986)

Jernegan, Marcus W., "Slavery and the Beginnings of Industrialism In in the American Colonies," *American Historical Review*, c. xxvi no. 1 (Ekim 1919)

Kalman, H. D., "Rebuilding Newgate Prison," *Architectural History* c. xii (1969)

Kellett, J. R., "The Breakdown of Guild and Corporate Control over the Handicrafts and Retail Trade in London," *Economic History Review*, 2. seri, c. x, no. 3 (1958)

Kennedy, Duncan, "The Role of Law in Economic Thought: Essays on the Fetishism of Commodities," *The American University Law Review*, c. xxxiv, no. 4 (Yaz 1985); "The Structure of Blackstone"s Commentaries," *Buffalo Law Review*, c. xxviii, no. 3 (1979)

Kuznets, Solomon, "Pawnbroking," *International Encyclopedia of the Social Sciences* (1936)

Ladd, Doris M., "Finding their Own Voices: Mexican Miners and Strikers, 1766," History Department, University of Hawaii (b.t.)

Langbein, John, "Albion"s Fatal Flaws," *Past and Present*, no. 98 (Şubat 1983); "The Criminal Trial before the Lawyers," *The University of Chicago Law Review*, c. xlv (Kış 1978)

Lawson, Murray G., "The Beaver Hat and the North American Fur Trade," Malvina Bolus (der.), *People and Pelts: Selected Papers of the Second North American Fur Trade Conference* (Winnipeg, 1972)

Linebaugh, Peter, "All the Atlantic Mountains Shook," *Labour/Le Travail* (Kış 1982); "Labour History without the Labour Process: A Note on John Gast and His Times," *Social History*, c. vii, no. 3 (Ekim 1982); "(Marxist) Social History and (Conservative) Legal History," *New York University Law Review*, c. lx, no. 2 (Mayıs 1985)

Macleod, N., "The Shipwrights of the Royal Dockyards," *The Mariner's Mirror*, c. xi (Temmuz 1925)

Mansfield, Nicholas, *History Workshop: A Journal of Socialist and Feminist Historians*, c. viii (Sonbahar 1979)

Mars, Gerald, "Dock Pilferage: A Case Study in Occupational Theft" Paul Rock ve Mary McIntosh (der.), *Deviance and Social Control* (1974)

Medick, Hans, "The Proto-industrial Family Economy: The Structural Function of Household and Family during the transition from Peasant Society to Industrial Capitalism," *Social History*, c. iii (Ekim 1976)

Meusel, Alfred, "Proletariat," *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 1. basım (New York, 1936); "Karl Marx, the Theft of Wood, and Working Class Composition," *Crime and Social Justice: Issues in Criminology*, (1976)

Miles, Elton, "Texan Pioneer in Legal Aid for the Poor, *The Tombstone Epitaph*, c. 20, no. 3 (Mart 1993)

Millward, R., "The Emergence of Wage Labour in Early Modern England," *Explorations in Economic History*, no. 18 (1981)

Nash, Gary, "Forging Freedom: The Emancipation Experience in the Northern Seaport Cities, 1775–1820," Ira Berlin ve Ronald Hoffman (der.), *Slavery and Freedom in the Age of the American Recution* (Virginia, 1983)

Norton, Mary Beth, "The Fate of Some Black Loyalists of the American Recution," *The Journal of Negro History*, c. lviii, no. 4 (1973)

Oppenheim, M., "The Royal Dockyards," William Page (der.) *The Victorian History of the County of Kent*, c. ii (1926)

O"Sullivan, Donal, "Dublin Slang Songs with Music," *Dublin Historical Record*, c. i, no. 3 (Ekim 1938)

Pattison, George, "The Coopers' Strike at the West India Dock, 1821," *The Mariner's Mirror*, c. lv (1969)

Pearl, Valerie, "Puritans and Poor Relief: The London Workhouse, 1649–1660," Donald Pennington ve Keith Thomas (der.), *Puritans and Recutionaries: Essays in 17th Century History* (1978)

Petrovitch, Porphyre, "Recherches sur la criminalité à Paris dans la seconde moitié du xviiie siècle," *Crimes et criminalité en France, 17e–18e siècles*, der. A. Abbiateci vd. *Cahiers des Annales*, c. xxxiii (Paris, 1971)
Philips, George L., "Two Seventeenth Century Flue-Fakers, Toolers and Rampsmen," *Folklore: transactions of the Folk-Lore Society*, c. lxii, no. 2 (Haziran 1951)
Poni, Carlo, "Misura contro Misura: Come il Filo di Seta divenne Sottile e Rotondo," *Quaderni Storici*, no. 47 (Ağustos 1981)
Pound, J. F., "The Social Structure and Trade Structure of Norwich, 1525–1575," *Past and Present*, no. 34 (Temmuz 1966)
Price, Jacob M., "The Rise of Glasgow in the Chesapeake Tobacco Trade, 1707–1775," Peter L. Payner (der.), *Studies in Scottish Business History* (1967)
Ranft, B. M. "Labour Relations in the Royal Dockyards in 1739," The Mariner's Mirror, c. xlvii, no. 4 (Kasım 1961)
Richardson, H. E., "Wages of Shipwrights in HM Dockyards, 1496–1788," *The Mariner's Mirror*, c. xxxiii, no. 4 (Ekim 1947)
Rive, Alfred, "The Consumption of Tobacco since 1600," *The Economic Journal, Economic History Series*, c. i (Ocak 1926)
Robertson, A. B., "The Open Market in the City of London in the 18th Century," *East London Papers*, c. i, no. 2 (Ekim1958)
Rogers, Nicholas, "Popular Protest in Early Hanoverian London," *Past and Present*, no. 79 (Mayıs 1987)
Rudolf, Lloyd I., "The Eighteenth Century Mob in America and Europe," *American Quarterly*, c. xi, no. 4 (Kış 1959)
Schwarz, L. D., "Social Class and Social Geography: The Middle Classes in London at the End of the Eighteenth Century," *Social History*, c. vii, no. 2 (Mayıs 1982)
Sharpe, J. A., " 'Last Dying Speeches': Religion, Ideology, and Public Executions in Seventeenth Century England," *Past and Present*, no. 107 (1985)
Sioussat, George L., "Virginia and the English Commercial System, 1730–1733," *Report of the American Historical Association* (1905)
Spate, O. H. K., "The Growth of London," H. C. Darby (der.), *Historical Geography of England Before 1800* (Cambridge, 1936)
Stavisky, Leonard P., "Negro Craftsmanship in Early America," *American Historical Review*, c. liv, no. 2 (Ocak 1949); "The Origins of Negro Craftsmanship in Colonial America," *Journal of Negro History*, c. xxxii, no. 4 (Ekim 1947)
Thompson, E. P., "The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century," *Past and Present*, no. 50 (Şubat 1971)
Turner, E. R., "The Excise Scheme of 1733," *The English Historical Review*, c. xlii (Ocak 1927)
Unwin, George, "A Seventeenth Century Trade Union," *The Economic Journal*, c. x (Eylül 1900)
Valenze, Deborah, review of *The London Hanged*, *The American Historical Review* c. 98, no. 1 (Şubat 1993)
Van Klaveren, Jacob, "Fiscalism, Mercantilism, and Corruption," D. C. Coleman (der.), *Revisions in Mercantilism* (1969)
Walsh, Dermot, "Alcoholism and the Irish," Mac Marshall (der.), *Beliefs,*

Behaviors, and Alcoholic Beverages: A Cross-Cultural Survey (Ann Arbor, 1980)
Wrigley, E.A., "A Simple Model of London's Importance in Changing English Society and Economy, 1650–1750," *Past and Present*, no. 37 (1967)

Tezler

Hemphill, John, "Virginia and the English Commercial System, 1681–1733," yayımlanmamış doktora tezi, Princeton University, 1964
Kulikoff, Allan, "Tobacco and Slaves: Population, Economy and Society in Eighteenth Century Prince George's County, Maryland," yayımlanmamış doktora tezi, Brandeis University, 1975
Linebaugh, Peter, "Tyburn: A Study of Crime and the Labouring Poor in London During the First Half of the Eighteenth Century," doktora tezi, Centre for the Study of Social History University of Warwick, 1975
Neeson, Jeanette, "Common Right and Enclosure in 18th Century Northamptonshire," doktora tezi, University of Warwick, 1977
Paley, Ruth, "The Middlesex Justices Act of 1792: Its Origins and Effects," doktora tezi, University of Reading, 1983
Randall, Henry C., "Public Disorder in England and Wales, 1765–1775," yayımlanmamış doktora tezi, University of North Carolina, 1963
Rothstein, N.K.A., "The Silk Industry in London, 1702–1766," yüksek lisans tezi, University of London, 1960



Makine Kırıcılık

Ned Ludd ve Queen Mab

Peter Linebaugh

Dünyanın Yerlileri, çev. Deniz Esen

Kapitalist modernleşmenin şafağı… Mülksüzleştirme ve işçileştirme pratiklerine karşı direnenlerin tarihi. Çitlemelere, üretimin makineleşmesine, yoğun köle emeği kullanımına karşı, efsanelerden, mitolojik figürlerden, kehanetlerden beslenen, kapitalist üretimin tahakkümüne girmeyi reddeden ve en önemlisi de ortak olandan yoksun bırakılmaya ve değersizleştirilmeye meydan okuyan bir başkaldırı tarihi. Proleter isyanların en doğrudan, en tehditkâr ve ilk küresel biçiminin öyküsü: Makine Kırıcılar.





Caliban ve Cadı

Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim

Silvia Federici

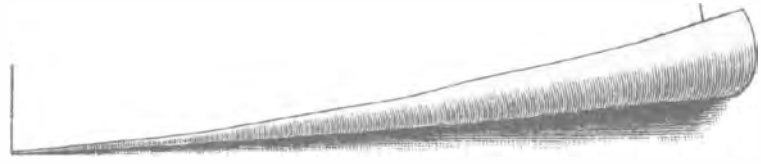
Cadı Kazanı, çev. Öznur Karakaş

Caliban ve Cadı kapitalizme geçiş sürecinde bedenin bir tarihidir. Silvia Federici, geç ortaçağların köylü ayaklanmalarından cadı avlarına ve mekanik felsefenin doğuşuna kadar toplumsal yeniden üretimin rasyonelleştirilmesini araştırır. Asi bedene karşı savaşın ve beden ile zihin arasındaki çatışmanın, nasıl modern toplumsal örgütlenmenin iki merkezi ilkesinin, yani "emek gücü" ile "kendi bedeni ve yaşamı üzerinde mülkiyet hakkı"nın gelişiminin temel koşullarını oluşturduğunu gösterir.

"Postmodernizmin neoliberal çağında proletarya, tarihin sayfalarından silinmiş durumda. Silvia Federici, proletaryanın hikâyesini ta en başından, doğum sancılarıyla birlikte anlatarak ona tarihsel önemini geri kazandırır. Bu kitap bir hatırlamanın, insanlığın belleğinde kıtlık, katliam ve kölelik kadar derin ve acı veren bir yara açan, kadınların bedenine kazınmış bir travmanın kitabıdır.

Federici, proletaryanın doğuşunun kadınlara karşı bir savaşı gerektirdiğini ve bu savaşın yeni bir cinsel sözleşmeyi ve yeni bir patriyarkal dönemi, yani ücret patriyarkasını başlattığını gösterir. Federici'nin cadılara yapılan zulmün ve bedenin disiplin altına alınmasının tarihine sıkıca bağlı argümanları, kadınlara boyun eğdirilmesinin dünya proletaryasının oluşumunda neden toprağın çitlenmesi, 'Yeni Dünya'nın fethi ve kolonileştirilmesi, köle ticareti kadar önemli olduğunu açıklar."

Peter Linebaugh



"Bu kitap, suç ile ücret biçimi arasındaki ilişkiyle ilgilidir" der Linebaugh. Kapitalizmin yükselişini ve emekle sermaye arasındaki mübadele ilişkisinin kuruluşunu, emeğin "ortak olan"dan mülksüzleştirilmesinin tarihi üzerinden okur. Emek gücünün yeniden üretiminin belirleyici unsuru olan cadı avları, çitlemelerin doğurduğu aylakların ve serserilerin kapatılması ve 18. yy.'da ücret biçimini dönüştüren idamlar, "işçi sınıfının oluşumu"nun zora dayalı tarihini anlatır. Linebaugh'un yoğunlaştığı 18. yy. sınıf mücadelesinin "merkezinde" kapitalizmden önceki ücret biçimlerinin yasa dışı ilan edilerek suç sayılması ve ölçüsü emek zaman olan ücret biçiminin kuruluşu vardır. Ücretin parasallaştırılmasına ve bunu düzenleyen özel mülkiyet hukukuna meydan okuyan kadınlar ve erkekler darağaçlarına gönderilir. Emek zamana dayalı ücretin reddi "suç," cezası ise "idam"dır. İdamlara karşı direnişinde emeğin, hayatı için verdiği savaş, özgürlüğü için verdiği savaşla aynı şeydir ve bu savaşta tek silahı kendi emeğinin kudretidir. Kapatılmaktan ve ücretin boyunduruğundan firar ederken, o yine emeğinin ustalığına, elbirliğine dayalı yaratıcılığına ve özgürlük tutkusuna güvenir. Ücretli emek olmayı ya da ücret karşılığı çalışmayı reddettiğimiz için darağaçlarında belki yine de öldük. Peki bugün ücret karşılığında her gün, her an işyerlerinde kendimizden vazgeçerken ve pervaneler misali paranın ışığına koşup ömrümüzü tüketirken gerçekten yaşıyor sayılır mıyız?...

www.otonomyayincilik.com
iletisim@otonomyayincilik.com